

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Obsah ročníku třicátého čtvrtého.

Pojednání.

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

Odpovědní redaktoři

FR. GROH a JAR. VLČEK.

ROČNÍK TŘICÁTÝ ČTVRTÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické akc. společnosti »Unie«.

1907.

Obsah ročníku třicátého čtvrtého.

Pojednání.

Úvahy.

Hlídka programů středních škol.

Vznik pověsti o Herkulovi a Kakovi.

Napsal **O. Jiráni.**

Kritický rozbor pověstí o Herkulově setkání s Kakem podává nám typický doklad o snaze římských starožitníků a básníků, aby rozšířili kruh pověstí domácích a oživili jej četnějšími postavami než zachovala chudá tradice římská. V snaze té uchylovali se spisovatelé nejraději k prastarým jménům mythologickým, jejichž význam vybledl časem tak, že bylo snadno, učiniti je středem pověstí, přenesených buď beze změny z řecké báje hrdinské, aneb sestavených z několika různých mythů. Osoba Kakova hodila se k tomu účelu velmi dobře.

Cacus a ženská bytost *Caca*, jež družila se k němu po způsobu obvyklém v nejstarším náboženství římském, byli nejspíše prastarou dvojicí božskou; původní význam jejich, zvláště bytosti mužské, zatemnil se však nepochybně ještě před ustavením nejstaršího kalendáře tak, že se pozdějším věkům nezachovalo o nich, kromě jména, určitější představy.

Poněkud více víme jen o ženské bytosti této dvojice; z poznámky Serviovy k Aeneidě VIII, 190 dovídáme se, že měla v Římě zvláštní kapli, v níž, podobně jako Vesta, ctěna byla věčným ohněm. O původním větším významu božstev těchto svědčily však i později ještě některé názvy topografické. Sluly dle nich kamenné schody, vedoucí z Palatina na forum boarium (*scalae Caci* neb *Caciae*) a t. zv. *atrium Caci* na foru boariu.

Tohoto jména, jež pozbylo časem úplně svého obsahu, chopily se mythologické kombinace pozdějších spisovatelů a spojivše je s mythem o Herakleově cestě ke Geryonovi, učinily je předmětem dosti rozsáhlého pásma pověstí. Chtěje pojednati o vzniku jednotlivých versí, jež v pověsti této se jeví, nepokládám za nutné, vykládati je ve všech podrobnostech; odkazuji v té příčině na článek R. Petra v Roscherově Slovníku řecké a římské mythologie, sv. I, odd. 2, str. 2270 nn. a zvláště na důkladný rozbor G. Wissowy v Pauly-Wissowově Encyklo-

paedii, sv. V, str. 1165 nn. Pro otázku, o níž jednati hodlám, zdá se mi nejvhodnějším, rozděliti verse pověsti této ve dvě nestejné skupiny. Do prvé řadím zprávu Timaiovu, zachovanou u Diodora (IV, 21, 2), již ve shodě s Wissowou pokládám za nejstarší nám známou versi pověsti. Kdežto Timaios vypravoval, že Herkules, přišed v místa, kde později stál Řím, přijat byl pohostinně od dvou vážených občanů palatinské obce, Kakia a Pinaria, shodují se všechny ostatní zprávy, třebas v jednotlivostech značně se odchylovaly, v tom, že vypravují o nepřátelském vystoupení Herkulově proti Kakovi.

Vznik verse Timaiovy lze vyložiti snadno. Jest to, jak správně poznal Wissowa (v uved. čl. a v díle: Religion und Kultus der Römer, v Mnichově 1902, str. 230), samostatný aitiologický výklad názvu schodů Kakových, nalézajících se v blízkosti posvátného okresu Herkulova a vedoucích na Palatin, nejstarší část Říma. Jméno *Cacius*, odvozené v této formě patrně z názvu schodů oněch (*scalae Caciae*), uvedeno současně ve spojení s členem rodu Pinariů, známého z kultu Herkulova, a tak dodáno celému vypravování zdání větší hodnověrnosti.

Obtížnější jest výklad, jak vznikly pověsti druhé skupiny, v nichž vystupuje do popředí nepřátelský vztah Herkulův ke Kakovi. Důležitá změna tato jeví se nejprve ve zprávě annalisty Cn. Gellia, zachované u Solina I, 8. Dle ní byl Kakus vyslán od krále Marsya, vládce Marsů, s poselstvím ke králi Tyrrhenskému Tarchonovi. Od něho byl uvržen do vězení, z něhož však unikl a založil později při řece Volturnu v Kampanii vlastní říši. Když však ohrožoval území Arkadův, jimiž míněn jest patrně lid Euandrův, byl přemožen od Herkula. Zpráva tato zakládá se nepochybně na lokální nějaké pověsti kampanské; v kraji tom, zvláště v Kumách, byl kult Herkulův velice rozšířen, ba můžeme jej pokládati za východiště a střed veškerého italského kultu Herkulova. Přirozeno, že tu kolovaly i četné pověsti o Herkulovi; jednu z nich, zobrazenou na bronzové nádobě nalezené v Kapui a publikovanou v Monum. d. Inst. V, 25, uvádí Peter na uv. m., str. 2275 nn. a Wissowa v uv. čl., str. 1169; blíže bude pojednáno o ní později. Jakým však způsobem do pověsti, kterou Gellius zvolil za základ svého vypravování, dostal se Kakus, bytost původu ryze římského, nelze na jisto stanoviti. Možnost jest dvojí: buď vnikl Kakus v okruh pověstí kampanských již před Gelliem, nebo byl vložen v něj teprve tímto annalistou. Pravděpodobnější zdá se mi možnost druhá; neboť sotva lze souditi, že bytost, v Římě tak záhy zapadlá, jako byl Kakus, přešla mezi pověsti jiného kmene a že jí tu byla přidělena tak značná úloha, jakou má dle zprávy Gelliovy. Nejspíše jest uznati i tu podobný samostatný aitiologický výklad jako při versi Timaiově. Gellius snažil se též vyložiti lokální spojitost schodů Kakových s okresem Herkulovým; kdežto však Timaios učinil tak způsobem

daleko jednodušším, Gellius, chtěje nejspíše pochlubiti se svou znalostí nejstarších dějin italských, zapletl svůj samostatný výklad v složitou pověst kampanskou.

Důležitější jest, že ve versi Gelliově poprvé objevuje se Herkules jako nepřítel Kakův a vítěz nad ním. Co bylo příčinou této změny poměru mezi nimi, jenž u Timaia byl zcela přátelský? Wissowa (v uv. čl., str. 1166) konstatuje pouhé faktum, blíže však je nevykládá, ač odpověď na tu otázku jest důležitá nejen pro výklad verse Gelliovy, nýbrž i všech dalších. Uvážíme-li, že Herkules tu vylíčen jako ochránce Arkadů před útokem Kakovým, že tedy vystupuje tu zcela v úloze řeckého Heraklea, jež charakterisována byla častým epithetem *ἀλεξίκακος*, můžeme, jak myslím, za velmi pravdě podobné uznati, že prvý popud k versi o nepřátelském vztahu mezi Herkulem a Kakem vyšel z nesprávně vyloženého epitheta *ἀλεξίκακος*. Ač náleží epitheton ono též Diovi a Apollonovi, přidává se ještě častěji Herakleovi, takže scholiasta k Aristofanovým Obl. 1375 praví dokonce: *ἴδιον Ἡρακλέους τὸ ἐπίθετον*. V této vlastnosti své přešel také do kultu římského jako *Hercules Tutor*, *Defensor*, *Conservator*, *Salutaris* a pod. (srv. Wissowa: Religion und Kultus, str. 229). Co bylo snazšího pro římského etymologa než vyložiti druhou složku epitheta tohoto jako jméno vlastní? Rozdíl kvantity mezi *Căcus* a *κακός* nepadal tu jistě na váhu. A tak *Ἡρακλῆς ἀλεξίκακος*, odvratitel zla a ochránce před pohromami, změnil se výkladem tímto v hrdinu, který odvrátil a přemohl v boji Kaka, jemuž pak bylo možno přičísti vlastnosti jiných dobrodruhů od Heraklea přemožených, jak se také stalo ve versi Vergiliově, o níž bude dále pojednáno. Za zvláště vhodnou parallelu takovéhoto etymologisování lze uvésti slovo Argiletum. Kdežto jedině správná etymologie může vycházeti od appellativa *argilla*, spatřovali Varro (De l. L. V, 157) a po něm jiní spisovatelé v prvé části vlastní jméno *Argus*. Tímto způsobem dospěl tedy i Gellius k vylíčení nepřátelského poměru mezi Herkulem a Kakem. Že ostatně rád etymologisoval a etymologie ta není nikterak nejnásilnější, vidíme na př. z jeho etymologie jména Sabinů, zachované u Servia v pozn. k Aen. VIII, 638: Cato autem et Gellius a Sabo Lacedaemonio trahere eos (Sabinos) originem referunt.

Soudím tedy o vzniku verse Gelliovy asi takto. Gellius, chtěje vyložiti aitiologicky blízkost schodů Kakových a okresu Herkulova, užil k tomu chybné, ale nasnadě ležící etymologie Herakleova epitheta *ἀλεξίκακος*, z něhož vyplýval nepřátelský poměr heroův ke Kakovi. Aby pak celku dodáno bylo rázu starobylejšího a věrohodnějšího, usídlil Kaka na Volturnu a spojil jej s lokální, nám ovšem jinak neznámou pověstí kampanskou.

Ráz, který pověsti o setkání Herkulově s Kakem dal Gellius, nezanikl úplně, nýbrž možno ohlas jeho spatřovati ve

1*

zprávě Dionysia Hal. I, 42, kterou označuje jako *ἀληθέστερος λόγος*, proti jiné versi, o níž dále bude řeč, kterou nazývá *μυθικὸς λόγος*. Zpráva první líčí Kaka jako *δυνάστην τινὰ κομιδῇ βάρβαρον καὶ ἀνθρώπων ἀνημέρων ἄρχοντα ... ἐρυμνοῖς χωρίοις ἐπικαθήμενον καὶ διὰ ταῦτα τοῖς πλησιοχώροις ὄντα λυπηρόν*. V noci přepadl Kakus Herkula, utábořeného se svým vojskem a vrátil se s bohatou kořistí do své pevnosti. Na to byl od Řeků obležen, přemožen a zabit.

Srovnáme-li však zprávu Gelliovu a Dionysiovu, vidíme, že v této vylíčen jest Kakus daleko nepřízněji. Kdežto u Gellia jest Kakus mocný vladař, který sice napadl území svých sousedů, ale jinak nemá špatných rysů v povaze své, nabýváme z výše uvedených slov Dionysiových velmi nepříznivé představy o něm. Zhoršení to vyložiti jest, jak myslím, opět působením etymologie, a sice identifikováním jména *Cacus* s řeckým *κακός*. Že tato etymologie skutečně provedena byla, vidíme z toho, že Eustathios, (str. 157, 1) uznává za nutné rozlišovati význam obou slov. Praví: *καὶ Κάκος μὲν ληστής, κακὸς δὲ τὸ ἐπίθετον*. Tím řadí se tato verse Dionysiova k oné skupině pozdních zpráv, jež vycházejíc z nesprávné etymologie, vykládá celou pověst euhemerovským rationalismem. Jakkoliv zprávy ty jsou vesměs pozdější než verse, o níž dále jednati budeme, zmíním se o nich již tu. Jako zástupce tohoto způsobu výkladu lze uvésti Servia, jenž dle pozn. k Aen. VIII, 190 spatřuje v Kakovi prohnaného otroka Euandrova, který Herkulovi stáda ukradl a za to od pána svého (nikoliv od Herkula) potrestán byl.

Do stejné kategorie zařaditi jest i versi, za jejíž jediný pramen výslovně se uvádí Verrius Flaccus (u Serv. k Aen. VIII, 203). Vítěz nad Kakem neslul prý Herkules, nýbrž *Garanus* a byl pastýřem, vynikajícím neobyčejnou silou tělesnou; Herkulem prý byl nazván proto, že tímto jménem označovali staří všechny silné muže. Jméno *Garanus* obměněno jest ve spise De orig. gent. Rom. 6 v *Recaranus*. Původ verse té, není-li pouhým výmyslem Verria Flacca, nemůžeme stopovati, ale jest jisto, že nelze jméno *Garanus* uváděti etymologicky v souvislost se jménem *Cerus* = *Genius* a vyvozovati z toho důkaz pro totožnost Herkulovu s římským Geniem a praitalský ráz celé pověsti, jak činí na př. Peter v uv. čl., str. 2257.

Zbývá pojednati o vzniku nejdůležitější a nejznámější verse pověsti, jak ji čteme nejprve u Vergilia, Aen. VIII, 190 n. Podle ní byl Kakus oheň soptící netvor, jehož otcem byl Vulcanus. Když odňal lstivě Herkulovi, vracejícímu se od Geryona, část skotu, byl od něho ve své jeskyni na Aventinu po marném odporu zabit. Z Vergilia čerpali s většími nebo menšími odchylkami básníci věku Augustova, Propertius (V, 9, 1 n.) a Ovidius (Fast. I, 543 n.). K téže skupině náleží též vypravování u Livia I, 7, 3 n. a *μυθικὸς λόγος* u Dionysia Hal. I, 39; oba liší se

hlavně jen tím, že vše fantastické a nadpřirozené jest tu z pověsti odstraněno. Vznik této verse představuji si dle toho, co dříve bylo uvedeno a dle rozboru Wissowova (v uv. čl., str. 1168 nn. a Religion und Kultus, str. 230) asi takto. K starým prvkům, jichž se již dříve v pověsti užilo, totiž k lokální souvislosti schodů Kakových a okresu Herkulova, spojených v jednotu pověsti na podkladě nesprávné etymologie epitheta *ἀλεξίκακος*, přidružily se nyní nové. Jméno fora boaria a kult Jova zv. Inventor vybízel ke vzniku vypravování o nepodařené krádeži Kakově, k němuž podával vzor řecký mythus o krádeži Hermově. Byla ostatně též pověst, že skot Herakleův ocitl se v témž nebezpečenství též v Ligurii, a sice u synů Poseidonových Alebiona a Derkyna (Apoll. II, 5, 10, 8). K dalšímu vyzdobení a rozšíření pověsti užilo se konečně též rysů z vypravování o dobrodružství Herkulově s Geryonem. Z těchto prvků lze vznik verse této úplně vyložiti a netřeba, jak Wissowa (Religion und Kultus, str. 230) připouští, uznávati bezprostřední předlohu její v nějaké jihoitalské versi, k níž ukazuje vyobrazení na zmíněné již bronzové nádobě z Kapue. Zobrazen tu Herakles ve své obvyklé zbroji, jak žene před sebou stáda a při tom ohlíží se po stromě, na kterém jest pověšen muž, jehož chystá se právě rozsápati lev. Nehledě k různosti trestu, jejž by snad bylo možno vyložiti uznáním odchylné verse, nejsme nikterak oprávněni užívati památky této k výkladu pověsti o Kakovi, a to hlavně proto, že není nikterak jisto, že jedná se tu o potrestání krádeže skotu. Jak Wissowa (v uv. čl., str. 1169) sám připouští, možno tu se stejnou oprávněností uznávati Herkula samého za lupiče skotu.

Ještě o jedné otázce třeba pojednati, totiž o době, kdy vznikla tato verse, objevující se v zachované literatuře poprvé u Vergilia. Dříve se uznávala skoro všeobecně za původní a nejstarší podání pověsti o Kakovi. Ale domněnka ta není správná. Dobře namítá proti ní Wissowa (v uv. čl., str. 1168), že uznáme-li starý původ této pověsti, líčící Kaka jako oheň soptícího syna Vulkánova, zůstává nevysvětlitelno, proč a jak mohla vzniknouti verse Gelliova a zvláště Timaiova. Dle jeho mínění nemáme důvodu, jenž by nás nutil uznati, že verse Vergiliova nepochází buď od něho samého nebo z doby bezprostředně předcházející. Vergilius sotva asi sám tuto versi vymyslil; naproti tomu lze však s velkou pravděpodobností přiřknouti ji Varronovi. Jest dokázáno, že Varro vypravoval o pobytu Herkulově u Euandra (srv. E. Sofer: Livius als Quelle von Ovids Fasten; Jahres-Bericht des k. k. Maximilians-Gymnasiums in Wien, r. 1905/6, str. 18). Nepochybně tedy vykládal také o dobrodružství Herkulově s Kakem, a Vergilius, jenž nejspíše přejal od něho výše zmíněnou etymologii slova Argiletum, uvedenou v téže knize Aeneidy (VIII, 345 n.), převzal také vypravování jeho

o Kakovi. Myslím, že domněnka tato jest bližší pravdě než výklad, jejž podal Sofer (na uv. m., str. 22). Uznává sice též, že Varro byl pramenem Vergiliovým i Ovidiovým, ale že sám celé vypravování nevynalezl, nýbrž nejspíše jen zaznamenal. Za společný pramen jest prý uznati Ennia. Kromě všeobecných důvodů má Sofer pro své tvrzení vlastně jen jeden důkaz, totiž shodu výrazu na těchto čtyřech místech: Verg. Aen. VIII, 210 cauda in speluncam tractos; Prop. V, 9, 12 aversos cauda traxit in antra boves; Ovid. Fast. I, 550 traxerat aversos Cacus in antra feros; Liv. I, 7, 5 aversos boves ... caudis in speluncam traxit. Shoda ta jest sice nápadná, ale přec, myslím, nedává nám právo souditi, že by se zakládala na společné předloze všech čtyř míst a dokonce nevyplývá z ní, že by předlohou tou musil býti Ennius. Proti tomu lze ostatně též namítnouti, že bychom nechápali, jak mohla vzniknouti docela odchylná verse u Gellia, jenž žil po Enniovi a jeho vypravování zajisté znal.

Tím probrána jsou všechna stadia, jimiž pověst o Kakovi během času v Římě prošla a objasněn podle možnosti vznik jejich. Jedině jméno Kakovo můžeme pokládati za starořímský prvek pověsti, vše ostatní jsou jen pokusy, oživiti zapadlou onu bytost.

Byly Herondovy mimiamby určeny k provozování?

Napsal **Kamil Fürst.**

Otázka, byly-li Herondovy mimiamby určeny k provozování, vzbudí jistě zájem každého, kdo jen trochu pozornosti věnuje těmto půvabným obrázkům, líčícím zdařile rub života společnosti III. století př. Kr. Když papyrus egyptský vynesl na světlo básně Herondovy, bylo proneseno v této věci celkem trojí mínění. Většina učenců soudila, že byly určeny k provozování na scéně, ale nescházely též hlasy, že byly přednášeny recitátorem, jenž změnami hlasu a gesty dovedl je publiku snadno učiniti srozumitelnými ; ba byl pronesen též názor, že byly určeny pouze ke čtení. Při tom nutno si uvědomiti, že se vždy jedná o určení p ů v o d n í, jež nevylučuje užívání jiného. Tak na př. tragoedie, určené jistě pro divadlo, mohly býti čteny i deklamovány. Třeba tedy hleděti k tomu, k jakému účelu je původně určil básník sám. Ze starověku nemáme vůbec zmínky, jež by nám pomáhala řešiti uvedenou otázku; nutno tedy souditi pouze z povahy mimů samých. Proberu jednotlivé theorie po řadě.

I. Theorie scénická.

Mínění, že mimiamby byly určeny k provozování v divadle, obhajuje vytrvale učenec, jenž si o Herondu největších zásluh dobyl, Otto Crusius. Avšak obšírněji svého mínění nikde nedokázal. Nejlépe lze jeho názory poznati z jeho překladu básní Herondových [1]), kdež v úvodě věnoval otázce naší krátkou stať a v překladu naznačil, jak si ty básně na scéně představuje. Šíře promluvil o tom v druhém dílu článku »Die Anagnostikoi«. [2]) Mimo to jest několik stručných zmínek od něho i jinde. [3]) Mnozí badatelé mu přisvědčili, ale nikdo z nich mínění svého obšírněji nevyložil. [4])

Hlavním důvodem Crusiusovým jest, že četná místa v mimiambech, a to právě nejzdařilejší, lze učiniti úplně srozumitelnými a účinnými jen provedením scénickým. Do jisté míry utvrzuje Crusiusa v domněnce jeho i dramatická forma básní. Konečně klade váhu i na to, že básně Herondovy jsou pravé mimy a že mimus řecký byl jistě scénicky provozován (Die Anagnostikoi, str. 386).

Přihlédněme nyní k závažnosti důvodů Crusiusových, při čemž mi buďiž dovoleno, postupovati podle důležitosti od menších k důležitějším.

Že dramatická forma, třeba jest v zachovaných básních (až na II.) přísně zachována, nemůže míti vlivu rozhodujícího, jest zřejmo. [5]) Ať již nehledíme k plodům moderní literatury dramatické, určeným pouze pro čtení, nemusilo ani ve starověku býti vše určeno pro divadlo, co bylo psáno dramatickou formou. Mějme tu zvláště na paměti, že básně Herondovy jsou z doby alexandrijské, kdy se psalo nejvíce jen pro čtení; tak psal Theokritos a četní jiní. K dramatické formě musí přistoupiti i dramatický ráz, máme-li souditi, že báseň byla určena k provozování na scéně.

Více váhy má zdánlivě jiný důvod Crusiusův: mimiamby jsou pravé mimy, a řecký mimus byl jistě scénicky provozován. [6])

---

[1]) Die Mimiamben des Herondas, deutsch mit Einleitung und Anmerkungen, v Gottingách 1893.

[2]) Festschrift Th. Gomperz dargebracht zum 70. Geburtstage, ve Vídni 1902, str. 381 nn.

[3]) »Untersuchungen zu den Mimiamben des Herondas«, v Lipsku 1892. Rec. vydání Kenyonova v Litt. Centralblatt 1891, str. 1321 n.

[4]) Otto Immisch, »Ein classischer Findling aus Ägypten«. Blätter für litter. Unterhaltung 1892, str. 97 nn. H. van Herwerden v Mnemosyne XX, 41—97. R. Meister ve svém vydání v Abhandlungen der kön. sächs. Ges. der Wiss., phil.-hist. Classe, sv. XIII, 1893, str. 755, J. L. Čapek v předmluvě svého překladu z r. 1900, a H. Vysoký v Ottově slovníku XI, str. 203.

[5]) Crusius v překladě str. XXXVIII; Die Anagnostikoi, str. 386.

[6]) Die Anagnostikoi, str. 386.

Ale nesmíme zapomenouti, že vedle mimů pro scénu určených existovaly mimy jen pro čtení, jako mimické básně Theokritovy (II., XIV. a XV.), z nichž poslední, Adoniazusy, nikterak inscenovány býti nemohly.[1])

Ze shody neb podobnosti titulů Herondových s tituly mimů Sofronových neb Epicharmových se nedokáže také nic. Herondova Zelotypos srovnávána se Sofronovým mimem *Παιδικὰ ποιφυξεῖς*, Asklepiazusy s Epicharmovými *Θεαροί*, Didaskalos s Epicharmovým kusem *Ἀγρωστῖνος* a pod. Ale o mimech Sofronových se posud bezpečně neví, zda byly scénicky provozovány; proto z nich nic usuzovati nelze. A srovnávati Herondu s Epicharmem není vhodné. Kusy Epicharmovy byly jistě mnohem delší — ne nadarmo zvány komoediemi. Z Athenaia VIII, 362 B nikterak neplyne, že by prohlížení uměleckých předmětů před chrámem Apollonovým činilo jediný obsah kusu *Θεαροί*, jako v Herondových Asklepiazusách. Ostatně sám Crusius v překladu str. XXIX uznává, že Herondas »stojí na vlastních nohou«.

Úzce příbuzny jsou kusům Herondovým tedy jen mimické básně Theokritovy. A v hypothesi Theokritových Adoniazus je zřejmě dosvědčeno, že Theokritos zde napodobil Sofronův mimus *Ταὶ θάμεναι τὰ Ἴσθμια.* A přece Adoniazusy jistě provozovány nebyly.

Plutarchos *Συμποσιακά* VII, 8, 4 rozeznává dva druhy mimů, *παίγνια* a *ὑποθέσεις*; mimiamby kladeny od různých badatelů k oběma druhům.[2]) Než hříčkami (*παίγνια*) nelze jich přece nazvati, a proto nemá váhy soud Crusiusův, že *παίγνια* asi byla také dramaticky provozována. A hypothese byly za doby alexandrijské kusy jistě již obšírnější než myslí Crusius a měly vedle mimologie i mimodii.[3]) Nelze tedy dokonce zařaditi mimiamby do kategorií mimů jmenovaných Plutarchem — čímž ovšem pravými mimy býti nepřestávají — a nutno o jejich původním určení souditi jen z nich samých.

Hlavním důvodem Crusiusovým však jest, že jsou v mimiambech místa, při nichž prý pouze scénická akce pomůže k úplnému a okamžitému porozumění.

To tvrdí Crusius o počátku a konci prvního mimu (*Προκυκλὶς ἢ μαστρωπός*). Počátek mimu toho obsahuje uvedení jednajících

---

[1]) Čapek tvrdí sice, že zmíněné básně Theokritovy nejsou pravými mimy, ale není tu správnou námitkou, že v nich není hlavní osoby jednající — té není ani u Herondy v básni IV. a VI. Ony tři básně Theokritovy za pravé mimy uznává ostatně též Crusius v překladě Herondy, str. I.

[2]) Reitzenstein: „Epigramm und Skolion«, v Giessenu 1893. str. 38 klade je k *παίγνια*, soudě, že to byly žertovné přednášky o hostinách. Crusius, Die Anagnostikoi, str. 386, pozn. 1. řadí je mezi *ὑποθέσεις*.

[3]) To ukázal dobře H. Reich, Der Mimus, ein literar-entwicklungsgeschichtlicher Versuch, v Berlíně 1903, str. 531.

osob a příchod Gyllidin. Později (str. 16 nn.) uvedu podrobný rozbor části té, jež jistě nepotřebuje k porozumění svému jeviště; ostatně ani Crusius neklade na ni velké váhy. Konec mimiambu toho, scéna, v níž Metriche pohostí ve své dobrotě ještě Gyllidu vínem, zdá se Crusiusovi výtečným zakončením pro jeviště; avšak ani tato scéna nevyžaduje k porozumění svému scénického předvedení, jak pozná nejlépe nepředpojatý čtenář sám.

Dále uvádí tu Crusius konec pátého mimu, počátek a konec mimu sedmého; než ani scény ty docela nepůsobí dojmem neurovnanosti, aby musily býti scénicky předvedeny. Ani Crusius jich příliš nedbá, a proto vedlo by nás příliš daleko, kdybychom je šíře rozváděli.

Větší váhu klade Crusius na scénu z básně II, v. 65—70 a na scénu výprasku Kottalova v básni III. Jest ovšem pravda, scéna II, 65—70 byla by na jevišti velmi účinná. Battaros (πορνοβοσκός) vybízí tu svěřenku svou Myrtalu, aby se nestyděla, aby hleděla na soudce jako na otce; otcovský a pečlivý jeho tón, stydlivost takové dívky — vše by na scéně působilo výtečně. Battaros dí (v. 65 nn.):

δεῦρο Μυρτάλη καὶ σύ·
δεῖξον σεωυτὴν πᾶσι· μηδὲν αἰσχύνευ·
νόμιζε τούτους οὓς ὁρῇς δικάζοντας
πατέρας ἀδελφοὺς ἐμβλέπειν. ὁρῆτ', ἄνδρες,
τὰ τίλματ' αὐτῆς καὶ κάτωθε κἄνωθεν
ὡς λεῖα ταῦτ' ἔτιλλεν ὡναγὴς οὗτος,
ὅθ' εἷλκεν αὐτὴν κἀβιάζετ' . . . .

Ale z toho, že by uvedené verše výtečně působily na jevišti, neplyne, že by k porozumění svému scénicky předvedeny býti musily. Vždyť si přece i v mysli dovedeme představiti pokornou tvář Battarovu, jak nabyla otcovského výrazu, jak starý *πορνοβοσκός* starostlivě chovanku svou napomíná, aby se nestyděla, jak dívka ta upýpavě, se sklopenýma očima, ale přece s úsměvem dívek svého druhu předstupuje před soudce. Tolik fantasie jistě každý má. A může míti taková krátká stať pro scénickou theorii hlubší význam v básni, jež jest vlastně monologem?

Největší váhu klade Crusius na scénu výprasku Kottalova v mimiambu III, 70—86; té prý si naprosto nelze představiti bez groteskního provedení na scéně. Nechci tvrditi, že by nepůsobila na jevišti, ač se mi zdá, že daleko méně půvabně než scéna právě uvedená. Lampriskos zde vyplácí Kottala; malý nezbeda ani příliš nenaříká, jen stále se ptá, kolik ještě dostane, a prosí, aby už byl konec. Dovedeme si docela dobře představiti, že po verši 70 Lampriskos vezme už „*τὸ δριμὺ σκῦλος*", [illegible] že od v. 71—86 dareba dostává. Scéna dokonce ne[illegible] neb málo živá. Zaujímá jen něco přes patnáct verš[illegible] ji dovede znamenitě oživiti svými prosbami a st[illegible]

ještě dostane. Není tedy správno, že si jí jinak nelze představiti než na scéně. Dovedeme si zcela dobře představiti hocha drženého soudruhy, zmítajícího sebou a obracejícího se na učitele i na matku s otázkami, kolik ještě dostane; lítosti necítíme příliš z jeho slov, třeba sliboval, že se polepší. Nad ním učitel s chutí vyplácí darebu, a matka opodál se zadostučiněním se dívá na potrestání nezvedeného synáčka, na nějž sama nestačí.[1])

Na některých místech nelze prý podle Crusiusa bez scénického předvedení pochopiti myšlenky, v niž vyskytuje se všeobecné označení náměstkou *ὅδε* neb *οὗτος*. Sem počítá Crusius V, 1. VI, 23. VII, 56—61. Prozkoumejme ta místa blíže.

V mimiambu V (*Ζηλότυπος*) vyčítá ve v. 1 žárlivá Bittina miláčku svému, otroku Gastronovi:

Λέγε μοι σύ, Γάστρων, ἥδ' ὑπερκορὴς οὕτω,
ὥστ' οὐκέτ' ἀρκεῖ τἀμά σοι σκέλεα κινεῖν,
ἀλλ' Ἀμφυταίῃ τῇ Μένωνος ἔγκεισαι;

Náměstce *ἥδε* ve v. 1, jíž se značí Gastronův pyj, nelze prý bez posuňku rozuměti; ale myslím, že staří té náměstce rozuměli už samé v mluvě obyčejné, jako my v češtině rozumíme náměstce ukazovací v podobných případech zcela jasně. Analogií z češtiny snad uváděti nemusím.

V mimu VI (*Φιλιάζουσαι ἢ ἰδιάζουσαι*), v. 23 zapřísahá se Koritto:

μὰ τούτους τοὺς γλυκέας, φίλη Μητροῖ,
ἐκ τοῦ Κοριττοῦς στόματος οὐδεὶς μὴ ἀκούσῃ,
ὅσ' ἂν σὺ λέξῃς.

Nelze prý ve v. 23 hned poznati, že Koritto se zapřísahá při svých očích. Ale zapřísahání při očích bylo ve starověku jistě velmi časté, a to i s epithetem *γλυκύς*. Uvádím jen jeden doklad z Theokrita VI, 22, z idylly jistě neprovozované, kde pastýř, napodobující Polyféma, dí o Galathei:

κοὔ μ' ἔλαϑ', οὔ, τὸν ἐμὸν τὸν ἕνα γλυκύν, . . .

Staří tomu jistě hned rozuměli; jen nám se to zdá trochu neobvyklé, ježto při očích nepřísaháme.

V mimu VII (*Σκυτεύς*) v. 57—61 vypočítává Kerdon druhy obuvi, již předkládá zákaznicím na vybranou. Tu má Crusius pravdu, že by se ta slova na scéně výtečně vyjímala, jako vůbec celá Kerdonova řeč, ale k porozumění místa toho scénická akce nutna není; vždyť ševce — jak sami říkáme — potrhlého snadno

[1]) Místa, o nichž jsem právě pojednal, připomíná Crusius v předmluvě svého překladu, ta pak, jež dále uvedu, má v článku »Die Anagnostikoi«.

si dovedeme představiti, jak živě vykládá, rukama rozhazuje a obuv ohmatávaje.

S theorií Crusiusovou souhlasí, jak už výše jsem se zmínil, i Herwerden, jenž přidává k místům, Crusiusem vytčeným, ještě jedno: III, 64. V mimu III (*Διδάσκαλος*) dává Lampriskos Kottalovi za vzor v dovolené hře jeho spolužáky řka (v. 63):

οὔ σοι ἔτ' ἀπαρκεῖ τῇσι δορκάσιν πέμπειν
ἀστράβδ', ὅκωσπερ οἵδε, πρὸς δὲ τὴν παίστρην
ἐν τοῖσι προὐνίκοισι χαλκίζεις φοιτέων;

Ale zde jest samozřejmé, koho učitel náměstkou *οἵδε* myslí; neboť o málo dříve, na počátku své řeči volal některé spolužáky Kottalovy, aby mu darebu podrželi. A koho jiného mohl by označovati jako vzor mimo jeho spolužáky?

Kromě vytčených míst mohla by snad ještě dvě vzbuditi pochybnost pro svou ukazovací náměstku, totiž III, 57 a V, 28.[1]

V mimu III, 57 ukazuje Metrotime náměstkou *αἵδε* na obrazy Mus umístěné ve školní síni:

ἀλλ' εἴ τί σοι, Λαμπρίσκε, καὶ βίον πρῆξιν
ἐσθλὴν τελοῖεν αἵδε κἀγαθῶν κύρσαις,
μὴ λασσον αὐτῷ —.

Ale o Musách výslovně zmínila se Metrotime už ve verši 1, a starověké čtenářstvo, znalé zařízení škol své doby, jistě dobře pochopilo situaci.

V mimiambu V, po verši 27 Gastron po nové prosbě dívá se úpěnlivě na Bitinnu, aby ji obměkčil. V textu to ovšem nestojí, ale to není závadou, ježto jednak sami dle situace se toho domyslíme, a plyne to dále rozhodně z verše 29, kde Bitinna mu odvětí:

πρὸς Ἀμφυταίην ταῦτα, μή 'μὲ πληκτίζεν.

Některé posunky a živé obraty, jež Crusius v překladě svém mezi text vkládá, nejsou naprosto nutné, ba ani pravdě podobné. Na př. nelze vyčísti z textu V, 81, že by se Gastron vrhl Bitinně k nohám. Dokonce pak není si možno mysliti, že by se byla Metro (VI, 47) před přítelkyní vrhla na kolena a sepjala ruce! To neplyne ze slov Korittiných: *μᾶ, τί μοι ἐνεύχῃ.* Podobně soudím i o udeření otroka Kerdonem (VII, 13).

I tento důvod zastanců theorie scénické tedy padá; v mimiambech jsou sice některá místa, která by účinně působila na jevišti, ale jednak vůči celku mnoho neznamenají, jednak lze jim dobře porozuměti i jen ze čtení; vždyť i v básních, jistě pro jeviště neurčených, nacházíme dosti takových míst, na př. u Theokrita i jinde.

---

[1]) Poslední místo přidává i Čapek, na str. 19.

V článku »Die Anagnostikoi« uvedl Crusius nový důvod pro své mínění. Přisuzuje totiž, hledě k Aristotelově Rhet. III, 12, 2, Herondovi tak zvanou „*ἀγωνιστικὴ λέξις*", to jest řeč, které se dostane náležitého porozumění teprve přednesem. Aristoteles mluví tu o *γραφικὴ λέξις*, jež jest *ἀκριβεστάτη*, a staví ji proti *ἀγωνιστικὴ λέξις*, kterou nazývá *ὑποκριτικωτάτη*, poněvadž se hodí nejlépe pro jeviště. Takový málo barevný stil má prý i Herondas, jenž prý píše tak, že jeho text přímo naléhá na formální provedení. Něco podobného uznává i Nairn (v úvodě svého vydání, v Oxfordě 1904, str. XXIII), jenž Theokritovi připisuje ráz čistě poetický, kdežto Herondovým mimům může prý býti zjednána platnost pouze živým slovem.[1]) I z Crusiusových slov nepřímo plyne, že se Theokritovi musí přisuzovati *γραφικὴ λέξις*, ježto mimické jeho básně jistě pro scénu určeny nebyly. Jest ovšem rozdíl mezi oběma básníky. Theokritos píše mluvou uhlazenější, vybranější, právě jako si zvolil uhlazenou formu; Herondas však ve svých choliambech neštítí se obscoenit a blíží se velmi mluvě lidu. Řeč lidu není vždy přesná a formálně bezvadná, není v ní okrouhlých period, nýbrž jsou tu volnější spojení, asyndeta, pausy, ale což musíme ji proto vyhlásiti za nesrozumitelnou samu o sobě? Přisoudiv Herondovi řeč agonistickou, neřekl Crusius vlastně nic nového; opakuje jen předešlý důvod o nesrozumitelnosti některých míst při pouhém čtení. Ale u Herondy, jak jsem ukázal, nic takového není.

Také v Theokritových Adoniazusách jsou místa, na první pohled dosti nesrozumitelná. Celý děj Adoniazus jest vůbec tak živý a plastický, že bychom jej nejraději viděli na scéně, kdyby to bylo vůbec možno! Scéna, v níž Gorgo líčí Praxinoi zmatek na ulicích, kde Praxinoa se myje, cesta obou žen k hradu, jejich setkání se stařenou a zvláště s druhým cizincem, obdivování se Adonidovi — vše se nám takřka před očima míhá! K místům však, jež bychom si podle měřítka Crusiusova nemohli bez scénického předvedení ani dobře představiti, patří jistě obě scény po v. 11 a 40, kde se konejší malý Zopyrion. Na prvním místě pomlouvají obě ženy své muže; tu upozorní Gorgo Praxinou, že chlapec je upjatě poslouchá, a praví sama hned k děcku (v. 13):

θάρσει, Ζωπυρίων, γλυκερὸν τέκος· οὐ λέγει ἀπφῦν.

A Praxinoa poznamenává: *αἰσθάνεται τὸ βρέφος, ναὶ τὰν πότνιαν.* A Gorgo dodává: *καλὸς ἀπφύς.*

Na druhém místě chystají se ženy již k odchodu, ale Zopyrion chce s nimi a pláče; matka jej konejší (v. 40):

[1]) Dle vydání toho upraven v poslední době i anglický překlad básní Herondových: A Realist of the Aegean. Being a Verse — Translation of the Mimes of Herodas. By H. Sharpley. V Londýně 1906. Nemohl jsem ho však již při práci této použiti.

οὐκ ἄξω τυ τέκνον· μορμώ, δάκνει ἵππος.
δάκρυ᾽ ὅσσ᾽ ἐθέλεις· χωλὸν δ᾽ οὐ δεῖ τυ γενέσθαι.

Obě místa s případnými posuňky chlácholení vyjímala by se na jevišti daleko účinněji než při pouhém čtení (ač ovšem i tak si je dovedeme dobře představiti). A přece Adoniazusy jistě neprovozovány!

Důvody zastanců theorie scénické tedy váhy rozhodně míti nemohou. Přihlédneme-li pak blíže k povaze mimiambů, shledáme jiné velké závady proti oné theorii.

Přední obtíží tu jest, že Herondovy mimiamby přes dramatickou svoji formu mají naprosto nedramatický ráz. Název malých dramat se na ně docela nehodí. Podstatný živel dramatický, děj, jim naprosto chybí.[1]) Nemají dramatického napjetí a konfliktu, nemají v pravdě dramatického rázu, na jevišti by účinně nepůsobily.

Než namítl by tu snad někdo, že ani lidové frašky doby alexandrijské neměly rázu dramatického, že snad ani u Epicharma podle jeho titulů a zlomků nelze hledati vždy přísně dramatického děje a konfliktu. Mohlo by se říci, že i zde šlo jen o zkarrikování jednajících osob, o předvedení obrázku ze života, a že tedy mimus ani na scéně nemusí býti dramatem v pravém smyslu slova.

Než i když upustíme od požadavku přísně dramatického rázu, musíme přece žádati, aby mimy na jeviště předváděné byly živé a nepůsobily mdle a bez účinku. U Herondy jest bez odporu nejživější mimus V., dále I. a VII.; konečně i III. bychom snesli na jevišti. V prvním jest přece jakési napjetí v tom spočívající, jak se Metriche zachová, ač rozvleklá řeč Gyllidina působí celkem dosti mdle. Ve III. působí živě jen druhá část, výprask Kottalův, v VII. naopak má dramatické napjetí pouze řeč Kerdonova v první polovině. Naprosto však na scénu nepatří mimiamby II., IV. a VI. Druhý je skoro čistým monologem, a jest absurdní, zve-li jej Crusius[2]) »malým monodramatem«. Battaros, žalobce, počíná řeč, jež se táhne skoro celým mimem. Ani soudcové, ani obžalovaný Thales nevpadnou mu ani slůvkem do řeči. Aspoň obžalovaný měl promluviti; vždyť dělá jistá gesta jako ve v. 74 a jinde. Při scénickém provádění bylo by také záhodno, aby pře dospěla k nějakému výsledku. Battaros na konci se dovolává znova spravedlnosti soudců, ale ti ani nemuknou; pře skončí řečí žalobcovou, jako jí počala.

Mimus IV. jest úplně nedramatický; jest to vlastně popis uměleckých děl, a popis nehodí se pro scénu! Sám Crusius doznává, že zde záleželo více na okolí než na osobách.

---

[1]) Upozornil na to zvláště Fr. Groh v Listech filol. 1893, str. 246.
[2]) V úvodu k překladu str. VIII.

I báseň VI. má za děj pouze rozmluvu dvou přítelkyň, v níž není většího vzrušení. Hádky se služebnictvem jsou u Herondy tak otřepané, že k oživení děje ani nepřispívají. Mimus ten šel by jistě přes scénu bez účinku.

Dle nových zlomků básní Herondových z r. 1900 konstruován téměř úplně osmý mimiamb, nadepsaný *'Ενύπνιον*. Zlomky ty publikovány ve vydání Crusiusově z r. 1905. Po krátkém úvodě jde obšírné vypravování snu (v. 15—70), načež vystupuje v popředí básník sám (ve v. 71—79). (Podobně činí Theokritos v Thalysiích.) Děj snu, zde vypravovaného, nabývá tím rázu allegorického, jak obšírně dovozuje Achille Vogliano ve spisku Ricerche sopra l'ottavo mimiambo di Heroda, v Miláně 1906. Při takovém obsahu se mimus ten naprosto na scénu nehodí a mohl býti určen pouze ke čtení.

Některé básně Herondovy se tedy svým rázem pro scénu docela nehodí, jiné jen málo, úplně žádný; všechny měly asi určení jedno, mohly tedy býti provozovány?

Dramatickému rázu mimiambů velmi škodí delší řeč jedné osoby ve většině básní.[1]) Básníku se v nich jistě tak nejednalo o dramatickou akci, jako spíše o zdařilý nákres povahy a života. Ale i této věci chce Crusius užiti ve svůj prospěch. Tvrdí, že hlavní osoba v mimech našich je analogická archimimu v pozdějším, jistě provozovaném mimu římském.[2]) Ale úloha archimima není u Herondy důsledně provedena.[3]) To je patrno v Asklepiazusách, kde mají obě ženy stejnou váhu. V mimu VI. Metro platí stejně jako Koritto; nesejde tu na různém počtu veršů, kolik která z nich pronáší. Podobně v III. mimu přes dlouhou řeč Metrotiminu strhují Lampriskos a Kottalos značně náš zájem pro sebe. Pro tvrzení Crusiusovo hodila by se tedy jen báseň II. a snad i VII. Nelze tedy Gyllidu v básni I., Metrotimu v III., Kynno v IV. a Korittu v VI. zváti archimimem, a přece delší řeči jejich velmi vadí dramatickému rázu našich mimů.

Vážným důvodem pro nedramatičnost mimiambů jest i toto. Některé osoby u Herondy někdy nápadně mlčí, což by na jevišti jistě působilo trapně. Tak v mimu III. žáci, držící Kottala, nedovolí si ani slůvka — a přece v básni V. i otrok Pyrrhies něco řekne. Podobně velmi nápadno jest mlčení sluhy chrámového v mimu IV., když otevírá *παστός* a když mu ženy dávají obětního kohouta. Velmi trapné bylo by v básni II. mlčení soudců a zvláště obžalovaného. V VII. mimu je velmi nápadno, že Metro

[1]) Nairn v úvodu svého vydání, str. XXXVIII.
[2]) V úvodu k překladu, str. XXXII.
[3]) Dokázal to K. Hertling v diss. »Quaestiones mimicae«, Argentorati 1899, str. 10 a Ph. E. Legrand v článku »A quelle espèce de publicité Hérondas destinait-il ses mimes?« v Revue des études anciennes IV, 1902, str. 11.

po úvodních slovech úplně oněmí. A přece by ve vytčených případech pronesení několika slov nemělo nejmenší závady.

A konečně: díla literární, určená k provozování dramatickému, nepřipouštějí komposice fragmentální, jakou mají naše mimiamby. Z nich jen I. a nejvýš VII. mají řádný vstup, jinde je počátek i konec abruptní (II., V. a jinde). Zvláště dramaticky neucelený jest mimiamb druhý.[1])

Vedle nedramatického rázu staví se však proti scénické theorii i vážné obtíže při inscenování.[2])

1. Velký počet herců v tak malých kusech byl by zajisté nápadný. V mimu VII. vidíme čtyři jednající osoby a mimo to aspoň tři (nemluvící) pomocníky Kerdonovy. V mimu třetím jest šest osob, nejméně pět osob v kuse pátém; v monologu Battarově (II.) přítomno musí býti mimo písaře soudního, obžalovaného a strážce klepsydry ještě několik soudců. Ty nemohlo představovati publikum, jak myslí Legrand na uv. m., str. 11. Byloť by jistě velmi komické, aby Battaros oslovoval publikum: *ἄνδρες δικασταί*. A jak by se tento pouhý monolog s neuceleným dějem vyjímal na jevišti, kdyby celý soud (mimo písaře) i s obžalovaným ani slůvka nepronesl! Nepopírám, že by řeč Battarova, zdařile jsouc recitována, nepůsobila výtečně, ale k tomu stačí solová recitace bez ostatního, němého a naprosto zbytečného soudního apparátu. Už proto mimus II. k provozování určen býti nemohl.

I v domácích kroužcích musily by mimiamby předváděti potulné herecké společnosti, jako je tomu při mimické scéně v Xenofontově Symposiu; i jest pochybno, lze-li u nich vždy předpokládati šest i více osob. Lidová fraška jich vyžadovala jistě méně.

2. Za vážnou námitku pokládal bych i pozorování Hertlingovo[3]) v jedné věci, týkající se scenerie mimiambů. Mimiamby hrají totiž většinou uvnitř domu, ale v dramatech řeckých jest vždy scéna před domem. Legrand (na m. uv., str. 8) nepřikládá důvodu tomu váhy. V dramatě složitém, v tragoedii a komoedii, musil prý básník voliti místo co nejvíce neutrální, aby

---

[1]) V létě r. 1902 uvedl Zacconi v Neapoli první mimus Herondův na jeviště. Kus sehrán v několika minutách, ale obecenstvo nepochopilo, že jest ukončen, až když to bylo zřejmě ohlášeno; potom se rozešlo se smíchem. — To ukazuje, že první mimiamb na scénu se naprosto nehodí, ač jest vedle pátého dramaticky poměrně nejúčinnější; jak by se tedy na jevišti vyjímal mimus čtvrtý neb šestý! (Srov. S. Sudhaus: der Mimus von Oxyrhynchos, v Hermu 1906, str. 294, pozn. 2.)

[2]) Kdyby scénická theorie byla správná, kladl bych mimiamby s Crusiusem, Legrandem (str. 9) a Vysokým na improvisovaná jeviště o hostinách a domácích zábavách. Méně se hodily na jeviště potulná, a jistě ne na velké divadlo v Alexandrii, kam je klade Meister, str. 755.

[3]) V uvedené diss., str. 10. S Hertlingem souhlasí R. Herzog v recensi oné dissertace v Berl. phil. Woch. 1900, str. 923.

tam mohl svésti všechny osoby a scény; v menších scénách mimických prý tomu tak není, a proto prý se mohly hráti i na jevišti, představujícím vnitřek domu. Ale v námitce Hertlingově jest mnoho pravdy. Nehleďme k větším dramatům! Máme však zachovány ze III. stol. př. Kr. četné vásy, na nichž jsou vymalovány scény z flyaku, tehdy provozovaného; na některých z nich naznačeno jeviště i pozadí. Vypočítány a částečně zobrazeny jsou u Dörpfelda a Reische v díle »Das griechische Theater«, str. 315 nn. Pozadí je naznačeno na váse čís. VI. a VII. tím, že mimo některé ozdoby jest vzadu viděti dvéře. (Čís. VII. jest známá vása Assteova). Dvéře mají vysoký práh jako dvéře domovní, a právem tu soudí Reisch, že scény ty se odehrávaly před domem; pokoje takových dveří míti nemohly. Dále naznačeno zřejmě pozadí na vásách č. X., XII. a XIII., kde dům místo v pozadí nakreslen, pro větší pohodlí malířovo, po straně. Nikde na těch scénách není nutno, uznati vnitřek domu. Určitého dokladu pro jeviště, znázorňující vnitřek domu, z té doby tedy nemáme; Herondovy mimiamby byly by po té stránce, aspoň pro svou dobu, jedinou výjimkou.

3. Velikou námitkou proti theorii Crusiusově jsou *nesmírné obtíže dekorační v mimu IV.* Bohatá scenerie působila by tu hrozné překážky. Co jest zde vlastně zajímavého než popis uměleckých děl, jenž zaujímá přes polovinu básně? Měla-li báseň působiti aspoň trochu snesitelným dojmem, musila by všechna díla, jež zde ženy prohlížejí, skutečně býti na jevišti znázorněna. Crusius tvrdí opak toho, že prý si zde mohli diváci jako v četných jiných případech vše představiti živou fantasií, ale v básni, jejíž hlavním obsahem jest popis uměleckých děl, jest to nemožno. A představme si, že verše 27—30, 35, 38 a četné jiné, kde ženy líčí živě krásu soch, jež prohlížejí, jsou přednášeny před něčím jiným než před oněmi uměleckými výtvory, na př. před nějakým stolkem neb amforou: není třeba se obávati, že posluchačstvo vypukne v smích, až shlédne kontrast slova a skutečnosti? (Legrand na m. uv., str. 10.) A úplně, se vším příslušenstvím inscenovati onen mimus bylo by i na velkých divadlech doby hellenistické nemožno, nerci-li na divadlech potulných nebo v kroužcích domácích. Už tento důvod by stačil ukázati, že mimus IV., vlastně výstava obrazů, pro scénu se naprosto nehodil.

4. Hlavní námitkou Hertlingovou proti theorii scénické jest i dle mého mínění *velmi pravděpodobná změna scény* v mimiambu I., IV. a snad i v V.

Z počátku prvního mimiambu uvedu pro lepší porozumění několik veršů, v nichžto se zmíněná změna scény odehrává.

Μητρίχη, Θρέισσα, ἀράσσει τὴν θύρην τις· οὐκ ὄψῃ
μή τις παρ' ἡμέων ἐξ ἀγροικίης ἥκει;

Θρέϊσσα. τίς τὴν θύρην —
Γυλλίς. ἐγῶδε.
Θρέϊσσα. τίς σύ; δειμαίνεις
ἆσσον προσελθεῖν;
Γυλλίς. ἤν ἰδού, πάρειμ' ἆσσον.
Θρέϊσσα. τίς δ' εἶς σύ;
Γυλλίς. Γυλλίς, ἡ Φιλαινίου μήτηρ.
ἄγγειλον ἔνδον Μητρίχῃ παρεῦσάν με.
Θρέϊσσα. καλεῖ —
Μητρίχη. τίς ἐστιν;
Θρέϊσσα. Γυλλίς.
Μητρίχη. ἀμμίη Γυλλίς;
στρέψον τι, δούλη. τίς σε Μοῖρ' ἔπεισ' ἐλθεῖν,
Γυλλίς, παρ' ἡμέας; τί σὺ θεὸς πρὸς ἀνθρώπους;

Crusius si scenerii představuje tak, že v pokoji, obráceném na ulici, sedí Metriche s Threissou; ozve se klepání na dvéře pokoje, Threissa jde otevřít, a po delším váhání Gyllis vstoupí. Ale není, myslím, příčiny, proč by pokoj ten musil být obrácen na ulici; ba jest to málo pravdě podobno, ježto ženy prodlévaly obyčejně v místnostech zadních. A pokoj sám jistě neměl dveří na ulici; naprosto by to neodpovídalo zařízení řeckého domu. Crusius ovšem, uznávaje, že Gyllis klepá na dvéře pokoje, změny scény zde nevidí; ale to má v sobě vážnou obtíž. Cizinka nemohla býti bez zaklepání na dvéře domovní do domu vpuštěna, a zde se nám její příchod předvádí od počátku. A byla by Metriche přeslechla klepání na dvéře domu, zvláště když čeká manžela z ciziny? Byla by cizinka beze všeho vpuštěna až ke dveřím pokoje? Nebylo by Metriše dříve hlášeno, že někdo klepe na dvéře domu, jež jistě nezůstaly otevřeny za nepřítomnosti pánovy?

Než dejme Crusiusovi za pravdu. Gyllis klepe na dvéře pokoje; Metriche vybídne Threissu, aby šla otevřít. Threissa jde ke dveřím a ptá se, kdo jde. Gyllis se ozve: Já! Nyní si však musíme představiti, že Threissa dvéře otevře, a Gyllis, majíc špatné svědomí, drží se v pozadí. Threissa opakuje předešlou otázku, a Gyllis jde blíže. Po třetí se Threissa ptá, kdo jest, a nyní teprve Gyllis jí to oznámí se žádostí, aby ji ohlásila uvnitř Metriše. A Metriche čekající (jak plyne z 2. verše) manžela neb aspoň zprávu od něho nebyla by ani trochu zvědavá? Kdyby se to dlouhé vyjednávání odehrávalo mezi dveřmi pokoje, nenahlédla by, kdo jde? A nepoznala by dobře jí známou Gyllidu po hlase, kdyby se vše dělo blizounko od ní ve dveřích? Nelze si přece pomysliti, že by Metriche z rozmluvy Threissiny s Gyllidou ve dveřích pokoje nic nezaslechla; a dále těžko jest si představiti, že by buď Metriche seděla tak, že by do dveří neviděla, nebo i kdyby seděla zády ke dveřím, že by nechtěla otočiti hlavu, aby poznala, kdo to jest.

Daleko přirozenější jest si mysliti, a jen tak to odpovídá zařízení řeckého domu, že Gyllis klepe na dvéře domovní.[1]) Threissa vyjde z pokoje, čímž ovšem zmizí za scénu, a vyjednávání její s Gyllidou děje se ve dveřích domu a na cestě ke dveřím pokoje. Ve verši 7 teprve Threissa vrátí se do pokoje a ohlašuje Gyllidu, jež zatím, jista jsouc připuštěním, došla s Threissou až ke dveřím pokoje bez dalšího pobízení. I slovo „ἔνδον“ ve verši 7 má při tomto výkladě hlubší smysl, než stojí-li Gyllis ve dveřích pokoje.

Threissa tedy asi vyjednává s Gyllidou ve dveřích domovních; tím by se ovšem scéna musila dvakráte změniti, po verši 2 a po 6. A toho si pro starověké jeviště III. stol. př. Kr. mysliti nelze, a dokonce ne pro jeviště potulná nebo pro představení při hostinách. Rovněž tak nemůžeme pro tu dobu předpokládati, že byla scéna nějak rozdělena.

Než proneseno tu několik námitek. Crusius[2]) myslí, že verše 3—6 mohly býti proneseny za scénou, odvolávaje se na Aischylova Agamemnona. Ale tam křičí za scénou Agamemnon vražděný, a takové scény se nikdy nepředváděly na jevišti. Naše místo jest zcela jiného rázu. Legrand[3]) myslí, že se vše mohlo odehrávati na dvoře, při čemž by ovšem změna scény byla méně nutna. Než na dvoře by byla asi Metriche nepohostila svou stařičkou chůvu a nebyla by se tam pustila do delšího hovoru s ní; jistě by ji byla pozvala dovnitř.

A uznávati, že změna scény zde (jakož i v básni IV. a V.) mohla se odehrávati pouze ve fantasii diváků,[4]) kazilo by při tak krátkých kusech jistě effekt. Aristofanovu svobodu scény uznávati i pro naše kratičké básničky z doby hellenistické, připadá mi přece jen odvážné. Ovšem ani na jevištích flyaků vše se nepředvádělo, ale Herondovy mimy jsou kusy umělé, není to lidová fraška. První mimiamb pro změnu scény na jevišti doby hellenistické provozován tedy býti nemohl.[5])

Ještě důležitější změna scény uznávána od Hertlinga v mimiambu IV.

Na počátku klaní se ženy před sochou Asklepiovou a před sochami ostatních bohů, načež postavivše obětní destičku, prohlížejí si okolní anathemata (do verše 38). Potom chce Kynno své přítelkyni ukázati věci ještě krásnější, jež jsou kdesi jinde. Poněvadž však jsou uzavřeny, posílá služku pro sluhu chrámového, aby otevřel. Za hádky s netečnou služkou upozorní sama druhá žena Kynnu, že je již otevřeno; dí (v. 55 n.):

---

[1]) Srovnej vyd. Nairnovo, str. XXXII.
[2]) »Die Anagnostikoi« str. 385, pozn. 2.
[3]) V uved. článku, str. 8.
[4]) Myslí tak C. Häberlin v recensi diss. Hertlingovy ve Woch. für class. Phil. 1900, str. 481.
[5]) Změnu scény uznává zde vedle Hertlinga i Nairn.

*αὕτη σύ, μεῖνον· ἡ θύρη γὰρ ὤικται
κἀνεῖθ' ὁ παστός.*

Potom prohlížejí obě ženy z blízka tato anathemata, dokud jim sluha chrámový (ve v. 79 nn.) nezvěstuje výsledek oběti.

Po v. 55 vstoupí tedy, jak se zdá, obě ženy do místnosti jiné; nastane změna scény. Zde však stojíme přede dvěma vážnými záhadami; kde meškají obě ženy do v. 54, a co jest to *ὁ παστός*?

Crusius, nepřipouštěje změny scény, soudí, že až do v. 54 prohlížejí ženy anathemata uvnitř chrámu, kdež jest i socha, před níž se ženy na počátku klanějí. Slovo *ὁ παστός* překládá buď »Das Tabernakel« nebo »Das Allerheiligste«. Co si tím představuje, těžko říci. Myslí-li si snad nějaký výklenek uvnitř chrámu, jest to jistě vadné; neboť ten dveří nepotřeboval, a sochy v něm umístěné byly asi v životní velikosti, jak plyne z popisu jejich po v. 60. Crusius se vůbec bližšímu označení opatrně vyhýbá.

Hertling tvrdí, že ženy nejdříve byly v portiku chrámu; *ὁ παστός* že jest cella. Legrand myslí, že nejprve byly v celle, před sochou božstva; o významu slova *ὁ παστός* se nerozhoduje, ale soudí, že i když to byla zvláštní malá místnost, mohly ženy zůstati ve dveřích a prohlížeti obrazy ode dveří, čímž ovšem změna scény by nastati nemusila. Tak soudí i R. Meister. Ale myslím, že ženy vstoupí až před samé sochy. Pročtěme jen verše 59—71. Ženy téměř sáhají na sochy; jedna z nich takřka vidí, jak chlapci tu zpodobenému tepou žíly (v. 61 n.), bojí se skorem, aby jí neublížil býk, velmi živě zobrazený (v. 70). Srovnejme též verš 59 n.:

*τὸν παῖδα δὴ τὸν γυμνὸν ἢν κνίσω τοῦτον,
οὐχ ἕλκος ἕξει, Κύννα;*

Slova ta nemohla býti naprosto pronesena ve větší vzdálenosti od sochy samé.

R. Meister soudí, že byly ženy nejprve uvnitř chrámu; o významu slova *ὁ παστός* jedná obšírně v kommentáři svého vydání (str. 714 nn.) a dochází k výsledku, že to asi byla zvláštní uzavřená kaplička, zasvěcená božstvům cizím, zvláště egyptským. Tam byly prý ony sochy, popisované po verši 56. Ovšem mylně soudí Meister, že si ženy prohlížejí sochy s prahu oné kapličky. Jaký by to dělalo dojem, kdyby ženy popisovaly obraz od publika neviděný s obličeji od obecenstva odvrácenými! A tak by tomu musilo býti, kdybychom chtěli přisouditi správnost domněnce Meisterově a Legrandově.

Abych vyčerpal všechna mínění, uvádím ještě toto. Vysoký (na uved. místě) soudí, že se ženy nejdříve procházejí v peri-

bolu chrámu Asklepiova. Konečně Bücheler klade pobyt žen do v. 54 na dvůr, před vlastní sochu, tam prý stojící, k obětnímu oltáři; po verši 56 přejdou prý ženy dovnitř chrámu.[1])

Co si máme nyní vybrati z oněch nejrůznějších mínění?

Za posledních let (1902—4) vykopán na ostrově Kou posvátný okršlek Asklepiův úplně. Bylo by zajímavo srovnávati, jak se mají ty výkopy k líčení našeho mimiambu, jehož děj se právě odehrává v chrámu Asklepiově na Kou. R. Herzog podal o výkopech těch obšírný referát předběžný;[2]) než ani z jeho popisu nemohl jsem přes důkladné srovnávání žádné partie ze IV. mimiambu Herondova určitěji lokalisovati. Nelze tedy podle mého soudu určitě stanoviti, kde byly ženy do verše 54 a kam šly potom.[3])

Než abychom zde dokázali změnu scény, určité lokalisace ani nepotřebujeme. Ženy nejprve se klanějí soše a prohlížejí si anathemata, snad v celle, snad — a to bych spíše myslil — na nádvoří a v sloupořadí. Obcházejí pomalu vystavené sochy, až ve v. 39 vyzve Kynno svou přítelkyni, aby ji následovala:

ἕπευ, Φίλη, μοι καὶ καλόν τί σοι δείξω
πρῆγμ' οἷον οὐχ ὤρηκας ἐξ ὅτευ ζώεις.

Když plísní služku, jsou ještě blízko sochy Asklepiovy; svědčí o tom verš 48, kde Kynno přísahá:

μαρτύρομαι, Κύδιλλα, τὸν θεὸν τοῦτον.

Z náměstky *τοῦτον* plyne, že sochu dosud vidí. Místnost, do níž přejdou po verši 54, není asi příliš vzdálena od místa jejich pobytu původního. Nevadí, že se ženy nikterak nevybízejí ke vstupu do oné místnosti, že se jen poukáže na otevřené dvéře, a hned ve v. 56 už se ženy diví, jak krásné jsou tu sochy. Vždyť ani v Theokritových Adoniazusách nikterak se neoznačuje vystoupení žen z domu, nýbrž hned popisují ženy vřavu na ulicích. Myslím, že z verše 55, ze slov *ἡ θύρη ὤικται* rozhodně plyne, že ženy tu projdou dveřmi do jiné místnosti; poněvadž jistě tam postoupí až k sochám samým, jest tu změna scény nutna. Ježto pak pro jeviště doby Herondovy ani skutečné změny scény ani

[1]) Mínění to pronesl Bücheler v přednášce, kterou měl v pátém filologickém feriálním kursu v Bonnu r. 1904. Referát podal o ní Bernhard Huebner v »Zeitschrift für das Gymnasialwesen«, 1905, str. 176 n.

[2]) R. Herzog: Vorläufiger Bericht über die koische Expedition im Jahre 1904. Archäol. Anzeiger. Beiblatt zum »Jahrbuch des k. deutsch. archäol. Instituts« XX. 1905, str. 1—15.

[3]) Zmínky zaslouží, že *ὁ παστός* může býti i opona; k významu tomu by ukazovalo i *κἀνεῖθ'* ve v. 56; ale i když to byla opona, obraz zastírající, musila se nacházeti ve zvláštní místnosti, dveřmi opatřené. To dokazuje výraz: *ἡ θύρη γὰρ ὤικται.*

rozdělení jeviště předpokládati nelze, nemohl ani IV. mimus Herondův býti určen pro provozování na scéně.[1])

I v mimiambu V. uznávají Hertling a Nairn změnu scény po verši 54. Když odejde Pyrrhias s Gastronem, zželí se přece Bitinně miláčka a posílá po chvilce Kydillu, aby oba otroky zavolala zpět. Ve verši 52 dává Bitinna ještě Pyrrhiovi poslední rozkazy, týkající se výprasku Gastronova:

βάδιζε καὶ μὴ παρὰ τὰ Μικκάλης αὐτὸν
ἄγ', ἀλλὰ τὴν ἰθεῖαν.

Po té odejdou oba otroci; Bitinna po chvilce přemýšlení se vzpamatuje a vybízí Kydillu (v. 53 n.):

οὗ δ' ἐπεμνήσθην —
κάλει, κάλει δραμοῦσα, πρὶν μακρήν, δούλη,
αὐτοὺς γενέσθαι.

ιλλα. *Πυρρίης, τάλας, κωφέ,*
καλεῖ σε. μᾶ, δόξει τις οὐχὶ σύνδουλον
αὐτὸν σπαράσσειν, ἀλλὰ σημάτων φῶρα·
ὁρῇς, ὅκως νῦν τοῦτον ἐκ βίης ἕλκεις
εἰς τὰς ἀνάγκας, Πυρρίη, σέ, μᾶ, τούτοις
τοῖς δύο Κύδιλλ' ἐπόψεθ' ἡμερέων πέντε
παρ' Ἀντιδώρῳ τὰς Ἀχαϊκὰς κείνας,
ἃς πρῶν ἔθηκας, τοῖς σφυροῖσι τρίβοντα.

Kydilla tedy vyběhne za oběma otroky, volá a vede je zpět, plísníc Pyrrhiu pro jeho necitelnost k soudruhovi. Potom (ve v. 63) jsou otroci už zase před Bitinnou.

Jedná se nyní o to, vyběhne-li Kydilla za otroky z domu, či volá-li za nimi ze dveří pokoje; neboť jako v I. mimu nemohl dům a pokoj míti dveří týchž. Vyběhne-li Kydilla z domu, musí ovšem nastati změna scény. Volá-li Kydilla na otroky ze dveří pokoje, musili bychom uznati, že otroci asi ještě z domu nevyšli, že jdou snad po dvoře. Ale myslím, že slova Bitinnina ve v. 54. n., jakož i volání Kydillino mnohem lépe vyložíme, uznáme-li, že Kydilla vyběhne za otroky aspoň až do dveří domovních. Otroci jistě už ušli kousek cesty z domu, než změnila Bitinna své smýšlení. Vždyť ve v. 54 vybízí Bitinna Kydillu k velkému spěchu (*κάλει, κάλει δραμοῦσα*), než otroci ujdou velký kus cesty (*μακρήν*). I když zde Bitinna trochu nadsazuje, jest přece jen velký její spěch nápadný. A Kydilla by na důtklivý rozkaz své paní neběžela za otroky co nejdále? I ona nazývá Pyrrhiu hluchým, ježto jsa už kus cesty z domu, ani se neohlédl na první

[1]) Starověký čtenář ovšem scenerii mimu toho pochopil snadno, třeba neznal Asklepieion na Kou. Potřeboval k tomu znáti jen obvyklé zařízení chrámů své doby a zvláště význam slova *ὁ παστός*.

její volání. A verše 56 n. nejlépe si představíme, že je pronáší Kydilla, dohánějíc otroky. Nač by tedy Bitinna i Kydilla užívaly tak silných výrazů a tolik spěchaly, kdyby oba otroci nebyli ještě z domu venku, a kdyby stačilo, zavolati je ze dveří pokoje. Za scénou jistě Kydilla nepronášela celých sedm veršů své řeči. Daleko pravdě podobnější tedy jest, že Kydilla vyběhne za oběma otroky z domu. Nastoupí tu tedy změna scény, a z ní vyplývá, že V. mimiamb Herondův nemohl býti určen pro divadlo.[1])

Závady inscenování by neposkytovaly mimy III., VI. a VII. (až na velký počet herců); ale ovšem není v nich pranic, proč by na jevišti předvedeny býti musily.

Úhrnem tedy nic nás nenutí, abychom uznávali scénické provozování mimiambů Herondových; všemu lze v nich porozuměti bez představení na scéně. Naproti tomu naprosto nedramatický ráz jejich, nemožnost dekorace v mimu IV., množství herců, zvláště v V. a VII. mimu, a změna scény v I., IV. a nejspíše i V. mimiambu vedou nás vedle jiných námitek menších k mínění opačnému: Herondas svých mimiambů pro scénické provozování jistě neurčil. (Dokončení.)

K dialektologii československé.

Referuje **J. Polívka.**

Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov. Práca dra. *Sama Czambela.* 1. oddelenie: Osnovy a iný materiál rečový. (1. čiastka: Východnoslovenské nárečie.) Nákladom vlastným. V Turčianskom Sv. Martine 1906. Str. V + 624.

Veliký tento spis skládá se ze tří částí: z úvodu (str. 5 až 208), z ukázek dialektických (str. 209—476) a ze slovníka dialektického (str. 477—624).

V úvodě vymezuje se hlavně území východoslovenského nářečí, a tu spisovatel řeší otázky z historické ethnografie o dávných osadnících tohoto území. Přichází k výsledku, že západní část jeho až po řeku Toplou byla národnostního rázu polského, že prvními slovanskými obyvateli byli Poláci, a míní tak protó, že hláskovné zákony nynějšího východoslovenského území jsou co do podstaty své polské. V tom lze jen p. dru. S. Czambelovi přisvědčiti. A sice neshledávám to právě snad v *dz*, *c* z *d*, *ť*: dzecko, robic, v *ś*, *ź* m. *s*, *z* před měkkými hláskami, než

---

[1]) Na tyto tři změny scény připadl již Hertling; mým je tu pouze podrobnější jejich odůvodnění.

především, ne-li výhradně, v záměně r̥, l̥. Za r̥ někdy tvrdé jest téměř naskrze *ar*: tarh, tarhac, umar (ł), umarti, partic. praet. act. podar 328, zavar 276, 392, žar 328, podžarla 273, upar 415, doparl'i 420, part. praet. pass. zavarti 276, 370, čižmi podarte 328; zharli śe l'udze 342, t. j. shrnuli; primarz 384, zamarznuti 273, zarno 423, karmic, karčma, štvarti, tvardi, do harsci 245, do priharšči 326, u harku 383, gen. pl. harkoch 297, harčarovi 297, harčok 390 (= hrnek, hrnčíř, hrn(e)ček), n. sg. harenc 220 (pol. garniec) m. harňec jest ovšem pouhý analogický novotvar.

Vedle toho vyskytuje se místy v týchž textech též *er*: na př. m*er*tvi vedle um*ar*tu str. 224 ze Spišské stol., m*er*tvu 311 vedle umarl'i ze Šariš. stol., mertvu 328 vedle umarło ib., umer 352 z Abauj. stol., m*er*tve cela 357 vedle umartich ze Zemplín. stol., čertu 327, čertova robota 328 a j. proti pol. czart, vedle toho bývá též čort, a sice v podřečí zemplínském a ungském, jak bývá též v pol. a jest ovšem maloruské. Zvláštním způsobem nalézáme *er* za původně konsonantické *r*: t*er*vało 331, do kervi 350, s tu k*er*vu 219, skervavenu 239, kerv 444, impt. popaterce 301, do kerstu 301. Za měkké r̥ jest *er*: perši 219, verch 246, śmerdzec 229, sterpec 220, śmerc 219, perscen 445.

Zcela ojediněle vyskytuje se r̥ hlavně v ukázkách ze stolice spišské v podřečí lučivňanském: umrtich, prscene 437, vrch 431, do vršku, oprdła, smrc 438, též Grlachov ib., trhali 439, taktéž l̥: vlk 431, dlhi 427, slnko 433, jablčko 431. Konečně v jedné ukázce ze Zemplín. stol. na chrbce 387, kdežto jinde po herbece 248, hirbet 256. Ojedinělé jest *ir* za měkké r̥: cirňe 370, do cirňa 386 Zemplín. stol.

Za l̥ tvrdé *ol*: polno 244, 249, taňer . . . buł połen jedła 234, polen koš 248, též *ul*: pułno 256, tedy odchylně od pol. pełny, dłuhi, tluc, tlusti, a konečně žolc, žolti, stejně tedy jako v polštině. Za l̥ měkké vil'ci 243, i též vel'k 384 v Zemplín. stol.

Za *l* konsonantické a po oněmění polosamohlásky vokalisované: slizi 360, 418 v Zemplín. a Ungské stol., ale v západnějších dial. Spiš. solza 218; plit 276 (m. plť), hil'boko 237.

Velice důležité pro charakteristiku tohoto východoslovenského dialektu jest dále jmenovitě, že jest v něm za praslovanské *or*, *ol* + cons. na počátku slov jednak *ra*, *la*: lačni, jednak *ro*, *lo*: rol'a, rokicani, rovne, rovňina, rožeň, roz-, lokec, ovšem vedle toho odchylně raz, do treceho razu, tri razi. Tu se srovnává východní slovenština s polštinou i s ostatními jazyky severozápadoslovanskými a též s ruštinou,

kdežto střední slovenština, majíc aspoň převážně *ra*, *la*, se shoduje více s jihoslovanskou skupinou a odchyluje od severozápadoslovanské skupiny. Nelze ovšem určitě vylončiti v tomto jevu vliv polský, ba snad smíme jej předpokládati již pro ono slovenské podřečí, které bylo podkladem nynějšího toho dialektu. Ovšem by tomu odporovalo místní jméno R a s p u č e, připomenuté na str. 37, asi též m. jm. R a s l a v i c e z *Raz-slav- (srv. Miklosich, Vergl. Gram. II. 364).

Jsou v tomto východo-slov. dialektě ještě jiné hojné polonismy jako sledy nosovek, *a* za psl. *ě*, zvláště ve slově c a l i, c a l o s c porůznu i jinde, ale ty jsou nejspíše původu pozdějšího. Vrátíme se ještě k nim.

O podkarpatských Rusech na východoslovenském území míní spis. naopak, že jsou poměrně mladšími obyvateli, než jich bezprostřední sourodí sousedé haličští, pokládaje je za »přirozené, postupně posouvané roje nadkarpatského jednorodého národa« (str. 27). Otázku, kdy se Slováci dostali »na polskou vrstvu východoslovenského území«, spis. neřeší. Míní jen, že by tu mohlo míti závažný hlas jméno říčky T o p ľ a, známé v tomto tvaru již ze starších listin. Nyní jest ve východoslovenském nářečí jen c e p l i, m. jm. C e p l i c a, C e p l i č a n i, C e p ľ i č k a, a tu ovšem Czambel důvodně spojuje ono jméno říčky s místními jmény příbuznými T o p l a a p., jak se vyskytují aspoň v starých zápisech XIII.—XIV. stol. (srv. výpisy v knize »Slováci a ich reč« str. 76). Jest zajisté pravda, že tento tvar t o p l ъ jest vlastní jazykům jihoslovanským, od nejstarších dob nalézáme m. jméno srbské T o p l i c a (srv. Daničić, Rječnik iz knjiž. starina III. s. v.), ale v staré srbštině není vzácný ani tvar t *e* p l ь (srv. Daničić III. 288), a čakavština zná jen tvar t *e* p a l (Nemanić, Čakavisch-Kroat. Studien 3. 21). Jest tedy při nejmenším předčasné, z hláskoslovných shod slovenského znění těchto jmen s jiným slovanským činiti dalekosáhlé výwody. Jen tolik zdá se býti bezpečné, že jméno T o p l a nemohl uděliti oné řece Polák a že Slováci takto ji pojmenovavše mluvili poněkud jiným dialektem, než jaký se nyní v těchto krajích rozléhá. Z pol. XIV. stol. jest doloženo místní jméno ve Spiši nad Popradem ve formě T e p l i c a, srv. str. 157. Také místní jméno L u c h k a z bezprostředního okolí spišsko-podhradského zapsané r. 1273 svědčí zajisté o tom, že je takto beze sledu nosovky nezapsal Polák a že asi také se vyslovovalo bez nosovky, nikoliv ł ę c k a. Výwody p. Czambelovy však z tvarů V *i* s o k a, R *i* d n i c h m. Ribnich? činěné nemůžeme schvalovati, neboť není jednak nutné, že by *y* se muselo zapsati *e*, *eo*, *oe*, jak míní spis. (str. 38), ani není pravděpodobné, že by v XIII. stol. již bylo *y* pozbylo v onom »slovenském« dialektě svého prvotního znění, že by bylo přešlo v takové jasně znějící *i*, jak nyní se vyslovuje v slovenštině. Jiná místní jména spišská zapsaná již v XIII. stol., jež spis. rozbírá str. 41 sl.,

L o m n i c a, Ľ u b i c a, L e v o č a, zajisté, jak spis. správně připomíná, nepadají na váhu při stanovení bližšího rázu onoho dávného obyvatelstva slovanského, jelikož by mohla býti tak polská, jak slovenská. Zvláštní jest přehláska L i b i c a, zaznamenaná na samém sklonku XIII. stol. Spis. míní, že se tu projevil vliv maďarský; ref. nemůže o tom se vysloviti, ale dovoluje si poznámku, že ojedinělé případy přehlásky *ľu* v *ľi* vyskytují se sporadicky v jiných slovanských jazycích mimo češtinu, nebyla by tedy nemožna ani na půdě polsko-slovenské, tak přece vyskytuje se i nyní místy v Gemeru přehláska: l i ď j e (Slov. Pohľady XIII, 557), není-li ovšem tu sled českých živlů husitských. Ostatně něm. název L e i b i t z zakládá se zajisté na takové přehlásce. Druhé jméno L e v o č a není v tom znění doloženo v starých listinách, než jen L e u c h a, L e u c z a, L y u c h a a p., něm. L e u t s c h a u doložené též ze sklonku XIII. století, maď. L ő c s e nesnadno možno uvésti v souhlas s oněmi slovanskými formami, a samý slovanský ráz toho jména »Levoča« jest velmi temný, ba pochybný; jakési *Ł u č a (ovšem nikoliv *Ľ u č a) bylo by mnohem slovanštější.

Spis. řeší ještě jiné otázky o ráze obyvatelstva nynějšího východoslov. území. V dřívějším již spise svém na základě jmen XIII. stol. listinně zachovaných vyslovil domněnku, že tu bývali Maďaři a Slované pomíchaní, a té nyní podrobněji hájí. Do vyšetřování národnostních poměrů na východ od ř. Toplé spis. se nepustil a odložil to do pozdějšího svazku svého díla.

Dvou slovanských slov se spis. v tomto díle svém nedotkl, ačkoliv jsou svým tvarem velmi zajímavé. Jsou to slova j *en* d ź i b a b a, zapsané z úst dvou vypravovatelů ve dvou osadách Šarišské stol. str. 289, 294, 296, a j e n d ž i b a b a v jedné osadě Zemplín. stol. str. 382, později ještě v maloruské ukázce j e n d ź i b a b a 463. U téhož vypravovatele zapsal též formu bez nosovky j e d ž i b a b a str. 381. Zapsána jinde v Šariš. stol. j e ž i b a b a 301, 330. Tvar j e n d ž i b a b a pronikl též místy do střední slovenštiny, aspoň čte se v pohádce »Zlatovláska« vypravované podle zápisů z Gemera a z M. Hontu (Škultéty-Dobšinský, Slov. povesti[2], 379, 380). Dále zapsal v Ung. st. s e r e n č a str. 407. Obě tato slova jsou známa také uherským Malorusům: h ý ń d ž i-b a b a Етнограф Збірн. IV, 41, 59 v stol. Zemplín. a Ungvár.; s y r e ń č à ib. III, 101, 104, 108 ze stol. Ungvár., Bereh., ve významu zvláště zosobnělého štěstí, »dolji«, srb. sreće; v jedné osadě Šariš. stol. zapsal ještě Verchratskyj Енджiбаба vedle Еджiбаба (Знадоби для пізнання угорско-руських говорів str. 139. Зап. тов. Шевч. XLIV). Jinde v Šariš. stol. zapsal ještě tvar do язы-бабы ib. 146. V těchto uh.-rus. dialektech ujalo se několik maďarsko-slovanských slov se zachovanou nosovkou g y-r y n d a ze slov. gręda, p ó r o ň č, maď. p a r a n c s a v. j., jak bylo již poznamenáno v Národop. Sborn. IV—V, str. 130.

Slovo serenča proniklo zajisté do nynějšího uhersko-ruského dialektu od Maďarů, a od těchto přímo neb spíše prostřednictvím uh.-ruským do vých.-slov. dialektu. Odkud slovanské slovo proniklo do maďarštiny, byl spor. Hláska č mohla by ovšem svědčiti, že v dávných dobách již bylo slovo známo též Rusům ve formě sъręča, kdy vešli ve styk s Maďary, t. j. do poč. IX. stol. (Srv. Соболевскiй, Лекцiи³ 20). Prof. Ásbóth předpokládá ovšem, že slovo to přešlo do maďar. z círk.-slov. сърѧшта, a v maď. č shledává zjednodušení círk.-slov. hlásky, jakousi maďarisaci toho slova. (Извѣстiя отд. рус. яз. VIII, č. 4, str. 251 sl.) Zvláštní jest akcentuace uh.-rus. syreńčà, kdežto podle srb. srĕća musíme předpokládati, že přízvuk býval na kořenné slabice. Tvar jendźibaba bylo by ovšem nejsnadněji prohlásiti za polský, a jendžibaba že se rozvilo z toho jako jinde ž, š ze ź, ś. Ale tvar takový nikdež dosud není v polštině doložen. Uvádí sice Krek, Einleitung 409 tvar ędži —, a po něm též Máchal, Nákres 66, a ještě nejnověji Bájesloví slov. 100, ale bez dokladů. Všecky slovníky i nejnovější varšavský II (1902), str. 177, taktéž Karłowiczův Słownik gwar polskich II (1901) znají pouze tvar Jędza, odvozené Jędzona. Prof. Łoś pak se zvláštní laskavostí sdělil mi, že marně hledal formu Jędži-v Mitologii Szulcově, v Maciejowského Piśmiennictwě, ve Wiszniewského Historji liter. pol., u Naruszewicze. Tomuto pol. tvaru jędza úplně odpovídá stč. jězě, jězěnka, báječná zlá bytost ženská, lamia (Gebauer, Slovník stčes. I, 641). Takto jest tedy těžko vykládati tvar ve vých.-slov. a uh.-rus. rozšířený jako tvar z polštiny převzatý. Nosovka ovšem ukazuje na polský pramen. Hláska dž v maloruštině proti pol. dz (medža — ṁedza) v tomto tvaru dala by se sice na maloruské půdě vyložiti, ale nosovka by se přece nebyla mohla udržeti. Je-li etymologie toho slova, kterou podal již Matzenauer r. 1881 (Listy filolog. VIII, 35) správná, činilo by i toto dž obtíže. Jędza srovnává se se stcírkslov. ѩꙁа a toto vykládá z jęgja morbus Miklosich Vgl. Gram. II, 81; tomu pak odpovídalo maloruské язя zapsané též v Šariš. stol.

Pokusiv se stanoviti někdejší národnostní poměry východoslovenského území, autor vypisuje předně nynější sídla Slováků (str. 53 sl.), uváděje dopodrobna všecky osady jimi obydlené v abecedním pořádku (napočetl jich 679 s 387.000 obyv.), dále hranici tohoto území, jinojazyčné ostrovy v něm (ruské, polské, něm. a maď.), konečně východoslovenské obce za hranicemi »užšího« území východoslovenského. Tu ovšem, jak jest viděti v 1. pozn. str. 60—61, ponecháno ještě příštímu badateli přesněji určiti národnostní poměry a dialektické zvláštnosti. Naposled dotkl se ještě jazyka, po případě národnosti, osadníků báčských obcí Keresturu a Kocury, otázky, o které byla svého času dosti prudká polemika, a kterou Czambel správně podle našeho mínění řešil, že jsou to vlastně Slováci ze »zatoplanského kraje

východoslovenského území užšího« (str. 62). Dále vypočítávají se souvislé osady polské v severní části Spišské st., i charakterisuje se tento dialekt. Na základě topografické nomenklatury pokládá polštinu v tomto kraji za domorodou (m. jméno Kog*un*tek str. 70 může tu míti leda sekundární nosovku). O Malinowského sbírce »Powieści spiskie« v VI. sv. Mater. antropol.-archeol. i etnograf. autor neví. Řeč zemplínských Poláků nepoznal patrně, vyslovil str. 70 jen poznámku, že jich mluva jest »hodně odpolštěna«. Zvláštní důraz Czambel klade na to, že slovenské obce jsou od spišsko-polských odděleny řadou obcí německých a ruských, neboť vyvozuje z toho námitky proti výkladům, že by »polskosti« východoslovenského nářečí mohly býti pokládány za novověké, vzniklé z blízkých styků polské a slovenské řeči (str. 70). Dále vypisují se osady Němci obydlené, pak ruské osady se stručným popisem dialektu (75—87), beze zvláštního zřetele na dialektické ukázky vydané od Vlad. Hnatjuka v IX. sv. Етнограф. Збірн. a vzpomenutý již spis Verchratského — první připomněl aspoň stručně v bibliografickém svém přehledě str. 198, druhý asi vůbec nepoznal. Verchratskyj má ve svém spise ukázky z osady Dričné v Šar. str. 148; Czambel ji v seznamě ruských obcí str. 78 neuvádí, ačkoliv ji uvedl na str. 76. Verchratskyj hned na počátku své práce (str. 3) zapsal, že tito Rusové sebe nazývají Руснаци aneb Руснакы, jazyk svůj рускый aneb руськый. Mezi těmi Rusnaky jsou též usazeni Slováci »víry ruské«, kteří jazyk svůj nazývají slovenským... Takové Slováky »ruské víry« našel v Maľcově. Ukázky jich dialektu podal Hnatjuk v uvedené své knize (str. 105—116) a Czambel důvodně o nich poznamenal (str. 198), že jsou »už nyní téměř slovenské«. Ostatně Hnatjuk zapsal v této své sbírce historku z Jakubjan Spiš. (str. 90 č. 47), ze které vyzírá jakési slovenské sebevědomí; jakmile »Sloųjak« na vojně se drobet přiučil němčině, bylo mu lépe než Němci, a také postupoval. Ovšem týž vypravovatel vylíčil také, jak »Rusnak« špatně žije ve Spiši a proto utíká do Ameriky (č. 46). Pro doplnění zpráv o národních těch jménech a jich významu, které spis. sestavil pod čarou str. 75—77, 79—84, nejsou tyto zápisy bezvýznamné, a autor, který si tak bedlivě hleděl úplnosti, neměl jich opomenouti.

Nebudiž mi tu také přičítáno za neskromnost, vytknu-li ještě při této příležitosti, že si spis. nepovšiml mého článku v L. Fil. XXX, 415—422 o dialektě Osturnském. Podle toho by byl mohl náležitě upraviti můj soud o jazyce této obce, vyslovený na str. 181.

Czambel velmi bedlivě vyšetřil všude v těchto krajinách dialektické zvláštnosti a tím i národnostní povahu v každé téměř jednotlivé osadě buď sám anebo pomocí spolehlivých zpravodajů místních; staral se pečlivě, aby jméno každé jednotlivé osady bylo přesně stanoveno, a tu podal velmi hojné opravy k Niederlově

»Národopisné mapě uherských Slováků«. Niederle pracoval hlavně na základě úředních dat statistických, ve kterých nebylo hleděno na zvláštní dialektické odstíny ve mluvě obyvatelstva severních stolic uherských, jež dialekty řadí blíže do skupiny polské, ruské nebo slovenské, než spíše na »národnostní« přiznání obyvatelstva samotného. Menší měrou se Niederle mohl spoléhati na místní zpravodaje, a ti, jak nyní ukazuje Czambelova kritika zvláště nomenklatury topografické, nebyli všude tak přesní, jak se právem mohlo předpokládati. Při vší své kritice Niederlova spisu Czambel přece neváhal vyznati, že v něm »vidí vrchol vědomostí poskytovaných literaturou« (str. 90).

Stanově topografickou nomenklaturu, Czambel přece se musel říditi podle jisté všeobecnější normy a nemohl všude důsledně zachovávati vlastní znění toho kterého místa v ústech místního obyvatelstva, třebas by je byl uznal za zásadního rozhodčího. »Pravopis« místních jmen ve východoslovenském území hleděl »připodobniti hláskoslovným zákonům východní slovenštiny« (str. 90), ale od toho pravidla sám ustupoval z rozličných důvodů: neoznačuje na př. *ś*, *ź* a píše proti skutečné výslovnosti: Sitnica, Smilno, Slivník, Brusnica, Kazimír atd.; zásadně neoznačuje délku, jelikož vých. slovenština nemá dlouhých hlásek, ale vzdal se toho pravidla u jmen »odvozených od jmen přídavných a užívaných forem středního rodu« a píše Rovn*é*, Krivé, Ovčie, Babie, aby čtenářstvu byla jasnější (str. 94); píše *u* m. *o*, kde se tak vyslovuje: Potučky, Vujtovce, ale proti skutečné výslovnosti Bdzin*o*v, Bajer*o*v, »aby se mohlo věděti v literatuře, jak třeba patřičné slovo skloňovati« (str. 95); místopisné názvy osad obydlených Poláky píše »podle pravidel ustanovených pro východoslovenské nářečí« (str. 98), stejně také v Zemplínské a Ungské stol., »kde nejsou východní Slováci čistí, ale s Rusy pomíšení« (str. 101); u místních jmen znějících Novejśa, Postredňeuśa a p. se spis. odhodlal psáti Nová ves, Postrednevsa a p. (str. 111). Číníme-li takové ústupky od skutečné výslovnosti ve prospěch obecnější, proč bychom nemohli jíti dále, a psáti též Teplica, Kojetice m. Ceplica, Kojecice, a píšeme-li s Czambelem Petrovi*a*ny, Kriviany m. Petrovjany, proč bychom nemohli také psáti Hriadky, Rieka m. Hradky, Reka, jak chce p. Czambel, sleduje v tom případě skutečné výslovnosti místní.

Jinde se Czambel řídil podle úředně stanovené nomenklatury, uznávaje nutnost podrobiti se tomu, »co úřady ustálily, nechť se jim věc vydařila čili nic« (str. 109, srv. též 107), a spokojil se s překladem úředního maďar. názvu, přijal rozeznávání podobných jmen pomocí přívlastků »velký«, »malý« aj. Přidržuje se tu otázky opportunity, a ta se našemu soudu zde ovšem vymyká; o přípustnosti tohoto principu nerozhoduje ani filologie, ani ethnografie.

Druhá, větší část úvodu, věnovaná speciálně charakteristice východoslovenské skupiny dialektické, svědčí, že máme v dru. S. Czambelovi velmi bystrého »nářečoslovce«, velmi jemného pozorovatele skutečného živého jazyka, že umí pěkně odlišovati a oceňovati rozmanité vlivy, pod kterými živý jazyk se rozvíjí, roste, mění se a upadá. Východoslovenské dialekty dělí ve dvě skupiny: 1. jest »samosvoja«, »která má všecky známky slovenského jazyka a je v podstatě jednotná« a 2. »smíšená« (»pomiešaná«), »která se dosud nevyhranila z pomíšení různorodých jazyků nebo nářečí, a jmenovitě u které dosud neutvrdily se všecky známky slovenského jazyka«. Takový »smíšený« dialekt shledává spis. 1. v stol. Zemplín. a Ung.: »zemplínsko-ungské podřečí«, a 2. v jihozáp. koutě Spiš.: »lučivňanské podřečí«. Toto poslední podle mínění spisovatelova vzniklo tím, že »Liptáci osadili se na vrstvu polskou, částečně již s ruským obyvatelstvem smíšenou a tato míšenina podlehla od sta let vlivu východoslovenského nářečí« (str. 117). V ukázkách toho dialektu, otištěných str. 427 až 439, jest nejvýznačnější *ŗ*, *ļ*, jehož doklady byly výše již uvedeny (ojedinělé *er*: k m o t e r, v'e r c h 438), a dále *ra* za or + cons. v násloví: v i r a s c e n i 427, též instr. sg. u *ā*-kmenů -*ov*: s o s v o j o v ž e n o v 427 vedle z o ž e n *u* 437; mimo všeobecně rozšířené polonismy c a l i, c h l o p jest jen ještě o p *e n*-t a n a 437. Mimo to jsou ovšem jiné ještě drobnější různosti v těch dialektech, tak že není vždycky možno s potřebnou přesností odlišovati »smíšený« dialekt od »samosvojného«, a spis. to u dialektů šarišských str. 121 sám přiznává. Nejdůležitějším jevem v dialektech těch právě by bylo *i* za pův. *é* (str. 120), neboť tím se zajisté přibližují skupině maloruské, a vliv ruský přiznává tu potom spis. sám str. 151. Z dalších poznámek seznáváme, jak vlastně všecko je zde ještě ve varu, zvláštnosti polské a ruské stále ještě se vzpírají nadvládě slovenské. Jsou tu poznámky velice zajímavé a cenné pro poznání života jazykového na pomezích příbuzných jazyků a nářečí, kde se pronikají a stále mísí členové příbuzných kmenů sousedních. Spis. připomíná tu, že se místy obyvatelstvo ruské, po případě polské, ještě dosti neposlovenštilo, že místy mladší pokolení užívá již tvarů slovenských, ale staří lidé podrželi ještě tvary ruské (str. 122, 124 sl.), anebo kde lidé sami různými dialekty mluví, slovenštěji s lidmi cizími, vzdělanými, a mezi sebou »míchaninou bez řádu a skladu« (str. 123).

Zajímavá jest kapitola o vlivu jiných jazyků na dialekty východoslovenské (str. 129 sl.). Spis. rozeznává starý a novější vliv polštiny a ruštiny. Starý polský vliv uplatnil se v organismu východoslovanském, a v tom přisvědčili jsme již p. Czambelovi na počátku této úvahy. Ruský starý vliv spis. shledává v dialektech východnějších, v Zemplín. a Ung. stol. Dále oceňuje se vliv církví na dialekty; v církevních knihách kalvínských, o kterých čteme

zprávy velmi zajímavé, jest patrný silný vliv maďarštiny. Ale nedočítáme se tu vlastně, jaký byl ten vliv v skutečné mluvě lidové. V ukázkách shledáváme jen jeden text podle vypravování jistého kalvína zapsaný v Lučkách Ung. stol. str. 408 sl. (u jiných vypravovatelů z obcí obydlených aspoň částečně kalvíny není vyznání zaznamenáno). A tu shledáváme i s lexikální stránky mnohem menší vliv maďarský, než v uhersko-ruských, které vydal Hnatjuk v III. a IV. sv. Етн. Збірн. Rovněž velmi podrobně podává statistické zprávy o obcích luterských, řecko-katolických a římsko-katolických. Ve východní slovenštině bez ohledu na různé vyznání spis. konstatuje (str. 143 sl.) silný vliv český hlavně působením kostela. O češtinu opírali se nejenom na kazatelnách luterských a římsko-katolických, než také kalvínských: kněží všech vyznání vypomáhají si českým Písmem svatým. Naopak církevní jazyk řecko-katolické církve neměl podle výwodů p. Czambelových nikterak patrného vlivu na různění východoslovenského nářečí (str. 146). Sám však (str. 127) v jedné písni »ruské« z Bačky viděl vliv církevního jazyka, a kdyby byl prohlédl písně, vydané od Hnatjuka v IX. sv. Етн. Збірн., byl by jich nalezl ještě více.

Konstatuje v nářečí »samosvojem« hojnost »ruskosti« a v řeči zemplínských a ungských Slováků hromady ruských slov a výrazů i hláskoslovných a tvaroslovných jevů, ale vykládá je tím, že vnikla do jazyka od velkých mass ruských, které se usadily na východoslovenském území užším a podlehly číselné přesile a kulturní převaze Slováků (str. 147). Předpokládá potom, že ruské obce a ruské většiny v obcích uprostřed východoslovenského území a na jeho vzdálenějších krajích nemohou býti starší než z druhé polovice XIII. stol.

Obšírně spis. popisuje dialektické zvláštnosti východoslovenské (str. 149—178). Chybně jsou tu (str. 153) vyloženy tvary 3. pl. Zemplínci v e d a, dze me dva oči p o v e d z a: spis. chtěl by spatřovati v této střednici za ą »památku nosovky ǫн«, jak ji spatřuje též v středoslov. 3. os. pl. sa m. sъ a ve v e r a m. v e r u. Tvar 3. os. pl. sa odpovídá pslov. *s ę t ь z *sǫntь, maked. s e t, utvořen [illegible] podle kmenů bezesponných, a tu jest tedy a náležité za ę. Tvar p o v e d z a jest patrně analogií utvořen podle 1. sg. v e d z e m atd., tvar v e d a jest dosti pochybný, dále v témže textě str. 317 užito pravidelného tvaru p r e v e d u 317, ovšem jest tu ještě c o t o z a p a n o v e do chiže i d a 318, dze ho [illegible] p o v e d a 318. Jsou to asi takové analog. tvary, jako [illegible] 3. [illegible] o d e t ñ u 267, z a m k ñ u 3[illegible]9, o z i v j u 299, pod. v [illegible] zemplínsko-ung. p r i v e z u 376, p o ř e s u 403, koncovka [illegible] a podle [illegible] s praes. kmenem [illegible]

[illegible] že i bývá za ě, jak spis. uvádí str. 151, než [illegible] ě v zavřené slabice: v e m i ž 334 [illegible] 318, n a z i m

256, 310, ňezapomňul o ňim 287, part. praet. act. ućik 305, rozňis 279, priňis 274, 294, 315, 318, ale doňesla 318, odviz 295, priviz 280, 307, privid 268, 289, 301, odvid 304, ale inf. privesc 280, než též tu bývá někdy *i* z *e*: pisc 278, t. j. z pécť, péci, jinde upesc 272. Sem patří tak śidzem 264, 274 = sedm, ale šesc 274; pośc i ľ 269, koscil 321. Stejně v podřečí zemplínsko-ungském místy: privid 374, zňis 377, priňis 378, priviz 378, śidzem 375, 381. V tom nepochybně bude potřebí spatřovati sled uhersko-ruského vlivu.

Někdy nalézáme ještě *i* za původní *ę* v zavřené slabice v part. praet. act. zľik 257, stris 308, kľik 318, ale v otevřené treśli 280, streśli 281. Analogií proniklo *e* z otevřených tvarů do zavřeného: zľek 284, a tu pak toto *e* přešlo jako jiné *e* v *i*. Podobné tvary vyskytují se v malorus., bělorus. a velkoruských dialektech: sev. mrus. запрюг, brus. запрог, jvr. запрёг, трёс místo náležitých tvarů s *ja*. — Mimo to nalézáme *i* za psl. nosovku *ę* ještě v číslovce tiśic 280, 285, tiśice 361, v podřečí zempl.-ung. šteracecpejct iśic 413, tak místy v záp. mrus., jak v doliv. tiśič Зап. Шевч. XXXV—XXXVI, 24. —

Za psl. ъ bývá zhusta *o* vedle *e*, zvláště v Šar.: vonka 266, 281, 312, vošol 281, zo mnu 281, zos princom 281, vovjed 283, zo sebu 287, 289, zo spodku 267, zo ženu 266, vo śvece 268, vo mliňe 320, vov sňehu 331, zoz 269, zožrec 292, zomľel 320, ale vezmi 281, veźňeš 268, ze mnu 278, 296, zezubami 272, zebral 287, ve zlosci 311, ve vodze 289, zes slaňinu 299, nade dňem 313, ode mňe 287, 311, odervac 267, odebral śe 268, 287, odecal 271, 294, odešli 287, napredek 256. V instr. sg. s vojakem 268, s pismem 268, bokem 271, zos svojim panem 277, s vozem 293, vedle śvetom 271, 286, pod tim panom 279, odebral śe s Bohom i s Duchom svatim 287, za mojim otcom 287, zos svojim bratom 289, s panom fararom 321 a j. v. V spišských dialektech zpravidla nalézáme *-om* v instr. sg. s sinom 235, nad tim słovom 233, pred pohrebom 230, hładom 222, pred svojim occom krałom 215 — jakožto i jinde *o* za ъ jest velmi hojné: vonka 209, 228, von 215, 223, zodzel zo sebe, zośekam 222, zomrec 227, zomreło 230, zotňi 216, vo smoľe 227, vedle řidšího *e*: zam*e*k 231, lok*e*c 244, odećali 241, vešla 209, ode mňe 223, ze mňe 216. Tak se ujalo i v part. praet. act. II. t. ř. vsuvné *o*: vľek*o*ł 216, preňesoł 210, spadoł 211, zjedoł 211, doňesoł 230, mohoł 226, ukradoł 234, privezoł 235, srv. ještě ďab*o*ł 226, ale naopak oheň 225. Rovněž tak v dialektech šarišských, ale mnoho řidčeji mohoł 256, 286, 299, 324, vedoł 278,

pokud ovšem koncovka *l* po souhlásce neodpadla: s e z ľ i k 257, o b ľ i k 260, 319, p r i v i d 268, 289, v o v j e d 283, d o ň i s 269, r o z ň i s 279, o d v i z 295, u c i k 305, ś e n a j i d 315, ň e m u h 257, 271, 311, s t r j a s 285, v i c a h 315, aneb ujaly se novotvary dle II. tř. s p a d n u l 281. V abauj: s p a d o l 334, m o h o l 335, 349, z ł e k o l 336, ň e o h ľ a d o ł ś e 337, z a t r e s o l, 348, z a ň e s o l 349, vedle z o b ľ i k 335, z d e h 338, ź e d 354, ň e m o h 355. Odkud toto *o* za psl. ъ ve východoslovenských dialektech se tou měrou ujalo, o tom může býti mínění různé. Czambel připomíná str. 154 mínění Pastrnkovo, že se tu projevil vliv spisovného jazyka středoslovenského, a tomu nasvědčují, myslím, uvedené partic. tvary cons. + ol. Sám pak Czambel napovídá zde myšlenku, že tu byl též vliv maloruských dialektů, ale str. 616 vykládaje z o z vedle z e z, kloní se k mínění spíše Pastrnkovu, že »užší« tvar z e(z) se tratí pod vlivem spisovného jazyka. Témuž vlivu bude připisovati instr. sg. u muž. a střed. *ŏ*-kmenů *-om*.

Na str. 155 tvrdí spis., že není prý »hláskoslovného pravidla, podle kterého by se dálo upravení slabik s *l*, *r*«, zajisté omylem, jak jest viděti z našich poznámek na počátku naší úvahy. Jest tu pak významno, že totéž *ar* atd. ovládlo rovněž v západnějších dialektech maloruských, ovšem ne tou měrou jako ve východoslov. dialektech; u Verchratského (Знадоби 32) čteme příklady: гардый, саршинь, карчма, варкоч, též гартань, kde jest *r* konsonantické v pol. k r t a ń, obyč. ve slově b a r s, často ve slově k a r č m a, k a č m a r, místy i jinde росtargнула, Spiš, Jarebina Етн. 36. IX, 60; гарчара Šariš, Maljcov ib. 108, завар ib. 114, умарла ib. 115. — Při záměně skupiny *or*, *ol* třeba přece odlišovati, je-li skupina ta na počátku slova před souhláskou, anebo uprostřed slova po souhlásce. V prvém případě se slovanské jazyky, jak známo, též liší, jak nahoře úvodem bylo již připomenuto; l o k e c jest ve východoslov. zcela pravidelné a nelze ho klásti do jedné řady se zjevnými polonismy c h l o p, s m r o d, jak činí spis. str. 155; poslední slovo vyskytuje se ostatně ojediněle ve Štvartku Spiš. stol. str. 220, mimo to ještě v šarišské čítance s m r u d, jak se v slovníce uvádí s. v. 591.

Slova s domnělým plnohlasím č e r e v o, č e r e s, č e r j e s l o netřeba nutně pokládati za rusismy, právě jako jimi nejsou ani tvary v spis. (střední) slovenštině běžné č e r i e s l o, č e r i e d a. Takové tvary zasahují, jak známo, až do pohraničných krajů moravskoslovenských: v St. Hrozenkově říkají č e r e p y, č e r e v a, č e r e š n a, Bart. Dialekt. I, 41, Dialekt. Slovn. 46. V blh. se zajisté sekundárně vyvinulo všude za stblh. č r ě + c o n s.: č e r e + c o n s.: черешна, a p. v jedné staré listině srbské XV. stol. jmenuje se měsíc, ve kterém dozrávají třešně, »č e r e š ń a r«, Akad. Rječnik I. 913; také v čakav. vyskytují se takové

»plnohlasné« tvary čerepńa, čerèšnja, Nemanić, Čakav.-Kroat. Stud. 2, 45, ale črēdà, črévo, črēp. Maďar. vliv jest dle výkladů p. Czambelových se značnou pravděpodobností vyloučen, vedle slov. čerieda jest maď. csorda. Možno předpokládati, že v slovenštině se v slabice črie- sekundárně vyvinulo čere- jako v bulh. a v čakav. Co se týče pak délky v druhé slabice čeriesl o, čerieda, neprávem tvrdí spis., že se tu »zachovaly dlouhé ě z cirk. řeči slovanské«. Čakav. jest črēdà, štok. crijèda, první slovo v srb.-chrv. jazyce není nyní známo. Snad lze říci, že v *črieda, *čriesl o se zachovala někdejší délka a později v skupině *čr* se ujalo *e*, jako v čere s, srb. črěz, čerešna, srb. crěšńa, trěšńa, a naopak proti štokav. crijèvo jest čerevo, tedy s krátkým *e*. Džiridlo vedle džridlo (= zřídlo) z čítanky šarišské, str. 505 citované, jest v první své části patrně z ruského džereło.

Jest sice blízké spojovati maď. název obce Ragyóc, Ragyólcz vedle Regyóc, Regyolc s jejím slovenským názvem Ordzoviany; ale že by základem maď. tvarů, doložených od r. 1278—1322, kdežto tvar Ordzoviany doložen teprve od r. 1584, bylo rъdja, círk.-slov. rъžda, jak myslí Czambel str. 157, zdá se býti pochybno, neboť již v dávných dobách »praslovenských« musilo býti rdza, leda že maďarský název sahal do těch dávných dob, kdy ještě nebyla nastala změna původního *dj* v *dz* a kdy se také polosamohláska ъ (*ŭ*) v rŭdja byla zachovala. Slovenské jméno utvořeno jest jinak.

Při *č*, *š*, *ž* a *ć*, *ś*, *ź*, jich míšení mohlo a mělo se poukazovati na to, že týž zjev shledáváme v sousedních dialektech maloruských, místy větší, slabší měrou, na př. v Spiš. st. Jakubjanech шчаглі Етн. 36. IX, 91, шваченy ib. 91, v Krempachu грожньі ib. 94, ve Velkém Lipníku ўчеклі, шňa, жьє́лі, t. j. m. z'je(d)li ib. 48, жйісті ib. 51, вичáгну 53, жвірňa 54, ўжаў 56, t. j. u̯źau̯, v Jarebině шньíло 58, жвідóваy ib. 59, a ještě v Maljcově, Šariš. по швеце 105 vedle по шьвйце 105, шмерц 106, мíшльім 106, шедльі на вуз 111, ўжал 111, шнівал 115 a j. v.; podobné příklady uvádí Verchratskyj op. c. 40, 42. V textech p. Czambelem vytištěných velmi hojné jest čeža 268, 302, 350, 402 v Šar., Abauj., Ung., čežki 271 Šar., čežko 289, 323 Šar., čisar 344, 352 Abauj. Rusismus jest medži 270, 271, 310, 328 a j. Šar., známé místy v uh.-rus. dialektech. Verchratskyj op. c. 43, rovněž pomeži 425 Ung. V polských dialektech spišských jinak mazuřících bývá *ś*, *ć* z *š*, *č*: šana, Malinowski op. c. 128, še, pošli 129, koščół 127, ščągáł 127, zješč 138, špivač 139, strašńe 140, vžón 140 a j., než i tu vyskytuje se jen někdy vedle mnohem hojnějšího *ć*, *ś*, *ź*. Předpokládajíce tu jakýsi vliv polský, měli bychom vlastně se podiviti, že jev v těchto polských dialektech pravidelný *c*, *s*, *z* m. *č*, *š*, *ž* se nerozšířil do soused-

ních dialektů slovenských, právě tak jak zůstal cizím též sousedním dialektům maloruským. Verchratskyj má příklady zcela ojedinělé: бычок str. 43. Ostatně toto *č*, *šč*, *dž* z *ć*, *ść*, *dź* vyskytuje se ještě místy v Gemeru, Slov. Pohl'. XIII, 559.

Z hláskoslovných zvláštností budiž vytčeno ještě *j* »přisuté« před některé měkké hlásky: šejsc 364, hojscina 362, milojsć 363; mimo to uvádí Czambel ještě Strajňani, dojsc 361 (= dosť), s vel'ku radojscu 359 vedle radoscu 359, 360, pajsc 359 (= pásti), zvláště v podřečí zempl.-ungském, ale též v Šar. místy: pujšč (= pusť) str. 286, pejcidvacec 325, štiracecpejc 325, též v Spiš. místy pejc 223, 229, pejcmi 236 instr. g. pejscu 248. Vyskytují se i v maloruských dialektech: Verchratskyj uvádí (str. 51) шейст, дойст, гуйс, дойщ i дойч vedle дощ. Srv. Olaf Broch, Weitere slov. kleinruss. Stud. 69 sl.

V jednom textě ze Šariš. stol. (z Gaboltova) nalézáme za *a* v zavřené slabice *o* zvláště v part. praet. act. II. davol 314. zapiskol 314, 316, schovol 314, znol 315, zaplakol 318, zapametol 315, též vźol 315, 316 vedle daval 314, 316, znal 316, 317, vźal 316, 317, taktéž mol 317, 318 m. obyč. slc. mal, mimo to ještě ve slově piščolka 314. Tu zajisté byl polský vliv, kde tak se měnilo *a* v slabice zavřené. Czambel ve svých polských textech má sám: pitoł 449, povědźoł 450, ńimjoł 449, prżedoł 459, tedy za *a* a *'a* z *ѣ*, a tak jest i v textech Malinowského ze Spiše: vołáł śe 130, poznáł 131, spáł 132, gořáłka 130 a j. Dále v témže Gaboltově jest zapsáno ještě žadom 316 vedle žadam 316, ja mom 314, dom 317, též 3. sg. praes. mo 317 vedle mam 314, zapiskam 314 a j.: i tu jest zajisté *o* za *a* někdy dlouhé, v pol. zavřené; tak nalézáme ve Spiši podle Malinowského uznám 139, 1. pl. zahovómy 133, pómbóg 141, zómek 148, do tego zómku 140. S tím smíme srovnávati ještě tuňši ze Spiše 226, pol. tań-. Konečně čteme v ukázce z Gaboltova ještě vidzul 313, povedzul 315 vedle vidzol 316, porůznu i jinde: povedzol 309 a vedle vlastního tvaru povedzel 313, vidzel 316 ještě tu čteme scul 318, t. j. chtěl; v jednom textě ze Spiše zrobjoł 242. V pol. dialektech bývá uł dosti hojné u sloves IV. tř., tak ve Spiši u Malinowského móvuł 130, 131, chodźuł 130, 133, kuṕuł 135 a j. a v dialektech polských vůbec hojně, srv. Кульбакинъ, Къ исторіи и діалектол. поль. яз. 17 sl.; ve vidzul, scul a p. třeba shledávati reflex téhož processu, který v pol. dialektech vedl k tvarům: ḱoṷ, koźoł, koźuṷ z k'eł, koźeł (Кульбакинъ ib. 17).

Hojně utvořeno part. praet. act. II. od sloves IV. tř. s koncovkou jako by III. tř. Řidčeji ve Spiš. ona spatreła.. persceň 238, ulapela 240, nepotrefel'i 240, rucela 240, hojněji v Šariš. ukruceła 328 vedle okrucił ib. 328, pa-

trel'i 326 vedle patrjił 326, służeł 295, 325, 327, robjeł ib. zrobjeł 323, zrobel 277, 280, 297, rozłuč'eł 327, sudzjeł 325, zbłudzjeł 325, prebudzeł 324, vijaveł 324, viučeł 322, ruceł 276, 306, vrucel'i 294, złoželi vedle założiła 500, založel 283, al'e śe barz i zarmucel 293, kurel 282, ulapel'i 281, zastrel'el 277, un šicko podzel'el i vracel se nazad 276, porodzela 270, postaveł 269 a v. j.; dokonce tak se mění i kořenné *i*: b'eł 327, ž'eł 327, ba též za *y*: skreł 350.

Ostatně jest nejen partip. hvareł 292 a j., než i inf. hvarec 296 vedle obyč. hvaric, hvaril'i 292, a naopak inf. l'ecic 350.

Ojediněle koncovka IV. tř. m. III.: povedzila 282, vidźil 240, 241, 349, śe vracil'i a vidźil'i 242.

Hojně taktéž v Abauj. stol. vedle původních tvarů: urobel'i, ulapel, zobudzela vedle zrobila 336; odsudzeł 338, chodzel'i 338, puščeł (t. j. puśćił) 339, położeł 340; uderel, zrobel'i śe, ulapela, zaduśeła 343 vedle vracił śe; priśl'ubel, zrucel 345 vedle viśl'ebodzil'i, ulapil; viložel, skočel, dohodźel'i, puščel'i 347 vedle viśl'ebodzil, puščil'i; zrobel, viślebodzel 349 vedle odpuščil; rozchodzel'i śe, otvorelo, zrucela 350 a v. j.

Řidší jest ten jev v podřečí zempl.-ung.: śe odstrašeł 366, popatreł 367, ňehnojeł 367 vedle hnojil'i, pounośela 384, chodzeł 388, podruceł 389 vedle położił, prichodził a j.

Tento jev jest dosti hojný v polštině; vyskytuje se v starších památkách od 1. pol. XVI. stol. (Kalina, Hist. jęz. pol. 379) i v dnešních dialektech místy, třebas ne ve spišských. Vlivu polského tu tedy nebude lze připouštěti, můžeme tu spatřovati pouze jev obdobný. Ojediněle vyskytuje se to ještě v malorus. dialektech: научел, гварела v Maljcově Spiš. Етн. 36. IX, 105. Místy také v jiných slovenských dialektech, jako v ťarchov.: krúťel, hoďel, vraťel sa. Sborn. mus. spol. slov. X, 157, 159, místy v Gemeru, Slov. Pohl'. XIII, 556.

Vyskytují se porůznu zjevné polonismy: po celém území rozšířeno jest cali, calkom, mimo to jsou velmi řídké tvary s polským *'a* za ѣ: vjano 297 v jedné osadě Šariš., do laskovich orješkoch 242 v jedné osadě Spiš. Tvary s polskou nosovkou jsou též řídké, nejhojnější jest gemba, které proniklo také do střední slov. ve znění gamba a silně se rozšířilo po západních dialektech maloruských; mimo to škrentni napoj 351 v jedné osadě Abauj. stol., s kandratymi vlasami 267 v jedné osadě Šariš. stol. Ze školské čítanky šarišské Czambel uvádí ve slovníku slovo kandri; jest to polské kędry, kędraty. Ze Šariše Velkého uvádí se 542 ještě kunkol', slovo též ve Spiši obvyklé; maď. konkoly tu připomenuté jest ovšem slov. původu.

Pozoruhodný jest různý reflex polské nosovky tu *en* (-*m*), tu *an* (-*m*). V nynějším polském dialektě spišském jest nyní jen první reflex: r e n c e, r é n k a, g e m b a neb g ę m b a. Celkem jeví se tu vliv polský mnohem slaběji než v sousedních dialektech maloruských. Ostatně i v těchto jest střídnice nosovky různá, *en* i *an*, dle Verchratského 27: g a m b a, k a n d r a t y j.

Místy udrželo se temné znění *y*, tak v Margecanech Spiš. stol. 239—242, ale daleko ne důsledně ve mluvě oné ženy, podle které Czambel své zápisy pořídil: *bü*, v ü š l'e b o d z i c, v ü m e ň i c, v ü d a l'i, c h ü ž i 240, m ü, s k r'ü l NB. s měkkým *r*, kteréž *r*' před měkkými hláskami není poznamenáno, ale vedle toho mnohem hojněji *i* za *y*: k o r i t o 239, acc. pl. p č o l i, h l a v i 240, gen. pl. ž i v i c h 240, s i n 240 a j.; tu byl asi vliv maloruský, čemu nasvědčuje gen. zbo'ňick o h o 239. Ojediněle Czambel slyšel takové *ü* za *y* v Gaboltově, Šariš.: b ü m 315, 318, b ü 318, c h ü ž a 317 vedle d o c h i ž e 318. Poměrně častěji bylo slyšeti takové *ü* místy v podřečí zemplín.-ungském, a to v Zempl. stol.: *bü* 367, ale vedle toho hned v i s c h *ł* o; v Udavském 384: b ü, b ü l o vedle b u l o, v ü š l a, vedle toho též *e*: r e b e, p e t a u, a ovšem *i*: u k o r i c e, do c h i ž i, v i c a h n u c; v Koškovcích 385/6: b ü, b ü c, do jej c h ü ž ü, t ü, r a d ü, m ü š, též m ö š a p r e p e t u j u, jinak *i* n. sg. m. g. s t a r i, c h u d o b n i, gen. sg. s k u r k i, na j a z i k u, p i t a *ł*; v Papinu 386/8: s t ö m k o r ö t k o m, d o r o b o t ö, z a k r ü v a l a, prihnal k r a v ü, gen. sg. v o d ü, t ü, v ü p ü t a l, mimo to ještě p u j t a l t ü j c h žandari, ale n. sg. m. k a ž d i, také s t a t k i, d *ł* u h i dzeň, p i t a l, k r a v i mljeka daľi; v Dlouhém na Ciroche 388—390: b ü, b ü *ł*, p ü t a c, b ü v a *ł*, v ü š e, ale v i s *ł* u c h o *ł*, c h i b e c, do b i t k i, kedz bi k o t r i prehvareł, c h i ž u, k i v a; v Ungské stol. Czambel nalezl takové *ü* pouze v Koromľi 425/7 a i tu jest to celkem řídké: b ü, v ü ň a n, t o t ü tri p u n t ü; zvláštní jest *u*: vun ho se p u t a ŭ, že b u mu potolkovaŭ, ovšem i tu jest hojnější *i*, též že b i, p i t a ŭ; nom. sg. m. c h u d o b n i a p.; ne zcela ve shodě s podrobným fonetickým popisem této hlásky u Brocha, Weitere Studien 81 sl.

V § 89 nesprávně mezi příklady, jak »uherští Rusové používají přízvuku i k různění významu« str. 162, spis. uvádí *žona* = žena, *žona* = »jistý pták«, neuvědomiv si, že poslední slovo jest m. žołna (žóvna), žluna, slc. žlna. Vykládaje koncovku 1. sg. praes. v slovenštině nyní rozšířenou = *m* (nesiem a p.) str. 163 a v pozn. 172 sl., má ji dosud za »starobylý« tvar a shledává v ní stále jakési pojítko se srbsko-chrvatským a slovinským jazykem proti jasným výkladům Pastrnkovým, při čemž zamlčuje v polemice, že tvar tento v srb.-chrv. proniká v historických dobách; Daničić jasně vyložil a doložil, že koncovka ujímá se od XIII. stol. u sloves V. třídy (rabotam a p.), od XV. stol. u sloves s praes. kmenem -*i* (učinim a p.). od sklonku

pak XV. stol. ujímá se a úplně ovládla do XVII. stol. u ostatních kmenů slovesných (nesem). Pro slovenštinu ovšem nemáme starých dokladů při nedostatku literárních památek, ale podle historie jazyka srb.-chrv. i jazyka českého, kde máme přímé doklady, jak se koncovka *-m* znenáhla šířila, není pochyby, že též v slovenštině postupem času se rozšířila tato koncovka, shoda čes. pomáhám, činím a srb. pomagam, činim jest stejně jak slc. nesiem a srb. nesem jen důkazem, že se na těch místech konal týž proces jazykový a že vedl k stejným výsledkům. Pro nějaké přímé spojení těchto jazyků nic z toho nenásleduje. Souvislost slovenštiny s jihoslovanskou skupinou potřebuje jiných důvodů, a to hlavně hláskoslovných, a nepopírám, že slovenština, a to střední, má některé hláskoslovné jevy, které ji přibližují jihoslovanské skupině. Ale i tu jest ještě mnoho nejasného. Jevy tvaroslovné pak, shody lexikální pro řešení takových otázek nemají ceny, a kdyby p. Dr. Czambel byl více sledoval vědeckou diskussi o podobných problemech co do spřízněnosti jistých skupin jazykových, nestál by zajisté tak houževnatě právě na takových příkladech, jako jest koncovka 1. os. sg. praes.

Proč spis. ve jménech na dlo chce spatřovati »polskost« (str. 164), není mi jasno, srv. místní jméno Močidlani v slovníku uvedené; větším právem lze v reźiło str. 298 v jedné obci Šar. stol. shledávati rusismus, kdežto nalézáme-li v rus. textech jako ze Sulina Spiš. модліли сьа Етн. Зб. IX, 43, v Litmanově Spiš. мóдлыл ша ib. 83, v Jakubjanech a Krempachu Spiš. ѣідло ib. 89, 91, máme před sebou zjevné slovacismy.

Při dat. sg. též loc. sg. mělo se připomenouti, že koncovka *-ovi*, resp. zkráceně *oj*, bývá též u jmen žen. rodu, ovšem hlavně ve smíšeném podřečí zempl.-ungském: pobehla gu mamoj 361, daš zejs' svojej sukoj 372, gu tej dziŭkoj 385, na miskoj 387, gu židoŭkoj 388, o jadnej nohoj 388, gu muzikoj 392. Také Broch, Studien 47 kravoj̯ a Weitere Stud. 21 připomíná muchoj̯ vedle múše. Dále bývá též u středn. *o*-km. gu tomu śvetloj 370, gu čarnomu morjoj 381, při čarnim morjoj 381, u tem morjoj 423. — Tvar ku kraľounej 405, gen. kolo tej kraľoŭnej 394, daj princeznej 259 jest patrně dle složité flexe jako gu pańej 353, svojej paněj 359, na př. podle ku majstrovej 258. Tvary *-oj* vyskytují se ostatně vedle vlastních tvarů, na př. str. 396 čteme gu staromu vojakoj a tomu staromu vojakovi. Dále se asi abstrahovala jakási koncovka *j*, a tak utvořil se dat. gu panuj kľebanu 388 vedle panu kľebanu ib. (gu pana kľebanu 389 asi bude chyba tisková?). — Koncovka gen. pl. *-och* u všech kmenů jmenných rozšířená vyskytuje se stejnou měrou v sousedních dialektech maloruských a též polských, srv. Verchratskyj op. c. 73, 75, 77. V pol. dialektech spišských přešlo toto *ch* v *k*: z břegók 133, z obłokuk 133, dukátók 134, do tyk křákók 138,

duzo ludźik 128, do perśik 130, puśćuł tych dźvéřyk 148, aneb s druhé strany se koncovka jmenné flexe *v* rozšířila do zájmenné a složené flexe: s tyf samorodóv 128, péńęndzy vselijakif 135, od tyf svoif bratóv 148, a podle gen. přetvořil se loc., byltě ve flexi zájmenné stejný tvar pro gen. a loc. pl. na tyf péńǫndzaf 135, v zámcyskaf v skálaf duzyf 140. Ovšem mění se tak *ch* v *f* i jinde: jaz byf ńepłakáł, kedyf přiseł 148.

Působením asi zájmenné a složené flexe bylo *v* **koncovky** pro gen. příznačné zaměněno hláskou *ch*, nejdříve u *o*-kmenů mužských, a když se pak koncovka tato jako zhusta v dialektech polských, maloruských, velkoruských, pravidelně v lužických, přenesla k středním *o*-km., k *a*-km., *i*-kmenům atd., nastala všude tatáž změna. Tak se ujaly tedy tvary chlapcoch a p. a dále jedloch, riboch, očoch, vecoch atd. Koncovka loc. pl. přetvořila se pod vlivem dat. pl. *-om* v *-och*. Tím tedy způsobem vznikl tvar stejný pro gen. a loc., a to bylo tím snadnější, že také v zájmenné a složené flexi byl odedávna stejný tvar pro oba tyto pády, ačkoliv byl různého původu, jak učí srovnávací grammatika. Jinou cestou rozvila se v podřečí zempl.-ungském a u lidí ryzího ruského původu koncovka *oŭ* v loc. pl., jak to připomíná spis. na str. 172.

Instr. sg. končí pravidelně na *u* v jmenné, zájmenné a složené flexi žen. r.: zemnu, s moju dobru ženu, stejně jako v západo-slov. dialektech a odchylně od středoslov., kde jest *ov*, po případě *oṷ*, jak též v podřečí lučivňavském: so svoj*ov* žen*ov* 427; jen ve východnějších podřečích východoslov., kde maloruský vliv je silnější, shledáváme týž tvar: iz liškoŭ 411. Ojedinělé jest s princezoj 399 vedle s princezu ib.

Zvláštní jest tvar u zájmena mojo, našo pro všecky rody v mn. čísle: dze mojo šestri 241, žebi mi moja žena tri veci mojo dala 320, braca mojo l'ube 344, či dostaňece tote mojo princezi 345, na tvojo peńeźi 256, svojo statki ńigda druhemu.. ńedaj 334, tvojo budu dvasto zlati 331, tu maš svojo dzeci 303, budzeš našo dva koňe opatrovac 231, obidvojo pošl'i do koscela 312, tote dvojo prišl'i 313, bul'i dvojo l'udze 329, mame dvojo dzeci 329. A to jest nesklonné: dal'i tim dvojo panom jesc 318, ale jinde acc. pl. kral' vźał ich obidvojich do vel'kej hiži 219. Totéž nalézáme taktéž u příd. jména: v miski porcinalov*o*, grati porcinalov*o* 256, t. j. porculánové, mešacov*o* šati 242. V dialektě Báč.-Bodrogské stol.: co mi biju mojo bočki Eth. 36. IX, 144, mojo mladi časi ňe užil'i krasi, mojo mladi l'ita ňe užil'i svita ib. 152. A čijo to volki na dvore... A čijo bi bul'i? Mòjo su ib. 194. Takový tvar shledal též Olaf Broch v záp. dialektech mrus. a východoslovenském, Studien 59, 60, Weitere Studien 37.

Číslovka dva bývá v tom tvaru také u jmen žen. rodu dva hodzini 224, dva noce 213, 216, stejně v Bač. Bodrogské stol. dva šestrički, dva herlički Етногр. 36. IX, 183, i mrus. dialektech západních, Verchratskyj op. c. 84. Po číslovkách pět atd. nebývá předmět v genit.: pejc korce oreškoch zhrižeme, pejc ordovi vina vipijeme, pejc hodzini pośpime, pejc fajki duhanu vikurime 224, dvanac hłapi l'eža postrel'ane 230, o dvanac hlavi 222, virezal z dzevec hlavoŭ dzevec jaziki 376, dzevedzesacdzevec roki 226, pejcidvacec pal'ice 325, orubal šicke petnac hlavi 347, tristo roki 414.

Stejně jako v západních dialektech uhersko-ruských (v. Verchratskyj op. c. 85) nalézáme také v těchto východoslovenských dialektech číslovky dvomi, též dvojmi, trojmi, štirmi, pe(j)cmi atd., taktéž obomi m. oba; je-li to původně instr. užívaný jako nomin. pak za numer. collect., jak myslí Broch, Studien 60, Weitere Studien 39, a Verchratskyj, nechceme řešiti. Fakticky užito těchto tvarů docela místo číslovek základních: tak śe zabrali dvome zbujńici 209, pošl'i dvome sluhove do tej karčmi 218, co śe te dvojmi dochvarali 298, že možu u ńej obidvojmi prenocovac 270, jak sme obidvojmi a jak stojime 286; hńedka te trojmi popatraju 298, tam buli štirmi na varce 305, Ďeńeral melduje čisaroj, že tu su štirmi, chtore po princezu prišl'i 381, obomi inaše bul'i 370, doznal'i śe o tim pejcmi študenci 236, najstarši se zbujńikuv poveda . . . dvanacmi nas jest 313. Podobně v uhersko-ruských dialektech západních: уж били мойі двоме братове служиті, Етн. 36. IX, 25, билі двойміі братьа во сьвітьі ib. 94, у йедній містьі били тройоме попове ib. 11, пришли ку нему троме мужове, та йіх биўо пйатьме 27, таі шче йіх биўо штирме ib., ми штирме хлопі йак дубі ib. 97, так са розбесьідовали обыдвомі, Верхратскый op. c. 153, з него дораз выскочать трьоми оряшии ib., товды вшыткы трие зачали мотузкы сукати, і насукали барз дуже мотузок, розваджувалі і пішли вси трьоми до льіса ib. 131 штырмі братя ся лапают ib. 172 a j. V polštině spišské jest podle všeho tento tvar řídký, ale přece se vyskytuje; ve sbírce Malinowského str. 131 čteme: prišli ku ńemu trójḿi zbójńicy a tag go b'éli . . .

V Šariši rozšířené tvary 3. pl. robju, hutorŭ, na př. co oči vidzu Záturecký 24, nemohou se klásti do jedné řady s pol. dialekt. ńepuscum (str. 176): ten přece odpovídá pol. tvaru na ą za staré dlouhé ę, robią, puszczą (souhlásky ovšem vlivem analogie se změnily), kdežto v šariš. obvyklé tvary vznikly působením analogie. O part. praet. act. II. ńis, pik zmínili jsme se již nahoře, že v nich sluší nejspíše předpokládati vliv uhersko-ruských dialektů. Zvláštní jsou tvary part. praet. act., utvořené

od sloves II. tř. ona u s l a 283 m. usnula, z h a r l'i śe l'udze 342 (shrnuli se), také v lučivňan. podřečí; s p o m l a 431 (= spomenula), rovněž v ruských ukázkách dialektických: p o h l'i śa 463 (pohnuli se). Podobné příklady uvádí Verchratskyj op. c. 97 припомла, выглася a j.

Infin. od sloves s kořenem na hrdelnici zní inf. u p j e s c 226, u p e s c 272, m o s c 231, z o b l'e s c 264, pod. v tarchov. dialektě p o m v o s ť, p i e s ť. Sborn. mus. spol. slov. X, 158, 160. Tvary tyto zakládají se patrně na starší analogické formě p i e c ť, která ovládla v knižní řeči slovenské, *c* před *ť* (= *c*) změnilo se v *s*. Tak jest utvořen inf. v dial. koruml. b ê i̯ s ť, Broch, Weitere Studien 56.

Daleko ještě nevyčerpali jsme všeho nového jazykového materiálu, jímž Dr. S. Czambel v této knize obohatil slovanskou jazykovědu. Veliká cena knihy neleží však jen v tomto obohacení jazykovědy, neboť obohacen rovnou aspoň měrou také slovanský národopis. Poznámky jeho další, zvláště kap. »Výbojná síla východoslovenského nářečí« (str. 178 sl.) jsou nadmíru zajímavé pro hlubší poznání života jazykového a vývoje i tvoření ethnického celku, zvláště str. 182 sl., kde podrobně vyšetřuje »opory« východoslovenského výboje jazykového, hlavně ovšem na východ do území uhersko-ruského, ale i uvnitř na cizorodé živly ethnické, na osadníky německé a na mládež aspoň židovskou. Mnoho nového přináší Czambelův přehled knih církevních a školních, psaných východním nářečím slovenským, str. 186 sl. Pro nás zvláště jest pozoruhodno, jak až do těchto zákoutí pronikal a stále ještě proniká vliv knihy české i spisovného jazyka českého. Že však do těch školních knížek dostala se kulturní slova česká, jako divadlo a p., slova, jimž ovšem prostý východní Slovák »nerozumí«, to by se přece nemělo vytýkati! Každý prostý člověk, jako každé dítě, musí se jazyku teprve učiti, a jest to naprostý klam, opakující se tak zhusta v slovanském světě vůbec, žádá-li se, aby knihy, určené pro široké vrstvy lidové, byly psány »srozumitelně«, t. j. obecným jich dialektem. Prostý lid pro věci jeho životu cizí a neznámé nemá přece svých výrazův, jako vůbec vystačí pro své nejužší životní potřeby slovníčkem celkem nevelkým, přebírá tedy slova nová z nejbližšího vyššího kulturního centra třebas cizorodého; spisovatelé přejímají přirozeně slova z jazyka nejbližšího, nejvíce příbuzného, slovenští tedy z českého nebo z velkoruského, z písemnictví nejspíše srozumitelného nebo z písemnictví velkého. Obhájcové »ryzosti« jazykové přestřelují, tuším, tak důsledně to zatracujíce, jako na př. p. Dr. S. Czambel.[1]) Bohužel skrývají se

[1]) Sám spis. ovšem nemohl odolati ani vlivu českému — jeho výklady se namnoze po různých hláskoslovných a tvaroslovných změnách »převádějí« do češtiny, — ani vlivu ruskému — na str. 201 čtli jsme slovo »inostrancov« místo »cudzinci«, jak psáno str. 206, —

za takovými tendencemi, za takovým obhajováním »ryzosti« jazykové a »srozumitelnosti« snahy namnoze jiné. Výslovně podotýkám, že jsou to poznámky všeobecné, které nemíří výhradně a pouze na spisovatele této knihy. Ostatně p. Dr. S. Czambel stejnou měrou vytýká, ne-li ještě ostřeji, jak v některých knížkách pro lid určených celé vnitřní ústrojí slovenského jazyka bylo rozrušeno vlivem maďarštiny (str. 137), a zároveň výslovně uznává nemožnost vývoje nějaké zvláštní literatury východoslovenské (str. 191). Jinak vůbec z knihy této vyznívá jakási resignovanost, jakési malomocné podléhání nynějším poměrům politickým v Uhrách, nikoliv činorodá energie a radostná chut ku práci na sesílení vlastních snah po osvětném povznesení širokých vrstev lidu slovenského. Kdyby se autor byl v knize své obmezil na pouhou úlohu chladného vědce, který bez všelikého hlubšího účastenství jako nějaký zcela cizí pozorovatel, řekněme jako norský slavista Olaf Broch, rozbírá toliko dialekt a sbírá materiál dialektický, nedotýkali bychom se ničeho mimo tento rozbor a materiál jazykovědecký. Ale právě různé poznámky po této knize roztroušené nemohou než vzbuzovati kritiku a odpor.

Největší cena knihy záleží v materiálu dialektologickém, který nám tu p. Dr. S. Czambel předkládá (str. 209—476). Napřed jsou podány ukázky východoslovenského nářečí ryzího a »samosvojho« (str. 209—356): byly sebrány v 16 vesnicích Spiš. stol. (209—253) od 18 vypravovatelů obého pohlaví a různého věku, v 15 vesnicích Šariš. stol. (253—334) od 19 vypravovatelů obého pohlaví a různého věku, mezi jiným od dvou děvčat (sester) židovských (290—297) a v 7 vesnicích Abauj. st. (334—356) od 9 vypravovatelů obého pohlaví a různého věku. Dále následují ukázky dialektu »smíšeného«, a to *a*) zemplínsko-ungského, kde byl silnější vliv uherskoruského dialektu, v 12 osadách Zempl. stol. (357—390) a v 7 vesnicích Ungské stol. (391—427) od 20 vypravovatelů obého pohlaví a různého věku; *b*) lučivňanské, kde byl silný vliv středoslovenského nářečí, v 6 osadách Spiš. stol. (429—449) od 7 vypravovatelů obého pohlaví a různého věku. K tomu dále přidány ukázky *a*) dialektu polského ze 4 osad Spiš. stol. (449—459) od 3 mužů a 1 ženy, a *b*) dialektu uherskoruského z osad »bezprostředně sousedících«, t. j. z 1 osady Spiš., 2 Šar., 2 Ungv. stol. a 1 »z obďalečia« (449—476) od 6 mužů různého věku. U každého téměř vypravovatele jest zaznamenán věk, původ, někdy též vyznání náboženské, pokud to mohlo míti význam pro oceňování dialektických zvláštností. Materiál svůj Czambel ještě zpravidla podruhé pověřoval namnoze od jiných osob důkladně znajících místní mluvu, ač se nesnažil zachyco-

ba dopustil se ještě nehezkých cizomluvů jako: Ze slov ... dalo by sa zatvárať (= schlieszen) str. 32; z cudzích slov... nesmie čitatel' zatvárať str. 478.

vati *všech* odstínů fonetických, jako na př. to činil Olaf Broch, jemuž Czambel neprávem vytýká (str. 199) »velkou pedanterii«.

Konečně přidán obšírný slovník dialektologický (477—624). Nesnadné jest tu leda, že v dokladech se místo, o něž jde, uvádí v zkratce, vysvětlení zkratky zvláště musíme hledati v seznamu pramenů, a v tomto seznamu se uvozují §§, ve kterých ukázky teprve jsou vytištěny; v obsahu však §§ prostě nejsou uvedeny, a tak se doklad někdy dosti pracně shledává. Slova zvláště maďarského původu vysvětlují se pouze maďarským slovem samým, na př. baj, bajuzi, cimbora, čomov, fijatal, firtek, kedvešni, maslag, saš a j. Jelikož veliká většina slavistů maďarsky neumí, jest velice litovati, že spis. nevysvětlil slov těch jazykem jiným, známějším. Při vysvětlování mnohých slov byl by mu výtečně posloužil dialektický polský slovník Karłowiczův, na př. u slov dźama, dźavulic, dud, namul, obdza, obisco (viz Karłowicz, Słownik gwar polskich I, 14 s. v. ani dudu) a j. Někdy ho zajisté použil, tak u slova »lobog« str. 547, ke vtipnému výkladu povídky v § 223 vytištěné. Praví-li tu člověk ženě, že jest »z Loboga«, jest to zajisté velmi nepřirozené, mínil-li z »lá-Boga«, t. j. pro boha, a spíše zamlouval by se vliv příbuzné verse haličskoruské, kde bylo proměněno jméno řeky Buh se jménem Boha. (Srv. Розвідки М. Драгоманова I, 244.) Pod slovem dźmil' str. 505 spojena dvě slova: 1. = mrus. джміль, pol. czmiel, č. čmel (-*a*) a 2. = mrus. дзмій, zmij.

Obšírněji než bývá u nás zvykem promluvili jsme o tom díle, plně oceňujíce veliký jeho význam a značnou jeho cenu vědeckou. Nemáme přání vroucnějšího, než aby obětovný spisovatel a nakladatel vlastních svých děl vědeckých pokračoval s neúmornou prací ve své práci a v dohledné době slavistickou vědu obdařil opět tak bohatým příspěvkem z krajů slovenských, dosud vědecky málo prozkoumaných.

Studie o Janu Nerudovi.

Od **Alberta Pražáka.**

I.

Kterak Neruda psal literární kritiku.

Předloni v zimní podvečer navštívil jsem slečnu Annu Haralíkovu, jež Nerudovi obstarávala domácnost a dosloužila mu k smrti. Mluvil jsem s ní dlouho o domácím Nerudově životě. Za rozhovoru slečna rozevřela starou truhlici, naplněnou mnohými

památkami po Nerudovi, probírala se jimi, vzpomínala a posléze podala mi Nerudův zeleně vázaný literární zápisník.

Osvětlil-li mi interwiew leccos v Nerudově životním konci, osvítil mi zápisník neobyčejně silně psychologii Nerudova tvoření. Dokumentujeť cenně tvorbu básnickou, kritickou i tvorbu arabesek.

Dnes, kdy se mluví a se zvýšeným zájmem bude se hovořiti o Nerudově kriticismu, myslím, že zaujme neméně, zodpovím-li, jak se Neruda připravoval, chtěje kritisovati, a jakým duševním postupem rodila se jeho literární kritika.

Zodpovídám tuto otázku na základě zápisníku, jehož datum **odůvodněně kladu do r. 1859. Odpověď tato postačí i pro posudky pozdější: methoda z r. 1859 je typická pro Nerudovu kri**tickou methodu veškerou. Neruda řídil se jí po celý život velmi věrně: zaškrtovaná místa v kritisovaných knihách, jež uloženy jsou v jeho knihovně, potvrzují tu plně moje mínění.

Na posledních listech zápisníku jsou dvě strany popsány zajímavě kusými poznámkami. Otiskuji je věrně.

První stránka:

XII. Sonetty: 1. Povzbuzení. »Rozkoš se v prsou bodrých sráží.« »Motýl ether křídloma se brázdit snaží.«

2. Kroužek. Má prý nějaký kroužek.
3. Věčně krásná. L. myslí, že jej někdo nazve »tupým bloudem.«
4. Vězení. Nic zvláštního, ale dobré.
5. Rozkoš jasné lásky. Nic nového. Cit zahynul.
6. Ona nade všecko. Nejlepší.
7. Samota. Ještě lepší než ⩓
8. Ještě ne! Klesne zase.
9. Ohně třeba! Ohně však nevidíme.
10. Vzhůru k ideálu! Vždycky vidím, jak se ti bloudi už propadají.
11. Pěvců slunce. Volnosť a ne — volnosť.
12. Obraz slunce. Myšlenkou poëtickou vzniká.
13. Láska (ve vlasti).
14. Démant — člověk. Stará myšlenka.
15. Zloba a cnosť / ne pro znělku. Rádi vidíme.

Někdy dost pěkný obraz, skutečně pěkná myšlenka, jednotlivá, celek ale obyčejně nic, jakoby spis ten byl básníku jednořádkovým.

Znělky lehce oslní svým rýmem. Brzo hotov. 32.

Druhá stránka:

K y t i c e.

I. Plynná, obyčejná, bez nadšení.
II. Tylovi dobrá.

III. Uschlé kvítí. Poutník sic!
IV. Furch bez nadšení, reflexe bez hloubky.
V. B. J. C. Ne tak nadšení, jako cit.
VI. Noc dušiček. I. Pěkné, poněvadž dětinské.
II. Motiv ze známé litevské písně.
III. Matce se to nemůže zdát.
»Tomu ještěr mozek střebe,
že byl lichvy chtivým židem.«

»Neb má jazyk přelomený,
že svou lámal mateřštinu.«
V. Maníra Redwitzovská. Z písní církevních.
VII. Starý Krajánek. Lehké, ale dobré. Vynecháním posledních dvou řádek.
VIII. Zvadlá růže. Básnická řeč.
IX. Upomínky z přátelských dob mladosti. Poetická lež.
X. Podzimní listy. Odpovídá obsahu nadpis. Jen srozumitelněji!
XI. Vltavinka. Dokonalé hovadství.
XIII. Kozácká.
XIV. Rybák. Stará látka dobře provedená.
XV. Relativně nejlepší Dívčin sen.
XVI. 50. slav. Míň než nic.

Poznámky tyto jsou výpisky z knihy, kterou Neruda měl kritisovati. R. 1859 vyšla nákladem Kat. Jeřábkové »Kytice«, známý almanah, konkurrující s »Májem«. Neruda objektivně četl a posuzoval. Místa, s nimiž souhlasil nebo nesouhlasil, zaškrtával, poznámkami opatřoval a dojmy připisoval. Takto poznámkami opatřenou knihu znovu četl, do zápisníku si pořadově zapsal všechny připsané poznámky, kritický souhlas i protest, a načrtl tak celý kritický program. Když pak stilisoval kritiku, tu nepochybně psal přímo úvod i spojovací přechody, z paměti vybavoval celistvý dojem, jenž v zápisníku jen kusými slovy byl naznačen, čili krátce: poznámky zápisníku byly mu disposicí, již zbývalo jen rozhojňovat, doplňovat a myšlenkově rozšiřovat.

Stačí vzít do ruky almanah »Kytici«, dvě zde otištěné strany Nerudova zápisníku a »Obrazy života« 1859, str. 193—5, kde kritika Nerudova je otištěna, abyste poznali Nerudovu methodu. Ale i bez almanahu »Kytice« pozorný čtenář ji pozná, srovná-li ji s některým odstavcem kritiky. Tak na př. doslovně cituji kritiku Sonettů Vojtěcha Lešetického, jimž, jak z první strany zápisníku patrno, Neruda mnoho slov věnoval. Lešetický náležel reakční straně Jakuba Malého a členů musejních, byl vyhlašován za přední básnický talent, byl oporou oppozičního almanahu »Kytice« podle mínění starých, a proto Neruda četl se zvýšeným zájmem.

Kritika v »Obrazech Života« zní:

»Sonetty od Vojtěcha Lešetického. Jsou lidé, kteří se neunavně svým přátelům k malování podobizen nabízejí, aniž by kdy nějaké podoby docílili, lidé, kteří stále hudební skladby píšou, aniž je kdo poslouchat může, a lidé, kteří stále básnějí a píšou, aniž by k tomu nejmenšího nadání byli obdrželi; k poslednějším nešťastným dilettantům patří také V. Lešetický.[1]) Lešetický dokázal už dříve, že poezije není jeho vítězným polem, ba vysvítá ze všech jeho prací, že ani neví, co vlastně v poeziji chce. Málo kdy se mu naskytne myšlénka původní nebo pěknější obraz, jimiž by se více než jeden verš naplniti mohl; znělka je ovšem se svými čtrnácti řádkami brzy umělou rukou naplněna: právě ale tato umělost schází Lešetickému a nejspíš by obstál, kdyby se stal básníkem na nejvýš jednořádkovým. Že mu i obyčejná umělost schází, dokazuje téměř v každé sloce. Hned v první znělce (»Povzbuzení«) zvedá »rámě k zpěvům povzbuzené« (!), »v prsou bodrých sráží se rozkoš«, »motýl snaží se křídloma éther brázdit« a t. d. Někdy se ani neví, co vlastně chce, tak na příklad dozvídáme se ze znělky druhé jen, že má »kroužek v hloubi ňader skrytý«; v třetí znělce myslí už dokonce, že ho někdo nazve »tupým bloudem« pro to, že jeho opěvaná »není krásná, jak ji svět chce míti«. Pořád se mu zdá, že je apoštolem cnosti, že mu tuto někdo ujmout chce, že mu stále »lotři« a »šelmy« v cestě stojí a t. d. Kdo z rozumu a z přesvědčení cnostným, nemluví nikdy o sobě v tom smyslu, maje cnost za zcela nutnou věc. Ve znělce »Pěvců slunce« mluví se i o nějaké volnosti, kteréž nerozumí; nemyslíť slovem volnosť »tu volnosť, jížto zbůjník páše« (což může vůbec zbůjník volnosť páchati?), ale nějakou jinou tak poeticky mlhovitou, že čtenář po přečtení čtrnácti řádek zrovna tolik ví, jako před tím. Stále bojuje s »bloudy«, ačkoliv už vidí, jak se tito někam do pekla propadají. Poněkud lepší z patnácti těch znělek, poněvadž se v nich spisovatel jen akkreditovaných náhledů a obrazů držel, jsou »Vězení«, »Ona nade všecko«, »Samota« (nejlepší) a »Obraz slunce«.«

Prohlédnete-li disposici kritiky v zápisníku a přečtete-li tištěnou kritiku, překvapí vás, jak všechna slova disposice v ní se vracejí, ovšem rozšířeně, rozmnoženě, myšlenkově rozvedeně.

A tak, obdobně jako Lešetický, posuzováni i ostatní přispěvatelé almanahu. Na př. 2. strana zápisníku má větu očíslovanou římskou IV. »Furch bez nadšení, reflexe bez hloubky«. Tato věta je kostrou posudku (str. 194): »Nadšení schází i V. Furchovi a poněvadž jen chladně a při tom bez hloubky reflektuje, nedocílil podobného dojmu, jako při svých dřívějších pracích jiného druhu.« Nebo věta IX. v zápisníku v kritice má takové

[1]) Obdobně příkře odsouzen Lešetický v Sojkově »Jasoni« 1859, str. 70.

zpracování: »V. Jaromír Picek podal ve svém »Upomínky z přátelských dob mladosti« neladné verše, jež pouhým skupením chladných a hledaných slov čtenáře mimoděk na jakés poetické lži upomínají.« A tak byste mohli srovnávat větu za větou s textem kritiky a nalézali byste důkazy, že Neruda základní myšlenku v zápisníku projádřenou rozvádí, šíře a hlouběji přetváří, vykládá a doplňuje. Leckde první, upřímně nahozený, pro autora drsný a příkrý soud v textu kritiky zjemňuje a zmírňuje. Tak na př. o »Vltavince«, básni J. Koláře, v zápisníku (XI.) píše: Dokonalé hovadství. A v kritice náhlá změna: »Báseň »Vltavinka« mohla by se spíše »Duševní nocí« nazvat.« Hanka přispěl do almanahu článkem »Padesátiletá slavnost pražského hudebního konservatoria 10. července 1858.« Neruda v zápisníku napsal o něm odmítavý soud: XVI. »Míň než nic«. Ale v kritice tištěné vidí v něm »nový důkaz pravosti našeho Králodvorského rukopisu«. Podivuhodno. Neruda, jenž se s Hankou stýkal u Holinů, jenž spolu s Hálkem, Pflegrem, Fričem, Lešetickým, J. Zásmuckým (Barákem), F. Schulzem a E. Kaizlem dovedl oslavovat 40letou paměť Hankova nálezu Rkp. básnickým albem (16./9. 1857), privatissime článek jeho pokládá méně než negativně cenným, a veřejně přece si netroufá to říci a vítá nový důkaz pravosti. Je to zřejmá neupřímnost, jež se v kritice V. Hanky stala tradiční. V době sporů o Rkp. Neruda v Národních Listech, patrně slouže redakci, píše pro rukopis a proti jeho borcům, tedy pro Hanku, a v dopise K. V. Šemberovi přímo a jasně dovede psát, že nám nastane »evropský« skandál tím, co Hanka učinil. Privatissime tedy p r o t i Hankovi, veřejně p r o.

Kritika »O. Ž.« ukazuje, že Neruda leckde od disposice se odchýlil; z jediného kusého slova v textu kritiky vznikla řada zajímavých vět, improvisovaně črtaných, fantasie jako by se uvolnila a netušeně bohatě zamávala perutěmi. V našem případě stalo se tak při J. Kolářovi (VI, V, III). Nicméně celý duševní proces Nerudy kritisujícího dál se asi zvolna, pracně a obtížně. To, že knihu četl a verše zatrhával a poznámkami opatřoval, potom záznamy v zápisník řadil, ze zápisníku znovu přepisoval, rozhojňoval a upravoval, svědčí jistě o značně složitém a pozvolném duševním procesu tvůrčím. I zde mu tedy chyběl dar naprosté, celkové improvisace, nedovedl zapsati přímo v kritiku dojem z knihy, nedovedl přímo v knize škrtům a poznámkám svěřit konečné znění referátu.

Uvedl jsem kritiku »Kytice« a disposici k ní v zápisníku jako typ genese Nerudových kritik. Typ ten má však obdoby: nejbližší jsou ve feuilletonu. Problem genese feuilletonu lze řešiti zcela analogicky. A právě toto řešení ukazuje, jak Neruda feuilleton pracně tvořil, jak těžce sháněl materiál a jak nesnadně jej zpracovával. Řešení to dokazuje nepůvodnost a závislost na cizině. Obdoba nalezla by se leckde i v básních; myslím tu hlavně

na ballady o cizích motivech v »Knihách veršů«, o nichž neváhám tvrditi, že Neruda je stvořil, přečet cizí motiv, obdobně. Ale to náleží již do kapitoly jiné a přesvědčuje o jednom: jak tvůrčí práce je harmonická ve všech genrech, a jak důležito je přihlédnouti k její psychologii; vrhá světlo na nejzajímavější obraz: jak umělec ukryt v své duševní dílně, tajně a bolestně těžce pracuje, aby nově vzrušil a po množství dojmů odjinud nabytých promluvil svou potají naučenou řečí. Při zření na obraz ten pochopí se mnoho z uměleckého mučednictví, v něž jistě i Nerudu uvedla hrdinná touha po literární velikosti. Problem, jenž v studiu Nerudovském je krásný a vděčný, ale také jistě zodpovědný a těžký. Ale láká a slibuje i skýtá nové perspektivy.

Úvahy.

F. Sommer: **Griechische Lautstudien.** Strassburg 1905. K. J. Trübner. Str. 172. Za 5 mk.

V knize této, připsané A. Leskienovi, obírá se spisovatel zejména dvěma problémy řeckého hláskosloví: různými případy aspirace na počátku slova, dosud nevyloženými, a záhadným řec. *ζ*, jež odpovídá počátečnímu *i̯* jiných jazyků příbuzných.

Je známo, že spiritus asper na počátku slova v některých případech vznikl vlivem pův. *s*, jímž počínala se následující slabika. Stojíc mezi samohláskami, změnilo se *s* nejprve v *h* a způsobivši aspiraci na počátku slova odpadlo: na př. *εὕω* z pův. ***eu̯sō*** (= lat. *ūrō*), přes *εὕhω, hεύhω; εἱπόμην* od koř. *sequ-*, z pův. *ἐσεπόμην, ἐhεπόμην* atd. (Brugmann, Griech. Gram. 3. vyd., str. 122; Hirt, Handbuch, str. 155 a 156.) Ale proti tomuto zákonu je řada výjimek: *ἰαίνω* (z pův. *ἰσάνι̯ω*), *ἰάομαι* (z *ἰσα-*), *ἐΰς, ἠΰς* (pův. ***esú-***). Výjimky tyto vysvětluje nyní Sommer přízvukem a vymezuje zákon o středoslovném *σ* takto: *h* vzniklé z pův. *σ* mezi samohláskami na počátku druhé slabiky slova objevuje se na počátku slova, počínalo-li se samohláskou, jakožto spiritus asper, jestliže nenásledoval za původním *s* bezprostředně hlavní přízvuk slova (str. 24).

Ale Sommer platnost zákona, takto vymezeného, značně rozšířil.

1. Jako *s*, jež stálo mezi samohláskami, tak také *s* stojící před *μ, ν, λ, ϱ, ϝ* působilo za týchž podmínek aspiraci na počátku slova: *ἵμερος* z pův. *ἴσμερος* přes *ἴhμερος, hίhμερος*; *ἁμαρτάνω* z *ἀσμαρτάνω* atd.; ale *ἰνάω* z býv. *ἰσν-*, poněvadž za *σ* byl přízvuk; *ἰλύς*, jež se tu také uvádí, je nejisté, poněvadž může také náležeti k slov. *jilъ*.

2. Středoslovné *s* (ať mezi samohláskami, ať ve skupinách *σν, σλ*) působí počáteční aspiraci nejen při samohláskovém počátku slova, nýbrž i začínalo-li se slovo temnou explosivou: *θρῖναξ* z **τρι-σνακ-ς*, *θρῖον* z pův. *τρισϝον*, *θρίαμβος* z *τρις + αμβος* = sti. *angas* = část, úd, tělo; *χαίτη* z býv. *χαισῖτᾱ* = lat. *caesariēs* atd., ale *πηός* z pův. *πᾱσός*. Nenáleží sem *φρουρά, φροοίμιον, φροῦδος, ἐφιορκέω*, jež jsou útvary pozdní a s touto prařeckou aspirací nemají nic společného.

3. Vlivem středoslovného *h* z pův. *s* aspiruje se i počáteční *ϝ*, jež přes *ϝh* se mění později ve spiritus asper: *ἕννυμι* z pův. *ϝέσνυμι*, lat. *vestis*, *ἑαρόν* z pův. *ϝεσαρόν*; ale *ἰός* z pův. *ϝισός* (lat. *vīrus*), *ὠνέομαι* z býv. *ϝωσνείομαι* s přízvukem za *σ*.

Potud zdá se, že dodělal se Sommer výsledků bezpečných. Je ovšem řada případů, jež nejsou ve shodě se zákony, Sommerem stanovenými; ty odstraňuje Sommer tím, že vykládá nepravidelnosti jejich analogií, jinou etymologií a pod. V att. *οὖς* (z pův. *οὖσος*) bychom čekali aspiraci; nedostatek její vykládá Sommer analogií tvaru *ὦς*, jenž odpovídaje dor. a ion. *ὦς*, je z pův. *ō(u̯)s* a býval i v attičtině vedle tvaru *οὖς*; dle této doubletty *ὦς* a *οὖς* vykládá Sommer při této příležitosti pravdě podobněji než výklady dosavadní att. *ποὺς* vedle dor. *πώς*. Ke střídání *ōu̯s*- a *ou̯ses* ukazují také jazyky slovanské. Slov. duál *uši* vedle sg. *ucho* je sice tvar *i*-kmene, ale při známé souvislosti *i*-kmenů s kmeny souhláskovými ukazuje také tento tvar k pův. kmeni nerozšířenému. Podobně *αὐτός* není z *ἀσυτός* (musilo by zníti *αὑτός*), nýbrž souvisí s *αὖ, αὖτε, ἔαρ* je z mluvy epické a tudíž psilose je odtud, *τρέω* z býv. *τρέσω* (za něž čekáme *θρέω*) je analogií dle *ἔτρεσα* atd. Jindy vykládá Sommer odchylky tím, že původně bylo jiné přízvukování; výklad zajisté možný, ale příliš široký. Nejsou ovšem všechny jednotlivosti vyloženy bezpečně, to musí býti ponecháno pracím dalším, jimž podaří se snad zákony tyto vymeziti ještě blíže. A. Thumb na př. ukázal již (Anzeiger für idg. Sprach- und Altertumskunde XIX, str. 18) na to, že při aspirování temné explosivy počáteční vlivem středoslovního *s* ve většině případů jde o skupinu *tenuis + liquida*.

Sommer jde ve výkladech svých ještě dále. Ukazuje, že počáteční *ϝ* se aspirovalo, bylo-li v následující slabice temné *σ* (před temnou explosivou): *ἵστωρ* z pův. *ϝίστωρ*, *ἑσπέρα*: lat. *vesper*, nebo temné *ρ* (= *ρ* před temnou explosivou): *ἕρση* za býv. *ϝέρσα*; a za týchž okolností aspirovalo se počáteční *i̯* v *i̯h*, jež dalo *ζ*: *ζωστήρ* za *i̯ωστήρ* (slov. *po-jasъ*), *ζόρξ* za *i̯ορξ*. Tu dostáváme se k historii záhadného dosud *ζ* na počátku slov, jemuž v jazycích jiných odpovídá *i̯*. Sommer právem zavrhuje theorii o dvojí hlásce *i* a *j* v prajazyce a hledí řec. *ζ* vyložiti vlastním vývojem na půdě řecké, a sice vzniká dle něho *ζ* za *i̯* vedle případu již uvedeného ještě ve dvou případech:

a) jako *ἕννῡμι* vzniklo z *Ϝέσνῡμι*, tak *ζώννυμι* je z *ι̯ώσνῡμι*, z čehož je *ι̯ώhνῡμι* a *ι̯hώννῡμι*, v němž *ι̯* aspirováno vlivem následujícího *h*; tedy *ζ* z býv. *ι̯h*; podobně *ζέω* z pův. *ι̯έσω*;

b) počáteční slabika *i̯u-* se změnila v řečtině v *ζυ-*: *ζυγόν*: lat. *iugum*, *ζύμη* pův. *i̯ūmā*. Postup této změny představuje si Sommer tak, že pův. *i̯u-* změnilo se v řečtině zcela pravidelně v *hυ*; za počáteční pův. *u* má řečtina *ὑ* (*ὑπό*: sti. *upá*), což Sommer vykládá jakousi praejotací (vzniklo nejdříve *ι̯υ* a z toho *ὑ*). Takovou praejotaci předpokládá i v uvedeném *hυ*, jež tak se změnilo v *hι̯υ*, metathesí v *ι̯hυ* a *ζυ*. Vznik *ζ* z *i̯h* vykládá Sommer tím, co dosud předpokládáno pro prajazyk: *i̯* se stalo spirantou. Ale hůře je vyložiti *hι̯υ* z *hυ*, a theorie o praejotaci počátečního *υ* také není tomu výkladu dosti bezpečným podkladem. Tu bude potřebí ještě prací dalších, aby důmyslná tato theorie se stala výkladem pravdě podobným.

Z toho, co pověděno, jest viděti, že otázky, jimiž se Sommer tu obírá, značně jsou posunuty ku předu, i když všechno nelze pokládati za výsledek konečný. Spisovatel postupuje všude velmi opatrně, materiál podrobuje přísné kritice po všech stránkách, důkladně probírá výklady a theorie dosavadní, střízlivě zkoumá dosud podané etymologie a podává mnoho etymologií nových, vždy dobře odůvodněných. Je tu i hojně zajímavých jednotlivostí, jichž užívá k odůvodnění a osvětlení svých výkladů, leč o nich nelze se zde šířiti. Vůbec užívá spisovatel všech prostředků, jež v otázkách tak nesnadných moderní jazykozpyt má po ruce.

Oldřich Hujer.

Catalogus codicum Graecorum bibliothecae Ambrosianae. Digesserunt *Aemilius Martini et Dominicus Bassi.* Mediolani, impensis U. Hoepli, MCMVI. 2 svazky, LI a 1297 str. Za 50 lir.

Že tento důležitý seznam řeckých rukopisů, chovaných v bibliothece Ambrosianské, vychází poměrně dosti pozdě, toho příčinou jest zvláštní ustanovení zakladatele jejího, kardinála Federica Borromea. Když totiž Borromeo opatřil knihovnu četnými rukopisy řeckými i latinskými, ustanovil k opatrování jejich devět knihovníků, zvaných »doctores Ambrosiani«, ale zakázal, aby katalogu knihovny neuveřejňovali. Této vůle zakladatelovy šetřilo se až podnes; vydavatelé nepatří mezi »doctores Ambrosiani«.

Po dvanáctileté úsilovné práci podávají vydavatelé podrobný soupis 1093 řeckých rukopisů, jež pocházejí většinou z XI. až XVI. století. Starých rukopisů je málo: uvádíme z nich papyrus z r. 162 př. Kr. (č. 1089), zlomky illustrované Iliady ze III. neb IV. stol. po Kr., vydané r. 1905 fototypicky (č. 1019), rukopis Septuaginty z V. stol. (č. 808) a palimpsest řeckých dopisů Frontonových a Appianových z VI. stol. (č. 1093). Tento stav je zcela

pochopitelný, uvážíme-li, že knihovna zakládána byla teprve na počátku století XVII., kdy rukopisy staré byly většinou již uloženy v knihovnách jiných. Byly totiž všechny rukopisy, v knihovně chované, opatřeny ve dvanácti letech, od r. 1600—1611; od smrti zakladatele až do doby nejnovější přibylo pouze osm rukopisů. Nicméně jest tu mnoho rukopisů důležitých, ba dosud neznámých. Většina rukopisů je rázu theologického; pro dobu byzantskou je tu mnoho důležitých pramenů.

Rukopisy uvádějí se v seznamu tak, jak stojí za sebou v knihovně; tento zcela mechanický pořádek byl zachován nejspíše proto, že mnoho rukopisů patří mezi t. zv. *codices mixti*, při nichž by systematické seřadění nebylo lze provésti. Při každém rukopise uvádí se nynější, po případě i starší signatura, popisuje se podrobně obsah, při čemž se označuje, bylo-li dílo již vydáno čili nic, ke konci pak stojí data, týkající se materiálu, formátu, původu, doby napsání, vazby a podob.

V úvodě vykládají vydavatelé zajímavým způsobem, jak bibliotheka vznikla, vypočítávají nejvzácnější rukopisy a vypisují zásady, jimiž se při sestavování katalogu řídili. Ke konci připojeno jest deset užitečných ukazatelů (str. 1162—1297). Litovati jest jen, že ukazatel I. (auctores et opera) není podrobnější. Tak na př. při Homerovi mohla býti rozlišována Iliada a Odysseia, ba i jednotlivé zpěvy; mimo to důležitější rukopisy mohly býti též v ukazateli výslovně označeny. Kdo hledá na př. popis oněch zlomků Iliady, jež jsou ozdobeny malbami, musí probrati 32 rukopisů než najde pod číslem 1019 rukopis hledaný. Tomu mohlo se odpomoci kratičkou poznámkou: »Ilias picta«.

Vydavatelé zasloužili si za svou vzorně provedenou práci vděku nejhojnějšího. *Frant. Groh.*

R. C. Kukula, E. Martinak, H. Schenkl: **Der Kanon der altsprachlichen Lektüre am österreichischen Gymnasium.** Ve Vídni 1906, K. Graeser. V a 97 str. Za 3 K.

Tři professoři štýrskohradecké university, kteří před několika lety působili spolu na témž gymnasiu vídeňském, spojili se, aby podali ministerstvu i kruhům odborným své reformní návrhy, týkající se četby spisovatelů řeckých a římských na rakouských gymnasiích. Vycházejí všichni z přesvědčení, že základ, na který postavili r. 1849 rakouské gymnasium Bonitz a Exner, jest stále ještě dobrý, ale že jest třeba podle potřeb nynější doby jej tu a tam modernisovati. O úkol svůj rozdělili se takto. Nejprve podává Martinak, professor filosofie a paedagogiky, historický přehled toho, co se za různých dob ve školách čítalo, a stanoví zároveň všeobecné zásady, jimiž se má výbor četby školní říditi (str. 5—31). Potom pojednává Schenkl o četbě řecké (str. 33—64) a Kukula o četbě latinské (65—94). Ke konci se-

stavena jest na dvou tabulkách dosavadní i nově navrhovaná četba, tak že přehled jest snadný.

Z myšlenek, které Martinak pronáší, nejpozoruhodnější jsou tyto. »Učebný plán, zejména dopodrobna určený, působí *na učitele* únavně, je-li delší čas v užívání. Látka jest se všech stran propracována a vymačkána, tak že konečně bledne i radost z krásna« (str. 26). Proto třeba se tázati, nepotřebuje-li revise náš plán, jenž je již přes padesát let v platnosti. Mezi požadavky, které klade Martinak na každý plán četby, vytýká s důrazem zvláštním jeho pružnost. Neschvaluje, aby vše bylo stanoveno dopodrobna, nýbrž doporučuje, aby se rozeznával trojí druh četby: povinná, doporučená a dovolená. Reforma četby měla by se pohybovati v těchto směrech. Nechť se přihlíží k historickému vývoji a k historické souvislosti s kulturou naší doby, nechť se odstraní vše, co nyní nemá již významu, hledisko stilisticko-rhetorické nechť ustoupí do pozadí a nechť se béře náležitý zřetel na zájmy žákovy.

Velmi zajímavě pojednává o četbě řecké Schenkl. Přimlouvá se vřele, aby učiteli byla dána větší volnost ve výběru četby, ale se zavedením známé čítanky Wilamowitzovy by nesouhlasil. Připomíná své zkušenosti z gymnasia. Dávno před tím než vyšla ona čítanka, předkládal Schenkl na vyšším gymnasiu svým žákům ukázky listin, dopisů, pojednání mathematických i grammatických a pod. Na počátku se z toho žáci těšili, ale jak pominul půvab novoty, ochabl zájem jejich značně. Úkaz ten vysvětluje Schenkl tím, že se člověk nerad namáhá, pozoruje-li, že výsledkem jeho práce bude to, co již dávno ví. Mládež netouží po dějinách fakt, nýbrž po faktech samých; proto musíme se v četbě školské zříci všeho, co není uměleckým dílem literárním. Pro výbor četby třeba se říditi těmito zásadami: 1. hlavní formy uměleckého díla literárního buďtež náležitě zastoupeny a 2. buďtež zvoleni takoví spisovatelé, ve kterých Řekové sami viděli své vzory. A tu pohřešuje Schenkl v dosavadní četbě zejména básníky lyrické a Plutarcha. Jak pro ně udělati místo? Schenkl navrhuje, aby četba Homera, z něhož se nyní čte 4000—4500 veršů, omezila se asi o 1000 veršů a mimo to, aby se značně zkrátila, po případě vypustila, nesnadná četba Demosthena, z něhož prý by postačilo čísti pouze řeč o míru (!). Herodota překládá Schenkl do septimy, aby bylo možno čísti rychleji, jakož i aby žáci, kteří v quintě poznali attičtinu, nebyli v sextě od ní odlučováni. Žádá též, aby bylo učiteli dáno na vůli, čísti v quintě buď Xenofonta neb Arriana a v oktávě buď Sofoklea nebo Euripida.

V podrobnostech vypadá dobře promyšlený plán Schenklův takto.

V třídě V. v 1. běhu: Výbor z Xenofontovy Anabase a Kyropaedie (nebo z Arrianovy Anabase), k tomu jako dovolený doplněk Dionův *Εὐβοϊκός* nebo úvod a konec Platonova Faidona.

V 2. běhu: Homerova Iliada I. a VI. zpěv a vedle toho 1 hod. pokračování v četbě prosaické. Jako doplněk se doporučuje z Demosthenovy řeči o věnci §§ 160—163, 168—180, jednající o dobytí Elateie. Na ústavech, kde by se vzal za základ Xenofon, mohly by se k doplnění probírati ukázky z Arriana; kde by byl hlavní četbou Arrianos, bylo by tomu ovšem opačně.

V třídě VI. v 1. běhu: Z Plutarcha tři kratší nebo dva větší životopisy. Hodí se zejména Themistokles, Perikles a Fabius Maximus, Alkibiades a Coriolanus, Agesilaos, Aristeides, Cato a Fokion, Eumenes, Alexander a Caesar, Grakchové, Demetrios; žádoucno, aby se k četbě volila též dvojice životopisů. K tomu na doplnění buď některá řeč Lysiova (na př. VII., XII., XIV., XIX., XX., XXII.) nebo výňatky z Thukydida (I, 89—95, 128—138 osudy Themistokleovy a Pausaniovy, V, 2—6, 8—23, 26—41 boje o Sfakterii, VIII 69—87 katastrofa sicilská) nebo konečně historická část Aristotelovy Ústavy athenské. V 2. běhu: Homerova Iliada, 3—4 zpěvy; Odysseia, 1—2 zpěvy (ve výboru); mimo to ukázky z Hesioda (na př. *Ἔργα* 109—201 a j. nebo Theog. 507—616. Vedle toho 1 hod. pokračování v četbě prosaické. K tomu jako doplněk ukázky z homerského hymnu na Demetru (na př. 90—211, po případě 90—292).

V třídě VII. v 1. běhu: Herodotos, výbor z dějin válek řecko-perských. K tomu jako doplněk Demosthenova řeč o míru nebo Platonův Kriton. V 2. běhu: Homerova Odysseia, 4—5 zpěvů (ve výboru). K tomu jako doplněk ukázky z elegiků (zejména ze Solona a Theognida), z Bakchylida (básně o Theseovi), z Theokrita (Kyklops, Battos a Korydon, Adoniazusy) a Aischylův popis bitvy salaminské.

V třídě VIII. v 1. běhu: Platonova Apologie (neb jiný menší dialog), pak větší dialog nebo aspoň ukončený celek z něho (na př. z Gorgia rozmluva s Polem i Gorgiou, kap. 1—36). V 2. běhu: Tragoedie Sofokleova nebo Euripidova. K tomu podle možnosti jako doplněk ukázky z Euripida (na př. z Oresta 211 až 315, z Foin. 360—640, z Ifig. Taurské 723—897, 1157—1233, z Medeie 1002—1080, 1293—1419), po případě ze Sofoklea.

Co se týče oněch kratších ukázek, z různých spisovatelů, které by jako doplněk hlavní četbu provázely, nedoporučuje Schenkl, aby byla z nich sestavena zvláštní chrestomathie, která by žáka po celé vyšší gymnasium provázela, nýbrž představuje si věc tak, že by se vydaly k tomu účelu laciné sešitky, třebas jen o několika stranách. Zdali by ovšem nakladatelé na takový návrh přistoupili, jest jiná otázka.

Schenklovy návrhy jsou pozoruhodné, a nepochybuji, že by znamenaly oživení a prohloubení studia řeckého na gymnasiích našich. Prakticky vyzkoušeti mohly by se nejsnáze na ústavech, odkud žáci jinam nepřestupují, na př. na gymnasiu Tereziánské akademie. Jinde vadilo by zatím, že Herodotos přeložen

až do septimy. Ovšem bylo by lze tomu odpomoci tím, že by se ponechal na svém místě v sextě a že by se naopak Plutarchos položil do prvního běhu třídy VII.

Výklady o četbě latinské, psané Kukulou, nesou se tónem velmi prudkým. Kukula odsuzuje Nepota úplně a soudí, že četba jeho »může působiti jen způsobem odstrašujícím a zhoubným«; proto vylučuje jej z gymnasia úplně. Ani Caesar nehodí prý se do školy; bellum Gallicum patří prý »k nejnešťastnějším textům našeho gymnasia« (str. 71). Na nižším stupni mělo by se zvláštní úzkostlivostí hleděno býti k tomu, aby četba nepůsobila žákům dlouhé chvíle; co možná nejrozmanitější výbor měl by jim býti předkládán, aby poznali z něho Římany se všech možných stránek. Proto navrhuje Kukula, aby se pro tertii a quartu pořídila chrestomathie, v níž by byly ukázky z Caesara, Livia, Seneky, Velleia, Flora, Curtia, Valeria Maxima, Plinia staršího, Ammiana a j. Vybrané texty musily by se ovšem, kde by toho bylo třeba, upraviti. Co se vyššího gymnasia týče, navrhuje Kukula, aby se omezila četba Cicerona a Vergilia. Právě ty spisy Ciceronovy, které se na gymnasiu s oblibou čítají (de imperio Cn. Pompei, in Catilinam, pro Archia, Cato maior, Laelius) mají pro vzdělání mládeže malou cenu; jsou to plody slohu, nám úplně cizího, od nás právem kaceřovaného. Poněvadž naše doba nemůže prý již pražádné síly čerpati z Cicerona, musí se od něho emancipovati. Jedině I. řeč proti Catilinovi v sextě a IV. řeč proti Verrovi v septimě by Kukula připustil. Důkladnější studium Cicerona patří podle Kukuly na universitu, rovněž jako studium Vergilia, kterého pokládá za příliš těžkého pro gymnasisty. Z Vergilia má postačiti čtení pouze prvního zpěvu; vedle toho má se žákům podati obsah Aeneidy a při němčině mají se čísti Schillerovy volné překlady zpěvu II. a IV. Času tak získaného má se užiti k četbě listů Plinia mladšího a výboru z lyriků římských.

Plán četby latinské na vyšším gymnasiu jest po změnách, Kukulou navržených, tento.

V třídě V.: Livius ve volném výboru, vyjímaje však knihu I.; volný výbor z Ovidia.

V třídě VI.: Sallustius, Jugurtha nebo Catilina; Ciceronova I. řeč proti Catilinovi; Vergiliova Aeneis, I. kniha nebo výbor lehčích částí z celé básně.

V třídě VII.: Ciceronova IV. řeč proti Verrovi; výbor z listů Pliniových; výbor z římských lyriků.

V třídě VIII.: Tacitus a Horatius.

Návrhy Kukulovy liší se celým rázem svým od návrhů Schenklových. Kdežto Schenkl podává vedle četby hlavní četné doplňky, aby poskytl učiteli co nejvíce volnosti a učinil četbu co možná nejrozmanitější, podává Kukula pevný plán četby povinné, ačkoliv oba kollegové jeho právě proti tuhosti dosavadního plánu nejvíce bojovali. Nač takovýmto způsobem učitele omezo-

vati? Mimo to není věcně nijak odůvodněno, že by z celého Cicerona měly cenu pro studium gymnasijní pouze ony dvě řeči a z Vergilia právě jen první zpěv Aeneidy. Referent je mínění opačného: ani Cicerona, ani Vergilia neviděl by rád ze školy vytlačené. Cicero poskytuje četností a rozmanitostí svých spisů učiteli nejširší pole volnosti, záleží jen na tom, vybrati věci nejvhodnější a nejzajímavější. Ani řeči není třeba čísti celé, i tu možno učiniti výbor; je to nutno zejména při delších řečech, aby se mohlo rychleji postupovati. Pliniovy listy jsou ovšem zajímavé a snadné, a rád věřím, že Kukulovi žáci byli potěšeni, když je četli místo Ciceronova Laelia (v. zprávu o tom pokusu v Zeitschr. f. österr. Gymn. 1905, str. 818 nn.), ale jest otázka, zda by touž službu neučinily také listy Ciceronovy, které se v Německu na mnohých ústavech čítají. Z Vergilia pak poznati pouze I. zpěv Aeneidy, jest rozhodně málo. Zkrátka, část o četbě latinské nezdá se náležitě promyšlena; vyžadovala by nové úvahy.

Přes to lze zajímavý spis vřele doporučiti všem, kdož si přejí, aby četba klassických spisovatelů na gymnasiích našich utěšeně prospívala. *Frant. Groh.*

Kamillo Huemer: **Der Geist der altklassischen Studien und die Schriftstellerwahl bei der Schullektüre.** Ve Vídni 1907, C. Fromme. VII a 79 str. Za K 1·60.

Huemer, professor na gymnasiu v Solnohradě, polemisuje v uvedeném spise proti reformním návrhům Schenklovým a Kukulovým, o nichž jsme právě pojednali, a podává sám nový plán četby řecké i latinské. Nejprve se táže, proč vůbec čteme klassiky řecké a latinské? Hlavní důvod vidí v tom, že jsou to umělecká díla literární, která nelze nahraditi pražádným překladem, a že mají též nesmírnou cenu vzdělávací. Jen díla, umělecky dokonalá nebo aspoň obsahem významná máme právo předkládati mládeži. Proto nemáme prostě času pro menší spisy Platonovy, pro Xenofonta, Lysia, pro Ciceronovy spisy filosofické, pro jeho advokátské řeči a listy, nebo pro listy Pliniovy.

Co se týče řečtiny, zavrhuje Huemer úplně Xenofonta, poněvadž ani není vynikajícím spisovatelem, ani látka, o níž pojednává, není významná. Místo něho navrhuje čísti v quintě Arrianovu Anabasi pro cenný obsah její. V druhém běhu quinty a v prvním běhu sexty ponechává Homerovu Iliadu v dosavadním rozsahu. Herodotos má se čísti po celý druhý běh sexty, a to rychlým tempem; k doplnění zpráv jeho doporučuje se čísti Aischylův popis bitvy salaminské a výňatek z Thukydidovy I. kn. o Themistokleovi. V septimě chce čísti Huemer pouze jednu řeč Demosthenovu, a sice III. řeč proti Filippovi. Zbytek semestru nechť se věnuje Platonově Apologii, mimo niž nechť se čte ještě začátek a konec Faidona, po případě i chvalořeč Alkibiadova

na Sokrata (ze Symposia). Tím však nemá býti četba Platonova ukončena, nýbrž má to býti pouhá průprava k vlastnímu poznání Platona, které jest vyhrazeno oktávě. V druhém běhu septimy zůstává Homerova Odysseia v dosavadním rozsahu. V oktávě přeje si Huemer, aby se četly takové dialogy Platonovy, z nichž by žák mohl poznati Platonovu nauku o ideách, tedy Faidros, Symposion, Faidon, Stát anebo ještě lépe vybrané části z těchto spisů, k čemuž by se mohly připojiti ukázky z Protagory a jiných dialogů. Vedle Platona měla by se čísti též Aristotelova Poetika. Pro druhý běh oktávy navrhuje spisovatel četbu Sofokleovy Antigony nebo Oidipa krále; Euripides podle něho za školní četbu nikterak se nehodí. Ke konci běhu má se čísti, jako dosud, ještě Odysseia.

Tato četba školní má však býti doplněna soukromou. Pro VI. navrhuje tu Huemer výbor z řeckých lyriků, z Tyrtaia, Solona, Theognida, Sapfy, Alkaia, písní anakreontických i z anthologie a mimo to Plutarchovy životopisy Themistoklea, Aristeida a Kimona. V VII. může se pokračovati v četbě Plutarcha; zejména se tu doporučují životopisy Periklea, Alkibiada a Lysandra. K četbě Platonovy Apologie vhodně by se připjaly Aristofanovy Oblaky, kterážto komoedie mohla by se dokončiti po případě až v VIII. Pro tuto třídu pokládá Huemer za vhodnou četbu Nový Zákon.

Aby četba školní mohla se vykonati v naznačeném rozsahu, po případě aby se část četby domácí mohla přenést do školy, navrhuje Huemer, aby se řečtině v každé třídě vyššího gymnasia přidalo po hodině, kteráž by se ubrala — latině.

Návrhy Huemerovy nejsou tak pronikavé jako Schenklovy a bylo by snadno, uvésti je v skutek. Ovšem, že by četba školní docházela náležitého doplnění četbou domácí, o tom bychom velice pochybovali. Bez návodu učitelova sotva by žáci sami dovedli s porozuměním čísti řecké lyriky nebo Aristofana. A před Arrianem dal bych přece jen vždy přednost jeho vzoru, Xenofontovi. Vždyť i Taine, jemuž jistě nikdo nebude vytýkati špatný vkus, vážil si Xenofontovy Anabase velice a vypravuje, jak rád ji i v pozdějším věku čítal.

Ani v četbě latinské nejsou změny, Huemerem navržené, veliké. V tertii ponechává Nepota, v quartě Caesara, pokládaje oba za zcela vhodné pro ten stupeň. Za to však pokládá Livia pro quintu za příliš těžkého a odkazuje jej, vším právem, do třídy následující. Jako pensum quinty stanoví Caesarovo Bellum civile, Sallustiova Catilinu a Ciceronovu I. řeč proti Catilinovi. Teprve v druhém běhu této třídy má se počíti četbou Ovidia, a sice mají se čísti hlavně Metamorfosy, něco z Fastů, vlastní životopis a loučení s Římem; výňatky z lyrických básní Ovidiových mají se ponechati až do oktávy. V sextě má se počíti četbou řeči de imperio Cn. Pompei, na níž lze dobře ukázati přednosti

i slabosti Ciceronovy. Tím jest četba Ciceronova vůbec ukončena. »Abychom psali ‚vzornou‘ latinou, proto nečteme dnes již klassiky, a něco obsahem velikého nelze u toho autora nalézti« (str. 63). Pak se čte Livius, výbor z I. nebo III. dekády; jen první kniha má býti z četby školní vyloučena. Druhý běh této třídy věnován buď Vergiliovi, a sice má se počíti Aeneidou; Bucolica i Georgica nechť se nechají až na konec četby Vergilovy v třídě následující. V septimě má se pokračovati v četbě Livia, pak se čtou menší spisy Tacitovy, Germania a Agricola (nebo Dialogus). V druhém běhu pokračuje se v četbě Aeneidy, načež následují Bucolica a Georgica. V oktávě se čtou Tacitovy Annály nebo Historie, v druhém běhu Horatiovy ódy a epódy (satiry a listy se nepřipouštějí), načež se četba latinská zakončí výborem z lyrických básní Catullových, Tibullových, Propertiových a Ovidiových.

Ke konci pronáší spisovatel některá přání všeobecného rázu. Vyučování na vyšším gymnasiu mělo by se svěřovati jen takovým učitelům, kteří by s potřebnými vědomostmi odbornými spojovali jemný smysl pro umění. Žáci, kterým nejde o humanistické vzdělání, nýbrž jen o práva absolventů gymnasijních, měli by se odstraniti. Školním pracím z latiny a řečtiny do jazyka mateřského měla by se přikládati větší váha než se dosud děje; neboť podle Huemera jen odtud může učitel vskutku poznati, co žák sám dovede.

Ač nelze se všemi vývody spisovatelovými souhlasiti, nelze upříti, že jeho spis, jenž je velmi zajímavě psán, jest cenným příspěvkem k reformě učebného plánu na gymnasiích.

Zmínili jsme se zde šíře o obou spisech, doufajíce, že na letošním sjezdě českých professorů, dojde-li k němu, bude o celé této otázce promluveno podrobně a že vyjdou z porad sjezdových určité návrhy. *Frant. Groh.*

Jaroslav Gustav Schulz: **Attické tvary slovesné.** Vydání páté [*sic*!], opravené. V Praze 1906, A. Storch syn. Str. 135. Váz. za K 1·80.

»Páté vydání? Což jsem zaspal třetí a čtvrté?« Tak tázal jsem se nedůvěřivě a myslím, že i jiným vedlo se podobně. Leč, když jsem si přečetl předmluvu, věc se mi vysvětlila. Zde vykládá p. spis. s prostomilou upřímností, že se jeho knížka »osvědčila i v češtině i v němčině dobrým vodítkem žákům, takže nyní již k pátému vydání dospěla (3 česká a 2 německá)«. Připočítává si tedy obě německá vydání (z r. 1887 a 1902) k vydáním českým, tak že po druhém vydání českém (z r. 1891) vychází nyní hned vydání páté. To je způsob, který se stanoviska bibliografického zasluhuje nejostřejšího pokárání. Pro naši českou literaturu existují pouze vydání česká, nové vydání nemůže tedy býti nazváno pátým, nýbrž jedině třetím.

To je u knihy pomocné úspěch věru slušný, s kterým se p. spis. mohl spokojiti. Zvláštní jest, že při německých vydáních p. Schulz si česká vydání nepřipočítává, ba že úzkostlivě se snaží, zatajiti německému obecenstvu, že kniha je původu českého. Poslední vydání německé z r. 1902, které by podle nynějšího počtu p. Schulzova bylo vlastně čtvrtým, označeno na titulu i v úvodě jako vydání druhé; srv. slova p. spisovatelova z předmluvy: Wenn ein Werkchen, wie das vorliegende . . . eine zweite Auflage erlebt« atd. »Möge dieses Büchlein auch in der 2. Auflage, so wie in der 1., freundlich aufgenommen werden.« Rovněž není tam nikde ani slůvkem naznačeno, že německé vydání je vlastně překladem z češtiny. Ba p. spis. uznal za vhodné, podepsati se tam jen *J.* Gustav Schulz, k. k. Gymnasial-Professor in Brünn«, aby se Němec neurážel nad českým Jaroslavem, a nevěděl, že spisovatel jest professorem českého gymnasia. A taková vydání, která český původ zapírají, mají se najednou připočítávati k novému vydání českému, aby se stalo z něho najednou páté?!

Na radu prof. Vladislava Koblisky, jemuž p. spisovatel v předmluvě děkuje, byla vypuštěna slovesa, v četbě školní se nevyskytující (jako *ἀβρύνω, ἀγάλλω, ἀγλαΐζω* atd.), ale za to přidána pro pohodlí žáků mnohá slovesa zcela pravidelná, jež obyčejně v takových seznamech nebývají (jako *ἀγανακτέω, ἀγνίζω, ἀγριόω* atd.). S obojím lze souhlasiti. Na radu prof. Aloisa Kornitzera (v Z. Ö. G. 1903, str. 893—6), o němž však p. Schulz úplně mlčí, odstraněny u mnohých sloves pozdní tvary, kterými se žáci i učitelé zbytečně jen ve zmatek uváděli. Jen že p. spis. měl v tom směru postupovati dále a nespokojiti se jen těmi opravami, které mu výslovně uvedl Kornitzer. Nemám v úmyslu, dělati tu práci za p. spisovatele, ale ukáži mu na jediném slovese *κτείνω*, co míním. Nač jsou v knize, věnované tvarům attickým, uváděny též tvary epické? Nač tvary pozdní a mnohdy dokonce pochybné jako *ἀπέκταγκα* nebo *ἀπεκτόνηκα*? Pravda, jsou v závorkách; ale žák, jenž hledá na rychlo příslušný tvar, nemívá času, aby studoval teprve význam závorek. Proto doporučuji p. spisovateli, aby pro nové vydání důkladně probral veškerá slovesa a vymýtil z nich vše, co tam nepatří. Dobrou pomůckou bude mu nové vydání grammatiky Kühnerovy, uspořádané od Blassa, nejnovější vydání Meisterhansovy grammatiky nápisů attických, Meyserova grammatika řeckých papyrů, grammatika od A. Croiseta a J. Petitjeana a Mengův slovník, vesměs díla známá a snadno přístupná.

Přes to doufám, že sbírka p. Schulzova, bude-li jí užíváno s náležitou opatrností, školám našim i v nynější své podobě dobře poslouží; proto přeji, aby po tomto »pátém« vydání dočkala se brzo skutečného čtvrtého vydání. *Frant. Groh.*

M. Juniana Justina Výtah z Dějin Filippských Pompeia Troga. Přeložil *František Št. Kott.* V Praze 1904, Česká Akademie. Str. 338. Za 3 K 80 h.

Nestor českých filologů, prof. Kott, podal svým překladem práci pilnou, v níž mnohdy šťastně tlumočen text originálu. Přes to má referent leckteré poznámky rázu všeobecného.

1. V překladě je příliš znáti latinský originál; na každé stránce najdeme věty, v nichž nám vadí latinský slovosled. Doby, kdy se říkalo, že čeština má tak volný slovosled, že může napodobiti latinský pořádek slov, již dávno minuly. Nyní rozumí se samo sebou, že při překládání z kteréhokoli jazyka musí nám býti prvním, nepřekročitelným zákonem stálý zřetel k duchu jazyka českého. P. překladatel to také dobře ví, — vždyť leckdy dovede si pomoci i v spletité periodě — ale přece velmi často čteme u něho věty nečeské. Na př. I, 2: »Ta, neodvažujíc se vládu ani nedospělému hochu odevzdati, ani sama zjevně ji říditi, poněvadž tolik a tak velikých národův ani muže ochotně neposlouchalo, neřkuli aby poslouchaly ženy, vydávala se za syna Ninova.« I, 4: »T o h o k d y ž (Quem cum) žena vzala na své ruce...« XI, 4: »Kteroužto věc nesl Alexander tak těžce, že, když druhým poselstvím opět za odvrácení války prosili, jen pod tou podmínkou od ní upustil, vydají-li mu své řečníky a vojevůdce, jimž důvěřujíce totikrát se vzbouřili.« XIII, 4: »To když Perdikka... vyložil.« XLIII, 1: »Z dcery Faunovy a Herkula, jenž tou dobou po usmrcení Geryona jeho skot, odměnu vítězství, Italií hnal, pošel Latinus, porušením jí zplozený« atd.

2. Na mnohých místech zdá se, že p. překladatel překládal, jak se říká, »od oka«. Smysl je sice celkem správný, ale přesný překlad to není. Nepochybuji, že by p. překladatel přišel na pravý výraz, kdyby byl přemýšlel o takových místech déle. Na př. v předmluvě přeložena slova »aemulatione gloriae« rozvláčně takto: »že horlivým následováním jich slávy dosíci chtěl«. I, 2 »sexum mentita« přeloženo: »stran svého pohlaví všecky oklamavši«; tamtéž »quarum amplitudine ubi invidiam superatam putat« přeloženo: »když myslila, že jejich v e l i k o s t í a z n a m e n i t o s t í překonala v š e c h n u závist«. I, 4 »Cuius precibus fatigatus pastor« přeloženo: »Pastýř, jejími u s t a v i č n ý m i prosbami jsa p o h n u t«. II, 8 »crudelitas principum« přeloženo: »ukrutnost nejvyšších správců země«. XI, 1 není srozumitelno: »veškerý shromážděný lid p o d l e d o b y potěšil«; lat. pro tempore značí: »jak doba vyžadovala«. XII, 8 »studia« přeloženo »nedostatek horlivosti ve službě«. XXXVIII, 6 »ba že naopak mu bylo zakusiti žaláře a t o h o, ž e n a ň b y l o p o h l í ž e n o, j a k b y l v e d e n v t r i u m f u«; originál je stručnější a výraznější: »quin carcerem ac triumphi spectaculum experiretur atd.

3. Z některých míst se zdá, že překlad nebyl původně pracován podle vydání Ruehlova (z r. 1886), jak čteme na str.

10, nýbrž podle nějakého vydání staršího, snad Seibtova (v Praze r. 1827), jež si vzalo za základ rukopis pražské knihovny universitní VIII H 72 (v. Catalogus codicum Latinorum od Jos. Truhláře, čís. 1655). Čteme totiž na př. I, 1, 7 »trvalé vlády nad poraženými nevykonávali«, což má býti patrně překlad slov »imperio abstinebant,« kteráž jsou v rukopise pražském, ale nikoliv ve vydání Ruehlově, pořízeném podle rukopisů lepších. Podobně I, 2 nacházíme v překladě slovo »ochotně« jako překlad slova »patienter«, které u Ruehla chybí, ale je v rukopise pražském. P. překladatel přeložil asi Justina již před mnohými lety a teprve nyní, hodlaje jej vydati, upravil jej znova podle vydání Ruehlova. Při tom však nejen zůstaly některé věci neopraveny, nýbrž zase naopak leccos se škrtlo, co je ve všech rukopisech; na př. I, 4, 13 nejsou přeložena slova »pro filio pastoris« atd.

4. Řecká jména měla býti psána v znění řeckém, nikoli latinském. Tedy ne Jupiter, Pisistratus, Cynegirus, Nicias, Darius nebo Dareus, Boeotia, Cydnus, Cyrena a pod., nýbrž Zeus, Peisistratos, Kynegeiros, Nikias, Dareios, Boiotia atd. Že římský spisovatel má tvary latinské, nemůže býti omluvou.

5. Korrektuře mohla býti věnována větší péče. Pak by bylo nemožno, abychom hned na první stránce úvodu četli dvakrát za sebou *G.* Pompeius (m. Gnaeus), nebo abychom četli na str. 107 změnil (m. změnili), čímž věta pozbývá všeho smyslu. Jistě byla by se při tom opravila poznámka 9. na str. 79, kde je odkaz na VI, 8 § 11—13, ač se v překladě paragrafy vůbec neoznačují, nebo pozn. 5 na str. 107, že Demosthenes zemřel na ostrově Aegině (m. na Kalaurei), nebo odkaz na str. 252 »Srv. XXXI., 6., pozn. 5,« ač je míněna poznámka 2. na téže stránce, byla by se škrtla pozn. 9. na str. 280 »Dílo Justinovo jest jen výtahem z většího díla Trogova,« kteráž jest přímo urážkou pro toho, kdo došel až do 38. knihy atd. Také substantiva, nyní neobvyklá, měla býti nahražena srozumitelnějšími, na př. tista (str. 16), podav (str. 109), otčizna (str. 311) a j.

6. V úvodě neradi vidíme, že p. spisovatel neužil výborné knihy Wachsmuthovy, »Einleitung in das Studium der alten Geschichte«. Za to však pokládáme za zcela zbytečné, uváděti zde odchylky slohu Justinova od mluvy Ciceronovy, na př. že se u něho vyskytuje adunare, abl. nemine a pod. Čtenářům latiny neznalým — a pro ně jest přece překlad určen — budou všechny tyto výklady náramně lhostejné.

7. Jak v úvodě, tak v poznámkách jsou četné odkazy na jiná místa Dějin Filippských. Bylo by tedy zajisté žádoucno, aby na každé stránce bylo označeno číslo knihy; jinak i nejhorlivějšího čtenáře hledání brzy omrzí. Obsahy, které p. překladatel položil před každou knihu, měly býti tištěny drobnějším písmem; jinak je bude čtenář, věci neznalý, pokládati za t. zv. prologi,

o kterých se mluví v úvodě, a bude nemálo překvapen, když na str. 324 nn. najde zase jiné obsahy.

Uplyne sto a snad i více let, než u nás přikročí zase někdo k překládání spisovatele třetího řádu, jakým je Justinus. Proto jest v zájmu naší literatury překladové litovati, že překlad nebyl podroben revisi důkladnější. *Frant. Groh.*

Fritz Mauthner: **Podstata řeči.** (Příspěvky ke kritice řeči: 1. část I. svazku.) Druhé české vydání se svolením autora z němčiny přeložil podle 2. vydání originálu *Adolf Gottwald.* Nákl. J. Otty. V Praze 1906. »Světové knihovny« č. 532—6, stran 374. Za 1 K.

Úkol referentův — posouditi jednak originál, jednak překlad — jest tenkráte věcí nesnadnou, chce-li totiž kritik spravedlivě uznati alespoň dobrou vůli a vytrvalou snahu na obou stranách, ba do jisté míry i správnou cestu, která by vedla k žádoucímu cíli. *V zásadních věcech* nelze ovšem referentovi zastírati zraku před poznáním, že nebylo vlastně včasné ani vydati spis, o nějž běží a který nyní (po pěti letech) vychází v druhém vydání, ani uvésti jej překladem v literaturu českou. Oboje poznání stručně odůvodním.

Fritz Mauthner, rodák hořický (nar. 22. listopadu 1849), literát německý a duchaplný mistr slohu, obral si životním jaksi úkolem *zkoumati schopnost neb hodnotu mluvy lidské jakožto prostředku poznání.* Výsledky svých úvah uložil ve velkém *trojdílném* spise, jehož jednotlivé části uvedu proto, abych již pouhými názvy jejich osvětlil dosah veškerého hledání a hloubání autorova, k podrobnému obsahu arciť nehledě. Prvý díl »Řeč a psychologie« má 2 části: 1. Podstata řeči, která právě vyšla i česky; 2. Psychologie řeči a řeč psychologie (v 2. vydání: K psychologii). Druhý díl nazván »K jazykovědě« a třetí »Grammatika a logika«.

Čtenáři vědecky vycvičenému vadí u Mauthnera, který ostatně sám v úvodu k 2. vydání to připouští, především jistá nesoustavnost a nepřehlednost ve výkladech jeho; mimo to pak hlavní these autorova, od níž hned zprvu vychází a k níž dlouhými oklikami, jemnými a přece jen sofistickými závěry znovu spěje a která zní asi takto: Mluva lidská stala se člověku druhou přirozeností tak, že nejen vyjadřuje jí své myšlení, ale že ani jiné logiky, jiného usuzování nezná nežli mluvení. Slovem, *mluvení a myšlení jest totožno* — a poněvadž *mluva, jsouc dílem lidským, je nedokonalá,* plna »mrtvol« jazykových (totiž archaismův a ustálených rčení, založených na starých nesprávných názorech), také *myšlení a plynoucí z něho poznání nemůže býti než nedostatečné,* nemůže z mluvy, jsouc úplně na ní závislé, čerpati vzpružení a obohacení opravdového.

Tím vším Mauthner dotýká se problému nad jiné zajímavého a spletitého, který už před ním pokoušeli se řešiti: kterak lidská řeč se má k myšlení, kterak jazyk, zakládající se především na psychologii, se má ke správnému myšlení čili logice a k noetice. Není pochyby, že vytýčíme-li tento vzájemný poměr a působení, ještě více vynikne měnivost, ale též přílišná konservativnost a vůbec omezenost naší mluvy, která přece jest jen hlavním společenským *prostředkem* na vyjadřování našich citů, představ i úsudků, našeho myšlení v nejširším slova smyslu. O noetické ceně usuzování a poznání našeho, pokud nemůže zplna proniknouti až k samým tajům skutečnosti, rozhodují však jiní činitelé než právě ten, jejž ve vědách vpravdě exaktních mohu i vylоučiti, aspoň pokud se škodlivých účinků mluvy týče. Ostatek Mauthnerovu thesi snadno lze přivésti ad absurdum. Tam, kde snaží se ukázati, že ani nemluvňata nemohou bez řeči mysliti a hluchoněmí že jsou rovněž začarováni v neblahý kruh jakési své řeči (str. 309 násl.), najdeš sice mnoho rhetoriky a sofistiky, avšak logicky a neúprosně přesvědčivého málo; a je-li mluva vskutku tak chatrná, že brání všelikému pokroku v poznání — nuže, proč Mauthner sám podniká zoufalý přímo pokus, aby nástrojem tak bídným a úpadkovým, podle něho zralým jen k samovraždě (str. 367), aby tolika kapitolkami, tolikerými obraty a slovy mnohdy i osobně břitkými, jindy vtipnými, ano duchaplnými, obhájil předpojatou svou thesi? I tu musí — a díky jeho skvělé mluvě také jest — všecko úsilí býti marno.

Mauthnerova kniha tudíž vším založením svým je pochybena a také v jednotlivostech, byť i správných a odjinud známých, neklamně projevuje dilettanta: a to takového, který si libuje v dilettantismu a pohrdavě krčí rameny nad »cechovní« vědou, na př. nad srovnávacím jazykozpytem. Při tom nic ho netrápí, že do této důmyslné a zvláště kritikovi řeči prospěšné nauky není zasvěcen více nežli čtenář starého Naučného Slovníku nějakého, že po více než 30 let hloubání svého nezpozoroval velikých převratů v zásadách a methodách této vědy (na str. 63 vyvozuje německé slovo »Helm« ještě přímo ze staré indičtiny, na str. 64 dosud věří, že jedinou příčinou změn hláskových jest fysiologické pohodlí mluvících, na str. 72 ani netuší, že hlásky řeči dávno jsou určovány mathematicky jako zvlněný vzduch, atd.). Zkrátka, Mauthner se všemi svými vědomostmi nedosti hlubokými ocitl se na šikmé ploše, po které vědec nemůže ho následovati. Laikovi kniha jeho jednotlivostmi může přinésti poučení, avšak hrozí zase nebezpečí, že čtenář bude bráti za pravou minci i to, co oslňuje *výmluvností* autorovou, co však ve skutečnosti zakrývá jen zřejmé nedostatky jeho *myšlení.* Již z toho plyne, že nebylo nutno dílo Mauthnerovo převáděti v jazyk český, protože naši čtenáři potřebují spíše vůdce v té otázce ve všem všudy spolehlivého. Může-li si německá literatura snadno dovoliti

přepych, aby vedle spisů přesně vědeckých předkládala obecenstvu i dílo dilettantovo, českému písemnictví luxus takový po mém soudu neprospívá, a to tím méně, čím přísnější výběr překladové literatury jest na místě právě při spisech německých, ještě nejspíše přístupných obecenstvu našemu.

Překlad sám, přirovnáme-li jej k jistým ukázkám prvotným, jeví znatelný a potěšitelný pokrok v technice překladatelské, ačkoli do dokonalosti má dosud daleko. I kdyby potřeba přeložiti Mauthnerovo dílo byla sebe naléhavější, překlad Gottwaldův měl ještě vyzráti, hlavně proto, že tlumočením ne zcela výstižným ubliží se spisu alespoň slohově tak význačnému a vytříbenému ještě více. Zejména sluší panu překladateli vytknouti některé germanismy (na str. 60 »v dobré víře« = »mit gutem Glauben«, 70 »stejnoprávný« = »gleichberechtigt« atp.) a řadu nesprávných tvarův i vazeb českých, jako »plícemi« (74), infinitiv »pojati« (19), »lidé smí si doznati« (87), »Kant se zřekl porozumění zosobněného rozumu« (96), instrumentál v doplňkovém adjektivu »řeč jest metaforickou« (101 i často), atd. V úvodě p. překladatel byl povinen zpraviti nás o spisovateli a snahách jeho vůbec; učinil tak rád, sám jsa horlivým stoupencem směru Mauthnerova, ale formou neobvyklou a tak bizarní, že se právě jen hodí k bizarnosti základního názoru mistrova. Přiznávám se, že když jsem přečetl Gottwaldovo vypravování o myšlenkových »dobrodružstvích« současného mladíka, připadal mi úvod jeho sám, ba celé dílo Mauthnerovo rovněž jako duševní nějaké dobrodružství, jenže prchavé a ne nebezpečné. *Josef Janko.*

Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Několik vysvětlivek, oprav a doplňků ke kritice p. dr. *Součka* podává *Josef Bartocha.*

V předešlém ročníku »Listů Filologických« uveřejnil pan dr. Stan. Souček na str. 373—383 kritiku mého spisku nahoře jmenovaného a některými vítanými vysvětleními a opravami napravil a doplnil, v čem jsem já pochybil. Ale některé opravy, domněnky a imputace jeho se nesrovnávají se skutečností a přiměly mne, abych jednak objasněním, jednak novými výzkumy — pokud mi zatím bylo možno — některé sporné otázky vysvětlil neb rozřešil.

Spis můj podle mého úmyslu jest především rázu populárního, jest určen obecenstvu širšímu, především Čechům v Olomouci a v bližším i širším okolí, dále všem, kdož zajímají se o universitní otázku na Moravě, zejména řečníkům a poslancům, kteří chtějí pracovati ve prospěch české university na Moravě a hledají rychlého a přehledného poučení o bývalé universitě olomoucké a o stavovské akademii na Moravě a poznatků těch použiti chtějí ve prospěch budoucí university moravské. Obecen-

stvo širší chtěl jsem přesvědčiti o důležitosti university na Moravě, aby se jí proto domáhalo s důrazem tím větším. České obyvatelstvo v Olomouci a v okolí chtěl jsem seznámiti nejen s dějinami university a stavovské akademie, nýbrž i s muži, kteří v Olomouci zasloužili se o uvědomění národní a zasluhují proto v Olomouci vděčné paměti, dále chtěl jsem olomoucké Čechy seznámiti také s poměry národnosti české v Olomouci za dřívějších dob, aby je srovnávali s poměry nynějšími, aby v zápase národnostním i dnes nabyli z nich posily a sebevědomí. Vedle toho — jsa si vědom, že na některých místech podávám zprávy nové a důležité (zejména z let 1848—1854) — přál jsem si, aby také věda z nich mohla čerpati; proto jsem podle možnosti uváděl doslovné citáty neb obsah jejich, aby druzí badatelé nemusili příště tak pracně se namáhati shledáváním jich jako já.

Věděl jsem ovšem dobře, že ubíraje se najednou za cílem dvojím, nemohu úplně dostihnouti ani jednoho, ani druhého. Ale když jsem uvažoval, mám-li výzkumy své uveřejniti v některém časopise odborném či v samostatné knížce, přihlížeje k populárnímu účelu svému, rozhodl jsem se pro knížku, ježto jsem neměl naděje, že by odborným časopisem výzkumy mé pronikly do širší veřejnosti. Abych však látku tak obšírnou zpracoval dvakráte, neměl jsem ani potřebného času — jsa mnohonásobně zaměstnán —, ani naděje, že bych pro dvoje zpracování našel ochotného nakladatele. Nad to jsem se domníval, že s vydáním nesmím dlouho otáleti, chci-li universitní otázce prospěti. Věděl jsem dobře, že spis bude míti všeliké nedostatky a mezery, protože jsem se beze své viny nedostal ke všem, a to nejdůležitějším pramenům; ale pokládal jsem na ten čas za důležitější věc aspoň nejpotřebnější vědomosti o předmětě tom mezi obecenstvem rozšířiti než ponechati je v dosavadní nevědomosti.

Věděl jsem také, že k vůli obecenstvu širšímu, zejména olomouckému, leckde vybočuji z rámce své rozpravy. Jindy jsem vědomě a úmyslně pracoval nesouměrně, neboť věci všeobecně známé uváděl jsem stručně jen podle potřeby (pro poučení obecenstva širšího). Ale když jsem někde v dosavadních výzkumech zpozoroval mezery (o Chládkovi, o poměrech v Olomouci r. 1848 až 1851, o Lípě Slovanské, o Mošnerovi, o Förchtgottovi-Tovačovském, o Šemberovi a j.), tu jsem se snažil obšírně je vylíčiti a sebraným materiálem vědě co nejvíce posloužiti, aby snad jiní nemusili znovu o těchto věcech badati. Obětoval jsem zevrubnějšímu poučení raději souměrnost spisu svého.

Populární ráz mého spisku, určeného především Čechům v Olomouci a v okolí, vyžadoval na mnohých místech vysvětlivek, kterých ovšem nepotřebuje znalec české literatury, na př. o povaze básnické sbírky Vinařického »Varito a lyra«, o shledávání předplatitelů (na str. 51—52), o obsahu některých vlaste-

neckých článků z kalendářů Šemberových, které podle mého úmyslu ještě dnes mají v lid náš účinkovati (na př. na str. 60), o Šemberově spisu »Paměti a znamenitosti města Olomouce«, z něhož úmyslně uvedeny české listy králův českých a biskupův olomouckých (na str. 73) atd. Čechové v Olomouci měli poznati, že národnost česká již dávno se tu hlásila k životu (české nápisy na ulicích, české divadlo r. 1843, Holomoucké noviny atd.), měli poznati mnohé okolnosti, které v dnešním zápase měly jim dodati síly a vytrvalosti (jak mírně kdysi správa městská chovala se k českým požadavkům a jak odmítavě a urputně chová se k nim dnes), měli poznati památné ústavy a budovy, aby nechodili podle nich jako slepí a hluší; zvláště čeští studenti v Olomouci měli poznati vzdělanostní ústavy (universitu, knihovnu, stavovskou akademii) a buditele naše, aby jim věnovali zaslouženou pozornost a úctu. Tím se docela přirozeně vysvětluje, proč tak obšírně mluvím o »Slovanské Lípě«, o níž u nás v Olomouci málokdo věděl, a proč se snažím vylíčiti, jak právě universita v rozvoj ten mocně působila; pak ani popis budovy a zřízení universitní knihovny nebude se zdáti nevhodným, neboť má i mnohého Olomučana upozorniti na důležitý ten ústav a vybídnouti k používání jeho.[1]) Dnes popis tento je tím vhodnější, že knihovna ze své dosavadní místnosti se má stěhovati do bývalé budovy universitní, a za nedlouho snad se zapomene, kde knihovna bývala.

Přecházím k jednotlivostem.

Že má práce není obrazem našeho národního obrození na Olomoucku, připomíná pan recensent na str. 375. Já jsa sám přesvědčen o nemožnosti takového podniku, ani jsem nezamýšlel podati takového obrazu, nýbrž jen příspěvek k němu, jak tvrdím na konci svého spisku (na str. 78): »Z účinkův obou ústavů... také trochu světla se šíří na začátky národního obrození našeho v Olomouci a na Moravě; arci zůstává ještě dosti otázek neosvětlených, vybízejících k dalšímu badání.«

U citátu veršů Stachových (na str. 16), uvedených na důkaz jeho vlasteneckého smýšlení, nenaznačil jsem vědomě, že verše jsou upraveny Vinařickým. Znalcové literatury to vědí, a pro širší obecenstvo, jemuž tento citát svědčí, nemá toto poznání zvláštní důležitosti a vyžadovalo by delšího vysvětlení.

Rozboru časopisu »Cyrill a Method« vůbec nepodávám, poněvadž mi to bylo naprosto nemožno. Obmezil jsem se pouze na obsah; neboť mé dílo se již dotiskovalo, když po půlletém dopisování a shánění dostal jsem časopis tento do rukou. Nemoha v poslední chvíli více učiniti (časopis má 384 kvartových stran),

---

[1]) Že spis můj najde nejvíce čtenářů na Olomoucku, dobře jsem předvídal. Potvrzuje to také odběratelstvo; podle zprávy nakladatelovy z dosavadních odběratelů jest 60% z Olomouce a z okolí, 40% z ostatní Moravy, z Čech a odjinud. Proto jsem také spis vydal v Olomouci.

chtěl jsem aspoň obsah časopisu[1]) uvésti; podrobněji stopoval jsem pouze jeho směr národní a buditelský, jak bylo mým úkolem. Ale církevně politické stanovisko jeho povšechně jsem naznačil větou (na str. 80): »Ve všech těchto článcích spolupracovníci ,Cyrilla a Methoda' stáli na stanovisku, které se neodchylovalo od názorů v církvi katolické tehdy běžných.«[2]) — Co znamenala výtka »husitismus«, jsem ovšem nevysvětlil, protože smysl té výtky vysvítá jasně z citátu časopisu samého, uvedeného hned za slovem »husitismus« (na str. 81): byla to láska k českému národu, láska k české řeči, snaha stavěti se na odpor škůdcům národu českého čili horlivé vlastenectví, které se jevilo odbíráním a čtením českých knih jakož i českou konversací.

Že tomu tak jest, vysvítá jasně ze »Slova k Moravanům«, otištěného v »Týdenníku« 1848, str. 191: »Roznášejí se u vás (= na Moravě) báchorky, že povzbuzení a povznešení národnosti naší je jakési znova zrozené Husitství, a že jsme my, Čechové, Husité a nepřátelé víry katolické«. »Proto však ještě nepřestávají Čechové býti dobrými katolíky, proto nebude v našem národním snažení žádný člověk Husitství hledati.« Tamtéž ještě dále toto husitství vysvětluje se jako láska vlastenecká.

Co se týče Šembery, neměl jsem úmyslu vylíčiti veškery jeho zásluhy o Moravu a všecku jeho činnost; chtěl jsem zvlášť Olomoucko upozorniti na jeho zásluhy o rozvoj českého živlu v Olomouci, věda z vlastní zkušenosti, že zde málokdo o nich ví. Na str. 57 svého spisku výslovně pravím, že chci »této jeho pronikavé blahodárné činnosti vlastenecké věnovati více pozornosti a místa«, než by se totiž srovnávalo s vylíčením jeho učitelské působnosti. S povděkem uvítám, budou-li všechny jeho zásluhy o Moravu někým vylíčeny.

Ke str. 377. Nespravedlivě mi pan recensent vyčítá, že jsem s dostatek nepátral po úředních listinách, týkajících se obou ústavů. Já po nich pátral úsilně a několikrát, ale bez výsledku. Akta bývalé university, podle mého soudu, měla se chovati při zdejší theologické fakultě jakožto zbytku bývalé university. Tam jsem se tedy odebral a po nich se dotazoval; ale úředně mi bylo oznámeno, že jich tam není a že jsou buď u c. k. místodržitelství v Brně nebo u c. k. ministerstva ve Vídni. Když mi to několikrát docela upřímně od osobnosti známé a mně přátelsky nakloněné bylo opakováno, co jsem měl učiniti než uvě-

[1]) Nebyl ani ve studijní, ani v bohoslovecké knihovně v Olomouci, ani v universitní knihovně pražské a vídeňské, ani ve dvorní knihovně ve Vídni.

[2]) Kdo by chtěl důkladně poznati také jiné směry tohoto časopisu, může si jej vypůjčiti z c. k. studijní knihovny v Olomouci, již na mou přímluvu byl majitelem darován.

řiti tomu? Ježto listiny, chované v Brně a ve Vídni, při povolání mém byly mi nedostupny, odhodlal jsem se s těžkým srdcem spokojiti se s těmi prameny, které jsem měl po ruce a které p. recensent uvádí na str. 377; k literatuře tištěné utíkal jsem se jen tehdy, když mi prameny mé nestačily. Ale ani potřebné literatury tištěné nemohl jsem pokaždé použiti proto, že jsem jí nedostal. Tak na př. spisu Czikannova »Die lebenden Schriftsteller Mährens«, který by mi byl práci značně usnadnil a doplnil, ač jsem se ho několikrát domáhal, nemohl jsem dostati. Ani všech spisů d'Elvertových neměl jsem pokaždé k disposici. Rovněž nemohl jsem dostati do rukou »České Včely« ze žádné knihovny zdejší ani pražské, jak mi může dosvědčiti prof. Kabelík, jenž ochotně mi chtěl posloužiti a několikrát podle citátů mně známých některá místa z »České Včely« v Praze mi vyhledal. Že za takových okolností není možno uvarovati se chyb a napsati dílo bezvadné, jest na bíledni.

Dnes ovšem situace jest jiná, příznivější. Dnes bych s menším namáháním dokonaleji napsal své dílo, protože jsem se konečně dostal aspoň k některým listinám úředním. Když totiž z kritiky páně recensentovy jsem poznal, že ani on se v Brně nedostal k úředním listinám otázky této se týkajícím, usoudil jsem z toho, že listiny snad přece nejsou v Brně, nýbrž že zůstaly v Olomouci. Šel jsem znovu na aktuariát a dokazoval jsem, když o listinách universitních v Brně nevědí, že listiny musí býti v Olomouci. Tu se tedy začalo po listinách těch znovu pátrati a některé skutečně se vyhledaly, jiné snad časem se ještě vyhledají. Arci upozorňuji hned, že tu všechny dotyčné listiny nejsou, z přípisův universitních že jsou tu jen koncepty a některá akta že byla odeslána, ne však vrácena. Proto jsem i dnes toho mínění, jeden badatel že sotva všechno vypátrá, protože některá akta jsou jistě v archivu místodržitelském v Brně, kam byla odtud zaslána, některá nepochybně u c. k. ministerstva vyučování. Proto jest žádoucno, aby i jiní badatelé pátrali na těchto místech.[1]) Že přede dvěma lety o aktech se nevědělo, vysvětluje se tím, že před několika lety tato akta ze svého původního místa byla přestěhována do nepříhodné místnosti a tam tak zastrčena a nevhodně umístěna, že se na ně zapomnělo. Má tedy pan recensent a já zásluhu, že se akta objevila.

Ale že i ze zdejších zachovaných akt není možno vše a bez chyby sestaviti, dokazuje přiznání samého direktora studií filosofických Sšylhavého ze dne 13. dubna 1849 (*A FF* čís. 126).[2])

---

[1]) Pátrání toho je skutečně třeba, neboť i v důkladném a bedlivém spise d'Elvertově (Geschichte der Studien-, Schul- u. Erziehungs-Anstalten in Mähren und Oesterr. Schlesien ve Schriften d. histor. statist. Sektion X) jsou mezery i některé chyby (na př. o českých přednáškách r. 1849—54 mlčí úplně kromě nepatrné zmínky).

[2]) Zkrácenina *A FF* znamená: Akta filosofické fakulty.

Tento totiž maje podati zprávu zemskému praesidiu o bývalém professoru Locherovi, ve své zprávě výslovně dí: »Diesem hohen Auftrage in seinem ganzen Umfange ist der Gefertigte aller seiner Bemühung ungeachtet nicht im Stande nachzukommen, indem die Direktoratsakten vom Jahre 1787 bis zum Jahre 1820 und darunter wieder jene von den Jahren 1808 bis 1812 sehr dürftig sind und mit selteneren Ausnahmen mehr als die Dekrete und Anordnungen enthalten, welche von den hohen Behörden erflossen sind.« Dnes po více než padesáti letech jest úkol tento ovšem ještě nesnadnější.

Předchůdců Mošnerových, kteří česky přednášeli o umění babickém v českých kursech babických, jsem neuvedl proto, poněvadž jsem se domníval, že neměli vlivu na obrození národní v Olomouci. Dnes tedy mezeru tuto vyplním, arci hlavně podle matriky universitní, chované na dekanátu theologické fakulty a podle Ordnung der Vorlesungen ve zdejší c. k. studijní knihovně (není tu těchto ročníků: 1776/77, 1782/83—1791/92, 1793/94—1797/98, 1799/1800, 1805, 1808, 1850, t. j. 20 ročníků; tím se také s valné části vyvrací výtka kritikova na str. 377, že jsem seznamů přednášek nepoužíval systematicky); dále podle Medicinische Jahrbücher; k jiným pramenům jsem neměl přístupu.

Poněvadž r. 1778 zřízena byla v Brně stolice umění babického, na níž se vyučovalo pouze německy, měly se za babičky vybírati podle možnosti ženy znalé němčiny, a jenom kde těch nebylo, měly se vybrati ženy české, umějící čísti. Ženám českým bylo zůstaveno učiti se buď u krajského fysika, neb u medika, nebo chirurga guberniem ustanoveného (podle guberniálního dekretu ze dne 15./IV. 1784, čís. 6778, d'Elvert, Schriften X, 241—242). Ale dvorními dekrety z roku 1804 bylo nařízeno, aby babičky směly býti vyučovány ne od krajských lékařů, nýbrž jenom na veřejném ústavě v Olomouci od professora tohoto předmětu; měly studovati úplný předepsaný kurs a nejméně dva měsíce prakticky se cvičiti v porodnici (d'Elvert, Schriften X, 368, tam viz i příslušné dekrety). V kursu tom mělo se vyučovati nejenom německy, nýbrž i česky (podle dvorního dekretu 14./VII. 1805, čís. 13296).

Vyučoval-li už roku 1806 professor dr. Dominik Waidele také česky, nemohu říci; neboť v seznamu přednášek u jeho jména čteme, že učí německy. R. 1807 suppleval babictví po česku dr. Jan Jahn[1]) a zastával tuto supplenturu až do r. 1812; po druhé suppleval tuto stolici r. 1816 a po třetí r. 1827—1829. Od r. 1812—1815 přednášel o umění babickém

[1]) Narodil se v Lipníku 10. března 1780, r. 1807 jmenován byl prosectorem a supplentem anatomie i českého babictví, r. 1809 professorem anatomie a soudního lékařství; zemřel kdysi po roce 1850 podle d'Elverta X, 375.

německy i česky professor Innocenc Neumann[1]) a po něm od r. 1816—1826 prof. Klement Schwarzer[2]) tolikéž; po tříleté supplentuře Jahnově jmenován professorem této stolice německé i české dr. Fr. Mošner r. 1829 a ten ji zastával až do r. 1849, kdy učení medicinsko-chirurgické od university odtrženo a za samostatný ústav prohlášeno; i tam působil Mošner ještě dlouho v tomto povolání, totiž až do r. 1875.

Tak se věci mají podle Medicinische Jahrbücher des k. k. österr. Staates. Podobnou zprávu o dru Mošnerovi má d'Elvert (Schriften X, 375), uváděje, že Mošner začal v Olomouci působiti již r. 1829. Naproti tomu v matrice na str. 1170 uvádí se Mošner jakožto artis obstetriciae professor teprve r. 1831, kdežto při roku 1828 (na str. 1131), při r. 1829 (na str. 1141), při r. 1830 (na str. 1156) výslovně poznamenáno, že stolice tato jest uprázdněna. Podle seznamů přednášek (Ordnung der Vorlesungen, str. 12) z těchto let (1828—1830) suppploval ji professor dr. Jahn. Tato nesrovnalost jest ovšem nápadna; dr. Mošner sám v předmluvě ke svému spisu »Babictví« udává, že byl do Olomouce povolán r. 1829, a také Jungmann ve své »Historii literatury české« 2. vyd. tak píše. Nesrovnalost tuto lze si vysvětliti tímto způsobem: Dr. Mošner jmenován byl professorem v Olomouci pozdě koncem r. 1829[3]), když už v matrice vše bylo na školní rok 1829/30 zapsáno a v seznamu všechny přednášky na celý rok byly už vytištěny; proto se jeho jméno nemohlo v seznamu přednášek objeviti, ani v matrice nemohl býti zapsán, nýbrž teprve ve školním roce 1830/31. Podobné nesrovnalosti jsou také při Jahnovi, Neumannovi a Schwarzerovi.

Ježto d'Elvertova zpráva o českých učebnicích lékařských v Olomouci zavedených (v uvedeném spise na str. 376) jest nesprávná, podávám též úplný seznam českých učebnic podle seznamů přednášek. Roku 1807 uvádí se Úvod k babení, sepsaný a vydaný r. 1804 dr. Ant. J. Jungmannem. Poněvadž seznam přednášek z r. 1808 chybí, nemohu pověděti, byl-li ještě podržen spis Jungmannův, či zaveden už Steidelův,[4]) který se obje-

[1]) Ustanoven byl dekretem dvor. stud. komise 26./VI. 1812 čís. 1225/267 dle Medicinische Jahrbücher des k. k. öster. Staates II, 1, 13.

[2]) Ustanoven dekr. dv. stud. kom. 29./XI. 1816 dle Medic. Jahrb. IV, 2, 25.

[3]) 23./X. 1829 dle Medic. Jahrb. X, 3, 6.

[4]) Vydání spisu toho z r. 1792 má tento název: Raffaele Jana Steidele, Anatomie, Chyrurgie a Babení mimořádného weřegného Učitele, Cýsař-Králowského sgednoceného spaňhelského, a swaté Trogice Sspitála ustanoweného Ranhogjče, k Naučenj Knjha o Babském Uměnj s Tabulkama wyswětlená. We Wjdňi, tlačená u Jana Tomásse Panosse z Trattnerů Cýsař-Králowského Knjhotlače. 1792. — Z německého Gazyku do Cžeského přewrácená skrze Hynka Rutha, Swobodných Uměnjch Mudretwj, a Lékařstwj (sic!) Doktora, gakož y w Starožitno-wznešený Cýsařský Králowský Karolo-Ferdinandský Wyssý Sskole Babského Uměnj weřegného Učitele. — Kniha má 499 stran a 27 ta-

vuje v seznamu přednášek od r. 1809—1813. Roku 1814 zaveden zase Jungmannův »Úvod k babení« z r. 1804 a teprv r. 1818 nahrazen dokonalejším spisem téhož Jungmanna, totiž »Uměním babickým«, a r. 1835 »Uměním porodnickým«, třetím, opraveným vydáním spisu předešlého. Konečně r. 1839 dr. Fr. Mošner zavedl svůj vlastní spis »Babictví«, vydaný v Olomouci r. 1837. Dle tohoto přehledu učilo se podle 4 českých spisů (po případě podle 5, počítáme-li Jungmannovo »Umění porodnické« za spis samostatný, ne za pouhé vydání téhož spisu). D'Elvert na místě uvedeném (Schriften X, 376) uvádí český spis pouze jeden (totiž Mošnerův) a spis Jungmannův uvádí pouze ve vydání německém. Spis Jungmannův (Lehrbuch der Geburtshülfe für Hebammen z r. 1824) zavedl ovšem Mošner na dlouhou řadu let na oddělení německém r. 1833 (podle seznamu přednášek) místo dřívějších učebnic Schwarzerových a Froriepových; ale na oddělení českém — jak jsem ukázal — byly zavedeny 2 (po případě 3) české spisy Ant. J. Jungmanna.

Ke stolici **české pastorálky** našel jsem v samých aktech fakulty theologické (zkracuji: *A F Th*) několik nových příspěvků, jimiž se tato otázka značně doplňuje.

Podle *A F Th* (Anstellung der Professoren, čís 3) dvorním dekretem ze dne 26./XI., guberniálním dekretem 5./XII. 1778 jmenováni světský kněz a katecheta normální školy v Brně Josef Lauber pro stolici německé pastorálky, světský kněz Ondřej Marschofer pro stolici české pastorálky s ročním platem 500 zl. a s dalším přídavkem, ale na rok jakožto interim-lectores; po roce, jestliže se osvědčí, měli ustanoveni býti řádnými professory. Marschofer pro churavost úřadu svého se vzdal a guberniálním dekretem 25./I. 1779 ustanoven Slavíček zatímním lektorem na rok (*A F Th*, Anst. d. Prof., čís. 4), kdežto světský kněz Kofránek nejvyšším rozhodnutím 26./XI. 1778 byl vyloučen ze správy stolice pastorální. Pravdě se tedy podobá, že začínají české přednášky o pastorálce počátkem roku 1779.

Dvorním dekretem 27./XI. 1780 předpisuje se kniha Chládkova za knihu školní (A F Th, Vorlesungen, čís. 8).

Po smrti Slavíčkově nenašlo se nikoho, komu by se stolice české pastorálky byla mohla svěřiti. Proto dvor. dekret 11./VIII. 1785, čís. 19514 (A F Th, Vorlesungen, č. 19) nařizuje: Ježto stolice české pastorálky dosud není obsazena, má se pastorálka pouze německy přednášeti. Žáci, kteří nejsou docela znalí němčiny, mohou privátně studovati pastorálku z latinských přednášek Lauberových a mohou se dáti zkoušeti latinsky.

V. Stach jmenován byl professorem české pastorálky dvor. dekretem 3./V., guberniálním dekr. 15./V. 1786 (A F Th, Anst. d.

---

bulek. Přeložena češtinou úpadkovou a často nesrozumitelnou. První vydání z r. 1778. Viz Dobrov. Böhm. u. mähr. Litt. auf d. J. 1779, str. 162 a 188 anebo Jungmannovu Historii lit. české, II. vyd., VI., č. 1629.

Hlídka programů středních škol.

Jan L. Čapek: *I. O Alkifronovi a jeho epistolách. II. Překlad vybraných epistol Alkifronových.* Výroční zpráva c. k. stát. gymnasia vyššího v Jičíně za škol. rok 1904. Str. 36.

V první části vykládá p. spisovatel o vzniku a vývoji epistolografie řecké a sestavuje dle příslušné literatury jakousi biografii předního skladatele smyšlených dopisů, řečníka či sofisty Alkifrona. Následuje charakteristika zachovaných dopisů jeho a konečně jako druhá část překlad 39 vybraných kusů z jeho literární pozůstalosti.

Uznati jest, že pan Čapek neleká se obtíží, spojených se studiem spisovatelů, u nás celkem méně známých, a že záhy seznamuje veřejnost s výsledky prací svých. Po Herondovi »zabral se«, jak praví v předmluvě na str. 2, »poněkud do studií Alkifrona«, čehož výsledek tu podává. Ale snad právě to, že pan spisovatel ve studiu obtížné látky nepronikl dosud hlouběji, zavinilo některé nedostatky, které jsou ceně práce na ujmu. Doklady toho jsou na př. tyto.

Na str. 4. nezdá se srozumitelno, proč by pro pouhou rozmanitost obsahu nenáležely do úvahy dopisy Libaniovy a jiných spisovatelů tam vyjmenovaných. Jsouť přece dopisy Alkifronovy také obsahu rozmanitého.

Na str. 10 a 14 nezdá se býti zachována důslednost v ocenění epistol rolnických. Onde prohlásil je p. spisovatel za méně zdařilé, než-li jsou dopisy hetaer a parasitů, tuto však je chválí měrou větší, než bychom po předešlém úsudku očekávali. Zdá se, že nadšení p. spisovatele pro Alkifrona zavinilo nadsázku na druhém místě. Jinak s výsledky, v pojednání obsaženými, lze souhlasiti.

Co se týče překladu, uznává referent, že pan spisovatel celkem snažil se proniknouti k smyslu originálu a vyjádřiti myšlenky způsobem srozumitelným. Plynnosti překladu vadí někde úzkostlivé lpění na výraze a zvláště na pořádku slov. Ku př. I, 1: Když třetí tento den byla trvala bouře. Tamtéž: Čtvrtý však tento nastavší nám den. Že jsou participiálné vazby v řečtině daleko hojnější nežli v češtině, jest známo, a dokonce ve mluvě našeho prostého lidu (a ta jest tu přece významná!) jsou přechodníky vzácností. Podivně, myslím, vyjímá se přechodník ve slovech rozhorleného parasita, jehož vous šibal holič zohavil, III, 66: »I jsem hotov klacek převeliký vezma tomu zločinci do palice praštiti.« (!)

Někde sesílil p. překladatel výraz originálu, na př. II, 3: *ἥδιον γὰρ καὶ ἀκινδυνότερον τὰς σὰς θεραπεύω μᾶλλον ἀγκάλας* přeloženo: »neboť příjemněji v sladkých loktech

Prof., č. 9), podrobiv se konkursu na pražské universitě. Neshoda s universitní matrikou vysvětluje se tím, že immatrikulace, při níž zapsána také jména a tituly všech professorů, konala se roku 1786 čtvrtého května (podle Matricula, str. 691); na str. 692 za seznamem všech professorů theologických připojena poznámka: »Thliae Pastoralis Bohem. Profess.: vacat.« Ježto gubern. dekretem jmenován byl Stach teprve 15. května, nemohl ještě býti do matriky zapsán, nýbrž objevuje se v ní teprv r. 1787.

Fr. Polášek, jsa viceděkanem, ještě r. 1806 gubern. dekr. 7. listopadu jmenován byl supplentem morálky a pastorálky. (A F Th, Anst. d. Prof., č. 24.)

Důležité ustanovení pro obsazování stolice pastorálky obsahuje dvorní dekr. 5./VI. 1810, čís. 13002 (gubern. dekr. 22./VI.); jím se nařizuje, aby při návrzích na profess. místo pastorální theologie přihlíželo se ke znalosti české řeči (A F Th, Anst. d. Prof., čís. 26). V témž dekretě se také nařizuje, aby ordinariáty, přijímajíce kandidáty stavu duchovního do seminářů, řádně přihlížely k jejich znalosti českého jazyka. Stipendisté v theologii mají býti přidrženi k tomu, aby si osvojili českou řeč. (A F Th, Stipendisten, č. 10.)

Ke str. 379. Že by moravské právo zemské bylo totéž co české, nikdy jsem se ovšem nedomníval. Slovy: »Přihlíželo se ke studiu práva moravského (čili českého)« nemínil jsem nic jiného, než že se přihlíželo také k památkám práva moravského, které byly složeny jazykem českým, a k některým památkám práva českého; připouštím ovšem, že výraz můj není dosti opatrný. Měl jsem na mysli spisek Monseův Tabula iuris publici marchionatus Moraviae, vyšlý v Olomouci r. 1776, v němž několik sbírek takových se uvádí v první kapitole (De Legibus Marchionatus Moraviae), na př.: Kniha Tovačovská; Práva zemská, na kteráž se Práva Manská vztahují; Zřízení Zemské Margkrabství Moravského; Práva Městská Království Českého, jejichž platnost r. 1697 byla rozšířena také na Moravu. Ježto tedy i právo české částečně se uplatnilo na Moravě, byla v universitních přednáškách i příležitost mluviti o právě českém; i Monse v uvedené kapitole za 4. připomíná: Ad elucubrationem et historiam Juris bohemici, quod potissimum per Moraviam obtinet, insignem usum praestant opera Istorum bohemorum veterum et recentiorum (Viktorina ze Všehrd, Pavla Kristiana z Koldína a j.). Také ve spisku »Leitfaden zu den Vorlesungen über die Landesgesetze des Markgrafthums Mähren«, vydaném r. 1783 v Olomouci, v II. oddíle uvádí podobné spisy práva mor. i českého, sbírky půhonův a nálezů. V X. oddíle, mluvě o pomůckách a pramenech mor. práva, jmenuje i »Landessprache«. Srozumitelněji bych byl napsal: ... ke studiu práva moravského (a částečně také českého). (Dokončení.)

Hlídka programů středních škol.

Jan L. Čapek: *I. O Alkifronovi a jeho epistolách. II. Překlad vybraných epistol Alkifronových.* Výroční zpráva c. k. stát. gymnasia vyššího v Jičíně za škol. rok 1904. Str. 36.

V první části vykládá p. spisovatel o vzniku a vývoji epistolografie řecké a sestavuje dle příslušné literatury jakousi biografii předního skladatele smyšlených dopisů, řečníka či sofisty Alkifrona. Následuje charakteristika zachovaných dopisů jeho a konečně jako druhá část překlad 39 vybraných kusů z jeho literární pozůstalosti.

Uznati jest, že pan Čapek neleká se obtíží, spojených se studiem spisovatelů, u nás celkem méně známých, a že záhy seznamuje veřejnost s výsledky prací svých. Po Herondovi »zabral se«, jak praví v předmluvě na str. 2, »poněkud do studií Alkifrona«, čehož výsledek tu podává. Ale snad právě to, že pan spisovatel ve studiu obtížné látky nepronikl dosud hlouběji, zavinilo některé nedostatky, které jsou ceně práce na ujmu. Doklady toho jsou na př. tyto.

Na str. 4. nezdá se srozumitelno, proč by pro pouhou rozmanitost obsahu nenáležely do úvahy dopisy Libaniovy a jiných spisovatelů tam vyjmenovaných. Jsouť přece dopisy Alkifronovy také obsahu rozmanitého.

Na str. 10 a 14 nezdá se býti zachována důslednost v ocenění epistol rolnických. Onde prohlásil je p. spisovatel za méně zdařilé, než-li jsou dopisy hetaer a parasitů, tuto však je chválí měrou větší, než bychom po předešlém úsudku očekávali. Zdá se, že nadšení p. spisovatele pro Alkifrona zavinilo nadsázku na druhém místě. Jinak s výsledky, v pojednání obsaženými, lze souhlasiti.

Co se týče překladu, uznává referent, že pan spisovatel celkem snažil se proniknouti k smyslu originálu a vyjádřiti myšlenky způsobem srozumitelným. Plynnosti překladu vadí někde úzkostlivé lpění na výraze a zvláště na pořádku slov. Ku př. I, 1: Když třetí tento den byla trvala bouře. Tamtéž: Čtvrtý však tento nastavší nám den. Že jsou participiálné vazby v řečtině daleko hojnější nežli v češtině, jest známo, a dokonce ve mluvě našeho prostého lidu (a ta jest tu přece významná!) jsou přechodníky vzácností. Podivně, myslím, vyjímá se přechodník ve slovech rozhorleného parasita, jehož vous šibal holič zohavil, III, 66: »I jsem hotov klacek převeliký vezma tomu zločinci do palice praštiti.« (!)

Někde sesílil p. překladatel výraz originálu, na př. II, 3: *ἥδιον γὰρ καὶ ἀκινδυνότερον τὰς σὰς θεραπεύω μᾶλλον ἀγκάλας* přeloženo: »neboť příjemněji v sladkých loktech

tvých spočívám«, při čemž zase nepřeloženo slovo *ἀκινδυνότερον*. Tamtéž: *ἄπιστον δὲ τὸ εὐτυχούμενον* přeloženo: »nespolehlivé, co příliš šťastné«. Sesílení toto zde vadí, poněvadž by Glykera jistě nelibě nesla, kdyby Menandros pozvání Ptolemaiovo kladl tak vysoko.

Podobný případ máme I, 17: *φρίκῃ σκιερὰν κατὰ μέρος τὴν θάλατταν ἰδὼν* »krabatinou hodně zatemnělou spatřiv hladinu mořskou.« Slova *κατὰ μέρος* neznamenají zde »hodně«, nýbrž spíše »z části«, »na jednom místě«. Moře bylo na jednom místě zčeřeno, protože tam plavala zdechlina velblouda, a toto zčeření jednoho místa bylo příčinou, že lesbický hlídač učini poplach mezi rybáři. Hercher překládá: horrore umbrosum ex parte mare videns.

Také leckde jinde nepodařilo se p. překladateli vystihnouti zcela správně smysl originálu. Uvádím III, 7: *τίς δαίμων ἢ θεὸς ἀπὸ μηχανῆς ἐρρύσατό με*, což přeloženo: »buď nějaký dobrý demon aneb bůh pomocí svou zachránil mne«. Hercher překládá tu správně: »deus ex improviso servavit me. Tamtéž: *ἡμιθνῆτα, μᾶλλον δὲ αὐτόνεκρον* přeloženo: »mrtvého, ba spíše jako opravdovou mrtvolu,« tedy tautologicky. II, 3: *καὶ γὰρ ἐκείνῳ γράμματα κεκομίσθαι φασί· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Φιλήμων ἐπέστειλέ μοι τὰ ἴδια, δῆλον ὅτι ἐλαφρότερα καὶ ὡς οὐ Μενάνδρῳ γεγραμμένα ἧττον λαμπρά* přeloženo: »neboť i jemu (t. Filemonovi) prý dopis dodán a sám Filemon poslal mi jej, chtěje jím se pochlubiti, lehčí ovšem, a jakož že Menandrovi není psán, méně stkvělý«. Slova »chtěje jím se pochlubiti« p. překladatel dodal patrně omylem. V rukopise totiž jest *δηλῶν*, ale pan překladatel držel se, jak praví v pozn. 3., konjektury Meinekovy *δῆλον ὅτι*. Stala se tu tedy ta nehoda, že přeloženo dvakrát, i podle rkp. čtení i podle konjektury. Tamtéž: *καὶ ἀποθνήσκων τὰς μὲν λύπας ἐμαυτῷ συναποίσω, τὰ δὲ χρήματα τοῖς ἰσχύουσιν ἀδικεῖν ἐν μέσῳ κείσεται* přeloženo: »Umíraje pak žaly své odnesu s sebou, jmění mé (!) však za kořist zanechám těm, kteří mají dosti síly k vyhledávání nespravedlivého zisku?« Menandrovi asi nešlo o to, zdali jeho dědicové jmění jeho nespravedlivě rozmnoží, jako spíše o to, že vůbec připadne lidem nespravedlivým, kteří také jemu život ztrpčili (*τὰς μὲν λύπας ἐμαυτῷ συναποίσω*). II, 4: *ἐγὼ γάρ σε οὐκ ἀπολείψω· μὴ τοῦτο δόξῃς με λέγειν. οὐδ' αὐτὴ δύναμαι κἂν θέλω* přel. »Neboť já tebe neopustím, jen si nemysli, že povídám něco, co vykonati nemohu, i kdybych chtěla.«

Fingovaná jména p. spisovatel tu a tam překládá, na př. *Εὔδιος* = pan (!) Pohoda (str. 8 a 15), *Οἰνοπίων* = Vínopil a j. Zajímavý jest zvláště překlad jména *Κύρτων* = Nevodský (str. 15), patrně od nevodu, velké sítě rybářské. Ref. vzpomíná tu mané na polemiku, vedenou v l. 1903/4 o významu slova

κυρτεύς u Herondy. Tehdy stál p. spisovatel na významu slova tohoto »potápěč«, popíraje význam »rybář«. Podle překladu »Nevodský« zdá se, že nyní jest již přesvědčen o správnosti námítek, tehdy proti jeho mínění pronesených, ač ani doposud překlad *κύρτη* (*κύρτος*) = nevod m. správného vrš úplně neuspokojuje.

Konečně vadí leckde zbytečné kladení náměstky onen o věcech, čtenáři dosud neznámých, na př. na str. 4: »Jako pozoruhodných sluší ještě vzpomenouti oněch krátkých, ale vkusných dopisů Aineie z Gazy«, a j.

Chyb tiskových zůstalo dosti, ale neruší smyslu kromě několika případů, jako II, 4: tys chválil její mluvou (m. mluvu).

Celkem mohu zahrnouti svůj úsudek o poslední práci p. spisovatelově slovy, že zůstává na témž stupni, na jakém stály i dřívější práce jeho. *Tomáš Snětivý.*

Frant. Žákavec: ***Příslovnický, pořekadlový a podobný materiál z Rešeliova Jezusa Siracha.*** Výr. zpráva reálky v Plzni 1904 a 1905. 20 a 24 str.

Z této knihy kat. faráře Tomáše Rešelia Hradeckého, která byla »chudým a sprostným hospodářům« století XVI pravým »kompendiem rozmanitých otázek praktické ethiky«, čerpal hojně již Jungmann do svého Slovníku, ale nikoli přímo z původního vydání (z r. 1561). Podle nových excerpt otiskován je odtud materiál, ale jen lexikální v Gebauerově Staročeském slovníku. Než přes to přese všecko není práce p. Žákavcova bezúčelná; v ní teprve mohla býti látka úplně vyčerpána a uspořádáním abecedním připravena pro toho, jenž se pokusí o historickou paroemiografii českou.

Pan spisovatel uznávaje sám za hlavní nedostatek své práce, že nemohl srovnati knihu Rešeliovu s německou její předlohou (vydanou přítelem Lutherovým Kašparem Huberinem), neodvážil se smělých tvrzení o vzniku toho kterého přísloví nebo pořekadla. Jen, kde věc byla zřejmá, suše ji poznamenal (na př. pod heslem: Mařík, že je tu »reflex literatury belletristické«). Ale srovnal za to Komenského Moudrost starých Čechů (vyd. v Čes. Akad. 1901 J. V. Novákem), sbírku Červenkovu i Flaškovu, připsal nejeden doklad z Rosova rukopisného slovníku, nahlédl do Zátureckého Slovenských přísloví, do sbírky Bartošovy v Č. Lidu V., ano i do polské knihy Sam. Adalberga a Wanderova Sprüchwörterlexikonu; tím způsobem podařilo se mu vysvětliti dva omyly knihy Rešeliovy (pod hesly: kostka a osel).

Vším právem p. spisovatel povšiml si hned v úvodě též slohové úpravy přísloví. Bystře na př. postřehl, že Rešelius hleděl zachovati souměrnost vět a proto připisoval nezřídka nové slovo, nový člen větný. Avšak ukvapené je myslím říci, že dvojí vy-

jádření pojmu téhož, příznačné pro staré naše překlady vůbec, nebývá u Štítného, »u něhož slova všecka jsou na svém místě a nemají význam formální (pro rhythmus věty)«. V rukopise Štítného »Řečí nedělních a svátečních«, k nimž nejednou byly předlohami řeči některých sv. otců, bývá latinský výraz překládán dvěma českými, kladenými vedle sebe. Za příklad uvádím několik míst z řeči »Na velikú noc«, kterou Štítný vzdělal podle 21. homilie sv. Řehoře papeže (Migne t. LXXVI pag. 1169 n.): *156^b^* A protož v chtění a u vóli jmějme účinek dobrý ... Bonum ergo opus nobis in voluntate sit; *tamže* A také dává chuť k řěči a udatstvie slavnost ... Dat loquendi ausum ipsa etiam sollemnitas; *156^a^*[1]) Neb to vzkřiešenie našeho vykupitele i náš jest hod a naše slavnost ... Illa quippe Redemptoris nostri resurrectio et nostra festivitas fuit; *170^a^* Neb všemohúcí bóh tích a skliden ukáže sě dobrým ... quia omnipotens Deus et blandus justis apparebit; *170^b^* kak by měl jiným milostiv býti a lítostiv qualiter aliis misereri debuisset. Ačkoli lze z jednoho neb ze dvou míst souditi, že písař také tohoto rukopisu pozměňoval si text štítenský [2]), podobně jako písař »Knih naučenie křesťanského« (srovn. článek K. Černého v Lfil. XV 111 n.), přece není vyloučena možnost, že na svrchu uvedených a podobných místech sám Štítný položil dvojí výraz za jediný latinský, byv k tomu veden oblíbeným spojováním synonym, jež nalézal ve svých předlohách. Četl na př. v 8. kap. druhé homilie sv. Řehoře, podle níž vzdělal svou řeč na neděli masopustní, slova: si gaudia delectationesque appetit, a přeložil je: »když radosti a libosti tělesné kto žádá«; docela podobně však převádí na témž místě i latinské: Ad fletum vero per gaudia pervenitur — »A také zdejší útěchú a radostí jest příchod k pláči.« Nesměje se tuto o věci již dále šířiti, uvádím jen jediné ještě místo z řeči »v neděli po devietníku«, jež byla vzdělána podle 15. homilie sv. Řehoře. Čteme totiž na str. 111a rukopisu: »A protož, jakož jiný evanjelista vypravuje, v tomto mieste nepojmenoval jest jeho (t. j. sbožie) hospodin jen tak naprosto sbožím, ale lestným aneb falešným sbožím. A zdali nenie lestné sbožie zdejšie, jehož nám jest nelze jmieti na dlúze? Zdali nenie falešné, ješto chudoby našie mysli nemóž odjieti, a čím kto má jeho viece, a větše sě nedostává?« Latinsky zní to místo: »Quas bene hoc in loco, alio evangelista attestante, nequaquam Dominus divitias, sed fallaces divitias appellat (Matth. XIII, 22). Fallaces enim

[1]) Když byl rukopis svazován, listy jeho byly změteny.

[2]) Na str. 88a písař štítenské »žáden« = žádoucí, jež opsal ze své předlohy, přeškrtl a připsal za ně do textu: »vzácen«. — Na str. 111a přeloženo »discipuli« latinského vzoru dvojím »učenníci« a »mlazší« vedle sebe. (»Ale že ještě tělesně hrubí biechu učenníci, mlazší jeho, stal sě j' div.«)

sunt, quae nobiscum [illegible]
sunt quae mentis nostrae [illegible]

Také o hromadě[illegible]
se jazyk Rešelův [illegible]
než po poznámkách. Z [illegible]
bauerové Slovníku stan[illegible]
darmochlebové, ač [illegible]
jinými hesly, s nimi se [illegible]

Pěkné [illegible]
známkách připo[illegible]
programu vykládá o [illegible]
nebo na str. 10 [illegible]
»tam« původem [illegible]
k heslu »řemen« [illegible]
»podrubí« [illegible]
Jungmannově. [illegible]
zorňováno, jen [illegible]
obvyklých a [illegible]
něj. = nějakého. [illegible]
punkci dvoj[illegible]

Dr. J[illegible]
gymnasia v [illegible]

[illegible]
určuje [illegible]
neboť s [illegible]
a jasně, [illegible]

P[illegible]
hláře v [illegible]
doplňuje z [illegible]
zpěvu v [illegible]
z J. L. H[illegible]
že je [illegible]
drama a [illegible]
žákům [illegible]
na př. [illegible]
str. 7, [illegible]
nebo že [illegible]
opětně [illegible]

[illegible]

jádření pojmu téhož, příznačné pro staré naše překlady vůbec, nebývá u Štítného, »u něhož slova všecka jsou na svém místě a nemají význam formální (pro rhythmus věty)«. V rukopise Štítného »Řečí nedělních a svátečních«, k nimž nejednou byly předlohami řeči některých sv. otců, bývá latinský výraz překládán dvěma českými, kladenými vedle sebe. Za příklad uvádím několik míst z řeči »Na velikú noc«, kterou Štítný vzdělal podle 21. homilie sv. Řehoře papeže (Migne t. LXXVI pag. 1169 n.): *156ᵇ* A protož v chtění a u vóli jmějme účinek dobrý... Bonum ergo opus nobis in voluntate sit; *tamže* A také dává chuť k řěči a udatstvie slavnost ... Dat loquendi ausum ipsa etiam sollemnitas; *156ᵃ*[1]) Neb to vzkřiešenie našeho vykupitele i náš jest hod a naše slavnost... Illa quippe Redemptoris nostri resurrectio et nostra festivitas fuit; *170ᵃ* Neb všemohúcí bóh tích a skliden ukáže sě dobrým ... quia omnipotens Deus et blandus justis apparebit; *170ᵇ* kak by měl jiným milostiv býti a lítostiv qualiter aliis misereri debuisset. Ačkoli lze z jednoho neb ze dvou míst souditi, že písař také tohoto rukopisu pozměňoval si text štítenský[2]), podobně jako písař »Knih naučenie křesťanského« (srovn. článek K. Černého v Lfil. XV 111 n.), přece není vyloučena možnost, že na svrchu uvedených a podobných místech sám Štítný položil dvojí výraz za jediný latinský, byv k tomu veden oblíbeným spojováním synonym, jež nalézal ve svých předlohách. Četl na př. v 8. kap. druhé homilie sv. Řehoře, podle níž vzdělal svou řeč na neděli masopustní, slova: si gaudia delectationesque appetit, a přeložil je: »když radosti a libosti tělesné kto žádá«; docela podobně však převádí na témž místě i latinské: Ad fletum vero per gaudia pervenitur — »A také zdejší útěchú a radostí jest příchod k pláči.« Nesměje se tuto o věci již dále šířiti, uvádím jen jediné ještě místo z řeči »v neděli po devietníku«, jež byla vzdělána podle 15. homilie sv. Řehoře. Čteme totiž na str. 111a rukopisu: »A protož, jakož jiný evanjelista vypravuje, v tomto miestě nepojmenoval jest jeho (t. j. sbožie) hospodin jen tak naprosto sbožím, ale lestným aneb falešným sbožím. A zdali nenie lestné sbožie zdejšie, jehož nám jest nelze jmieti na dlúze? Zdali nenie falešné, ješto chudoby našie mysli nemóž odjieti, a čím kto má jeho viece, a větše sě nedostává?« Latinsky zní to místo: »Quas bene hoc in loco, alio evangelista attestante, nequaquam Dominus divitias, sed fallaces divitias appellat (Matth. XIII, 22). Fallaces enim

[1]) Když byl rukopis svazován, listy jeho byly změteny.
[2]) Na str. 38a písař štítenské »žáden« = žádoucí, jež opsal ze své předlohy, přeškrtl a připsal za ně do textu: »vzácen«. — Na str. 111a přeloženo »discipuli« latinského vzoru dvojím »učenníci« a »mlazši« vedle sebe. (»Ale že ještě tělesně hrubí biechu učenníci, mlazší jeho, stal sě j' div.«)

sunt, quae nobiscum diu permanere non possunt, fallaces sunt quae mentis nostrae inopiam non expellunt.« [1])

Také o hromadění synonym, namnoze novotvarých, jimiž se jazyk Rešeliův vyznačuje, lépe se hodilo promluviti v úvodě, než po poznámkách. Z nich některých neradi pohřešíme v Gebauerově Slovníku staročeském (jako darmotlach, břichopáskové, darmochlebové), ačli nebudou z úspornosti místa uvedena pod jinými hesly, s nimiž se spolu vyskýtají.

Pěkné vzdělání mluvnické p. spisovatelovo zračí se v poznámkách připojovaných pod čarou. Tak když na str. 9 prvního programu vykládá o užívání adjektiva »jiný« nad usus novočeský, nebo na str. 10 tamže objasňuje neobvyklé »tu« za spisovné »tam« původem Rešeliovým z Jindřichova Hradce. V poznámce k heslu »řemen« opraven byl omyl Jugmannův; také při hesle »podrubí« obhájeno čtení Rešeliovo proti bezdůvodné opravě Jungmannově. Na zvláštnosti pravopisné bylo v pojednání upozorňováno, jen mělo se díti důsledněji. Místy užito zkratek neobvyklých a nesnadno na ponejprv srozumitelných (jako b. = buď, něj. = nějakého, W Jg Slov. = ?). Zbytečně plýtváno v interpunkci dvojtečkou. *Jos. Straka.*

Dr. Josef Pešek: *Staročeská dramata.* Výr. zpráva gymnasia v Plzni 1905. 18 str.

Otištěná tuto první část pojednání, které sám p. spisovatel určuje především žactvu, není bohužel psána s žádoucí opatrností; neboť s výtěžky vědeckých prací je třeba seznamovati přehledně a jasně, nikoli slohem ledabylým.

P. spisovatel drží se v dělení látky známé studie Jos. Truhláře v Č. Č. Mus. 1891, str. 3 n., kterouž po stránce hudební doplňuje z novějšího díla Zd. Nejedlého (Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách) a doprovází ukázkami, přetiskovanými zvláště z J. I. Hanušova »Malého Výboru ze staročeské literatury«. Ale že je málo místa věnováno celkovému rozlišování staročeských dramat a naopak příliš mnoho podrobností hromaděno, práce není žákům dost přehledná. K jasnosti její rovněž nepřispívá, že se na př. o fraškovitosti »Mastičkáře« děje první zmínka již na str. 7, ačkoli obsah té hry žáci poznávají až na str. 17 a 18, nebo že se na str. 11 pod novým záhlavím »Hry velikonoční« opětně vrací výklad o čistě latinských slavnostech liturgických

[1]) Ostatně nejsou-li štítenské: »strach a bázn«, »chvála a dieka«, »čest a dieka«, »z smilné myslce a z frejovné«, »lest a chytrost« a pod., jež můžeme posbledati v Gebauerově Slovníku staročeském (pod hesly: bázn, dieka, frejovný, chytrost a j.), již samy o sobě známky téže snahy po rhythmickém spádu řeči (kterou projevuje Štítný místy, mimochodem řečeno, i v strojeném slovosledu), jakou p. spisovatel vytýká při Rešeliovi? Upozorňuji i na slova J. Hanušova v Lfil. XIII, 149, ř. 20—21.

a jejich reformování. Odborné názvosloví je přejímáno z pramenů, ale ani pokus se nestal vysvětliti je žákům; na str. 3 je řeč o »liturgických motivech latinských«, »jež v rouše českém objevují se na samém počátku 14. století jakožto recitativy«, na str. 5 v pozn. 6 dokonce o nápěvu písně »Svatý Václave«, který »jest snad vzat z frygického motivu Notkerovy známé sekvence...« Nač všecka ta učenost, nemohou-li jí žáci plně rozuměti?

Ještě horší je, že práce nese tu a tam stopy slohové ledabylosti. Jako když se píše na str. 11: »takže kdyby se byly (hry) dávaly mimo kostel«, tamže o něco níže: »komedie, vypočítané na rozesmání obecenstva« a: »vyžadovaly neobyčejně složitého apparatu, jejž mělo k disposici jen málo kostelů«; na str. 17 ř. 2 zdola: »Marie, jdoucí ke hrobu, nábožně zpívajíce«; příliš často užíváno »míti«, aby se vyjádřila povinnost (na str. 13 v pozn.: »neměla-li Marie M. Krista hned poznati«); na str. 11 ř. 13 shora: »Nyní běží Petr a Jan ke hrobu«. Z mluvnických chyb vytýkám: na str. 4 ř. 20 zd.: náleží, na str. 12 ř. 12: souvisejí (m. -í), na str. 14 pozn.: a nebo. Podezřelá je stará čeština veršů, které byly otištěny z Hanušova Malého Výboru (na př. na str. 8: Pospiešme, tvorcie, Horě; na str. 9: k jieho hrobu, jiej, zviedieti, Jiehož střieziechu; i na str. 15 chybně otištěny verše, které správně čteme v studii J. Truhlářově); pod. chyby transkripce slušelo se ohledem na žáky opraviti nebo je aspoň na vady její upozorniti.

Recensent nikterak nechce srážeti p. spisovatele s chvalného úmyslu pokračovati v podobných článcích poučných pro mládež studující; naopak rád je uvítá, budou-li jen psány pečlivěji.

Jos. Straka.

Václav Hátle: *Příspěvek k methodické náuce o interpunkci.* Výr. zpráva reálky v Jičíně 1905. Str. 17.

Nikoli v rozhojnění, nýbrž v praktickém uspořádání a částečném prohloubení pravidel interpunkčních, známých z Gebauerových Mluvnic a z »Pravidel hledících k českému pravopisu a tvarosloví« (§ 91—97), je cena této krátké, zato však obsažné práce. Pěkný je na př. na str. 8 a 9 výklad o tom, že není lhostejno, kterého dělidla (čárky, středníku nebo tečky) užijeme mezi členy souvětí souřadného, »jelikož písmo má býti pokud možná věrným obrazem řeči«; ale další dovozování p. spisovatelovo, proč nutno větu: »S neděle, ve čtvrtek nejpozději, krejčí přinese svrchník« pokládati za souvětí o jedné větě kusé, není dosti přesvědčivé. V »Pravidlech« § 92, 2 odbývají se podobné výrazy poznámkou: »Rovněž tak oddělují se čárkami všeliké jiné vstavky«. — S »Pravidly« (§ 94) není ve shodě, ale nijak odůvodněno, proč psáti dvojtečku ve větách, jako: »Ctižádostivý se svými přáteli nejinak jedná než jako s příčeli řebříku: nej-

prvé se jich chytá rukama a pak je nohama šlape«, nebo »Zítra budete míti: počty, dějepis a kreslení«; v první větě je dobrým zvykem psáti středník, v druhé po »míti« nic.

Cenná pozorování p. spisovatelova uložena jsou v poznámkách (na př. v pozn. 5 o vadách našich obvyklých výměrů věty a užitečný pokus nové definice; v pozn. 8, podle čeho žáci nejsnáze rozpoznávají věty vedlejší od hlavních).

Chybně položeno bylo na str. 15 ř. 11 zdola »jím samým« za zájmeno »týž«. *Jos. Straka.*

Drobné zprávy.

Velmi zajímavý nápis nalezen byl roku minulého v portugalských měděných dolech v Aljustrelu. Zatímnou zprávu o něm podal R. Cagnat v Journal des savants 1906, 441 nn. a 675 n., kdež uveřejněn text i faksimile. Jsou to pravidla o dolování z doby nejspíše Hadrianovy, vyrytá na bronzové, výtečně zachované desce. Původně napsána byla pravidla ona nejméně na třech deskách vedle sebe; naše deska je nejspíše druhá z nich, poněvadž chybí začátek i konec. Zbývá sice ještě leccos nevysvětleného, ale zdá se, že se věc měla asi takto. Na onom místě byly za Hadriana objeveny stříbrné a měděné doly a hrnulo se sem asi mnoho dobrodružných lidí, kteří chtěli zde rychle zbohatnouti. Leč celou věc vzala ve svou správu pokladna císařská (*fiscus*), jež sem vyslala svého úředníka, (*procurator metallorum*). Zřízeny byly jednotlivé dílce (*partes*), které stát jednotlivcům prodával, aby tam na svůj vrub drahý kov dobývali. Každý mohl si přibrati společníků, kolik chtěl; podle toho, čím přispěli, měli také podíl na výtěžku. Dílec, na kterém by se šest měsíců po sobě nepracovalo, připadl však znovu fisku, jenž jej mohl opět prodati. Ale také majitel mohl svůj dílec prodati, ovšem jen s vědomím procuratora. Největší a nejpohodlnější výtěžek měl z těchto dolů stát: osoboval si polovičku vykopaného kovu, ale ne v stavu surovém, nýbrž žádal, aby těžebník zaplatil cenu hotovými, a to dříve než přikročí k tavení kovu. Aby byla možná kontrolla, ustanoveno, že se ruda smí odvážeti do hutí jen ve dne; kdo by ji odvážel po západu slunce neb v noci, propadl pokutě 1000 sestertiů. A kdo by se opovážil taviti rudu dříve než zaplatil fisku předepsanou částku, toho důl mohl procurator jednoduše prodati jinému. Udavači dostalo se za odměnu čtvrtého dílu nejspíše té částky, o kterou by byl jinak stát přišel. Také fiskus sám chtěl na počátku asi provozovati těžbu stříbra, a to hned na pěti místech. Ale zdá se, že to dobře nešlo. Proto připomíná se, že ze zvláštní milosti císaře Hadriana (secundum liberalitatem sacratissimi imp. Hadriani Aug.) budou tyto šachty přenechány tomu, kdo první se přihlásí a zaplatí 4000 sestertiů do císařské pokladny. Ale ustanovují se mu za to přísnější podmínky. Jakmile dojde v jedné šachtě k žíle stříbra, má bez váhání zahájiti práci také v ostatních; jinak se přenechají jinému. Totéž se stane, kdyby deset dní po sobě nepracoval. Zajímavá jsou ustanovení, týkající se bezpečnosti v dolech. Všechny šachty mají býti pečlivě podepřeny, podpory zpuchřelé mají býti novými nahrazovány, průchod má býti snadný. Rovněž pečováno o to, aby chodba podzemní, kudy se do dolů přiváděla voda, zůstala nedotčena dolováním. Ustanoveno totiž, že kdo doluje na měď, musí zůstati na 15 stop s obou stran od ní vzdálen, kdo doluje na stříbro dokonce na 60 stop. Jen výjimkou může procurator dovoliti, aby k vyzkoumání nového

kovu byla z oné chodby vedena pokusná chodbička (*ternagus*), která však nesmí míti více než po čtyřech stopách výšky a šířky. Na přestoupení těchto předpisů stanoveny jsou tresty. Bude-li vinníkem otrok, má býti zmrskán a pak prodán s dodatkem, že již nikdy nesmí se zdržovati v dolech; bude-li to svobodný občan, má všechno jeho jmění propadnouti fisku a má mu býti na věčné časy zakázán přístup do dolů. — Jak viděti, poskytuje tato jediná deska tolik nového a zajímavého, že by si bylo přáti, aby při dalších pracích v Aljustrelu nalezeny byly ještě desky ostatní. Zvláštní článek o této důležité památce chystá konservátor musea lisabonského Leite de Vasconcellos; zde bude zajisté taktéž pojednáno o otázce, jak souvisí nový nápis se starším, tamtéž objeveným, jenž jest otištěn v CIL II, suppl. č. 5181 = Dessau, Inscr. Lat. sel. 6891 (lex metalli Vipascensis).

Kdokoliv se obíral athenskými nápisy didaskalickými, velice toho želel, že důležitý nápis IG II 971 *d*, znám byl pouze z nespolehlivého, libovolně interpolovaného přepisu Pittakysova. Nyní podařilo se Adolfu Wilhelmovi, objeviti onen zlomek v soukromém domě v Athenách; i uveřejnil jej v Anz. d. phil. hist. Klasse d. Wiener Akademie 1906, str. 77—82. Jsou to, jak již Koehler poznal, tři sloupce, týkající se vítězství o Dionysiích v l. 399—374; některá leta jsou ovšem zastoupena jen zlomkovitě, jiná dokonce chybí. Nejzajímavější však jsou dvě nové zprávy, obsažené v sloupci prostředním, dobře zachovaném. První jest, že r. 387 dosáhl první ceny komický básník Araros, syn Aristofanův. Tím se potvrzuje zpráva v hypothesi Aristofanova Pluta, provozovaného r. 388, že básník dal provozovati své komoedie Kokala a Aiolosikona pod jménem syna svého, chtěje ho tak doporučiti obecenstvu. Araros zvítězil zajisté jedním z obou dramat. Druhá zpráva týče se r. 386. Zde čteme hned na začátku *παλαιὸν δρᾶμα πρῶτο[ν] παρεδίδαξαν οἱ τραγ[ωιδοί]*. Toho roku bylo poprve vloženo do programu Dionysií provozování staré tragoedie; poněvadž to byla věc mimořádná (*παραδιδασκαλία*), dána na první místo, před ostatní program. Vypravení staré tragoedie měli na starosti tragičtí herci (*τραγῳδοί*). O komoedii máme touž věc zjištěnu ve zlomku, který nedávno uveřejnil Wilhem (Urkunden dramatischer Aufführungen in Athen, ve Vídni 1906, str. 28). Zde čteme při roce 339 *[πα]λαιὸν δρᾶμ[α πρῶτ]ον [π]αρεδίδαξα[ν οἱ] κ[ω]μ[ωιδοί]*.

Při výkopech v Prieně, podniknutých r. 1895—1898 správou král. museí berlínských, objeveny byly též četné nápisy, které jsou nyní vydány v díle »Inschriften von Priene. Unter Mitwirkung von C. Fredrich, H. von Prott, H. Schrader, Th. Wiegand und H. Winnefeld herausgegeben von F. Frhr. Hiller von Gaertringen« (v Berlíně 1906, G. Reimer. XXIV a 312 stran velkého quartu. S 81 vyobr. v textu a 8 přílohami. Za 25 mk.). Kromě nápisů, nově nalezených, jsou zde ovšem otištěny též nápisy, chované od r. 1870 v britském museu, tak že zde máme úplnou sbírku všech nápisů z Prieny. Nápisy britského musea byly sice r. 1890 vydány od E. L. Hickse (Ancient Greek inscriptions in the British Museum, sv. III., str. 1 nn.), ale pro nové vydání byly srovnány znova. Největší zásluhu o nápisy prienské získal si H. Prott, a jeho jméno byla by zajisté sbírka nesla, kdyby náhlá smrt nebyla r. 1903 učinila konec jeho nadějnému životu. Nápisy podány jsou v minuskulích, jako při nápisech z Magnesie nad Maiandrem r. 1900, ale chvály hodná novota zavedena v tom, že u důležitějších nápisů podány ukázky písma podle fotografie. To je asi nejvhodnější cesta, kterou by se měly bráti příští publikace epigrafické.

Studium starořecké plastiky jest nyní značně usnadněno krásným dílem Viléma Lermanna: Altgriechische Plastik. Eine Einführung in die griechische Kunst des archaischen und gebundenen

Stils (v Mnichově 1907, C. H. Beck. XIII a 231 str. 4° s 80 obrazy v textu a s 20 barevnými tab. Váz. za 25 mk.). Dílo vzniklo ze studií, které konal Lermann r. 1904 za svého pobytu v Řecku před originály samými. Pojednává se tu o archaických skulpturách z poru, o zpodobování nahého těla mužského a oděného těla ženského, o archaickém usmívání, o účesu soch mužských i ženských, o sochách mužů i žen za válek perských, o reliefech a o skulpturách štítových. Zvláštní zřetel věnován jest omalování starověkých soch. Za tím účelem jsou na 20 tabulkách, přesně dle originálů, zobrazeny zbytky barevného vzorkování, jež se zachovalo na šatě soch ženských, objevených v letech 1886—1889 na akropoli athenské. Spisovatel jeví dobrou školu archaeologickou, má jemný, v pravdě umělecký vkus a zajímavý sloh. Nádherně vypravené dílo jeho bude tedy zajisté míti hojně čtenářů.

Kdo jest oněch deset vážných mužů, kteří stojí ve východním vlysu parthenonském po obou stranách sedících bohů, o tom byly pronášeny různé domněnky. Jedni pokládali je za devět archontů s písařem, jiní za hieropoie, epimelety, athlothety nebo prostě za občany, očekávající průvod. Pěkný výklad nový pronesl nedávno A. S. Arvanitopullos v Ath. Mitt. XXXI, 1906, str. 38 nn. Pokládá je za heroy desíti attických fyl, poukazuje dobře k tomu, že podle úmyslu Feidiova tvoří skupinu zvláštní, která nepatří ani k bohům ani k účastníkům průvodu. S domněnkou tou lze souhlasiti, ale jde-li Arvanitopullos dále a pokouší-li se stanoviti jména jednotlivých heroů eponymů, nelze ho v tom následovati. Možná, že heroové byli sestaveni v tom pořádku, v jakém se v úředních listinách uváděly fyly za sebou a v jakém stály sochy heroů vedle sebe na agoře athenské, avšak naprosto je pravdě nepodobno, že bychom měli začíti na straně pravé, kde stojí čtyři heroové, a pak přeskočiti k šesti heroům na straně levé. Tím bychom dostali, dívajíce se na vlys, takovýto pořádek fyl: V—X . . . . I—IV; to jest zajisté nepřirozené. Můžeme tedy přijmouti sice zajímavý výklad Arvanitopullův, ale nesmíme jíti tak daleko, abychom určovali jména jednotlivých heroů.

Jordanova topografie starého Říma, jež, jak známo, zůstala nedokončena, byla nyní dokončena právě vyšlým svazkem, jejž zcela nově napsal Christian Huelsen, nejlepší znalec topografie římské (Topographie der Stadt Rom in Altertum von H. Jordan. Erster Band, dritte Abteilung. Bearbeitet von Ch. Huelsen. V Berlíně 1907, u Weidmannů. XXIV a 710 str. s 10 tab. Za 16 mk.). Probírá se tu topografie celého Říma až na Capitolium a forum, kteréž byly zpracovány od Jordana r. 1885 ve svazku předešlém. Škoda, že Huelsen, jak praví sám v předmluvě, nemá v úmyslu znovu přepracovati také onen svazek, novými výkopy na foru zastaralý!

Královská bibliotheka berlínská zakoupila před několika lety zajímavý rukopis řecký z konce XI. neb začátku XII. stol. (cod. Berolinensis graec. oct. 22). Je to t. zv. *codex mixtus*, jenž obsahuje na listě 1.—67. šestnáct různých traktátů z doby byzantské, psaných různýma rukama, ke konci však na listě 68.—111. začátek slovníku Fotiova a sice předmluvu a hesla od *ἀ—ἄπαρνος*. To byla skutečně znamenitá koupě; neboť *cod. Glareanus*, náš hlavní pramen pro slovník Fotiův, má právě na počátku značné mezery. Obsahujeť kromě předmluvy pouze hesla od *ἀ—ἀᾶσαι*, pak od *ἀγχίνοια—ἀδιάκριτος*, načež následuje veliká mezera až do hesla *ἐπώνυμοι*. Při tomto stavu věcí poskytuje ovšem nový rukopis doplnění četných hesel, která dosud chyběla. Ovšem ani tak nemáme ještě slovník Fotiův úplný; neboť hesla mezi *ἄπαρνος* a *ἐπώνυμοι* chybí nám stále ještě. Správa knihovny berlínské pátrala úsilovně po druhém svazku onoho rukopisu, ale nepodařilo se jí, jej objeviti. Aby nový nález učiněn byl badatelům co

nejdříve přístupným, převzal jeho vydání R. Reitzenstein, jenž svými pracemi o lexikografech řeckých byl k tomu nad jiné způsobilý. Editio princeps má nadpis: Der Anfang des Lexikons des Photios herausgegeben von R. Reitzenstein (v Lipsku 1907, u Teubnera. LIV a 166 str. se 2 snímky rukopisu. Za 7 mk.). Nový nález jest zejména důležitý tím, že podává mnoho nových, bohužel jen krátkých zlomků ze ztracených tragoedií, hlavně Sofokleových, jakož i četné zlomky z komoedie řecké i ze spisovatelů jiných. V úvodě snaží se vydavatel zjistiti způsob, jak Fotios svůj slovník skládal.

Schanzových známých dějin římské literatury vyšla právě I. dílu 1. polovice v třetím, zcela přepracovaném a značně rozmnoženém vydání (v Mnichově 1907, C. H. Beck. XII a 362 str. Za 7 mk., váz. za 8 mk. 80 pf.). Probrána jest tu literatura římská od prvých začátků až do konce války spojenecké. Co bylo v předešlém vydání z r. 1898 na 151 stránkách, tomu je zde věnován počet stran více než dvojnásobný. Rozšíření jeví se hlavně v tom, že v poznámkách přihlíženo k literatuře nejnovější, avšak i text byl na četných místech přepracován a novými paragrafy doplněn, tak že máme před sebou knihu takřka novou.

P. prof. Král nám píše: Na str. 421 posledního ročníku Listů filol. (1906) v čl. Fr. Čády »Básně Vincencia Zahradníka« je řečeno, že prý v Zahradníkových článcích »Zábavné hodiny« jsem právem shledal rhythmus, a to přízvučný; stalo prý se tak v mé studii o »metrice« české v Listech filol. 1894. V mých článcích o prosodii české, v nichž se ovšem špatně hledá, poněvadž jsou rozdrobeny po šesti ročnících Listů fil. (v samostatné knize jsem jich vydati nemohl, dobře víte, proč) děje se zmínka o Zahradníkovi v připomenutém ročníku na str. 419. Zahradník jest tam uveden mezi básníky, kteří v letech 1818—1853 veršovali buď úplně bez chyby nebo s nepatrným poměrně počtem úchylek od správného přízvuku. F. Strejček ve svém vydání Bájek a básní Zahradníkových uvádí má slova na str. 19 v pozn. dobře, kdežto v Listech fil. — asi vinou Besed Času 1906, str. 141 — vkládá se mi do úst výrok naprosto nesprávný. Já jsem k Zahradníkovým pracím, které byly tištěny jako prósa, ve své práci vůbec nepřihlížel; úsudek onen podán jest jen podle jeho nepopíratelných veršů, které jsem poznal při systematickém pročítání literatury té doby (tuším jen podle jeho básně »Žalm 100«, otištěné také v článku Čádově na str. 431); neshledával jsem tedy v nijaké jeho próse rhythmu a ani jsem ho v ní nehledal. Prosím, opravte tedy tvrzení Čádova článku. Stává se mi již asi po čtvrté, že se někdo mé práce o prosodii české dovolává chybně, poněvadž cituje asi z paměti. Aspoň tolik snad ta práce zasluhovala, aby se ti, kteří se jí dovolávají, přesvědčili, co je v ní psáno. Mimochodem připomínám, že velká část »básní« Zahradníkových je podle mého mínění vskutku psána trochejským rhythmem (asi po způsobu RK.), u některých však zdá se mi to velmi pochybné jak pro arciprosaický obsah, tak pro četné konjektury, kterými slova třeba upravovati ve verš. To platí zejména o č. 2 (podle číslování Strejčkova), str. 4 (Naříkání ctnosti), 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13 (Jan Rokycana a Dobravský), 14, 15, 18 (Komenský Čechům), 23. Byly-li to kdy vskutku verše, byl by je Tyl (patrně pro obsah naprosto prosaický) důkladně změnil, že těžko se nyní v nich dopátrati rhythmu; a ten by arci musil býti u Zahradníka podle jeho básně »Žalm« bezvadný a nesměl by vykazovati verše, končící se na *a* a když, jichž by Zahradník jistě nebyl připustil. Rozmlouvání Jana Rokycany s Dobravským je zcela jistě holá prósa: vždyť je to napodobení prosaických dialogů Lukianových! V č. 18 (Komenský Čechům) zdá se býti pouze úmyslný parallelismus prosaických vět.

Dörpfeldova theorie o Leukadě se stanoviska Homerovy Odysseie.

Napsal **Václav Novák.**

Jak v starověku, tak i v novověku pokládán byl dnešní ostrov Ithaka, zvaný v lidové mluvě Thiaki, za Odysseovu otčinu Ithaku, a věřilo se, že co praví Homeros o ostrovech moře Ionského, opírá se o vlastní názor; rozpory, jež se jevily mezi údaji jeho a skutečnými poměry, byly různým způsobem vykládány a omlouvány.

Teprve v době novější počala vznikati pochybnost o básníkově autopsii. Tak K. H. W. Völcker ve spise »Über homerische Geographie und Weltkunde« (Hannover 1832) pronášel pochybnost o tom, že by ostrov u Homera líčený byl skutečný, že by to byla dnešní Ithaka. Také Rudolf Hercher v článku »Homer und das Ithaka der Wirklichkeit« (Hermes I, 1866, str. 263—280) pochyboval o existenci homerské Ithaky; jemu jsou ostrovy u Homera jmenované jen výplody básníkovy fantasie. V tom, že popis Homerův nehodí se na dnešní Ithaku, shoduje se s Hercherem H. Draheim, jenž napsal ve Woch. f. kl. Phil. 1894, str. 63: »Divil jsem se vždycky, že ještě nikdo nepochyboval o totožnosti Ithaky samé . . . Ostrov Asteris, dosud marně hledaný, jest ostrůvek, asi míli od Kefallenie a od S. Maury vzdálený; a S. Maura právě jest Ithaka, *πανυπερτάτη πρὸς ζόφον*, v přiměřené vzdálenosti od Thesprotie.« S. Maura jest italský název ostrova Leukady; hledá tedy Draheim Ithaku Homerovu v dnešní Leukadě.

Téhož roku 1894 Th. Kuruklis (Wochenschrift f. klass. Philol. XI, 1894, str. 698—700) hledal homerskou Ithaku v dnešní Kefallenii, Same v dnešní Ithace. Je prý možno, že nástupci Laertovců ztratili svoji moc, že Ithačtí byli zahnáni a že, aby jméno své vlasti zachovali, přenesli je na Samos nebo naopak. Dulichion pak jest prý dnešní Leukas.

R. 1900 přišel k témuž mínění jako Draheim, ale zcela samostatně, Vilém Dörpfeld. Ve schůzi archaeologického ústavu

v Athenách, konané dne 28. března, pronesl domněnku, že pravou vlastí Odysseovou jest Leukas. O pravosti toho přesvědčil prý se několikerou návštěvou ostrovů Ionských. Po svém způsobu neuveřejnil Dörpfeld novou theorii svou, nýbrž ponechal svým posluchačům, aby ji uvedli v známost širších kruhů.[1]) Teprve r. 1902 uveřejněna byla jeho přednáška, kterou měl téhož roku v červencové schůzi archaeologické společnosti berlínské[2]) a ve sborníku, vydaném na počest G. Perrota, vyšel jeho článek »Das homerische Ithaka«.[3])

Rozumí se, že tato theorie vzbudila také odpor; tak ozval se nejprve proti Doerpfeldovi K. Pavlatos.[4]) Podobně hájí právo Ithaky na vlast Odysseovu N. Sabat[5]) a H. Michael[6]). Ve výročním shromáždění archaeologického ústavu amerického r. 1901 byla hypothesa Doerpfeldova kritisována přednáškou, již měl D. Perry.[7]) Názor Doerpfeldův ostře odsoudil r. 1903 Wilamowitz-Moellendorff v lednovém zasedání archaeologické společnosti berlínské.[8]) Doerpfeld odpověděl písemně v článku »Leukas-Ithaka«, který byl otištěn v Arch. Anz. 1904, str. 65 až 75.

Za to našel Doerpfeld horlivé zastance svého mínění v H. Draheimovi[9]) a K. Reissingerovi.[10]) Aby hypothesa Doerpfeldova rozšířila se i mimo kruhy vědecké a hlavně aby dostala se při výkladu Homera do škol, podal nové zpracování celé otázky Petr Goessler v knize »Leukas-Ithaka. Die Heimat des Odysseus« (Stuttgart 1904). Goessler slyšel přednášky Doerpfeldovy v Athenách roku 1903 a účastnil se s archaeologickým ústavem cesty po Peloponnesu, při čemž navštívena i Leukas a Ithaka. Doerpfeld sám dal obě svoje pojednání (z Mélanges Perrot a z Arch. Anz. 1904), ježto vyšla na místech, ne každému snadno

---

[1]) Podrobnou zprávu o tom podal P. Elsner, Herrschersitz des Odysseus (Slesische Zeitung 13. dubna 1900) a J. Gallina, Die Theorie Leukas-Ithaka (Zeitschr. f. die oesterr. Gymnasien 1901, str. 97—118). Srv. také W. Bardt, Das homer. Ithaka (Ἁρμονία VII, 1900, str. 401 nn.) a S. Reinach, La question d' Ithaque (Revue archéologique XXXVII, 1900, str. 464 nn.)

[2]) Archaeolog. Anzeiger 1902, str. 106—108 a Woch. f. klass. Philol. 1902, str. 924 nn.

[3]) Mélanges Perrot, v Paříži 1902, str. 79—93.

[4]) Patris r. 1901 č. 3139—3143; 2.vyd. r. 1902 a v pojednání Ἡ ἀληθὴς Ἰθάκη τοῦ Ὁμήρου, Patras 1901.

[5]) Ithaka nebo Leukas, polsky psaný článek v Symbolae in honorem L. Cwikliński, Lvov 1902.

[6]) Das homerische und das heutige Ithaka. Programm des k. Gymnasiums zu Jauer 1902.

[7]) Amer. Journ. of Arch. S. S. VI, 1902, str. 23 nn.

[8]) Srv. Archaeol. Anzeiger 1903, str. 42 n. a Woch. f. klass. Philol. 1903, str. 138 n.

[9]) Wochenschr. f. klass. Philol. 1902, str. 1115—1117.

[10]) Leukas, Das homer. Ithaka (Blätter f. das bayr. Gymnasialschulwesen XXXIX, 1903, str. 368—402).

přístupných, otisknouti zvláště pod názvem »Leukas. Zwei Aufsätze über das homerische Ithaka« (Atheny 1905).

Dnes jedni o správnosti mínění Doerpfeldova pochybují, jiní je přímo zamítají, jiní opět zaujímají jakési sprostředkující stanovisko; proti nim pak stojí četná řada těch, kdož s Doerpfeldem souhlasí. Zvláště jsou to ti, kdo vykonali cestu po Řecku ve společnosti Doerpfeldově; je to až skoro nápadné, že návštěvníci Řecka vydávají popisy své cesty a obhajují v nich theorii Doerpfeldovu.

Do tohoto druhu prací patří spisek, jejž vydal A. Doering, »Eine Frühlingsreise im Griechenland« (Frankfurt n. M. 1903) a článek, který sepsal Walther von Marées, »Die Ithakalegende auf Thiaki« (Neue Jahrb. f. klass. Philol. XVII, 1906, str. 233 až 245). Dále sem patří H. Rüter[1]) a W. Becher.[2])

R. 1905 vydal proti Doerpfeldovi zase nový spisek Hugo Michael,[3]) v němž polemisuje zvláště proti Doerpfeldovým výzkumům geologickým a topografickým; ve snaze, obhájiti starého názoru, jde příliš daleko a mluví i proti tomu, v čem Doerpfeld má pravdu. Doerpfeld odpověděl Michaelovi ve Wochenschrift f. klass. Philol. 1905, sl. 1305—1312 a 1333—1343, nového však zde nepodává nic. Vytýká jen důrazně, že otázka tato jest archaeologicko-geografická. Co filologie tu mohla dokázati, to již vykonala; nyní prý musí míti slovo někdo jiný (sl. 1307).

Proti nové theorii jest vedle jmenovaných také Otto Roessner,[4]) ač uznává právem, že Doerpfeldův výklad jest na některých místech správný, R. Menge[5]) a William Gwathmey Manly.[6]) Posléze píše proti Doerpfeldovi G. Lang, »Untersuchungen zur Geographie der Odyssee« (Karlsruhe 1905). Kniha povstala z polemických článků, které uveřejňoval Lang proti theorii té v Südwestdeutsche Schulblätter r. 1904 a 1905 a na něž mu Doerpfeld tamtéž odpovídal. A tento ráz polemický jí zůstal. Pro nás ovšem nového nepodává téměř nic, ježto vyvrací mínění Doerpfeldovo více se stanoviska jiného; spisovatel totiž hledí zvláště na základě zkoumání geologického dokázati, že Leukas ve starověku byla poloostrovem, a tím snaží se podtrhnouti pilíř, na němž celá budova theorie o Leukadě-Ithace stojí.

To je asi nynější stav celé té otázky. Jsou tu tedy jaksi dva tábory, jeden pro Doerpfelda, druhý proti němu. Oba uznávají, že básník Odysseie Ionské ostrovy znal z autopsie. Abychom poznali, jaké stanovisko máme k těmto domněnkám

---

[1]) Neue philol. Rundschau 1905, str. 245—248, 1906 str. 385—389.

[2]) Berliner philol. Wochenschr. 1905, sl. 128—134.

[3]) Die Heimat des Odysseus. Ein Beitrag zur Kritik der Doerpfeldschen Leukas-Ithaka-Hypothese. Jauer 1905.

[4]) Wochenschr. f. klass. Phil. XXI, 1904 str. 824 n.

[5]) Ithaka nach eigener Anschauung geschildert. Gütersloh 1903.

[6]) Ithaka or Leucas? The University of Missouri Studies, duben 1903.

zaujmouti, naznačím nejprve obsah theorie Doerpfeldovy a jeho důvody a pak proberu jednotlivá místa Odysseie, na nichž svůj názor zakládá. Tak poznáme, zda nový výklad jest správný, či mají-li pravdu odpůrci jeho, anebo zda musíme za pravdu pokládati něco jiného. Někde ovšem bude třeba zmíniti se také o těch důkazech Doerpfeldových, jež nejsou brány z Odysseie. Ježto pak zastanci nové theorie uvedli mnohdy též nové důvody, bude i k nim brán náležitý zřetel; že i námitek, od odpůrců jejích učiněných, bude dbáno, rozumí se samo sebou.[1])

I.

Již od starověku byla otázka, zda nynější ostrov Ithaka odpovídá Homerovu líčení Ithaky, různým způsobem řešena. Jedni uznávali shodu básně se skutečností, jiní upírali básníku znalost skutečných poměrů. To vysvětluje Doerpfeld tím, že badatelé vycházeli dosud z nesprávných předpokladů.

Jedni pokládají udání Homerova předem za pravdivá, kdežto druzí popírají zcela možnost shody a prohlašují obsah básně za zcela smyšlený. Doerpfeld myslí, že nemáme práva, upírati Homerovi znalost ostrovů Ionských, nýbrž že musíme nejprve vědecky zkoumati, zda shoduje se líčení básníkovo se skutečností (Leukas, str. 7).

Badatelé hledají v líčeních básně jednotu, ačkoliv mladší části Odysseie a Iliady (zvláště II. zpěv Iliady a XXIV. zpěv Odysseie) jeví geografické názory odchylné. Starší části podávají totiž obraz ostrovů před dorským stěhováním, mladší líčí dobu po něm.

Ostrovy, jež líčí Homer, nesmějí se hledati podle mapy naší, nýbrž podle mapy starověké; neboť až do středověku se myslilo, že pobřeží od zálivu Korintského až ke Korkyře jde směrem od východu k západu.[2]) Jak ukázal Partsch,[3]) pokládali obyvatelé a navštěvovatelé Ionských ostrovů za všech dob jižní a jihovýchodní směr ostrovů a pobřeží epirského a akarnanského za směr východní. Také nyní zovou lodníci na Leukadě vítr vanoucí od pevniny boreas, od Adriatického moře ponente nebo zefyros, od jižního moře garbis a od Elidy austria nebo levante. Na mapě Ptolemaiově jde pobřeží zcela od východu k západu; proto nejzápadnější je nazýván ten ostrov, který je nejdále na sever.

---

[1]) Přehled literatury sem spadající podávají K. Reissinger. Zur Leukas-Ithaka-Frage (Blätter f. das Gymnasialschulwesen XLII, str. 497—527) a H. Draheim. Der gegenwärtige Stand der Ithaka-Frage (Wochenschr. f. klass. Philol. XXIII. 1906, sl. 1351—1358).

[2]) Srovnej výklad Strabonův VII, 7, 5, p. 324 a mapu Ptolemaiovu.

[3]) Kephallenia und Ithaka, (Ergänzungsband XXI zu Petermanns Mitteilungen, č. 98, Gotha 1890, str. 56.)

Dle starších částí Odysseie skládala se říše Odysseova z mnoha ostrovů, z nichž čtyři největší jsou uvedeny jménem. Jsou to: Ithake, Dulichion, Same a Zakynthos. Ve skutečnosti však leží před zálivem Korintským vedle malých ostrovů tyto čtyři větší: Zakynthos, Kefallenia, Ithake a Leukas. O Leukadě bylo však ve starověku i v novověku mínění, že byla poloostrovem; ostrovem stala prý se teprve, když Korintští prokopali šíji, spojující ji s pevninou.

Podle geografických názorů starověkých ležela Leukas západně od Ithaky. To jde na jevo z mylné jejich představy o směru pobřeží pevniny při těch ostrovech. Mimo to nasvědčuje tomu Od. XXIV, 11. Tu vede Hermes duše zabitých ženichů podél Okeanu a podél *Λευκὰς πέτρα* k branám slunce, k Hadovi. Doerpfeld schvaluje tu výklad, jejž podal J. Partsch,[1] že je to leukadská skála daleko na západě na hranicích světa. Řekové na poloostrově a pevnině, dříve než založili osady na Korkyře a Sicilii, pokládali prý bílé, pusté skalní pobřeží leukadské za mezník svého domácího moře a za počátek neznámé dálky západu slunce.

Nejdůležitější udání o otčině Odysseově jest v Od. IX, 21 nn. Básník popisuje tu slovy Odysseovými Ithaku takto:

ναιετάω δ' Ἰθάκην ἐυδείελον· ἐν δ' ὄρος αὐτῇ
Νήριτον εἰνοσίφυλλον, ἀριπρεπές· ἀμφὶ δὲ νῆσοι
πολλαὶ ναιετάουσι μάλα σχέδον ἀλλήλῃσιν,
Δουλίχιόν τε Σάμη τε καὶ ὑλήεσσα Ζάκυνθος.
αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ πανυπερτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται
πρὸς ζόφον, αἱ δέ τ' ἄνευθε πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε.

Slova *αὐτὴ δὲ χθαμαλή*, jak už Strabon (X, 2, 12, p. 454) poznamenává, nemohou značiti nízký ostrov, ježto bezprostředně před tím praví se o témž ostrově, že má *ὄρος εἰνοσίφυλλον* a *ἀριπρεπές*. Homerovi zdá se moře jako každému člověku jakýmsi svahem horským, který od břehu zvolna stoupá. Na tom nazírání zakládají se výrazy pro odplutí a připlutí lodí (*ἀναπλέω* a *καταπλέω*). Stojí-li na př. loď *ὑψοῦ ἐν νοτίῳ* (Od. IV, 787), je vzdálena od břehu. Pohlížíme-li s pevniny na nějaký ostrov, zdá se, že leží na hladině mořské jako na svahu hory. Moře, ležící mezi ostrovem a pevninou, je pod ostrovem, a moře, ležící s druhé strany ostrova, prostírá se nad ostrovem. Doerpfeld spojuje s výrokem *εἰν ἁλὶ κεῖται* nejen *πανυπερτάτη πρὸς ζόφον*, nýbrž i *χθαμαλή*. Homeros prý tu praví, že Ithaka leží nízko v moři (niedrig im Meere), t. j. na úpatí oné zdánlivé hory, kterou tvoří hladina mořská, tedy těsně u pevniny (Leukas, str. 29). Ostrov, který leží na širém moři, může býti nízký, když

[1]) Die Insel Leukas. Ergänzungsband XXI zu Petermanns Mitteilungen, č. 95, str. 15.

nemá žádných hor, ale nemůže se o něm říci, že leží »nízko« v moři. *Χθαμαλὴ εἰν ἁλὶ κεῖται* může se říci jen o ostrově, který leží blízko pevniny; neboť ten dle nazírání starých leží skutečně nízko.

Tento výklad slova *χθαμαλός* = blízko u pevniny potvrzuje prý Od. X. 196 n. Tu se praví též o ostrově Kirčině *χθαμαλὴ εἰν ἁλὶ κεῖται*. Odysseus pluje prý podél pobřeží země Laistrygonů a přibude na Aiaiu, která tedy neleží na širém moři, nýbrž blízko pevniny. Vystoupiv na pahorek, pozná, že jest na ostrově, mořem obklopeném, ale na jedné straně že leží ostrov ten blízko pevniny:

εἶδον γὰρ σκοπιὴν εἰς παιπαλόεσσαν ἀνελθὼν
νῆσον, τὴν πέρι πόντος ἀπείριτος ἐστεφάνωται,
αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ κεῖται.

Ostatně užívá se i dnes v novořečtině slova *χαμηλά* ve smyslu podobném. Ostrovní obyvatelé říkají o lodi, že je *χαμηλά*, když je blízko u břehu, a o lodi, blížící se k pevnině, říká se *καταπλέει* nebo *χαμηλώνει*.

Tím myslí Doerpfeld, že dokázal, že slova *χθαμαλὴ εἰν ἁλὶ κεῖται* značí, že Ithaka leží blízko pevniny.

Dále se o Ithace praví na uvedeném místě, že leží *πανυπερτάτη πρὸς ζόφον*. Dle Doerpfelda neznačí *ζόφος* sever, jak to vykládá Strabon,[1]) nýbrž západ. Tento výklad potvrzují slova v Il. XII, 239 n. a Od. X, 190, kde se klade *ζόφος* proti *ἠώς*; ježto *ἠώς* značí východ, musí *ζόφος* značiti západ. Strabon pokládá proto *ζόφος* za sever, že chce polohu dnešní Ithaky uvésti ve shodu s údajem Homerovým.

Ze slov *πανυπερτάτη πρὸς ζόφον* a z přídavku, že ostatní ostrovy leží východně, plyne prý jasně, že Ithaka je ze všech ostrovů Ionských nejzápadnější. Podle antických map byla za nejzápadnější pokládána jistě Leukas. Byla tedy Leukas sama Ithakou. To však zdálo se protimyslným; proto se soudilo, že Leukas v době Homerově nebyla ostrovem, nýbrž že byla poloostrov, který stal se ostrovem teprve v VII. stol. před Kr., kdy Korintští prokopali šíji, spojující jej s pevninou. Geologicky však prý lze dokázati, že Korintští odstranili jen jakousi hráz, nanesenou na severní straně ostrova, jež překážela volné plavbě. Takto upravený průplav byl od té doby několikráte zanesen a musil býti znova obnoven, ale Leukas prý byla vždy ostrovem.[2]) Názor tento potvrdil prý se prozkoumáním úžiny té r. 1901, při

---

[1]) X, 2, 12 p. 454: *οὔτε πανυπερτάτην ὑψηλοτάτην, ἀλλὰ πανυπερτάτην πρὸς ζόφον, οἷον ὑπὲρ πάσας ἐσχάτην τετραμμένην πρὸς ἄρκτον.*

[2]) Nyní myslí Doerpfeld (Woch. f klass. Phil. 1905, sl. 1339), že průkop Korintských nebyl první umělý průkop, nýbrž že průliv mezi Leukadou a Ithakou byl již dříve uměle vyčištěn.

čemž nalezen byl v hloubce 9 metrů pouze mořský písek, po skále však, která by tvořila onu šíji, kdyby byla Leukas bývala poloostrovem, nezůstalo ani stopy. Na tomto poznání, že Leukas byla vždy, a tedy i za doby vzniku básní homerských, ostrovem, zakládá se celá theorie Doerpfeldova.

Ježto tedy Leukas byla vždy ostrovem, musí se čtyři homerské ostrovy hledati v dnešních ostrovech: Leukas, Kefallenia, Ithaka a Zakynthos. Dle Od. IX, 23—26 byla Ithaka nejzápadnější a ležela blízko pevniny. Ježto básník uvádí tuto polohu na rozdíl od polohy ostrovů sousedních, ležela Ithaka blíže pevniny než ostatní ostrovy. A takovou polohu má Leukas, poněvadž se druží těsně k pobřeží, takže pro dnešní Leukadu nelze nalézti případnějšího určení (srv. Leukas, str. 11).

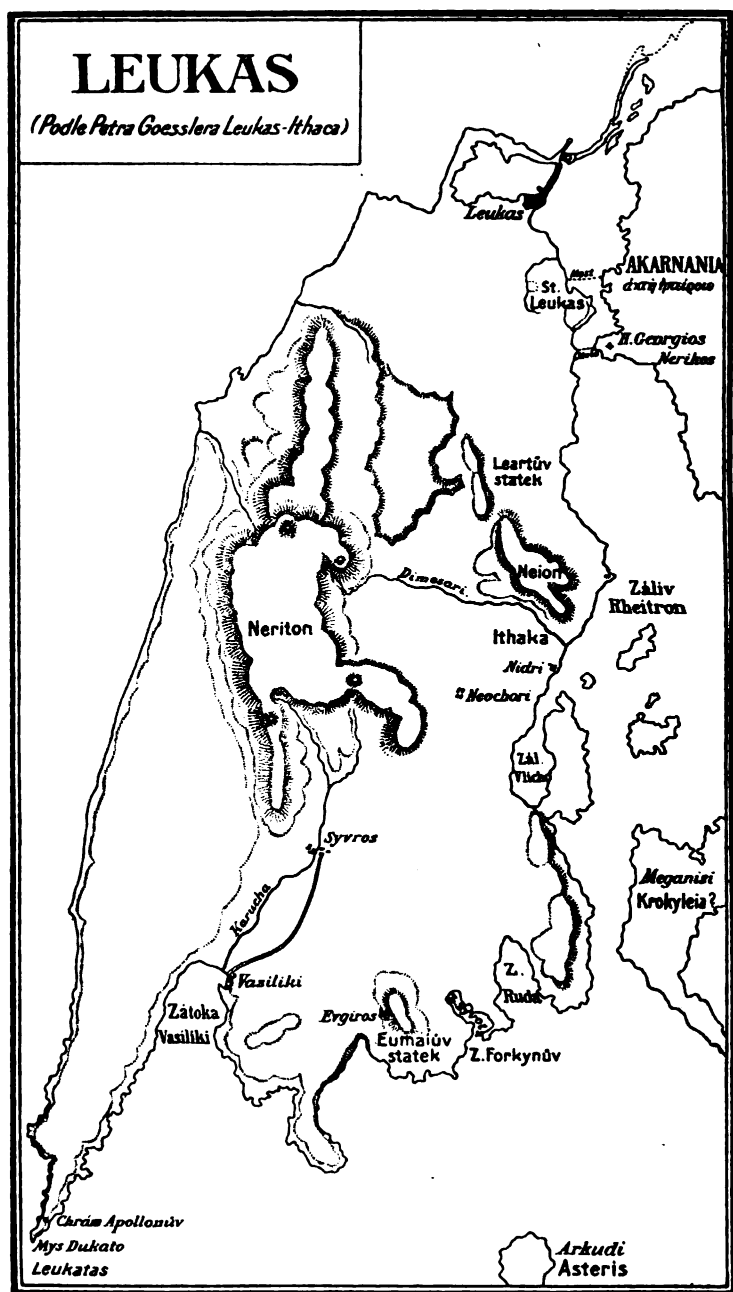
Blízkost pevniny u Ithaky-Leukady dokazují podle Dörpfelda tato místa: Od. XIV, 100 nn. a XX, 187 n. Na prvním místě se vykládá, že Odysseus má na Ithace jen stáda vepřů a koz, na pevnině však vedle takovýchto stád i skot a ovce — nejspíše asi proto, že tam byly lepší pastviny. Na místě druhém mluví se o převozu mezi pevninou a ostrovem, kudy byl dopravován dobytek ze stáda Odysseova na pevnině v demu Kefallenů, kudy však mohl se i pěší chodec dostati na ostrov.

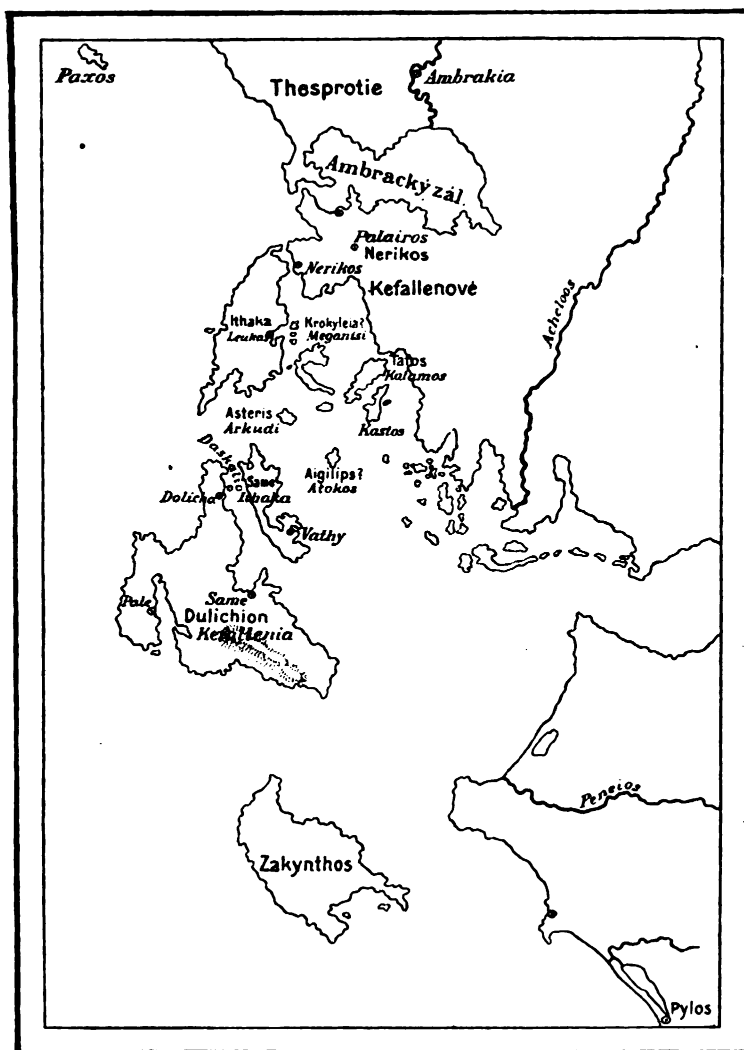
Převozníci (πορθμῆες), kteří převážejí Filoitia a jiné lidi, dokazují, že tam byl nějaký převoz (πορθμός). Převoz ten kladen byl mezi Ithaku a Kefallenii, ač v Od. XIV, 100 n. o převážení z jednoho ostrova na druhý řeči není. Kefallenové bydlili původně na pevnině. Všichni poddaní Odysseovi nazývají se Kefalleny teprve v XXIV. zpěvu Odysseie, ale tento zpěv je nejmladší; podobný názor je též v katalogu lodním (Il. II.).

Že Kefallenové dle starších částí básně bydleli na pevnině, dokazuje Dörpfeld takto. Dle Od. XIV, 100 má Odysseus většinu svých stád na pevnině; dle Od. XX, 186 přivádí pasák skotu k městu krávu — tedy ze stáda skotu, který byl na pevnině. *Πορθμός*, jehož použil pasák, byl tedy mezi pevninou a Ithakou. Ježto (Od. XX, 210) Filoitios vypravuje, že byl od Odyssea ustanoven pastýřem skotu v demu Kefallenů, plyne z toho nejen, že přichází z demu Kefallenů, nýbrž i, že Kefallenové bydlí na pevnině (Leukas, str. 31). To potvrzuje prý i Od. XX, 219; neboť převedení stáda k cizím lidem, o němž je zde řeč, bylo možno lehce provésti jen na pevnině.

Že básník Odysseie myslil si Ithaku nejdále na západ, potvrzují verše Od. XXI, 346 n., jejichž skladatel pokládal Ithaku za nejzápadnější a ostatní tři ostrovy kladl mezi ni a Peloponnes. Týž názor pozorovati jest i v hymnu na Apollona, kde se líčí, co jest viděti od elidského pobřeží; dle v. 428 n.

καί σφιν ὑπὲκ νεφέων Ἰθάκης τ' ὄρος αἰπὺ πέφαντο
Δουλίχιόν τε Σάμη τε καὶ ὑλήεσσα Ζάκυνθος

LEUKAS
(Podle Petra Goesslera Leukas-Ithaca)
Leukas
AKARNANIA
St.
Leukas
H. Georgios
Nerikos
Leartův
statek
Neion
Dimosari
Záliv
Rheitron
Neriton
Ithaka
Nidri
Neochori
Zál.
Vlicho
Syvros
Karucha
Meganisi
Krokyleia?
Z.
Rudi
Vasiliki
Zátoka
Vasiliki
Evgiros
Eumaiův
statek
Z. Forkynův
Chrám Apollonův
Mys Dukato
Leukatas
Arkudi
Asteris

Ostrovy Ionské. (Dle P. Goesslera, Leukas-Ithaka.)

je prý viděti Ithaku aneb aspoň horu její. Ve skutečnosti není od elidského pobřeží z Ithaky viděti nic, poněvadž tomu brání Kefallenia, ale ostrov Leukadu odtud viděti jest; proto musí Leukas býti Homerovou Ithakou (srv. Leukas, str. 33).

Je-li tedy Leukas starou Ithakou, odpovídá dnešní Ithaka a Kafallenia homerským ostrovům Samě a Dulichiu; bohatý a veliký ostrov Kefallenia je Dulichion a dnešní Ithaka, ostrov to malý, jest Same. Nejjižnější ostrov Zakynthos podržel své jméno. Ježto na Kefallenii jsou zříceniny antického hradu Samos, soudilo se, že to jest bývalá Same; je-li tomu tak, musila by dnešní Ithaka býti homerské Dulichion. To však nemůže býti, ježto se na ni nehodí epitheta, jež básník Dulichiu dává. Dulichion zove se totiž *πολύπυρος* (Od. XVI, 396) a *ποιήεις* a dle XVI, 247 má na něm statky tolik ženichů, kolik jest jich na třech ostatních ostrovech. Same sluje u Homera *παιπαλόεσσα*. Dnešní ostrov Kefallenia je bohatý a jest skoro osmkráte tak veliký jako dnešní Ithaka: proto musí Kefallenia býti homerské Dulichion. Na Ithaku dnešní pak zbývá Same, a na ni se také hodí epitheton *παιπαλόεσσα*.

Tyto vývody potvrzují se i tím, že ve starověku na př. Hellanikos u Strabona X, 2, 16 p. 456 pokládá Kefallenii za Dulichion, dále že tam bylo město Dulichion (Hesych. s. v.) a ještě nyní jest tam vesnice a přístav Dolicha neb Dulicha. Také to jest prý pozoruhodno, že Kefallenia i Ithaka brány byly vždy spolu jako dvojice — ve středověku zvány byly Velká a Malá Kefallenie —, a u Homera jsou vždy v těsném spojení *Δουλίχιόν τε Σάμη τε*.

Správnost tohoto rozdělení jmen mezi homerské ostrovy dokazuje:

1. srovnání Od. XXI, 346 n. s Od. I, 245 nn., z něhož patrno, že slova Od. XXI, 347:

οὐδ᾽ ὅσσοι νήσοισι πρὸς Ἤλιδος ἱπποβότοιο

značí ostrovy Dulichion, Samu a Zakynthos jako ležící proti Elidě na rozdíl od Ithaky, která jest od pevniny elidské dále;

2. uvedené místo v hymnu na Apollona (428 n.), kde se praví, že od elidského pobřeží viděti je tři ostrovy, blízko Zakynthos, o něco dále Dulichion a Samu (srv. Leukas, str. 14);

3. smyšlené vypravování Odysseovo o jeho cestě od Thesprotů přes Ithaku na Dulichion v Od. XIV, 335—344. Po lodi, plující na Dulichion, plul Odysseus a utekl cestou na Ithaku; Thesprotové byli na epirské pevnině a proto musí býti Homerova Ithaka mezi Epirem a Kefallenií (Dulichiem). A takovou polohu má Leukas.

4. Nejdůležitější však jest, že v úžině mezi Ithakou a Samou lze najíti ostrov Asteris s dvojitým přístavem. Ostrov Arkudi takový přístav má a vyhovuje všem požadavkům, jež Homer na Asteridu klade; proto je Asteris dnešní Arkudi. Když Telemachos

odplul do Pylu, nastrojili mu ženichové zálohu v úžině mezi Ithakou a Samou (Od. IV, 669 a XV, 29). Tam poslali k malému ostrůvku Asteridě loď (Od. IV, 844). Ostrůvek ten měl dvojí přístav. Při dnešní Ithace není na jihu od ní ostrůvku, odkud by číhání nápadníků bylo lze vysvětliti.

Skalní hřbet Daskalio, ležící v úžině mezi dnešní Ithakou a Kefallenií, který pokládán byl dříve za Asteridu, k úloze té naprosto se nehodí; také nemá dvojitého přístavu. Tyto nesnáze zmizejí, když uznáme, že Leukas = Ithaka a Ithaka = Same; pak je dnešní Arkudi Asteridou. Ostrůvek ten také k číhání výborně se hodí, ježto je z něho viděti na západ i východ a žádný člun nemůže tudy plouti od jihu k východní straně Leukady, kde bylo asi město Ithaka, aby nebyl zpozorován. Dvojitý přístav ostrůvek Arkudi také má.[1]) Telemachos, vraceje se domů, plul v noci podél homerské Samy (nyn. Ithaky) a Asteridy a zakotvil v leukadském zálivu pod vesnicí Evgirem. Tam vystoupil a šel k Eumaiovi, kdežto loď jeho plula k městu. Tu byla loď s ostrova Asteridy zpozorována a pronásledována (XVI, 357), ale unikla do přístavu. Toto líčení hodí se na ostrovy Leukadu a Arkudi (srv. Leukas, str. 16).

Na tomto výkladu o záloze Dörpfeld velice si zakládá. Arkudi jest jediný ostrov, ležící v mořské úžině mezi dvěma velikými ostrovy, jenž má dvojitý přístav; to dokazuje prý mathematicky, že jest to Asteris a že ostrov na sever od něho ležící, Leukas, je homerská Ithaka (srv. Leukas, str. 17). Kdo propluje Ionským mořem s Homerem v ruce a pozná Leukadu jako vlast Odysseovu, musí prý uznati, že básník geografii moře Ionského dobře znal.

Byla-li dnešní Leukas Ithakou, vysvětlíme si snadno několikráte opakovanou otázku v Odysseii (Od. I, 171; XIV, 190; XVI, 59 a 224):

πῶς δέ σε ναῦται
ἤγαγον εἰς Ἰθάκην; τίνες ἔμμεναι εὐχετόωντο;
οὐ μὲν γάρ τί σε πεζὸν ὀίομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι.

Slova ta nesmějí prý se vykládati jako žert; neboť není prý vhodný žert v tak vážném okamžiku, když Odysseus dává se poznati svému synu (XVI, 244). Tato otázka je vysvětlitelna, jen když je Ithaka blízko pevniny; neboť pak žebráci a obyčejní lidé konají na Ithaku cestu z pevniny pěšky, užívajíce jen přívozu.

Dále prý všechna epitheta, Ithace u Homera dávaná, hodí se výborně na Leukadu; rovněž přístavy, pohoří a kraje jednotlivé, jak je básník zná, lze zde znova dokázati. Neritos v Odyssei je hlavní lesnaté pohoří na Ithace, Neios je rovněž lesnatý vrch, zvedající se přímo nad městem Ithakou a přístavem Rheithrem;

---

[1]) Viz pěkný obraz u Goesslera, Leukas-Ithaka, tab. 4.

Nerikos pak je hrad na pobřeží pevniny (ἀκτὴ ἠπείροιο). V pozdějších dobách jména ta byla změněna a proto jest tu v rukopisech různé čtení (Νήριτος, Νήρικος). Ale při theorii Dörpfeldově prý tato změna jmen nastati musila (srv. Leukas, str. 36). Ostrov Leukas-Ithaka, zvaný později dle hlavního pohoří Neritis nebo Neritos, byl od zeměpisců v době klassické pokládán za homerskou ἀκτὴ ἠπείροιο a dle toho musili i město Nerikos hledati na ostrově místo na pevnině. Tak sešla se jména Neritos a Nerikos na Leukadě a byla zaměněna. Thukydides (III, 7, 5) našel prý pevnost Nerikos proti starořeckému městu Leukadě na výběžku pevniny. Ale v staré básni jsou jména Neritos, Neios a Nerikos jména zcela různá.

Na konec vysvětluje Dörpfeld, kdy a proč jméno Ithaka ze starého ostrova (nynější Leukady) přešlo na dnešní Ithaku, jež ve starověku měla jméno jiné, totiž Same. V pátém st. př. Kr. měly čtyři velké ostrovy Ionské již totéž jméno jako dnes. Na Leukadě za doby klassické bydlili Dorové, na jiných ostrovech Aiolové. Dle Od. XX, 210 bydlili Kefallenové jenom na pevnině proti Ithace, teprve později na Dulichiu, dnešní Kefallenii. Přišli sem, byvše při dorském stěhování vyhnáni ze své vlasti. Zároveň byli obyvatelé staré Ithaky od Dorů ze svého ostrova vypuzeni, přestěhovali se na Samu a založili tam při pozdějším zálivu Polis nové město Ithaku, dle něhož pak celý ostrov zván Ithakou. Staří pak obyvatelé Samy, tísněni jsouce od Ithačanů, vystavěli si na sousedním ostrově Dulichiu město Samos, dle něhož pak v katalogu lodí má celý ostrov své jméno. V tomto katalogu, který podává nejstarší zprávy po stěhování dorském, je Ithaka již dnešní ostrov toho jména a Leukas má mladší své jméno Neritos (Il. II, 630 n.). Dulichion počítá se tu k Echinadám a k říši Megově (Il. II, 625 nn.). Jinak jméno Dulichion zůstalo prý jen městu na severovýchodním pobřeží dnešní Kefallenie. Ithaka Odysseova, ztrativši kolem r. 1000 př. Kr. své jméno, dostala jméno Neritis nebo Neritos dle hlavního svého pohoří; neboť Plinius (nat. hist. IV, 1, 5) uvádí Neritis jako dřívější jméno Leukady. Město Nerikos, o němž se praví v Od. XXIV, 337, že leží proti Ithace, a u Thukydida III, 7, 5, že stálo jižně od města Leukady, objevil prý Dörpfeld ve zbytcích jakéhosi hradu na poloostrově Hagios Georgios, jenž uzavírá vstup do nížiny leukadské od jihovýchodu. V seznamu lodním neuvádějí se jako ostrovy Odysseovy Ithaka, Dulichion, Same a Zakynthos, nýbrž Ithaka, Neritos, Krokyleia, Aigilips, Zakynthos a Samos. Krokyleia a Aigilips jsou prý asi menší dva ostrovy vedle Leukady, Zakynthos je dnešní Zakynthos, Samos je Kefallenia; ve starších částech básně však má Zakynthos sice totéž jméno, ale Kefallenia sluje Dulichion, dnešní Ithaka zove se tu Same a dnešní Leukas je Ithaka, vlast Odysseova.

Vidíme-li tedy, že popis ostrovů u Homera shoduje s Ionskými ostrovy, musíme uznati, že básník ostrovy ty dobře znal,

ba že je znal lépe, než Malou Asii a ostrovy východně od vlastního Řecka ležící (Leukas, str. 39). Z toho však plyne, že epos vzniklo buď na Peloponnesu nebo na Ionských ostrovech, a že se zeměpisné údaje starých částí básně shodují se stavem Řecka v době před stěhováním Dorů, kdežto změny, způsobené tímto stěhováním, jsou teprve v nejmladších částech Iliady a Odysseie. V jádře svém vznikly tedy básně ty v době před stěhováním dorským, t. j. za doby vyspělé kultury mykenské a achajské v rozličných krajích vlastního Řecka. Achaiové (Aiolové a Ionové), byvše vypuzeni od Dorů z Peloponnesu a pevniny, přinesli je s sebou do Malé Asie. Tam pak byly rozšiřovány a měněny, až nabyly podoby nynější.

R. 1901 podnikl Dörpfeld, aby svou theorii potvrdil, výkopy na Leukadě nákladem Hollanďana Goekoopa. Našel na rovině Nidri zbytky rozsáhlého praehistorického a mykenského osídlení a zbytky velké městské studny (srv. Od. XVII, 205). Tam leželo prý město Ithaka.

To je stručný obsah theorie Doerpfeldovy. Obšírněji podány jsou tu jen ty důvody, jež čerpá z Odysseie, poněvadž nám jde o posouzení nové theorie se stanoviska Odysseie.

Srovnáme-li theorii starší s novou, dostaneme toto rozdělení ostrovů a přístavů:

Homeros:	Starší theorie:		Doerpfeldova theorie:	
Ithaka	Thiaki (Ithaka)		Leukas (St. Maura)	
Dulichion	Dulichion		Kefallenia	
Same	Kefallenia		Thiaki	
Zakynthos	Zante		Zante	
Asteris	Daskalio		Arkudi	
Rheithron	Afales	přístavy na Ithace	sev.-vých. přístav	přístavy na Leukadě
Městský přístav	Polis		Poros	
Forkynův »	St. Andreas		Syvota	

(Pokračování.)

Byly Herondovy mimiamby určeny k provozování?

Napsal **Kamil Fürst.**

(Dokončení.)

II. Theorie recitační.

Shledavše, že mimiamby Herondovy nebyly určeny k provozování na divadle, obraťme se k výkladu druhému, k theorii recitační. Podstata její spočívá v mínění, že Herondas určil mi-

miamby k solovému přednesu, při němž jediný recitátor rozlišova jednající osoby hlasem a gesty.

Theorii tu první pokusil se odůvodniti Hertling v uvedené dissertaci »Quaestiones mimicae«, str. 1 nn.; šíře ji rozvedl v citovaném článku Legrand. Jiní jim přisvědčili pouze kratšími zmínkami.[1])

Jaké jsou hlavní důvody zastanců tohoto mínění?

Hertling, pokusiv se o vyvrácení theorie Crusiusovy, přechází na str. 23 k otázce, k čemu vlastně mimiamby byly určeny. A tu hlavní důvod Crusiusův přejímá i Hertling pro svou theorii recitační těmito asi slovy: »Správnost theorie recitační dokazují hojná místa v mimiambech, jimž nelze porozuměti, nerozliší-li recitátor osob, od básníka uvedených, posunem, gestem a modulací hlasu. Theokritovy Adoniazusy jsou i bez těchto pomůcek srozumitelny, ale Herondova Zelotypos při pouhém čtení není zcela jasnou. Takové básně nejsou asi ke čtení určeny.«

Míst příslušných však Hertling neuvádí ani neprobírá, spokojuje se pouhým tvrzením bez důkazů. Jiných důvodů pro theorii svou nemá.

Než my jsme se už výše při vyvrácení důvodů Crusiusových přesvědčili, že míst, jimž by nebylo lze rozuměti bez živého slova a gest, u Herondy není, že všemu lze u něho rozuměti z pouhého čtení. Rovněž jsme viděli, že taková místa by se dala vnutiti i do Theokritových Adoniazus. Jediný důvod Hertlingův pro recitační theorii tím odpadá.

Legrand sám (na str. 14) důvodu Hertlingova neuznává a správně dovozuje, že se mimiambům mohlo rozuměti z pouhého čtení. Souvisí to s literárním určením básnických plodů doby alexandrijské vůbec, kdy psáno velkou většinou pouze pro čtení. Ale Legrand soudí, že přes to starý zvyk, uváděti literární plody ve veřejnost živým slovem, přece neuhasl; při básních, jež mají tak populární látku, jako mimiamby, může prý již pouhá možnost recitace býti pravdě podobnou. To však není důkaz postačitelný. Legrand také sám na konec (str. 33) uznává, že v povaze mimiambů není nic, proč by deklamovány býti musily, a soudí, že lze jim rozuměti i pouhým čtením.

Důležitější jest, co podává Nairn, str. XXIII. Theorii recitační jest prý na prospěch, že prý jediná osoba může bez nesnází přednésti obsah celého mimu, že síla jednotlivých mimiambů spočívá většinou na osobě jediné. Úplně to sice pravda není, jak jsem ukázal, odmítaje Crusiusovu analogii s archimimem římského

---

[1]) Jsou to hlavně: J. A. Nairn v úvodu svého vydání (Oxford 1904), str. XXXIII, Hermann Krakkert ve výše uvedeném programu, str. 3 nn., Wilamowitz-Moellendorff v Hermu XXXIV, 1899, str. 208. Avšak připouští onu theorii C. Haeberlin ve Woch. f. class. Phil. 1900, str. 431, jenž však má všechny tři theorie najednou za možné.

mimu (v. str. 14); ale pravda jest, že delší řeč ve většině mimiambů, zdařile jsouc recitována, výtečně by působila; napomáhá také velice k porozumění, osvětluje osoby a činí celý kus vhodnějším k recitaci. To platí zvláště o mimiambu II., III. a VII. To jest také jediný platnější důvod pro recitaci.

Mimiamby Herondovy tedy k recitaci určeny býti nemusily; zkoumejme, zda vůbec bez vážnějších obtíží s úspěchem recitovány býti mohly.

Otázku tu nutno řešiti zase jen z povahy mimiambů samých; neboť Legrand, ač dovodil, že vlohy k podobným recitacím ve starověké společnosti řecké skutečně existovaly, nenalézá dokladu, že by jediný recitátor modulací hlasu a změnou gest předváděl několik osob najednou. Než nehleďme na nedostatek svědectví starověkých jako na závadu a usuzujme vše z mimů samých.

A tu si nutno napřed uvědomiti, že báseň, původně určená k recitaci solové, musí míti dvě vlastnosti, má-li při recitaci působiti s úspěchem: nesmí klásti recitátoru zvláštních obtíží, když má rozlišovati několik osob hlasovou modulací a gesty, a mimo to musí jí hned na první přednes porozuměti obecenstvo úplně beze všeho matení osob a děje. Báseň taková nemusí býti psána slohem úplně jasným; leckdy posun neb modulace hlasu recitátorova pomůže k snadnějšímu pochopení.[1] Po jiné stránce však musí býti zase jasnější než báseň určená pouze ke čtení, ježto při čtení lze se nad trochu nejasným místem zamysliti, kdežto při rychlém letu slov recitátorových nemá obecenstvo kdy, studovati, komu které slovo patří a co která osoba koná.

Ve prospěch theorie recitační, jak jsme uvedli již výše, svědčí, že ve většině mimiambů dlouhá řeč jediné osoby, zdařile jsouc recitována, působila by dojmem velmi dobrým. Ale zase jiné věci kalí dojem ten a staví nás proti theorii té.

1. Dramatická forma mimiambů vede někdy k příliš častému dělení některých míst mezi několik osob. Poučným příkladem jest tu počátek mimiambu I., jenž jest takřka roztříštěn. Místa taková vyžadovala by velké virtuosity recitátorovy a svrchovaného napjetí pozornosti se strany obecenstva, aby jim bylo hned porozuměno. Pro recitaci se hodí nejvíce monology, a má-li to už býti báseň dramatické formy, tedy aspoň dílo rázu celistvějšího, s verši ne příliš rozdělenými a s ne příliš velkým počtem osob.

2. Některé mimiamby Herondovy (jako II. i III., VII. a snad i IV.) počínají delší řečí, jež nám snadno uvede jednající osoby a objasní situaci, tak že dalšímu pokračování mimu, třeba se pak v něm řeč častěji střídá, snáze porozumíme. Ale tak tomu není všude; u mimiambu V. a zvláště u I., máme tak roztříštěný počátek, že stěží bychom hned pochopili situaci.

---

[1]) Míst takových, jak výše (str. 8 nn.) dokázáno, u Herondy není.

V takovém případě snad by ovšem mohl recitátor sám před počátkem objasniti situaci, někdy obšírněji, někdy jen krátkou parafrasí titulu. Než něco takového předpokládati jest přece už jen chybou; báseň nemá vyžadovati kommentáře. Něco jiného jest, když některé idylly Theokritovy, jako VI., VIII. a XXI. mají vstup od básníka samého. Ale kdyby byl Herondas mimiamby v nynější formě určil přímo k recitaci, nepodával by je jaksi ucelené, kdyby potřebovaly zvláštního úvodu. Něco jiného jest při mimické scéně v Xenofontově Symposiu; zde, v mimiambech, máme díla umělecká.

3. Při recitaci byl by na závadu i velký počet jednajících osob (zvláště v mimu V.); při velkém počtu osob se rozmluva velice tříští, jedna osoba obrací se na více jiných, neoslovujíc je vždy jménem; pozná tu pokaždé obecenstvo, na koho se mluvící osoba obrací, a kdo řeč přejímá?

Přednosti a vady theorie recitační lze nejlépe poznati při rozboru jednotlivých mimiambů. Činí tak i Legrand. Položme si s ním otázky, bude-li moci při recitaci obecenstvo poznati: 1. kdo mluví, 2. kdo jest oslovován, 3. jaký jest scénický doprovod. Proberme tedy po této stránce mimiamby pořadem.

I. K recitaci byla by příhodna delší řeč Gyllidina, ač ne tak, jako delší sola II. a VII. mimu. Naprosto však vadí porozumění při prvním poslechu roztříštěnost prvních sedmi veršů. Legrand tu ovšem obtíží nepřipouští. Gyllidě prý affektuje recitátor hlas, jaký sluší stařeně, a Metrichu s Threissou prý rozliší smysl. To se hezky povídá, máme-li před sebou knihu s označením osob a můžeme-li mysliti na to, co asi které osobě patří. Místy ovšem i při recitaci pomůže k porozumění smysl. Ale zde jest verš 7. rozdělen takřka po slůvku mezi dvě osoby čtyřikráte, verš 3. pak třikráte. Takovou scénu bylo by na počátku básně, když ještě neznáme dobře ani vystupujících osob ani situace, jen velmi nesnadno při prvním poslechu pochopiti. Snadno by si tu mohl některý posluchač něco zmásti a zmatek hned na počátku kalí příznivý dojem celku. Metrichu s Threissou lze místy těžko rozeznati hlasem; zde nelze Metriše přikládati vůči Threisse hlas drsný, jak tomu jest při hádkách s otroky v mimech IV., VI. a VII. Zajímavo jest už to, že i vydavatelé se místy liší, přidělujíce některá slova té neb oné osobě. Tak i zde Nairn čte na počátku 7. verše *κάλει*, což přikládá Metriše. Crusius čte *καλεῖ*, soudě, že tu mluví Threissa. Zde ovšem, a snad i jinde, by recitátor správným vyslovením pomohl živým slovem spíše k pochopení, ale někde i ta pomoc selže. Mezi veršem 5—7 v pěti verších vystřídá se rozmluva mezi třemi ženami devětkráte. Posluchačstvo by zde musilo velice pozornost napjati, aby vše správně rozlišilo. Mohl sice recitátor sem tam mezi jednotlivé oddíly při střídání osob vložiti pausu, ale příliš často tak činiti nesměl, poněvadž i při delší řeči jednotlivých osob nutno sem tam

užiti pausy; a kdyby recitátor často kladl pausu při střídání osob, mohlo by posluchačstvo mysliti, kdyby udělal pausu při delší řeči osoby jediné, že se mluvící osoba mění, zvláště kdyby vystupovaly osoby, jež by bylo nesnadno hlasem rozlišiti, jako obě ženy v mimu IV. a VI. Neříkám, že by počátku prvního mimiambu někdo konečně při recitaci rozuměti nemohl, ale jistě jen při virtuositě recitátorově, při velikém napjetí pozornosti — a to ještě s obtížemi. V dalších verších tohoto mimu nebylo by pro recitaci značnějších obtíží, ale nic jí ovšem nevynucuje.

II. Zcela jinak má se věc při mimiambu druhém. Ten jest až na půl třetího verše (45—47) monologem. Třeba že zde nic nás nenutí, abychom uznávali recitaci, přece by tu zručná deklamace působila výtečně. Porozumění napomáhají zde též typická jména, při nichž obecenstvo mohlo hned poznati, o kom se mluví. Zde na př. Battaros jest jistě typické jméno kuplíře, Myrtale nevěstky. Míti samé takovéto básně, musili bychom Hertlingovi a Legrandovi přisvědčiti.

III. Pro recitaci hodí se v třetí básni delší řeč Metrotimina, plná živých stesků a hořkosti nad nezvedeným synáčkem; zdařile jsouc deklamována, působila by s úspěchem. Rovněž nás dobře zasvětí do situace a seznámí se všemi osobami. Proto nebylo by ani recitátoru příliš obtížno, rozlišiti hlasem v druhé části básně matku, syna a učitele, ani obecenstvu nebylo by nesnadno, pochopiti, jak se jednající osoby v řeči střídají. Jest tu však přece velká závada, trestaný dareba a jeden ze spolužáků jej držící mají skoro stejné jméno: prvý sluje *Κότταλος*, druhý *Κόκκαλος*. I kdyby si dal recitátor dobrý pozor, aby se při nich nepřeřekl, jest otázka, zda by neušel ten rozdíl obecenstvu, aneb některé části jeho. Jak snadno mohlo by tu nastati nedorozumění, zvláště když ve verši 60—62 střídají se obě jména brzy za sebou:

κοῦ Κόκκαλος, κοῦ Φίλλος; οὐ ταχέως τοῦτον
ἀρεῖτ' ἐπ' ὦμον, τῇ 'Ακέσεω σεληναίῃ
δείξοντες; — αἰνέω τἄργα, Κότταλ', ἃ πρήσσεις.

Byla by taková nesnáz možna v básni, původně k recitaci určené?

IV. V mimiambu čtvrtém není vůbec delší řeči, jež by recitaci jeho činila zdařilejší. Jest to prostý obrázek naivních a povídavých žen nižšího stavu, v němž se spíše jedná o popis děl, jež prohlížejí, než o charakteristiku žen samých. Myslím, že ani při recitaci by báseň nepůsobila účinným dojmem. Hlavní závadou tu jest, že obě ženy jsou stejného věku a stavu. Sám Legrand (str. 27) uznává, že jest téměř nemožno je rozlišiti; než myslí, že prý to nemůže kaziti dojmu přednesu ani zásluhy básníkovy. To však není omluvou.

Všimněme si dále toho, jak různým způsobem vydavatelé zde rozdělují některé skupiny veršů. Crusius nyní (ve III. a IV.

vydání) pokládá jednu z Asklepiazus za anonymní a zve ji pouze *Φίλη*; již to může se státi příčinou zmatků pro neurčitost anonymního oslovení. Dříve, ještě v překladě svém, jmenoval ženu tu Kokkale, kdežto nyní jméno to dává otrokyni. Dříve přidával verš 19 a část 20 Kynně, verš 25 od *ἵλεως* . . . až do verše 38 Kokkale, verš 88 od *Κοκκάλη, καλῶς* až do konce básně zase Kynně. Nyní však klade verš 1—22 do úst anonymní přítelkyni, verš 23—29 Kynně, v. 30—38 jakož i v. 86 až do konce oné přítelkyni. Ale Nairn zase jmenuje Kokkalou jednu z Asklepiazus, klade Kynně do úst verše 19—20; osobu, na niž se Kokkale obrací ve verši 88, zve jako otrokyni Kottale, hledě asi k rozdílu podobných jmen v mimu třetím.

Není mým úkolem stanoviti, které rozdělení je správné; zde postačí upozorniti jen na některé věci. Jaký zmatek byl by tu asi nastal při rychlém proudu recitace. Zde by byl musil recitátor podati k objasnění situace obšírný úvod, a to by byla chyba.

A kromě toho Kynno, kteráž jest zde domácí, dává své přítelkyni, která po prvé do svatyně Asklepiovy zavítala, poučení ve verši 23 nn. a 72 nn.. Nepřidělili by jí posluchači také poučení ve v. 19—20 a 88 nn., jež Crusius nyní klade do úst anonymní přítelkyni? Kdybychom uznávali s Nairnem dvojici jmen *Κοκκάλη* a *Κοττάλη*, vznikl by podobný zmatek, jaký jsem vytkl při mimu III. Sám Legrand uznává, že rozdělení veršů 25—38 mezi obě ženy zůstalo by při recitaci pochybno. První z žen dovede snadno řeč do verše 18; ale jak nyní poznati dle dělení Crusiusova, že dále mluví k otrokyni? Kokkale nemůže býti typické jméno otrocké, zve-li se v mimu III. svobodný chlapec *Κόκκαλος*. Nezmění-li ona žena hlasu, můžeme mysliti, že mluví k jiné přítelkyni, ne k otrokyni; změní-li hlas, pak lze snadno ta slova přiložiti při poslechu ženě jiné, nejspíše Kynně. Podobně jest tomu i ve verši 88.

A vůbec bylo by tu recitátoru velmi těžko, rozlišiti obě ženy, které jsou věkem i stavem si rovny; táž obtíž by platila i pro obecenstvo. Místy byl by zmatek takřka jistý. Báseň dramatické formy, v níž by byly takové zmatky možny, proto k recitaci původně určena býti nemohla.

V. Ani v mimiambu pátém nemáme delšího monologu, jenž by recitaci usnadňoval; rozmluva se střídá místy dosti rychle, a to mezi čtyřmi osobami. Rozlišiti důsledně hlasem a gesty čtyři osoby jest již dosti nesnadno. A pozná obecenstvo při tak velkém počtu osob, kdo mluví, bez přílišného napjetí paměti a pozornosti? Bitinna obrací se rozkazy svými k ostatním osobám často a střídavě, místy i bez vokativu; ulehčí nám smysl vždy správné pochopení?

Ve verši 20 obrací se Bitinna k oběma otrokům, k Pyrrhiovi i ke Gastronovi. Nám při čtení rozliší smysl, co komu patří ve slovech:

ἔκδυθι, φημί. δεῖ σ' ὀτεύνεκ' εἷς δοῦλος
καὶ τρὶς ὑπέρ σευ μνᾶς ἔθηκα γινώσκειν.

Ale při tak neurčitém označení, zvláště když se krátce před tím ve verši 18 bez určitého oslovení obrátila k Pyrrhiovi, nemohl by si někdo už zde při rychlém letu recitace vše trochu zmásti? Podobně jest to se slovy Pyrrhiovými ve v. 31 a s oslovením Pyrrhia od Bitinny ve v. 40. V této své delší řeči zase obrací se Bitinna ke všem ostatním osobám, často velmi neurčitě; na př. v. 41 nn.:

δδῇ, Κύδιλλα, τὸ ῥύγχος
τοῦ παντοέρκτεω τοῦτο, καὶ σύ μοι, Δρήχων,
ἤδη 'φαμαρτεῖς οἷ σ' ἂν οὗτος ἡγῆται.

Pozná se hned dle smyslu, že tu míněn v obou případech ukazovací náměstkou Pyrrhies? Sotva! A zase ve v. 44 označen touž náměstkou Gastron:

δώσεις τι, δούλη, τῷ κατηρήτῳ τούτῳ
ῥάκος καλύψαι τὴν ἀνώνυμον κέρκον;

Podobně ve v. 63 nn. znovu se Bitinna docela neurčitým oslovením obrací na Pyrrhia a Gastrona. Na místech těchto bylo by obecenstvu velmi obtížno, ve verších však 41—44 docela nemožno při rychlém letu recitace pochopiti, který otrok jest kterou ukazovací náměstkou míněn. Zde by nepomohl posuněk! A byla by báseň, co do rozlišení osob tak nejasná, určena k recitaci?

VI. V mimiambu šestém zdánlivě jest recitace snadna; mluví tu jen dvě osoby, a to místy delší řeči. Ale jsou to zase ženy stejného věku a stavu; jak je rozlišiti hlasem? Příliš rozdílný hlas jim recitátor dáti nemohl; rozlišil-li je tedy jen malou změnou hlasu, mohl nastati zmatek už proto, že, jak už výše vytčeno, i jediná osoba může a musí, zvláště v delší řeči, trochu měniti hlas; a v mimu tomto vystřídání řeči není vždy hned na počátku označeno vokativem. Zajímavo jest, že Nairn proti Crusiusovi přikládá verše 15—17 (od slov *ἐκποδὼν ἧμιν* až do *ἑορτῇ*) Metře, ne Korittě. Bylo by to také možno, a Metře by je mohlo přikládati i publikum při recitaci. Snadno by tedy místy mohlo obecenstvo některé místo z řeči jedné ženy přiložiti ženě druhé, a hned by nastal zmatek. I zde jsou tedy obtíže, třeba na první pohled ne dosti zřejmé.

VII. Recitaci mimiambu sedmého by usnadňovala delší řeč Kerdonova, která se k tomu výtečně hodí. Ale zaujímá jenom polovinu básně. Druhá polovina básně se k recitaci zase hodí velmi málo. Upozorním jen na některé věci. Verše 93—98 klade Crusius do úst druhé ženě zákaznici, ne té, jež mluvila verše 64—66, 76 n. a 83—90, Nairn však je přikládá zase první

ženě a druhá nechává stále mluviti. Ovšem verše 93—98 musí býti proneseny slabším hlasem; ale což nemohla první žena hlas tak změniti? Obě zákaznice jsou zase ženy stejného věku a stavu, a sotva by obecenstvo pochopilo, co která z obou mluví. A jak by pochopilo, že Metro mluví téměř po celou báseň? Nekladlo by jí mnohý do úst slova, jež mluví zákaznice? Legrand při rozboru tohoto mimu jest si uvedených obtíží vědom, ale omlouvá je, jako při mimiambu IV., málo přesvědčivě. Dobrý dojem recitace řeči ševcovy mohl by tedy býti zkalen možnými zmatky v druhé polovině básně.

VIII. Mimiamb osmý. *Ἐνύπνιον*, jak vidíme dle nynější úpravy textu jeho, dramatické formy asi neměl. Herondas zde oznamuje básnickou svou činnost nejprve ve formě allegorické, koncem básně pak vystupuje sám přímo v popředí (srov. str. 14). Musíme se však při něm zdržeti určitějšího úsudku, ježto text jeho není přece jen stanoven přesně a smysl některých částí přes výklad Voglianův (v uvedeném spisku) jest dosti nejasný. Nelze tedy určiti míst, jež by svědčila pro nutnost recitace tohoto mimu nebo proti ní. Neodporuje-li recitační theorii, tedy aspoň k jejímu potvrzení jistě nepřispívá.

Jest otázka, kde si představují zastancové této theorie, že mimiamby byly recitovány? Hertling soudí, že při t. zv. závodech thymelických, a to v orchestře, kdež za doby hellenistické produkovali se i rhapsodové a musičtí umělci. Než sám Legrand (str. 34 n.) vytýká, že není ze starověku jediného dokladu, že by byli v oněch závodech vystoupili i *λογόμιμοι*, *ἠθολόγοι* a *μιμῳδοί*. Legrand myslí, že mimiamby byly recitovány *ἐν κύκλοις καὶ θαύμασι*, t. j. na potulných jevištích anebo v domácích kroužcích. Před sprosté publikum, na jeviště potulná, se však mimiamby nehodily; tam by při recitaci nedošly pravého ocenění.

Výsledek úvahy naší jest asi ten: Herondovy mimiamby k porozumění svému recitace nepotřebují. Naopak se nám objevilo, že na mnohých místech dramatická forma, nedostatek vstupu, děj osvětlujícího, rychlé střídání řeči mezi větším počtem osob a nedostatečné rozlišení jejich mohly by způsobiti obecenstvu při rychlém letu živého slova zmatek a neporozumění aspoň částečné. Před obecenstvem, které by mimiamby znalo už ze čtení, mohly ovšem některé partie, zdařile jsouce recitovány, výtečně působiti, jako mimus II. a snad i VIII., řeč Metrotimina v III. a Kerdonova v VII. mimiambu. Působila-li však recitace teprve před publikem mimiambů znalým, na př. v kroužcích vzdělanců — pak nebyly mimiamby svým skladatelem původně určeny přímo k recitaci, nýbrž ke čtení.

III. Vlastni určení mimiambů Herondových.

Herondovy básně určeny byly skladatelem svým původně bezpochyby jen ke čtení. Positivních důkazů tu již netřeba. Z toho, že dokázána nemožnost provozování mimiambů na scéně, a že i theorie recitační má tu značné obtíže, plyne samo sebou, že skladatel je určil ke čtení.[1])

Jak i Legrand uznává, mohlo býti mimiambům rozuměno úplně i z pouhého čtení; a za doby alexandrijské jistě se hlavně pouze pro čtení psalo. Na př. Theokritos básnil jistě pro čtení: jeho Adoniazusám bylo by se nerozumělo při první recitaci už pro množství osob, v nich často neočekávaně se střídajících. A rozdílu co do jasnosti slohu mezi Theokritem a Herondou téměř není. Theokritos básnil pro čtení a ke čtení určeny zajisté původně skladatelem svým i mimiamby Herondovy.

Příspěvky k otázce Nekrologu Podlažického.

Podává **Jos. Plaček.**

Starší doba vývoje českého jazyka přes veškeré úsilí vědecké není nám ještě tak známa, abychom si o ní mohli utvořiti přesný obraz. Příčina toho spočívá v nedostatečném materiálu. Pro století XI., XII. a největší část XIII. není souvislé památky psané jazykem českým. Badání je zde odkázáno na jednotlivá česká slova, vyskytující se buď jako glossy latinských textů, nebo — a to tvoří největší díl materiálu — na jména vlastní buď zase v nejstarších letopisech latinských nebo v t. zv. nekrologiích, t. j. úmrtních záznamech církevních institucí, hlavně klášterů.

Množstvím materiálu (čítá 1540 resp. 1635 jmen, v kterémžto počtu se však asi polovina opakuje, ale v rozličných formách) a poměrným stářím (žádný z badatelů neklade ho do druhé polovice XIII. st.) předčí ostatní Nekrolog Podlažický.

Tyto záznamy vepsány jsou, jak známo, v ohromném rukopisném kodexu v Štokholmě, uváděném různými jmény, ale

---

[1]) Jest věru ku podivu, že učenci mají jakousi bázeň před tímto míněním. Drží se ho jen Croiset, Hist. de la litt. grecque V, str. 177, v české literatuře prof. Král, L. F. 1903, 277 n. a prof. Groh, L. F. 1893, 246. Kloní se k němu i Christ, v 4. vyd. řecké literatury, str. 562, Schanz v římské literatuře I², str. 163, Diels, Deutsche Litteraturzeitung 1891, str. 1407, 1892, str. 1682.

nejčastěji jako »Codex giganteus«, v kterémžto encyklopaedii středověké klášterní učenosti je také jeden z nejstarších rukopisů kroniky Kosmovy. Kodex velikostí svou jest unicum mezi rukopisy, a proto zmínky o něm vždy občas proběhnou sloupci jak novin tak i poučných revuí nejen českých, nýbrž i německých a jiných. O kodexu tom platí v plném smyslu slova »habent sua fata libelli.« Vznikl v benediktinském klášteře v Podlažicích u Chrudimě na konci XII. století; r. 1229 nebo 1230 byl zastaven cisterciáckému klášteru v Sedlci u Kutné Hory, poněvadž klášter podlažický byl tehdy ve veliké tísni finanční. Myšlenky vyplatiti kodex musil se klášter vzdáti pro nedostatek prostředků. Koncem XIII. st. změnil opět své místo, bylť r. 1295 vyplacen ze zástavy břevnovským klášterem od opata Bavora na přání pražského biskupa Řehoře. V Břevnově vepsána do něho v druhé polovině XIV. st. hlaholská abeceda, o níž praví Dobrovský: »schwerlich wird man irgendwo ein älteres glagolitisches Alphabet finden«.[1]) Za bouří husitských byl kodex převezen do bratrského kláštera v Broumově, kdež si jej prohlédl a do něho se zapsal r. 1527 Ferdinand I. na cestě ze Slezska. Z Broumova dostal se r. 1594 zase do Břevnova: císař Rudolf dával si z něho mnoho opisovati i byl zapůjčen na hrad pražský, kde zůstal až do loupežení švédského, jímž se dostal do Štokholmu. Královská knihovna tamější chová ho ve zvláštní péči a kodex poutá stále pozornost jak učených tak i neučených návštěvníků. R. 1820 byl učiněn pokus diplomatickou cestou zapůjčiti tuto vzácnost k nám, ale sešlo s toho. Jest si jen přáti, aby tato chlouba středověkého umění českého byla navrácena, jako se to stalo již s legendou sv. Kateřiny.

Větší význam než jako rarita má tento kodex po stránce vědecké, totiž historické a filologické. Z historie je to zvláště historie kulturní, která ještě daleko nevyčerpala bohatého materiálu kodexu. Počátek jen učinil Dudík.[2]) Pro dějiny politické důležit je zde text Kosmův a nekrolog, na jehož základě bude asi třeba rektifikovati některá úmrtní data pražských knížat a biskupů, byť difference činily jen několik dní.

Důležitější je však nekrolog pro filologa. Tomu lze z něho více čerpati než se dosud dělo.[3]) Jednou z příčin jest asi nedostatek správného vydání[4]), druhou pak, že se dosud do něho sahalo pouze pro doklady a nebyl ještě prostudován jako celek

---

[1]) J. Dobrovský: Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur. 1818, pg. 58

[2]) Dr. B. Dudík: Dějiny Moravy, 2. vyd., 1875—1884, zvláště v dílech III., IV. a VIII.

[3]) Cf. V. Flajšhans: Nejstarší památky jazyka a písemnictví českého, 1903, pg. 51.—54.

[4]) Dobrovský, Boček, Pečírka, Dudík každý si pořídili opis, poněvadž předešlý shledávali nesprávným; Patera doplňků, o nichž mluví

o sobě, podávající nám úplný seznam jmen osob všech vrstev určitého kraje ve východních Čechách z časového intervallu asi 80 let (1150—1230). Podlažický nekrolog liší se od ostatních právě tím, že neomezuje svých úmrtních záznamů jen na vyšší stavy (knížata, biskupy, opaty, šlechtu, kněžstvo), nýbrž obsahuje veškeré obyvatelstvo své doby a svého kraje, t. j. okolí kláštera podlažického. Tento jeho význam postřehl již Dobrovský [5]), jenž r. 1792 poznal kodex ve Štokholmě jako českou památku, zhruba popsal a udal obsah. [6]) Jakou důležitost přikládal nekrologu, lze souditi z toho, že jej zamýšlel zvláště tiskem vydati [7]), ku provedení však nedospěl.

Přesně datovati nekrolog Dobrovský se tehdy nepokusil; poznamenal jen, že kodex pochází z XIII. století. Neučinil toho ani později, kdy, uspořádav jména osob z nekrologu podle rodů a koncovek, pravil o nich, že žily v X., XI., XII. a XIII. století až asi do r. 1230. [8])

Po něm Jungmann při první generální přehlídce českých památek písemných byl patrně na rozpacích, do kterého století nekrolog položiti; ale byl spíše asi toho domnění, že pochází ze století XII. [9])

Také Pečírka, jenž kodex r. 1850 prohlédl a popsal [10]), byl toho mínění a snažil se z písma a majetkových poměrů původních držitelů v Podlažicích dovoditi, že kodex byl napsán a že tedy i nekrolog pochází nejdéle z konce XII. stol. [11]) Historickými nebo filologickými daty toho však nedokazoval. Přípisem již dříve objeveným se tehdy ukázal správným dohad Dobrovského, že kodex byl původně majetkem benediktinského kláštera podlažického a vznikl tedy v Podlažicích. Pečírka tehdy také otiskl špatný přepis asi 100 osobních jmen položených před vlastním nekrologem, která pokládal za seznam členů podlažického kláštera. [12])

Flajšhans (Knihy české v knihovnách švédských a ruských, 1897, pg. 53.), dosud neotiskl.

[5]) J. Dobrovský: Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur, 1818, pg. 92: »Die Auszüge daraus (t. j. podlažického nekrologu) mögen indessen die Stelle eines »Onomastici bohemici« vertreten«.

[6]) idem: Litterarische Nachrichten von einer Reise nach Schweden und Russland, 1796, pg. 35.—47.

[7]) ibidem pg. 43.

[8]) idem: Geschichte . . ., pg. 91.

[9]) J. Jungmann: Historie literatury české; vyd. 2., 1849, pg. 17. řadí jej mezi památky XI. a XII. st., o osobách však praví, že pocházejí z X. až XIII. st. a konečně pg. 689. ze st. X.—XII.

[10]) Časopis českého museum r. 1851, sv. I., pg. 98.—108.: Dr. J. Pečírka: Zpráva o rukopisech českých v královské bibliotéce v Štokholmě se nacházejících.

[11]) ibidem pg. 107.

[12]) ibidem pg. 105.

P[illegible] Dr. B. Dudík, který [illegible] nejprve popsal a nejpodrobněji pojednal o kodexu s nekrologem, a seznav nedostatečnost dřívějších opisů, také nově [illegible] úplně otiskl.[13]) Od jeho [illegible] nezměnily se podstatně nynější názory o stáří nekrologu.

Z pozdějších badatelů všímá si více nekrologu a čerpá z něho pro dějiny jazyka A. V. Šembera[14]. V datování nekrologu si Šembera počíná nezávisle na svých předchůdcích, klada jej do památek periody 114[illegible]—140[illegible], přesněji do r. 1227 nebo okolo téhož roku[15]; dokazuje to záznamem smrti markrabí moravského Vladislava, zemřelého r. 1227. Otiskuje pak mezi ukázkami řeči nekrologické záznamy měsíce ledna[16], praví, že byl dokonán r. 1227 a jména že náležejí osobám žijícím od polovice XI. stol. až do r. 1227.

V novější literatuře filologické a literárně historické věnoval mu dvě zmínky Flajšhans: jednou jej označuje jako rukopis XIII. století[17]; jinde klade nekrolog samotný do první polovice XIII. stol., celý pak kodex do XII.—XIII. stol.[18]

Konečně prof. J. Gebauer datuje podlažický nekrolog ve svých spisech[19] jako památku let 1224—1250. Přidržuje se v té věci asi výroků Dudíkových, jichž si proto nutno k lepšímu objasnění otázky všimnouti. Dudík, podav podrobný popis vnějšku i obsahu kodexu, snaží se nekrolog datovati pokud možno nejpřesněji asi tímto postupem:

Kodex podle zápisu z r. 1295[20] byl původně zastaven klášterem podlažickým do kláštera sedleckého. Odtud s dovolením podlažického konventu byl r. 1295 zakoupen pro klášter břevnovský. Kdy se stalo zastavení z Podlažic do Sedlce, není udáno; ale Dudík slova zápisu »liber fere perditus fuerat et ab ordine (sc. benediktinského, poněvadž zastaven sedleckým cisterciákům) perpetue alienatus« vykládá, že se na zastavený kodex v podlažickém klášteře zapomnělo, poněvadž pamětníci té události vymřeli; soudí pak, že k takovémuto zapomenutí na zastavený majetek v klášteře bylo potřebí asi 50 let a že tedy kodex byl zastaven asi r. 1245. Nespolehlivost takového datování Dudík

---

[13]) Dr. Beda Dudík: Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte. 1852. pg. 207—235. pg. XV—XVI. pg 403—428.

[14]) A. V. Šembera: Dějiny řeči a literatury české, 3. vyd. 1869, pg. 75. 77. 81.

[15]) ibidem pg. 75. 81. 82. 89, 451, 554.

[16]) ibidem pg. 465—466. 89.

[17]) V. Flajšhans: Knihy české v knihovnách švédských a ruských. 1897. pg. 53.

[18]) idem: Nejstarší památky jazyka a písemnictví českého, 1903, pg. 51—54.

[19]) J. Gebauer: Historická mluvnice jazyka českého. 1894—98; I. pg. 680. III. 1. pg. 624, III. 2. pg. 492 a týž Staročeský slovník 1903: I. díl pg. XX.

[20]) Dudík: Forschungen, pg. 210 a XV—XVI.

sám dobře cítil a proto se snažil podepříti je na základě kalendaria, do něhož nekrolog vepsán. Z data velikonoční neděle — zde 27. března —, která v XIII. stol. mohla připadnouti na ten den pouze r. 1239 nebo 1250, soudil, že nekrolog byl ukončen r. 1239, poněvadž prý Přemysl Otakar I. zemřelý 15. prosince r. 1230 v nekrologu již zaznamenán není (!); prohlašuje pak jen v tom případě opomenutí smrti Otakarovy za »fürwahr unerklärlich«, kdyby byl nekrolog do kalendaria vepsán r. 1250.[21]) Opomenutí smrti Otakarovy vysvětluje si tím, že písař opsal starší nekrolog, jenž sahal k r. 1224, protože v nekrologu zaznamenána ještě k 30. červenci smrt biskupa Ondřeje, zemřelého r. 1224. Ve skutečnosti jest v nekrologu zapsáno ještě pozdější úmrtí, totiž markrabí Vladislava z r. 1227, jak sám o něco dále (pg. 229) poznamenává. Hotovení kodexu odhaduje na 10 až 15 let a nutno je tedy položit podle něho do let 1224—1239.

Ze všeho patrno, že Dudík neměl jasno o otázkách, kdy byly dokončeny záznamy v nekrologu, kdy zhotoven nekrolog v kodexu a kdy konečně kodex sám. Vepsání staršího nekrologu do kalendáře kodexu v r. 1224 nechtěl připustiti pro datum velikonoční neděle; při vepsání r. 1239 zase mu bylo těžko vysvětliti nezapsání smrti krále Přemysla Otakara I. Ale velikonoční datum patrně u něho rozhodovalo pro názor, že onen starší nekrolog přepsán do kalendaria v kodexu r. 1239 a že od toho roku až do zástavy r. 1245 či 1250 byly zapisovány osoby v té době zemřelé přímo do nynějšího nekrologu v kodexu. To jsou snad ona »současná jména«, jichž »písmo nepochází od jedné (= téže) ruky jako ostatní dílo« (t. j. ostatní části kodexu[22]).

Jak rozuměti současnosti, když mluví (pg. 212) o »velmi spolehlivém současném nekrologu«, toho přesně a určitě nikde nepraví. Poněvadž tu jsou zapsány některé osoby zemřelé již na počátku XI. století (na př. biskup Thiddag † 11. června 1017), mohli bychom si právem představovati, že nekrologium založeno již na počátku XI. stol. a od té doby současně s úmrtími zapisováni zemřelí až do poloviny XIII. stol. Podle všeho Dudík touto současností, pokud jí nevztahoval na dobu 1239—1245, rozuměl asi současnost oné starší přepsané předlohy se zaznamenanými úmrtími, ač ani to není úplně správné. Jinde (pg. 227) zase mluví jen o současnosti písma nekrologia s písmem kodexu. Jak si máme všechnu tu současnost představovati, když v nekrologu nenalézáme panovníků a biskupů zemřelých v době hotovení kodexu — tedy i nekrologu — 1224 až 1239 a pak až do zastavení 1245 či 1250? V té době zemřel král Přemysl Otakar I. r. 1230, biskupové Budilov 1226, Jan II. 1236, Bernard 1240; po těch všech není v nekrologu ani stopy, a přece jsou zde za-

---

[21]) ibidem pg. 218.
[22]) ibidem pg. 209.

[illegible] až do r. 1224[illegible] zakončuje [illegible] tvrzením, že v každém případě pochází, nikoli z XII., ale z počátku XIII. stol.[23]

[illegible] pro [illegible] data »velmi společné [illegible] nekrologium« pg. 212 [illegible] a nedostatečnosti [illegible] pg. 22[illegible] vysvětluje se, že jej otiskl v [illegible]. Ale Dudík [illegible] vydání této památky nemůže dostačiti [illegible] historiku a jeví se tedy potřeba, aby, ne-li celý nekrolog ve správném znění, aspoň již dotčené opravy a doplňky [illegible] uveřejněny. Dudík historik a člen řádu benediktinského, dopustil se při vydání [illegible]ského nekrologu chyb, které svědčí o nemalé povrchnosti.

Nekrolog byl určen, jak zřejmo již z monumentální velikosti kodexu, aby vytrvale sloužil klášteru po staletí; proto šetřeno při záznamech pokud možno nejvíce místem, tak že zde nikde nenalézáme delších poznámek, jak bylo obvyklé ve středověkých nekrologiích; sotva že u osob vyšších udán stav a to vždy ještě zkratkami, které Dudík při vydání často doplňoval chybně.

V nekrologu se vyskytují 24 jména osob ženských se zkratkou *s. n.* Bicka, Biasna, Borena, Branena, Bratrumila, Budica, Dubraua, Hilteart, Jana, Lubaua (2), Lucia, Mirena, Pribicest, P... sobe, Rediohna, Ribce, Slana, Sudaua, Tesca, Vbinega, Vbizlaua, Vecka, Znerena. Poněvadž nacházíme záznam ***Laurissa soror nra***, nebylo nic přirozenějšího než také tyto zkratky doplniti v ***soror nostra***. Ale Dudík tak neučinil, nýbrž doplňoval s. n. v ***servus noster***, čímž z feminin učinil masculina, rozmnoživ tak obtíže při určování rodu některých jmen v nekrologu se vyskytujících.[24] Stejně mu všechny osoby šlechtické byly rodu mužského; doplňuje všude zkratku com. v comes, místo aby doplňoval ***správně buď v comes nebo comitissa***, na př. u jmen: Boguzlaua com., Budizlaua com., Casce com. (?), Jana com., Suatohna com. (2); Dudíkovi nebyl jasný přední moment, na jehož základě vznikla klášterní nekrologia, totiž t. zv. fraternitas (con-

---

[23]) ibidem pg. 213.

[24]) J. Gebauer: Staročeský slovník, 1903. I. pg. 79: Bohuvlast, masc. (?); Děvna, jm. osob. rodu nezřejmého. pg. 239; pg. 357: Dula, jm. osobní, masc. (?): pg. 438: Hněvka, fem. (?): přímo vinou Dudíkovy edice zůstaly ve slovníku nesprávnosti: I, pg. 78: Bohuna-y, fem. místo správ. B. masc, pg. 83: Bolečest, masc. místo správného: Bolečest, *fem.*, poněvadž se vyskytuje: ***Přibyčest, soror nostra*** (rovněž tedy ***feminina*** jsou: *Ubyčest, Svečest*): pg. 215: Debla-y, fem. místo správného: D., masc., pg. 352 místo Dúbrava, servus noster správně: ***Dúbrava soror nostra;*** pg. 599 místo: Jana, Jána, masc. (Jana servus noster) správně: *Jana, Jána, fem.*, poněvadž: ***Jana soror nostra*** a ***Jana comitissa*** (u Dudíka chybně: Jana comes); z nekrologu neregistruje slovník těchto jmen: Casce (rod nezřejmý), Diua (masc.), Ferus (masc.), Fabianus (masc.), Cutra (masc.), Ebo (masc.), Indrih (masc.), Francard (masc.), Hiltcart (fem.), Laurissa (fem.), Ilta (fem.).

fraternitas také), t. j. sbratřování se za účelem participace na duchovních, někdy i hmotných výhodách. Proto také nevěděl přesně, že 95 jmen před nekrologem je vlastně *seznamem*[25]) takovéto *fraternity*, a doplňoval i zde chybně, na př. Matheissa cr místo v *M. consoror* v M. cantor a j. v.[26]); nazývali se totiž členové fraternit mezi sebou fratres a sorores (consorores).[27])

Bylo již ukázáno, jakým způsobem Dudík dospěl k svému datu nekrologu, a připomenuto, že i prof. J. Gebauer, důvěřuje při tom asi správnosti historických vývodů historika Dudíka, přijal jeho datování; ale, postihuje zajisté dobře kolísání jeho, raději volil širší meze a přijal léta 1224—1250. Seznámíme-li se však se zařízením nekrologií, objeví se Dudíkovy vývody málo spolehlivými, tak že bude třeba dosavadní datování nekrologu podlažického posunouti z druhé čtvrtiny XIII. stol. do první.

Sumární odhad ze slov »fere perditus fuerat« nelze pro neurčitost vůbec připustiti k důkazu o datování. Dudíkovi hlavní pomůckou bylo velikonoční datum. Ale datum velikonoční je při určování stáří prostředkem velmi nespolehlivým. Středověké kláštery nemohly a také nedávaly zhotovovati pro bohoslužebné účely každoročně nového kalendaria s martyrologiem (t. j. seznam jednotlivých dnů dle římského kalendáře s připsanými jmény svatých). Jim šlo pouze o to, aby měly martyrologium s kalendariem kteréhokoli roku, a pak jednoduchým způsobem určovaly v kterémkoli budoucím roce hledaný den a svátek: potřebovaly jen určiti velikonoce v dotyčném roce a znáti pohyblivé svátky; proto se ke kalendariu připojovalo obyčejně o tom poučení. Takovéto poučení má za kalendariem i nekrolog podlažický jako jiné nekrology, na př. ostrovský[28]) nebo břevnovský.[29]) Poněvadž při takových schematech kalendářních šlo o jednotnost, kladlo se v nich obyčejně datum velikonoční na den 27. března[30]), kdy mohou nejdříve nastati velkonoce. Proto datum velkonoční není spolehlivým prostředkem k datování, a Dudík užívaje ho, pochybil.

Zbývá nám tedy datovati nekrolog buď z martyrologia pomocí let kanosisace světců, nebo seznati povahu záznamů nekro-

---

[25]) Sitzb. der phil.-hist. Classe der kais. Akad. der Wissenschaft. in Wien. Jhg. 1853, Band X: G. Zappert: Über sogenannte Verbrüderungsbücher und Nekrologien im Mittelalter, pg. 417—463, a Bd. XI, pg. 5—42.

[26]) cf. Du Cange: Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis, 1840—1850, hesla: consoror, soror.

[27]) cf. ibidem: fraternitas, confraternitas.

[28]) Zprávy o zasedání Král. čes. společnosti nauk. Ročník 1878, pg. 346—354; J. Emler: Ein Necrologium des ehemaligen Klosters Ostrow, a v Časopise čes. musea. 1878, pg. 291.

[29]) J. Truhlář: Nekrologické zápisky břevnovské z konce XII. a poč. XIII. stol. ve Věstníku české akademie na r. 1899.

[30]) Dr. H. Grotefend: Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit, 1891. I. Band, pg. 165.

[illegible] František [illegible] Tomáš [illegible]

[illegible] přesně to [illegible]

[illegible] k e. [illegible]

[illegible] o prospěšnosti [illegible] v po- [illegible] smlouvami [illegible] tím účelem [illegible] záznamy [illegible] stereo- [illegible] lepší evidenci [illegible] osob: tak [illegible]

[illegible] s sebou, [illegible] vůči a [illegible] členy kon- [illegible] však jen o těch [illegible] církevní kor-

[illegible] 13—186.

[illegible] 279. 464. III. pg. 472, 311. 312.

porace byli pokládáni za legitimní. Odtud záznamy jejich úmrtí téměř ve všech nekrologiích; podobně i v podlažickém. Řada panujících knížat počíná zde Břetislavem I., zemřelým r. 1055, a končí Jindřichem Břetislavem, zemřelým r. 1197; biskupové pražští jsou zde zaznamenáni souvisle od Šebíře zemřelého r. 1067, až do Ondřeje zemřelého r. 1224, a to obojí hodnostáři, jak zcela správně soudí Dudík[33]), s výjimkou těch, kteří nebyli uznáváni za řádné panovníky (Svatopluk † 1109, Soběslav † 1180, Václav II.) nebo biskupy. U těchto dokonce *záznamy našeho nekrologu brány tak přísně*, že nezapsáni ani ti, kteří buď dobrovolně abdikovali nebo zemřeli před úplným, všem formám vyhovujícím uvázáním se ve správu diecese (Silvestr, Hotart, Valentin, Pelhřim, Budilov † 1226). Že počato se záznamy knížat a biskupů 100 let před vznikem kláštera, souvisí s jeho filiací a potvrzuje jen jeho rigorosnost po té stránce; my můžeme pokládati *nekrolog takřka za úřední záznamy úmrtí pražských biskupů a knížat.* Není-li v něm již zaznamenána smrt Přemysla Otakara I. zemřelého r. 1230 a biskupa Jana II. zemřelého 1236 — nástupce r. 1226 abdikovavšího Budilova, o r. 1240 zemřelém Bernardovi ani nemluvě — je to zcela bezpečným důkazem, že **r. 1230 nebylo do něho v Podlažicích už zapisováno,** čili že již byl v klášteře sedleckém, kde do něho vůbec nic nepřipisovali stejně jako v Břevnově nebo Broumově.

Že nekrolog byl ukončen před r. 1230, je zcela jisto. Kdy byl však vlastně psán a uzavřen? *Terminus ad quem* jsou léta *1228—9:* r. 1227 byl do něho ještě zapsán syn krále Otakara I., markrabě moravský Vladislav, téhož roku 18. února zemřelý; bylit do nekrologu podlažického vedle panujících pražských knížat zaznamenáni i jiní Přemyslovci, kteří s klášterem podlažickým nebo s kláštery k němu ve zvláštním poměru stojícími (Opatovicemi a Litomyšlí) bývali v bližším styku. Kromě panujících knížat a markrabí Vladislava je zde ještě sedm jiných mužských členů dynastie, z nichž čtyři nebo pět Dudík pokládal za syny Přemysla Otak. I. Ale domněnka jeho není pravděpodobna; je-li snad mezi nimi některý syn Otakarův, tedy najisto zemřel před otcem jako Vladislav. Jsou to členové dynastie zemřelí dílem již před založením kláštera (asi Břetislav, Vladislav, Vratislav), dílem až po jeho založení, tedy asi od r. 1150 do 1230 (Konrád, Otto, Svatopluk, Jaromír).

Po stránce filologické není nedůležito, kdy počato s psaním nekrologu v Podlažicích v té formě, jak se nám zachoval ve štokholmském kodexu.

Dudík neměl o tom jasných představ: nepřesnost jeho výrazů připouští sice výklad, jako by starší nekrolog byl vepsán do kalendaria najednou bez dalšího pokračování, ale přes to byl za-

[33]) Dudík: Forschungen pg. 213.

[illegible] pg. 209 [illegible], že [illegible] přepsaném, bylo [illegible] v té příčině [illegible] r. 1227[35] [illegible] představoval, že [illegible] ve velmi [illegible] jsme také asi [illegible] jako Dudík, [illegible] nejasným [illegible] ukončen po [illegible] až asi do [illegible] nebo [illegible] střední cestu.

[illegible] znají [illegible] že [illegible] záznamů [illegible] části [illegible]

[illegible] je nesporné. Tak [illegible] klášter stál na samém [illegible] mohlo [illegible] vzato [illegible] cesty, které [illegible] šlechta, [illegible] se mohly dostati do ne[illegible] poměrně [illegible] své existenci, mohlo [illegible] později: první [illegible] po zhotovení kodexu [illegible]

[illegible] do r. 1224. [illegible] že všichni od vzniku [illegible] s výjimkou bi[illegible] na místě prvém. [illegible] Semlerem. Klášter vznik ne[illegible] přesně známém [illegible] Představovali si to zajisté [illegible] byly zapsány osoby [illegible] následovala jejich [illegible] podle hodností spo[illegible] první místa.

---

[34] [illegible] 77. 82. 83.
[35] [illegible]
[36] [illegible]
[37] [illegible] pg. 51—4.
[38] [illegible] pg. 417.
[39] [illegible]

Tendence vykazovati osobám vyšším nebo o klášter zasloužilejším v záznamech první místa byla vždy. Starší nekrology jí vyhovovaly zvláštními sloupci pro jednotlivé stavy; později se prvých lokací dosahovalo jednoduše tím, že první místa při dnech pro případné zaznamenání takových osob nechávána prázdna, jak to jest doloženo v nekrologu ostrovském[40]), který také jinak má dost podobností s podlažickým. Proto ***záznam r. 1227 zemřelého Vladislava***, kterého nalézáme ***na prvém místě***, nikterak ***není důkazem, že starší záznamy pořádány a vpisovány do kodexu až po r. 1227.*** Při dnu od založení nového nekrologu bylo první místo prázdné a r. 1227 jméno Vladislavovo před ostatní vepsáno. Bylo-li první místo vyplněno někým již dříve zemřelým, kterého písař uznal za hodna první lokace, tedy zapsán později téhož dne zemřelý hodnostář na první místo ku předcházejícímu nebo následujícímu dnu. Několik případů obojího způsobu vykazuje nekrolog podlažický i ostrovský.

Nastává nyní otázka, kdy se ono přepsání staršího nekrologu do kodexu stalo, čili do které doby položiti ***terminus a quo podlažického nekrologu v jeho nynější podobě.***

Se vší bezpečností můžeme tvrditi, že se to nestalo teprve v posledních letech před jeho ukončením, tedy krátce před lety 1228—1229.

Klášter podlažický zbavoval se kodexu v největší nouzi. Je to zřejmo již z toho, že se ho úplně zbaviti nechtěl, že jej pouze zastavoval, doufaje, že v lepších dobách jej zase vyplatí. Slova zápisu »ob nimiam domus suae egestatem« [41]) jsou zde nanejvýš pravdiva a upřímna. Klášter se s ním musel zbaviti své učebné, obřadní, památní knihy, která mu byla velmi potřebná a nadto jistě i jeho největší chloubou. Jen v krajní tísni zbavoval se toho neméně vzácného než potřebného čísla svého inventáře, poněvadž právě ono repraesentovalo značné bohatství. Proto musel býti kodex zhotoven v době, kdy v klášteře panoval jistý blahobyt, dostatek finančních prostředků k vypravení nákladného díla.[42]) A ***pro přechod od tohoto stavu ke krajní nouzi musíme předpokládati větší řadu let;*** musilo to býti aspoň nějaké desítiletí, máme-li na zřeteli veliký kontrast mezi nákladnou výpravou kodexu a bídou, jež nutila majitele zastaviti předmět tak potřebný, mající sloužiti svým účelům věky.

Možno však namítnouti, že kodex byl zhotoven v klášteře a že tedy nebylo snad potřebí tak velkého nákladu. I když uznáme za platnou tuto námitku, nutno přece setrvati při tvrzení, že od ukončení kodexu (nikoli nekrologu) až do jeho zastavení r. 1228—1229 musila uplynouti větší řada let. Klášter dal zhotoviti kodex, ne aby měl kuriositu jen pro odiv, nýbrž v první řadě

[40]) Zprávy o zased. Kr. čes. společ. nauk 1878, pg. 350, 352.
[41]) Dudík, Forschungen pg. XVI.
[42]) cf. Čas. čes. mus. 1851, 1. sv. pg. 107.

a především pro [illegible] [illegible] [illegible] třeba ovšem připustiti, že jen jako [illegible] kodex musil sloužiti **každodenní** potřebě v klášteře: evangelia, [illegible] pravidla, **kalendář, direktář,** nekrolog. *Při [illegible] [illegible] [illegible] šetreno místem*: vypočtěny [illegible] K[illegible][43], a nekrologické záznamy, přirovnáme-li je k [illegible] [illegible] [illegible] přímo [illegible] stručnost[44]) ale s ní i [illegible] [illegible] pro podlažický nekrolog snahu po úplnosti. To vše se [illegible] [illegible] [illegible] tím, *že kodex měl sloužiti* svým účelům ne [illegible] ale [illegible]. A když tomu tak jest, není naprosto [illegible] [illegible], že by takové dílo ihned po ukončení bylo zastaveno. Kromě *mezi [illegible] a zhotovení kodexu musíme položit delší interval než jen několik málo let.*

Naznačené [illegible] vzniku a účel kodexu předpokládají pak pro zhotovení [illegible] plán na němž [illegible] a především nepřetržité pracováno: proto si lze stěží představiti s Dudíkem hotovení kodexu 10 nebo 15 let. Zhotovení všeho obsahu se stalo v několika málo letech, zejména je [illegible] [illegible] již z umístění je to zřejmo, že *kalendář s nekrologem byly zhotoveny* naposledy a ne jinak než *současně*, poněvadž byly spolu s řeholí předmětem každodenní potřeby, a mělo-li se jich užívati, musil býti celý ostatní kodex, s nímž jsou spojeny, již hotov. Zvláště s důrazem je třeba vytknouti tu okolnost, že *starší nekrolog byl ihned vepsán do hotového kalendaria*. Nekrologické záznamy dály se vždy jen do kalendarií, která byla za tím účelem zvlášť upravována; a vidíme-li, že i podlažické kalendarium bylo pro nekrolog upraveno, rozumí se samo sebou, že tam ihned zaznamenávána úmrtí, poněvadž by nebylo rozumno připravené kalendarium nechávati prázdné a pokračovati v starším nekrologu, který tam měl býti a také skutečně byl vepsán. Kromě toho co nejrychlejším vepsáním starších záznamů do hotového kalendaria dosaženo výhody, že nebylo třeba užívati dvou knih, nýbrž toliko jediné — kodexu.

Je tedy *zhotovení kalendaria terminus a quo našeho nekrologu*, a jde o to, abychom zjistili, kdy napsáno kalendarium.

Zasvěcené svátky jsou v podlažickém kalendariu označeny červeným písmem jména světcova, obyčejné památky černě.[45]) Při 4. červenci najdeme *na prvém místě červeným písmem* zaznamenané jméno *sv. Oldřicha* (památka jeho dříve slavena v Čechách jako zasvěcený svátek) a teprve *na druhém místě černým písmem* (jako obyčejnou památku) jméno *domácího světce a patrona Prokopa.*[46]) Sv. Prokop byl kanonisován r. 1204.

[43]) J. Emler: Fontes rerum bohemicarum. II. pg. 56, (pozn. 25,) pg. 197 (pozn. 21). cf. Dobrovský: Litter. Nachr. pg. 38—43.

[44]) cf. Dudík, Forschungen pg. 216.

[45]) cf. Dudík, Forschungen pg. 428.

[46]) ibidem pg. 416.

Byl to prvý případ toho druhu v Čechách[47]) — první formální kanonisace českého svatého, bývalého opata benediktinského kláštera na Sázavě. Tu bychom čekali, že v našem kalendariu, jež sloužilo potřebě českého benediktinského kláštera a bylo psáno podle dosavadních náhledů až po kanonisaci, bude památka sv. Prokopa jako prvního církví slavně prohlášeného domácího světce, a což zvláště padá na váhu, bývalého opata téhož řádu z kláštera dosti blízkého, označena jako zasvěcený svátek na místě prvním. Omyl, ač písař se nevyznal příliš v astronomické části kalendáře[48]), nebo opomenutí kanonisace jsou naprosto vyloučeny za tehdejších poměrů. To možno vysvětliti jen tím, že jméno Prokopovo vepsáno do kalendáře již před kanonisací, poněvadž památka jeho uctívána jako muže svatého života.[49]) Máme-li pak *zjištěno* nekrologem benediktinského kláštera ostrovského asi z konce XII. a poč. XIII. stol., *že památka sv. Prokopa byla po jeho kanonisaci slavena v benediktinských klášteřích českých jako zasvěcený svátek,* poněvadž tam jeho jméno jako zasvěcený svátek po kanonisaci r. 1204 dodatečně bylo zapsáno,[50]) nabýváme tím jistoty, že **kalendarium s nekrologem bylo vepsáno do kodexu již před r. 1204,** a že písař čistoty[51]) a úpravy dbalý buď že snad zapomněl nebo mnohem pravděpodobněji proto, že den beztoho se slavil jako zasvěcený svátek, pro zachování čistého vzhledu a snad i pro trvanlivost černi neuznal za vhodné jméno sv. Prokopa opraviti. V přesvědčení tom utvrdí nás ještě ta okolnost, že *jméno Prokopovo je zde zapsáno jen s označením »abbas«, nikoli »abbas et confessor«*, jak se stalo po kanonisaci v Ostrově, když bullou kanonisační označen krátce důvod kanonisace a kategorie nového světce[52]), a jak také náš kalendář všude jinde u světců vyznavačů činí. Že na př. nenajdeme sv. Prokopa v kalendariu nekrologických zápisů břevnovských[53]), vysvětlíme si snadno tím, že v Břevnově r. 1194 ve příčině opata Prokopa dbáno nařízení papežských z r. 1170[54]) (omezujících úctu nekanonisovaných) právě tak, jako jich v Podlažicích dbali ve příčině nekanonisovaného poustevníka Vintíře, kterého sice

[47]) cf. Dr. Fr. Krásl: Sv. Prokop. 1895, pg. 214.

[48]) cf. Dudík, Forschungen pg. 428.

[49]) cf. Fontes rer. boh. II. pg. 246—247. Letopisy sázav. psané 1173-8 praví: beatus abbas P., beatissimi patris P., sancti patris P.; vir sanctus P., sanctus pater, sanctus vir, per merita et orationes beati patroni Procopii.

[50]) cf. Časopis musea království Čes. 1878, pg. 290 a Sitzb. d. böhm. Gesellsch. d. Wissenschaft. 1878, pg. 348.

[51]) cf. Dudík, Forschungen pg. 209.

[52]) cf. Sitzb. d. böhm. Gesellsch d. Wiss. 1878, pg. 348, a Krásl: Sv. Prokop, pg. 214—215.

[53]) Věstník čes. akademie, roč. 1899 (VIII.) J. Truhlář: Paběrky z rukopisů Klementinských (Nekrolog. zápisky břevnov. z konce XII. a poč. XIII. stol.)

[54]) cf. Krásl: Sv. Prokop, pg. 214.

Dudík nenašel v martyrologiu, ale mohl najíti ve vlastním nekrologu (8. X.), a jejž břevnovští bezpečně měli ve svém martyrologiu, pokládajíce ho za světce.[55]). Oba kláštery dbaly stejně církevních zákazů, jenže podlažický dbal při Vintíři, břevnovský při Prokopovi, a břevnovský nedbal při Vintíři a podlažický při Prokopu.

Památka Prokopova označena v Podlažicích buď již podle starší předlohy nebo asi teprv při hotovení nového kalendaria byla připojena.

Kanonisace sv. Prokopa r. 1204 nebyla dílem okamžiku; byla připravována a usilováno o ni.[56]) Prvým, patrně již úmyslným krokem k ní jsou letopisy mnicha sázavského.[57]) Vlivem jejich úcta Prokopova šířena a sílena. Sázavský klášter měl najisto již při jejich sepsání tendenci směřující ke kanonisaci svého bývalého opata. Bylo-li jméno Prokopovo již ve starším podlažickém martyrologiu, bylo to asi jen vlivem letopisů kláštera sázavského a stykem s ním, jehož stopy jsou již v nejstarší části záznamů. Spíše však jméno Prokopovo bylo vepsáno teprv až při hotovení kodexu, nejsouc ještě v starším martyrologiu-nekrologu.

Asi v posledních letech XII. stol. byla zvláště na Sázavě usilovná snaha provésti kanonisaci; tehdy patrně vzniklo tam sepsání, mající již přímo sloužiti k dosažení kanonisace, a to zajisté šířeno po benediktinských klášteřích českých. Hned asi prvý nebo druhý rok nového století vstoupil klášter sázavský v bezprostřední jednání s kurií o kanonisaci[58]), k níž však došlo z politických příčin až r. 1204. Vlivem pak těchto snah, v Podlažicích jistě dobře známých, dostalo se jméno Prokopovo za vyjednávání s Římem v seznam právě hotovený nejspíše v letech 1201—1203. Že bylo jméno zapsáno asi již za pokročilého jednání, k tomu poukazuje připsání ke 4. červenci.

V každém případě pochází kalendarium a s ním nutně i začátky nynějšího nekrologu z doby před r. 1204. Proto musíme terminus a quo položiti nejdéle do r. 1203, a poněvadž za terminus ad quem jsme určili r. 1229, **lze podlažický nekrolog datovati bezpečně lety 1203—1229.**

Podle toho pak, co bylo řečeno, byl by *vývoj nekrologu* asi tento: Krátce po vzniku kláštera, jistě již *ke konci šestého desítiletí XII. stol.*, byly *založeny v Podlažicích nekrologické záznamy*, kteréž vzrůstaly současnými zápisy úmrtí z okolí klášterního. Po zhotovení kodexu byly *přejaty v plném rozsahu*

---

[55]) cf. Krásl-Ježek: Sv. Vojtěch, druhý biskup pražský. 1898 pg. 322, 325, a Krásl: Sv. Prokop, pg. 13—14.
[56]) cf. Krásl: Sv. Pokrop, pg. 210—214.
[57]) Fontes rer. bohem. II. pg. 240—246. Novotný v Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 1903. XXIV. Band, pg. 567 klade jejich sepsání do r. 1173—1178.
[58]) Krásl: Sv. Prokop, pg. 214.

bez obvyklého vypouštění *do nekrologu nově založeného v kodexu*. To se stalo někdy *okolo r. 1200,* nejdéle r. 1203. Tento restaurovaný *nekrolog* byl pak *dále rozmnožován současnými úmrtími* osob všech stavů způsobem jako starší *asi po čtvrt století, nejdéle do r. 1229.* Mimo to *v této době doplněna řada pražských knížat a biskupů* nazpět do poloviny XI. století. *Nejdéle pak r. 1230 kodex zastaven do kláštera sedleckého, a nekrologu k úmrtním záznamům již užíváno nebylo.*

Studie o Janu Nerudovi.

Od **Alberta Pražáka.**

II.

Poznámky ke druhému vydání Nerudových básní v jeho „Sebraných spisech".

Pan Ign. Herrmann vydal právě první díl básní Nerudových, i lze na něm sledovat, kterak druhé vydávání Sebraných spisů pojal.

Prvému vydání Nerudových básní se vytýkalo celkem málo: pamflet »U nás« se těžce pohřešoval, jinak nebylo valných námítek. Druhé vydání objevuje se ve formě změněné. Pořadatel takto určil dosah změny: »Při prvém vydání Sebraných spisů Nerudových pojaty byly všechny básně ve svazek jediný. Při tomto druhém vydání rozdělili jsme objemný ten svazek ve dvě části: prvá obsahuje H ř b i t o v n í k v í t í a K n i h y v e r š ů, druhá P í s n ě k o s m i c k é, B a l l a d y a r o m a n c e, P r o s t é m o t i v y, Z p ě v y p á t e č n í, P o s l e d n í b á s n ě, R o j e p i g r a m ů a dodatkem U n á s. Při prvém souborném vydání vypustili jsme z knih veršů ony básně, jež do nich Neruda přejal ze Hřbitovního kvítí. Učinili jsme tak proto, aby se stejné verše neopakovaly. Po dobré úvaze však v tomto novém souborném vydání otiskujeme Knihy veršů celé, nezkrácené, dle původního uspořádání Nerudova.« Změna je prospěšná: zapadlý a pro Nerudův kriticism a odboj proti musejní reakci důležitý pamflet »U nás« stává se přístupným a definitivní znění »Knih veršů« patrné. Ale víc neslibuje pořadatel. Nerozhojňuje tištěnými ale Nerudou do Knih veršů nepřijatými básněmi svého vydání, vše ostatní nechává tak, jak bylo při vydání prvém. Druhá část básní obsáhne »Poslední básně«, zase jak byly ve vydání prvním, tedy ani ne všechny básně, jež testamentárně Neruda připustil.

Pořadatel tak, jak vydal nyní v první části Hřbitovní kvítí a Knihy veršů, vyhověl závěti. Neruda v závěti dne 8. října 1890 napsané dovolil vzíti do Sebraných spisů z básní, co vydáno jako kniha, a pak básně od desíti posledních let různě vytištěné. Tentokrát Hřbitovní kvítí je textově věrné, bez moderní koncesse pravopisné, tak, jak je Neruda 1857 vydal. Po té stránce nelze vytýkati tedy nic.[1])

Ale *mnohé* lze vytknouti se stanoviska moderní literární historie. Neruda ve svém vydání skupil řadu básní a nedatoval jich. Není to zvykem. Ale ve vydání Herrmannově mělo by to nezměrnou důležitost. Ukázalo by se, že vlastně do roku 1860 Knihy veršů byly hotovy, že básnická pomlčka tvůrčí je delší, než jak by se zdálo. Vyčtu zde chronologickou genesi Nerudovy tvorby do r. 1860 pro Knihy veršů: Divoký zvuk (Máj 1859), Kolovrátek (Obr. Živ. 1859, str. 67—9), O Šimonu Lomnickém (Máj 1858, str. 37), Jeník (O. Ž. 1859, str. 168), Mrtvá nevěsta (O. Ž. 1860, str. 5), Rubáš (Lumír 1857), Nestálí druhové (O. Ž. 1860, str. 38), Dobrovolník (O. Ž. 1859, str. 150), Slaměný vínek (O. Ž. 1859, str. 215), Skočme, hochu (O. Ž. 1859, str. 385), Dědova mísa (Českomoravská pokladnice 1857), Při baletu (O. Ž. 1859, str. 215), Jako do skoku (O. Ž. 1860, str. 44), Oběšenec (Lumír 1854), O třech kolech (Almanah Růže 1860), Ask (O. Ž. 1859, str. 216), Otci (O. Ž. 1860, str. 341), Anně (Lumír 1857), Elegické hříčky (O. Ž. 1859, str. 170), Loretánské zvonky (O. Ž. 1859, str. 111), Z kraje (O. Ž. 1860, str. 202), Ohlasy italských národních písní (Alm. Růže 1860, O. Ž. 1859), Také růže smrt (O. Ž. 1859, str. 303), Z mělnické skály (Hum. Kalendář 1859), Lístky ze Hřbitovního kvítí (Ze života, O. Ž. 1859, str. 4, 152, 158, 386), Z času za živa pohřbených (O. Ž. 1859, str. 386), České verše (O. Ž. 1860, str. 304). K tomu dodávám, že *celé* Hřbitovní kvítí ve výboru sem přetištěno. Co to znamená? Jistě, že Neruda od let 1860—1873, resp. 1878 básnicky téměř docela zmlkl. Nelze aspoň nazvati *činné* tvůrčí dobou třináct let, v nichž se napíše snad právě tolik básní, nijak rozměrem a podstatnou novostí stejně významných, jako před r. 1860. *Chronologickým označením* básní by Herrmann objevil faktum pro básnickou povahu Nerudovu důležité, které by nutilo tím více přemýšlet, čím více J. Vrchlický se ve své studii pozastavuje nad lety naprosté neplodnosti 1872—78. Ne tedy šest, ale téměř 18 let značí nepoměrné tvůrčí zliknavění a ustání.

Bylo by se doporučovalo přihlížeti také k *původnímu, prvotiskovému znění některých básní.* Tak na př. »Poslední ballada z roku dva tisíce a ještě několik« má původně motto: »Dann trägt der letzte sträfling die letzte bank hinaus« s po-

[1]) V té příčině se s p. referentem rozcházím; pravopis, pokud se jím znění slova nemění, ve vydání novém měl býti upraven podle způsobu dnešního: psáti pře*d*ce, poe*z*ije atd. je dnes zbytečné. *J. V.*

známkou »zcela svobodně dle An. Grüna«. Třeba Neruda to vše později vynechal, mělo dnešní vydání na věc upozorniti, aby se nevytklo, že Neruda neoznačoval pramene svých námětů. Neruda jednou napsal, jak se mnoho napřemýšlel, než našel lyrické nebo epické básničce vhodný nápis. V poznámce bylo by se dnes mohlo upozornit, že na př. mnoho »Lístků hřbitovního kvítí« tvořilo v O. Ž. cyklus »Ze života«, nebo že »Allegorie« původně byla nadepsána »Bájka,« báseň »My celý svět jsme bili v tvář« že měla nápis »Hurrah, šuhajci!« a mn. j.

V druhém vydání již se objevuje poznámka tentokrát ještě Nerudova a vysvětluje vznik »Divokého zvuku«. Takových poznámek pořadatel mohl přičinit víc. Tak na př. k básni »O třech kolech« Neruda v O. Ž. 1860, str. 233 poznamenal své prameny: národní pověru o svatbách a národní pořekadlo české, platící vdovám tří mužů, že totiž »o třech kolech do pekla jedou«. Leckde Neruda měl předlohy. Tak na př. »Se srdcem rekovým« zpracoval na základě básně Georga Hesekiela »Jakob Douglas« a M. hraběte Strachwitze »Das Herz von Douglas«. »Jeptišku« Neruda psal pod dojmem básně Amalie v. Helwig »Die Rückkehr der Pförtnerin« a E. Geibla »Die junge Nonne«. Kritické vydání vítalo by takové poznámky; vyložily by dílo a jeho vznik znamenitě.

Tyto nedostatky jsou však jen podružné, připomenu-li, že *mnoho básní z první tvůrčí doby je neotištěno a ukryto v časopisech, dnes nepřístupných.* Po té stránce lze se sice brániti odkazem na závět, ale obrana ta nestačí. Již J. S. Machar, posuzuje první vydání básní, chtěl důrazně celého Nerudu i proti vůli jeho závěti. Herrmann jako doplněk básní měl by uveřejnit všecky v knihy nesebrané básně i před r. 1880. Tím básnické povaze Nerudově přibylo by mnoho nových odstínův.

Ukáži, které, a označím spolu básně, jež pro kritiku díla jsou nezbytné, tedy pro veřejnost nutné.

Českomoravská pokladnice, kalendář na r. 1857, otiskla mimo »Dědovu misu« také báseň »Sud«. Námětem je lidová humoristická historka, vypravující o hallucinaci opilého a pověrčivého sedláka. Je zpracována lehce, v tempu lidové písně, podbarvená jemnou ironií, výrazná, plastická. Máte dojem nizozemského obrázku z pijácké krčmy. Neruda dobře tu vidí a věrně zachycuje venkovský, mírně pijácký a bodře upřímný typ. Humoristické listy 1859, str. 50 mají od Nerudy »Balladu o jednom hrdinovi«, plynnou a lidově dobíravou: »Byl jeden velký hrdina, ten sebral vojsko v pole, a sprosťákům dal ručnice, a kaprálům dal hole. A když měl vojsko sebrané, tu neznal proti komu; i sebral hole, ručnice, a poslal vojsko domů.« Obrazy života 1859, str. 215 uveřejnily Nerudovu báseň »Lišák«; je to pokus o moderní bájku, pod jejíž fabulí se skrývají ironisující hroty. Velmi důležitá báseň na téže stránce,

»Bol v přírodě« líčí mladíka idealistu, milence měsíční noci, který mdlobou klesá. Ráno lidé jej našli a nemohli vzkřísit. Litovali ho, — věřili, že trpěl upřílišeným vzrušením z romantismu krásné noci. Mladík si však šeptal zcela prosaicky a vystřízlivěle: »Věru už se neopiju, nehodno to muže, a když prospí noc snad v trávě, nastydnout se může.« Tato, byť násilná pointa, je pro Nerudův mladistvý heineismus význačná. Tamže Neruda otiskl »Dítě lásky« a poukázal na sociální bezpráví a životní bolest, jíž je dětem lásky zakoušeti. Báseň je pod vlivem písně prostonárodní »Osiřelo dítě«: nová, moderní otázka vyzpívána tu zcela ve způsobu lidovém. V Obrazech Života 1859, str. 216 uveřejněna reflektivní báseň »Dva otcové«, meditující o Moudrosti, Hrubství a Hlupství a zase vtipná svou nevtíravou ironií. Na str. 303 v témže listě 1859 čteme »Vodní panny«, jež zřejmě projevují vliv Andersenovy pohádky »Vodní panna«. Pohádku tuto přeložil do Lumíra 1856 J. M. Boleslavský, a Neruda svérázně a volně ji zpracoval veršem a zčeštil. Báseň mnoho věnuje popisům a líčením krajinným a problémem i zpracováním upomíná místy na Čelakovského »Tomana a lesní pannu«. R. 1860 O. Ž. na str. 42 otiskly »Proudící vodu« a na str. 92 zlomky z větší lyrické básně »Mnich«. Proudící voda obsahuje roztomilý rozhovor mladé dívky s potůčkem o touze a hoři. Jest melodická a jako v taktech písně lidové tvořena. Mnich je velmi zajímavý fragment: sní o sbratření všech lidí, o evangeliu lásky, o mši lásky, na niž půjdou všichni ti, již sílu svou, své meze znajíce a sobectví se zříkajíce, bratrů budou hájit a tím sebe, všichni, kdož ztiší zimniční chtíč nadvlády a bratrům neučiní, co je samy bolí. Dnes se jen sezvání k té mši, — země — srdce železné, modrý stříbrný zvon, v nebesa bije a hlaholivým zvukem všechny lidi dobré vůle zve. Tento nadšený sen však záhy ruší myšlenka smrti. Básník se jí leká uprostřed života. Uvažuje o ní. »Co jest to smrt? — Ach, kdož to poví, jaký to život smrtí nastane! Nechť jakýkoli, přec to život nový, po přešlém sotva slza ukane! Snad počne život smrtí teprve? — My sotva volat budem zašlou dobu! Náš život jest jen stálé umírání, jsme nadhrobkem na budoucím svém hrobu, stojíme kratší nebo delší dobu, den každý část si žití pourve, a koho umdlelo už přece stání, nuž — padni měkce vlastní do krve!« Básník »Hřbitovního kvítí« se tu zase zpovídal ze svých myšlenek o záhrobí. Humoristické listy 1860, str. 329 otiskly humoristickou »Romancí«, již pro laškovný spád cituji zase celou: »Vlašťovka letí s vysoka tak hravě, lehce, a nese těžké psaníčko, že ji už nechce. Den, týden, dva, tři měsíce tak rychle plynou, a sotva rok že odplynul, vzal on si jinou. On tloust', byl chvála Bohu zdráv, a paní slehla, však to tu první mrzelo a v hrob si lehla. »Hrob, svatba, křtiny« — sousedka snář z koše vzala, »vlašťovka, faleš« — na dvéře pět numer psala.« V H. L.

1861, str. **139** Neruda napsal osobně zbarvené dojmy »Mrzuté masopustní aforismy veselého člověka«, v nichž je memoirová báseň »Což jsem se košů nanosil«. Rodinná kronika otiskla k slavnosti borovské text Nerudův k slavnostnímu sboru Zvonařovu, jenž je vlastně básnické motto k známému zakřiknutí žvanivého vlastenčení: »Shlédni na nás se své výše, jak tvůj národ milovaný volněj novým ránem dýše. Ty's naučil nás žít i mřít, — my hynout více nebudem, a třeba mnohý kles, přec svobodu si dobudem«, atd. Táž kronika 1862 uveřejnila »Ódu na radost z přítele«, věnovanou Ant. Finkovi na pamět dne 13. června 1862. Květy 1865, str. 94 mají báseň podle Björnsonova motivu zpracovanou »Babiččin odkaz«, zajímavou ukázku, jak Neruda severskou balladickou látku zčeštil.[1])

To vše jsou důležité doplňky, jež celou svou genesí a povahou chtí zpestřit »Knihy veršů«. Bylo by to radostné jen zmnožení Nerudova prvního básnického údobí.

Mimo ně je *řada veršů, jež Neruda z jednotlivých cyklických básní vyřadil.* Časopisecky lze nalézti tyto cenné doplňky:

Humoristický kalendář na r. 1859 má v cyklu »Z mělnické skály« č. VI., později vyloučené: »Jen pijte vodu řiďounkou a jezte z fíků růžence a zazpívejte hláskem svým, až zahanbíte kleštěnce. A listy z fíků schovejte, vždyť dají šat vám sváteční a skryjou hanbu každého, že před světem je bezpečný.« Číslo zajímá souběžností narážek s ostatními výpady proti starým. Z cyklu »Ze života«, jenž později přejat v oddíly »Lístky Hřb. kvítí«, »Ze srdce« a »Z divokých lásek« (O. Ž. 304) Neruda vypustil básně nadepsané: VII. Půlnoční čas a ohněm měsíc plný, VIII. Divné šepty slyším v sadě, X. Když své oči někdo zavřel a XII. Což je sněhu čerstvá bělost. Č. VII. je pojato romanticky: Nerudovi v noci se zdá, že se stěny, z rámce obrazu vystupuje jeho mrtvý přítel. Rozestřel rubáš, na rubáš si sedl, aby bílých podušek nezkazil, hnát holý schoval v rukavičku hladkou, by aesthetický cit mu neurazil. Myšlenek prázdný důlek naň hledí, a lebka, kryta vlasem mrtvě černým, jak v pozdravení bezvládně se kývá. Dnes ho po sedmi letech vykopali, a jak po půlnoci měl kdy, hned běžel k Nerudovi. Bylo mu tam dole lépe než na zemi. Mile mu ušla ta léta. A Neruda s povzdechem mu naslouchá. Velmi moderní je č. VIII.: Květiny na zahradě dvoří se sobě jako v tanečním saloně je zvykem. Gardedáma pivoňka hubuje, že ctnosti není, karafiát pomlouvá dámy, že užívají pomády, tulipán se přidává k němu, slavík v to zpívá, růže mlčí, jen někdy promluví s tulipánem. Č. X. obrací se zase za zmrtvělým druhem: kus srdce ulehlo s ním v mrtvém hrobě. Heineovskou pointu má č. XII.: »Což

[1]) Mimo básně svrchu udané měl by p. Herrmann do S. S. převzíti z Rod. Kroniky (1863, str. 30) »Fialinky« a z Českomoravské pokladnice (1863 a 1864) »Sirotkům« a »Kmotr Váňa«.

[illegible] se [illegible] **zonbkům** [illegible] Z [illegible] se **každý** [illegible] — [illegible] **tvůj.** [illegible] **zvonky«** [illegible] Ž [illegible] VI. a VII., jež ob- [illegible] Nerudovy [illegible] výčhovy a Nerudovi [illegible] tasně IV., V. a VIII. [illegible] »Z kraje [illegible] Ž [illegible] str. 205 měl pů- [illegible] svoje«, zajímavý [illegible]

»[illegible]« [illegible] Ž [illegible] str. 334 [illegible] č. I., jež [illegible] lásku. [illegible] »Kdy děvče [illegible]«.

Již 1865—6 [illegible] str. 84 a str. 144 psal Neruda »Epi- gramy [illegible]«, [illegible] nepojaté, z nichž [illegible] a »Odpověď na [illegible]

Všecky tyto verše měly [illegible] aspoň v poznámkách uve- deny, aby [illegible] jasný.

Již v prvém vydání na konci studie Jaroslava Vrchlického Herrmann napsal poznámku, že na konec zařadil všecky verše, které se [illegible] do jednotlivých sbírek pojaty, — [illegible] mohla býti přesně zjiš- těna. Do starších [illegible] aby neporušil bás- [illegible] Co ta [illegible] je vlastně kompromis: řídím se Ne- rudovou zásadí, — ale na konec zařadím i jiné básně, Nerudou v [illegible] Kompromis ten je nejen přijatelný, nýbrž i nutný. D[illegible], že jsem [illegible] ukázal, jak mnoho veršův a jak cenné verše ve vydání Herrmannově posud chybí. *Za- jisté by se [illegible], aby pořadatel tyto **všechny básně** na konec druhé části uveřejnil.* Je to svrchovaný příkaz úcty a piety ke každému verši Nerudovu.

B[illegible] Herrmann jako pořadatel nade vše vzácného bás- nického odkazu Jana Nerudy zajisté *zařadí tam vše dosud netištěné nebo ze soukromých pramenů již otištěné.*

Zde malý příspěvek. Soukromou cestou našel jsem tyto básně dosud neznámé a netištěné:

1. Dne 16. září 1857 Neruda dal jménem mladých Hankovi na oslavu 40letého nálezu RK tyto verše:

Dvojí ráno.

Slunce, jehož plamen zpět se skrývá,
hvězdář, který zhaslá slunce měří,
vdova, která mrtvé vlasy líbá,
člověk, jenž co sám jen zkusil, věří,
len[illegible], kterýž na vozíku ieři,
věštci, kteřiž minulost jen vědí —

náš to národ! — Nazpět v zašlost hledí,
ano časův kolo k předu běží.

Slavná minulost, toť naše kletba!
Jsme jak šlechtic, jenž své předky čítá,
nových činů, nové slávy nedbá,
z plesnivých si bobků věnec splítá. —
Buďto spíme neb nám vzešlo ráno;
spíme li, nuž tedy naše snění
zasluhuje ještě odpuštění, —
ráno-li, buď něco vykonáno!

———

Vítám Vás, vy písně z dávné doby!
Vy jste zpěvné ráno, jarní kvítí,
plny něhy, plny hrdé zloby,
mladé krvi bujné žilobití!
Vy jste obraz mladistvého času!
V pramenu se obraz řeky chvěje,
ve Vás příští již se stkvějí děje,
jakéž světu vzrostly ku úžasu.

Doba přešla, slunce zpět ubíhá,
druhé vzešlo nyní jarní ráno,
naše prsa nový zpěv nám vzdvíhá,
že-tě spánkem síly neubráno.
Dávné zpěvy rozohniti touží
pěvce, by posloužil pokrevenstvu.
Náš však zpěv, ten hlásá:
V člověčenstvu Čech že samotnému slouží.

Básně ty jsou velmi cenné, protože protestují přímo proti historismu a vedou ku přítomnosti a reálnosti.

2. Neruda uveřejnil v Lumíru 1857 (1249) cyklus »Anně«. Cyklus není úplný, v soukromí, jak jej dal v sešitku zeleném své milence Anně Holinové a datoval 1856, zní jinak. Upravuji a doplňuji text podle originálu.

Hned pod titulem »Anně« jest umístiti motto: »Es leuchtet meine Liebe in ihrer dunklen Pracht, wie n' Märchen traurig und trübe, erzählt in der Sommernacht ... Wenn ich begraben werde, dann ist das Märchen aus« .. H. Heine. Na konci úvodu »Co já zde pěju« Neruda opakuje ze Hřb. kvítí: »Však znám ten lid« ... Před první řadou básní má motto: »Manch Bild vergessener Zeiten steigt auf aus seinem Grab, und zeigt, wie in deiner Nähe ich einst gelebet hab'.« H. Heine. Na konci první řady Neruda umístil verše:

V nevinnosti stkví se krása děvy
z úbělu jak socha kamenná: —
Je-li vinna? — Vždyť to sama neví,
nevědouc, co víra znamená!

Drzý zrak zde bude nejčistějším,
z smělých slov se stanou poklony,
a kdo kacířem snad nejčernějším,
věří v ryzou bělost madonny.

Před druhou řadu básní náleží motto: »Aus meinen groszen Schmerzen mach' ich die kleinen Lieder.« H. Heine. Tam náleží mimo to řada neznámých básní:

Nezpomínej sobě nikdy na mne,
ku kletbě se nikdy nezmůžeš,
a snad modliti se někdy za mne,
tím mně zde už málo zpomůžeš.

A kdy zpomeneš snad přece sobě,
nechtěj dlouho se snem pohrávat; —
nech jen tiše dřímat mrtvé v hrobě,
těžko jest, je zase uspávat.

V šírém poli pláně duté stálo,
po dlouhé zas době znovu květlo,
snad se o máji mu něco zdálo,
a že mladé zas, mu cos se spletlo.

Kolem vrabci štěbetali,
snad si z starce posměch dáli.
Nežli sen mé lásky barvy ztratí,
šedivými budou černé vlasy.

Nežli znovu počnu zas se smáti,
budou třesoucími mladé hlasy —
Pak už arci uličníky
nechci mít za protivníky.

S Bohem růže vonná, růže krásná,
královno mých drahých pomněnek,
s Bohem chráme čistý, panno jasná,
kalichu mých zbožných myšlenek.

S Bohem kolébko mých písní žhoucích,
já jsem zpěv svůj hlasný udusil,
aby srdce mrtvé v prsou dmoucích,
zbledlé děcko zbudit nezkusil.

Z stromu žití svého prkna strojím,
klížím vlastními je slzami, —
já se mrtvých dětí příliš bojím,
rád bych už s tím děckem do jámy.

Ještě obrázky a víko schází,
přibijem ho srdce tlukoty, —
S Bohem, s Bohem! — mne už v ruce mrazí,
dobrou noc v tu věčnost soboty.

Po těchto verších Neruda napsal na zadní stránku sešitku Dodavek. Uvádí jej motto z Heinea: »Es ist so still und dunkel! Verweht ist Blatt und Blüt', der Stern ist knisternd zerstoben verklungen das Schwanenlied.« Na to napsal tyto dodatečné verše:

Měl bych se srdcem se vlastním
o svůj život poprat,
vždyť mne odsoudilo,
chystá na mne oprať;

že jsem Ti Tvé mládí ukrad,
nejkrasší Tvou dobu,
že z mé lásky získala's jen,
že jsi blíže hrobu.

Když jsme si oustně o tom povídali,
že láska naše jde už na sklony,
tu jsme se zdvořilostí usmívali, —
o moudrý čas! o blahé poklony!

A když jsem viděl, že Tvé slabé srdce
si v slze hledati chce úlevy,
tu vykouzlil nějaký divoký vtip
v tvář bledou lehounké zas úsměvy.

Divoké vtipy, hrůzní nepřátelé,
než jediný se ze rtů povyrve,
dřív pobarví se v krvi rozhněvané
a srdce střelnou ranóu rozerve.

3. Anna Holinová má mimo to verše zajímavé pro Nerudův humor: »Anděle boží.« Babička Anny Holinové byla pobožná a chodila s Nerudovou matkou do kostela. Nerudovi často vyčítala náboženskou lhostejnost; jednou, když pospíchal do kavárny na úradu o almanahu Máji, nazvala jej i neznabohem. Neruda potom přinesl babičce Anny Holinové »neznabožskou« báseň, jíž chtěl dokázat, že se umí modlit »Anděle boží«, ovšem trochu moderněji. Báseň zní:

Anděle boží,
                    strážce můj,
musí teď na »Máj« Jeník tvůj,
ke všemu dobrému mne vzbuzuj,
chtějí se opit, opatruj,
ať jsem tak živ, jak chce bůh můj,
přišli a řekli: »Následuj!«
Tělo, svět, ďábla přemáhám,
což na to říci hochům mám?
na tvá vnuknutí pozor dám,
chtějí-li chlastat, já nechlastám.
A v tom svatém obcování,
mohu-li tak zvát chlastání,
ať setrvám do skonání
bez pivního naříkání;
po smrti pak v nebi věčně
chci tě věru líbat vděčně,
chválím boha ustavičně,
ovšem, ovšem přerozličně.
Amen, to jest, *staň se!*
                    Tvým
                              J. Nda.

4. Neruda [illegible] přetvořil národní hymnu.

Kde domov můj?
Tam kde [illegible]
a kde [illegible]
kde [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Kde domov můj?
Tam kde N[illegible] na mráz troubí,
kde [illegible],
kde [illegible]
[illegible] pro radost
kde na [illegible]
tam — [illegible] domov můj.

5. V [illegible] A. Hanušové je přeškrtaný pokus o [illegible] na Klipera [illegible], že leckdy Neruda [illegible]

Kliperovi.

Naše [illegible] se vznáší,
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Na [illegible]
[illegible] a [illegible] vírů,
teď [illegible] černá
[illegible]
Lodka — [illegible] se vznáší,
[illegible] pěvče, slouží.

6. Malostranské povídky mají básnický napsaný dodatek, K. V. Šemberovi věnovaný a pak v zapadlém a dnes již nedostupném »Podřipanu« č. 6. 187[illegible] otištěný.

Otiskuji z korrespondence K. V. Šembery originál:

Malostranská povídka.

Věnovaná všem poutníkům svatojanským, bohumilému V. K. Šemberovi ale zvlášť.

Branou prošel chudý vandrovníček,
[illegible] as [illegible] boše.
Přešel Prahou k kamennému mostu
uprostřed [illegible] mu hostu,
na ruku se opře, o [illegible].
P[illegible] vzhůru k svatojanské soše,
smeknul čapku, [illegible] si vlasy!
»Svatý Jene, Ty máš zlaté časy,
Stojíš tu tak [illegible] ve své slávě,
za dne [illegible] všichni pozdravují,
na večer Ti lampy upravují —
a pak do únavy po únavě.

bloudím světem ode města k městu,
kropím potem kamenitou cestu,
tvrdý kámen venku, tvrdý v Praze —
svatý Jene, Ty se tu máš blaze!«

Svatý Jan naň nějak mrzut shlídne,
jakoby měl na svět s kopečku,
z skoupých úst pak plyne málo vlídné:
»To se tuze mýlíš, holečku!
Já tu ovšem zcela pěkně stojím,
ale Ty bys nechtěl stát tu spolu —
vždyť já se Ti věru někdy bojím
ohlédnout se v pravo k břehu dolů!
Všechny malostranské hezké holky
perou v řece punčochy, podolky,
bílé nohy v chladné vodě máčí,
sukničky si do kolenou stáčí,
a jak ku řece se nahýbají,
bílá ňadra se jim kolíbají —
hledím — trnu se zrakem upiatým —
aby čert pak na mostě byl svatým!«

Napsal v den Páně 9. května 1876. Jan Neruda.

Nepochybuji, že mimo můj příspěvek p. Ign. Herrmann najde ještě jiné netištěné Nerudovy verše. Leccos *ze soukromí* proniklo již na veřejnost. Čas 1896 otiskl jedenáct Nerudových básní Boženě,[1]) Máj 1904, str. 321 »Motto mých písní« z písecké pamětní knihy, mimo to z památníku lístek otiskl Švanda Dudák 1905 a Máj 1904 (str. 478) báseň pro Odolenu Nápravníkovu; z památníku prvního plesu báseň Napomenutí má také Máj 1904 (288). 1907 Manes premií svým členům podal několik netištěných básní psaných Terezii Macháčkové.

[1]) Básně Boženě, jejíž kvetoucí mládí zapálilo srdce básníkovo 1887 a žárem svým ztavilo city jeho v rubínové perly poesie, jsou opravdu významné. Opojná jasmínová vůně stoupá z nich, básník nesměle, plaše a skepticky v svou zpožděnou lásku a přece zase silně a vášnivě se rozradostňuje svým novým životním purpurem. S nezvyklou u Nerudy milostnou energií bloudí za svou Boženou, a na cestě od ní pádem na dlažbě onemocní a znemožní vleklou chorobou poslední svůj sen. Stárnoucí básník najednou zase se vrací v životní pozvolnou lethargii, halí se v bol a resignaci a s nimi na rtech pozdravuje za tři léta neznámé záhrobí. Cituji jen dokladem ony verše, jež v souborném vydání 1898 chybí, v novém nyní však scházet nesmějí, když jde kritikovi o problem Nerudovy osobnosti:

»Jen jednou do očí mi pohlédla, — a jsem už jak posedlý láskou! . . Co už v tom mém živobytí dnů mi jako tráva zvadlo, co už mi tu povyrostlých, porozvitých květů spadlo! Co se písní v hrdle zalklo, tužeb marně zaplanulo, co mi vzdechů odvanulo a co slzí zakanulo! A přec, sotva po noci že šero nový den mi věstí, volám do mrákavé dáli: »Kde jsi, — kde ty moje štěstí!« Nebo báseň č. VI. »V březovém lese«: »A mám též břízu svou, a píšu, nevím, komu: vždyť jsem chtěl také šťasten být, však pánbůh nechtěl tomu!«

V »Obzoru liter. a uměl.« 1901, č. 5—7 uveřejnil P. M. Haškovec Nerudovy básně, jichž authentičnost zatím zůstává sporná.

Oddíl »Poslední básně« Herrmann jistě doplní o charakteristické, humorem naplněné příležitostné básně, tištěné na př. ve feuilletonu 1883 14./10. (parodie na Němce K. Berntha), a 12./4. 1884 (vtipy na chladné jaro) a mn. j.

Mimo to vše by p. pořadatel měl k básnickým spisům Jana Nerudy přidati i jeho básnické překlady. Je jich slušná řada: z Petőfiho Ukradený kůň, Ovčák, O krásná noc, Pan Pavel, Betyár, Loupežník, Dobrodružství vlka a Setkání na pustě (O. Ž. 1859, str. 110 podle něm. vydání Fr. Szarvadyho a M. Hartmanna). Z Huga Svědomí (La conscience z D'Eve a Jesus), Mahomet (z L'Islam) a Rolandovu svatbu (z Le mariage de Roland z Le cycle heroique Chrétien, Paris, Hachette 1859). Do Rodinné kroniky (1863, str. 206, Polosvět) přeložil píseň »Oui, je suis Grisette«. Ze staronordických písní národních podal Neruda ukázky v Květech 1865—6:

Píseň o Stigu rytíři (islandská) }
Píseň o Ribbaldu (islandská) } str. 394.
Píseň o Martinu (islandská) str. 407.
Píseň o Olöfě (islandská) str. 407.
Píseň o Kostkách (islandská) str. 408.
Píseň o Friesech (fáreyjarská) str. 408.
Píseň Aagovi a Else (dánská) str. 420.
Píseň o duši dítěte (dánská) str. 420.
Píseň o myslivci z Řecka (nizozemská) str. 429.
Píseň o Anně (nizozemská) str. 430.
Píseň o Odilii (německá) str. 430
a Píseň o věcech marných.

Překlad pořízen podle německého převodu a výboru. Z Hartmannových »Českých elegií« Neruda přeložil do N. L. 10./10. 1876 báseň »Trojnásob lide nešťastný«.

To vše patří rovněž k básnickému dílu a podává zajímavý obraz, jak Neruda překládaje, jemně přihlížel k tomu, aby vystihl ráz originálu, ale také plně šetřil individuality svého jazyka.

Nepochybuji, že mého věcného referátu p. Ignát Herrmann užije a v jeho smyslu doplní Sebrané básně Nerudovy. Prospěje tím jen Nerudovi, dodáť tak jeho básnické fysiognomii několik zajímavých odstínů. Dnes, kdy jasně cítíme, že básněmi svými Neruda ve své práci vrcholil, je vlastně rozkazem, zmnožit básnické Nerudovo bohatství o každý verš, který buď v časopisech zapadle tlí nebo žárlivě se skrývá, obecenstvu neznám, v stolku šťastného jednotlivce. Pro toto rozmnožení měli by všichni pracovat, jimž na památce Nerudově opravdu záleží.

Úvahy.

M. Bréal: **Pour mieux connaître Homère.** Paříž 1906, Hachette. Str. VIII a 311. Za 3 fr. 50 ct.

K dlouhé řadě pokusů o rozptýlení temna, halícího vznik básní homerských, přibývá knihou Bréalovou nový, cenný příspěvek. Základní tendencí spisu jest snaha, přiblížiti obě básně dobám historickým a zařaditi je na určitý stupeň řecké civilisace, a to značně pokročilejší, než se pro ně obyčejně stanoví. Nesprávné názory o otázce této pramení dle mínění spisovatelova hlavně ze dvou předsudků. Jsou to nejprve theorie o prostonárodní epice, jež pokládaly poesii homerskou za spontánní výkvět genia lidového. Stránce té nemusil ovšem spisovatel věnovati tolik místa; neboť pochybuji, že by kdo nyní vážně věřil, že Ilias a Odysseia jsou plody poesie lidové. Naproti tomu uznati jest se spisovatelem, že správnému názoru na poesii homerskou překáží často, že primitivnost mravů a zařízení, jež se v ní všude jeví, byla pokládána za pravý obraz světa homerského, kdežto ve skutečnosti jest jen výsledkem konvence a působení zákona, platného pro poesii řeckou vůbec, že každý druh řídí se svými vlastními normami. Básník epický byl zákonem tím nucen, aby svou látku archaisoval. Přirozeno však, že pod tímto umělým závojem primitivnosti prosvítá místy vlastní doba básníkova. A tak i poesie Homerova, ač se snaží zachovati všude tento nucený ráz starobylosti, jeví oku bystrého pozorovatele rysy civilisace již valně pokročilé. Není tu na př. určité zmínky o písmu, ač bylo básníku jistě známo, nepřipomínají se tu sochy, malby, nemluví se o penězích, ač znalost toho můžeme z básní samých dokázati; boj z vozů válečných, známý básníku z reliefů assyrských neb egyptských, pokládá se za starý způsob boje řeckého. Pod tímto umělým zabarvením jeví však poesie tato stopy vysokého stupně kulturního. Nehledě k velké dokonalosti jazykové, slohové a metrické, jest tu tolik rysů, neshodujících se s líčenou primitivností mravů, že básně ty byly, jak se zdá, skládány pro posluchačstvo aristokratické, mající zálibu v přepychu a krásných předmětech, liberální v ohledu náboženském a ovládané touhou po slávě. Rysy ty ukazují dle mínění spisovatelova na civilisaci, jež zkvetla v bohatých městech maloasijských vlivem kultury lydské, doba pak, k níž vede nás dokonalost formální a zralost myšlenková, není daleka od prvých filosofů ionských.

Svůj názor o vzniku básní homerských ukazuje spisovatel na Iliadě. Vývoj poesie homerské je dle něho těsně spjat s veřejnými slavnostmi, při nichž recitována byla; dál se ve třech stupních vývojových.

K původnímu výtvoru, jejž tradice přičítá Homerovi, přidružily se přídavky, pocházející od básníků, vychovaných v tradicích homerských a sdružených v organisovanou korporaci, čímž zachována byla jednota plánu, jazyka i metra. Básně ty byly recitovány nadále při slavnostech, až nabyly v Athenách za Peisistratovců pevného celku. Čekali bychom, že spisovatel naznačí blíže, které části Iliady pokládá za pozdější přídavky, avšak vyjímaje zpěv II., jejž probírá podrobněji (na str. 118 n.), vyslovuje pouze některá všeobecná kriteria, dle nichž lze tyto pozdější části poznati. Takovým kriteriem jest mu na př. rozdílné líčení scén bitevních. Kdežto v částech původních vyplňují rekové sami bojiště a bitva skládá se z řady osamocených soubojů, stali se z nich v pozdějších přídavcích vůdcové, kteří velí svému vojsku a táhnou v čele jeho do boje. Spisovatel měl však platnost kriteria toho i jiných vyzkoušeti na všech příslušných částech a snažiti se o rozlišení částí těch v celé básni; neboť jinak sotva přesvědčí o bezvýminečné platnosti jejich.

Mezi poslední přídavky a přenesení básně do Athen nelze vkládati značnou mezeru časovou a celková jednotnost básně nedovoluje též stanoviti příliš dlouhou dobu pro pokračovatele Homerovy. I dospívá Bréal k závěru, že vznik Iliady klásti jest na počátek VII. stol. př. Kr. Tehdy byla v Malé Asii na vrcholu slávy říše lydská. Odtud asi přenesl básník princip přísně monarchistický na svůj Olymp a feudální na společnost svých hrdin. Než spisovatel postupuje ještě dále. Z výroků básníkových o králích a moci královské vyvozuje, že žil na dvoře lydském v době posledních králů lydských, Alyatta neb Kroisa.

Vedlo by příliš daleko, pokoušeti se o kritický rozbor spisovatelových názorů o problémech, u nichž více než jinde platí Herakleitovo: *πάντα ῥεῖ*. Proto naznačím jen krátce své stanovisko. Soudím, že methoda, jíž spisovatel užil, jest správná. Musíme vskutku rozlišovati dvojí svět v poesii homerské, fiktivní a skutečný, tající se pod povrchem prvého, jehož správné vystižení jedině nás může poučiti o době, kdy básně vznikaly. Také nelze, jak myslím, nic podstatného namítati proti způsobu, jímž si představuje vznik Iliady; tu by bylo si jen přáti, aby spisovatel, jak jsem již výše naznačil, rozlišil přesněji pozdější přídavky od původního jádra básně. Rozhodně však ukvapenou a subjektivní zdá se mi určitost, s jakou mluví spisovatel o věku a osobě Homerově. K tak přesným údajům časovým a biografickým nemáme práva a sotva kdy je míti budeme.

K této části všeobecné přidal spisovatel v druhé polovici knihy část zvláštní, jíž v upomínku na dílo Buttmannovo dal název *Lexilogus*. Vzdálen jsa úmyslu, vyčerpati svou látku úplně, podává tu ve formě slovníku řadu poznámek o jednotlivých vý-

razech homerských. Uloženo jest tu hojně nových pozorování, ale nutno přiznati, že místy jest výklad spisovatelův nepřijatelný. Nemohu na př. souhlasiti s etymologií slova *ἑορτή* od *ἀείρω*; v prvé části slova *ἥρως* nelze spatřovati touž složku jako v *ἠρι-γένεια, ἠρι-θαλής*. *Κεφαλή* nelze uváděti v etymologickou souvislost s *κύμβη* a *τέκμαρ* s *τεύχω*. *O. Jiráni.*

A. Vogliano: **Ricerche sopra l'ottavo mimiambo di Heroda** (*'Ενύπνιον*). — (Con un excursus IV. 93—95). Milán 1906, A. Cordani. Str. 56.

Předmětem spisku toho jest zajímavý, ale v mnohém ohledu značně nejasný osmý mimiamb Herondův, nadepsaný *'Ενύπνιον*. Báseň ta, v původním papyru Herondově jen z části zachovaná, rozhojněna byla v posledních letech nově nalezenými zlomky, které usnadnily sice správnější pochopení celku, ale spolu přinesly nové, nesnadné problémy jak v kritice textové, tak ve výkladu. Spisovatel přihlíží k oběma těmto stránkám, a s pochvalou jest vytknouti, že se snaží všude podati samostatný úsudek. To platí zvláště o druhé části pojednání, zabývající se výkladem básně; ale i v oddílu prvém, kde podán jest text mimiambu ve věrném přepise i v úpravě moderní, pokouší se leckde o samostatné vyplnění hojných mezer textových. Značně však vadí části té přílišná nezřetelnost tisku, stupňující se místy až v nečitelnost.

Hlavní cenu pojednání spatřuji ve výkladu nesnadného mimiambu onoho. Celkový smysl jest dosti jasný; Herondas líčí tu v allegorické formě snu postup své činnosti básnické a zápasy, které musil podstoupiti se školou, názorům jeho se protivící, jež jest tu repraesentována pastýři. Na konci básně vystupuje zjevně, nedbaje allegorie; hlásí se k Hipponaktovi jako svému předchůdci a předpovídá příští slávu svou. Tato jasnost mizí však, přistoupíme-li k podrobnostem. Tu asi sotva kdy se docílí shody; neboť vedle značné porušenosti textu vadí velice, že nevíme, zda a pokud mají všechny narážky básníkovy osobní ráz. K tomu přistupuje, že známe život Herondův velmi nedokonale. Spisovatel postupuje v kombinacích svých celkem střízlivě a leckde obhajuje přesvědčivě své názory, zvláště proti Crusiusovi. Vhodně na př. identifikuje starce, jenž tu proti básníkovi vystupuje, s Hipponaktem, jinocha pak, jehož pomoci se dovolává, s Theokritem. Vyvozuje-li však z příkrého vystoupení starcova proti básníku, že Herondas, prve než se přiklonil úplně k Hipponaktovi, prožil periodu nejistoty, v níž následoval školu alexandrijskou (str. 43 n.), zdá se mi tvrzení to nedokázaným. Spíše jest správné, jak ostatně spisovatel sám na str. 37 vykládá, že básník byl již povahou svou v příkrém odporu s duchem oné poesie.

V přidaném exkursu o nesnadném místu mimiambu IV 93—95 snaží se spisovatel odstraniti obtíže, jež výkladu v cestu

se stavi tím, že zaniká tu slovní hříčka, spočívající v dvojím významu slov [illegible] = posvátný chléb a jméno bohyně a *μοίρη* = díl a rovněž jméno bohyně.

O. Jiráni.

G. Glotz: **Études sociales et juridiques sur l'antiquité grecque.** Paříž 1906. Hachette. Str. III a 303. Za 3 fr. 50 ct.

V knize této shrnul spisovatel sedm starších přednášek a pojednání svých, zabývajících se otázkami náboženského, právního i sociálního života řeckého. Nedostatek vnitřní jednoty, jež takové spojení různorodé látky vždy s sebou přináší, nahrazuje ve většině článků jednotná methody, jež usiluje vystihnouti z institucí v dobách historických, nám známých, útvary jejich v minulosti. Vítaným pramenem jsou tu legendy, v nichž zračí se jasně zvyky a názory generací minulých. Nutno býti ovšem velmi opatrným při vyvozování závěrů z těchto pramenů. Ani spisovateli, ač postupuje všude s náležitou kritikou, nezdařilo se, vyvarovati se úplně nebezpečenství této methody. Jeví se to zvláště v pojednání o ordáliích u Řeků (str. 69—97), jež je zároveň nejjasnějším dokladem methody jeho. Z četných legend řeckých usuzuje Glotz, že původně byly ordálie v Řecku všeobecně rozšířeny, stopuje formy jejich v době historické, ale zachází rozhodně daleko, spatřuje-li stopy ordálií, třebas v zmírněné formě, v losování úředníků a dokimasii.

Naproti tomu zdařilo se mu methodou touto dosíci cenného výsledku v článku »La marine et la cité de l'épopée à l'histoire« (str. 229—253). Podán tu přesvědčivý důkaz, že stopy zcela obdobné organisace námořní jako byly attické naukrarie, objevují se již u Homera, zvláště v Odyssei, čímž potvrzeno mínění Wolfg. Helbiga a jiných, že původ naukrarií je velmi starý.

Legendární tradice poskytla spisovateli východiště též pro vylíčení a vysvětlení nebiahého zvyku řeckého, odkládání dítek (str. 187—227).

Všeobecnějšího rázu jsou další dvě úvahy, z nichž prvá věnována jest vlivu náboženství řeckého na právo trestní (str. 1—67). Právo řecké, jako každé jiné, kotví hluboko v ideách náboženských. Uvolnění pevných svazků patriarchální rodiny způsobilo však pozvolné odpoutávání práva z jeho náboženských kořenů, jež dovršeno do té míry, že v positivním právu doby klassické zůstavilo jen skrovné zbytky, jevící se na př. ve vlivu věštíren, v pověrách lidových a v doktrinách theologických.

V cenné úvaze druhé, nadepsané »L' étude de droit grec« (str. 277—300), staví se spisovatel proti přeceňování práva římského a dovozuje, že se stanoviska dějinného i sociologického náleží přednost právu řeckému, především právu athenskému. Nejen vývoj jeho jest přímější a volnější než římského, jest také moderním názorům bližší než chladné, v prastaré formule ná-

boženské a aristokratické spoutané právo římské. Osvobodilo individuum, zrušivši pouta solidarity rodinné, při níž trpěl nevinný s vinným a odpoutalo se od tradic náboženských. I zaslouží, aby zásady jeho staly se základem práva budoucnosti.

Zbývající dvě úvahy pojednávají o významu a různých formách přísahy a všeobecném jejím rozšíření v životě veřejném i soukromém a vyličují plasticky hry olympické a jejich organisaci. *O. Jiráni.*

R. J. Bonner: **Evidence in Athenian courts.** Chicago, University of Chicago Press, 1905. Str. 98. Za 75 ct.

Kniha, jež vytkla si za úkol pojednati o důkaze v soudnictví athenském, mohla by se zdáti zbytečnou po Lipsiusově obnoveném vydání směrodatného a předmět do podrobností vyčerpávajícího díla Meierova a Schoemannova »Der attische Process«. Spisovatel této monografie dovedl však dodati předmětu novosti a originality tím, že k vylíčení právních poměrů attických užil parallelních institucí a termínů práva anglického, které dle jeho mínění vytvořilo nejdokonalejší a nejrozumnější systém soudního důkazu. Tím opustil obvyklé stanovisko, jež vykládá právo attické s hlediska práva římského. Proti methodě této nelze nic namítati, ale nevím, zda prospělo se tím knize, která přec obrací se i k takovým čtenářům, od nichž nelze požadovati znalosti práva anglického do té míry, jakou vyžaduje. Setrvání při běžných pojmech, z práva římského přejatých, bylo by spisu, jenž jinak dosahuje úkolu svého náležitě, jen prospělo. Probrány tu do podrobností a názorně vylíčeny všechny druhy důkazu na soudech athenských přípustné, pojednáno o svědectvích, o přísahách soudních atd.

Přirozeno, že spisovatel postupuje takřka krok za krokem v stopách výše uvedeného díla základního. Ale nutno vytknouti, že ač většinou přejímá beze změny názory jeho, zachoval si dosti často samostatnost, jež ho vede k opravě názorů dosavadních. Rozborem příslušných případů dovozuje na př. správně na str. 79 n., že musíme i pro attický process uznati dobrozdání odborných znalců v té podobě, jak je zná právo moderní, kdežto Lipsius tvrdil, že znalci, pokud se jich vůbec užívalo, byli pokládáni za pouhé svědky. I jinde dospívá spisovatel rozborem případů k přesnějšímu stanovení právních zřízení. Kdežto dosud všeobecně se přijímalo mínění, že všechna svědectví musila býti předkládána soudu napsaná, ukazuje spisovatel na str. 46 n., že tvrzení to jest nesprávné, ježto před dobou Isaiovou není u řečníků zmínky o tom zařízení, nýbrž že zavedení jeho spadá, jak se zdá, teprve do doby Isaiovy. A rovněž správně dovozuje dále na str. 48 n., že nemáme svědectví pro to, že by důkazy byly předkládány písemně již při předběžném vyšetřování (*ἀνά-*

χρισις). Bylo by si jen přáti, aby zvláště v těchto případech, kde pronáší spisovatel mínění odchylné, nespokojoval se pouhým poukázáním na místa, o něž tvrzení své opírá, nýbrž aby důležitá svědectví doslovně citoval. *O. Jiráni.*

Franz Skutsch: **Gallus und Vergil.** Aus Vergils Frühzeit zweiter Teil. V Lipsku a Berlíně 1906, Teubner. Str. 202. Za 5 mk.

Před šesti lety (r. 1901) vydal Skutsch knihu »Aus Vergils Frühzeit«, v níž mimo jiné pronesl domněnku, že báseň Ciris jest starší než Vergiliova Bukolika a že jejím autorem jest C. Cornelius Gallus. Myšlenkou tou oživil Skutsch básníka, jehož činnost básnická byla nám naprosto neznáma, ježto jsme měli dosud od něho jediný verš, totiž pentametr: »uno tellures dividit amne duas.« Kniha Skutschova vzbudila značný rozruch jako každé dílo, jež podává pozoruhodné myšlenky. Setkávala se jednak se souhlasem, jednak s odporem. Skutsch vyčkával dlouho s odpovědí, cítil se posílen souhlasem, nedal se přesvědčiti odporem; nyní uveřejňuje vývody své znovu s malými opravami a značnými doplňky. Rozeznává dva druhy svých odpůrců: *maiorum* a *minorum gentium.* Mezi první patří Leo a P. Jahn; druhými (mezi nimiž jest na př. Helm) se Skutsch neobírá, což jest trochu velkopanské.

Předem možno říci, že kniha Skutschova jest velmi zajímavá a pěkně psaná. Baví nás zájem, s jakým Skutsch theorii svou obhajuje, a něžnost, s jakou pasuje všechny, kteří mu přišli ku pomoci, na pravé filology. Nejzajímavější však jest celý spor po stránce methodické. Dva filologové zvučných jmen, Leo a Skutsch, jsou pevně přesvědčeni o pravdivosti svých mínění. Jakou cenu mají tedy naše methody? Máme vůbec nějaké přesné methody? Jak si počínáme? Malou ukázku. Skutsch praví: Všechny známky slohové, ráz básně a pod. svědčí pro dobu před Vergiliem. Leo připouští sice (Hermes, XXXVII, 1902, str. 32 n.), že to svědčí pro dobu před složením Bukolik Vergiliových, ale básník prý přece nemusil nutně žíti v té době, nýbrž mohl to býti pozdější napodobitel (»ein treffliches Beispiel eines zurückgebliebenen Neoterikers«). Skutsch nemůže ovšem naprosto popříti možnost této námitky, ale praví, že pozdější spisovatel byl by se přece nějak prozradil. Skutsch mohl ukázati na př. na Calpurnia, jenž též napodobil Vergilia, u něhož však se pozdější původ prozrazuje.

Důležitým činitelem ve sporu jest výklad shodných míst z Vergilia a z básně Ciris; neboť shodují se zřejmě nejen jednotlivé verše, nýbrž i celé skupiny. Spadá-li Ciris před Vergiliova Bukolika, pak ovšem čerpal Vergilius z této básně. To mnozí popírají, mezi nimi ovšem nadšení ctitelé Vergiliovi, kteří nemohou pochopiti, že by jejich ideál byl čerpal z jiných. Proti nim

Skutsch (str. 13 n.) dobře polemisuje. Jest dán tedy tento úkol: máme místa, jež jsou zřejmě ve vzájemné souvislosti. Máme zjistiti předlohu a napodobitele. V takovém případě vychází se obyčejně od zásady, že napodobitel slova své předlohy umístí méně vhodně. Zásada ta, zdánlivě velmi samozřejmá, při provádění objevuje se velmi vratkou. Skutsch sám (str. 17) podotýká, že napodobitel nemusí vždy předlohu zhoršiti, a ukazuje na Catulla 66, 39 a Vergilia Aen. VI, 460. O těchto dvou místech praví, že kdyby časový poměr obou básníků nebyl znám, každý by pokládal Catulla za napodobitele. Připusťme však, jak tvrdí také Skutsch, že tento případ jest výjimečný. Zbývá tedy, abychom usuzovali z míst samých, kde jest spojení myšlenek přirozenější. A tu právě tento spor ukazuje subjektivnost této methody. Skutsch velmi obšírně dokazuje prioritu básně Ciris, Jahn a Leo (nejnověji v Hermu, XLII, 1907, str. 35 nn.), pravý opak, totiž prioritu Vergiliovu. Jahn na př. v recensi díla Skutschova (Berl. phil. Woch. 1907, str. 41) praví: »Ich könnte schon jetzt eine ganze Menge von Stellen beibringen, die eine weitere Bestätigung von Sk. Hypothese zu geben scheinen, allerdings auch ebensoviel neue, die mit ihr anscheinend im schärfsten Widerspruch stehen. Ich sehe non nicht klar«. Spor tedy dosud není rozhodnut, a sotva se obě strany dohodnou.

Zbývá tedy oceniti další důvody Skutschovy. Jsou jednak formální (ráz epyllia, stavba hexametrů, reminiscence na Lukretia a pod.), jednak věcné (vliv filosofie Epikurovy, čerpání z Parthenia, věnování Messallovi). Důvody ty byly by zajisté rozhodující, kdyby zjevy literární řídily se přesnými zákony. Leo nejnověji (Hermes, XLII, str. 74 n.) dobře ukazuje na příkladech z jiných literatur, jak malá jest spolehlivost takových úsudků.

Skutsch stanovil nejen dobu, kdy Ciris byla sepsána, nýbrž soudí také, že můžeme zjistiti i básníka. Při tom se musí obrátiti proti věrnému spojenci Drachmannovi, jenž sice též klade Ciris před Bukolika, ale tvrdí, že Ciris jest mladické dílo Vergiliovo, psané ještě ve slohu starší poesie. Skutsch polemisuje proti této domněnce (str. 117 n.) a zjišťuje pak básníka těmito otázkami (str. 121): Kdo psal elegie mezi r. 54—40? Čí elegie slavil Vergilius v ekloze X.? Kdo byl v těch dobách »*cantor Euphorionis*«? Kdo napodobil Parthenia? Vše hodí se na C. Cornelia Galla. Netřeba připomínati, že důkaz tento stojí a padá s důkazy o době složení básně, jež však jsou, jak jsme právě vyložili, dosti pochybné.

Dospěv k tomuto výsledku, obrací se Skutsch (str. 127 n.) k VI. a X. ekloze Vergiliově, jejichž rozbor učinil si východiskem v prvním spise svém. Důkazy, které podává pro své mínění, že ekloga VI. jest katalog básní Gallových, shledávám velmi pravděpodobné; neboť otázka ta může býti řešena neodvisle od dřívějších vývodů o básni Ciris. Skutsch vychází (str. 132) od v. 64 n.

a dokazuje přesvědčivě, jak uznává i Leo, že se v nich jedná o báseň Gallovu, v jejímž prooemiu Gallus dle zvyku alexandrijského mluvil o svém posvěcení na básníka, a v níž psal podle Euforiona o háji Grynejském. Dle mínění Skutschova i předcházející verše, jež se jeví jako pouhé úlomky, zdánlivě nesouvislé, souvisejí spolu potud, že jsou čerpány z jediného básníka, totiž z Galla. Někteří učenci nemohou se spřáteliti s myšlenkou katalogického rázu eklogy Vergiliovy. Že však Vergilius vskutku vsunoval kratší úryvky z jiných básní do eklog, o tom jasně svědčí ekloga IX., obsahující úryvky (na př. enkomion na Vara), básní Menalkových (t. j. Vergilia samého). Analogii tuto uvádím na podporu myšlenky Skutschovy.

Co se týče eklogy X., jež byla již tolikráte nejrůznějším způsobem vykládána, rozchází se Skutsch již v methodě se svými odpůrci. Tvrdí, že jsou tu myšlenkové skoky a násilné přechody a vysvětluje to tím, že i zde Vergilius podává výběr elegií a bukolských básní Gallových, kdežto na př. Bürger (Hermes, XXXVIII, str. 24) soudil, že Vergilius užil zde jen jediné elegie Gallovy. Odpůrci Skutschovi snaží se nesrovnalosti odstraniti různými výklady, avšak Skutsch může škodolibě poukázati k tomu, že ani dva z nich — a jest jich od r. 1901 asi tucet — se mezi sebou neshodují. K podpoře mínění Skutschova svědčí ovšem zvláště slova Serviova k v. 46: hi omnes versus Galli sunt, de ipsius translati carminibus.

Tolik o zajímavé knize Skutschově, jejíž thema není ovšem nijak vyřízeno, nýbrž bude zajisté dále předmětem diskusse.

K. Wenig.

E. Herkenrath: **Der Enoplios.** Ein Beitrag zur griechischen Metrik. V Lipsku a v Berlíně 1906, Teubner. Str. X a 186. Za 6 mk., váz. za 8 mk.

Předem nutno podotknouti, že Herkenrath nenazývá enopliem dle obvyklé terminologie akatalektickou tripodii anapaestickou, jež se též měří ionsky, nýbrž první část Archilochova episyntheta: *Ἐρασμονίδη Χαρίλαε, χρῆμά τοι γελοῖον.* Jest to tedy dle obvyklé terminologie paroimiakos.

Uvedený spis jest ve všem typickou ukázkou tak zvané moderní školy metrické. Herkenrath přidržuje se zásad, jež pronesl Wilamowitz porůznu a hlavně ve svém Commentariolum metricum. Hlavní zásada této školy zní: metrika se musí odloučiti od rhythmiky. Ježto však se recensent přidržuje stanoviska zcela opačného, nemůže ovšem spis uvedený kritisovati, pokládaje již východisko jeho za nesprávné, nýbrž musí se spokojiti referátem. S moderními metriky sdílí Herkenrath nevšímavost k příslušné literatuře. Praví sám v úvodu, snad s hrdostí (str. VIII): »Z odborné literatury četl jsem málo, a ještě méně jsem z ní zužit-

koval. Polemice se vyhýbám, ježto by mě zdržovala.« Jen Wilamowitzova pojednání Herkenrath četl. Ježto pak Wilamowitz sám málo se zajímá o cizí myšlenky a málo čerpá z ostatní literatury, vniklo ovšem do pojednání Herkenrathova z odborné literatury jen málo. Dnes tedy není již potřebí pročísti všechny příslušné spisy a oceniti důvody odpůrců, někdy nám dosti nepohodlné! Vyváží originalita vždy tento nedostatek?

Herkenrath vychází od verše jakožto celku (str. V). Strofa může totiž sestávati z veršů, opakujících se, na př. z glykonejů, nebo též z delších řad (jako u Pindara), jež samy se skládají z několika veršů. Jako znaky při vyhledávání řad stanovil Boeckh hiat, slabiku volnou a katalexi. Ve strofách musíme uznati řady i bez těchto známek prostě tam, kde ve strofě následuje několik stejných nebo podobných meter. Rozkládáme tedy strofu v řady a řady dále v metra, při čemž důležitou pomůckou jsou volné response. Herkenrath správně tvrdí, že volné response nemají se odstraňovati, a přidržuje se tedy právem, pokud možno, čtení rukopisného.

Toť podklad postupu Herkenrathova, jímž dospívá až k stopě, ale tuto rhythmicky nevysvětluje. Z theorie metrické nebo rhythmické vůbec nedočítáme se nic, vyjímaje na př. nějaký doklad z Hefaistiona. Enoplios má dle Herkenratha dva základní tvary: ⏓ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏓ (*'Ερασμονίδη Χαρίλαε*), kterýžto tvar Herkenrath označuje »en. *X*«, a ⏑ — ⏑⏑ — ⏑ — ⏓ (*'Ερασμονίδη Βάθιππε*), jenž se označuje »en. *B*«. Že právě tento druhý tvar uznává se za hlavní, nezdá se mi býti správno, zvláště při směru, který dbá velice historické stránky metriky. Pocházíť tvar ten z doby pozdní, jsa parodií Kratinovou uvedeného verše Archilochova. Oba základní tvary jsou dle Herkenratha úplně rovnocenné, jak svědčí některé response. Jsou to dimetry, jak učil již Wilamowitz (Isyllos von Epidauros, str. 7 n.). Dělí se tedy enoplios *B*: ⏓ — ⏑⏑ | — ⏑ — ⏒ a en. *X* ⏓ — ⏑⏑ | — ⏑⏑ — ⏓. Poslední metron v enopliu *X* jest totiž dle Herkenratha ditrochej, v němž místo prvního trocheje stojí daktyl. Herkenrath uznává vůbec v trochejích volně daktyly i za sebou, a jest tedy dle něho — ⏑⏑ — ⏑⏑ též ditrochej (str. 11). Herkenrath opírá se totiž o názor, že dvojitá arse neliší se metricky od jednoduché (str. 167). Může tedy dimetr trochejský zastupovati enoplios.

Uznáme-li dále s Herkenrathem, že za ditrochej může státi též kretik (str. 12), za kretik molossus (str. 13), za ionik choriamb (anaklasí, str. 6), za ionik a maiore tvar — — — ⏑⏑ (str. 7), že pořad obou stop se může zaměniti (str. 7) atd. atd., objevíme, že snad všechny dimetry jsou vlastně enoplie nejrozmanitějších tvarů. To dokazuje Herkenrath o Telesilleiu, Reizianu, ithyfalliku, ferekrateu i glykonejích různých tvarů, z nichž největší pozornost věnována tvaru — ⏑ — ⏑ — ⏑ —. Herkenrath

naznačuje, že i daktyloepitrity bylo by lze uvésti na enoplie (str. 167).

Enoplie mohou se dále rozšiřiti o jedno i více meter napřed i v zadu (na př. kretik — glykonej, str. 167), v trimetry atd. Dle zásad těch provedl Herkenrath rozbor mnoha strof, čemuž věnuje dvě třetiny svého pojednání. Strofy sestaveny jsou v pořadí historickém a Herkenrath slibuje si z nich užitek praktický: mají totiž sloužiti ostatním filologům, kteří nemají času prohlížeti rozbory samostatně. Na ukázku těchto rozborů uvádím z Aischylova Prométhea v. 887—893 = 894—900.

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ ⏓
— — ⏑ — — — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — — — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — —
— ⏑ — — — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — — — ⏑ —
— — ⏑ — — — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —
— ⏑ — — — ⏑ ⏓ — ⏑ ⏑ —
— ⏑ — — — ⏑ — — — ⏑ —

K tomu vysvětluje Herkenrath: v. 1. jest dochmios tvaru X, v. 2. sestává z dimetru enoplia a ferekrateje, v. 3. z kretika, enoplia a kretika, v. 4. z dimetru a Telesilleia, v. 5. z kretika a Telesilleia, v. 6. z trimetru a glykoneje *B*.

Zajímavo jest přirovnati rozbor téže strofy, který právě podal jiný přívrženec, ba jeden z předáků nové theorie, O. Schroeder (Aeschyli cantica, v Lipsku u Teubnera 1907, str. 46). Schroeder pokládá strofu tu za daktyloepitritskou a dělí ji ionsky takto:

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — —   — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — —
— ⏑ — —   — ⏑ — — — ⏑ — —
— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — —   — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —
— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏓   — ⏑ — — — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —
— ⏑ — —   — ⏑ — — — ⏑ — — — ⏑ —

Není pochyby, že tento rozbor jest mnohem lepší a že ani neodporuje zásadám rhythmickým. Jest to jistě ionská strofa.

Velikou předností spisu jsou indexy, z nichž zvláště nás zajímá sestavení veršových respons (Ind. III.). **K. Wenig.**

M. Niedermann: **Précis de phonétique historique du latin.** Avec un avant-propos par A. Meillet. Paris 1906, C. Klincksieck. Str. XVII a 151. Za 2 fr. 50 ct.

Výsledky srovnávacího a historického jazykozpytu čím dále tím více si vynucují přístup do škol: nemluví se již o této otázce jen theoreticky, nýbrž objevují se knihy, které snaží se vnitřní historií jazyka oživiti vyučování grammatické a prakticky ukazují, že i v rámci školy střední lze využitkovati toho, čeho se moderní věda jazykozpytná dodělala. Že se tím učení jazykovému velmi prospívá, netřeba dokazovati. Knihou v tomto smyslu

psanou je latinská mluvnice W. G. Halea a C. D. Bucka, o níž **podána** zpráva v L. filol. XXXII, 1905, 299—301 a Bocquetovy Principes de phonétique grecque à l'usage des athénées et collèges (Tournai 1899). K nim řadí se nejnověji Niedermannův nástin historického hláskosloví latinského.

Účelem této knížky jest, podati historii latinských hlásek 15—18letým studujícím francouzských lyceí, kteří neznají řečtiny. Tím také je vyloučeno jakékoliv srovnávání s řečtinou a tudíž srovnávání s ostatními jazyky indoevropskými vůbec. Jen tu a tam ukázáno na obdobný zjev v mateřském jazyce těch, jimž kniha je psána, nebo citovány příklady francouzské, dosvědčující tu nebo onu změnu v latině vulgární (na př. pro vulg. *sepero* vedle klass. *separo* na str. 30, nebo pro výslovnost *ae* jako *ē* na str. 38 atd.). Vykládá se tedy vývoj latinských hlásek sám o sobě; proto musil spisovatel sáhnouti k nápisům a nejstarším literárním památkám latinským, v nichž dosvědčena starší hlásková podoba tvarů a slov latiny klassické. Jindy, a to dosti často, velmi účelně cituje zprávy grammatiků, týkající se staršího znění toho nebo onoho slova nebo změn té či oné hlásky. Někdy ovšem ani prostředky těmito nemůže se dodělati znění prvotního a musí se prostě odvolati, že pro to či ono svědčí ostatní jazyky indoevropské; není pochyby, že by v případech těchto srovnání s řečtinou velmi prospělo, poněvadž by se jím tvrzení, takto jen dogmatické, také dokázalo (na př. krátké *a* v nom. pl. *genera*, *frīgora* na str. 47, koncové difthongy na str. 52). Ale stanovisko Niedermannovo z důvodu již uvedeného je zcela oprávněno.

Úkol svůj provedl spisovatel velmi zdařile. Vyloživ stručně, ale přesně a jasně základní pojmy, jedná o vzniku a rozdělení hlásek a sleduje velmi přehledně změny samohlásek latinských, způsobené přízvukováním, změny nezávislé na přízvuku, vykládá o souhláskách jednoduchých i zdvojených, o skupinách souhlásek, v dodatku pak o slabikách a jejich trvání. Cena dílka tohoto je právě v stručném, ale jasném a přehledném výkladu: všude je viděti netoliko ruku odborníka, ale také dobrého methodika.

Výklady tu obsažené jsou celkem takové, jak se dnes obecně uznávají; odchylek od výkladů běžných je nemnoho. Lat. *poena*, *moenia* vedle *punire*, *murus* vykládá se dle Brugmanna (Grundriss I², str. 185) vlivem mluvy spisovné, jež zachovala starou orthografii a dle ní vyslovovala též *oe* místo obecného *u* (str. 39); výklad Sommerův (Handbuch, str. 89), že tu jde o hláskoslovné střídání *oe* — *u*, zdá se pravdě podobnějším (tak nyní i Brugmann v Kurze vgl. Gramm., str. 84). *Mage* vedle *magis*, *amare* vedle *amaris* vykládá se na str. 76 z větových doublett, vzniklých tím, že koncové *s* někdy odpadlo, jindy nikoliv; z *magi* tak vzniklého je pak zcela dle hláskoslovného zákona o *i* koncovém *mage*; podobně *sequere* je ze *sequeris*. Obyčejný výklad, že

-re [illegible] *-es* a že *-ris* je jen obměna [illegible] *-re* [illegible] Stolz Hist. Gramm. I. 1 str. 346 a Lat. Gramm. [illegible] str. [illegible] Sommer, Handbuch str. 335; se [illegible] Sommer, Studien zur lat. Lautgeschichte [illegible] Sommer l. c. a Stolz Lat. Gramm. [illegible] *posco* [illegible] V kapitole o skupinách [illegible] *sr* ve *fr* na počátku a *br* uprostřed slova [illegible] a pod., jež Niedermann vykládá [illegible] str. 130, lze [illegible] resp. *ss* před *r* srv. Stolz, Hist. Gramm. I 1. str. [illegible] Lat. Gramm. [illegible] str. 85; Sommer, Handbuch str. [illegible] a [illegible] V [illegible] nalézáme odchylku od [illegible] v podstatě má ještě Sommer, Handbuch str. [illegible] a která je i ve školních mluvnicích [illegible] že [illegible] skupina souhlásek uprostřed slova, kterou se [illegible] následující. Niedermann [illegible] slabik ve skupině souhlásek [illegible] že [illegible] se počíná vždy souhláskou [illegible][1]

Máme [illegible] Niedermannově knížku, která ve formě [illegible] podává přehled historie hlásek latinských dle dnešního stavu vědy a která proto dobře poslouží i filologům jakožto [illegible] hláskosloví.

Oldřich Hujer.

Julije Golik: **O jeziku u pravnika Julija Paula.** Dio I. U Zagrebu 1906. Stran 138.

Je zajímavo, že o jazyku [illegible] římského právnictví, v němž přece [illegible] politický rys a originalita římského ducha, dosud velmi málo odborně bylo jednáno, ačkoliv právě v řeči právnické z doby císařské sledovati lze rozmanité vlivy staré i nové, [illegible] ke klassické latině a zase neklassické [illegible] (Fronto, Apuleius, snad i Gellius), hojné archaismy a zase [illegible] rysy prosaické, ba vulgární, a zase zvláštnosti poetické. Teprve v posledních letech pokusil se W. Kalb (Das Juristenlatein. Versuch einer Charakteristik auf Grundlage der Digesten. Nürnberg 1888[2]), H. Leipold (Über die Sprache des Juristen Aemilius Papinianus. Passau 1891) a Grupe (Zur Latinität Justinians v Zeit. für Rechtsgesch. XIV a XV) stanoviti zvláštnosti juristické latiny. Ale právě tyto spisy ukázaly dle Golika nesklamně, že třeba především systema-

[1] [illegible] W. Dennison, Syllabification in Latin inscriptions, Chicago [illegible] že na nápisích i ty skupiny souhlásek, které se vyskytují na počátku slov latinských, bývají ve [illegible] srv. Berl. phil. Wochenschrift XXVII, 1907, [illegible].

ticky probrati jazyk jednotlivých římských právníků a podati tak spolu pevný základ pro úpravu textu i odhadování interpolací.

Golik proto obral si za úkol v této knize prozkoumati jazykový materiál ve spisech Julia Paula, současníka Ulpianova, z jehož děl — ovšem jen ve výtahu — pochází asi šestina justinianských Pandekt. Za základ vzal si Krügerovo a Mommsenovo vydání Digest z roku 1870, Lenelovu »Palingenesia iuris civilis« (1889), dále Huschkovo vydání Iurisprudentiae anteiustinianae (1867) a konečně spis Krügerův, Mommsenův i Studemundův »Collectio librorum iuris anteiustiniani« (1878). Podán tu úplný obraz tvaroslovných i syntaktických zvláštností počínaje deklinacemi i zvláštnostmi v rodě substantiv až po partikule. Zjištěna celá řada jednotlivých odchylek, jež nejsou zaznamenány ani ve velkém slovníku Georgesově ani v Neuově Formenlehre (abl. domu, dat. eodem, nom. pl. aliquae, komp. idonior, exiguior atd.); některé tyto zvláštnosti ovšem byly doloženy dosud též z jiných spisovatelů, jiné jsou vskutku vlastní jen právníkům neb dokonce pouze Juliu Paulovi. Ke konci přidán prakticky sestavený index.

V druhém díle spisu, o němž svým časem podáme zprávu, Golik míní z tohoto materiálu řešiti otázku četných interpolací textových, čehož ukázky ostatně zde onde podány již v tomto svazku. Celkem spis podává bez odporu pochvalné svědectví o filologické akribii spisovatelově a jest vítaným příspěvkem k obohacení vědomostí na poli dosud tak zanedbávaném.

Otakar Kádner.

Arnošt Skřivan: **Slovník k Caesarovým Pamětem o válce gallské a občanské.** Druhé, přepracované vydání. V Praze 1905, Unie. II a 330 str. Váz. za 3 K 50 h.

P. spisovatel vydal r. 1885 české zpracování Prammerova slovníku k Caesarově válce gallské, jež bylo příznivě posouzeno od G. Šurana v těchto Listech XIII, 1886, str. 456 n. V novém vydání přibrána, jak z titulu patrno, také válka občanská, čímž praktičnost slovníku se zvýšila. Obrázky, které byly v předešlém vydání, jsou však vypuštěny; nejspíše proto, že jsou nyní již ve všech vydáních aspoň války gallské.

Doufám, že slovník i v nynější úpravě našim žákům dobře poslouží, přes to však nemohu potlačiti poznámku, která se týče nejen p. Skřivana, nýbrž má význam všeobecný. Působí to dojmem zvláštním, vypočítává-li p. spisovatel na str. II. všechny školní slovníky, jichž užíval, ale když nejhlavnější a nejcennější slovník vědecký, Meuselův Lexicon Caesarianum (v Berlíně 1887 a 1893), neuvádí; také o Thesauru linguae Latinae není tu zmínky. A přece jest tak jednoduchá a samozřejmá pravda, že ne z odvedených, malých stružek, nýbrž ze zdroje samého máme čerpati,

jinak řečeno, skladatelé učebnic mají si vždy bráti za základ největší a nejlepší spis vědecký. Jen tak je možno, aby škola kráčela stejným krokem s vědou. *Frant. Groh.*

***A. Meillet*: Études sur l'etymologie et vocabulaire du vieux slave.** I. 1902. II. 1905. Paris. E. Bouillon. XII + 511.

Tyto studie, vzniklé podle předmluvy z autorových přípravných prací k etymologickému slovníku církevněslov. jazyka[1]), o němž Meillet pracuje, týkají se některých otázek církevněslovanského hláskosloví a tvarosloví, je tu detailně zpracována důležitá kapitola cslovanské skladby o videch slovesných v nejstarších překladech evangelských, k čemuž druží se řada příspěvkův etymologických, druhý pak svazek vyplněn je studií kmenoslovnou: jedná o jmenných kmenech jazyka cslovanského. Tedy obsah velmi pestrý a zajímavý, tím zajímavější, že promluveno tu o rozmanitých těchto otázkách cslov. mluvnice od jazykozpytce srovnávacího, jehož ruku také všude je znáti: všude shledává pro studované zjevy slovanské analogické případy z ostatních jazykův indoevropských, někdy i odlehlých, a dokládá jimi své vývody.

Kapitola o videch slovesných vznikla z přesvědčení, že je třeba nyní, po pracích Miklosichových, Uljanova, Jagićových, Delbrückových, jež obírají se otázkou vidu slovanského slovesa v celém jejím rozsahu, prací detailních. Ukázkou takové práce je tato studie, jež se omezuje na zkoumání slovesného vidu v cslov. překladech písma sv. Spisovatel, stále přihlížeje k textu řeckému i k jiným kriteriím, jež svědčí o vidu toho neb onoho slovesa, toho neb onoho tvaru, zkoumá nejprve, v jakém poměru je dějový význam k formální stránce slovesa: probírá slovesa podle jejich tvarů praesentních a hledá, jaký mají dějový význam; slovesa kořenná jsou většinou imperfektivní. Různost nesouvisí tu snad nijak s vokalismem jejich kořene nebo s růzností tvarů infinitivních; v mnohých případech zakládá se vid slovesa na původním významu kořene, jenž již v prajazyku byl perfektivní nebo imperfektivní. Tu ukazuje, jak se slovesa perfektivní, je-li třeba vyjádřiti imperfektivnost, doplňují slovesy imperfektivními a naopak: vedle perfektivního *tepą*, *teti* je imperfektivum *biti*, *bьją* (tu srovnává sti. *hánti* — *ávadhīt*, lat. *ferio* — *percussi*), nebo vedle pfkt. *reką* je imperfekt. *glagolją* (jako sti. *brávīti*: *vákšjati*, *ávōčat*) atd. Slovesa *-no*, *ne* jsou perfektivní, *jo-*, *je-* imperfektivní, rovněž i slovesa III, 2 s praes. na *-i*, s inf. na *-ěti*; slovesa s praes. *-i* a inf. *-iti* jsou dějového významu rozličného, čehož příčinu dlužno hledati v různém jejich původu. Tak probírá i slovesa složená s předponou a iterativa; v části druhé pak

[1]) K nim řadí se článek o stupňování samohlásek v cslov., v Mémoires de la Soc. de Linguistique XIV, str. 193—209.

sleduje jednotlivé tvary slovesné, určité i neurčité, a zkoumá jejich význam vzhledem ke kolikosti děje.

Oddíl druhý prvního svazku věnován je některým otázkám hláskoslovným a morfologickým: je tu kapitola o jerech (jejich původ, o výslovnosti, odpadání, záměně jerů; je zajímavo, že zcela ve smyslu Gebauerova pravidla jerového učí, že každé jer liché, počítaje od konce slova, je slabé a každé jer sudé silné, str. 117), soustavný výklad o skupinách souhláskových ve slovanštině (tu výklad nejasných slov *męzdra*, *nozdri* z nom. *mēms*, *nās*, jež zněly před jasnými hl. *mēmz*, *naz*), o koncovce *-tъ* v cslov, aoristu (hypothesa, jíž vykládá tento tvar, není hrubě pravděpodobna: podle něho toto *-tъ* je z pův. *-thas*, t. j. přípony 2. os. sg. pfcta act., k níž znovu přistoupila přípona 2. os. sg. vedlejších časů, tedy *dastъ* z **dō-d-thas*, str. 139 n.), o imperativu sloves s praesentním kmenem -i- (tvořen athematickou příponou *ī*: *vodi-ī-te* z toho *vodite* atd.), o původu sloves VI tř.

V řadě výkladů etymologických obírá se některými slovy, etymologicky nedosti jasnými pro obtíže hláskoslovné a pod.: vykládá o předložkách a předponách *bez*, *raz*, *otъ*, o adverbiích *otъnądь* (m. *otьnądь* = *ot* + *ьnądь* ke slovu *inъ*), *vъ jistinų* (zde *vъ* = lit. *už*), *sugubъ*, *lьgъkъ*, *peštь*, *peštera*, *slězena*, *malъ*, *tuždь* (výklad tu podávaný podal již Vondrák, jak také v dodatcích konstatováno), *dvьri*, *vrata*, *svьtěti*, o cizích slovech přejatých z latiny a z řečtiny. Zajímavý je výklad slov *nejęsytъ*, *nejęvěrъ*, jež rozkládá na *ne* + *jęsytъ*; *jęsytъ* pak samo je složeno z adj. *sytъ* a záporné částice *n̥*, odpovídající sti. *a*, *an*, řec. *α*, *αν*, lat. *in* atd.; ve slov. toto *n̥* na počátku slova před konsonantem dalo *ję*. K složenině tak vzniklé přidán ještě jednou zápor *ne*, poněvadž zápor v ní nebyl patrný (podobně jako v čes. *nenie* vedle csl. *něstъ*). V dodatcích se autor toho výkladu vzdává, poznav výklad Pogodinův, podle něhož *-ję-* náleží k slovesu *jęti*; snad zbytečně, výklad jeho přijal také Brugmann, Grundriss II², 1, str. 106.

Druhý svazek těchto studií je věnován výkladům o tvoření jmenných kmenů v cslov. Meillet nebuduje tu na materiálu Miklosichovu, jehož cslov. má mnoho živlů starosrbských, staroruských atd., nýbrž excerpoval znovu za tímto účelem památky panonské a podává úplný přehled všech jmenných útvarů v památkách těch doložených: chce tím zároveň jazykozpytu srovnávacímu podati bezpečné doklady jmenného tvoření nejstaršího jazyka slovanského. Doufá tím také přispěti k objasnění poměru slovanštiny k jazykům baltským: Meillet sám soud o jednotné větvi baltsko-slovanské pokládá za ukvapený a nesprávný. Materiál třídí autor, jak se pravidelně děje, podle jednotlivých suffixů, ale ne mechanicky, nýbrž hledá i ve slovích se suffixy zbytky starých jmen kořenných, stručně promlouvá o příslušných suffixech v jazycích indoevropských vůbec a sleduje pak jejich život na půdě slo-

vanské; při jednotlivých slovech připojuje také znění jejich v jiných jazycích slovanských, druhdy i etymologicky a po případě i morfologicky sem příslušná slova příbuzných jazyků jiných.

Nelze v mezích referátu obírati se jednotlivostmi, ač by bylo velmi zajímavo sledovati Meilleta v některých jeho výkladech, etymologiích a různých poznámkách, jimiž celý spis a zejména část kmenoslovná jest protkána. Ale i z toho, co uvedeno, je patrno, že Meillet spisem tímto značně posloužil i jazykovědě slovanské — nehledě k ostatnímu, máme tu poprvé soustavné popsání jmenného tvoření cslov., odpovídající požadavkům nového jazykozpytu — i srovnávacímu jazykozpytu, jemuž tu Meillet ukázal a bezpečně doložil některé stránky nejstarobylejšího jazyka slovanského.

Oldřich Hujer.

Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Několik vysvětlivek, oprav a doplňků ke kritice p. dr. *Součka* podává *Josef Bartocha.* (Pokračování.)

Ke str. 380. Osudy české stolice rak. práva občanského ani dnes ještě nemohu vylíčiti úplně, poněvadž úřední listiny do dneška byly mi nepřístupny. Vylíčil jsem prostě tolik, kolik mi mé prameny dostupné dovolovaly. Ale zhruba v hlavních rysech osudy ty byly naznačeny; zbývají pouze některé podrobnosti. Už dnes mohu některé údaje své opraviti a doplniti.

O konkursu na českou stolici nemohu sice ani dnes nic pověděti, ale upozorňuji pana recensenta, že některé zprávy v »Akademische Monatsschrift« jsou strannicky zbarveny; důkaz uvedu později.

Že jsem u prof. Michla nepoznamenal, kdy byl jmenován řádným professorem pro německou stolici občanského práva rakouského, stalo se prostě proto, že jako jinde (při fakultě theologické, při studiu medicinsko-chirurgickém) nestopoval jsem dějin stolice německé, nýbrž české a uvedl jsem Michla teprv tehdy, když mu byla svěřena supplentura přednášek českých.

Dnes po novém badání mám arci některé podrobnější a správnější zprávy. Především musím sám sebe a universitní matriku opraviti. Druhý totiž professor české stolice obč. práva rakouského (první [dr. Ant. Jaroslav Beck] vůbec asi nepřednášel) nejmenoval se Karel Beck, jak čteme v universitní matrice na str. 1444 a v mém spise na str. 24, nýbrž dr. Josef Beck, jak jsem našel v úředním seznamu jeho posluchačů, kde se vlastní rukou podepsal jakožto státní návladní a suppl. professor.[1]) Českým posluchačům přednášel o občanském zákonníku a měl v I. sem.

[1]) Verzeichniss der ordentlichen und Privat-Hörer der öffentlichen Vorlesungen über das bürgerliche Gesetzbuch in böhmischer Sprache an der Universität zu Olmütz im I. (a také v II.) Semester des Studienjahres 1849/50 bei dem k. k. Professor dr. Josef Beck. AFPr.

r. 1850 20 posluchačů (19 veřejných, 1 privat.), v II. sem. 22 (20 veřejných, 2 privat.). Vedle toho měl také přednášku německou v I. sem. o občanském zákonníku, v II. sem. o právu církevním. Na tuto přednášku německou měl v I. sem. 31 (28 veřej., 3 priv.), v II. sem. 67 (61 veřej., 6 privat.) posluchačův. Ale přednášel na universitě pouze tohoto školního roku, neboť byl jmenován státním zástupcem v Novém Jičíně. Že jej čeští posluchači jakožto českého vlastence měli rádi, uspořádali mu po ukončení školního roku čeští právníci a bohoslovci poctu. V neděli večer přišli s hudbou k jeho příbytku, poctili jej zastaveníčkem a podali mu adresu[1]) svědčící o vážnosti, jíž požíval u vlastenecké mládeže. V adrese mezi jiným počítají mu za zásluhu, že »neunavnou snahou o to pečoval, aby cit k naší milé vlasti již v prvním vzniku zas nezhynul« a že je novým, jarým duchem naplnil. Dopisovatel ještě dodává, že na českou přednášku zatím prý ustanovena jenom remunerace 600 zl. stř. — Divím se, že d'Elvert (Schriften X., 367) v přehledu professorů právnické fakulty v Olomouci dra Jos. Becka vůbec neuvádí.

Dr. Vojtěch Theodor Michl nebo Michel ještě roku 1849 a 1850 byl supplentem stolice občanského práva rakouského při universitě pražské (kde vydal — pokud mi známo — 2 právnické spisy německé[2]), načež uprostřed roku 1850 byl jmenován řádným professorem německé stolice obč. práva rakouského v Olomouci. Soudím tak proto, že jeho katalogy z tohoto roku jsou jen z II. semestru. R. 1851 asi neměl přednášky české, neboť není o tom zmínky ani v matrice, ani v seznamu přednášek,[3]) které se tehdy pro I. a II. semestr vydávaly zvláště. Jeho české přednášky připomínají se poprvé r. 1852 a to jak v matrice (na str. 1461) tak v seznamech přednášek i v katalozích jeho. Posluchačů jak českých tak německých mnoho nemíval. Roku 1852 v obou semestrech přednášel (týdně 7 hodin) o rakouském všeobecném právu soukromém a měl asi 7 českých posluchačů, pokud jsem z katalogu mohl zjistiti. Ale připomínám, že katalogy ty jsou dosti nespolehlivy; někdy totiž písař zapomněl připsati, zda přednáška jest česká či německá. Roku 1853 přednášel (týdně 7 hodin) zas o tomto předmětě a vedle něho o III. díle všeob. občanského zákonníku; měl asi 4 posluchače. R. 1854 měl přednášku (5 hodin týdně) o rak. všeobecném právu soukromém v obou semestrech

---

[1]) Jest otištěna v Mor. Novinách r. 1850, čís. 164, na str. 689 v dopisu zaslaném z Olomouce.

[2]) 1. Darstellung der Gewährleistung nach dem oesterr. Privatrechte, 1849. — 2. Sammlung der neuesten, auf das oesterr. allgemeine Privat-Recht sich beziehenden Geseze (sic!) und Verordnungen 1850.

[3]) V Personal-Standu zimního semestru r. 1851 za seznamem professorů právn. fakulty na str. 5 následuje poznámka: Die Lehrkanzel des österr. bürgerlichen Rechtes (vorzutragen in böhmischer Sprache) ist erledigt.

a měl asi 6 posluchačů (5 řádných, 1 mimořád.). Roku příštího přednášel pouze německy.[1]) — Ani zde nemohu zatajiti svého podivení, že d'Elvert (Schriften, X. 367) mluvě v přehledu professorů právnické fakulty v Olomouci o dr. Michlovi, ani slovem se nezmiňuje o jeho českých přednáškách.

Divím se, proč se mne p. recensent táže, zdali dr. Michl vůbec česky přednášel, když to na str. 24 výslovně tvrdím slovy »Bývala to jediná právnická přednáška česká.«

Ke str. 381. Chyba, která se mi přihodila s listinou císaře Maximiliana II. (uvádím chybně r. 1576 místo správného 1573), zaviněna tím, že jsem spolehl na autoritu rozpravy, sepsané professorem ústavu chirurgicko-medicinského v Olomouci dr. Fr. Grohem, který napsal »Chronik der Franzens-Universität in Olmütz« do I. ročníku měsíčníku »Moravia« r. 1877/78; na str. 330 výslovně píše: »Durch ein Diplom vom 22. Dezember 1576 ertheilt Kaiser Maximilian der Akademie den Rang einer Universität.« Neměl jsem tehdy lepšího pramene po ruce, pouze horší dějiny Richtrovy, v něž jsem neměl tolik důvěry.

Neúplnost některých citátů (na př. na str. 13) vysvětluje se hlavně tím, že jsou určeny širšímu obecenstvu, které sotva bude dále pátrati; znalcům literatury jsou většinou známy. Že jsem u básničky »Kalendár a ne farár« vynechal jméno Čelakovského, stalo se nedopatřením. Neboť kdybych jména autorova skutečně nebyl znal, mohl jsem se to dověděti ze svého pramene, z »Moravie« r. 1843, v níž na str. 178 ohlášena skladba Dietrichova s titulem všech písní. Otiskuji tu věrně toto oznámení:

Písně wlastenské.

S průwodem Kytary a Fortepiana. W hudbu uwedené od Ludwíka rytýře (sic!) z Dietrichů.

Obsah. 1. Na Morawu (r. 1468) od Jar. Langera. 2. Náwrat milého od B. Jablonského. 3. Na milenku. Od F. L. Čelakowského. 4. Píseň Morawanů. Od Vinc. Furcha. 5. Kalendár a ne farár. Od F. L. Čelakowského. 6. Wojenská. Od B. Jablonského.

Ke str. 381. P. recensent proti mně tvrdí, že jmenování Jul. Urbana ze Schwabenau arcib. archivářem nesvědčí zrovna nezbytně o přízni arcibiskupa Chotka k českým snahám. Ale že tak vrstevníci soudili, dosvědčuje F. W. Kampelík v Květech Českých 1834 na str. 225, řka: »Tento vznešený, všeho dobrého se ujímající muž (totiž arcibiskup Chotek), v němžto Slované svého Maecéna očekávají, poznav jej (Urbana

---

[1]) Dr. Michel byl plodný právnický spisovatel, ovšem německý. Též v Olomouci vydal něm. spis právnický: Handbuch des allgemeinen Privatrechtes für das Kaiserthum Oesterreich 1853. 2 svazky 484 + 614 str. Později vydal ve Štyr. Hradci 1870 a 1871 Beiträge zur Geschichte des oesterreichischen Eherechtes.

ze Schwab.) vyplnil, co ochrance národní slávy a pověsti, laskavě a bez prodlení jeho žádost« (aby jej učinil archivářem v Kroměříži).

»Lípa Slovanská.« Jest mi líto, že o vzniku »Lípy Slovanské« v Olomouci ani dnes nemohu podati úřední a naprosto neomylné zprávy. Dal jsem sobě sice mnoho práce, byl jsem u tří úřadův olomouckých, abych vystopoval úřední některou listinu, ale kromě jediné úřední zmínky, kterou uvedu na svém místě, a kromě jediné listiny, kterou deputace »Lípy Slovanské« odevzdala učitelskému sboru filosofických studií v Olomouci, žádného jiného dokumentu jsem se zde nedopátral a mám dosti velkou obavu, že se solva jiné dopátrám; dosti možná, že ani jiní lépe nepochodí. Ale jak kombinací, tak i z tištěných pramenů lze dosti přibližně dobu vzniku olomoucké »Lípy Slov.« určiti.

Uvážíme-li totiž, že první »Lípa Slovanská« vznikla v Praze 30./IV. 1848 a že v druhé polovici měsíce června olomoucká »Lípa« byla úředně vyšetřována[1]) ve spojení s bouřemi pražskými, jakoby byla do nich zapletena — vyšetřovací spis odevzdán byl magistrátem olomouckým 26. června krajskému úřadu v Olomouci, — dospějeme nepochybně k tomu úsudku, že »Lípa Slov.« v Olomouci nemohla vzniknouti než v měsíci květnu 1848, a to ještě před 31. květnem, poněvadž dle mé kombinace účastnila se sjezdu Slovanského v Praze a členové její podepsali protest proti utiskování české národnosti na Moravě (8. června). K tomu důsledku jsem dospěl kombinací.

Ale když jsem, cosi hledaje, znova prohlížel své původní výpisky k »Češtině«, našel jsem mezi tou spoustou výpisků zprávu, kterou jsem přede 2 lety přehlédl. Ze zprávy té se dovídáme, že spolek Slovanský v Olomouci vydal 31. května 1848 provolání, aby i jinde na Moravě tvořily se podobné spolky; spolek měl už tehdy přes 100 členů.[2]) Spolek zde zmíněný není ovšem jiný než »Lípa Slov.«, neboť jiného spolku českého v Olomouci tehdy nebylo.

Nález ten mne přiměl, abych znova pátral po dalších zprávách o »Lípě Slov.« v českých i německých pramenech a tu jsem v »Historické zprávě o sjezdu slovanském v Praze« v ČČM 1848 na str. 61 zjistil, že na sjezd do Prahy vysláni byli 2 »poslové« olomouckou »Lípou Slov.«, totiž Jan Lepař, absolvovaný filosof a Fr. Mathon a 31. května professor Helcelet odevzdal

---

[1]) Tak dosvědčuje to Präsidial-Protocoll bývalého krajského úřadu v Olomouci z r. 1848 čís. 1307. Zaznamenáno tam doslovně: »Olmützer Magistrat überreicht den Erhebungsakt über das . . . . (nečitelno) Vereins Lípa Slovanská in Olmütz«. V další rubrice dodáno: »Der Prager Stadthauptmannschaft übermittelt.«

[2]) Týdenník (v Brně vycházevší) 1848, str. 200.

výboru Slov. sjezdu pozdravný přípis »Lípy Slov.« v Olomouci[1]) datovaný z Olomouce dne 28. května 1848. Tím zjištěno, že »Lípa« vznikla v květnu; zmýlil jsem se tedy ve svém spisku (str. 28) pouze na polovic (o měsíc duben).

Tendenci olomoucké »Lípy« vykládám buďto slovy současných dopisovatelů, kteří ji zajisté lépe znali než já, nebo samými fakty, jejichž mluva je zřetelna. Nechápu, proč má býti bez ceny můj výrok, že moravští studenti, kteří vedle jiných Moravanů 8. června 1848 podepsali v Praze stížnost na utiskování české národnosti na Moravě, byli většinou členy olomoucké »Lípy«. Výrok můj, třebas se zakládal na pouhé kombinaci, se srovnává s pravdou, a dnes o každém jednotlivci pravdivost jeho mohu dokázati.

Uvažujme! Onino studenti moravští, které uvádím na str. 29 své »Češtiny«, studovali vesměs v Olomouci, někteří z nich i bydleli v Olomouci nebo v blízkém okolí. K. Jan Hajduk[2]) pocházel z Olomouce i bydlel v Olomouci, kdež otec jeho byl kovářem; Jan Kubíček byl z blízkých Olšan, Jan Lepař z Lipňan, Konstantin Bednář z nedalekého Štěpánova. Právník Fr. Zapletal z Hukvaldu bydlel v Olomouci, kdež otec jeho byl šikovatelem arcib. gardy. Jan Vlk[3]) z Telče, absolvovaný právník a skladatel vlasteneckých básní, dokončil v Olomouci IV. ročník práv a byl nepochybně duší »Slov. Lípy« neb aspoň důležitým činitelem, poněvadž se jemu dle »Týdenníka« (1848, str. 200) měly zasílati všechny dopisy, které by se týkaly založení nových »Lip Slov.« na Moravě a také v »Moravii« (1848, str. 320) v dopise z Olomouce uvádí se jakožto nejčinnější ze všech a předseda tajných schůzí slovanských v Olomouci konaných. O Lepaři a Vlkovi positivně víme, že v tu dobu již vynikali uvědoměním vlasteneckým. Z úst spolehlivého souvěkého svědka professora Josefa Sytka,[4]) jenž všechny ty události v Olomouci prožil, positivně jsem věděl, že členy »Lípy Slovanské« v Olomouci byli především universitní studenti. Ti čeští studenti university olomoucké, kteří se účastnili Slovanského sjezdu v Praze, vynikali zajisté nevšední uvědomělostí národní, nadšením a odvahou. Jak si mám tedy o nich mysliti, že oni nebyli členy »Lípy Slovanské«, když jiní jejich kollegové, kteří těchto vlastností tak závažným skutkem neprojevili, členy této »Lípy« byli? Kombinaci mou úplně potvrzuje listina olomoucké »Lípy Slov.«

[1]) Dr. Tobolka, Slovanský sjezd v Praze str. 212 a 215. Týdenník 1848, str. 176.

[2]) Dle General-katalogu filosofické fakulty z let 1840—1849 byl roku 1847/48 v I. ročníku filosofie (čís. 23 v katalogu).

[3]) Dle Anmeldungs-Katalogu vom Studienjahre 1848 über die Juristen an der k. k. Universität zu Olmütz im IV. Jahrgange aus den politischen Wissenschaften vom k. k. Professor Dr. Johann Koppel.

[4]) Professor Sytka r. 1848 byl v II. ročníku filosofie, načež tu studoval práva a r. 1851 podrobil se tu zkoušce z dějepisu.

na 2 velkých arších napsaná a dosud zachovaná v archivu Musea král. Českého sub: Sjezd Slov. Dne 31. Máje 1848 čís. 1, jejíž opis podařilo se mi opatřiti laskavostí p. prof. Kabelíka. Listinu podepsali 93 členové olom. »Lípy« (bylo jich ještě více) a z nich podepsali zmíněný protest tito: Karel Hajduk, Frant. Fux, Fr. Mathon, Fr. Zapletal, J. Ant. Vaněk, Jos. Klímek, Jan Lepař, Jan Kubíček, Jan Zapletal, Jan Konšel, Jan Krampla, Květomil Krajíček, Hynek Spurný, Jos. Vlast. Vysloužil, Antonín Mundina, Jan Vlk, Jos. Tauber, Jan Schönhöffer, Jan Ocásek, Fr. Xav. Prášil, Frant. Snášel, Ferd. Poglies, Jos. Zapletal, tedy 23 členové »Lípy Slov.« v Olomouci; k nim se druží Konstantin Bednář ze Štěpánova, který dle svého svědectví též byl členem této »Lípy«. Mezi 68 podpisy zmíněného protestu aspoň 24 podpisy náleží členům olom. »Lípy Slov.«, více tedy než $^1/_3$ podpisů.

Korunního svědka svého tvrzení nechal jsem si naposled. Pan Konstantin Bednář, vrchní civilní geometr v Olomouci, byl r. 1848 posluchačem hospodářství v Olomouci (u prof. Helceleta) a chodil také do českých přednášek o Rukopise Královédvorském k dr. Helceletovi; byl také členem akademické legie a »Lípy Slovanské« v Olomouci. Koncem května r. 1848 vypravil se s bratrancem Janem Římským i s jinými legionáři a členy »Lípy Slov.« do Vídně na pomoc studentům vídeňským, ale když jich tam nebylo třeba, hned druhého dne vypravili se do Prahy[1]) a účastnili se Slovanského sjezdu v Praze; podepsal se také na zmíněné stížnosti 8. června 1848. Dle jeho výroku bylo jich 20—30 a s tím se dobře srovnává počet studentův olomouckých na listině zmíněné; všichni dle jeho svědectví byli členy »Lípy Slov.«. Prodleli tam až asi do 11. června, a když začalo v Praze kvašení, jsouce známým kondukterem ve voze na dobytek ukryti, vrátili se tajně domů. Svědek ten podnes v Olomouci žije. Jest tedy úplně zjištěno, že většina podepsaných studentů byla členy olomoucké »Lípy«. Byl proto můj výrok úplně oprávněn.

Že na str. 33 své »Češtiny« nezmiňuji se tom, jak byla vyřízena žádost »Lípy Slov.« o vyučování českým jazykem v I. třídě lycealní, děje se proto, že jsem už na str. 30 na řádku 11. shora výslovně uvedl, že »přání tomu skutečně se vyhovělo«. Poněvadž na str. 33 mluvím o též věci, neuznával jsem za nutné výrok svůj opakovati. Ostatně ještě na str. 39 na 9. řádku sh. opakuji: »Sbor professorský ... se usnesl, že žádosti té vyhoví.« (Jinde mi přece p. recensent vytýká, že myšlenku opakuji na dvou místech.)

Dnes na základě listin úředních o této žádosti mohu podati zevrubnou zprávu. Zachovalať se původní žádost »Lípy Slov.« v *AFF* z roku 1848 čís. 305.

---

[1]) Srovnej s tím zprávu Jedovnického o studentech Holomouckých v Týdenníku 1848, str. 184.

Na rubru žádosti (žádost byla německá, příloha k ní byla česká), svědčící učitelskému sboru filosofických studií, čteme do slova: »Lípa Slovanská zu Olmütz überreicht einen Vorschlag behufs der Eintheilung der ersten Licealklasse (sic!) in zwei Abtheilungen **auf der Basis der doppelten Nationalität.**«

Obsah žádosti jest: Členové zdejší »Lípy Slov.« dověděvše se, že pro neobyčejný nával[1]) posluchačů I. třída lyceálky bude rozdělena ve 2 oddělení, osmělují se podati návrh, aby **rozdělení stalo se na základě dvojí národnosti a v oddělení slovanském aby aspoň částečně slovanská řeč stala se jazykem vyučovacím.** Za důvody své prosby uvádějí:

1. **Jeho Vel. císař pán svým slovem zaručil rovnoprávnost německé i slovanské národnosti ve všech oborech veřejného vyučování.** Úplné provedení této zásady arci za současných poměrů jest nemožno a musí se ponechati pozdější a zralejší úvaze; ale v tomto zvláštním případě nevyskytují se překážky takové, aby jejich odstraněním aspoň částečně mohlo se dopřáti požitku z onoho dobrodiní.

2. Nepřejí-li si všichni, tož aspoň valná většina slovanských posluchačů I. lyceálky si toho přeje, jak dokazuje příloha *A*) s podpisy.

3. Jsou na zdejším filosofickém ústavě mužové, kteří mají obsáhlé a důkladné vědomosti slovanského jazyka a zajisté s velkou ochotou se uvolí své předměty přednášeti řečí slovanskou.

Proto očekávají s důvěrou, že slavný sbor studií filosofických uváží důležitost hořejších důvodův a blahosklonně přihlédne k jejich prosbě.

V Olomouci 1. prosince 1848.

Podepsán zatímní výbor »Slov. Lípy«: Fr. Lípenský. Fr. Xav. Prášil. Jakub Sedláček. Líboslav Krampla. Arnošt Förchtgott. Vincenz Netopil. František Lepař. K. B. Michel. Jan Wlk. J. Mráček.

K žádosti připojena česká příloha se 67 podpisy žákův lyceálních, čili — jak mnozí ke svému jménu připsali — **umníků.**[2]) Nadepsána jest takto:

»Jména pánův, jenž sobě přejí, aby budoucí rozvržení první třídy licealní se stalo na základě dvojí národnosti«; následují podpisy. Z podpisů těch poznáváme, že 3 **žáci lycealní byli**

[1]) Nával tehdejší vysvětluje se tím, že toho roku na universitu vídeňskou nebyli posluchači z Moravy i z jiných zemí přijímáni. Dle čís. 336 z r. 1848 *AFF* bylo přijato do I. lyceálky (naší VII. třídy gymn.) 170 žáků: zem. praesidium proto povolilo výnosem 13./XII. 1848 čís. $\frac{7507}{2-22}$ zříditi v I. třídě lyceálky dvoje oddělení.

[2]) **Logika** zčeštěna slovem **umnice**, odtud žák chodící do umnice nazván **umníkem.**

členy výboru »Lípy Slov.«: Karel Michel, František Lípenský a Frant. Xav. Prášil; podepsán tu také Štěpán Cholava, pozdější professor českého gymnasia v Olomouci.

V I. konferenci učitelského sboru filos., konané hned 2. prosince 1848, schválen tento návrh (sub 3), aby totiž některým předmětům vyučovalo se po česku, celým sborem učitelským, jak pro věc samu, tak i proto, že o to na 70 posluchačů prosí. Zároveň usnešeno ohlásiti to svým časem ministerstvu, až ministerstvo zákonitě povolí druhé oddělení. (*AFF* z r. 1848, čís. 309.) Z protokolu o poradě učitelského sboru 29./XII. 1848 se dovídáme, že přednášky v II. oddělení lyceálky stanoveny na 2. ledna 1849 (byla potíž s opatřením místnosti) a usnešeno, že náboženství a filologii bude se učiti po německu, filosofii, mathematice a přírodopisu po česku. (*AFF* 1848 čís. 340.) Usnešení to později bylo schváleno ministerstvem a po celý rok těmto předmětům v II. odd. lyceálky po česku vyučováno.

Ke str. 382. O platech. Pan recensent imputuje mi, že plat 600 zl., určený stolici české řeči a literatury, proto nazývám bídným, potupným atd., poněvadž prý jej srovnávám s platy našimi a neumím se vžíti v tehdejší dobu. To jest pouhá jeho imputace. Já plat ten už proto jsem pokládal za nedostačující, protože všichni vrstevníci čeští jej za takový prohlašovali a já větším dílem opakoval jen jejich výrazy. Předpokládal jsem důvodně, že dobře věděli, kolik obnášel plat tehdejšího professora fakulty filosofické, a poněvadž plat vyměřený stolici české (600 zl.) byl menší (o 200 zl. neb i více), proto jej pokládali za nuzný a potupný, jako na př. olomoucký dopisovatel do Mor. Novin 1848 (str. 150), který do této otázky velmi dobře byl zasvěcen. Jednání vlády snadno si vysvětlíme; chtěla prostě novou stolici míti co nejlacinější za svého těžkého postavení. Ale jinak na tento čin pohlíželi interessenti; těm nemohlo býti lhostejno, jak bude stolice jazyka českého honorována: professoři cítili se zkráceni a proti ostatním kollegům poníženi, žáci jejich a veřejnost česká spatřovala v tom potupu.

Podívejme se na ty platy! Okolo r. 1780 dle d'Elverta (Schriften X, 243) dostával první professor na filos. studiu 600 zl., dva ostatní po 500 zl.; byl-li některý členem kláštera, pouze 300 zl. — Dle dvorního dekr. 8./VIII. 1805 byly platy professorů filosofických na olomouckém lyceu zvýšeny na 800, 900 a 1000 zl. (D'Elvert, Schriften X, 340). I professoři universitních gymnasií dle gubern. dekr. 7./VIII. 1807 čís. 15.204 a 11./XII. 1817 č. 33.241 měli vyšší plat než 600 zl.: 4 učitelé grammatikální dostávali po 700 zl., 2 učitelé humanitní po 800 zl., katecheta 700 zl. a prefekt 800 zl. (D'Elvert, Schr. X. 327).

A jak tomu bylo v Olomouci r. 1848/49? Dle Personalstandestabelle z r. 1848/49 (*AFF* 1848/49 čís. 317) měl Dr.

[illegible] 600 zl., prof. [illegible] 800 zl., prof. Dr. Franz [illegible] člen řádu premonstrátského [illegible] 200 zl. [illegible] z r. 1780; 600 zl., Dr. K[illegible] 800 zl., Dr. [illegible] 1200 zl. Má tedy [illegible] Dr. Franz 800 zl. [illegible], že členové řádu [illegible] 200 zl. [illegible] tak vysvítá na př. z [illegible] prof. Dr. Vilému [illegible] v Praze, [illegible] *AFF* 1849 [illegible], v němž se vý- [illegible] Lehrkanzel [illegible] jährlicher 600 Fl. C. M. [illegible] měli [illegible] 800 zl.

[illegible] 800 zl. [illegible] r. 1849 [illegible] podání [illegible] Dr. Kopeckého ze dne 25. XI. 1849 (*AFF* 1849, čís. 502), [illegible] guberniu [illegible] o přednáškách v českém [illegible] r. 1848/49 [illegible] vázala s vý- [illegible], mezi jiným [illegible] so niedergestellten Gehalte der Professoren verliehen in jeder Hinsicht eine Berücksichtigung«. Vysvítá to i z té okolnosti, že již r. 1849 ze dne 24. X. vyšlo [illegible] císařské rozhodnutí, jímž plat universitního professora za týdenní hodinu byl vyměřen na 200 zl., zachoval tedy podle toho výměru professor češtiny v Olomouci nejméně 800 zl. Na to se také Dr. Kopecký v novém podání ke guberniu ze dne 31. XII. 1849 odvolává (*AFF* 1849, čís. 514). Jednotlivé sbory professorské neb i jednotlivci žádali proto o zvýšení platu, a to bylo zatím oním zmíněným předpisem povoleno, jak zřejmě vychází na jevo z výnosu 19. III. (*AFF* 1851, č. 109), kterým byl zvýšen prof. Dr. Franzovi plat; ve výnosu tom čteme: »Hiermit erhalten die Eingaben mehrerer Professoren-Collegien, welche theils auf eine Gehaltserhöhung einzelner ihrer Mitglieder, theils auf eine Ausdehnung der Vorschrift vom 26. Oktober 1849 auf alle nach dem älteren Gehaltsysteme angestellten Professoren gerichtet waren, ihre Erledigung.«

Dle této situace snadno pochopujeme, proč tehdy veřejnost česká platem tak nízkým byla pobouřena. Měl jsem tedy závažné důvody, že jsem souhlasil s jejím rozhořčením. Někteří dokonce nízký plat neuměli si vysvětliti jinak než domněnkou, že vláda jen proto určila na stolici tu 600 zl., aby místo mohla obsaditi knězem, který by ovšem dle tehdejšího zařízení více nebyl dostal. Snad i proto ucházelo se o tu stolici tolik kandidátů kněžských a jeden z nich, totiž P. Jan Tutta, emeritní děkan a farář v Opatovicích, 67 let starý, za nic jiného tuto stolici nepokládal, než

za jakési zaopatření pro své stáří, za jakousi náhradu své nedostatečné pense (350 zl.), která mu byla vyměřena; tento důvod výslovně uvádí 12./XII. 1848 ve své žádosti o stolici českého jazyka na universitě olomoucké a ještě měl to sebevědomí do sebe, že prý by nedělal nečest té stolici. Viz *AFF* 1848 čís. 340 ze dne 29./XII. 1848.[1]) I při druhém konkursu[2]) o tuto stolici r. 1849 mezi 14 kompetenty bylo 5 kněží.

Že však v tom malém platu tehdejší Čechové mohli spatřovati také jakési ponížení sebe a své řeči, můžeme i nepřímo souditi z výroku protivného táboru německého. Olomoucký dopisovatel časopisu »Akademische Monatsschrift«, vycházejícího v Lipsku (1850, str. 391), mluví o odchodu Dra. Becka z Olomouce a o české professuře občanského práva rakouského; z té české stolice nemá patrně mnoho radosti, ale jakousi útěchu shledává v té okolnosti, že s tou českou stolicí bude spojen plat daleko menší. Ježto jest místo charakteristické, otiskuji je doslovně: »Der supplirende Professor des österreichischen Civilrechts, Dr. Beck, der im Interesse der hier studirenden Slaven dieses Fach auch in böhmischer Sprache vertrat, ist Staatsanwalt geworden. Zum ordentlichen Professor desselben Faches in deutscher Sprache ist Dr. Michel aus Prag ernannt worden. Der Zusatz »in deutscher Sprache«, der in dem betreffenden Ministerialerlasse ausdrücklich gemacht wurde, lässt auf eine zu gewärtigende Professur dieses Gegenstandes auch in böhmischer Sprache schliessen. Wie wir hören, soll jedoch mit dieser letzteren Stelle ein bei weitem kleinerer Gehalt verbunden sein.« Tento tedy dopisovatel shledává v pořádku, aby stolice německá daleko lépe byla placena než česká. Zač tedy jiného Čechové měli to snížení platu pokládati než za své ponížení, když i protivníci jejich tak soudili?

Všechny tyto odůvodněné pocity bouřily proto veřejné mínění v Olomouci a v Brně, jak zvláště poučně vysvítá z listů olomouckého dopisovatele (†) ze dne 14. prosince v Morav. Novinách 1848 v čís. 38, na str. 149—150, z něhož vyjímám několik charakteristických míst: »Avšak pomysletež sobě, professoru národního jazyka na vysokých školách Moravských vyměřeno platu 600 zl. Věru nevěřili jsme očím, hledíce na tyto cifry. Co jest universita Holomoucká universitou, nebylo na ní tak nuzně nadaného učitele, jak má býti budoucí professor předmětu, na ten čas snad nejdůležitějšího. Zdejší professorové na filosofické fakultě, majíce platu 800, 900 a 1000 zl. dle stáří, vymě-

[1]) Osudy stolice jazyka českého na universitě olomoucké hodlám jindy obšírněji vylíčiti. Tam ovšem zmíním se také o stolici řeči a literatury polské, která dle rozhodnutí císařského 4./III. 1848 rovněž při universitě olomoucké měla býti zřízena. *AFF* 1849, čís. 151, 287, 310 a j.

[2]) *AFF* 1849 čís. 509 (7./XII.)

řeného již asi od r. 1854. stěžovali sobě před několika lety a to právem, že plat ten na nynější jejich potřeby nestačí, a nyní dostanou kollegu s platem 600 zl.« Dopisovatel výslovně dále podotýká, že tento »chatrný« plat se pokládá za »potupení« našeho jazyka, jenž se tím »poznovu činí sluhou čili děvkou, jakož bývalo za staré vlády.« Že plat tak nízký nesprávně byl vyměřen, dokazuje dopisovatel srovnáním, že professoru jazyka polského na akademii ve Lvově před nemnoha lety, když ještě jazyk slovanský byl v podruží a necti, ustanoveno platu 800 zl. a v Záhřebě r. 1846 professorovi jazyka chorvatského rovněž tolik a tolikéž professorovi jazyka českého na škole realní v Praze. A tu se táže s rozhořčením: »Jest pak universita naše Moravská ústav špatnější než školy jmenované aneb stojí Morava a jazyk její za zeměmi řečenými? To zajisté ne, avšak Morava má posud v úřadech osoby, kteréž vždy ještě v duchu Metternichovu pracují, zvláště kde činiti jest o jazyk český, jim protivný, od nich nenáviděný«. Výbor zemský výslovně navrhl, »by professor tohoto předmětu co do důstojnosti a platu roven byl ostatním professorům filosofickým« t. j. aby postupoval v platu od 800—1000 zl.. Ale na tento hlas nebylo dbáno. »Byloť by slušné, aby se úředně učinilo představení proti tomuto nadání a vyzkoumalo, z čího návrhu professor český tak štědře jest obmyšlen«.

A tento dopisovatel — jak zřejmo z celého dopisu — byl o celé otázce velmi dobře informován, neboť ví o všem.

Můj posudek na str. 41 nesvědčí tolik době minulé jako spíše přítomné, kdy podobné divy v Olomouci jsou vyloučeny. Myslím, že každý čtenář v Olomouci tak mi rozumí, neboť si hned musí vzpomněti na poměry přítomné a srovnati je s minulými. Za tím účelem jsem ty řádky napsal.

Divím se, s jakou lehkostí pan recensent imputuje mně myšlenky, kterých jsem neměl. Domnívám prý se patrně (na str. 40 svého spisu, že prof. Dr. Hartmann Zeibig odvolán byl z Olomouce pro svůj spor s českými professory, kdežto já jen vykládám, že české přednášky na universitě nota bene přednášky vládou schválené! některým chauvinistům německým byly proti mysli, a že hlavou jejich byl prof. Zeibig, že nastalo jitření mezi mládeží českou a německou, jež prof. Šembera hleděl upokojiti; končím doslovně: »Professor Zeibig byl z Olomouce odvolán«, neudávaje žádného důvodu, poněvadž jsem tehdy spolehlivého důvodu neznal. Zaznamenal jsem prostě toto faktum, nenaznačuje, v jaké souvislosti je s předešlými událostmi. Nenapsal jsem: Proto byl prof. Zeibig odvolán. Pro svou osobu jsem se ovšem domníval, že propuštění jeho jest v jakési souvislosti s jeho politickým chováním r. 1848, ale nevěděl jsem určitě, v jaké. (Dokončení.)

Hlídka programů středních škol.

Šmejkal Ed.: *Kl. Ptolemaia zeměpisné zprávy o zemích českých a sousedních.* (Zpráva c. k. reálky v Pardubicích za r. 1905.) Str. 45.

V rozsáhlé literatuře o Ptolemaiovi byla již řada speciálních pojednání věnována rozboru dat, které lze vztahovati více méně určitě na naše země české, Čechy a Moravu. Práce Šmejkalova vyniká tu nad starší Sedláčkovu z r. 1880 a je vedle novější studie Gnirsovy (Das östliche Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemaios, v Praze 1898) příspěvkem záslužným. Hlavní dobrou stránku její dlužno viděti v tom, že nepouští se hned předem úsilovně do hledání »měst« Ptolemaiových na naší mapě Čech a Moravy, nýbrž hledí především jen rekonstruovati směry itinerářů, které měl Ptolemaios na mapě, z níž data vypisoval. Na nich se pak některé stanice aspoň přibližně podávají samy sebou. Koho zajímají detailní výsledky, toho odkazuji na práci samotnou. *L. Niederle.*

J. Procházka: *Diaktoros.* (Výroční zpráva jub. vyš. gymn. v Rokycanech. 1905/6.) Str. 7.

Malý tento příspěvek, obírající se temným homerským epithetem *διάκτορος*, nepodává výkladů nových, nýbrž registruje výklady dosud podané, starověké i nové, posuzuje je a hledá který z nich jest asi pravdě nejpodobnější; neboť o jistotě nemůže býti zatím řeči. Spisovatel souhlasí s těmi, kdo *διάκτορος* dělí *δια-κτορος* a spojují se subst. *κτέρας*; toto *κτέρας* pak s Pedersenem spojuje se slovanským ***chrana*** a usuzuje z toho, že »bychom mohli snad [*διάκτορος*] překládati ‚ochránce‘« (str. 7).

Příbuznost řec. *κτέρας* se slov. *chrana* není ovšem zcela nepochybná, třeba že přijata je od Brugmanna (Grundriss I², str. 791 a Griech. Gramm.³, str. 128); proti ní vyslovil se na př. Vondrák (Vergleichende slav. Gramm., str. 261), jemuž vadí zejména různost významu obou slov. Při výkladě o této etymologii Pedersenově mělo se blíže ukázati, jak si máme vyložiti v tomto slově počáteční slov. *ch* proti řec. *κτ*; řekne-li se, že dle výkladů Pedersenových »slov. *ch* povstalo nejen z indoevropského *s*, nýbrž i z *ks*, *gs*, *kh*, *gh*« (str. 7), tím věc se nevyloží: bylo třeba podotknouti, že řec. *κτ* odpovídá druhdy skupině ***ks*** jazyků jiných, v kterýchžto případech se pro prajazyk předpokládá skupina, jíž nelze blíže foneticky určiti, Brugmannem označená *qþ*.

Uvádění jednotlivých výkladů mohlo býti přehlednější, zejména pojednání Solmsenovo (str. 5) a Schmidtovo, ukazující na

nemožnost suffixu *-τορος*, nemělo býti odloučeno od výkladů s tímto suffixem operujících, jako zase na téže stránce výklad Buryho měl býti spojen s ostatními výklady, jež *διάκτορος* dělí *δια-κτορος*. Tu a tam mělo se ukázati na oprávněnost či neoprávněnost toho neb onoho výkladu: jak se dívati na výklad Buryho (*κτέρατα* z pův. *κτερντα* = lat. *parentalia*)? Podobně Oesterrgardův parallelismus *κτεν*-(*κτείνω*): *φθεν*-(*φθίνω*, *φθόνος*) = *κτείρω*: *φθείρω* mohl býti důrazněji zamítnut, než slovy, že »není nikterak dokázáno, že by sloveso *φθείρω* . . .. musilo míti ještě nějakého satellita v podobě slovesa **κτείρω* dle analogie *φθίνω* = *κτείνω*« (str. 6). Neboť *φθίνω* a *κτείνω* neliší se od sebe jen počáteční skupinou *q*[u]*þh* a *qþ*, nýbrž jsou to zcela různé kořeny: *κτείνω*, náležejíc k sti. *kšaṇóti*, stpers. *axšata-*, je od kořene *qþen*, kdežto *φθίνω* se sti. *kšiṇāti*, *φθίσις*: sti. *kšitiḥ*, lat. *situs* je od koř. *q*[u]*þhei-*. Pak ovšem je patrno, že *φθόνος* k tomuto *φθίνω* nemůže náležeti. Z toho zřetelně viděti, že ze dvou těchto zcela různých sloves nemůžeme usuzovati na nějaké **κτείρω* vedle *φθείρω*. *Oldřich Hujer.*

M. Tullia Cicerona Hovorů Tuskulských kniha prvá. Přeložil Jos. Sedláček. (XXIX. program c. k. státního gymnasia v Třebíči 1905—1906) Str. 39.

Konečně dostává se nám do rukou překlad, prozatím první knihy, zajímavého a populárního dílka Ciceronova Tusculanae Disputationes.

Strany 3 a 4 obsahují úvod. Co do věcné stránky dovolujeme si uvésti toto. Není správné tvrzení, že Cicero napsal Hovory Tuskulské v tom čase, kdy »vzdal se již dráhy státnické a uchýliv se v soukromí žil pouze literatuře.« Počátek Tuskulánek padá ovšem v neblahý pro Cicerona rok 45, v roce však 44 vidíme Cicerona opět u vládního vesla, a to ještě před uveřejněním Tuskulánek. Vždyť v květnu r. 44 Atticus četl teprve knihu první. Že fingovaná doba dialogu byl rok 47, jak píše p. Sedláček, není tak určité; neboť celá ta otázka je dosud sporná. Soudím z Tusc. I, 7 (ut nuper tuum post discessum in Tusculano, cum essent complures mecum familiares, temptavi, quid in eo genere possem), že rozmluva dála se spíše r. 45, t. j. krátce před sepsáním.

Nesprávné je na str. 3. tvrdí-li p. překladatel, že spis De officiis předcházel dobu před Tuskulánkami. Knihy De officiis uveřejněny přece až v listopadu r. 44.

Uváděje krátce obsah Tuskulánek, mohl p. překladatel poznamenati, že na rozdíl od předešlých spisů filosofických mají ráz populárnější. Účel jejich není jistě jen »vesměs(!) praktický« (str. 4), nýbrž též filosofický.

Formálně mohl býti úvod lépe uspořádán. P. překladatel měl napřed vyložiti o nadpise spisu, pak o době složení a o době,

do níž hovor kladen, dále o obsahu, rázu i formě celého díla a naposledy o pramenech.

Na str. 5 začíná překlad, který ovšem poskytuje dosti obtíží. Uznání hodná je však snaha p. překladatele, aby pokud možno, vyjádřil vše jasně a přístupně. Že se mu to všude nezdařilo, tím nedejž se nikterak odstrašiti od další práce.

Nevhodně překládáno na př.: IV, 8 »rozmluva pak dála se tak, že když ten, kdo chtěl poslouchati« etc. Lépe by bylo souvětí podřadné zde uvolniti. Srovn. o takových vazbách pěknou knihu P. Cauera, Die Kunst des Übersetzens, 3. vyd., v Berlíně 1903, str. 88 n., 111 n. — V, 9 »Kterým se již dostalo zemříti.« — VIII, 15 »Která medle je ta Epicharmova.« — VIII, 16 »nedá žádné práce« (srvn. i XIII, 30 a j.). — Nevhodně a dosti nejasně je přeložen začátek kap. X až k § 20. — XI, 24 »Kdo pak necítí, pro toho nestává nic, co by se ho týkati mohlo.« — Každé »quasi« není třeba překládati »jakoby«; srvn. XII, 26 a j. — XV, 34 »ni prováděj pláčem pohřeb.« — XVI, 36 »prstí se zakrývají, z čehož vzniklo slovo ‚humari'.« Hříčka se slovy »humus« a »humari« v překladu takto mizí. — XVII, 39 »Mýliti se, při Herkulovi, chci raději s Platonem, o němž vím, jak si ho vážíš« etc. Srvn. přímo k tomuto místu Cauera na m. uv., str. 118. — Nejasný je začátek kap. XXX, 73 (známé místo o labutích). — XXXVI, 88 »tohoto důvodu třímati jest stále a stále«. — XLVII, 113 »a tažná dobytčata někde meškala« (morarentur).

Citáty z básníků překládány jsou přízvučně. Snaha to jistě chvalitebná, i když nemá všude stejného výsledku.

V poznámkách vede si p. překladatel poněkud nejednotně. Někde uvádí poznámky dosti obšírné, jinde je vynechává, ač jsou nutné. Vydání, dle něhož překlad pořízen, p. překladatel uvésti zapomněl. *Jos. C. Čapek.*

Drobné zprávy.

Při výkopech belgických na ostrově Tenu, jež řídil Pavel Graindor, byly nalezeny sluneční hodiny, dílo Andronika z Kyrrhu, od něhož pochází též známá »Věž větrů« v Athenách. Je to čtverhranný kámen z bílého mramoru, jehož přední, na jih obrácená strana jest mírně vyhloubena v podobě polokoule. Povrch její jest rozdělen paprskovitě sedmi přímkami, které ukazovaly hodiny. Přes ně jdou jiné, kruhovité čáry, které označovaly doby roční. Na nejhořejší z nich je totiž napsáno:

Πλειάδων δύσις.

Χειμῶνος ἀρχή.

Byl-li stín bronzové tyčky tak krátký, jak ona čára ukazovala, zapadaly Pleiady a nastávala zima; to bylo dle našeho počtu mezi 5.—14.

listopadem. Druhá čára příční má nadpis *ἰσημερία*; označovala rovnodennost jarní i podzimní. Pod touto čarou je třetí s nápisem:

Πλειάς ἐκφανής.

Θέρους ἀρχή.

Sáhal-li stín až sem, vycházely Pleiady a počínalo léto; bylo to mezi 5.—14. květnem. Čtvrtá čára označuje dobu tak zvaných »psích dnů« mezi 19.—27. červencem: máť nápis *Κ[ύ]ων ἐ[κ]φαν[ής]*. Pod polokoulí jsou plasticky zpodobeny dva delfíni, aby se naznačilo, že hodiny patří do svatyně Poseidonovy. Též nahoře, ve vodorovné ploše kamene, jest vyhloubena podobná polokoule, v níž 11 paprsků označovalo hodiny a 6 příčných čar kruhovitých určovalo doby roční. Z těchto čar pouze dvě mají nápisy. Nejhořejší označovala letní slunovrat; máť nápis *τροπὴ θερινή*, čtvrtá s nápisem *ἰσημερία* udávala rovnodennost. V dolejší části, nyní poškozené, ukazovala nejspíše nejnižší čára slunovrat zimní (*τροπὴ χειμερινή*). Tato hořejší, vodorovná plocha uváděla též, kdo tyto hodiny sestavil: byltť tam nápis [*Ἀνδρόνικος*] *Κυρρήστης ἐποίησε*]. Kromě těchto dvou ciferníků hlavních byly ještě po obou plochých stranách postranních naznačeny čáry k označení hodin a ročních počasí, ale dvě čáry paprskovité neznamenaly tu hodiny, nýbrž určovaly roční počasí (*τροπὴ χειμερινή* a *ἰσημερία*). Šest rovných čar příčních nemohlo pak znamenati nic jiného než hodiny. Na zadní straně kamene vytesáno 12 iambických trimetrů, ve kterých se velebí Andronikos jako druhý Aratos: chválí se jeho vědomosti astronomické, zejména že dovedl vyměřiti »zářivého slunce kruh« a předpovídati zatmění hvězd. Zvlášť důležité jsou dva verše poslední, z nichž poznáváme, že otec Andronikův jmenoval se Hermias a že vlastí Andronikovou bylo město Kyrrhos v Makedonii, nikoliv v Syrii, jak jsme se dosud domnívali. Podrobnější zpráva o novém nálezu jest uveřejněna v Musée Belge X, 1906, str. 253 nn., kde jsou též ony hodiny vyobrazeny.

Jak vypadaly ony **zlaté cikády**, které staří Atheňané nosili ve vlasech (Thukyd. I, 6), o tom můžeme si nyní utvořiti již určitou představu. R. 1900 totiž prozkoumal A. Skias jeskyni Panovu pod horou Parnethem nedaleko Fyly a objevil tam takovou cikádu; v nejnovějším sešitě časopisu *Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική* 1906, str. 89 nn. popisuje a zobrazuje ji K. Romaios. Nalezená cikáda je ze zlata, ale není massivní, nýbrž dutá. Měří něco přes 3 *cm*; jest tedy o něco menší než skutečná. Tělo i křídla jsou stilisovány; hlava jest, bohužel, hodně zmáčknuta. Vespod jest zřízena sponka, která byla již ve starověku poškozena a opravována. Jest to tedy sponka v podobě cikády. Poněvadž starobylým rázem svým hlásí se sponka do V. stol. př. Kr., nelze pochybovati o tom, že máme před sebou jednu z oněch cikád, které ještě za doby Thukydidovy nosili staří lidé ve vlasech. Tím zároveň definitivně padá výklad Fr. Studniczky (Jahrb. d. arch. Inst. XI, 1896, str. 284 nn., též v Classenově a Steupově vyd. Thukydida I, str. 338 nn.), že prý to byla zlatá spirála, sloužící k udržení kadeří. Z nového nálezu plyne jasně, že to byla sponka, mající nahoře podobu cikády; do vlasů zastrkávala se jedině pro ozdobu.

Thukydides zmiňuje se v II. 15 o athenském chrámu Dionysově *ἐν Λίμναις* a uvádí za doklad jeho starobylosti, že se tam slaví 12. anthesteriona *τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια*. Komparativ, jehož zde Thukydides užil, byl odedávna kamenem úrazu: vykladatelé tázali se, proč jej zde položil, když přece věděl, že se v městě slavily troje Dionysie: Lenaje, Anthesterie a Dionysie městské. Byly podávány výklady nejrozmanitější, ale při každém zbyly některé pochybnosti. Věc vyložil jasně a prostě teprve letos americký filolog Edward Capps, professor university v Chicagu (v Classical Philology II. 1907, str. 25 nn.). Upozornil dobře na to, že jest rozdíl mezi *παλαιός* (starý) a *ἀρχαῖος* (staro-

bylý); *τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια* nesmíme překládati »starší Dionysie«, nýbrž »starobylejší Dionysie«. Mluví-li Thukydides o »starobylejších Dionysiích«, mohl míti na mysli pouze dvě slavnosti, ale dvě starobylé slavnosti. Poněvadž pak bylo všeobecně známo, že Dionysie městské byla slavnost nová, teprve Peisistratem zavedená, pomýšlel tu Thukydides pouze na Lenaje a Anthesterie. To je výklad tak jednoduchý a přesvědčivý, že se nyní opravdu divíme, proč už dávno naň nikdo nepřipadl. — Capps jde však ještě dále a dokazuje, že prý z toho plyne též, že Lenaion bylo přídavkem svatyně Dionysovy *ἐν Λίμναις* a že leželo mezi Areopagem, Pyknou a akropolí; leč zde nemůžeme již mu dáti za pravdu, poněvadž to z Thukydida nijak vyvozovati nelze.

Překvapující objevy, které učiněny byly v poslední době na ostrově Kretě, nejsou dosud publikovány souborně. I připadl podnikavý fotograf v Kandii, G. Maraghiannis, na dobrou myšlenku, vydati atlas kretských starožitností. Ofotografoval nejdůležitější zříceniny ve formátu 16×22 *cm* a pořídil si fotografie nejzajímavějších nálezů, uložených jednak v museu v Kandii, jednak ještě v zatímních skladištích při výkopech samých. Radou byli mu při tom asi nápomocni archaeologové, výkopy řídící; neboť bez jejich svolení sotva byl by směl vůbec fotografovati. Z fotografií, takto získaných, dal si pořiditi u Viktora Angerera ve Vídni fototypie, k nimž mu napsal stručný text archaeolog italský Pernier a přehlednou bibliografii německý archaeolog Karo. Tak vzniklo dílo »Antiquités Crétoises Première série. Cinquante planches par G. Maraghiannis, texte de L. Pernier et G Karo« (V Kandii [1907]. Str. XI a 50 tab. podélného folia. Váz. v plátně za 21 marky; při přímé objednávce za 22 fr. 50 ct. poštovní dobírkou). Jsou tu zastoupeny hlavně výkopy z Faistu, z Hagia Triada a z jeskyně na Idě. Palác ve Faistu zobrazen na tab. I.—V., palác v Hag. Triada na tab. VI.—VIII. Mimo to jsou tu rozkošné vásy kamarské v pěkném výboru na sedmi tabulkách, jakož i jiné vásy, destičky hliněné s písmem dosud záhadným (tab. XXIII.), četné dary votivní, šperky, nářadí, zbraně a pod. Kromě uvedených tří nalezišť hlavních jsou tu zastoupena ještě místa jiná, a to Anoia, Zakro, Petsofa, Palaikastro, Gurnia, Praisos, Eleutherna a Achlada. Tři poslední tabulky jsou věnovány Gortynu, z něhož zobrazen zákon Gortynský, Pythion a socha Apollonova. Provedení všech tabulek je velmi dobré. Vydavatel hodlá uspořádati ještě dva díly, tak že bude jeho sbírka obsahovati všechny důležitější výkopy kretské.

Pěknou sbírku řeckých nápisů bohoslužebných vydal právě Ludvík Ziehen (Leges Graecorum sacrae e titulis collectae ediderunt et explanaverunt Ioannes de Prott, Ludovicus Ziehen. Pars altera, fasc. I: Leges Graeciae et insularum. Edidit Ludovicus Ziehen. V Lipsku, u Teubnera 1906. Str. VII a 372. Za 12 mk.). Je to pokračování sbírky, kterou r. 1896 zahájil Prott svazečkem prvním, obsahujícím kalendáře bohoslužebné (fasti sacri). Ziehen obral si za úkol, sebrati a vyložiti veškeré nápisně zachované předpisy, týkající se bohoslužby řecké; vyloučil pouze nápisy, které jednají o správě peněz nebo o pachtu pozemků chrámových, poněvadž v nich nic není náboženského. Dosud vydaný svazek obsahuje nápisy z Attiky, Peloponnesu, severního Řecka a z ostrovů moře Aegejského; svazek druhý, jenž má vyjíti letos, bude obsahovati nápisy z Malé Asie, jakož i dodatky a ukazatele. Předností nové sbírky jest přesně zjištěný text a zejména podrobný, pěknou latinou psaný kommentář. Ziehen si přeje, aby jeho sbírka byla praktickou pomůckou ke zkoumání náboženství a kultu řeckého. Proto podává všude úplný materiál a probírá podrobně všechny, dosud podané výklady, tak že čtenář může kriticky sledovati jeho vývody. Je to tím vítanější, poněvadž literatura epigrafická je dosud rozptýlena v různých, mnohdy nesnadno přístupných publikacích.

Roztomilou knížečku »Kulturbilder aus griechischen Städten« vydal Erich Ziebarth (v Lipsku, u Teubnera 1907. Str. VI a 120 s 22 obrázky v textu a s tabulkou. Váz. za 1 mk. 25 pf.). Je to sedm přednášek, které konal spisovatel pro širší obecenstvo v Hamburku. Učinil v nich pokus, spojiti zprávy nápisné se svědectvím, jež podávají výkopy a výzkumy archaeologické, a vytvořiti tak obrazy kulturního života z některých měst řeckých. V úvodní přednášce pojednává o důležitosti nápisů a podává některé zajímavé ukázky z nich. Po té líčí Theru, Pergamon, Prienu, Milet a Apollonovu svatyni v Didymách; z autopsie popisuje zachované zbytky a podle nápisů živě líčí, jaký život byl v nich za starověku. Charakteristické jest, že si spisovatel vybral za předmět svých přednášek výhradně výkopy německé, ač by zajisté i výkopy jiných národů mohly poskytnouti mnohé zajímavé obrázky. V poslední přednášce, o řeckých městech v Egyptě, jedná se o významu, který mají papyry pro poznání řecké kultury a podávají se zajímavé ukázky z nich.

Mezi novými zlomky básníků řeckých, které právě vydala správa musei berlínských (Berl. Klassikertexte, Heft V, 1. Hälfte: Griechische Dichterfragmente. Erste Hälfte, Epische u. elegische Fragmente bearbeitet von W. Schubart u. U. von Wilamowitz-Moellendorff. V Berlíně, u Weidmannů 1907. VIII a 136 str., 4° s 2 tab. v světlotisku. Za 8 mk.) jsou zvlášť zajímavé tyto: Zlomek z Iliady XVIII, 596 až 608, kdež jest text rozšířen částečným přibráním několika veršů z Hesiodova Štítu (v. 207—213) a prosaický obsah orfického hymnu o únosu Persefony, jenž se v mnohých věcech shoduje s homerským hymnem na Demetru. Z Hesioda jsou tu nové zlomky Katalogu; v jednom jedná se o Meleagrovi, v druhém a třetím o nápadnících Heleniných, ve čtvrtém o Bellerofontovi. Zvláštní zmínky zasluhují zlomky dvou básní Euforionových, psaných hexametrem. V prvním popisuje se, jak Herakles vynáší z podsvětí Kerbera, v druhém pronáší se kletba proti někomu, při čemž se uvádí několik dokladů z mythologie. Na ukázku uvádíme konec básně první, kde se praví o Herakleovi:

ἵκετο μὲν Τίρυνθα παλιγκότῳ Εὐρυσθῆι
ζωὸς ὑπὲξ 'Αίδαο δυώδεκα λοῖσθος ἀέθλων
καί μιν ἐνὶ τριόδοισι πολυκρίθοιο Μιδείης
ταρβαλέαι σὺν παισὶν ἐθηήσαντο γυναῖκες.

Euforion jeví se tu jako napodobitel Kallimachův. — Velice jest litovati, že z pěkné epické básně neznámého básníka doby hellenistické zachován jest pouze jediný, na obou stranách popsaný list, jenž však jest uprostřed přetržen tak, že na jedné straně chybí konce, na druhé začátky veršů. Báseň popisovala, jak nějaký věrný muž, syn Ifidův, přichází na venkovský statek Diomedův, aby zvěstoval správci Feidonovi, že v Argu vypukla za nepřítomnosti Diomedovy vzpoura a že život nedospělého syna Diomedova je ve velkém nebezpečenství. Po způsobu básníků doby hellenistické věnována tu velká píle drobnomalbě; tak hned na počátku popisují se různé druhy psů, hlídajících statek Diomedův. — Zajímavo jest, poznati antické miniaturní vydání: z Meleagrova výboru epigramů řeckých (*Στέφανος*) zachovány jsou čtyři sloupce na papyru pouze 4—5 *cm* vysokém! — Pro Nonnova Dionysiaka velikou důležitost má pět listů z knihy papyrové, jež obsahují, až na některé mezery, knihy XIV, 386—437, XV, 1—416 a XVI, 1—30. Z tohoto papyru, pocházejícího ze 7. stol. po Kr., poznáváme, že i codex Laurentianus XXXII, 16, jenž byl dosud pokládán za nejlepší základ pro báseň Nonnovu, je značně porušen. — V druhé polovici, která má vyjíti co nejdříve, budou obsaženy zlomky básníků lyrických a dramatických; zejména můžeme se těšiti na Korinnu.

Stanislav Witkowski, professor university lvovské, jenž svým spisem »Prodromus grammaticae papyrorum Graecarum aetatis Lagidarum« (v Krakově 1897) osvědčil se dobrým znalcem řeckých papyrů, vydal nyní v bibliothece Teubnerské sbírku řeckých dopisů z doby před Kristem, jež v posledních letech v papyrech egyptských byly objeveny (Epistulae privatae Graecae, quae in papyris aetatis Lagidarum servantur edidit Stanislaus Witkowski. V Lipsku 1906. XXVI a 144 str. s tabulkou dvou snímků. Za 3 mk. 20 pf.). Je tu celkem 58 dopisů, jež jdou od polovice III. stol. až do r. 1. př. Kr. Vydavateli nebylo sice možno, srovnati nově veškeré papyry — viděl sám pouze 11 listů, chovaných v Paříži, a opatřil si novou kollaci listu, uloženého v knihovně vatikánské — ale přes to podává text na mnohých místech velmi pravdě podobně doplněný. Zvláštní ceny dodává jeho praktické sbírce stručný kommentář věcný, jakož i uvádění veškeré příslušné literatury. Studiu jazyka velmi dobře poslouží pečliví ukazatelé; v prvním jsou sestaveny zvláštnosti grammatické, v druhém podán seznam slov.

Dosud bylo celkem málo tragoedií Euripidových opatřeno německými poznámkami. Tomu chce nyní Wecklein, ukončiv své velké vydání kritické, odpomoci. Vydalť nedávno ve sbírce Teubnerské Euripidovu Elektru a Oresta (Ausgewählte Tragoedien des Euripides. Mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein. VI. Bändchen: Elektra [96 str. Za 1 mk. 40 pf.]. VII. Bändchen: Orestes [109 str. Za 1 mk. 60 pf.]. V Lipsku, u Teubnera, 1906). Svým úvodem i výkladem vyhovují oba svazečky úplně potřebám nastávajících filologů. Kritika textová pěstuje se zde jen na těch místech, kde toho žádal smysl anebo kde se vydavatel uchýlil od svého vydání kritického. — Při té příležitosti upozorňujeme i na jiná, méně známá poznámková vydání některých tragoedií Euripidových. V Mnichově u Lindauera vyšli r. 1885 Herakleovici a r. 1888 Alkestis od Bauera-Weckleina (po 1 mk.) a ve Vídni u Graesera vydán r. 1903 Kyklops od Weckleina a Ifigenie v Aulidě od Buscheho (za K 1·20 a 1·60).

Nové vydání Lukiana podnikl švédský filolog Nils Nilén; nedávno vyšel první díl prvního svazku (Lucianus. Edidit Nils Nilén. Vol. I. fasc. I. V Lipsku, u Teubnera 1906. LXXV a 208 str. Za 2 mk. 80 pf.). Vydání Nilénovo opírá se o novou kollaci rukopisů; vydavatel opatřil si fotografie pěti nejdůležitějších rukopisů (Vaticanus Γ, Harleianus E, Marcianus Ω, Vindobonensis B, Vaticanus U) a značných částí rukopisů ostatních, mimo to přenechal mu některé kollace své Ed. Schwartz. Za základ svého vydání vzal si Nilén cod. Vatic. Γ, i otiskuje spisy Lukianovy v tom pořádku, v jakém v něm jsou napsány. Tím odchyluje se ovšem od předešlých vydání, jež se řídila vydáním prvotním (ve Florencii 1496), o mladší rukopisy se opírajícím; prakticky však nebude nový pořádek vaditi, poněvadž se spisy Lukianovy vždy uváděly podle svých názvů. Mnohem více na závadu bude vydání Nilénovu, že k apparátu kritickému, mnohem hojnějšímu než bývá v nových svazcích bibliotheky Teubnerské, připojen jest ještě rozsáhlý přídavek v úvodě (str. XVII—LXXV); to jistě není praktické. Mimo to má vydavatel zvláštní zálibu, sestavovati zcela zbytečné přehledy tabellární; jeho Prolegomena aspoň, jichž vydán současně první sešitek (str. 1*—72*, za 1 mk.) činí téměř celá dojem logarithmických tabulek. Co jest zde důležitého, mohlo se snadno podati v jiné formě, stručnější a pohodlnější. Tímto způsobem se vydání jen zdrží a zdraží. Úplné vydání obsahovati bude osm dílků textu a zvláštní svazek prolegomen.

Ve sbírce vědeckých kommentářů ke spisovatelům řeckým a římským vydal Jan Geffcken dva řecké apologety křesťanské,

Aristeida a Athenagora. Zwei griechische Apologeten von J. Geffcken. V Lipsku 1907. u Teubnera. XLIII a 333 str. Za 10 mk., váz. za 11 mk.). V úvodě podány stručné dějiny počátků apologetiky až po Aristeida. Pak následuje vydání Aristeida, jehož apologie měla zvláštní osud. Zachována jest úplně jen v překladě armenském a syrském; řecký text máme jen zlomkovitě, ježto byl spracován do středověkého románu o Barlaamovi. Při tomto stavu věcí volil spisovatel zvláštní způsob vydání: provází řecký text německým překladem textu syrského neb armenského. Lépe by se bylo doporučovalo, podati na jedné straně řecký text, na druhé souvislý překlad. Po kommentáři k Aristeidovi následuje stručné ocenění dvou apologetů jiných, totiž Justina a Tatiana, pak zase vydání Athenagory s příslušným kommentářem. Ke konci připojen nástin vývoje apologetiky křesťanské až do VI. stol. po Kr. Geffcken upozorňuje, že theologové zpravidla přeceňují apologety, ačkoli všichni jsou to jen *origines Christianae*, a filologové zase, že vidí v nich jen pramen k poznání starší literatury, kdežto to byli rázovití bojovníci své doby.

Brugmannova Grundrissu svazek druhý, obsahující kmenosloví a tvarosloví, počal vycházeti ve druhém vydání. V novém zpracování bude rozdělen na tři části, z nichž každá bude míti samostatnou paginaci i vlastní číslování paragrafů. Vydaná dosud část první (Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen von K. Brugmann und B. Delbrück. Zweiter Band: Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauch von K. Brugmann. Erster Teil: Allgemeines. Zusammensetzung (Komposita). Nominalstämme. Strassburg 1906. XV a 688 stran. Za 17·50 mk., váz. za 20 mk.) obsahuje po všeobecných výkladech o tvoření slov výklad o kompositech, o kmenech jmenných a dle zásady, které se přidržel Brugmann již ve své Kurze vergleichende Grammatik (srv. Listy fil. XXXI, 446), také výklad o významu kmenů jmenných (Bedeutungsgruppen, 582—685). Svazek tento věnován je J. H. Lipsiusovi k padesátému výročí hodnosti doktorské.

Nový časopis pro klassickou filologii počal letos vycházeti v Anglii. Známá Classical Review, vydávaná nákladem D. Nutta v Londýně, rozdělila se totiž po dvacetiletém trvání ve dva časopisy. Po vzoru amerických časopisů, loni založených (srv. Listy fil. XXXIII, 1906 str. 318), má první z nich, Classical Quarterly, vycházeti čtvrtletně a přinášeti vědecké články a recense důležitých publikací, kdežto druhý, Classical Review, má vycházeti osmkrát ročně a přihlížeti v článcích i recensích především k potřebám učitelů latiny a řečtiny. Časopisu prvního, řízeného J. P. Postgatem, vyšel právě první sešit o 86 stranách; druhého, řízeného W. H. Rousem společně s J. Postgatem, vyšly dosud dva sešity. Oba listy vyhovují dobře svému účelu, ač se nám zdá, že Classical Quarterly amerického vzoru svého nedostihuje. Předplatné na Quarterly obnáší 12 sh. 6 d., na Review 7 sh. 6 d.; na oba dohromady 18 sh.

Nový časopis, věnovaný výhradně studiu jazyka řeckého a latinského, hodlají těšíš letos založiti Pavel Kretschmer a Frant. Skutsch. Název jeho bude »Glotta, Zeitschrift für lateinische und griechische Sprache«; náklad poveze firma Vandenhoeck a Ruprecht v Gottinkách.

Novou bibliografii filologie latinské počal vydávati O. E. Ruelle (Bibliotheca Latina. Bibliographie annuelle. Tome I. Paris 1905. Haar et Steinert. Za 3 fr.). Svazek první, nedávno vydaný, obsahuje bibliografii za druhé pololetí r. 1904 a první pololetí r. 1905.

JAN GEBAUER,

narozen v Úbislavicích 8. října 1838,

zemřel na Král. Vinohradech dne 25. května 1907.

S bolestným srdcem a rozechvělou rukou zaznamenáváme těžkou, nenahraditelnou ztrátu. Jeden z vynikajících tvůrců slovanské filologie, nejproslulejší repraesentant její v národě našem, není mezi živými. Veliké dílo vědecké zůstalo nedokonáno. Naukám filologickým a historickým u nás odešel energický osvoboditel, národu znamenitý pracovník, spisovnému jazyku bdělý a obezřelý opatrovatel. Universita oplakává svou ozdobu, střední škola charakterního vychovatele svých učitelův.

»Listy filologické« ztrácejí v zesnulém jednoho ze svých zakladatelů. Vzpomínají s vděčností na nezištnou obětavost, s kterou po dvaatřicet roků nesl břímě redakce a namáhavých korrektur, a jsou hrdy na dlouhou řadu skvělých prací, které na jejich stránkách uložil.

Co na mistru našem bylo smrtelného, odevzdali jsme 28. května s hlubokým pohnutím zemi; co nechal vědě a národu dědictvím, je nesmrtelné a velikost jeho jména poroste.

Slavná budiž mu paměť!

I.

Jméno Gebauerovo tvoří epochu v dějinách českého **jazykozpytu**. Kritická střízlivost Dobrovského, úžasná pracovitost Jungmannova i tvůrčí obraznost Šafaříkova pojily se při Gebauerovi v harmonii, která ho vedla k vykonání děl fundamentálních pro věky.

Úkolu životního nehledal dlouho. Kmenoslovná mezera v starších mluvnických pracích českých se všemi svými etymologickými úskalími vábila ho jako ne ještě třicítiletého jazykozpytce srovnávacího, který po svém vzdělání přípravném, obsáhajícím tehdejší vědomosti od positivních grammatických fakt českých a slovanských přes obtíže nevyspělého jazykozpytu srovnávacího až k odvážným theoriím jazykozpytu všeobecného, cítil dosti síly ke zkoumání etymologickému; i chystal se cítěný nedostatek doplniti. K tomu účelu vypisoval si r. 1867 materiál z Jungmanna. Při práci dostavovalo se mu narážením na otázky zejména hláskoslovné velmi záhy poznání, že »ani v ostatních částech české mluvnice nelze přestati na výsledcích dosavadních, nýbrž že je třeba prozkoumati český jazyk znovu a důkladně po stranách jeho všech, a že je třeba popsati a vyložiti jej podle vývoje jeho historického a spolu ovšem podle pokročilého stavu vědy jazykozpytné«. A tak již r. 1868 uzrává v Gebauerovi, píšícím ještě v duchu Steinthalově **Etymologické počátky řeči** 1868 a snášejícím do Riegrova Naučného slovníka v rozpravě **Slovanské jazyky** (1869) výsledky práce cizí, plán prozkoumati a vylíčiti prací vlastní osudy jazyka českého po všech stránkách. Plán nad síly člověka . . .

Scházelo k u provedení jeho málem všecko. Nebylo tu dost edic, a pokud byly, místo aby se stávaly práci vědecké pevným podkladem, namnoze ji odváděly chybami v přepisích a neoznačenými korrekturami vydavatelskými na scestí. Trvalo několik let, do r. 1877, než si Gebauer, ačkoli se již r. 1870 v Příspěvcích k historii českého pravopisu obrátil k originálům, tento nedostatek uvědomil úplně jasně a než se od citování dokladů z nepřesných edicí trvale emancipoval, aby přešel k čerpání přímo z rukopisů nebo z vydání úplně věrných.

Nebylo tu dále dosti kritických studií o textech starších, dosti materiálu k výkladu slov ojedinělých, míst obtížných a čtení porušených.

Nebylo ani jasnosti o provenienci textův. Mezi předními z těch, z nichž mělo plynouti poznání jazyka stč. jakožto začátku dlouhé šestistyleté mnohotvárné řady evoluční, skvěly se kameny nepravé, o kterých vlastenecká tradice pod anathematem suggerovala přesvědčení, že jsou diamanty nejvzácnější, poněvadž nejvybroušenější. Vzpamatovati zrak z oslnění způsobeného leskem těchto kamenů, přemoci tlak klamného vlastenec-

kého cítění nejprve v sobě a pak proti sobě, odpoutati se od obrazu staročeštiny nakresleného podle vzorů nesprávných, umožniti objasněním správného východiska správnou představu o celém našem vývoji jazykovém a kulturním vůbec, postaviti českou filologii teprve na pevný základ a osvoboditi vědecké poznání od nátlaku špatně chápaného vlastenectví — to vše musilo býti vykonáno dřív, než veliký plán Gebauerův mohl býti realisován.

Posléze nebylo dosti ani prací přípravných. Nebylo snůšek materiálu kriticky probraného a podle kategorií mluvnických urovnaného, a nebylo také monografií, které by bylo lze bez nákladného přezkoumání vpracovati prostě do vlastního systemu. Musilo se doháněti, co zameškala doba pošafaříkovská, skoro úplně neplodná.

A tak vidíme Gebauera, jak přes veškerou úctu k ceně a platným zásluhám popisů jazyka českého starších, při úctě k Dobrovskému, Jungmannovi a Šafaříkovi, podniká stavbu od základů: jak vydává ve věrných přepisích staré texty, dává jiným popudy k jejich vydávání a posléze i o organisaci této ediční činnosti v České akademii pečuje; jak vykládá obtížná a porušená místa v textech staročeských; jak ujasňuje sám sobě provenienci památek do té doby podezřelých a pak s nákladem vzácného času a mnoha síly přes nesčetná hořká a jedovatá protivenství prokazuje urbi et orbi definitivně jejich padělanost; a jak snáší stavivo, rovná je, zkoumáním vývoje jazykového i srovnáváním materiálu českého se slovanským a indoevropským data česká vysvětluje a dospívá posléze on, muž kdysi v boji Rukopisovém národní klatbou stižený, k souborným pracím, kterými se dlouhý vývoj jazyka našeho a zejména obraz fasí jeho starších osvětluje tak, jak vysvětlen vývoj svůj nemá žádný slovanský jazyk druhý, kterými se očišťuje jazyk spisovný od spekulací apriorních a osobních zálib a kterými se proslavuje ve světě vědeckém i naše národní jméno.

Zprvu Gebauer pracoval o svém díle sám. Dělal disposice pro všecky části mluvnice i pro stč. slovník najednou a pilně pro všecky zároveň excerpoval. Časem podařilo se mu svědomitou činností učitelskou, od r. 1873 přednáškami, od r. 1880 přednáškami a zvláště cvičeními v semináři slovanském, toho roku založeném, vychovati si řadu žáků, kteří snášením materiálu a tříděním jeho podle mistrových intencí přispívali ve formě prací seminárních a domácích kandidátských ku provedení jeho záměrův. Gebauer ukázal se v tom výborným organisátorem. Vybíral texty jazykově dotud neprobrané; nalézal otázky nerozřešené; postupem práce objevovaly se mu světlem, jejž materiálie nově přibylé vrhaly na látku starší, v díle již vykonaném drobné mezery, které bylo třeba vyplňovati excerpováním novým; slovník měnil se mu z differenciálního v thesaurus; tušení nového vý-

kladu někdy potřebovalo k svému opření nebo zamítnutí hojnějších dat, než která měl po ruce; proč by nesvěřoval provádění úkolů, které se takto naskytovaly, svým žákům a neuváděl jich takto zároveň do práce vědecké? Často touž práci svěřoval pomocníkům několika, aby, co by snad jeden, nepokládaje toho za důležité, vynechal, doplnil druhý, aby shodou jich v citování podána byla záruka, že citát je správný, a aby při případné neshodě novým nahlédnutím do originálu chyba mohla býti napravena. Tuto pomoc, která mu dovolovala, aby beze strachu o spolehlivost dat mohl nechodě po knihovnách a archivech šetřiti časem a místo sbírání materiálu pro budoucí pracovníky obírati se zpracováním jeho, Gebauer rád uznával a také tiskem s radostí oznamoval. Bylo by však krutým omylem domnívati se, že mu pomocí touto práce mluvnické a slovnikářské rostly pod rukama samy, a že by se s dokladů částečně cizíma rukama dodaných byly zákony snímaly bez veliké práce. Hledati otázky; rozdávati úlohy, aby nepřesahovaly sil žákových a aby neměly v sobě snad již zárodek neúspěchu; dávati návod ku práci, zejména výkladem, co do excerpt pojímati a co pomíjeti; kontrolovati vzájemným konfrontováním doklady sebrané; zařazovati materiál dodaný a nezřídka mylným výkladem pomocníkovým přeměštěný; nezapomínati, aby se nový doklad dostal na všecka místa mluvnická a lexikální, která dovede osvětliti; míti v evidenci celou soustavu a upravovati ji podle potřeb materiálu českého i podle výsledků současné vědy jazykozpytné; zaznamenávati z knih a přepestrých článků časopiseckých s kritickou rozvahou nové etymologie; prováděti v slovníku filiaci významovou atd. atd. — to vše, v čem nemohli pomáhati mnozí, musil konati *βασιλικὸς νοῦς* jediný, Gebauer sám.

V methodě se Gebauer hrubě neměnil. Proti Šafaříkovi, který byl náchylen k apriorním konstrukcím, je si Gebauer již r. 1870 v Příspěvku k historii českých samohlásek jasně vědom své cesty. Slova, jimiž se vyslovuje o povaze své monografie: »způsob její jest aposteriorické sečítání neb snímání pravidla s dokladů uvedených v dostatečném množství«, neliší se ničím, leč stručností od proslulé poznámky z r. 1885 v Staročeském skl. zájmenném, podle níž »chceme-li jíti cestou bezpečnou, musíme především co nejvíce obmeziti předsudné stanovení apriorní, a naproti tomu tím více ceniti svědectví dokladův«, o výklad theoretický pak starati se »teprv, když věc je doklady dostatečně neb pokud možno zjištěna«, ježto »výklad potom většinou dosti snadně a někdy téměř sám se podává«. Rozdíl mezi Gebauerem let mladších a Gebauerem let starších je jen v tom, že Gebauer mladší citovává ještě z nespolehlivé transkripce, Gebauer pozdější jen ze čtení rkpného, a že Gebauer přesvědčivší se delší zkušeností, jak přečasto dokladu potřebuje i věc zdánlivě samozřejmá: jistá kvalita hlásková, kvantita, tvar, vazba, význam, a jak přečasto

to, co bylo pokládáno za chybu písařovu nebo skladatelovu, se ukázalo věcí správnou, cituje čím dál víc.

Rokem 1870 začíná se dlouhá řada prací, jež více méně těsně souvisí s přípravami k rozsáhlým celkům. Otvírá ji Příspěvek k historii českých samohlásek (Sborník vědecký Matice české, 2, 1870), který po úvodu dotýkajícím se kromě jiného i neúplnosti práce slovy, že »zlomkovitost jest příznak všech našich prací, ale ze zlomků budují se celky«, registruje důležitější změny českých samohlásek a na konci přidává chronologický přehled proměn ve spise líčených. Z téhož roku je stručná rozprava Přechodník přítomný (budoucí) sloves jednodobých a končících v NZ kralickém (ČČM.), namířená proti nesprávnému užívání přechodníku minulého místo přítomného sloves dokonavých. Rok na to následovaly Příspěvky k historii českého pravopisu i výslovnosti staročeské (Sborník věd. Mat. č., 4.), kniha objasňující zevrubně, jak se v které z pěti dob v historii české orthografie rozeznávaných označovala graficky která hláska; následujícího roku pak Pokusy, jimiž se některé proměny hláskoslovné mechanikou mluvidel vykládají (ČČM.), práce, která nejen stojí na výši tehdejší fonetiky, nýbrž přináší i některé názory nové. Z roku 1874 jest stručná studie O příčinách proměn jazykových, zvl. slovanských (Lfil.), svědčící o tom, jak hluboce Gebauer pronikal až k posledním záhadám zkoumání jazykovědeckého, a popisná, na Vrťátkově edici Štítného založená práce O některých stránkách jazyka štítenského (Lfil.). Otázkou důležitou pro všecky partie stč. mluvnice i pro stč. slovník obírá se článek O přepisování textů stč., se zvl. ohledem k rkpu Královédvorskému (Lfil. 1875); vykládá, že vedle textů věrně otištěných i transkripce je potřebná, přehlíží rozličné soustavy pro transkripci textů staročeských a podává návrhy své. Starší Gebauerovy studie fonetické doznívají v úvaze o Roztřídění hlásek českých podle jich učlánkování (Lfil. 1875), větosloví věnována je práce O větách složených a vývoji formy podřadné ze souřadné (Lfil. 1875), skladbě ve smyslu užším rozprava O vazbě přechodníkové v jazyce štítenském (t.). R. 1876 vedle knížky rázu všeobecnějšího, Uvedení do mluvnice české, a vedle edice Nové Rady (Památky st. lit. č. 1, 1876) vyšla z péra Gebauerova pracička O skladbě a dělení slabik v češtině (Lfil.), zajímající se o thema více praktické než vědecké a s výsledkem v hlavní věci — v posuzování případů pochybných — značně jiným, než k jakému došel Gebauer později. Soustavný přehled českého hláskosloví na podkladě historickém pro potřebu

škol, zejména ústavův učitelských a vyšších škol středních, pak i pro potřebu vědeckou podal Gebauer podle tehdejšího svého materiálu a zpracování r. 1877 v díle Hláskosloví jazyka českého.

Týž rok přinesl mu jakožto plod studia rukopisného první veliký vědecký objev, objev jotace. Gebauer nalezl ji v Passionále, pak i v rkpích jiných. Výsledek zkoumání svého předložil poprvé stručně v rozpravě Legendový příběh sv. Doroty v literatuře české (Lfil. 1877), zevrubně pak v studii O významu jotace v rkpích stč. (Lfil. 1878) a ve dvou publikacích německých Über die weichen *e*-Silben im Altb. (vid. Sitzungsberichte 1878) a Über die weichen *a*-, *o*- und *u*-Silben im Altb. (t. 1879); doplňkem ke všem pracím těmto byla rozprava Nový důvod pro pravidlo o stč. měkkém *e* a *ě* (Lfil. 1880), shledávající, že bývalá zákonnost jotační žije v jazyce po retnicích dosud. Je ku podivu, že nálezu tak jasného bylo Gebauerovi hájiti polemikami.

V plodném roce 1877 vzešla ze spojení fonetiky se studiem rukopisným i práce O staročeském dvojím *ř*, jasném a temném (Lfil.); vykládá přesně a z textů zevrubně dovozuje rozdíl, kterého si povšiml, avšak jen zběžně, již Dobrovský; novými doklady dotvrdil Gebauer svá pozorování r. 1879 (zase v Lfil.). R. 1877 vycházejí na světlo posléze také první příspěvky k novému popisu českého skloňování (v Drobnostech Listů fil.). Od té doby pak dílem v Drobnostech Lfil., dílem v delších článcích téhož časopisu, dílem mimo něj nepřetržitě objevují se stavební kameny k budově českého tvarosloví.

Vedle jotace zajímala roku 1878 Gebauera velmi pilně otázka staročeské kvantity. Vědomí, že by bylo nesprávné, byť jakkoli pravděpodobné, beze všech positivních dokladů předpokládati pro jazyk starší kvantitu shodnou s kvantitou novověkou, vedlo ho k tomu, aby zaznamenával bezpečné, přímé doklady délek z jazyka staršího. Prvním plodem této péče je registrující práce Ke kvantitě v stč. zlomcích epických (Lfil.). — Z téhož roku jsou Ukázky stč. textů rkpných (příl. k Lfil.) v přesném opise a hláskoslovná, zvláště skupiny *zž* se týkající Etymologie von Žďár (Archiv f. sl. Phil., vyložená již před tím česky (Lfil. 77). Pokračováním studií začatých na stč. Zlomcích epických jest bohatá snůška přímých dokladů Ke kvantitě stč. (Lfil. 79). V letech následujících jdou rychle za sebou: Ukázka Kořečka r. 1425 (Lfil. 1880), textu známého svou přísnou jotací; vydání žaltáře Wittenberského (Památky 1880), knihy Rožmberské (Lfil. 1880), Zlomku stč. Exodu (Lfil. 1880), Zlomků žaltáře Brněnského (Lfil. 1881) a kusu Passionálu Musejního (Lfil. 1881, 1882);

Příspěvky k výkladu Alexandreidy a leg. o sv. Kateřině (Lfil. 1882); rozprava Staročeský Mastičkář (Lfil. 1880) a kniha Stč. zlomek evangelia svatojanského (Novoč. Bibl. 1881), obé obrana textů podezíraných z nepravosti, obrana stejně důkladná u evangelia svatojanského jako u Mastičkáře, u EJ však marná, ježto text tento jinak usvědčen byl jako padělek, a dále krátká úvaha Über die Nationalität der Prager Gregoriusglossen (Arch. f. slav. Phil. 1882), o tom, mají-li glossy Svatořehořské býti pokládány za starobulharsko-české, čili jak Gebauer tehdy mínil, vesměs za české; z hláskosloví poznámka o přesmykování v slovech *kvьt*, *svьt*, *zvьn*, *skvьr*, *dvьr* (Drobnosti v Lfil. 80); z kmenosloví pozorování o tom, jak přípona *-telný* nabyla významu *-bilis* (Drobnosti v Lfil. 82); z kmenosloví a tvarosloví studie Nominale Formen des altb. Comparativs (víd. Sitzb. 1880); z tvarosloví řada výkladův v Drobnostech Lfil.; ze skladby poznámky o významu svoji přietelé »amici ad invicem«, o *v* a *do* při slovesích pohybu a o impfektu významu kondicionálního (vesměs v Drobn. Lfil. 1882).

R. 1883 publikoval Gebauer v článku O negaci, zvl. staročeské (Lfil.) druhý svůj veliký samostatný nález, tentokráte syntaktický: o negaci kvalitativní a kvantitativní, nález, který sahá daleko za hranice češtiny a slovanštiny. S ním a za ním jdou zase práce ze všech oborů: ukázky z Knížek Hugových o připravení svého srdcě (Lfil. 83), z Životů sv. Otcův B a otisky básní připsaných k dvěma rkpům Pulkavy (Lfil. 1884) i Stč. zlomku 1. kn. Paralipomenon (Lfil. 1890); příspěvky k výkladu Alx. (Lfil. 1884, 85, 86, 87) a ŽW. (85); z hláskosloví důkaz, že bylo Stč. *ú*, *b́*, *ṕ*, *v́*, *ź*, *ś*, *ć*, *ŕ* (Lfil. 1883), originální Svědectví o stáří nosovek *ę*, *ą* (Lfil. 1884), nalézané pro praslovanštinu v 2., 3. sg. aor. *pę*, *dą*; z kmenosloví studie Staročeská adjektiva s koncovkou *-úcí*, *-ujúcí*, *-ějúcí*, utvořená ze sloves (Lfil. 1887); ze skloňování studie, podávající již ukázky budoucí Historické mluvnice: Stč. sklonění zájmenné (Pojednání Král. české spol. nauk 1885), Stč. sklonění substantiv kmene *-o* (t. 1886), Stč. sklonění substantiv kmene *-a* (t. 1888), Stč. sklonění složené (t. 1889) a Stč. sklonění jmen kmene *-ĭ* (t. 1891); z časování soustavné výklady o slovesích tř. I (L. fil. 1883), V, II, III (t. 1884), IV, VI a bezpřízn. (t. 1886); a ze skladby zase hotové knižní výňatky Skladba adj. českého a České supinum (t. 1888).

Po takovýchto přípravách, jejichž rozsáhlost a hloubka dávaly tušiti význam chystané Historické mluvnice a Staročeského slovníku, podařilo se Gebauerovi nalézti pro mluvnici nakladatele v Tempském, a r. 1894, sedmadvacet let po začetí práce, vyšel I. díl Historické mluvnice jazyka českého

Hláskosloví. Za dva roky následovala 1. část dílu III., Skloňování, a opět za dva 2. část téhož dílu, Časování. **Slovníku staročeského** ujala se spolu s Unií Česká akademie. V únoru 1899 jal se Gebauer spisovati s lístků články pořádkem abecedním, 30. čer. 1900 dal do tisku první rukopis, 1901 vydán první sešit, a r. 1903 vyšel devátý, ukončující I. díl s hesly A—J; při psaní sešitu patnáctého musil umdlený pracovník odložiti péro navždy. Polovice mluvnice, II. a IV. díl, Kmenosloví a Skladba, a asi dvě třetiny Slovníku zůstaly nevydány a bez konečné úpravy. Klassické formy velikého tvůrce se jim, i když z pozůstalých materiálů jeho budou publikovány, již nedostane ...

Význam Historické mluvnice necharakterisoval nikdo lépe než Jagić, položiv ji na roveň vedle Šafaříkových Starožitností, Palackého Dějin národu českého a Tomkových Dějin města Prahy. Staročeskému slovníku náleží místo vedle Mluvnice. Ideály, k nimž v obou svých pracích spěl, naznačil Gebauer sám slovy, že Hist. mluvnice vyčerpati má všecky prameny jazyka českého a podávati výklady vědecky správné, v Stč. slovníku pak že »má býti všecka látka jazyka českého, dochovaná v památkách od doby nejstarší až do ustálení jazyka spisovného nového«, zejména »všecka lexikální látka památek do polovice stol. XIV. úplně, skoro všecko ze sklonku stol. XIV. a všecko důležitější z XV., ano i z XVI. stol.«. Obojí práci svou ocenil skromně: »snažil jsem se, abych vykonal plného úkolu co možná nejvíce.« Přes sto tisíc dokladův uložených ve vyšlých dosud dílech mluvnice a slovníku, v mistrném rozvržení a křišťálově jasným slohem osvětlených ze vzájemné historické souvislosti dat českých i ze souvislosti jejich s předmětem srovnávacího jazykozpytu slovanského a indoevropského, dává tušiti i neslavistovi, co Gebauer proti předchůdcům svým vytvořil.

Gebauer byl dalek toho, aby v pracích svých viděl poslední slovo českého zkoumání jazykovědného. V mluvnici upozorňuje, že jest »zejména již od stol. XV. dost a od XVI. čím dál víc pramenů nepoužitých, v nichž se zajisté ledacos ještě nalezne, co odjinud dosvědčeno není«, že »mnoho také vyjde na jevo z obecných nářečí«, co se týče výkladů, že »bude třeba někde oprav a místy i nových zkoumání«, vůbec že práci »bude třeba stále doplňovati a podle nových hledišť stále obnovovati«; slovník pak má podle výše citovaných »skoro« a »všecko důležitější« neúplnost poctivě přímo v programu.

A přece mají obě práce cenu trvalou; materiál jejich nezastará nikdy, starými doklady budou věčně mladé; a pokud příští doby materiál ten budou rozhojňovati a podle pokroků jazykozpytu dále vykládati, budou pracovati v duchu Gebauerově a neseny budou Gebauerovými rameny. —

Historie vede k relativismu. Oko zvyklé sledovati dlouhé čáry vývojové nesnadno utkvívá na místě jediném, a duch pro-

nikající ustavičné střídání zjevů, jich rození i zánik, těžko se smiřuje s myšlenkou trvalých norem. A přece jest norem potřebí, norem ethických, právních i mluvnických. Nezbývá, než normy abstrahovat z vývoje. Tento praktický dosah historických studií uvědomoval si Gebauer — jako kdysi Palacký — velmi jasně a neustával při popisu dějův ukazovati, jak podle vývoje živé mluvy vypadati má norma, jazyk spisovný, útvar, který svým vlivem zabraňuje, aby se mluva živá nerozrůzňovala příliš rychle, který svou závaznou jednotností pojí kmeny rozličných nářečí i podřečí v národ a který u nás je hoden tím srdečnější péče, že přestál v minulosti tak krutou chorobu infekční. Spekulativní, o fakta neopřené brusičství příčilo se Gebauerovi stejně jako výhonky »papírové češtiny« a umělé vnášení provincialismů do řeči spisovné, vyvinuté z nářečí středočeského. Poznámky rozseté po Histor. mluvnici; mluvnice školní, v několika podobách upravené, i důkladná Mluvnice příruční; a úřední P r a v i d l a h l e d í c í k č e s k é m u p r a v o p i s u a t v a r o s l o v í jsou toho výmluvnými svědky. —

Gebauer byl dlouhá léta universitním učitelem. Kdo sedal pod jeho kathedrou, nezapomene na jeho výklady: na jejich zdánlivou nevzhlednost a suchost, na jejich vnitřní obsažnost, na jejich logickou spořádanost a ideální průhlednost. Gebauer měl při výkladech jako při svém spisování dvě vůdčí zásady: nepředpokládati u příjemce vědění a nepředpokládati u něho snahy, objasňovati tudíž všecko od základu a formou úplně hotovou. Přes to nebylo lze sledovati ho bez radostného zájmu. Co jeho činnost učitelská znamenala, my, šťastní vyučenci jeho, dovedeme si stěží plně představiti. Gebauer se habilitoval přes Hattalu vedle Hattaly. Nebýti jeho energie, byl by ještě dlouhá leta vychovával středním školám příští učitele češtiny jediný muž, který po nadějných začátcích skoro docela zanechal vědecké práce a na jehož vtipné, ale věcně prázdné přednášky chodívali studenti ne pro poučení, nýbrž pro zábavu. Bez Gebauera učitele byl by na středních školách dlouhá léta býval nedostatek učitelů češtiny řádně vzdělaných, a míru škody, která by tím českému jazyku spisovnému byla vznikla, je přímo nemožné si představiti. Tomu Gebauer svou činností universitní zabránil, a nejen to, vychoval i řadu žáků, kteří se s porozuměním a láskou věnovali otázkám filologickým vědeckým. —

Obě stežejní díla Gebauerova, Mluvnice i Slovník, zůstávají torsa, grandiosní sic, ale přece jen torsa, poněvadž se jim nedostalo dokonání z ruky mistrovy. Pro praxi vytěženo z nich už mnoho, ale daleko ne vše, zejména ne v tom, po čem nejvíc toužíme, ve skladbě. Pokračovati theoreticky, kde mistr přestal, a těžiti z toho dál i prakticky — toť úkol, jehož se podejmouti bude čestnou povinností hojných žáků, kteří nezapomenou nikdy nedostižného svého učitele. *Emil Smetánka.*

II.

V úvodním svém proslovu k prvnímu svazku »Listů filologických a paedagogických«, kdež s nadšeným důrazem a s přesvědčující rozhodností stanoví se, právě v jubilejním roce stých zrozenin Jungmannových, celý široký a rozsáhlý program české práce filologické, vyložil professor Jan Gebauer, jak studium jazykové a literární stejnoměrně a rovnocenně skládá obor vědy filologické, a prohlásil spolu odhodlaně i skromně, že všecky svoje síly chce věnovati dvojí této činnosti, jejíž meze moderní vědy ethnopsychologické vždy rozšiřují.

Tehdy v době, kdy česká věda akademická pracovala na první výzbroji pro samostatné vysoké učení, náležel pětatřicetiletý učenec, právě se habilitovavší, naprosto rovným dílem studiím jazykovědným i slovesným. Jeho začátky literární zabývaly se především slovanskými literaturami a lidovou poesií; jeho vědecká erudice, jež se projevila živým účastenstvím v první české encyklopaedii Riegrova »Slovníka naučného«, obsáhala vedle podrobné znalosti srovnávací mluvnice indoevropské také důkladné poznání písemnictví slovanského i německého; jeho osobní zájem rozvíjel se stále v duchu tehdejšího pokolení, které dovedlo spojiti s nadšenými sympathiemi pro Slovanstvo myšlenkové vlivy evropského Západu a kult vlastenecké minulosti s mužnou oddaností době moderní. A toto těsné sdružení studií literárně historických s vědeckými pracemi filologickými zůstalo pro celý život Gebauerův rozhodným a směrodatným: i ona z jeho děl, která nesou v základním svém ústrojí znak odborné vědy jazykozpytné, vykazují při zevrubnějším prohlédnutí stopy tohoto charakteristického spojení.

Areť nelze upříti, že postupná koncentrace práce, již přináší každé skutečné methodické a účelné studium vědecké, modifikovala svým způsobem toto naukové spojení. Kdežto počátkem sedmdesátých let jsou u Gebauera literárně historické práce v rovnováze se studiemi grammatickými, přesunuje se již koncem osmého desetiletí minulého věku těžiště Gebauerovy činnosti do jazykozpytu, ať hledajícího zákony, ať popisujícího zjevy, ať sestavujícího přehledné doklady, až pak v osmdesátých a devadesátých letech jazykověda absorbuje veškeré síly a veškerý čas badatelův, uznávajíc namnoze kritických poznatků literárně historických pro sebe za pouhé pomůcky, byť velmi důležité a vítané. Leč obdobná modifikace děje se i jiným směrem: slovanské literatury ustupují do pozadí, kdežto staročeské písemnictví soustřeďuje na sebe hlavní interess; vývojesloví lidového básnictví a srovnávací dějiny literatury však znovu a znovu hlásí se o značný podíl v četných monografiích zabývajících se staročeskými památkami a dávají [illegible] historický podklad i přesvědčivou [illegible] [illegible]. Než ani staročeské písemnictví

v celém svém rozsahu a v celé útržkové pestrosti svých různých vzorů a jednotlivých svých genrů, v celém svém příkrém rozdvojení mezi literaturu náboženskou a rytířskou, nezajímalo Gebauera jakožto literárního historika vždy stejně: podléhaje i v literárně dějepisných svých pracích mocně vlivu svého úsilí grammatického, vymezil si průběhem doby určitou dobovou oblast staročeské slovesnosti, dal se konečně zaujmouti jistými význačnými jejími zjevy, vstoupil do služeb několika důležitých památek. Vymeziti však přesně tento rámec lze pouze cestou grammatickou a jazykovou; tato díla, tito autoři, toto období představující v krajní ryzosti a v naprosté správnosti klassický jazyk staročeský, jsou i rozhodnými vrcholy staročeského literárního stilu, jsou nositeli slovesného umění naší minulosti: z východisek jazykozpytných dospívá tu Gebauer mimoděk k hlediskům kritiky stilové a formální.

Bylo již stručně naznačeno, že modifikace literárně historických studií Gebauerových činností jazykovědnou postoupila tak daleko, že posléze dějiny slovesnosti staly se pomůckou děl grammatických: obě Gebauerova stěžejní díla »Historická mluvnice jazyka českého« i »Slovník staročeský« berou se touto methodou. Nižší i vyšší kritika textová i literárně historická, jejíž skvělé ukázky podával Gebauer v sedmdesátých letech občas v »Listech filologických«, předem prozkoumaly, ověřily, rozebraly, časově zařadily slovesný materiál, z něhož tato velkolepá díla čerpala doklady; hojnost jazykových, ať lexikálních, ať tvaroslovných, ať syntaktických ukázek jest vždy spolu soudem o některém zjevu staročeského písemnictví, soudem grammatickým, stilově formálním, literárním; uvedení cizojazyčné, pravidelně latinské parallely k tomu onomu místu, namnoze znamená celý úsudek o originalitě památky po stránce slohově tvarové; naopak úplné opominutí některého staročeského textu jest souznačné začasté s jeho odmítnutím, pro něž lze najíti pak doklad i v souvislých literárně dějepisných výkladech Gebauerových.

Tak jen dá se vysvětliti, že v posledním desetiletí, které vykazuje celkem velmi skrovný počet Gebauerových publikací z dějin staročeské literatury, zasáhlo jeho mínění rozhodně do velké sporné otázky o chronologii našich nejstarších památek básnických, jež rozdvojila i vlastní Gebauerovu školu: Gebauerova jazyková empirie viděla v staročeském jazyku z poslední čtvrtiny XIII. věku takřka staročeštinu kanonickou, ale tato empirie zakládala se na literárním rozboru některých význačných děl, předem Alexandreidy. Sloučením těchto dvou hledisek vznikl onen Gebauerův závěr, který kladl počátky staročeské epiky před vymření Přemyslovců, závěr, jehož autor nehodlal nikdy změniti, ani modifikovati. Tento ojedinělý detail má rozhodně sílu illustrujícího dokladu pro stálou souvislost Gebauerových prací jazykovědných s jeho studiemi literárně historickými, ale ukazuje

rovněž jasně, jak obě vědy, jichž důvěrný vzájemný poměr vždy více ochládá a se kalí, u Gebauera se prolínaly, determinovaly, vzájemně podmiňovaly.

Po těchto předběžných několika poznámkách, jež se pokusily literárně historické práce Gebauerovy předvésti jako pouhou organickou součástku jeho celistvého vědeckého díla životního, jest možno, bez výtky jednostranného odbornictví, sledovati a studovati tyto práce samy o sobě a stopovati, jak všecky jsou neseny určitou, pevně promyšlenou a svědomitě prohloubenou methodou, jež jednak představovala sama v našem literárním dějepisectví vlastní údobí rozvojové, jednak v důsledcích a nápovědech svých ukazovala pro budoucnost k novým drahám i novým cílům.

Jako literární historik působil Gebauer dvojím směrem: četné monografie, edice, recense, skoro vesměs v »Listech filologických« obsažené, podávají hojné doklady jeho činnosti literární; souvislé akademické přednášky universitní, jež nebyvše ani tiskem ani litograficky vydány, dají se přehlédnouti v obsahově věrné, ale stilově a výrazově samostatné reprodukci středoškolských učebnic a naukových příruček z per Gebauerových žáků, ukazují nám methodu a postup Gebauerových výkladů literárně historických na kathedře vysokého učení. Dvojí tato vědecká činnost Gebauerova dává teprve celistvou jednotu zjevu Jana Gebauera jakožto dějepisce staršího písemnictví českého; jestliže jeho stati z oboru českých dějin literárních podány jsou vesměs způsobem monografickým, poskytují universitní čtení souvislost, soustavnost a cykličnost jeho dějepisně slovesného badání.

První, čím překvapí literárně historické stati Gebauerovy, ať zabývají se lidovou poesií či staročeským písemnictvím, toť důsledně provedená methoda srovnávací, která snaží se dílo ideově, genrově, tvarově i stilově vřaditi do příslušných skupin literárních a kulturních. Hned první dvě podrobné studie Gebauerovy z praktické poetiky, otištěné v ranních ročnících »Listů filologických«, »O metaforických obrazech básnictví národního, zvláště slovanského« (L. F. 1874) a »O začátcích, v jakých si libují národní písně, zvláště slovanské« (L. F. 1875) rozšiřují svoje detailní pozorování z lidového básnictví našeho na veškerou oblast národní poesie slovanské a snášejí pro větší názornost i parallely z písní německých i litevských; než vše to vede k vyšetření psychologického dna, na němž zapuštěny jsou kořeny této poesie, dna, společného všem národům indoevropským. Záhy užívá Gebauer této methody literárně srovnavací i při rozboru starožitných památek slovesných: co v oněch statích týkalo se především stránky formální i stilové, stopuje Gebauer nyní v básnické látce, na jednotlivých motivech, v dějovém obsahu.

Kdežto naše starší literární historie obrozenská, význačně představovaná romanticky založenými učenci Jungmannem, Šafa-

říkem a Palackým, pravidelně vyhýbala se takovému studiu, které příčilo se jejich čistě romantickému pojetí národní původnosti, svébytnosti a starožitnosti, užíval již Václav Nebeský, předchůdce a učitel mladé generace literární, této methody srovnávací, neomeškávaje nikdy hledati příčinné vztahy českých památek slovesných k cizí literatuře západoevropské, především po stránce ideové a kulturní. Gebauer přejímá v polovici sedmdesátých let tuto methodu V. B. Nebeského, jenž jí nejzdařileji užil v řadě studií napsaných mezi rokem čtyřicátým a šedesátým minulého věku; doplňuje ji však ještě přesnou a odbornou erudicí filologickou, jíž se Nebeskému, vyšedšímu z básnické tvorby většinou nedostávalo. Stať o »Ludvíku Tkadlečkovi« (L. F. 1875) jest průpravou k celé řadě studií tohoto druhu: látková filiace posud se neřeší, poměr k cizí předloze zůstává celkem nepovšimnut, zato však jednotlivé motivy jsou vybrány a seřazeny tak případně a přehledně, že důkladná erudice srovnávacího literárního dějepisce vyzírá z každého odstavce stati. Ale již studie »Moravská národní píseň o třech dcerách« (L. F. 1875) zpracována jest na základě moderní theorie o stálé migraci básnických motivů v literaturách evropských a to z umělých děl literárních do písemnictví lidového; sotva badatel postoupil od formálního studia národní písně ke zkoumání její obsahové původnosti, ocitl se uprostřed složité a zajímavé spleti srovnávacích otázek seskupených kolem Gest Romanorum. Podobně důležité památky mezinárodní literatury západoevropské, od nichž ve valných kruzích šíří se slovesné vlivy, motivové filiace, stojí po té vždy v popředí literárně historických statí Gebauerových: začasté bývá staročeská památka, slovesně a výrazově chatrná a bezvýznamná, pouhým podnětem k obsažné zevrubné kapitole o tom onom středověkém genru literárním, jehož osudy v západních literaturách pečlivě se stopují. Všeobecný úvod k článku B. Spiesse o »Walteru a Griseldě« (L. F. 1877) poučuje názorně o šíření se látek Dekameronu prostřednictvím Steinhövelovým. Rozsáhlá stať »Fysiologus, symbolická báje o zvířatech« (L. F. 1877) křísí celou mrtvou větev tendenčního písemnictví středověkého, která z kmene lživědy vyrůstajíc, zasahuje až do koruny morálky a bohosloví. Monografií z církevní hagiografie a písemnictví legendárního počíná práce »Legendární příběh sv. Doroty v literatuře české a staročeská píseň ku sv. Dorotě« (L. F. 1877 s dodatky v L. F. 1878), která jemně upozorňuje na změny téže látky při různé formě literární. Když v úvaze o »Jiříkově vidění v souvislosti s jinými pověstmi mystiky křesťanské« (L. F. 1879) sestoupil do hlubokých temnot veškeré středověké literatury eschatologické, sleduje Gebauer v stati, k níž dal podnět staročeský »Tristram« (L. F. 1879) bludné osudy krásné erotické báje od

irského domova přes německé rytířské básnictví až na půdu českou, kde několik cizích versí spojuje se v jedinou, formálně tak ubohou skladbu. Poslední větší studií tohoto způsobu jest o desetiletí mladší monografie o »Marko Polově Milionu a jeho překladu staročeském« (L. F. 1887), kde po stopách nových prací francouzských, anglických a italských stanoví Gebauer nejen přesně a přehledně osudy a cesty velkého cestovatele středověkého, nýbrž oceňuje i hodnotu jeho výzkumů a spolehlivost jeho zpráv ve světle moderního badání zeměpisného.

V jiných statích, obsahu vlastně grammatického, rozhojňuje Gebauer svůj výklad řadou stručných poznámek literárně historických, tak v nabádavém článku o »Jazyku štítenském« (L. F. 1874), tak v studii ze staročeské metriky »O verši a rýmu Nové Radě« (L. F. 1876), tak v polemicky zaostřené rozpravě o »Staročeském Mastičkáři a páně A. Šemberových námitkách proti jeho pravosti« (L. F. 1880).

Všecky tyto stati, jež doplňuje několik stručně referujících, neobyčejně věcných a informativních recensí, hlavně o literárně historických neb národopisných publikacích jinoslovanských, neseny jsou týmž dějinným názorem a provedeny touže kritickou methodou. Hlavní idea, jež spojuje jejich empirické poznatky, jest názor nepřetržité souvislosti veškerého písemnictví středověkého, o stálé migraci a transformaci literárních motivů u nejrůznějších národů středověké Evropy, o blízké příbuznosti slovesných forem a genrů ve veškerém písemnictví kultury feudální. S ideou tou co nejtěsněji souvisí druhá základní myšlenka literárně historického badání Gebauerova: hodnocení středověkého písemnictví může se týkati jediné stilového umění, slovesného výrazu, obratnosti formální, nikoliv snad původnosti látkové; v poslední příčině zasedají středověké literatury vesměs u téhož bohatého stolu a pořadem berou si z jeho štědrých mis. Toto pojetí staročeské slovesnosti, jež, jak řečeno, již V. Nebeský u nás propagoval, sloučilo se v mladším pokolení vědeckém s názorem o těsném příbuzenství našich politických, kulturních i správních dějin s dějinami národů západoevropských, především národa německého a jeho osvěty feudálně církevní a znamenalo pak rozhodný obrat od slavjanofilské romantiky k reálnějšímu nazírání na dějiny českého středověku. Ale ještě v jednom směru setkaly se Gebauerovy studie literárně dějepisné s nejlepšími snahami moderního českého dějezpytu: položily zvláštní důraz na kulturně historickou hodnotu staročeské literatury, z ní čerpaly nepřebrané bohatství podrobností a detailů starožitnických, ethnografických, zvykoslovných, takže studium některé literárně málo cenné památky staročeské měnilo se postupně v kulturně historické shledávání, třídění a vykládání vzácných dokladů života, názorů a mravů v našem středověku.

Z uvedených studií vyznačuje se specielním zájmem kulturně historickým stať o středověkých »fysiolozích«; ale především byla to díla Tomáše ze Štítného, která Gebauer probíral v tomto duchu a touto methodou, chtěje arciť dáti spíše podnět k další práci, než veškerou látku vyčerpati.

Všecky tyto vědecké snahy Gebauerovy našly své vyznavače, napodobitele a konečně i dovršitele: za světlým vzorem Gebauerovým kráčí dnes literární dějezpyt český po cestě srovnavacího studia slovesného, hledaje stále vnitřní souvislost našeho písemnictví s vývojem ostatní literatury na evropském západě; po Gebauerově příkladě pojí se těsně k dějinám kulturním, které samy v odborné své práci za velmi mnohé vděčí podněcujícím jeho pokynům.

Souběžně s Gebauerovými studiemi z oboru staročeské literatury uveřejňovány byly jeho pečlivé edice některých důležitých památek naší staré slovesnosti. Gebauerovi grammatiku náleží způsob jejich transkripce, jejich úprava textová, jejich kritika emendační a konjekturální; Gebauer lexikograf a exeget přičinil glossáře a někdy i slovníčky s vysvětlivkami; Gebauer literární dějepisec předeslal obsáhlé úvody s dalekými výhledy, projevil se řadou bystrých poznámek. Celek značí novou fasi české techniky vydavatelské, kde diplomaticky věrné přidržení se dochovaného textu ano i charakteristických zvláštností písařských přichází velmi vhod památkám jazykově i orthograficky vzorným; ba kanonickým. To lze říci právě o větších Gebauerových edicích v »Památkách staré literatury české«, zejména Flaškovy »Nové rady« (1876) a »Žaltáře Wittenberského« (1880), právě jako o vydáních menších památek, pro něž stvořil Gebauer v »Listech filologických« zvláštní rubriku »Klasobraní po rukopisech«, mimo niž stojí však tamže uveřejněný otisk »Knihy Rožmberské« (1880). Nová tato fase vědy vydavatelské byla spolu reformní: vůči nedokonalým, neúplným a libovolným edicím jeho předchůdců, které Gebauer sám nucen byl odmítnouti někdy s polemickým ostřím, přináší tu Gebauer práce plné akribie, kritiky a širokého rozhledu.

Těmito cestami nabyté a literárně publikované poznatky z dějin našeho starého písemnictví tradoval professor Gebauer dlouhá léta na kathedře vysokého učení, kde pravidelně čtení mluvnická střídala se rovnoměrně s výklady literárně historickými, a dílem i v cvičeních slovanského semináře české university, kde vedle textové exegese a grammatické interpretace také poznámky a exkursy literárně dějepisné usnadňovaly zevrubné proniknutí k důležitému staročeskému textu. S umírněným a objektivním klidem, s věcnou a trpělivou zevrubností, s přístupnou prostotou, která nepředpokládala u posluchačů nic více než zájem, pozornost a povědomí souvislosti, skládal tu před universitním posluchačstvem z drobných, namnoze i po-

družných detailů svoje mosaikové a přece celistvé obrazy jednotlivých slovesných genrů v dějinném jich vývoji. Shodně s Jungmannovou »Historií literatury české«, která v té příčině opětně připíná se ku vzoru Dobrovského, vzal Gebauer za methodické své dělítko praktickou poetiku a rozvrh literatury dle oborů; v tomto velkém rámci, v němž však namnoze ztrácí se duševní svéráznost jednotlivých period literárního vývoje, dovedl nalézti Gebauer soulad mezi bibliografickou zevrubností a charakteristickým výběrem, do něho vešly se mu údaje životopisné právě jako detaily kulturně historické. I probíral Gebauer osamoceně dějepisectví vedle epiky duchovní, epiku světskou vedle lyriky, literaturu náboženskou vedle poesie tendenční, cestopisectví vedle památek mluvnických a slovníkářských atd. Novým shrnutím české slovesnosti až do národního obrození, přesnými knihopisnými údaji, stručnými skizzami obsahu, přehledností výkladu vynikají tyto Gebauerovy akademické přednášky všecky; ty pak z nich, jež buď zabývají se předměty Gebauerovu zájmu zvláště milými, jako Alexandreidou a Tomášem ze Štítného, neb jež mají široký podklad ze srovnávacího dějepisu literárního, jako na př. úvahy o zvířecí báji a bajce, o rytířských kruzích epických, stojí hodnotou nejvýše. Celá sta posluchačů Gebauerových děkují těmto universitním výkladům za přehled a orientaci v složitém bludišti našeho starého písemnictví.

Úvahu o Gebauerově významu v české historii literární je dlužno doplniti několika větami o mocném vlivu, jejž krásný, klidný a pevný charakter Gebauerův měl a jistě i v budoucnosti bude míti na všecky, kdož po něm oddají se tomuto vědeckému studiu. V Gebauerově osobnosti stýkala se kritická bystrost a neúchylná pravdymilovnost Dobrovského s úsilnou pracovitostí a krajní píli Jungmannovou jako v jeho díle k velkolepým koncepcím po způsobě Šafaříkově družila se neobyčejná oduševněnost každého detailu ve slohu Palackého. Tuto krásnou synthesu dovršil Gebauer řadou rysů, jimž v jeho bytosti dal se rozvíti těžký životní boj s překážkami, s předsudky, s nízkými odpůrci, s povrchností veřejného mínění: tu zjevil se v tomto tichém a klidném pracovníku také neoblomný bojovník za svobodu vědeckého poznání, důsledný vyznavač poznané pravdy, věrný obhájce velkých ideových základů, jež sám položil a na jejichž podstavě chtěl vybudovati velké své dílo životní. Dokud česká literární historie bude spoléhati na tyto vlastnosti charakterní, bude se právem hlásiti ke Gebauerovu praporu vědeckému.

Arne Novák.

Nový pokus o datování Platonova Lysida.

Podává **Antonín Kolář.**

Přehlédneme-li nesmírnou literaturu, týkající se platonské otázky, vidíme, že bádání o spisech Platonových bralo se dvěma směry. V první době převládala otázka o pravosti jednotlivých dialogů, v době druhé pokoušeli se badatelé o stanovení chronologického pořádku a pokud možno o přesné datování dialogů, za pravé uznaných. Kdežto však otázka o pravosti dialogů, pod jménem Platonovým zachovaných, jest nyní skoro definitivně rozřešena, působí otázka o chronologii jednotlivých spisů obtíže ještě nyní, a jest celkem málo věcí, v nichž by se všichni badatelé úplně shodovali. K úplně přesnému datování všech nebo aspoň většiny spisů Platonových ovšem dospěti nelze; musíme se většinou spokojiti stanovením širších nebo užších mezí časových pro jednotlivé dialogy a takového pořádku, jenž by podával pravdě nejpodobnější vývoj filosofie Platonovy. Dříve však než přikročíme k datování Lysida, nebude od místa zmíniti se zcela stručně o jeho pravosti a zaujmouti v této otázce určité stanovisko.

O pravosti Lysida byly pronášeny pochybnosti jak na počátku bádání platonského, tak i v době pozdější. Na počátku devatenáctého století byl to Ast,[1]) jenž soudil, že Lysis obsahuje pouze lichá sofismata o slově φίλος, a proto pokládal jej za Platona nedůstojný. Jeho příkladu následovali mimo jiné Cholava,[2]) Zeller[3]) a Schaarschmidt.[4]) Avšak námitky činěné proti pravosti tohoto dialogu vyvrátili dobře již J. Kvíčala,[5]) Backs,[6]) a A. Kunz.[7])

V době nejnovější projevili pochybnosti o pravosti Lysida bez udání důvodů C. Ritter,[8]) Huit[9]) a Lutoslawski[10]). Není však příčiny pochybovati nyní, když důvody uváděné dříve proti pravosti s dostatek byly vyvráceny a bezpodstatnými se ukázaly,

---

1) Platons Leben und Schriften, v Lipsku 1816, str. 431.
2) Platonisches, Zeitschr. f. österr. Gymn. IX, 1858, str. 793 n.
3) V prvním vydání svého díla: Philosophie der Griechen II, str. 170 pozn.; později však od toho mínění upustil.
4) Die Sammlung der Platonischen Schriften zur Scheidung der echten von den unechten untersucht, v Bonnu 1866, str. 396 nn.
5) Über Platons Lysis, Zeitschr. für österr. Gymn. X, 1859, str. 275 n.
6) Über Inhalt und Zweck des platonischen Dialogs Lysis, Progr. des Viktoria-Gymnasiums zu Burg 1881.
7) Obsah, komposice a účel Platonova dialogu Lysida, Progr. gymn. v Brně 1885.
8) Untersuchungen über Plato, v Stuttgartě 1888, str. 139 a 141.
9) La vie et l'oeuvre de Platon, v Paříži 1893, II, str. 218.
10) The origin and growth of Plato's logic, v Londýně 1897, strana 194.

že skladatelem dialogu Lysida jest Platon. Neboť ani obsahová ani formální stránka dialogu nevzbuzují oprávněného podezření, a mimo to jest jisto, že již Aristoteles jej znal, jak vyplývá z různých míst obsažených v jeho Eth. Nicom. VIII, 2, 9 a 10 a Eudem. VII, 2, 5.[1]) Ovšem neuvádí na jmenovaných místech ani jména dialogu ani jména Platonova, poněvadž však takovým způsobem přihlíží i k jiným dialogům Platonovým a spisů ostatních žáků Sokratových vůbec necituje, můžeme souditi, že pokládal Lysida za spis Platonův.

I. Přehled dosavadních mínění.

Co soudili staří o době složení tohoto dialogu Platonova? Jediná zpráva starověká, jež nám jest o této otázce dochována, jest u Diogena Laertského III, 35. Z ní se dovídáme, že Sokrates, jsa přítomen předčítání Lysida, se vyjádřil, že Platon mnoho lživého v ústa mu vkládá. Praví totiž Diogenes Laertský na uvedeném místě: *φασὶ δὲ καὶ Σωκράτην ἀκούσαντα τὸν Λύσιν ἀναγιγνώσκοντος Πλάτωνος, Ἡράκλεις, εἰπεῖν, ὡς πολλά μου καταψεύδεται ὁ νεανίσκος.* Podle této zprávy pokládá se Lysis za dialog z první doby spisovatelské činnosti Platonovy, a to ještě z doby života Sokratova. Badatele doby nové možno, co se týče datování Lysida, rozvrhnouti ve tři skupiny. Jedni opírajíce se hlavně o uvedenou zprávu starověkou, soudí, že byl složen ještě za života Sokratova, a sice asi kolem r. 405 př. Kr.[2]) Druzí kladou Lysida mezi nejprvnější dialogy Platonovy, ale soudí, že byl složen teprve po smrti Sokratově.[3]) Ko-

---

[1]) Überweg, Untersuchungen über Echtheit und Zeitfolge Platonischer Schriften, ve Vídni 1861, str. 172 n.

[2]) Toho mínění jsou na př. Schleiermacher, Platons Werke I, 1 (3. vyd.), v Berlíně 1855, str. 119; K. Fr. Hermann, Geschichte u. System der Platonischen Philosophie I, v Heidelberce 1839, str. 383; Stallbaum, Platonis opera omnia, vol. IV, sect. II, ed. 2, v Gothě 1857, str. 116; Steinhart, v úvodu k překladu Lysida od Hier. Müllera, sv. I, str. 233; Susemihl, Die genetische Entwickelung der platonischen Philosophie I, v Lipsku 1855, str. 21; Ribbing, Genetische Darstellung der platonischen Ideenlehre II, v Lipsku 1864, str. 131; Hammond, On the notion of virtue in the dialogues of Plato with particular reference to those of the first period and to the third and fourth books of the Republic, Harvard Studies III, 1892, str. 135 a 137; F. Horn, Platonstudien I, ve Vídni 1893, str. 119. K mínění tomu kloní se také Überweg, Untersuchungen str. 210, ale prohlašuje, že toliko z nedostatku důvodů, jež by vyvrátily zprávu starověkou, může toto datování míti platnost.

[3]) Tak soudí na př. Zeller, Die Philosophie der Griechen II, 1, 4. vyd., str. 530; Wirth, Lysidem post annum 394 a Chr. n. compositum esse, American journal of philology XV, 1895, str. 216 a v článku Platons Lysis nach 394 v. Chr. entstanden, Archiv für Geschichte der Philosophie IX, 1896, str. 164; Windelband, Platon,

nečně v době nejnovější, kdy dosavadní methody byly rozmnoženy methodou stilometrickou, a kdy vůbec způsob řešení otázky o chronologii spisů Platonových značně se zdokonalil, vznikl směr třetí, jenž klade Lysida do doby pozdější, a to buď na konec první periody literární činnosti Platonovy nebo na počátek periody druhé. Většina badatelů, kteří jsou stoupenci tohoto třetího směru, rozhoduje se však pro pozdější původ Lysida jedině z důvodů jazykových;[1]) obsahová stránka zůstala téměř nepovšimnuta. Immisch,[2]) jenž se opírá rovněž v přední řadě o výsledky bádání stilometrického, uvádí pro pozdější původ Lysida spolu s Lachetem a Charmidem jejich bezvýslednost. Na otázky, jimiž tyto dialogy se končí, dostane se prý každému odpovědi v Platonově Akademii; proto jest prý třeba uvésti složení jejich v souvislost se založením Akademie. Rovněž Th. Gomperz [3]) klade Lysida přímo k Symposiu pouze pro nápadnou podobnost četných myšlenek v něm obsažených, aniž věnuje více pozornosti bližšímu odůvodnění svého mínění. Pouze Raeder,[4]) jak později ještě uvidíme, snažil se uvésti některé důvody pro správnost mínění Gomperzova a ukázati, že dosud běžný názor o době složení toho dialogu nemá valné opory.

Jak patrno, jest methoda stilometrická ve vážném rozporu s ostatními prostředky, jichž užito bylo k datování tohoto dialogu Platonova, a to jest zajisté dostatečnou příčinou, abychom celou otázku podrobili nové revisi a rozhodli, zda onen rozpor jest skutečný, či toliko zdánlivý, zaviněný nesprávností některé z method.

II. Byl složen Lysis za života Sokratova?

Zkoumejme nejdříve, jakého rázu jsou důvody uváděné pro rozšířené mínění, že Lysis pochází z mládí Platonova, a sice že

v Stuttgartě 1900 (Frommans Klassiker der Philosophie IX), str. 50, Überweg-Heinze, Grundriss der Geschichte der Philosophie, 9. vyd., v Berlíně 1903, str, 158; Döring, Geschichte der griechischen Philosophie I, v Lipsku 1903, str. 551 a H. Gomperz, Isokrates und die Sokratik, Wiener Studien XXVII, 1905, str. 193 pozn. 1.

[1]) Tak činí Dittenberger, Sprachliche Kriterien für die Chronologie der platonischen Dialoge, Hermes XVI, 1881, str. 326; Schanz, Zur Entwickelung des Platonischen Stils, Hermes XXI, 1886, str. 439 nn.; Th. Gomperz, Platonische Aufsätze, Sitzungsber. der Wiener Akad. der Wissenschaften CXIV, 1887, str. 761; C. Ritter, Untersuchungen über Plato, str. 100 a 139; Siebeck, Untersuchungen zur Philosophie der Griechen, 2. vyd. Freiburg i. B. 1888, str. 265; Arnim, De Platonis dialogis quaestiones chronologicae, Index lect. univ. v Rostocku 1896, str. 20.

[2]) Zum gegenwärtigen Stand der platonischen Frage, Neue Jahrb. für das klass. Alt. III, 1899, str. 614.

[3]) Griechische Denker II, v Lipsku 1902, str. 572.

[4]) Platons philosophische Entwickelung, v Lipsku 1905, str. 154 n.

byl složen, ještě za života Sokratova. Důvodem vnějším jest svrchu již uvedená zpráva u Diogena Laertského III, 35. Domněnku, že Platon napsal již za života Sokratova některé ze svých dialogů, nemůžeme prostě zamítnouti; důkladnějšího zkoumání bylo by třeba, aby se ukázalo, zda správné je tvrzení Joëlovo,[1]) že sokratická perioda spisovatelské činnosti Platonovy jest pouhým fantomem. Avšak rozhodně není pravdě podobno, že by Lysis náležel do této periody, a to nehledě k jiným důvodům, jež, jak později uvidíme, svědčí proti časnému jeho původu, prostě proto, že by se byl Platon, tehdy mladíček jednadvacetiletý, jsa teprve několik let žákem Sokratovým, sotva odvážil napsati dialog, v němž by byl vložil učiteli svému do úst myšlenky, jež byly v přímém odporu s jeho učením, a ještě mu jej předčítal. Sokrates totiž učil, že přátelství může býti toliko mezi dobrými (Xenof. Mem. II, 6, 5; 22); u Platona však v Lysidu vykládá Sokrates, že přátelství nemůže býti ani mezi špatnými ani mezi dobrými, nýbrž jen mezi těmi, kteří jsou *μήτ' ἀγαθοὶ μήτε κακοί*. Kdežto Sokrates dle Xenofonta (Mem. III, 8, 3) nezná dobra absolutního, nýbrž jen dobra relativní, pokládá Sokrates Platonův dobra vezdejší toliko za relativní, mající cenu jen potud, pokud pomáhají k dosažení dobra absolutního, jež již není příčinou jiného dobra vyššího, nýbrž jest dobrem samo pro sebe, *εἰς ὃ πᾶσαι αὗται αἱ λεγόμεναι φιλίαι τελευτῶσι* (p. 220 B). Tento názor jest zajisté mnohem dokonalejší než názor Sokratův na uvedeném místě Mem. III, 8, 3: *εἴ γ' ἐρωτᾷς με, εἴ τι ἀγαθὸν οἶδα, ὃ μηδενὸς ἀγαθόν ἐστιν, οὔτ' οἶδα, ἔφη, οὔτε δέομαι*. Mimo to charakterisován jest Sokrates v Lysidu jako sofista, jenž pomocí různých sofismat dochází k mylným závěrům a bezpodstatnými námítkami uvádí v pochybnost výsledek, k němuž dospěl.

Tato charakteristika není však míněna vážně,[2]) nýbrž vyplývá z rázu a vedlejšího účelu dialogu, jenž jistě mířil proti liché a nicotné methodě sofistické. Čeho by byl chtěl za života Sokratova dosíci Platon takovýmto dialogem? Proč by byl Sokratovi vkládal do úst myšlenky jemu úplně cizí a vydával je za jeho učení? Tím uvaloval na sebe podezření, že dopouští se lži, což se mu vskutku také vytýkalo, jak vidíme z oné zprávy starověké.

Z tohoto rázu celého dialogu jest, myslím, vysvětliti si vznik zprávy starověké. Některý ze čtenářů poznal, že osoba Sokrata historického nesrovnává se s obrazem, který podává o ní Platon v Lysidu. Proto v domnění, že tyto nedostatky lze omluviti tím, že dialog jest z mládí Platonova, a že nejlepšího za-

---

[1]) Zu Platons Laches, Hermes XLI, 1906, str. 318.

[2]) Tak soudí Becker, Zur Erklärung von Platons Lysis, Philologus XLI, 1882, str. 308.

dostiučinění dostane se Sokratovi, prohlásí-li sám, že není pravda, co mu Platon v Lysidu přikládá, vymyslil si onu zprávu. Že její vznik možno si vysvětliti tímto způsobem, toho dokladem jest podobná zpráva starověká u Athenaia XI, 505 E, dle níž vyjádřil prý se rhetor Gorgias stejným způsobem o úloze, kterou mu přiřkl Platon v stejnojmenném dialogu Gorgiu.

Že pochybnost o hodnověrnosti starověkého datování Platonova Lysida, ač opírá se pouze o cit úcty mladého žáka k učiteli, není lichá a bezpodstatná, toho důkazem jest zajímavý zjev, s nímž setkáváme se ve spisech Platonových.

Jest známo, že Platon v dialozích, jež pocházejí z nejprvnější doby jeho spisovatelské činnosti, líčí Sokrata historicky věrně. Čím delší však jest doba, jež dělí pozdější dialogy od smrti Sokratovy, tím nejasnější stává se obraz Sokrata historického, ježto Platon nevykládá jeho názory, nýbrž hlásá ústy jeho své vlastní myšlenky a upravuje si dle své potřeby jeho názory. V posledním pak díle Platonově, Zákonech, s osobou Sokratovou vůbec se nesetkáváme.[1]) Tato význačná vlastnost pozdějších dialogů Platonových, s níž setkáváme se v míře tak hojné i v Lysidu, zajisté nikterak nesvědčí pro hodnověrnost oné zprávy starověké. Z těchto důvodů, myslím, jest zavrhnouti zprávu Diogena Laertského o době složení Platonova Lysida právě tak, jako zavržena byla jiná zpráva téhož Diogena III, 38, dle níž Faidros pokládán za první dialog Platonův vůbec. Ta nejlépe ukazuje, jakou cenu mají takové anekdoty starověké pro chronologii spisů Platonových.

Co se týče důvodů vnitřních, uvádějí zastanci mínění, že Lysis náleží mezi nejprvnější dialogy Platonovy, že Lysis jest dialog ethický podobně jako Charmides, Laches a Protagoras,[2]) a že jako tyto dialogy jsou z první doby literární činnosti Platonovy, tak i Lysis. Avšak toto mínění není správné. V Charmidu ovšem vykládá Platon, že *σωφροσύνη* není samostatná, zvláštní ctnost, nýbrž jen jiný název jediné ctnosti, jež nemá zvláštních druhů, že jest to vědění dobra a zla, podobně vykládá v Lachetu o statečnosti a v Protagoru o ctnosti vůbec, avšak thematem Lysida jest stanovení pojmu přátelství (*φιλία*). Platon mluví zde sice také o dobru, nemá však na mysli výhradně dobro mravní, nýbrž dobro vůbec. Jak vidíme z některých míst, varuje přímo čtenáře před pojímáním onoho dobra po stránce ethické. Tak p. 218 B a C dodává, že vývody jeho mají

---

[1]) P. Crain, De ratione quae inter Platonis Phaedrum Symposiumque intercedat, Commentationes philologae Ienenses VII, 2, 1906, str. 10.

[2]) Westermayer, Der Lysis des Plato zur Einführung in das Verständnis der Sokratischen Dialoge, v Erlangách 1875, str. 72; Susemihl, Die genetische Entwickelung der plat. Philosophie I, str. 11 n. a rovněž Immisch, Neue Jahrb. f. d. klass. Alt. III, 1899, str. 614.

platnost všeobecnou: *φαμὲν γὰρ αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ πανταχοῦ τὸ μήτ᾽ ἀγαθὸν μήτε κακόν* a totéž opakuje p. 220 C: *εἰ τριῶν ὄντων ὧν νῦν δὴ ἐλέγομεν, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ μήτ᾽ ἀγαθοῦ μήτε κακοῦ τὰ δύο λειφθείη, τὸ δὲ κακὸν ἐκ ποδῶν ἀπέλθοι καὶ μηδενὸς ἐφάπτοιτο μήτε σώματος μήτε ψυχῆς μήτε τῶν ἄλλων* ... Z těchto slov jest patrno, že Platon neřešil v Lysidu problém rázu ethického, že mu nešlo o hluboké mravní pojímání přátelství, nýbrž o čistě logické vymezení tohoto pojmu, jakým se vskutku dialog vyznačuje.

Jiným důvodem pro časný vznik Lysida jest, že tvoří spolu s Charmidem a Lachetem takřka jakousi trilogii obsahem i formou úzce souvisící. Z toho se soudí, že časová mezera, jež tyto dialogy od sebe dělí, není veliká. Celkem uvádějí K. Fr. Hermann,[1]) Steinhart[2]) a Susemihl[3]) na doklad toho mínění asi tyto důvody:

1. Děj všech tří dialogů odehrává se v palaestře.

2. Všechny tři vyznačují se uměleckým plánem, dramatickým provedením s bohatou výzdobou scénickou a zdařilou charakteristikou osob rozmlouvajících.

3. Ve všech setkáváme se s osobami, sobě podobnými. Stejnou úlohu hraje v Lysidu Lysis, v Charmidu Charmides a v Lachetu Laches; na druhé straně podobají se opět navzájem v Lysidu Menexenos, v Charmidu Kritias a v Lachetu Nikias.

4. Ve všech vystupuje Sokrates v plné síle životní v kruhu jinochů neb starších mužů, hledajících u něho poučení buď pro sebe nebo pro své syny, jako opravdový rádce a učitel.

5. Ve všech třech dialozích vyskytují se sofistické námitky a překvapující obraty, nesprávné výklady míst básnických a p.

6. Konečně všechny dialogy končí zdánlivě bezvýsledně, ač bedlivý čtenář při pozorném čtení vlastním přemýšlením výsledek může vypátrati.

Co se týče příbuznosti Lysida a Charmida, na niž klade se v této otázce největší důraz, přistupují k podobnostem právě uvedeným ještě tyto:[4])

1. Předmětem pozornosti jsou v obou dialozích mladiství jinoši vznešeného původu, vynikající krásou a nadáním; ti jsou podnětem k další rozmluvě.

2. V obou dialozích následuje po první části rázu elementárně-propaedeutického, v níž rozmlouvá Sokrates s mladším, filosoficky ještě nevyspělým účastníkem rozmluvy, část druhá rázu více dialektického. V ní přejímá pásmo rozmluvy účastník

[1]) Geschichte und System der Platonischen Philosophie I, str. 448 n.

[2]) V úvodě k překladu Hier. Müllera I, str. 342 n.

[3]) Die genetische Entwickelung der Plat. Philosophie I, str. 39 n.

[4]) Steinhart na u. m. I, str. 277 n.

filosoficky vyškolenější, a to v Lysidu Menexenos a v Charmidu Kritias.

Poněvadž pak Charmides vyniká nad Lysida po stránce dialektické, jakož i větší bystrostí a hloubkou myšlenek, jest patrno, že jest na vyšším stupni umění Platonova než Lysis. Charmides byl složen dle Steinharta[1]) za života Sokratova asi r. 404 př. Kr. na počátku vlády třiceti tyrannův. Vyznačuje prý se veselým a svěžím tónem, jenž by byl ustoupil zármutku příbuzných Platonových Kritia a Charmida nad smrtí Sokratovou, kdyby byl Platon psal tento dialog po smrti svého učitele. Lysis spadá tedy do téže doby, byl však složen o něco dříve. Konečně pozorujeme-li stupňování, v jakém co do stáří jeví se osoby těchto dialogů, jsme při jejich podobnosti vedeni k mínění, že Laches jest posledním dílem této trilogie, jejíž počátek tvoří Lysis. V Lysidu jsou totiž osobami rozmlouvajícími mladiství jinoši, v Charmidu setkáváme se s osobami již dospělejšími, v Lachetu konečně vystupují dospělí mužové v plné síle životní, ba v dialogu tom zastoupeny jsou všechny různé věky.[2])

Příliš obšírné a celkem bezvýznamné bylo by rozbírati zvlášť každý jednotlivý důvod. V části další nejlépe se ukáže, jakou cenu má vše to, co zde jako důvody pro časný vznik Lysida a jeho prioritu před Charmidem a Lachetem bylo uvedeno. Zde toliko povšechně budiž řečeno, že všechny tyto důvody pro datování Lysida nic neznamenají, poněvadž jsou jednak rázu velmi subjektivního, jednak týkají se skoro výhradně toliko formální stránky oněch dialogů, o obsahové souvislosti a vzájemném vztahu pranic se nezmiňujíce, jak to vytkl již Ribbing.[3]) Musíme-li při tomto umístění Lysida v řadě dialogů Platonových uznati, že Platon pojednal o témž thematě skoro po dvaceti letech s některými změnami ve Faidru a úplně beze změny v Symposiu, tím spíše můžeme připustiti, že formy, jíž užil dříve v Charmidu a Lachetu, užil později v plné míře, skládaje Lysida. Co pak se týče na př. zdánlivé bezvýslednosti těchto dialogů, jest sice pravda, že vlastností tou vyznačují se namnoze Platonovy dialogy doby nejstarší, jako Hippias menší, Laches, Charmides, Euthyfron, Protagoras a Menon, ale důvod ten mnoho neznamená, poněvadž i pozdní dialog Theaitetos končí se bez výsledku.

Důvody, uvedené již před mnoha lety na potvrzení zprávy Diogena Laertského, pokusil se rozmnožiti a jim více váhy zjednati F. Horn ve spise Platonstudien I, str. 143 n. poukázáním k obsahové podobnosti a souvislosti mezi Lysidem a Charmidem.

---

[1]) Na u. m., I, str. 295.

[2]) Steinhart na u. m, I, str. 345 a Susemihl, Die genetische Entwickelung der plat. Philosophie I, str. 40.

[3]) Genetische Darstellung der plat. Ideenlehre II, str. 132.

Jako prý v Lysidu vykládá Platon, že jednotlivé věci, po jejichž dosažení člověk touží, nejsou dobrem samy o sobě, nýbrž že toužíme po nich jen za účelem dosažení dobra nejvyššího, tak i v Charmidu děje se výklad podobným způsobem, jen že místo o lidském cíli uvažuje se o lidském poznání, jež vede k dosažení onoho cíle. V Lysidu mluví Platon o zdraví, v Charmidu o lékařství, v Lysidu o dobru, v Charmidu o poznání dobra. Jako v Lysidu pokládá se dobro za nejvyšší cíl lidského snažení, tak prohlašuje Charmides poznání dobra za nejvyšší cíl lidského poznání. A jako Lysis, vycházeje od otázky o podstatě přátelství, dospívá k definování jeho jako touhy po dobru, tak i v Charmidu, jenž vychází od zkoumání podstaty rozvážnosti, jest definována *σωφροσύνη* jako poznání dobra a zla. Výsledky obou dialogů pojí prý se k sobě tak těsně, že jest možno vyvoditi si výsledek Charmida bezprostředně z výsledku Lysida; neboť nejvyšší lidské poznání nemůže míti předmětem nic jiného než to, co jest nejvyšším cílem lidského snažení. Proto tvoří Charmides k Lysidu jakýsi doplněk, v němž Platon dospívá jinou cestou k témuž výsledku, k němuž byl dospěl v Lysidu.

Čtenář poznává však zajisté ihned, že podobnosti mezi oběma dialogy, Hornem uváděné, jsou velmi strojené a násilně vyhledávané, že podobnost shledává se tam, kde jí vůbec není. Jak jest možno srovnávati obsah Lysida a Charmida a vytýkati jeho podobnost, když thema obou dialogů se naprosto od sebe liší? V Charmidu vykládá Platon, že *σωφροσύνη* jest vědění dobra a zla, v Lysidu však dokazuje, že *φιλία* jest touha po absolutním dobru.

Rovněž není správné, praví-li Horn (str. 144), že nejvyšším cílem lidského poznání může býti jen to, co jest nejvyšším cílem lidského snažení, a že tedy Charmides předpokládá Lysida. Uznáme-li s Hornem, že mezi oběma dialogy jest souvislost, jest přirozený poměr právě opačný. Neboť jak může kdo snažiti se dosíci toho, čeho vůbec nezná? Napřed musí poznati podstatu dobra a potom teprve může pomýšleti na jeho dosažení. Jest tedy nejvyšší cíl lidského poznání *prius*, nejvyšší cíl lidského snažení *posterius*: nejvyšší cíl lidského poznání, t. j. poznání dobra, jest základem nejvyššího lidského snažení, dosíci onoho nejvyššího dobra. Proto nepředpokládají dialogy Laches, Charmides a Protagoras Lysida, nýbrž právě naopak Lysis je předpokládá. Jak opatrni musíme býti v úsudku svém, toho příkladem jest nedůslednost Hornova. Soudí sice (str. 184), že Faidros jest v úzkém spojení se skupinou dialogů Lysis, Charmides a Euthydemos, jež dle jeho mínění složeny byly brzo po sobě, a proto že i tento dialog s uvedenou trilogií časově úzce souvisí, zapomíná však, že v stejně těsném spojení obsahovém s Lysidem a Faidrem jest i Symposion, tak že bychom týmž právem měli souditi, že i tento dialog jest s nimi v úzké souvislosti časové;

avšak dle Hornova umístění těchto dialogů dělí Symposion od Lysida, Faidra a Charmida mezera více než patnácti let.

Z toho vidíme, že kdo kladou Lysida na počátek spisovatelské činnosti Platonovy, nemohou kromě zprávy starověké uvésti ani jednoho vnitřního důvodu, jenž by svědčil pro jejich mínění tak rozhodně a přesvědčivě, že by všechny pochybnosti vůči němu umlkaly.

Konečně možno se zmíniti ještě o jedné věci, jež by se zdála svědčiti pro časný vznik Platonova Lysida. Jest to dramatická forma jeho. Všechny spisy Platonovy lze totiž rozděliti ve dvě skupiny: dialogy přímé, neboli ryze dramatické, a nepřímé, v nichž hlavní rozmluva podána jest způsobem referujícím. Na první pohled by se zdálo, že forma ryze dramatická jest starší a forma referující že jest pozdějším vynálezem Platonovým, a to vynálezem z nouze, ježto Platon chtěl připojiti některé výklady vedlejší, nevzdávaje se formy dramatické. Naproti tomu soudí Teichmüller,[1]) že je tomu právě naopak. Dialogy nepřímé jsou prý starší než dialogy ryze dramatické. Soudí tak z Theait. p. 143 C, kde praví Platon, že chce upustiti od vypravování, jež stále užívá obratů *κἀγὼ ἔφην*, *καὶ ἐγὼ εἶπον*, *συνέφη* nebo *ὡμολόγει*. Poněvadž prý tento výrok Platonův nemůže míti platnost toliko pro jediný dialog, nýbrž pro všechny, jež po něm měly následovati, podává nám jediné toto místo bezpečné kriterion pro stanovení chronologického pořádku dialogů Platonových. Všechny dialogy nepřímé jest klásti před Theaiteta, jenž složen dle Teichmüllera[2]) r. 384 př. Kr., všechny dialogy přímé po něm. Poněvadž Lysis náleží mezi dialogy nepřímé spadá do doby před r. 384, a sice byl prý složen okolo r. 393 po Charmidovi (!), ale před Protagorou.[3]) Toto nové kriterion Teichmüllerovo nesvědčí ovšem přímo pro mínění, že Lysis patří mezi nejstarší dialogy Platonovy vůbec, zdálo by se však potvrzovati důvody dříve uvedené. Avšak celá tato theorie pozbývá úplně ceny, uvedeme-li, že i před Theaitetem užil Platon formy ryze dramatické v Hippiu menším, Lachetu, Kritonu a Menonu, jež nebude přece nikdo klásti za Theaiteta. Že pak i později po Theaitetu neupustil Platon úplně od formy dialogu nepřímého, jest patrno z první části Parmenida. Z onoho místa v Theaitetu plyne pouze, že Platon cítil již obtíže, které vznikají, užije-li v delších spisech formy dialogu nepřímého. Proto posuzování dramatické formy dialogů Platonových nemůže býti kriteriem pro jejich chronologický pořádek. Jako nejsme oprávněni tvrditi, že ryze dramatická forma jest původu mladšího, tak nemůžeme ji prohlašovati za starší než formu dialogů nepřímých.

---

[1]) Literarische Fehden im 4. Jahrhundert vor Chr., ve Vratislavi 1884, II, str. 309.

[2]) Literarische Fehden I, str. 129 a 134.

[3]) Literarische Fehden I, str. 88.

Dříve než přistoupíme k třetí, nejdůležitější části svého pojednání, zakončíme tuto negativní část asi nejlépe, ukážeme-li, že toliko ve Faidru, Lysidu a Symposiu jest hledati skutečnou podobnost a souvislost obsahovou, nikoli v Lysidu, Charmidu a Euthydemu.

Co se týče Faidra, padá zde ovšem na váhu hlavně druhá řeč Sokratova o Erotu, v Symposiu pak mimo jiné rovněž řeč Sokratova o Erotu. Obsah druhé řeči Sokratovy ve Faidru jest v stručnosti tento. Duše lidská žila v neskonalé blaženosti, kochajíc se v říši nadzemské pohledem na věčné, nezměnitelné idee. Avšak duše, jež pobloudily, odsouzeny k dočasnému pobytu ve smrtelných tělech. Dobro, jež jest vlastním smyslem jsoucna ideálného, nemůže se jeviti ve světě smyslném v pravé podobě, nýbrž béře na sebe tvar krásna, jež jest tedy pouze smyslnou formou dobra. Pohledem na krásný zjev vybavuje se v duši vzpomínka na věčnou ideu dobra, a vzniká touha, dosíci onoho absolutního dobra, onoho blaženého stavu praeexistenčního. K jeho dosažení pomáhá láska (ἔρως), jež jest projevem této touhy, snahy po blaženosti. Jest tedy Eros touha po dosažení idee dobra, touha po dosažení dobra absolutního. Týž problém jest předmětem Platonova Lysida, a sice jest to zkoumání o vyšším stupni Erota, přátelství. Výsledek, k němuž Platon dochází, jest týž jako ve Faidru: přátelství jest touha relativně dobrého po dobru absolutním.

Jak ve Faidru, tak i v Lysidu setkáváme se s důležitým momentem pro názor Platonův. Poněvadž láska i přátelství jsou projevem snahy po vlastní blaženosti, nejsou to city altruistické, za jaké my je pokládáme, nýbrž čistě egoistické. Jedině na nepochopení této základní myšlenky zakládá se tvrzení, že Platon v Lysidu stojí ještě na stanovisku Sokratově, posuzuje přátelství s praktické stránky prospěchu, kdežto ve Faidru a Symposiu pojímá Erota hlouběji a ideálněji, tak že Lysidu přísluší priorita před Faidrem a Symposiem.[1]) Láska a přátelství nejsou účelem samy sobě, nýbrž jsou toliko prostředkem k přiblížení se dobru absolutnímu. Osoba milovaná jest zcela vedlejší osobě milující; tato nedbá prospěchu jejího, nýbrž jest zaujata toliko prospěchem vlastním, jenž jest v dosažení původní blaženosti, absolutního dobra. Cena lásky a přátelství není tedy absolutní, nýbrž jen relativní. I v tom případě, kdy láska milujícího nebudí ohlasu v duši milovaného, i v případě druhém, kdy opětováním lásky milujícího vyvíjí se vzájemný poměr, zvaný přátelství, děje se to jedině z ohledů vlastních, nikoli z ohledů k osobě druhé. Konečně jako dle Faidra příčinou lásky jest touha po získání praeexistenčního stavu blaženosti, jenž byl vlastním údělem duše

[1]) Tak soudí Backs. Über Inhalt und Zweck des Platonischen Dialogs Lysis. Progr. des Viktoria Gymnasiums zu Burg 1881, str. 15.

lidské, jehož však byla zbavena, tak i dle Lysida touží člověk po tom, co mu bylo odňato, touží po nejvyšším dobru proto, že mu jest vlastní.

K této shodě obou dialogů v celkovém pojímání problému přistupuje podobnost jednotlivých vedlejších myšlenek, jež oběma dialogům jsou společny. Stačí uvésti místo ve Faidru p. 278 D, kde praví Sokrates, že jméno *σοφός* přísluší jedině tomu, kdo moudrosti již došel, tomu však, kdo o její dosažení usiluje, že přísluší název *φιλόσοφος*. Touž myšlenku pronáší Platon v Lysidu p. 218 A a v Symposiu p. 204 A. K těmto místům ještě se vrátíme, až budeme jednati o vzájemném časovém poměru mezi Faidrem, Lysidem a Symposiem.

Ještě větší podobnost, než jakou jsme shledali mezi Faidrem a Lysidem, jest mezi Lysidem a Symposiem. Jako v Lysidu jest řeč o vzájemném působení protiv na sebe a o větě z toho plynoucí: *τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοῖς ἀγαθοῖς πολεμιώτατοί εἰσιν* (p. 215 C), tak i v Symposiu zmiňuje se Eryximachos o této herakleitovské nauce (p. 187 A). Avšak nejzajímavějším dokladem toho, jak oba dialogy na sobě jsou závislé, jest řeč Sokratova v Symposiu, jež připojuje se těsně k řeči Agathonově. V řeči své dokazoval Agathon, že Eros touží po krásném (p. 197 B), a dle zásady *ὅμοιος ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει* (p. 195 B), plyne z toho, že i Eros jest krásný. Sokrates připouští sice, že Eros touží po krásném, vyvrací však tvrzení Agathonovo, že Eros jest krásný, zcela důsledně na základě Lysida, kde jest dokázáno, že věta *ὅμοιος φίλος ὁμοίῳ* nemá platnosti. Právě proto, že Eros touží po krásnu, nemůže sám býti krásný; neboť kdyby byl krásný, stačil by sám sobě a nemusil by po krásnu toužiti. Proto Eros není krásný. V Lysidu pronáší Sokrates myšlenku, že krásno a dobro jest totéž (p. 216 D: *λέγω γὰρ τἀγαθὸν καλὸν εἶναι*). Na tom základě dokazuje Sokrates v Symposiu, že Eros nejen není krásný, nýbrž že nemůže býti ani dobrý. Poněvadž Eros není krásný, a krásné jest dobré, plyne z toho, že Eros nemůže býti dobrý (Symp. p. 201 C: *εἰ ἄρα ὁ Ἔρως τῶν καλῶν ἐνδεής ἐστι, τὰ δὲ ἀγαθὰ καλά, κἂν τῶν ἀγαθῶν ἐνδεὴς εἴη*). Poněvadž pak Eros Symposia jest zosobněná touha duše lidské po idei krásna, a vlastnosti, jež se mu přikládají, vyvozují se z povahy pojmu *ἐρᾶν*, ale *ἐρᾶν* jest rovno *ἐπιθυμεῖν*, jest Eros tolik, co *ὁ ἐπιθυμῶν, τὸ ἐπιθυμοῦν*. Přeneseme-li vlastnosti jeho na osobu milujícího, dostaneme úplnou shodu definice přátelství v Lysidu a Erota v Symposiu. Definice přátelství zní (p. 216 E): *τῷ ἀγαθῷ ἄρα τὸ μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακὸν μόνῳ μόνον συμβαίνει γίγνεσθαι φίλον*; zcela podobně zněla by definice Erota v Symposiu: *τὸ μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακόν, μήτε καλὸν μήτ' αἰσχρὸν* (= *Ἔρως*) *ἐπιθυμεῖ τοῦ ἀγαθοῦ*. V Symp. p. 206 A praví Platon výslovně: *ἔστιν ἄρα ξυλλήβδην ὁ ἔρως τοῦ τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ εἶναι*

ἀεί. Že k přenesení vlastností Erota na osobu milujícího jsme oprávněni, vysvitá ze Symp. p. 204 C: *φήθης δέ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ τεκμαιρομένῃ ἐξ ὧν σὺ λέγεις, τὸ ἐρώμενον Ἔρωτα εἶναι, οὐ τὸ ἐρῶν*. Rovněž i v tom shoduje se Symposion s Faidrem a Lysidem, že láska pojímána jest jako cit egoistický; ba, jak uvidíme později, nejen že nedochází zmírnění tento moment v Symposiu, nýbrž ještě více se sesiluje. Konečně i v tom shoduje se Symposion s Lysidem, že s myšlenkou, dokázanou důkladně v Lysidu, že totiž dobro jest všem lidem vlastní, setkáváme se i zde. Praví sice Horn[1]), že Platon zavrhuje v Symposiu tuto myšlenku jako nesprávnou, soudě tak z toho, že Sokrates vyvrací myšlenku Aristofanovu, že Eros přivádí nás k tomu, co jest nám vlastní (p. 193 D), avšak mínění to není správné. Slovem *οἰκεῖον* na uvedeném místě (*εἰς τὸ οἰκεῖον ἄγων*) nemíní Sokrates ono *οἰκεῖον*, o němž mluvil v Lysidu, nýbrž *οἰκεῖον* Aristofanovo, t. j. sloučení naší polovice těla s tou částí, jež od nás byla oddělena, a po níž toužíme tak dlouho, až ji nalezneme. Že naráží toliko na řeč Aristofanovu, vyplývá z jeho slov, že lidé dávají si odníti i ruce a nohy, když jim škodí. Hned na to však dodává (p. 205 E): *οὐ γὰρ τὸ ἑαυτῶν, οἶμαι, ἕκαστοι ἀσπάζονται, εἰ μὴ εἴ τις τὸ μὲν ἀγαθὸν οἰκεῖον καλεῖ καὶ ἑαυτοῦ, τὸ δὲ κακὸν ἀλλότριον· ὡς οὐδέν γε ἄλλο ἐστὶν οὗ ἐρῶσιν ἄνθρωποι, ἢ τοῦ ἀγαθοῦ*. Myšlenka, dokázaná v Lysidu, dochází tudíž potvrzení i v Symposiu, a Platon nepodrobuje zde nikterak revisi svůj výrok v Lysidu vyslovený, jak soudí Horn, ani ho nezamítá.

K této podobnosti obsahové přistupuje celá řada ojedinělých míst, podobností svou na sebe upomínajících. Tak v Lys. p. 212 B čteme: *οὐκ ἔστι φιλοῦντα μὴ ἀντιφιλεῖσθαι ὑπὸ τούτου, ὃν ἂν φιλῇ; ἔστιν· τί δέ; ἆρα ἔστι καὶ μισεῖσθαι φιλοῦντα, οἷόν που ἐνίοτε δοκοῦσι καὶ οἱ ἐρασταὶ πάσχειν πρὸς τὰ παιδικά*. V Symp. p. 180 B praví se o vzájemném poměru milujících: *μᾶλλον μέντοι θαυμάζουσι καὶ ἄγανται καὶ εὖ ποιοῦσιν, ὅταν ὁ ἐρώμενος τὸν ἐραστὴν ἀγαπᾷ ἢ ὅταν ὁ ἐραστὴς τὰ παιδικά*. S myšlenkou Lys. p. 214 A: *λέγουσι δέ πως ταῦτα, ὡς ἐγῷμαι, ὡδί· ἀεί τοι τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον* shodují se slova Symp. p. 195 B: *ὁ γὰρ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὡς ὁμοῖον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει*. Nápadnou podobností vyznačují se rovněž místa v Lys. p. 221 D: *τό γ' ἐπιθυμοῦν οὗ ἂν ἐνδεὲς ᾖ, τούτου ἐπιθυμεῖ* a Symp. p. 200 A: *πότερον ἔχων αὐτὸ οὗ ἐπιθυμεῖ τε καὶ ἐρᾷ, εἶτα ἐπιθυμεῖ τε καὶ ἐρᾷ ἢ οὐκ ἔχων; οὐκ ἔχων, ὡς τὸ εἰκός γε, φάναι* a dále: *τὸ ἐπιθυμοῦν ἐπιθυμεῖν οὗ ἐνδεές ἐστιν ἢ μὴ ἐπιθυμεῖν, ἐὰν μὴ ἐνδεὲς ᾖ*.

---

[1]) Platonstudien I, str. 290.

Příliš obšírno by bylo, vypisovati všechna místa Lysida a Symposia, jež obsahují myšlenky podobné nebo úplně stejné. Stačí snad, uvedeme-li pouze seznam oněch míst obou dialogů, ježto i z toho, co zde bylo podáno, vyplývá, že není v Symposiu téměř myšlenky, jež by nebyla v nějaké souvislosti s myšlenkami Lysida.[1])

Tímto srovnáním obsahové stránky Faidra, Lysida a Symposia jest, myslím, nejlépe ukázáno, jak liché jest počínání těch, kteří, řadíce Lysida mezi nejprvnější dialogy Platonovy, snaží se pracně poukazovati k obsahové souvislosti mezi Lysidem, Charmidem a Lachetem nebo mezi Lysidem, Charmidem a Euthydemem. Toliko Lysis, Faidros a Symposion tvoří skutečnou trilogii dialogů obsahem spolu těsně souvislých, jeden a týž problém řešících. Myšlenky každého dialogu následujícího pojí se těsně k myšlenkám dialogu předchozího, bez znalosti jednoho není možno porozuměti dobře druhému, a vypadnutím jednoho z nich trhá se úplně pásmo, jež je víže v jediný souvislý celek.

V části další pokusím se ukázati, zda tato obsahová příbuznost oprávňuje nás i k uznání příbuznosti časové, či je-li se nám spřáteliti s míněním dosud běžným, že časová mezera dělící od sebe tyto dialogy jest značně veliká, že každý z nich náleží do jiné doby literární činnosti Platonovy.

III. Narážky v Platonově Lysidu.

O. Immisch[2]) soudí, jak se již o tom stala zmínka na str. 179, že dialogy Lysis, Charmides a Laches patří spolu s Euthydemem, Menexenem, Symposiem a Faidonem do doby mezi r. 387 a r. 367, čili do doby od založení Akademie do druhé cesty sicilské. Za důvod, proč klade do této doby Lysida, Lacheta i Charmida, jež pokládá za dialogy paedagogické, uvádí, že končí otázkami, jichž zodpovědění dostane se každému účastenstvím ve vyučování v Akademii. Jsou to tedy takřka dialogy reklamní, jejichž bezvýslednost má vzbuditi v čtenářích zvědavost a touhu, vstoupiti do Akademie Platonovy. Dialogy ty vyznačují prý se dále rázem ryze sokratickým, a Platonova Akademie měla prý nejvíce práva, prohlásiti se za pravou dědičku učení Sokratova. Avšak nehledě k methodě stilometrické, o niž také Immisch tvrzení své opírá, jsou jeho důvody zcela subjektivní; kdybychom toliko na ně byli odkázáni, sotva as přesvědčili bychom

[1]) Tak Lys. p. 215 C = Symp. p. 186 B, Lys. p. 216 C = Symp. p. 206 C, Lys. p. 216 E = Symp. p. 202 B, Lys. p. 218 A = Symp. p. 203 E, Lys. p. 219 C = Symp. p. 205 A, Lys. p. 219 D = Symp. p. 211 A, Lys. p. 221 E = Symp. p. 192 C, 197 D, 205 E, Lys. p. 222 C = Symp. p. 205 E.

[2]) Neue Jahrb. für d. klass. Alt. III, 1899, str. 614.

někoho, že Lysis vskutku náleží do pozdější doby spisovatelské činnosti Platonovy.

Pro pozdější původ Lysida svědčí však v přední řadě narážky na filosofii předsokratickou a filosofii doby současné. Kdežto v žádném dialogu, jenž spadá do mládí Platonova, není zřejmých stop filosofie předsokratické, nalézáme v Lysidu na několika místech zcela určité narážky na učení filosofů ionských. Tak praví Sokrates p. 214 B: *οὐκοῦν καὶ τοῖς τῶν σοφωτάτων συγγράμμασιν ἐντετύχηκας ταῦτ' αὐτὰ λέγουσιν, ὅτι τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἀνάγκη ἀεὶ φίλον εἶναι; εἰσὶ δέ που οὗτοι οἱ περὶ φύσεώς τε καὶ τοῦ ὅλου διαλεγόμενοι καὶ γράφοντες.* Jest jisto, že slovy těmi naráží Platon na ionské hylozoisty, nesnadnější jest však říci, které učení měl zvláště na mysli. Wirth[1]) pomýšlí na Empedoklea Akragantského, jenž hlásal zásadu v Lysidu (p. 214 A) vyslovenou: *αἰεί τοι τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον*[2]), ba i mravní výsledky z ní odvozoval[3]), ale lépe hodí se slova ta, jak soudí i Stallbaum,[4]) na Anaxagoru Klazomenského. Ten totiž učil[5]), že rozum uvedl všechny částice jsoucna (*τὰ σπέρματα, χρήματα*) ve vířivý pohyb (*δίνη*), jenž dále a dále se šířil, a jímž způsobeno bylo, že jednotlivé částice dle jakosti a zvláště dle tíže své v soustředných kruzích se odlišovaly a stejné se stejnými se spojovaly. Když byl Sokrates vyvrátil větu, že stejné stejnému jest přítelem a po něm touží, uvádí větu právě opačnou, dovolávaje se rovněž filosofů ionských: *ἤδη ποτέ του ἤκουσα λέγοντος, καὶ ἄρτι ἀναμιμνήσκομαι, ὅτι τὸ μὲν ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ καὶ οἱ ἀγαθοὶ τοῖς ἀγαθοῖς πολεμιώτατοι εἶεν* (p. 215 C). Slovy těmi naráží Platon na učení Herakleitovo[6]), jak vyplývá ze Symp. p. 186 B, kde Eryximachos hlásá touž zásadu, prohlašuje ji zřejmě za učení Herakleitovo.[7]) Jest zajímavo, že i toto místo přejal Platon z Lysida v Symposion, což zajisté, máme-li na mysli i jiné shody mezi oběma dialogy, nasvědčuje tomu, že mezera časová, jež oba dialogy od sebe dělí, není příliš veliká. Herakleitos učil[8]), že dobro a zlo mají platnost toliko relativní, že to nejsou pojmy sobě protivné, nýbrž že navzájem se podmiňují a nemohou bez sebe býti. Ani dobro ani zlo nemá oprávněnosti, v životě lidském jest potřebí obou. Proto dobro není nepřítelem zla, nýbrž dobra; neboť jedině věčný pohyb mezi zlem a dobrem, životem a smrtí, zdravím

[1]) Platons Lysis nach 394 v. Chr. entstanden, Archiv für Gesch. der Phil. IX, 1896, str. 163.

[2]) Viz frg. 90 u Dielse, Die Fragmente der Vorsokratiker, v Berlíně 1903, str. 207.

[3]) Aristoteles Eth. Nicom. VIII, 2.

[4]) Ve vyd. Lys., str. 149 v pozn. k u. m.

[5]) Viz frg. 12 u Dielse, str. 332.

[6]) Wirth, Archiv für Gesch. der Phil. IX, 1896, str. 163.

[7]) Symp. p. 187 A: *ὥσπερ ἴσως καὶ Ἡράκλειτος βούλεται λέγειν.*

[8]) Viz na př. frg. 88, 111, 126 u Dielse.

a nemocí, vzrůstem a úpadkem, zkrátka pohyb mezi dvěma protivami tvoří podstatu všeho dění. Co se týče narážek na filosofii současnou, mohli bychom uvésti Lys. p. 216 A, kde Sokrates, vyvraceje svrchu uvedenou zásadu Herakleitovu, dovolává se filosofie současné slovy: *καὶ ἡμῖν εὐθὺς ἄσμενοι ἐπιπηδήσονται οὗτοι οἱ πάνσοφοι ἄνδρες, οἱ ἀντιλογικοί, καὶ ἐρήσονται, εἰ οὐκ ἐναντιώτατον ἔχθρα φιλίᾳ;* V těchto slovech vidí Wirth[1]) narážku na sofisty (snad Protagoru), jež nazývá Platon i ve Faidonu p. 90 C *ἀντιλογικοί* a praví o nich, že se domnívají býti *σοφώτατοι*. Pomýšleti však možno i na Antisthena, známého odpůrce Platonova, a jeho přívržence. Antisthenes náležel rovněž mezi tak zvané *ἀντιλογικοί*, tvrdě, že o každé věci jsou dva opačné výroky možny, že o všem lze disputovati pro i contra. Rovněž výraz *τὸ οἰκεῖον*, o němž dále mluví Platon v Lysidu, měl důležitou úlohu ve škole Antisthenově.[2]) Hlásal totiž Antisthenes, že každá věc toliko svým vlastním jménem může býti pojmenována, že možný jest toliko *λόγος οἰκεῖος*.[3]) Možno jest na př. říci: člověk jest člověk, nikoli však: člověk jest dobrý. Měl-li však Platon na mysli učení Antisthenovo, musíme uznati, že Lysis složen byl značnou dobu po smrti Sokratově. Neboť Antisthenes, jenž po smrti Sokratově založil si školu v Kynosargu, vydal první dialogy své asi okolo r. 395 př. Kr.[4])

Konečně celý ráz druhé části dialogu nasvědčuje tomu, že vedlejším jeho účelem bylo ukázati jalovost methody sofistů. To plyne zejména z výkladu o dvojím významu slova *φίλος* (p. 212), který podává Sokrates, aby uvedl v pochybnost správný výsledek, k němuž právě došel Menexenos, že k přátelství jest potřebí lásky vzájemné. Tomu nasvědčuje rovněž způsob, jakým si vede Sokrates, docházeje sofistickými výklady k mylným závěrům a uváděje v pochybnost rozmanitými bezpodstatnými námitkami výsledek, k němuž právě v rozmluvě dospěli.

Vedle skutečných aneb aspoň velmi pravdě podobných narážek na různá učení filosofická, jimiž vyznačují se pozdější dialogy Platonovy, a jež proto ukazují i k pozdějšímu původu Lysida, shledává Wirth v tomto dialogu i narážky na Xenofontova Memorabilia.[5]) Jak známo, jedná Xenofon v Mem. II, 6 o témž thematě jako Platonův Lysis. Kritobulos táže se Sokrata, jakým způsobem by si měl zjednati přítele (Mem. II, 6, 9). Sokrates odpovídá: *Μὰ Δί' οὐ κατὰ πόδας* (sc. *θηρατέος*) *ὥσπερ ὁ λαγώς, οὐδ' ἀπάτῃ, ὥσπερ αἱ ὄρνιθες, οὐδὲ βίᾳ, ὥσπερ*

---

[1]) Archiv für Gesch. der Phil. IX, 1896, str. 163.
[2]) Wirth, Archiv für Gesch. der Phil. IX, 1896, str. 163.
[3]) Arist. Metafys. IV, 29, p. 1024 b, 32 n.
[4]) Wirth, Lysidem post annum 394 a. Chr. n. compositum esse, Amer. journ. of philology XV, 1895, str. 214
[5]) Amer. journ. of philology XV, 1895, str. 215 a Archiv für Gesch. der Phil. IX, 1896, str. 164.

οἱ ἐχθροί. V § 10 pak pokračuje: *εἶναι μέν τινάς φασιν ἐπῳδάς, ἃς οἱ ἐπιστάμενοι ἐπᾴδοντες οἷς ἂν βούλωνται φίλους αὐτοὺς ποιοῦνται, εἶναι δὲ καὶ φίλτρα οἷς οἱ ἐπιστάμενοι πρὸς οὓς ἂν βούλωνται χρώμενοι φιλοῦνται ὑπ' αὐτῶν ... Ἃ μὲν αἱ Σειρῆνες ἐπῇδον τῷ Ὀδυσσεῖ, ἤκουσας Ὁμήρου.* Avšak v Lys. p. 206 A praví Sokrates, že není nic pošetilejšího, než milostnými písněmi lásku přítele si zjednávati, poněvadž jej tím činíme pyšným a zatvrzelým. *Ποῖός τις οὖν ἄν σοι δοκεῖ θηρευτὴς εἶναι,* praví Sokrates na uvedeném místě, *εἰ ἀνασοβοῖ θηρεύων καὶ δυσαλωτοτέραν τὴν ἄγραν ποιοῖ; Δῆλον, ὅτι φαῦλος. Καὶ μὲν δὴ λόγοις τε καὶ ᾠδαῖς μὴ κηλεῖν, ἀλλ' ἐξαγριαίνειν, πολλὴ ἀμουσία.* Wirth myslí, že Platon polemisuje v Lysidu proti Xenofontovi a vyvrací slova jeho jako nesprávná. K tomu mínění byl však sveden tím, že přihlížel toliko k těm slovům, jež z Mem. II, 6 právě byla uvedena. Z dalšího však vidíme, že Sokrates Xenofontův nemíní oněmi *ἐπῳδαί* a *φίλτρα,* jimž Sireny hleděly plavce k sobě přivábiti, skutečné písně milostné, jež na př. v Lysidu skládá Hippothales na miláčka svého Lysida, aby si lásku jeho získal. Neboť když Kritobulos namítá, že takovými písněmi by mnohdy milenec svého cíle nedošel, nýbrž miláčka spíše proti sobě popudil, vychvaluje jeho krásu, sílu a velikost, třebas byl sličnosti jen nepatrné, slabý a malý, a táže se Sokrata, zda zná nějaké jiné písně, tu odpovídá Sokrates (Mem. II, 6, 13): *οὐκ, ἀλλ' ἤκουσα μέν, ὅτι Περικλῆς πολλὰς ἐπίσταιτο, ἃς ἐπᾴδων τῇ πόλει ἐποίει αὐτὴν φιλεῖν αὐτόν. Θεμιστοκλῆς δὲ πῶς ἐποίησε τὴν πόλιν αὐτὸν φιλεῖν; Μὰ Δί' οὐκ ἐπᾴδων, ἀλλὰ περιάψας τι ἀγαθὸν αὐτῇ.* Co rozumí Sokrates těmi slovy, pochopí Kritobulos ihned, řka: *Δοκεῖς μοι λέγειν, ὦ Σώκρατες, ὡς, εἰ μέλλοιμεν ἀγαθόν τινα κτήσασθαι φίλον, αὐτοὺς ἡμᾶς ἀγαθοὺς δεῖ γενέσθαι λέγειν τε καὶ πράττειν.* Z těchto slov vidíme jasně, jakého názoru byl v té věci Sokrates Xenofontův. Skládání milostných písní na toho, jehož lásku chceme si získati, zavrhuje, poněvadž nejen nevede k cíli, nýbrž může mnohdy všecko pokaziti. Milostnými písněmi, jimiž přátele máme si zjednávati, jsou řeči a skutky, jež miláčkům prospívají. Srovnáme-li nyní toto místo s výkladem Sokratovým v Lysidu, vidíme, že Platon neměl příčiny polemisovati proti Xenofontovi; vždyť místo to jest v úplné shodě s výkladem Platonovým v Lysidu. Nic není pošetilejšího, tak vykládá Sokrates Platonův, než milostnými písněmi vyhledávati lásku osoby nám milé. Tím vše si jen ztěžujeme, vzbuzujíce v srdci jejím pýchu a domýšlivost. Chce-li kdo lásku si zjednati, má právě naopak v duši miláčka vzbuzovati skromnost a tím mu prospívati, jak ukazuje Sokrates Hippothalovi v rozmluvě s Lysidem.

Že Xenofon i Platon užívají stejného přirovnání, srovnávajíce snahu po získání lásky a přátelství s honbou (Mem. II,

6, 9; 28, 33 a Lys. p. 206 A), lze vysvětliti způsobem zcela přirozeným. Wirth totiž zapomíná, že Xenofon i Platon byli žáky Sokratovými a že oba ve svých spisech podávají učení učitele svého. Sokrates, rozmlouvaje se svými žáky o přátelství, užil tohoto zcela vhodného srovnání, jak vidíme právě z míst v Memorabiliích, jež podávají myšlenky ze skutečné řeči Sokratovy. Není nic přirozenějšího, než že Xenofontovi i Platonovi, když psali o témž thematě, připadlo mimoděk na mysl srovnání, jež kdysi slyšeli z úst Sokratových. Vždyť i v jiných věcech upomínají dialogy Platonovy na Xenofontova Memorabilia a přece nebude z toho nikdo souditi, že Platon užil v tom neb onom případě Pamětí Xenofontových. Tyto vzájemné vztahy a shody plynou z toho, že oba jsou závislí na témž prameni, totiž na skutečných rozmluvách Sokratových.

Potvrzení svého mínění, že Platon polemisuje v Lysidu proti Xenofontovi, shledává Wirth ještě v jiné věci. Sokrates totiž, vykládaje Kritobulovi, že přátelství spojuje toliko lidi dokonalé, praví (Mem. II, 6, 22): *ἀλλ' ὅμως διὰ τούτων πάντων διαδυομένη συνάπτει τοὺς καλούς τε κἀγαθούς.* V Lys. p. 216 C užívaje prý vtipně a posměšně téhož výrazu, praví Platon o kráse: *ἔοικε γοῦν* (sc. *τὸ καλὸν*) *μαλακῷ τινι καὶ λείῳ καὶ λιπαρῷ· διὸ καὶ ἴσως ῥᾳδίως διολισθαίνει καὶ διαδύεται ἡμᾶς.* V čem máme však viděti onu vtipnost a posměch Platonův? Či snad jedině v tom, že užívá podobně jako Xenofon běžného výrazu *διαδύεσθαι*? Ve slovech Platonových nemůžeme shledávati vtipu, tím méně dokonce posměch, poněvadž myšlenky, na obou místech pronesené, nejsou ani v nejmenším vzájemném vztahu k sobě. Situace a myšlenka v Platonově Lysidu jest zcela jiná než v Memorabiliích. Sokrates Xenofontův praví, že přátelství přese všechny překážky, jimiž jest mu cestu si raziti (výklad o nich podán v §§ 20 a 22), spojuje lidi dokonalé, Sokrates Platonův však dí, že krásno, jsouc příliš subtilní, nám mizí a uniká. Z toho, že na obou místech jest položeno sloveso *διαδύεσθαι* v podobném významu, ač nikoli stejném, ježto v Mem. II, 6, 22 značí »pronikati«, v Lys. p. 216 C »unikati«, nemůžeme ještě souditi, že Platon úmyslně naráží na výrok Sokratův u Xenofonta.

Proto myslím, že Wirth nikterak nedokázal, že Platon polemisuje v Lysidu s Xenofontem a výrokům jeho se posmívá, a že proto Lysis byl složen brzy po vydání Xenofontových Memorabilií. Avšak ani terminus post quem, k němuž takto dospívá Wirth, není správný. Praví totiž, že Lysis byl složen krátce po r. 394 př. Kr., poněvadž toho roku byly vydány Xenofontovy Paměti. Datování Memorabilií jest dosud věc sporná. Wirth přidržel se prostě nesprávného datování Teichmüllerova,[1]) nepřihlížeje

[1]) Literarische Fehden I, str. 21 a 86.

pranic k ostatní obsáhlé literatuře, týkající se této otázky, a k správnějším názorům, jež byly již za jeho doby proneseny.[1])

Bylo by ovšem zbytečno, zabývati se zde datováním Memorabilií, poněvadž pro dobu složení Lysida, jak jsem ukázal, nemá ta otázka významu. Tolik však přece můžeme říci, že Paměti nebyly vydány r. 394 př. Kr., nýbrž mnohem později. Předpokládají totiž uveřejnění Polykratovy *Κατηγορία Σωκράτους*, jež byla vydána někdy po r. 393, poněvadž jest v ní narážka na obnovení městských hradeb za Konona, jež provedeno bylo r. 393. A proto ať kloníme se k těm, kdož prohlašují Memorabilia za spis jednotný, najednou Xenofontem vydaný, nebo k mínění opačnému, jež v době nejnovější nabývá vrchu,[2]) že Xenofon různé jejich části vydal v rozných dobách, jisto jest, že jejich složení jest klásti hodně daleko po roce 393 př. Kr.

IV. Poměr Lysida k dialogům periody první.

Přehlédneme-li vše, k čemu jsme dosud dospěli, vidíme, že nezískali jsme vlastně ještě nic k přesnějšímu stanovení doby, v níž vznikl Lysis. Pokrok, jejž jeví v Lysidu filosofie Platonova v mnohé příčině nad učením Sokratovým, zejména co do relativnosti a absolutnosti dobra, jakož i důkladnějšího zkoumání pojmu přátelství, dále narážky na filosofické systémy doby starší i současné, jež nevyskytují se v dílech z počátku spisovatelské činnosti Platonovy, svědčí sice pro pozdější původ našeho dialogu, nejsou však s to, aby jej vřadily na určité místo mezi ostatními spisy Platonovými. Proto nezbývá než pokusiti se o jeho datování podle vzájemného poměru k ostatním dialogum, zvláště zkoumáním myšlenkového postupu a filosofického vývoje Platonova, jak se nám jeví v Lysidu a jiných spisech. Při zkoumání tom můžeme se opírati o správnou a zajisté samozřejmou zásadu, že Platon počínal si při skládání dialogů skutečně jako pravý filosof a učitel, že užíval výsledků badání svého, k nimž byl dospěl ve spisech dřívějších, plnou měrou i ve spisech pozdějších, neměl-li zvláštní příčiny uchýliti se od této zásady, zkrátka, že si počínal methodicky.

Všimněme si nejprve poměru mezi Lysidem a Charmidem a zkoumejme, náleží-li skutečně Lysidu místo před Charmidem, jak mu je vykazují na př. Zeller[3] a v novější době Horn.[4])

[1] Tak na př. [illegible] Sauppe, Xenophontis opera. Lipsiae 1866, vol III. str. XII [illegible] pro datování Memorabilií za terminus post quem rok 393 př. Kr., podobně Hirzel, Der Dialog I, v Lipsku 1895, str. 142.

[2] W. Christ, Gesch. der griech. Literatur. 4. vyd., v Mnichově [illegible], str. [illegible]4 n.

[3]) V recensi překladu [illegible] Platonových od Hier. Müllera v Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft 1851, str. 256.

[4]) Platonstudien I. str. 145 n.

Dle mého mínění svědčí pro opačný pořádek obou dialogů, pro prioritu Charmida před Lysidem místa v Charm. p. 163 A—D a v Lys. p. 222 B—E. Na uvedeném místě Charmida praví Kritias (p. 163 C), že dobré a prospěšné jest nám vlastní, škodlivé a špatné cizí. Poněvadž pak dle jeho mínění rozvážnost (*σωφροσύνη*) jest *πράττειν τὰ ἑαυτοῦ*, soudí z toho, že rozvážnost jest konání věcí dobrých. Sokrates však odpovídá Kritiovi (p. 163 D): *ὦ Κριτία, καὶ εὐθὺς ἀρχομένου σου σχέδον ἐμάνθανον τὸν λόγον, ὅτι τὰ οἰκεῖά τε καὶ τὰ αὑτοῦ ἀγαθὰ καλοίης, καὶ τὰς τῶν ἀγαθῶν ποιήσεις πράξεις· καὶ γὰρ Προδίκου μυρία τινὰ ἀκήκοα περὶ ὀνομάτων διαιροῦντος. ἀλλ' ἐγώ σοι τίθεσθαι μὲν τῶν ὀνομάτων δίδωμι ὅπῃ ἂν βούλῃ ἕκαστον· δῆλον δὴ μόνον ἐφ' ὅ τι ἂν φέροις τοὔνομα ὅ τι ἂν λέγῃς. νῦν οὖν πάλιν ἐξ ἀρχῆς σαφέστερον ὅρισαι.* Z místa toho jest patrno, že Sokrates slova Kritiova nepokládá za nic jiného, než za pouhé hříčky, za prodikovské rozlišování významu jednotlivých slov, jehož nedovede pochopiti. Dle jeho mínění nemá to pro stanovení pojmu rozvážnosti ceny, a proto žádá Kritiu, aby si to ponechal na jindy a přikročil k vlastní věci. Z toho, že Platon vkládá myšlenku: dobro jest nám vlastní nikoli do úst Sokratovi, nýbrž Kritiovi, a že dává Sokratovi odmítavě se o ní vyjádřiti, můžeme souditi, že Platon tehdy zabýval se již tímto problémem, ale k příznivému rozřešení jeho ještě nedospěl.

V Lys. p. 222 B táže se Sokrates Lysida a Menexena, zda jest rozdíl mezi *τὸ οἰκεῖον* (vlastní) a *τὸ ὅμοιον* (stejné), či je-li *τὸ οἰκεῖον* totožné s *τὸ ὅμοιον*. Hoši odpovědí, že oba pojmy se od sebe liší. Sokrates táže se dále, zda dobro jest vlastní každému, či je-li vlastní toliko dobrým, zlo pak zlým. Kdyby byli hoši pamětlivi toho, co právě řekli, že *τὸ οἰκεῖον* a *τὸ ὅμοιον* není totéž, byli by se rozhodli pro první alternativu, že dobro jest vlastní každému, poněvadž dle alternativy druhé (dobro jest vlastní jedině dobrým) příslušelo by každému stejné, pak by však bylo vlastní a stejné totožno. To však právě před tím hoši popřeli. Z toho, že se jinoši rozhodli pro alternativu druhou, nesmíme tudíž souditi, že téhož přesvědčení byl i Platon. Platon nechal hochy rozhodnouti se pro druhou alternativu, aby je charakterisoval jako slabé myslitele, jakož i aby poskytl čtenáři příležitost k samostatnému přemýšlení. Avšak věta, že *ἀγαθόν* a *οἰκεῖον* jest totéž, zdá se, jak namítá sám Sokrates, býti v rozporu s výsledkem, k němuž byli dospěli dříve, že dobrý nemůže býti přítelem dobrého. Rozpor ten však jest jen zdánlivý, ba ve skutečnosti není ho vůbec. Přisvědčí-li hoši, že z věty: *τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ οἰκεῖον ταὐτόν* plyne, že *ἀγαθός* jest *φίλος ἀγαθῷ*, což bylo však dříve zavrženo, dopustí se téže chyby, které se dopustili před tím: zapomenou totiž opět, že *οἰκεῖον* a *ὅμοιον* není totéž. Jest tedy věta, ke které právě došli, že totiž

dobro je[illegible] . p. 217 C—E): *λέγω γὰρ ὅτι* [illegible]*ταὐτά ἐστι καὶ αὐτά. ἔνια δὲ*

dialogu. [illegible] *τὰς τρίχας ψιμυθίῳ ἀλείψειε,* [illegible]*αίνοιντ' ἄν; φαίνοιντ'*

dobré [illegible] [illegible]vahy jest shrnut konečně ve slo-

v Char[illegible] [illegible]*μήτ' ἀγαθὸν ἐνίοτε κακοῦ* [illegible]*κὸν ἐστιν, ἔστι δ' ὅτε ἤδη τὸ*

kazen [illegible]nuje tedy Platon rozhodně mínění

sim[illegible] [illegible]avem jest nám souditi, že Lysis jest

nez[illegible] [illegible]rgias.

toh[illegible] [illegible]vědčí pro prioritu Gorgia, jest tento.

[illegible]ádána jest filosofie za držitelku pravdy, [illegible]znaní. Praví totiž na uvedeném místě [illegible] *ὅτι ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ τὴν φιλο-*[illegible] *παῦσον ταῦτα λέγουσαν. λέγει γάρ,* [illegible] *νῦν ἐμοῦ ἀκούεις* a dále: *ὁ μὲν γὰρ* [illegible]*ποτε ἄλλων ἐστὶ λόγων, ἡ δὲ φιλοσο-*[illegible]*ῶν.* Rovněž v Euthydemu mluví se o filo-[illegible] p. 288 D *φιλοσοφία* nazývá se *κτῆσις ἐπι-*[illegible]činí zde ještě rozdílu mezi *σοφία* a *φιλο-*[illegible]uje oba pojmy, jak patrno z p. 275 A (*ὡς* [illegible]*αὶ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι*) a 278 D (*ὅπως* [illegible]*αὶ ἀρετῆς ἐπιμεληθῆναι*), a pokládá tento nej-[illegible]u poznání za *ἀγαθόν* (p. 281 E a 306 B).

[illegible] však setkáváme se s názorem zcela jiným než [illegible]hydemu. Zde činí Platon přesný rozdíl mezi [illegible] a filosofií (*φιλοσοφία*). Filosof není ještě [illegible] také *ἀμαθής*, nýbrž jest si vědom své nevě-[illegible] miluje moudrost a snaží se jí dosíci. Otázka, [illegible]uthyd. p 275 D: *πότεροί εἰσι τῶν ἀνθρώπων* [illegible] *οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς*, pokládá se v Lys. p. 218 A [illegible] ten smysl, že *οἱ οὔτε ἀγαθοὶ οὔτε κακοί πω* [illegible]*φοῦσιν*. V Lysidu pokládá se tedy za držitelku [illegible] moudrost (*σοφία*), nikoli *φιλοσοφία* jako v Gor-[illegible]u; *φιλοσοφία* není *ἀγαθόν* jako v Euthydemu, [illegible]*αθὸν μήτε κακόν*. Jedině *σοφία* jest *ἀγαθόν*, [illegible] střední stupeň mezi *σοφοί* a *ἀμαθεῖς*.

[illegible] důvodů jest tedy souditi, že Lysis pochází z doby [illegible] Gorgias a Euthydemos.

[illegible] Gorgias byl složen později nežli Protagoras, jak [illegible]ler,[2]) čímž dochází potvrzení důkaz, který již dříve

[illegible] *καλῷ: ἕτερα, ἔφην, αὐτοῦ γε τοῦ καλοῦ· πάρεστι μέντοι* [illegible]*ἄλλος τι. ἐὰν οὖν, ἔφη, παραγένηταί σοι βοῦς, βοῦς εἶ,* [illegible] *σοὶ πάρειμι, Διονυσόδωρος εἶ;*

[illegible] znamená zde »nabytí, držení« nikoli »získávání, nabý-[illegible] z p. 280 D a j.

[2]) [illegible]osophie der Griechen II. 1, 4. vyd., str. 527.

[illegible] že Lysis složen byl později než Protagoras. Euthy[illegible]s, jenž jest dřívějšího původu než Lysis, předpokládá [illegible]ona, jenž složen, jak známo, po Protagorovi.[1]) V Lachetu, [illegible]oru, Gorgiu a ještě i v Menonu (p. 78 D) rozeznává totiž [illegible]ton pět ctností a pokládá zbožnost za samostatnou ctnost [illegible] moudrosti, spravedlnosti, statečnosti a rozvážnosti. V Euthy[illegible]onu však dospěl Platon k mínění, že zbožnost jest vlastně jen část spravedlnosti (p. 11 E nn.). Od té doby mluví také vskutku pouze o čtyřech ctnostech základních. Právě proto jest Euthydemos složen po Euthyfronu, že v seznamu ctností p. 279 B uvedena jest toliko statečnost, rozvážnost a spravedlnost spolu s moudrostí. Ačkoliv Euthyfron končí zdánlivě bezvýsledně, přece předpokládá Platon v Euthydemu, že čtenář poznal, v jakém smyslu byla rozřešena otázka, probíraná v Euthyfronu. Ze všeho toho, co dosud vyloženo, plyne, že dialogy Charmides, Laches, Protagoras, Gorgias, Euthyfron a Euthydemos složeny byly dříve než Lysis.

Avšak Lysis jest též pozdějšího původu než Menon. Plyne to vlastně již z toho, že Menon jest starší než Euthyfron a Euthydemos; neboť, jak jsme výše uvedli, uznává se tam (p. 78 D) ještě pět ctností.[2]) Mimo to lze pro prioritu Menona před Euthydemem ještě uvésti, že v Euthydemu p. 282 C předpokládá se známost důkazu o učitelnosti ctnosti, podaného v Menonu p. 86 C—89 B. Že Lysis byl složen po Menonovi, pro to dle mého mínění svědčí toto.

V Menonu vykládá Platon, jak známo, o anamnesi. Učení není nic jiného, než vzpomínání duše na to, co kdysi již viděla. Ačkoli jest toto učení v těsném spojení s naukou o ideách, přece není zde ani stopy po tom, že by se byl Platon v době, kdy skládal Menona, t. j. asi r. 394 př. Kr., důkladněji zabýval tímto učením, a že by byl již dospěl k nějakému positivnímu výsledku. Jediné místo, v němž by mohl spatřovati někdo zárodky příštího učení o ideách, jest na str. 72 C: *οὕτω δὴ καὶ περὶ τῶν ἀρετῶν· κἂν εἰ πολλαὶ καὶ παντοδαπαί εἰσιν, ἕν γέ τι εἶδος ταὐτὸν ἅπασαι ἔχουσι, δι' ὅ εἰσιν ἀρεταί.* Avšak tato slova neznamenají nic pro učení Platonovo o ideách, poněvadž ono *εἶδος ταὐτόν* nevymyká se nikterak z mezí Sokratova pojmu. Zeller[3]) soudí ovšem, že učení o anamnesi předpokládá samo sebou nauku o ideách, poněvadž předmětem anamnese mohou býti jen všeobecné pojmy, nikoli jednotlivé názory, jež jsme měli v dřívějším svém životě. Vyjadřuje-li se Platon tak, jako by se klonil k druhému, jest prý to týž mythický způsob vyjadřování, jaký shledáváme i jinde. Jak si věc vlastně

[1]) Raeder, Platons philosophische Entwickelung str 129 n., 146.
[2]) Raeder, Platons philosophische Entwickelung, str. 146 a Natorp, Platos Ideenlehre, v Lipsku 1903, str. 118.
[3]) Philosophie der Griechen II, 1, 4. vyd., str. 533, pozn. 1.

zavrhuje Platon tento názor, řka (p. 217 C—E): *λέγω γὰρ ὅτι ἔνια μέν, οἷον ἂν ᾖ τὸ παρόν, τοιαῦτά ἐστι καὶ αὐτά, ἔνια δὲ οὔ . . . εἴ τίς σου ξανθὰς οὔσας τὰς τρίχας ψιμυθίῳ ἀλείψειε, πότερον τότε λευκαὶ εἶεν ἢ φαίνοιντ' ἄν; φαίνοιντ' ἄν, ἦ δ' ὅς.* Výsledek celé úvahy jest shrnut konečně ve slovech: *καὶ τὸ μήτε κακὸν ἄρα μήτ' ἀγαθὸν ἐνίοτε κακοῦ παρόντος οὔπω κακόν ἐστιν, ἔστι δ' ὅτε ἤδη τὸ τοιοῦτον γέγονε.* Zde zavrhuje tedy Platon rozhodně mínění hlásané v Gorgiu, tak že právem jest nám souditi, že Lysis jest pozdějšího původu než Gorgias.

Jiný důvod, jenž svědčí pro prioritu Gorgia, jest tento. V Gorg. p. 482 A B pokládána jest filosofie za držitelku pravdy, za stav nejvyššího poznání. Praví totiž na uvedeném místě Sokrates: *μὴ θαύμαζε, ὅτι ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ τὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἐμὰ παιδικά, παῦσον ταῦτα λέγουσαν. λέγει γάρ, ὦ φίλε ἑταῖρε, ἀεὶ ἃ νῦν ἐμοῦ ἀκούεις* a dále: *ὁ μὲν γὰρ Κλεινίειος οὗτος ἄλλοτε ἄλλων ἐστὶ λόγων, ἡ δὲ φιλοσοφία ἀεὶ τῶν αὐτῶν.* Rovněž v Euthydemu mluví se o filosofii v témž smyslu; p. 288 D *φιλοσοφία* nazývá se *κτῆσις ἐπιστήμης*,[1]) Platon nečiní zde ještě rozdílu mezi *σοφία* a *φιλοσοφία*, nýbrž zaměňuje oba pojmy, jak patrno z p. 275 A (*ὡς χρὴ φιλοσοφεῖν καὶ ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι*) a 278 D (*ὅπως χρὴ σοφίας τε καὶ ἀρετῆς ἐπιμεληθῆναι*), a pokládá tento nejvyšší stav lidského poznání za *ἀγαθόν* (p. 281 E a 306 B).

V Lysidu však setkáváme se s názorem zcela jiným než v Gorgiu a Euthydemu. Zde činí Platon přesný rozdíl mezi moudrostí (*σοφία*) a filosofií (*φιλοσοφία*). Filosof není ještě *σοφός*, ale není také *ἀμαθής*, nýbrž jest si vědom své nevědomosti a proto miluje moudrost a snaží se jí dosíci. Otázka, jež se řeší v Euthyd. p 275 D: *πότεροί εἰσι τῶν ἀνθρώπων οἱ μανθάνοντες, οἱ σοφοὶ ἢ οἱ ἀμαθεῖς*, pokládá se v Lys. p. 218 A za rozřešenu v ten smysl, že *οἱ οὔτε ἀγαθοὶ οὔτε κακοί πω ὄντες φιλοσοφοῦσιν.* V Lysidu pokládá se tedy za držitelku vědění jedině moudrost (*σοφία*), nikoli *φιλοσοφία* jako v Gorgiu a Euthydemu; *φιλοσοφία* není *ἀγαθόν* jako v Euthydemu, nýbrž *μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακόν*. Jedině *σοφία* jest *ἀγαθόν*, *φιλόσοφοι* tvoří střední stupeň mezi *σοφοί* a *ἀμαθεῖς*.

Z těchto důvodů jest tedy souditi, že Lysis pochází z doby pozdější než Gorgias a Euthydemos.

Avšak Gorgias byl složen později nežli Protagoras, jak ukázal již Zeller,[2]) čímž dochází potvrzení důkaz, který již dříve

---

ἔφη, ἢ ταὐτὰ τῷ καλῷ; ἕτερα, ἔφην, αὐτοῦ γε τοῦ καλοῦ· πάρεστι μέντοι ἑκάστῳ αὐτῶν κάλλος τι. ἐὰν οὖν, ἔφη, παραγένηταί σοι βοῦς, βοῦς εἶ, καὶ ὅτι νῦν ἐγώ σοι πάρειμι, Διονυσόδωρος εἶ;

[1]) *Κτῆσις* znamená zde »nabytí, držení« nikoli »získávání, nabývání,« jak patrno z p. 280 D a j.

[2]) Philosophie der Griechen II, 1, 4. vyd., str. 527.

byl podán, že Lysis složen byl později než Protagoras. Euthydemos pak, jenž jest dřívějšího původu než Lysis, předpokládá Euthyfrona, jenž složen, jak známo, po Protagorovi.[1]) V Lachetu, Protagoru, Gorgiu a ještě i v Menonu (p. 78 D) rozeznává totiž Platon pět ctností a pokládá zbožnost za samostatnou ctnost vedle moudrosti, spravedlnosti, statečnosti a rozvážnosti. V Euthyfronu však dospěl Platon k mínění, že zbožnost jest vlastně jen část spravedlnosti (p. 11 E nn.). Od té doby mluví také vskutku pouze o čtyřech ctnostech základních. Právě proto jest Euthydemos složen po Euthyfronu, že v seznamu ctností p. 279 B uvedena jest toliko statečnost, rozvážnost a spravedlnost spolu s moudrostí. Ačkoliv Euthyfron končí zdánlivě bezvýsledně, přece předpokládá Platon v Euthydemu, že čtenář poznal, v jakém smyslu byla rozřešena otázka, probíraná v Euthyfronu. Ze všeho toho, co dosud vyloženo, plyne, že dialogy Charmides, Laches, Protagoras, Gorgias, Euthyfron a Euthydemos složeny byly dříve než Lysis.

Avšak Lysis jest též pozdějšího původu než Menon. Plyne to vlastně již z toho, že Menon jest starší než Euthyfron a Euthydemos; neboť, jak jsme výše uvedli, uznává se tam (p. 78 D) ještě pět ctností.[2]) Mimo to lze pro prioritu Menona před Euthydemem ještě uvésti, že v Euthydemu p. 282 C předpokládá se známost důkazu o učitelnosti ctnosti, podaného v Menonu p. 86 C—89 B. Že Lysis byl složen po Menonovi, pro to dle mého mínění svědčí toto.

V Menonu vykládá Platon, jak známo, o anamnesi. Učení není nic jiného, než vzpomínání duše na to, co kdysi již viděla. Ačkoli jest toto učení v těsném spojení s naukou o ideách, přece není zde ani stopy po tom, že by se byl Platon v době, kdy skládal Menona, t. j. asi r. 394 př. Kr., důkladněji zabýval tímto učením, a že by byl již dospěl k nějakému positivnímu výsledku. Jediné místo, v němž by mohl spatřovati někdo zárodek příštího učení o ideách, jest na str. 72 C: *οὕτω δὴ καὶ περὶ τῶν ἀρετῶν· κἂν εἰ πολλαὶ καὶ παντοδαπαί εἰσιν, ἕν γέ τι εἶδος ταὐτὸν ἅπασαι ἔχουσι, δι' ὃ εἰσιν ἀρεταί.* [illegible] tato slova neznamenají nic pro učení Platonovo o ideách, [illegible] něvadž ono *εἶδος ταὐτόν* nevymyká se nikterak z mezí [illegible]tova pojmu. Zeller[3]) soudí ovšem, že učení o anamnesi [illegible]kládá samo sebou nauku o ideách, poněvadž předmětem [illegible]mnese mohou býti jen všeobecné pojmy, nikoli jedno[illegible] jež jsme měli v dřívějším svém životě. Vyjadřuje-li [illegible] tak, jako by se klonil k druhému, jest prý to [illegible] způsob vyjadřování, jaký shledáváme i jinde. Jak [illegible]

[1]) Raeder, Platons philosophische Entwicke[illegible]
[2]) Raeder, Platons philosophische Entw[illegible] Natorp, Platos Ideenlehre, v Lipsku 1903, str. [illegible]
[3]) Philosophie der Griechen II, 1, 4. vyd. [illegible]

představoval, ukazuje prý nám Faidon p. 72 E nn. Není však správno ztotožňovati stanovisko Platonovo ve Faidonu, kde nauka o ideách jest již úplně vyvinuta a kde idee pokládají se za abstrakci zjevů smyslových, se stanoviskem, na němž stál Platon o mnoho let dříve, skládaje Menona. Ostatně z Men. p. 81 C: *ἑωρακυῖα* (sc. *ἡ ψυχή*) *καὶ τὰ ἐνθάδε καὶ τὰ ἐν Ἅιδου καὶ πάντα χρήματα* vyplývá, že Platon v Menonu soudil, že duše lidská nazírala na předměty, nikoli na všeobecné abstraktní pojmy. Není však třeba déle o této věci se šířiti, poněvadž thema Menona nutně toho vyžadovalo, aby Platon šíře vyložil nauku o ideách, měl-li ji již tehdy aspoň v hlavních rysech vypracovánu, aby ji učinil podkladem učení o anamnesi. Poněvadž toho v Menonu neučinil, musíme souditi, že v té době nedospěl ještě k této nauce, jež stala se základem celé jeho další filosofie. Ani v Euthyfronu, jenž byl složen po Menonu, neznamenají slova *εἶδος* a *ἰδέα* nic více než pouhý pojem.[1])

Zkoumejme nyní, v jakém vztahu jest po této stránce Lysis k Menonu! Sokrates vykládá v Lys. p. 219 A nn., že tělu lidskému jest lékařství milé pro zdraví, to však že jest milé opět pro něco jiného atd. Tu pokračuje Sokrates ve svém výkladu: *ἆρ' οὖν οὐκ ἀνάγκη ἀπειπεῖν ἡμᾶς οὕτως ἰόντας καὶ ἀφικέσθαι ἐπί τινα ἀρχήν, ἣ οὐκέτ' ἐπανοίσει ἐπ' ἄλλο φίλον, ἀλλ' ἥξει ἐπ' ἐκεῖνο, ὅ ἐστι πρῶτον φίλον, οὗ ἕνεκα καὶ τἆλλά φαμεν πάντα φίλα εἶναι; Ἀνάγκη. Τοῦτο δή ἐστιν ὃ λέγω, μὴ ἡμᾶς τἆλλα πάντα, ἃ εἴπομεν ἐκείνου ἕνεκα φίλα εἶναι, ὥσπερ εἴδωλα ἄττα ὄντα αὐτοῦ, ἐξαπατᾷ, ᾖ δὲ ἐκεῖνο τὸ πρῶτον, ὃ ὡς ἀληθῶς ἐστι φίλον* (p. 219 D). Aby čtenář výkladu tomu dobře rozuměl, objasňuje vše příklady z obecného života, vykládaje, že věci, jež nám jsou milé, nezasluhují vlastně názvu *φίλα*, nýbrž že *φίλον δὲ τῷ ὄντι κινδυνεύει ἐκεῖνο αὐτὸ εἶναι, εἰς ὃ πᾶσαι αὗται αἱ λεγόμεναι φιλίαι τελευτῶσιν* (p. 220 B). Onen pojem *πρῶτον φίλον* vyjadřuje konečně opisem (p. 220 E): *τὸ ἄρα φίλον ἡμῖν ἐκεῖνο, εἰς ὃ ἐτελεύτα πάντα τἆλλα, ἃ ἕνεκα ἑτέρου φίλου φίλα ἔφαμεν εἶναι.*

Celé toto místo Lysida silně upomíná na Symp. p. 210 A n. Tam vykládá podobným způsobem Sokratovi Diotima, že nejdříve duše miluje jen jedno krásné tělo, potom všechna krásná těla vůbec, dalším stupněm že jest láska ke krásné, ušlechtilé duši, ještě vyšším stupněm láska ke všem krásným duším. Takovýmto postupem dospěje duše konečně k poznání absolutního krásna, věčné, neproměnné idee krásna, jež splývá v jedno s ideou dobra.

[1]) Euthyfr. p. 6 D: *μέμνησαι, ὅτι οὐ τοῦτό σοι διεκελευόμην ἕν τι ἢ δύο με διδάξαι τῶν πολλῶν ὁσίων, ἀλλ' ἐκεῖνο αὐτὸ τὸ εἶδος, ᾧ πάντα τὰ ὅσια ὅσιά ἐστιν· ἔφησθα γάρ που μιᾷ ἰδέᾳ τά τε ἀνόσια εἶναι καὶ τὰ ὅσια ὅσια.*

Jest zajímavo, že vlivem ustáleného mínění o velmi časném vzniku Platonova Lysida nikdo nechce v uvedené části tohoto dialogu viděti zřejmé stopy Platonova učení o ideách. Stallbaum[1]) dokonce praví, že v Lysidu není ještě ani stopy učení o ideách, jak vysvítá prý zejména z místa, kde Platon mluví o nejvyšším cíli přátelství. Neboť ač prý se naskytala nejlepší příležitost zmíniti se o idei dobra, přece toho Platon neučinil. Jen někteří vidí v uvedených slovech první záblesky příštího učení o ideách, jako Westermayer,[2]) Susemihl,[3]) Wirth,[4]) Hammond[5]) a Zeller,[6]) jenž však hned na to popírá, že by Lysis předpokládal již učení o ideách.[7]) Avšak, kdo nepředpojatě onu stať v Lysidu (p. 219 A nn) posuzuje, musí souditi, že ne teprve v pozdějších dialozích Platonových jest ono πρῶτον φίλον idea dobra, nýbrž že již v Lysidu samém má Platon ideu tuto na mysli. Že výslovně nemluví o dobru, nýbrž jen o φίλον, jak namítá Stallbaum, nad tím není třeba se nikterak pozastavovati. Jako všechny ostatní věci, jež zde na světě jsou nám milé, nazývá φίλα, tak důsledně i ono poslední, pro něž vše ostatní jest nám milé, jež však samo jest milým toliko pro sebe, zove πρῶτον φίλον, τὸ ὡς ἀληθῶς φίλον, τὸ τῷ ὄντι φίλον. Co jest obsahem onoho πρῶτον φίλον, zřejmě nevytýká, poněvadž to čtenář dobře ví. Je-li nám milé dobro (p. 220 B: ἀλλ' ἄρα τὸ ἀγαθόν ἐστι φίλον; ἔμοιγε δοκεῖ), pak oním πρῶτον φίλον, τὸ τῷ ὄντι φίλον nemůže býti nic jiného, než nejvyšší, absolutní dobro, idea dobra, jejíž dosažení jest pravým a jediným cílem lidského snažení, vůči níž jsou tak zvaná relativní dobra (αἱ λεγόμεναι φιλίαι) pouhými klamnými vidinami (εἴδωλα). Mimo to míní-li Platon v Symp. p. 204 C slovy τὸ τῷ ὄντι καλόν a p. 212 A τὸ ἀληθὲς καλόν ideu krásna, můžeme týmž právem viděti ve slovech Lys. p. 220 B a E τὸ τῷ ὄντι φίλον (= ἀγαθόν) a p. 219 D ὃ ὡς ἀληθῶς ἐστι φίλον název idee dobra. Tato část dialogu jest, myslím, nejlepším důkazem, svědčícím proti mínění, že Lysis náleží mezi nejstarší dialogy Platonovy, nebo že složen byl dokonce ještě za života Sokratova. Což pak mohl míti Platon, jsa teprve několik let žákem Sokratovým, tak dokonalou představu příštího svého učení, jež tvoří stěžejní bod celé jeho filosofie?

---

[1]) Ve vyd. Lysida na str. CXVI.
[2]) Der Lysis des Plato zur Einführung in das Verständnis der sokratischen Dialoge, v Erlangách 1875, str. 93.
[3]) Die genetische Entwickelung der platonischen Philosophie I, str. 20.
[4]) Amer. journ. of philology XV, 1895, str. 211 a 214.
[5]) Harvard Studies III, 1892, str. 137.
[6]) Zeitschr. für Altertumsw. 1851, str. 254.
[7]) Jest zajímavo, že Zeller ve Philosophie der Griechen II, 1, 4. vyd., str. 525 uvádí pouze místo Lys. p. 217 C nn., jež však neznamená prý nic pro učení Platonovo o ideách, avšak o našem místě p. 219 A nn. ani slovem se nezmiňuje.

Že Lysis nenáleží mezi nejstarší dialogy Platonovy, tomu nasvědčuje i to, že slovo *εἴδωλον* nevyskytá se vůbec v žádném starším dialogu Platonově v podobném významu a spojení. Toliko v Gorg. p. 463 D čteme *πολιτικῆς μορίου εἴδωλον*, avšak ve významu zcela běžném. Se slovem tímto ve smyslu protivy vzhledem ke skutečnému, pravému jsoucnu, k ideám, setkáváme se teprve ve Faidru, Symposiu, Faidonu, Theaitetu, Sofistovi a Politiku, zkrátka ve spisech pocházejících vesměs z pozdější doby spisovatelské činnosti Platonovy.

Proto nemůže býti, myslím, pochyby o tom, že Lysida třeba klásti značně po Menonu; neboť kdežto v tomto dialogu není ještě stopy učení o ideách, vystupuje v onom nauka tato zcela jasně do popředí. Tím tedy rozhojní se počet dialogů, jež byly složeny před Lysidem, o Menona, tak že dialogy Charmides, Laches, Protagoras, Gorgias, Menon, Euthyfron a Euthydemos pocházejí z dřívější doby Platonovy činnosti literární než Lysis.

(Pokračování.)

Dörpfeldova theorie o Leukadě se stanoviska Homerovy Odysseie.

Napsal **Václav Novák.**

(Pokračování.)

II.

Dříve než počneme probírati údaje Homerovy o Ithace a Ionských ostrovech, je dobře, připomenouti si, jak jest se dívati na Odysseiu a jejího básníka, a jaké odtud vyplývá stanovisko pro posuzování jeho znalosti topografické.

Látka Iliady a Odysseie jest čerpána z bohatýrské pověsti, kteráž se připínala k určitým osobám a místům. Fantasie básnikova hospodaří však s tímto podkladem volně: může určiti jednotlivá místa, kde se jí to hodí, ale naopak zase nemusí určiti všecka místa co do jednotlivostí způsobem zcela určitým a jasným. Básník musí míti volnost, aby si leccos upravil podle svého vkusu a dle potřeby, zejména píše-li o dobách dávno minulých. Dobře praví P. Goessler (Leukas-Ithaka, str. 13), že Homer je v první řadě básníkem, jemuž nezáleží na fotografické věrnosti. Bylo by tedy nesprávné, domnívati se, že všechny údaje básníkovy, třeba i náhodné poznámky, musí souhlasiti se skutečností. Pro posuzování, shoduje-li se báseň se skutečností, třeba vyjíti od míst, kde jest zřejmý úmysl básníkův, podati podrobné a přesné vylíčení místa. Dojdeme-li prozkoumáním takovýchto

údajů výsledku, že básníkovo líčení odpovídá věrně skutečnosti, můžeme souditi, že básník zná ta místa z autopsie a že je také chce líčiti věrně dle skutečnosti. Z toho, že ve vypravování o bloudění Odysseově jsou geografická líčení výplodem básnické fantasie, nesmíme souditi, že všechny popisy míst a krajů v Odyssei, a tedy i popis Ithaky, jsou poetickou smyšlenkou.

Když se ukázala dosti veliká věrnost básníkova při líčení roviny trojské, nesmí se a priori zamítati zkoumání geografických údajů v Odyssei. Ovšem třeba zde dbáti toho, co plyne z prozkoumání půdy, na které stávala Troja, a jejího okolí. Podle střepin a nádob, nalezených v šesté vrstvě při výkopech na Hissarliku, poznáváme, že je to osada současná s Tirynthem a Mykenami, že je to Homerova Troja. Vidíme, že v Iliadě jeví se dosti dobrá znalost půdy trojské. Ale vidíme zároveň, jak si básník počínal. Šestá vrstva předčí sice rozlehlostí svojí vrstvy starší, ale přece má jen asi 540 *m* v obvodu a měří asi 2 *ha* plochy. To není rozloha veliká; takového města, třeba mělo sebe silnější hradby a sebe lepší obhájce, nemohli Řekové dobývati deset let, byť i jejich prostředky dobývací byly sebe primitivnější. Město takové mohlo býti vyhladověno mnohem dříve, vojskem mnohem menším. Výkopy potvrdily sice mnohé údaje Homerovy, ukázaly, že básník místo děje znal, ale zároveň poznáváme, že nelíčil Troju, jak skutečně byla, ani hrdiny, jací byli tehdy, nýbrž, že hleděl vše zveličiti. Přesných údajů topografických o každém místě a kraji tedy očekávati nelze; nesmíme se dívati na básníka jako na zeměpisce. Proto třeba zkoumati básně bez předsudku jakéhokoli; nesmíme míti již předem mínění, že básník místa svého líčení znal, ani popírati již předem autopsii. Správně vyvozené výsledky rozhodnou nám samy otázku autopsie.

Z bádání o vzniku básní Homerových víme, že Odysseia měla dlouhý vývoj, že o ní pracovali různí pěvci v rozličných dobách a na různých místech než vzrostla na báseň, kterou máme nyní. Takovým způsobem mohlo se snadno státi, že básník, který složil původní jádro dnešní Odysseie, mohl míti určitou představu o ostrovech a místech, na nichž děj jeho básně se odehrával, ať již si ji zbudoval sám ve své obrazotvornosti, vypůjčiv si jen jméno nějakého skutečného ostrova, nebo ať dověděl se o existenci jejich z vypravování jiných, nebo ať konečně je popisoval z autopsie. Která z těchto možností jest pravdiva aneb aspoň pravdě podobna, musí nám ukázati srovnání údajů básníkových se skutečností. Ale i kdyby básník místa ta byl viděl, nelze si představovati věc tak, že by tam byl dlel tak dlouho, až všecky místní poměry poznal, vzdálenosti dobře prozkoumal a v paměť si je vštípil. Něco takového o básníku bohatýrské pověsti předpokládati nelze; taková studia koná

moderní geograf, nikoliv básník starověký. To by se mohlo uznávati snad jen o básníku, který svoji báji kladl na místa, kde sám žil, a tedy celou krajinu podrobně znal. Z toho by pak pro naši otázku plynulo, že povstala na Ionských ostrovech. Toho ovšem Doerpfeld nezapírá a neleká se těch konsekvencí, ale dokázati to nelze.

Třeba tedy míti na paměti, že básník nemohl popisovati polohu ostrovů, jakoby měl před sebou mapu. Poněvadž pak bývá někdy dosti nesnadno, určiti světové strany, zvláště nemáme-li pevného určitého bodu, který by nám byl východiskem, mohli bychom snad omluviti nějaký omyl básníkův — ovšem omyl ne příliš veliký. Mimo to může se státi, že básník, snaže se co nejlépe a nejživěji podati děj, zamění někdy skoro nevědomky místní pozadí a nepozoruje ani, že vlastně ocitá se v odporu s tím, co řekl dříve. Jenom hlavní obrysy toho místa, jež má na mysli, zůstávají stejné.

Vedle toho třeba uvážiti, že k jednotlivým částem Odysseie byla později přidávána jiná vypravování, jejichž děj buď se odehrával na týchž místech, jako část původní, anebo měl pozadí jiné. Nový básník mohl si však situaci představovati aspoň z části jinak, než jeho předchůdce. Tak mohl jeden básník stanoviti Ithaku za vlast Odysseovu, jiní básníci mohli na ni přenésti poměry, které buď si vymyslili nebo nalezli na ostrovech sousedních nebo se o nich doslechli. Tak mohlo nastati zmatení představ o Ionských ostrovech v básních homerských, tak mohlo se státi, že některé údaje hodí se na Ithaku, jiné na ostrov jiný, mnohé však na nějaký určitý ostrov vůbec se nehodí, nýbrž jsou jen pouhým výmyslem básnickým.

Pohlížíme-li takto na Odysseiu, nemusíme popírati básníkovu autopsii, nýbrž jest nám zkoumati, zdali se jeho údaje hodí na určitá místa. Najde-li se shoda, uznáme, že básník ona místa viděl; pakli však se ukáže, že jeho údaje nelze bez násilného výkladu uvésti ve shodu se skutečnými poměry, musíme říci, že básník Ionských ostrovů neviděl, a jsou-li někde shody, že jsou náhodné. Nesmíme však upadati do krajnosti, t. j. nesmíme dokazovati také to, co v básni řečeno není, co se do slov básníkových teprve vkládá.

Z toho, co bylo řečeno, plyne nejprve, že z ničeho nejde na jevo nutnost, abychom se domnívali s Doerpfeldem, že t. zv. stěhováním dorským přešlo jméno Ithaka s obyvateli staré Ithaky na dnešní ostrov toho jména, a že potomci bývalých poddaných Odysseových utekli před Dory z Leukady na Ithaku nynější. Svědectví pro to nikde nemáme, je to tedy pouhá domněnka Dörpfeldova. Je sice pravda, že národové stěhujíce se přenášejí s sebou jména svých krajin, ale zde nemáme zprávy, že by je byli Dorové z jejich ostrova vypudili. Mimo to nebylo by to příliš prozřetelné, aby vyhnáni jsouce od Dorů ze své vlasti, ny-

nější Leukady, utekli se na blízký ostrov, nynější Ithaku, která ležela přece velice blízko; vydali by se tím novému nebezpečenství se strany Dorů, kteří postupovali směrem jižním.

Doerpfeld podnikl na Leukadě výkopy, aby nabyl potvrzení pro svoje mínění. Výkopy ty objevily sídlo herojské a vodovod. Tu však správně namítá Wilamowitz (Arch. Anzeiger 1903, str. 43), že ze zbytků osídlení, byť to byl i velký palác v Knossu, zejména pak z nepatrných zbytků, které nalezeny, lze souditi jenom, že Leukas byla obydlena v době pradávné. A to je při její úrodné půdě zcela pravdě podobno. Jiného však z toho neplyne nic.

Celá theorie Doerpfeldova zakládá se na poznání, že Leukas byla vždy ostrovem. Lze-li dokázati mylnost toho tvrzení, sesuje se celá budova theorie této. Dnes ovšem je Leukas ostrovem. Jde tedy o to, byla-li ostrovem vždy. Z básní homerských o tom nedovídáme se nic. Ale máme u Strabona[1]) zprávu, že Leukas byla poloostrov a že prokopáním šíje, spojující ji s pevninou, stala se ostrovem. Doerpfeld vykládá, že na severní části ostrova šíje ta býti nemohla, a Goessler (Leukas-Ithaka, str. 26), hledí dokázati, že tam, kde je nynější pevnůstka Alexandrova, nemůže býti kladen onen »dioryktos« Strabonův, ježto jsou v těch místech písčiny. Zbývá tedy uznati zprávu Liviovu[2]), že bylo to v onom nánosu v severní části ostrova, a tedy že nebylo to prokopání nějaké pevné šíje, nýbrž pouhé vyčištění kanálu mezi pevninou a ostrovem, aby mělká laguna stala se splavnou. Leukas prý tedy s pevninou ani ve starověku nesouvisela. Učenci alexandrijští a zvláště vykladatelé Homera, čtouce u Strabona o prokopání a neznajíce polohy míst, učinili z Leukady *ἀκτὴ ἠπείροιο* (Od. XXIV, 377), kde má státi město Nerikos.[3]) Ale Lang (str. 15—26), myslím, správně dokazuje, že staré zprávy[4]) souhlasně tvrdí, že byla Leukas poloostrovem. Představuje si to tak, že Leukas byla původně předhoří pevniny,

---

[1]) Strabon, X, 2, 8, p. 452 *Κορίνθιοι δὲ πεμφθέντες ὑπὸ Κυψέλου καὶ Γόργου . . . τῆς χερρονήσου διορύξαντες τὸν ἰσθμὸν ἐποίησαν νῆσον τὴν Λευκάδα* a podobně 1, 3, 18 p. 59 *ὑπεναντίως δ' ἡ Λευκὰς Κορινθίων τὸν ἰσθμὸν διακοψάντων νῆσος γέγονεν, ἀκτὴ πρότερον οὖσα.*

[2]) Liv. XXXIII, 17, 6 Leucadia nunc insula est vadoso freto, quod perfossum manu est, ab Acarnania divisa; tum paeninsula erat occidentis regione artis faucibus cohaerens Acarnaniae; quingentos ferme passus longae eae fauces erant, latae haud amplius centum et viginti; in iis angustiis Leucas posita est.

[3]) Srv. Reissinger Blätter f. d. bay. Gymn. 1903 str. 376.

[4]) Strabo na uvedených místech, Livius XXXIII, 17, 6; Ovidius Metam. XV, 289 Leucada continuam veteres habuere coloni, nunc freta circumeunt, Plinius, nat. hist. IV, 5 Leucadia ipsa paeninsula quondam Neritis appellata, opere adcolarum abscisa continenti ac reddita ventorum flatu, congeriem arenae adcumulantium, qui locus vocatur Dioryctos stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas quondam Neritum dictum.

spojené pevnou šíjí s Akarnanií. Kolonisté korintští, když založili město Leukas, prokopali šíji a tím ji učinili ostrovem (*ἐποίησαν νῆσον*), jak praví Strabon.[1]) Je-li tomu tak, pozbyla by theorie Doerpfeldova práva své existence.

Než nehleďme na to a připusťme, že Leukas byla ostrovem i ve starověku, že však právě proto, že nebylo mezi ní a pevninou možno proplouti, zdála se poloostrovem, jako zase naopak Peloponnesos, ježto činil dojem ostrova, zván byl *Πέλοπος νῆσος*, ač ve skutečnosti byl poloostrovem. Dejme tomu rovněž, že v Leukadě nebyl ve starověku hledán homerský ostrov proto, že byla pokládána za poloostrov, a zkoumejme jen básně Homerovy, jak ty potvrzují mínění Doerpfeldovo, že Leukas jest homerská Ithaka.

Údaje Homerovy o Ithace lze rozděliti na údaje, označující polohu ostrova, povahu i vlastnosti jeho, a určující jednotlivá místa a kraje na Ithace. Nejdůležitější jsou první; z nich lze souditi na autopsii básníkovu, odpovídají-li skutečnosti.

Nejdůležitější místo, týkající se polohy ostrova Ithaky, je v Od. IX, 21—28. Odysseus, jsa vyzván od Alkinoa, aby pověděl o své vlasti, praví mezi jiným:

ναιετάω δ' Ἰθάκην ἐνδείελον· ἐν δ' ὄρος αὐτῇ
Νήριτον εἰνοσίφυλλον, ἀριπρεπές· ἀμφὶ δὲ νῆσοι
πολλαὶ ναιετάουσι μάλα σχεδὸν ἀλλήλῃσιν,
Δουλίχιόν τε Σάμη τε καὶ ὑλήεσσα Ζάκυνθος.
αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ πανυπερτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται
πρὸς ζόφον, αἱ δέ τ' ἄνευθε πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε,
τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος· οὔ τοι ἐγώ γε
ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

Jak vidíme z posledních slov, projevuje se zde vřelá láska Odysseova k vlasti. Odysseus neurčuje tu polohu své vlasti za tím účelem, aby Faiakové nepluli špatným směrem, až ho povezou domů; neboť Alkinoos řekl už (VIII, 559 n.), že znají všecka města, moře a země. Proto bylo by dostačilo, kdyby jim Odysseus prostě řekl jméno své otčiny.

Projděme jednotlivá udání básníkova a srovnejme je s výkladem Doerpfeldovým. Máme zde: *αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ πανυπερτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται.* Slovo *χθαμαλή* znamená obyčejně »nízký«; ale to se nehodí na Ithaku ani na žádný ostrov Ionský; neboť jsou všechny hornaté, a Ithaka je tu před tím nazvána *ἐνδείελος*, a hora na ní *ἀριπρεπές*. Proto se soudilo, že musí slovo to zna-

[1]) Zvláštní je, že Lang z geologických výzkumů dokazuje opak toho, co Doerpfeld. Ukazuje (str. 8), že má laguna mezi Leukadou a pevninou jen jednu stopu hloubky, že moře tam dříve bylo níže než nyní a že tedy staří mají pravdu, když tvrdí, že Leukas byla poloostrov. Opírá se při tom o výsledky výzkumů, které tam podnikl inženýr Ph. Negris.

menati něco jiného, a tak se došlo již ve starověku k mínění, že *χθαμαλή* značí ostrov, ležící blízko u pevniny. Tento výklad zaznamenal Strabon (X, 2, 12 p. 454): *ἐξηγοῦνται δὲ οὐ κακῶς· οὔτε γὰρ χθαμαλὴν δέχονται ταπεινὴν ἐνταῦθα, ἀλλὰ πρόσχωρον τῇ ἠπείρῳ ἐγγυτάτω οὖσαν αὐτῆς.* Ale tento význam slova *χθαμαλός* jest, jak viděti, vymyšlen pro toto místo Odysseie, a může se pokládati za správný jen tehdy, dokáže-li se, že slovo to vyskýtá se v tom významu i jinde. *Χθαμαλός* souvisí s *χθών* = *humus* a značí tedy nízký, *humilis*.

U Homera vyskytuje se to slovo, a to zase v popisu ostrova, ještě v Od. X, 194 nn. Zde čteme:

εἶδον γὰρ σκοπιὴν ἐς παιπαλόεσσαν ἀνελθὼν
νῆσον, τὴν πέρι πόντος ἀπείριτος ἐστεφάνωται·
αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ κεῖται.

Odysseus, uniknuv od země Laistrygonů, dostal se na ostrov Aiaii. Po dvoudenním odpočinku na břehu vystoupil Odysseus na hlídku, aby se rozhlédl, kde se nalézá. Vrátiv se oznamuje svým druhům uvedenými slovy výsledek pátrání svého. Poznal, že je na ostrově, obklopeném na všech stranách mořem, tedy na ostrově ležícím v širém moři. Hlídka byla zajisté vzdálena od pobřeží; neboť Odysseus, jak čteme ve v. 153, uvažoval, co má činiti, a rozhodl se, vrátiti se ke břehu; musil tedy býti dosti daleko od břehu. Aby mohl poznati, že je na širém moři, musil míti volný rozhled na všecky strany, nesměl ostrov míti vysoké hory, musil býti n í z k ý. Tedy *χθαμαλή* značí zde »nízký«. Že to nemůže značiti, jak Doerpfeld vykládá, »blízko u pevniny«, lze poznati ze slov *ἐστεφάνωται* a *ἀπείριτος πόντος*; neboť *στεφανόω* znamená obkládati, obklopiti, kolem dokola něčeho dáti, *circumdare*, *cingere*.[1] Je-li zde tedy řečeno, že kolem ostrova bylo nesmírné moře, nemohl býti ten ostrov blízko pevniny.

Goessler (str. 35) a Reissinger (str. 388) myslí, že Odysseus od Laistrygonů plul podél pobřeží pevniny, — antický plavec prý se od břehu nevzdaloval, — že přistal v přístavu, a když vystoupil na hlídku, poznal, že ostrov leží *χθαμαλή*, t. j. blízko břehu. Jen proto, že ležel blízko u pevniny, poznal jej Odysseus tak pozdě jako ostrov. Okolo ostrova byl prý *ἀπείριτος πόντος*, třebas byl blízko pevniny; mezi ostrovem Kirčiným a zemí Laistrygonů byl prý jen průplav. Ale tento výklad je jistě nesprávný, dělaný proto, aby se dokázalo, že *χθαμαλή* značí blízko u pevniny. Nikde není v Odyssei řečeno, že Aiaia ležela tak blízko

[1]) Il. V, 739 (*αἰγίδα*) *ἣν πέρι μὲν πάντῃ φόβος ἐστεφάνωται*, XV, 153 *ἀμφὶ δέ μιν* (*Δία*) *θυόεν νέφος ἐστεφάνωτο*, XVIII, 485 *τείρεα, τά τ' οὐρανὸς ἐστεφάνωται*, Hesiod. Theog. 382 *ἀμφὶ δ' ὅμιλος ἀπείριτος ἐστεφάνωτο*, Quint. Smyrn. V, 99 *πάντα δ' ἄρ' ἐστεφάνωτο βαθὺς ῥόος Ὠκεανοῖο.*

u země Laistrygonů, ani že plul Odysseus podél břehů, a to podél břehů země, kde lidožraví Laistrygonové hubili v přístavu jeho soudruhy. Je zajisté správnější soud, že plul dále od země jejich, když před nimi prchal. A když nezměrné moře obklopovalo ostrov kolem dokola, neležel ostrov u pevniny, nýbrž daleko od ní. Jistě tu padá na váhu také to, že jsou to krajiny, určované od básnika jako země, kde není možno se orientovati (X, 190 n.). Takové krajiny jistě nekladl básník blízko k pevnině, nýbrž daleko od ní, na nějaké osamělé místo v širém moři.

Jiné místo u Homera, kde se vyskytuje slovo *χθαμαλός*, máme ve zpěvu XII, kde Kirke poučuje Odyssea o další jeho cestě. Mezi jiným praví, že jsou dvě skaliny, z nichž jednační ostrým vrcholem k nebi, že žádný muž na ni nevyleze, i kdyby měl dvacet ruk a dvacet noh, tak je hladká, v té skále že jest jeskyně, v níž bydlí Skylla; o druhé skále pak praví ve v. 101:

τὸν δ' ἕτερον σκόπελον χθαμαλώτερον ὄψει, Ὀδυσσεῦ.

Patrně chce říci, že tato skála je nižší než první.

Dále čteme v Od. XI, 194 *φύλλων κεκλιμένων χθαμαλαὶ βεβλήαται εὐναί* = z listí spadlého na zemi ustlána jsou lůžka; to rovněž nemluví pro Doerpfelda.

V Il. XIII, 683 jest *τεῖχος χθαμαλώτατον*. Situace je takováto. Trojané dostali se vítězně až ke zdi, kterou si postavili Řekové na ochranu lodí. Hektor prorazil ohromným balvanem bránu v ní, vrazil do tábora trojského a za ním mnozí Trojané, aby zapálili lodi řecké. Tu dodal Poseidon Řekům odvahy, i postavili se v těsných řadách proti nim. Hektor vrazil do řad řeckých, ale byl odražen a couvl. V hrozném boji, který pak vzplanul, vytrval Hektor na místě, kde prorazil bránu (XIII, 679). Tam byly také lodi Aiantovy a Protesilaovy. A tu praví básník (XIII, 682 nn.):

αὐτὰρ ὕπερθεν
τεῖχος ἐδέδμητο χθαμαλώτατον, ἔνθα μάλιστα
ζαχρηεῖς γίγνοντο μάχῃ αὐτοί τε καὶ ἵπποι,

t. j. na druhé straně zase (*αὐτὰρ*) nad loďmi (*ὕπερθεν*) byla vystavěna hradba *χθαμαλώτατον*, kde nejvíce v boji doráželi na sebe mužové i koně. Vidíme, že zde — srovnáme-li místo to s Il. II, 698 — myšleny jsou lodi Aiantovy uprostřed tábora lodního, ačkoli dle Il. XI, 7 n. a X, 113 jsou na jednom konci tábora. Lodi byly rozloženy stupňovitě v řadách nad sebou (Il. XIV, 35 a VIII, 223). Zeď, jež je chránila proti útoku z pevniny, byla tedy nad loďmi (*ὕπερθεν*). Nad loďmi Aiantovými byla zeď ta nejnižší (*χθαμαλώτατον*); proto sem klade básník boj nejzuřivější. Je také přirozeno, že se tam svedl, poněvadž tudy mohli Trojané snadno vniknouti do tábora lodního.

Tento význam slova *χθαμαλός* dosvědčuje také Hesychios, který s. v. *χθαμαλός* vykládá: *ταπεινός, ἴσος, ὁμαλός, κοῖλος*. V zachovaných památkách řecké literatury vyskýtá se slovo to ještě u Xenofonta,[1]) a to v protivě proti *ὑψηλός*. Dále čteme u Theokrita XVII, 79 *χθαμαλὰ Αἴγυπτος*, v Anthol. Palat. VIII, 151 *χθαμαλὰ γαῖα* a u Plutarcha Mor. p. 103 E: *τὰ χθαμαλὰ πάλιν ὑψοῦται*. Všude značí *χθαμαλός* »nízký«, nemáme tedy důvodu domnívati se, že na jediném místě značí »blízko u pevniny«.

Zjistivše význam slova *χθαμαλός*, vraťme se k onomu místu Odysseie (IX, 21 nn.), od něhož jsme vyšli! Namítá se, že význam »nízký« nehodí prý se ani na Ithaku ani na Leukadu, ježto obě jsou hornaté a Ithaka homerská je *ἐνδείελος*, majíc *ὄρος ἀριπρεπές*, a tedy nemůže býti nízká. Tu se zdál vězeti odpor; ten se hleděl vysvětliti, a odtud různé domněnky od starověku až podnes. Kdo chtějí dokázati autopsii básníkovu, buď pomáhají si výkladem, že *χθαμαλός* značí »blízko u pevniny« anebo vylučují verš 25—26 jako pozdější přídavek. Tak Partsch (Kephalenia und Ithaka, str. 56) míní, že ony verše mohou pocházeti jen od básníka, který viděl ostrov z dálky od severního břehu peloponneského, a že se musí tedy jako pozdní interpolace škrtnouti. Podobně chce Michael (str. 9). Ale verše ty vypustiti nelze, neboť by pak v. 27 pozbyl vší souvislosti s předcházející myšlenkou.

Je tedy skutečný odpor mezi oběma údaji, či lze je vysvětliti? Ameis-Hentze poznamenává ve vydání Odysseie (10. vyd. z r. 1900) k tomuto místu: »*χθαμαλή* niedrig, niedrig gesenkt d. i. mit flachen Ufern, daher *εἰν ἁλὶ κεῖται*«. Podobně soudí také Wilamowitz (str. 42), dle něhož Odysseus označuje Faiakům, že snadno Ithaku poznají, ježto je celkem nízká, ale má lesnaté vrcholky horské. Myslím, že odpor se zde shledávati nemusí; *αὐτή* (ve v. 25) může se bráti v protivě k hoře na ostrově samém, *Νήριτον ἀριπρεπές*. Tak značí v. 25: Ithaka sama leží nízko v moři, t. j. má nízké, ploché, pomalu do moře se snižující břehy. Podle Od. II, 389 a XVI, 325 bylo pobřeží na Ithace myšleno ploché a město Ithaka samo přímo u moře. Udání, že ostrov nebo země jiná nemá vysokých, příkrých břehů skalnatých, bylo ve starověku velice důležité pro připlutí lodi ku břehu. Tedy ostrov může se zváti *ἐνδείελος*, míti pohoří a při tom býti *χθαμαλή*. A takovým ostrovem jest líčena Homerova Ithaka. Ovšem nynější Ithaka vypadá dle popisu cestovatelů a zeměpisců jinak. Nemůže tedy buď dnešní Ithaka býti Ithakou Homerovou, nebo Homeros Ithaky neviděl. To jest výsledek, jehož se badatelé báli, a proto podávali divné výklady.

---

[1]) Memor. III, 8, 9: *οὐκοῦν εἴ γε καλῶς ἔχει ταῦτα οὕτω γίγνεσθαι οἰκοδομεῖν δὲ ὑψηλότερα μὲν τὰ πρὸς μεσημβρίαν, ἵνα ὁ χειμερινὸς ἥλιος μὴ ἀποκλείηται, χθαμαλώτερα δὲ τὰ πρὸς ἄρκτον, ἵνα οἱ ψυχροὶ μὴ ἐμπίπτωσιν ἄνεμοι.*

Dále jest Ithaka homerská *πανυπερτάτη πρὸς ζόφον*. Dobře praví Doerpfeld, že *ζόφος* značí západ (srv. Goessler, str. 39). Pro toho, kdo ztotožňuje dnešní Ithaku s homerskou, jest zde obtíž; neboť nejzápadněji leží Kefallenia, kdežto Ithaka sahá nejdále na sever. Ještě dále na sever leží Leukas. Doerpfeld přijímá Partschův výklad o špatném názoru obyvatelstva tamějšího o světových stranách, že totiž pobřeží akarnanské a epirské a směr ostrovů přilehlých jde od východu k západu, a tvrdí, že tedy ostrov, který ležel nejseverněji, pokládán byl za nejzápadnější. Leukas leží nejseverněji a proto prý jest Ithakou. Avšak mylný onen názor o světových stranách lze vztahovati leda na jednotlivé ostrovy, ne však na celou skupinu ostrovů ve vzájemné poloze k sobě. A pak nemáme ani jediného svědectví, že byly takové názory v době homerské. Doerpfeld myslí (str. 10), že Homeros měl právě tak nesprávné ponětí o poloze ostrovů jako Ptolemaios a Strabon, dle nichž Ionské ostrovy a přilehlé pobřeží postupují místo k severu k západu. Proto slova jeho *πανυπερτάτη πρὸς ζόφον*, jež značí do slova ostrov ležící nejzápadněji, udávají prý vlastně ostrov dle správné polohy světových stran nejsevernější, tedy Leukadu. Ale to jest tvrzení nedokázané. Mapa Ptolemaiova nedokazuje nic; neboť udává, jak si představovali polohu pobřeží a Ionských ostrovů v době Ptolemaiově a ne v době Homerově. A Strabonův výklad Homerových slov, o něž zde běží, ukazuje zřejmě, že Strabon polohu Ithaky vzhledem k ostatním ostrovům dobře znal. Homeros praví, že Ithaka leží nejzápadněji; ve skutečnosti však leží nejseverněji. Strabon pak vykládá (X, 2, 12 p. 454): *οὔτε πανυπερτάτην ὑψηλοτάτην, ἀλλὰ πανυπερτάτην πρὸς ζόφον, οἷον ὑπὲρ πάσας ἐσχάτην τετραμμένην πρὸς ἄρκτον*, t. j. tvrdí, že slova ta značí, že leží Ithaka nejseverněji. A proč? Zajisté proto, aby tvrzení Homerovo odpovídalo skutečnosti; neboť ve skutečnosti Ithaka leží nejseverněji. Z toho plyne zcela jasně, že znal správnou polohu ostrova Ithaky vzhledem k ostatním ostrovům. Doerpfeld se tedy neprávem dovolává pro sebe Strabona (Leukas, str. 9).

Nyní třeba vyšetřiti význam slova *ζόφος* bez ohledu na mapu. Slovo to značí původně temno, tmu. Vyskytuje se čtyřikráte v Iliadě a osmkráte v Odyssei. V Od. XI, 57 a 157, kde Odysseus ptá se v podsvětí duše Elpenorovy a matčiny: *πῶς ἦλθες ὑπὸ ζόφον ἠερόεντα;* nemůže značiti nic jiného než tmu, temno. Rovněž tak i v Il. XV, 191, XXI, 56 a XXIII, 51 a Od. III, 335 a XX, 356, kde je vesměs řeč o podsvětí.

Za přechod k dalšímu významu možno pokládati Od. XII, 81, kde Kirke praví Odysseovi, že bude plouti podle skaliny, v níž je mlhavá jeskyně (*σπέος*) *πρὸς ζόφον εἰς ἔρεβος τετραμμένον* — obrácená k západu, k říši temna. Dále praví Odysseus v Od. X, 190—192:

ὦ φίλοι, οὐ γάρ τ' ἴδμεν, ὅπῃ ζόφος, οὐδ' ὅπῃ ἠώς,
οὐδ' ὅπῃ ἠέλιος φαεσίμβροτος εἶσ' ὑπὸ γαῖαν,
οὐδ' ὅπῃ ἀννεῖται.

I zde značí *ζόφος* západ; to vysvitne i z překladu, necháme-li původní význam slov: »nevíme, kde je soumrak, ani kde zora, ani kde světlodárné slunce snižuje se pod zemi, ani kde vychází«.

V Il. XII, 239—40 praví Hektor k Pulydamantovi, který chce, aby dbal znamení ptáků:

οὐδ' ἀλεγίζω,
εἴτ' ἐπὶ δεξί' ἴωσι, πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε,
εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ τοί γε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα.

Jako je zde pravá strana proti levé, tak i výrazy *πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε* a *ποτὶ ζόφον ἠερόεντα* značí východ a západ. Rovněž tak je v Od. XIII, 240—41. Athena praví tu hyperbolicky o Ithace:

ἴσασι δέ μιν μάλα πολλοί,
ἠμὲν ὅσοι ναίουσι πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε,
ἠδ' ὅσσοι μετόπισθε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα.

Podobně i na našem místě, v Od. IX, 26. Tedy *πανυπερτάτη πρὸς ζόφον* značí, že Ithaka je nejdále na západ. Ostatně Völcker [1]), A. Breussing [2]) a E. Buchholz [3]) dokázali, že slovy *πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε* označuje Homeros vždy východ a slovy *πρὸς ζόφον* západ. Představy Řeků byly vázány na místa jejich plaveb, totiž moře Středozemní; jeho podélná osa jde od východu k západu. Mimo to máme přímý důkaz, že Homeros myslí si Ithaku na západ od Elidy. Čteme totiž v Od. II, 421, že Athena dává Telemachovi, aby doplul z Ithaky do Pylu, vítr západní. Z toho vysvítá, že Homeros představoval si Ithaku jako nejzápadnější z ostrovů Ionských a že *ζόφος* u něho značí západ a nikoli sever.

Poněvadž básník praví, že Ithaka jest nejzápadnější z ostrovů Ionského moře při zálivu Korintském, ale Ithaka nemá takové polohy, nýbrž sahá nejdále na sever, dává nám to právo, pochybovati o tom, že básník Ithaku viděl. Ale ani na Leukadu nehodí se to určení; neboť ani ona není nejdále na západ a proto ani ona nemůže býti také z tohoto důvodu Homerovou Ithakou.

Zde také třeba podotknouti, že zmínka o *Λευκὰς πέτρη* (Od. XXIV, 11), kolem níž vede Hermes duše do podsvětí, nedokazuje, že Leukas je nejzápadnější ostrov u Homera a tedy

---

[1]) Homer. Geographie u. Weltkunde, Hamburg 1830, str. 43.
[2]) Nautisches zu Homeros v N. Jahrb. f. class. Phil. u. Paedag. sv. 133, str. 89.
[3]) Die Homer. Realien, v Lipsku 1871—85, str. 31.

jeho Ithaka; neboť tato »bílá skála« neleží nikde na zemi (srv. Wilamowitz, str. 43). Zajisté nemohla býti ztotožňována s jihozápadním mysem ostrova Leukady, který později zván byl Leukas, poněvadž to bylo místo známé.

Dále praví básník: *ἀμφὶ δὲ νῆσοι πολλαὶ ναιετάουσι μάλα σχεδὸν ἀλλήλῃσιν* a pak uvádí tři ostrovy jménem. Kdož předem uznávají autopsii básníkovu, vykládají, drží-li se Dörpfelda, že prý *ἀμφί* znamená »na dvou stranách«; neboť okolo Leukady jsou ostrovy na straně jihozápadní a jižní (Gallina, str. 110); přidržují-li se však staré theorie, tvrdí, že *ἀμφί* = v kruhu okolo (Michael, str. 11). To však jest výklad převrácený; byl by oprávněn jen tehdy, kdybychom měli jinak zcela zřejmě dokázáno, že Homeros líčí skutečně z autopsie. Zde se musí postupovati jinak.

Slovy *νῆσοι πολλαὶ* nemohou býti míněny tři dále jmenované ostrovy (*Δουλίχιόν τε Σάμη τε καὶ ὑλήεσσα Ζάκυνθος*), nýbrž musí tím býti míněny ještě jiné ostrovy. Básník tedy praví, že zde jsou ostrovy Dulichion, Same, Zakynthos a mnoho ostrovů (*πολλαὶ νῆσοι*), ležících blízko vedle sebe (*μάλα σχέδον ἀλλήλῃσιν*) a *ἀμφὶ* Ithaky. Ale nejsou tu asi ostrovy ty udány, jak myslí Gallina (str. 110), dle skupin, napřed ostrovy menší, pak větší Dulichion a Same a konečně Zakynthos. Zajisté seřadil je básník tak, jak se mu hodily do verše. Ježto ony *νῆσοι πολλαὶ* ležely *ἀμφὶ* Ithaky, nemohou se na ně vztahovati slova: *αἱ δέ τ' ἄνευθε πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε*; neboť, leží-li *ἀμφὶ* Ithaky, t. j. buď kolem Ithaky nebo aspoň na dvou stranách jejích, což obé může značiti *ἀμφί*, nemohly ležeti opodál na východ (*ἄνευθε πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε*), t. j. na jedné straně Ithaky. Slova ta vztahují se tedy na Dulichion, Same a Zakynthos; ty ležely na východ od Ithaky. Poněvadž pak Ithaka je dle básníka nejzápadnější, mohou ostatní ostrovy býti jen na třech stranách jejích a *ἀμφί* nemůže znamenati zde »kolem dokola«, nýbrž »na obou stranách«. To je nepředpojatý a zajisté správný výklad celého místa.

Vidíme tedy, že Homer představuje si polohu ostrovů takto. Ostrov Ithaka tvoří s jinými ještě ostrovy celou skupinu ostrovů; my bychom řekli: je to souostroví. Jsou tu vedle Ithaky a četných menších ostrovů ještě Dulichion, Same a Zakynthos. Ithaka sama je z těchto ostrovů nejzápadnější, Dulichion pak, Same a Zakynthos leží od ní na východ, ale tak, že Same je hned vedle na východ Ithaky (XV, 29). Ostatní ostrovy leží blízko sebe a po obou stranách Ithaky.[1]) Ithaka má pobřeží nízké, jinak však má pohoří dosti vysoké — patrně uvnitř ostrova, takže ze ji dobře rozeznati.

[1]) Myslí se tu asi strana severní a jižní, neboť Ithaka ležela sama nejzápadněji a na východ od ní ležely ony tři, jménem uvedené ostrovy.

Pohlédneme-li nyní na mapu Ionských ostrovů, vidíme, že s polohou nynější Ithaky tato představa Homerova shoduje se jenom pranepatrně; také Doerpfeldova Leukas-Ithaka těmto požadavkům nevyhovuje. A jiný výklad uvedeného místa Homerova jest, jak ukázáno, strojený a pravdě nepodobný. Jaké výsledky z toho plynou pro názor na básníkův popis, netřeba, myslím, připomínati.

Blízkost Ithaky u pevniny má dle Doerpfeldovy theorie dokazovati Od. XIV, 99 nn. a XX, 187 n. Na prvním místě praví Eumaios k Odysseovi:

ἐγὼ δέ κέ τοι καταλέξω.
δώδεκ' ἐν ἠπείρῳ ἀγέλαι· τόσα πώεα οἰῶν,
τόσσα συῶν συβόσια, τόσ' αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν
βόσκουσι ξεῖνοί τε καὶ αὐτοῦ βώτορες ἄνδρες.
ἐνθάδε δ' αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν ἕνδεκα πάντα
ἐσχατιῇ βόσκοντ', ἐπὶ δ' ἀνέρες ἐσθλοὶ ὄρονται.
τῶν αἰεί σφιν ἕκαστος ἐπ' ἤματι μῆλον ἀγινεῖ,
ζατρεφέων αἰγῶν ὅς τις φαίνηται ἄριστος.
αὐτὰρ ἐγὼ σῦς τάσδε φυλάσσω τε ῥύομαί τε
καί σφι συῶν τὸν ἄριστον ἐὺ κρίνας ἀποπέμπω.

Ze slov *ἐγὼ δέ κέ τοι καταλέξω* plyne, že budou vypočtena všechna stáda Odysseova. Má tedy na pevnině 12 stád hovězího dobytka; 12 stád bravu, tolikéž stád vepřů i koz pasou buď jeho vlastní pasáci anebo najatí cizinci. Na pevnině je tedy celkem 48 stád. *Ἐνθάδε δ' αἰπόλια* (v. 103) je v protivě k pevnině a značí Ithaku; na ní má tedy Odysseus jen 11 stád koz. V Od. XX, 185 nn., kde je řeč o přívozu, praví se:

τοῖσι δ' ἐπὶ τρίτος ἦλθε Φιλοίτιος, ὄρχαμος ἀνδρῶν,
βοῦν στεῖραν μνηστῆρσιν ἄγων καὶ πίονας αἶγας.
πορθμῆες δ' ἄρα τούς γε διήγαγον, οἵ τε καὶ ἄλλους
ἀνθρώπους πέμπουσιν, ὅ τέ σφεας εἰσαφίκηται.

Ježto pak dle Od. XX, 210 byl Filoitios ustanoven pastýřem *Κεφαλλήνων ἐνὶ δήμῳ*, soudí Doerpfeld, že Kefallenové bydlili na pevnině, a že Ithaka byla blízko pevniny. Proti tomu výkladu nemohlo by se namítati nic; nesmí se však zapomínati, že nemáme nikde přímo dosvědčeno, že Kefallenové bydlili jen na pevnině, a že tedy dobytek, který Filoitios, pastýř v demu Kefallenů, přivedl, musil býti z pevniny. Nikde také není řeč o každodenním styku mezi pevninou a ostrovem, jak jej uvádí Gallina (str. 109). Ježto však dle Il. II, 631 bydlí Kefallenové také na ostrovech a zovou se (na onom místě i v Il. IV, 330) poddanými Odysseovými, lze spíše souditi, že přívoz mohl býti mezi Ithakou a Kefallenií, zvláště když Wilamowitz, jak praví (str. 42), dokázal, že druhá část XXIV. zpěvu Odysseie souvisí těsně s částmi, v nichž vystupuje Filoitios. Jinak ovšem je těžko celou

věc rozhodnouti.[1]) Z toho, že má Odysseus stáda na pevnině, nemusíme tedy souditi, že byla Ithaka blízko pevniny a že χθαμαλός = blízko pevniny.

Blízkostí pevniny u Ithaky myslí Dörpfeld, že se vysvětlí otázka, čtyřikráte v Odysseі se vyskytující.

1. Telemachos ptá se Atheny, která v podobě knížete Menta k němu přichází (Od. I, 170—173):

τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες;
ὁπποίης τ' ἐπὶ νηὸς ἀφίκεο; πῶς δέ σε ναῦται
ἤγαγον εἰς Ἰθάκην; τίνες ἔμμεναι εὐχετόωντο.
οὐ μὲν γάρ τί σε πεζὸν ὀίομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι.

2. Tytéž otázky klade Eumaios Odysseovi v Od. XIV, 187—190.

3. Podobně táže se Telemachos Eumaia, když po svém příchodu z ciziny zastihl u něho Odyssea, nevěda ještě, že je to jeho otec (Od. XVI, 57—59):

ἄττα, πόθεν τοι ξεῖνος ὅδ' ἵκετο; πῶς δέ ἑ ναῦται
ἤγαγον εἰς Ἰθάκην; τίνες ἔμμεναι εὐχετόωντο;
οὐ μὲν γάρ τί ἑ πεζὸν ὀίομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι.

4. Rovněž tak táže se Telemachos otce svého, jenž se mu dal poznati (Od. XVI, 222—224):

ποίῃ γὰρ νῦν δεῦρο, πάτερ φίλε, νηί σε ναῦται
ἤγαγον εἰς Ἰθάκην; τίνες ἔμμεναι εὐχετόωντο;
οὐ μὲν γάρ τί σε πεζὸν ὀίομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι.

Vykladatelé Homera myslí, že poslední verš na uvedených místech je žert, který odůvodňuje předcházející otázky. Doerpfeld a jeho stoupenci však tvrdí, že slova ta žertem pronesena býti nemohou, ježto jsou řečena ve vážné situaci; lze prý je vysvětliti jen, byla-li Ithaka blízko pevniny a byl-li na místě, kde se k ní nejvíce blížila, přívoz. O tom, kdo přes úzký průliv dostal se z pevniny na Ithaku, mohlo prý se říci, že se tam dostal pěšky (πεζός). Goessler (str. 48) myslí, že cestou po zemi může prý se zváti i to, když někdo veze se při tom přes průliv 500 *m*, ježto prý »přívoz je primitivní náhrada za most«. Gallina pak míní (str. 107), že Ithačtí nazývali přístup na svůj ostrov od severu z pevniny cestou po zemi, protože byl přerušován jen krátkým převozem. Na knížeti Mentovi mohl prý Telemachos ihned poznati, že nepřišel pěšky; proto je otázka ta

[1]) Tvrzení Michaelovo (str. 11), že když Noëmon měl 12 klisen v Elidě, mohl míti Odysseus stáda na pevnině, i kdyby byla daleko od Ithaky, nemá zde proti Doerpfeldovi váhy; neboť ty tam dány byly pro chov, ježto země ta byla zvláště vhodna pro chov koní (Od. IV, 635 n.).

k němu samozřejmá. Rozmluva Eumaiova s Odysseem děje se v hornatém místě, daleko od města; že by Odysseus, jenž je v šatě žebráckém, přišel pěšky na ostrov přes průliv, nemůže se Eumaios domnívati; neboť kdyby byl tudy šel, byl by prý jistě šel žebrat do města, mimo něž by byl šel, a nebyl by se vydal do opuštěného dvorce Eumaiova. Musejí prý o něm mysliti, že se tam dostal po nějaké lodi, která přistala na jihu ostrova. Rovněž když Telemachos, poznav se s otcem, vidí ho v nádherném šatě, musí prý tušiti, že sem nepřišel pěšky. Proto jsou prý tyto otázky dávány a mají tedy smysl jen, když Ithaka ležela blízko pevniny a byl mezi ní a pevninou přívoz. Ježto prý těmto podmínkám vyhovuje Leukas, je to nové potvrzení, že je vlastí Odysseovou (Goessler, str. 49 a Reissinger, str. 392).

Dejme tomu, že je tomu tak. Je však otázka, zda možno o tom, kdo vykonal nějakou cestu přes průliv 500 *m* široký, říci, že přišel pěšky (*πεζός*). To, myslím, že je nemožno. Cesta po zemi na Leukadu nevedla, a kdo se přívozem dostal přes průliv, nepřišel pěšky. Mysliti pak, že přívoz je primitivní náhrada za most, a že tedy, kdo ho užívá, jakoby šel přes most a tedy pěšky, je přece jenom povážlivé a nesprávné.

Pak však třeba verš *οὐ μὲν γάρ τί σε* (*ἑ*) *πεζὸν ὀίομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι* vyložiti jinak. A tu myslím, že je správné mínění vykladatelů Odysseie, že je to naivní žert v ústech ostrovanů k příchozímu. Aspoň do situace se to všude hodí a psychologicky lze žert ten také všude docela dobře vyložiti.

Na prvém místě Telemachos, sedě vedle cizince, jehož nezná, a vida drzé a nestoudné počínání nápadníků, kteří stále jen za požitky se honí a hodují na útraty Odysseovy, propukne konečně v spravedlivý hněv a počne neznámému cizinci svěřovati svoje tajné myšlenky. Po chvilce však se vzpamatuje, že nemá k muži docela neznámému takto mluviti a svěřovati mu svoje tajemství; aby jaksi cizinec na ta slova, jimiž prozradil své myšlenky, zapomněl, obrací se k němu s otázkou, kdo jest a jak přišel na Ithaku, a žertem dodává *οὐ μὲν γάρ τί σε πεζὸν ὀίομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι*. To činí, aby nabyl rovnováhy a aspoň zdánlivého klidu před cizincem. To je zajisté situace, ve které slova ta nejsou nijak nevhodna.

Podobná situace pojí se k Od. XIV, 187—190. Eumaios vypravuje rovněž před cizincem Odysseem, jehož ještě nepoznal, že Odysseus mešká již dlouho mimo vlast, mluví o své touze po návratu jeho, vzpomíná odchodu Telemachova a jednání nápadníků, zapomínaje, že mluví k cizinci. Tu však se ulekne, že svěřuje se člověku neznámému, hledí vše zamluviti a proto se ptá cizince, jak sem přišel a žertem dodává, že sem přece nepřišel pěšky.[1])

---

[1]) Mohli bychom snad srovnati naše: »Jak jsi sem přišel? Přece jsi nespad' s nebe!« Těchto rčení užíváme dosti často, když na

V Od. XVI, 57—59 Telemachos, vrátiv se z cest, přijde do dvorce Eumaiova. Zastihne Eumaia a Odyssea, jehož ovšem nepozná, jak si připravují snídani. Eumaios jeví velikou a nelíčenou radost z jeho příchodu. Potom zasednou všichni tři k jídlu. Odysseus zajisté téměř úzkostlivě sleduje každé hnutí svého syna, aby poznal, jak za jeho nepřítomnosti dospěl, a nemůže od něho ani zraku odtrhnouti; vždyť ho neviděl tak dlouho. Telemachos zpozoruje, že se naň cizinec dívá; je mu to nepohodlné. Aby se zbavil trapné situace, kterouž se rozpačitost jeho jen zvyšuje, obrací se k Eumaiovi s otázkou, jak se sem cizinec ten dostal. Je významno, že se ptá Eumaia a ne Odyssea. Sem se tedy žert ten také hodí.

Konečně i v Od. XVI, 222—224 je žert ten psychologicky zcela dobře vysvětlitelný. Odysseus dal se synu svému poznati. Oba jsou dojati a ležíce si v objetí prolévají slzy radosti. Trvají tak mlčky dlouho, jak sám básník ve v. 220 naznačuje; neboť Odysseus je naplněn radostnou útěchou, že konečně objímá jednoho ze svých milých. Telemachos však brzy jat jest zvědavostí jako každý mladý muž nerad trvá mlčky v situaci plné slz; proto obrací se k otci s onou žertovnou otázkou. Na toto místo se právě ona žertovná slova výborně hodí.

Vidíme tudíž, že onen verš lze velice dobře vyložiti, i když Ithaka neležela blízko pevniny. Proto tato slova básníkova Doerpfeldovy theorie nepotvrzují. (Dokončení.)

K české přehlásce a v ě.

Napsal **Oldřich Hujer.**

1. O samohlásce *a* stanovil Gebauer Hist. Mluv. I, 92 sl., že se přehlasuje v *ě* po souhláskách měkkých na konci slova vždy, uprostřed slova jen tenkrát, následuje-li slabika netvrdá. Tak jeví se nám pravidlo to v jazyce starém, jak jej známe ze zachovaných památek, a to ve fasi starší téměř vzorně, později poněkud porušeno analogií odstraňující hláskové rozdíly uprostřed téhož slova, a tak jeví se nám celkem — odečteme-li odchylky snadno vysvětlitelné touž analogií — i v nynějších nářečích českých. Podle novějších dialektických prací bylo by lze doplniti výklad Gebauerův tím, že proti přehlasovanému *ě* ostatních českých nářečí nalézáme v podřečí polenském a polnickém nepřehla-

př se sejdeme s přítelem. Mluvíme s ním mnohdy třeba dosti dlouhou chvíli a najednou uprostřed rozhovoru proneseme takovouto žertovnou otázku.

sované *a* v gen. sg. *jo*-kmenů (*můža*, *hospodářa*, *u kříža*, *s koňa*, *u vohňa*), v gen. sg. a nom. pl. středních *jo*-kmenů (*pola*), v nom. sg. *ja*-km. (*čepica*, *silnica*, *studňa*, *sukňa*, *večeřa*, *práca*, *žlica*), v nom. sg. fem. zájmen *náš* a pod. (*naša*, *vaša*), v instr. pl. *ja*-km. (*slepicama*, *hrabjama*, *žňama*), v přechodnících *kleča*, *leža*, *stoja*, *choďa* atd. Dlouhé *á* nepřehlasováno nalézáme v koncovkách dat. a lok. pl. *ja*-km.: *slepicám*, *po lavicách*, *vo čarodenicách* atd. Ale v podřečí polenském i v uvedených případech bývá hojně slyšeti tvary přehlasované; v podřečí polnickém gen. sg. zní pravidlem *pole* vedle nom. plur. *pola*. Vedle toho ve kmenech slov je přehláska v podřečích těchto provedena tou měrou jako v češtině ostatní, ano někdy i více: *přídlo*, *po pořítku*, *namítnout se* (= namátnout se), *příst*, *řísnej* (= řásnej), *usmíl se* (vedle *usmál se*), *tříst*, *uhříl se*, *zapříhnout* vedle *zapřahnout* atd. Srv. J. Hošek, Nářečí českomoravské I, 14 a passim a II, 1 str. 9, 10 a passim. Zjevy těmito se podřečí tato přibližují nářečím moravským.

2. Na Moravě v nářečích nynějších je přehlasované *ě* (*e*) mnohem řidší než v Čechách; zejména v koncovkách ohýbacích i v příponách kmenotvorných velmi často *a* bývá nepřehlasováno, řidčeji nalézáme nepřehlasované *a* ve kmeni slov, kde přehláska provedena někdy i přes hranice přehlásky české. Tak nalézáme druhdy v témž nářečí *a* jednou přehlasováno, podruhé nikoliv, v jednom nářečí přehlasováno více, v druhém méně, srv. Gebauer Hist. Mluv. I, 118 sl. Na tomto obraze se celkem nic nemění později vyšlým II. dílem Bartošovy Dialektologie (1895). I v nářečích tu popisovaných nalézáme promiskuitu: v témž podřečí hanáckém nalézáme *přísť*, *tříst*, *přístka*, *předl*, *předu* vedle *přasť*, *přadu*, *přadl*, *přádlo*, *přaza*; *začíť*, *zapíť*, *ulíť*, *vzíť*, *dosihať*, *síha*, *hříl*, *hříť*, *okříť*, *příť*, *smíť se* (Bartoš, Dialektologie II, 10), vedle *muža*, *pol'a*, *duša*, *dňa* atd. (ib. II, 18 sl.), *zapjať*, *začať*, *uťať*, *žať*, *přasť* atd. (ib. II, 27), *moja*, ale *mě*, *tě*, *se*; v jiném podřečí hanáckém je vedle sebe *čěpicě*, *lavicě*, *dôšě*, *ružě*, *měnářě*, *hôspôdářě*, *dô pôlě*, *do môřě*, (vedle *dô pôla*, *do môřa*), ale nom. pl. *pôla*, *môřa*, *zěla*, *ôbila*, *seďa*, *běža*, *choďa*, *vstávaja* (ib. II, 107), v témž rozsahu se přehlasuje na Zábřežsku (II, 120, 122, 124); v hanáckém podřečí, v němž *a* je celkem nepřehlasováno (II, 159), je *hříbje*, *hříbjata* (II, 171), *tříst*, *třesl*, *zíbst*, *zebe*, *zapít*, *zapjal*, *zapjaté* atd. (II, 174); v nářečí českém je *a* celkem nepřehlasováno (II, 244), ale vzor *znamení* se odchyluje od spisovného jaz. jen instr. pl., tedy gen. sg., nom. pl. jsou přehlasovány (II, 252), je zde *říbě*, *říbjata* (II, 254), *mně*, *tě*, *se* (II, 255), *příst* vedle *přadenej*, *zíbst*, *zíblo*, *třist* vedle *třasenej*, *začal*, *začit*, *začitej* atd. (II, 258), v podřečí jemnickém *a* je celkem nepřehlasováno (II, 266) ale je tam *mje* (II, 272), *zapjít*, *zapjal*, *hutît*, *huťal*, *hutitŷj*, *hřet* atd. (II, 274), v podřečí okolo Dačic, Telče, Třeště, jež přesa-

huje i na území české, *a* se přehlasuje tak, jako v obecné češtině. V podřečí litovelském dle J. Hanuse (Příspěvek k vokalismu podřečí litovelského. Program reálky v Litovli 1903/1904 str. 4) jsou tvary nepřehlasované v gen. sg. *jo*-km., v nom. sg. *ja*-km., nom. pl. středních *jo*-km.; ale vyskytují se hojně i tvary přehlasované; obecně nepřehlasováno je ***klěča***, ***lěža***, ***sěďa***, ***stòja***.

Tuto promiskuitu vykládá Gebauer Hist. Mluvn. I, 119 sl. tím, že přehláska i zde pronikla, ne-li veskrze, aspoň měrou velikou; přehláska však se časem zrušila analogií: podle ***kuřata*** vzniklo i ***kuřa***, dle ***města***, ***žena*** utvořeno i ***mořa***, ***duša*** atd., při čemž také mohl působiti vliv od východu, kde přehláska většinou nenastala. Výklad ten platil by přirozeně i o příslušných zjevech v nářečí českomoravském v Čechách, o němž promluveno shora. Jinak vykládá nepřehlasované tvary J. Hošek v Čes. Museu filologickém VIII, 1902, 203 sl., kde zkouší a rozbírá důvody Gebauerovy pro jeho výklad a dospívá výsledku, že na Moravě přehláska nenastala, tvary přehlasované, kde jsou, dostaly se tam z mluvy spisovné (l. c. 230). Srv. i jeho Nářečí českomoravské II, 1 str. 9. Rovněž pro nářečí moravské přehlásky neuznává V. Vondrák, Vergl. slav. Gramm. I, 79.

3. Jde o to, který výklad je správný, pokud ovšem s prostředky, jež máme po ruce, o správnosti či nesprávnosti výkladu tohoto zjevu lze mluviti. Gebauer uvádí zejména tři důvody pro své mínění: 1) promiskuitu přehlasovaných i nepřehlasovaných tvarů v nářečí, ano i v podřečí témž; 2) tvary ***hráz***, ***mez***, ***zem***, v nichž odsuto *e* a nikoliv *a*, poněvadž není dokladu pro odsutí *a*; 3) adverbium ***zlášče***, ***zláště***, kde je přehlasované *a*. Tyto důvody shledal Hošek lichými. Proti prvnímu důvodu Gebauerovu ukazuje, že přehláska ve kmeni (Hošek zve ji zpětnou) a přehláska v slabikách koncových (podle něho postupná) jsou věci různorodé (str. 206), takže zpětná přehláska ve kmeni slov nemůže býti důkazem, že přehláska nastala i v pádových koncovkách. Ale důkaz základní této věty nám autor zůstal dlužen: v obojím případě přece jde zcela jistě o věc touž: o změnu *a* v *ě*, jež způsobena je předcházející měkkou souhláskou; rozdíl je pouze v tom, že v slabikách vnitroslovných změna ta nenastává, následuje-li slabika tvrdá. Jest tedy příčina i výsledek změny týž, změna v obou případech nastává v témž čase — nejsou to tedy nikterak věci různorodé. Spíše Hošek spojuje věci různorodé, uvádí-li přehlásku *dej*, *hejno*, ***héné*** vedle ***držeť***, ***hořeť*** (!), *hovězí* atd. (str. 205); přehláska *aj* v *ej* je různá od přehl. *a* v *ě* příčinou, výsledkem i dobou; srv. Gebauer Hist. Mluvn. I, 134. Hošek nazývaje přehlásku *a* v *ě* v nitru slova zpětnou (Gebauer užívá toho názvu pro změnu *aj* v *ej*), hledá patrně příčinu její v následující slabice, pak ovšem by bylo *a* v měkkých slabikách koncových rázu jiného. Ale domnění to není správné, jak ukazuje ta okolnost, že se *a* přehlasuje i uprostřed slova

jen po souhláskách měkkých a následující slabika je tu účastna jen potud, že ruší — je-li tvrdá — působení předcházející měkké souhlásky. Tedy tato námitka proti výkladu Gebauerovu nijak nepřesvědčuje. Ještě méně pak přesvědčuje fysiologický, smí-li se tak nazvati, výklad, kde Hošek usuzuje: »Jestliže za naší doby mluvidla a uši lidu snesou samohlásku *a* nebo *á* v pádových koncovkách, vedle samohlásek *ě*, *e*, *í*, vzniklých zpětnou přehláskou z *a*, *á*, mohla mluvidla a uši lidu i ve 13., 14. a 15. století snésti v pádových koncovkách nepřehlasované *a*, *á* vedle kmenové samohlásky *ě*, *ie*, vzniklé zpětnou přehláskou z *a*, *á*« (str. 206). Nelze než odkázati tu krátce Hoška k základní větě nového jazykozpytu: Andere Zeiten, andere Lautgesetze (Brugmann, Griech. Gram.[3] str. 6.). A mluví-li o náklonnosti lidu přehlasovati zpětně samohlásku *a* ve kmeni, z čehož prý neplyne, že v lidu vznikla náklonnost přehlasovati postupně samohlásku *a* v koncovkách pádových, je to nesprávný názor, jako by se změny hláskové vědomě dály od mluvících a jejich náklonností se řídily (srv. o tom Paul, Prinzipien der Sprachwissenschaft[3] str. 55). Gebauer Hist. Mluvn. I, 120 vyložil, že změna *a* v *ě* je fysiologická, tedy se děje zcela spontánně, bez vědomí mluvícího, mechanikou mluvidel. [1])

Proti druhému důvodu Gebauerovu uvádí Hošek, že není ve všech nářečích, jež v koncovkách nepřehlasují, tvarů apokopovaných *hráz*, *mez* atd.; pro nářečí ta prý tento důvod neplatí. Ale není jisto, že tam tvary takové nikdy nebyly: všeobecně rozšířený tvar *zem* není tu bez významu, jak soudí Hošek. Než i když tuto otázku necháme stranou, pro přehlásku v těch nářečích nedostatek apokopovaných tvarů neznamená nic, neboť svědčí o ní zcela bezpečně přehláska vyskýtající se uprostřed slov. Co pak se týče nářečí, v nichž jsou apokopované tvary u vzoru *duše*, je v těchto tvarech svědectví o přehlasované koncovce: i přes výklady Hoškovy na str. 209 je stále pravděpodobnější, že zde odpadlo *e*, jak učí Gebauer, a ne *a*. Hošek na důkaz, že také koncové *a* někdy odpadá, odkazuje na své Nářečí českomoravské I, str. 15 a 16. Tam se dovídáme, že v podřečí polenském se říká vedle *pazderňa*, *pekárňa*. *studňa*, *škrobárňa*, *louža*, *Vochoza* také *pazdereň*, *pekáreň*, *studeň*, *škrobáreň*, *louž*, *Vochoz*; vedle *řása* zaznamenáno ojediněle *řás;* tvarů s *e* tam nikdo neužívá a neužíval. Především by asi sotva Hošek dokázal, že se tam nikdy neužívalo

[1]) Ve výkladech těchto jsou i některé chyby věcné: na str. 206 se praví, že ve tvarech *tebja sebja*, *mňa* . . . není *a* uvedeno analogií, poněvadž mezi tvary zájmennými . . . není tvaru, podle kterého by koncovka *a* byla mohla býti znovu uvedena, kdyby v tomto nářečí byly kdysi bývaly genitivy *tebe*, *sebe*, *mne* . . . Tedy praslovanské tvary *tebe*, *sebe*, *mьne* vůbec v těchto nářečích nikdy nebyly, tvary *tebja*, *sebja*, *mňa* jsou nějaké tvary původní, staré, neanalogické?

tvarů s koncovým *e*. Za druhé tvary substantiv na *-eň (pazdereň* atd.) nesvědčí o odsouvání *a*, neboť nevznikly z tvarů na *-ňa*. I tyto tvary na *-ňa* jsou nepůvodní, stojí místo bývalých tvarů s koncovkou *-na (pazderna, pekárna* atd.). Substantiva tato dialekticky zachovala některé pády, zejména dat. a lok. sg., podle vzoru měkkého: některé doklady podobné jsou již v staročeštině (srv. Gebauer, Hist. Mluvn. III, 1, 190); o dialektě polenském dosvědčuje Hošek sám na str. 50, že jména na *-na* tvoří obyčejně genitiv, dativ, lokal sg. podle vzoru *duše: do pekárně, do lekárně, v lekárni* vedle nom. *pekárna, lekárna*. Podle těchto pádů utvořených podle měkkého vzoru pozměněn i nominativ a to dvojím způsobem: buď *ň* v těchto pádech oprávněné přeneseno i do nom. a vzniká nom. s koncovkou *-ňa*, anebo utvořen k těmto pádům podle obdoby vzoru *daň* nominativ na *-eň*. Jsou tedy oba tvary analogické, a tvary na *-eň* nesvědčí o odsutí koncového *a*. Zbývalo by tedy, že vedle *louža, řasa, Vochoza* se slyší *louž, Vochoz, řás*. Není tu nápadné, že i zde se odsouvá jen *a* po souhlásce měkké, tedy takové, kde podle výkladu druhého nastává přehláska, nikdy však po souhlásce tvrdé? Jediný doklad pro odsutí *a* v slabice tvrdé by mohlo býti slovo *řás* vedle *řása*. Nehledě na to, že je to doklad příliš ojedinělý, nemáme ani tu tvrdého *a*; neboť je známo, že kmeny zakončené sykavkou zhusta přecházejí ke vzorům měkkým: již v stč. jsou toho příklady *(hróze* m. *hróza* atd. srv. Gebauer Hist. Mluvn. III, 1, 190), děje se tak v mnohých nářečích ojediněle nebo pravidlem (srv. o nářečí dolnobečevském Bartocha Listy fil. XIV, 1887, 267); z nářečí českomoravského příklady toho uvádí Hošek I, 48 a II, 1, str. 62. A tak i v podřečí polenském vedle *řása* se říkalo asi *řáse* a z toho vzniklo *řás*, jež zachovalo se vedle nezměněného *řása*. Nepomáhá ani odkaz na nářečí slovácké, kde prý *a* v koncovkách ohýbacích nikdy se nepřehlasuje, a přece se říká *ulic, seknic* místo *ulica, seknica*. Neboť nalézáme tu zase odsutí *a* v slabikách měkkých, kde byla příležitost ku přehlásce, i musíme se tedy domnívati, že se zde *a* přehlasovalo a přehlasované *e* pak odpadlo.

Tedy dokladu bezpečného pro odsouvání koncového *a* není; platí tudíž o moravských nářečí všech, která mají apokopované tvary, to, co právě pověděno o nářečích slováckém, a máme podle toho v tvarech těch svědectví, že se zde *a* koncové přehlasovalo.

Hošek ovšem chce tyto tvary apokopované vůbec vykládati analogií podle vzoru *daň*. Není to výklad nový: srv. Pastrnek, Atheneum, VII, 1890, 184; Gebauer. Hist. Ml. I. 206. Ale analogie ta docela nepochybná není. Nenastal spíše vzájemný vliv obou vzorů teprve tehdy, když nom. *ja*-kmenů odpadnutím samohlásky koncové zcela se rovnal nom. *i*-kmenů? Nehledě k této

otázce, i když tvary kratší vznikly analogií vzoru *daň*, je pravděpodobno, že analogií odstraněny byly tvary s koncovým *e* a nikoliv s koncovým *a*. Neboť sotva lze mysliti, že by analogií odsuta byla z nominativního tvaru hláska, již jsou právě feminina charakterisována proti maskulinům v deklinaci jmenné, zájmenné i složené, zejména pak v nářečích moravských, kde nominativní *a* mělo oporu v koncovkách dat. a instr. dual. *-ama*, v dat. a lok. plur. *-ám* a *-ách*, jež zůstaly asi na Moravě nepřehlasovány, poněvadž následovala za nimi slabika tvrdá (v plur. *-amъ -achъ*). Naopak zcela dobře pochopíme, že odsulo se koncové *e*, jímž tvar nominativní nebyl nijak charakterisován; koncovka *e (ě)* je také v gen. sg. a nom. akk. plur. a odsutím *e* v nom. sg. přispělo se rozlišení těchto tvarů a tudíž žádoucí zřetelnosti. Že se odstraňují na konci slova hlásky, jichž ke srozumitelnosti tvarů není třeba, je zjev známý: za csl. *vedąšti*, stč. *vedúci* máme *vedouc*, za *neseme*, *vedeme* máme *nesem*, *vedem*, za pův. *vedi* je *veď*; podobně lat. *per* místo pův. **peri* (řec. *περί*), *legont*, *legunt* za pův **legonti*, *animal* za pův. *animale* atd. Srv. Zubatý Anzeiger für idg. Sprach- und Altertumskunde XVI, 52.

Z toho, co Hošek vykládá o průkaznosti adverbia *zláště*, zasluhuje zmínky jen to, že prý na Moravě — a to jen místy — se říká *zlášť*, *zlášč* (nikoliv *zláště)*, což vzniklo ze staršího *zvlášča* přímo odsutím *a*. Odsutí *a* je nepravděpodobné, vzpomeneme-li řady adverbií podobně znějících: *zvýša*, *stlúšča*, *šířa*, *zděľa*, *zhrub'a* (Bartoš, Dialektický slovník moravský 515); i platí o slově tom totéž, co pověděno o apokopovaných tvarech nominativních. Výklady jeho další o moci tohoto důkazu (výjimečné postavení tohoto adverbia, analogie [1] uváděné, aby se ukázala neoprávněnost závěrů činěných na základě tohoto adverbia), nepotřebují rozboru, jejich cena je každému čtenáři patrna. Ani další jeho výklady, zejména chronologické, nikterak nepřesvědčují, že přehláska *a* v *ě* na Moravě nenastala, a netřeba se jimi zde obírati podrobněji, poněvadž úkolem vlastním těchto řádků jest ukázati na jinou věc, dosud nepovšimnutou, jež svědčí pro mínění Gebauerovo a přispívá k vysvětlení promiskuity v nářečích moravských a českomoravského v Čechách.

4. Při zkoumání a posuzování hláskových zjevů, zejména objevujících se na konci slova, třeba míti vždy na mysli, že v mluvené řeči celek fonetický činí buď celá věta nebo několik

[1]) Jsou tu zase chyby věcné: *pilněji*, *rychleji* atd. vzniklo prý z *pilněje*, *rychleje* atd. tím, že koncové *e* se změnilo v *i* (ČMF, VIII, 218); ale je zcela bezpečně známo, že adverbia ta zněla stčesky *pilnějie*, *rychlejie*, nemůže se zde tudíž mluviti o změně *e* v *i*. Slovenské *medzi* prý vzniklo ze staršího *medzu*, ačkoliv se jinak v slov. *u* nikde nepřehlasuje (ib.). Ale v češtině — a tudíž i ve slovenštině — je od pradávna a vždy jen *mezi* a nikdy *mezu*, nevzniklo tedy čes. *mezi* (a slov. *medzi*) ze staršího *mezu*, jež by odpovídalo cslov. *meždu*.

slov, jež smyslem spolu úzce souvisí, čili jinak řečeno, že slovo v řeči mluvené není jednotkou samo o sobě, nýbrž se slovy sousedními činí jednotku fonetickou. Srv. Paul Prinzipien[3] 180 sl., Brugmann Grundriss I[2] 875, II[2], 1, str. 1, Kurze vgl. Grammatik 259 sl. atd. Proto právem Gröber, Grundriss der rom. Philologie I[2], 134 ukazuje na to, že při výkladu zjevů hláskových vedle fysiologie, srovnávacího a historického hláskosloví, vlivu cizích jazyků také třeba hleděti k větové fonetice, jíž zejména v jazycích románských mnoho bylo vysvětleno.

Takovouto fonetickou jednotkou je tedy nejen enklitika s předcházejícím slovem nebo proklitika se slovem následujícím, ale i substantivum s přívlastkem, sloveso s předmětem, vůbec pak skupina slov uprostřed věty, jež těsněji spolu souvisí. (Schuchardt, Romania 3, 1874, str. 2.) Z toho přirozeně vyplývá, že koncová slabika slova uprostřed věty není vlastně koncovou, nýbrž že je to slabika právě taková, jako kterákoliv jiná uprostřed slova. Na tom také se zakládá zjev obecně podle grammatiků indických nazvaný sandhi, že konec slova se mění podle povahy počáteční hlásky následujícího slova anebo naopak počátek slova dle povahy koncové hlásky předcházejícího slova. V zásadě není ovšem příčiny, proč by pro tyto slabiky platily jiné zákony než pro slabiky středoslovné, jak to pověděl již Schuchardt, Romania 3, 1874, 2, srv. i Brugmann Grundriss I[2], 876, Kurze vgl. Grammatik 259. Nalézáme také v některých jazycích toho příklady, že na konci slova působí tytéž zákony jako ve středosloví: v jazyku stindickém mění se pův. *s* po samohláskách jiných než *a* v *š* a tak se děje i na rozhraní dvou slov aspoň v jazyku védském: *trī šadhásthā*, *diví ṣṭha-*, *triš pūtvā́* atd. (Whitney, Ai. Gram. 64); podobně *r* působí změnu *n* v *ṇ* až ve slově následujícím: *agnḗr avḗṇa*, *vār ṇā́ma*, *índra ēṇam* atd. (ib. 66). Nejsou-li změny na počátku nebo konci slova se vyskýtající vždy zcela shodné s osudy příslušných hlásek uprostřed slova, jest to přičísti rozmanitým vlivům, které tu působily: tvary oprávněné jen v jistých případech šíří se i jinam, ano i ovládnou docela; tak na př. v jaz. sti. *ō* za pův. koncové *-as* čekali bychom jen před *d*, *dh*, ale odtud přeneseno před jasné explosivy vůbec (Thumb, Handbuch des Sanskrit 135), koncové *-νς* v prařečtině ztrácelo *ν* před souhláskou (*ἐς τοῦτο*) a tvar bez *ν* zpovšechněl v arkadštině úplně (Brugmann, Griech. Gram.[3] 144) atd.

O slabikách koncových lze tedy správně mluviti jen tam, kde je slovo buď na konci nebo uprostřed věty před oddechem, před pausou, jíž podle smyslu se věta dělí na menší celky; tu mluvívá se o absolutním konci slova čili o poloze pausové, a v případě tom konec slova propadá změnám zvláštním, tu působí »Auslautsgesetze« (na př. pův. *u̯l̥qᵘos* měnilo se v sti. na konci věty ve *vr̥kaḥ*). Nalézáme-li tyto »Auslautsgesetze« i uprostřed věty, je

to vysvětliti tím, že tvary pausové, jakožto neměnlivé, ovládly i uprostřed věty, kde měl býti konec slova různý podle povahy následující hlásky: že jazyk hleděl tuto různost odstraňovati, je zcela pochopitelné. Tyto všechny procesy odehrály se v různých dobách jazykového vývoje: prováděny jsouce dílem již v prajazyku, dílem v předhistorické době na půdě jednotlivých jazyků, dají se stopovati i v době historické. Tím způsobeno, že jednotlivosti stěží lze vždycky poznati, k čemuž přistupuje obtíž druhá: písmo nevyjadřuje vždy dosti rozdíly skutečné výslovnosti.

Hledíme-li s tohoto stanoviště na českou přehlásku *a* — *ě* v koncových slabikách, není tuším sporno, že i na Moravě se *a* v případech takových přehlasovalo. Ve středu slova se *a* přehlasovalo, o tom svědčí nářečí moravská nesporně;[1]) slabiky koncové v proudu řeči neliší se od středoslovných a o nich platí pravidlo totéž: následovalo-li slovo s počáteční slabikou tvrdou, nepřehlasovalo se koncové *a* slova předcházejícího; byla-li první slabika slova následujícího netvrdá, musilo se *a* podle pravidla jako ve středosloví měniti v *ě*; na př. *naša duša jest nesmrtelná* musilo zníti *naša dušě jest nesmrtelná* atd. Bývaly tedy jednou tvary s koncovým *a*, jindy s koncovým *ě*. Tato různost koncové slabiky tvarů týchž pak odstraňována tím, že zpovšechnělo buď *ě* (v Čechách) nebo *a* (na Moravě a v českomoravském nářečí v Čechách), a odtud jsou nynější nepřehlasované tvary ve většině moravských nářečí;[2]) zbytkem bývalých tvarů na *-ě* v nářečích těchto jsou apokopované nominativy u vzoru *duše*, jak ukázáno nahoře. Máme tu něco podobného, jako když z prajazykové dvojice tvarů *oktōu̯* a *oktō*, jež střídaly se zcela pravidelně podle toho, jak se počínalo následující slovo (ještě v dial. védském je *aštāu* vedle *aštā*), zpovšechněl v jed-

---

[1]) Hošek na str. 230 se domnívá, že tato přehláska se dostala do nářečí moravských z řeči spisovné; toho však dokázati nelze, a »tvrzení, kterého nelze dokázati, nemá ceny« (Hošek, str. 204); mínění to není ani pravděpodobno, uvážíme-li, že »přehláska *a-ě* v koncovkách pádových v době od r. 1400—1900 se neprovedla, ač byly na Moravě v této době podmínky a to velmi příznivé, aby se ujala a rozšířila« (Hošek str. 228); jak teprve mohla proniknouti přehláska *a-ě* v kmenech slov tak hojně se vyskýtající již v dobách dávných (kdy se v Čechách ještě říkalo *hřiti*, *okřiti*, *přiti* atd.), kdy vliv jazyka spisovného a západočeského vůbec byl velmi nepatrný?

[2]) V tomto zpovšechnění *a*, pův. jen někde oprávněného, lze viděti spolupůsobení jazyků, jež přehlásky neznají; při výkladu tom odpadají obtíže chronologické, jež působí starost Hoškovi, neboť nemusíme si představovati, že se přehláska ponenáhlu šířila od hranic českých až k hranicím polštiny a odtud zase ponenáhlu rušila vlivem polským až k hranicím českým. K této části výkladů Hoškových jen mimochodem připomněl bych mu dobrou poznámku, kterou sám na jiném místě napsal: táž změna jazyková může vzniknouti na různých místech daleko od sebe vzdálených, jejichž obyvatelé se vespolek nestýkají (str. 211).

něch jazycích tvar *oktōu̯* (sti. *aštāu*, got. *ahtau*), v jiných *oktō* (řec. *ὀκτώ*, lat. *octo*). Atd.

Že se v češtině rozdíly hláskové způsobené přehláskou uprostřed téhož slova odstraňují tím, že se uvede do tvarů všech *a* nebo *ě (e)*, je věc známá a netřeba se zde o ní šířiti. Srv. Gebauer Hist. Ml. I, 115. Že v případě našem zpovšechnění toho neb onoho tvaru nastalo velmi záhy, takže na počátku doby historické nenalézáme v psaných památkách střídání *a* -*ě* v koncovkách, jak bychom toho žádali podle podaného výkladu, je také snadno vysvětlitelné: v koncovkách ohýbacích bylo toto střídání nejnepohodlnější a proto odstraněno velmi brzy. I toho příklady máme bezpečné: dat. a lok. pl. vzoru *duše* zní v češtině (aspoň západní) od dob nejstarších *dušiem*, *dušiech*, dat. instr. du. *dušěma*, ač zde přehláska oprávněna není (následovaly zde slabiky tvrdé: -*amъ*, -*achъ*, -*ama*); ale vlivem pádů, kde přehláska byla právem, přehlasované *ě* přeneseno i sem, aby různost v koncovkách byla odstraněna, již v dobách předhistorických. Srv. Gebauer Hist. Ml. I, 103, 115; III, 1, 212 sl. V nářečích moravských možná, že přehláska v koncovkách těchto nenastala a spolu působila při zpovšechnění nominativního *a*. Podobně v aor. *pěch*, *jěch* je přehláska vlivem osob jiných, v nichž byla po právu, ale očekávaný tvar **p'ach*, **jach* doložen není, analogie zde způsobila zpovšechnění *ě* již v dobách předhistorických. Gebauer Hist. Mluvn. I, 113, 115; III, 2, 166.

Také z jiných jazyků indoevropských lze uvésti analogie ku případu našemu: v některých dialektech litevských mění se počáteční *a* v *e*, končí-li se předcházející slovo souhl. *i̯*; na př. *kaĩ ertýn priẽjo* místo ob. *kaĩ artýn*, *ikèsz* m. *ikì àsz* (vysloveno *iki̯ àsz*), Brugmann, Litauische Volkslieder und Märchen 294, Grundriss I² 940; objevuje se tedy zde na rozhraní dvou slov táž změna jako uprostřed slov (*kraũjes* vedle ob. *kraũjas*); v sthněm. *drenk ih* m. *drank ih*, *geb imo* m. *gab imo* se mění *a* v *e* vlivem samohl. *i* následujícího slova (Brugmann Grundriss I², 876).

Tímto způsobem lze, tuším, dobře vyložiti promiskuitu slabik přehlasovaných a nepřehlasovaných v nářečích moravských, jakož i nepřehlasované koncovky moravské vedle přehlasovaných českých — jsou to sandhiové doubletty. V tom smyslu také lze vyložiti slova Gebauerova, že *a* na Moravě dílem se nepřehlasovalo, dílem přehláska zase zrušena.

Studie o štokholmské legendě Kateřinské.[1]

Od Bohdana Jedličky.

Kat. 982.

amantyſky margaryti.

Rukopisné amantysky jest patrně výraz za obvyklé řeck.-lat amethysty. Erben bez rozpaků a bez všelikého odůvodnění do textu svého i slovníčků na místě amanťysky pojal ametysti; — Gebauer v Slovníku Staročeském při slově amantysk klade znamení otázky a na konci článku dodává: »snad mylný opis.« — Vizme o tom!

Názvy řecké a latinské v ústech jiných národů bývají druhdy — jak známo — všelijak měněny, komoleny, někdy až k nepoznání znetvořeny (ku př. mineralogický výraz »ostolanus«. Preš. Slov. 112). Tak i ř. ἀμέθυστος lat. amethystus bylo v středním věku mnohokrát změněno. — My jsme v středověkých glossářích, lapidářích, básních atd. tyto varianty sebrali.

1. Pravidelné tvary aneb tvary s malými obměnami pravopisnými (*t* za *th*, *i* za *y*) čteme: amethystus má Arnold 427; Alb. Mag. 72; DuC; — amethistus DuC; Diffenb. VII; Nov. Gloss; — ametistus Arnold 427; 430, 8—12; Megenb. 432, 1—3; Preš. Slovn. 91; Diffenb. VII; — ametiste LxrT; — ametist GrTZ 31, 1.

2. V druhé slabice za *e* stojí *a*: amathistus DuC; — amatistus Arnold 430, 8—12 cod. Amplon; Rajhrad. 129; Diffenb. VII; — amatiste GrTZ 31, 1 (některé rkpisy); von d. Krfft 205; — amatist GrTZ 31, 1; von d. Krfft 71 v nápise; LxrT.

3. V poslední slabice za skupinu *st* stojí *sk*: ametiscus Nov. Gloss.

4. V druhé slabice k samohlásce přistupuje *n*: amantistes DuC; Diff. VII; — amantist GrTZ 31, 1 (3 rukopisy); von d. Krft 205.

5. Odchylky v čís. 2—4 jsou kombinovány v tvarech: amatixus DuC; — amatixtus DuC; — amentiscus Diff. VII; Nov. Gloss.

6. Jiné vzdálenější odchylky, pro náš případ méně důležité, jsou: amesticus Diff. VII; — ameticus Diff. VII; amatitre francouz; anatist GrTZ 31, 1 (jeden rkpis); — amitistus Diff. VII; — amistus Diff. VII; — amiscus Diff. VII.

[1]) Srovn. náš článek »Studie« atd. Listy Fil. XXI (1894), 44 nn. — Srovn. též »Příspěvky« atd. Listy Fil. I (1874), 56 nn.

Slovo amantysky naší legendy má *a* v druhé slabice jako č. 2; — má *sk* v poslední slabice jako č. 3; — má *n* v druhé slabice jako č. 4; — jsou v něm tedy podobně jako v č. 5 kombinovány odchylky č. 2—4; jest tedy tento tvar v plném souhlase s ostatními variantami středověkými slova amethyst; nejblíže arci stojí mu amantist (č. 2) a amentiscus č. 5., s nimiž jest patrně rovnocenný a rovnoprávný. Jest tedy stejně oprávněn, aby v rukopisném znění svém byl v textu ponechán tak jako amantist, amentisk, amatist; — i není příčiny, proč nad ním se pozastavovati, tím méně pak z textu jej vymýtiti.

Zkratky: Alb. Mag. = Albertus Magnus, a sice traktát jeho: »De lapidibus nominatis et eorum virtutibus«; citáty jsou podle latin. textu, který otiskl Büsching při článku »Die Kräfte der Edelgesteine atd.« v »Museum für altdeutsche Literatur und Kunst« II, p. 52—145.

Arnold = Článek Valentina Rose Aristoteles de lapidibus und Arnoldus Saxo uveřejněný v »Zeitschrift für deutsches Alterthum« XVIII, str. 311—455. Berlin 1875.

Diffenb. VII = jest VII svazek Du Cangeova slovníku ve vydání Henschlově o 6 svazcích, k němuž jako »Supplementum« pořídil tento VII. svazek Diffenbach. Frankfurt a M. 1857.

DuC = Du Cange, poslední vydání Pařížské v 10 svazcích 1883—1887.

GrTZ = Der Graltempel, otiskl Friedr. Zarncke v »Abhandlungen der philog. histor. Classe der Königl. sachsischen Gesellschaft der Wissenschaften«. XVII. Bd., p. 373—554. Lpzg. 1879.

LxrT = Lexer, Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch.

Megenb. = Megenberg, Das Buch der Natur, vyd. Frz. Pfeiffer. Stuttgart 1861.

Nov. Gloss = Novum Glossarium vyd. Diffenbach. Frankfurt a. M. 1867.

Preš. Slov. = Prešpurský Slovník.

Rajhr. = Rajhradský Slovník (=»Rozkochaný«).

von d. Krfft = »Von der Krafft und eigenschaften des Edelgesteines«, otištěno v »Museum f. altdeutsch. Literatur und Kunst« II, p. 56 nn.

* * *

Kat. 98—107.

Mnohe myſtrowſtwie dywoke
Czoz naywiſſi ſcolny znachu
to tey pan̄ye wykladachu
O mudroſtiech y o smy ſſle
bylem y nebilem czyſle
O poſſobie kazdey wieczy
yakz kto najwis mohl doſyeti

105 wſelykakim podobenstwym
to ta panna rozſafenſtwym
w kratkych letech wse vmyela.

Jde o výklad slov »bylém i nebylém čísle« (v. 102).

Erben, první místa toho interpret, jsa tím asi sveden, že slova »bylém i nebylém čísle« jeden verš tvoří, omylem obě přídavná jména »bylém i nebylém« pojal za dva přívlastky jednoho substantiva »čísle«; tím vytvořily se mu dva pojmy: »bylé číslo« a »nebylé číslo«, jichž však vysvětliti neuměl a nemohl; neb výklad jeho »fysika« — »metafysika« jest nemožný; zde tedy vězí základní chyba — *πρῶτον ψεῦδος!* — této jeho interpretace. — Všickni ostatní vykladatelé toho místa po Erbenovi prostě (skoro suggestivně) opakovali výklad Erbenův; — také Gebauer nevystihl smyslu místa toho; píšeť (Stč. Slovn. sb. v. »bylý«): »smysl temný«, v závorce registruje prostě Erbenův výklad »fysika«, »metafysika«, a dodává, že »bylý« snad = podstatný, a číslo = »učení«; — také při slově »číslo« jest tu naše místo prostě podřazeno pod význam »učení«.

My místu tomu takto rozumíme. Předložka **o** ve verších 101—103 třikrát položená zřetelně ukazuje, že o třech věcech mistři naší světici vykládali, totiž 1. **o** múdroštiech, 2. **o** smysle bylém i nebylém čísle, 3. **o** pósobě každéj věci. Z těchto členů jest třetí druhému, druhý prvnímu asyndeticky přiřazen; neboť ono *i* za slovem »múdroštiech« není kopulativní (nespojuje slova »múdroštiech« s výrazem »o smysle«), nýbrž jest polysyndetické, odnášejíc se k druhému *i* před »nebylém«, a logicky měl by tu vlastně býti slovosled »o i smysle bylém« atd., ale na zamezení horšího hiatu »*o i*« nežli jest »*i o*« jest anticipando *i* před *o* položeno; měl by tedy druhý předmět výkladů mistrů zníti »o i smysle bylém i nebylém čísle«; neboť že celý výraz »i o smysle bylém i nebylém čísle« tvoří druhý předmět výkladů oněch, tomu svědčí — opakujeme to — předložka **o** v čele výrazu toho položená. Polysyndesis pak ukazuje, že onen druhý předmět zdržuje v sobě v pododdělení dva členy (»i o smysle bylém + i nebylém čísle«) těsněji k sobě přináležící než ony tři (»o múdroštiech« atd.) a jaksi dvěma pojmy jeden, vyšší, nadřazený označující; — konečně pak ona polysyndesis neklamně svědčí, že přídavné »bylém« jest přívlastkem podstatného jména »smysle«, nikoli »čísle«. — A tak máme před sebou místo nemožného Erbenova problému »bylém i nebylém čísle« problém nový, totiž »i o smysle bylém i nebylém čísle«. Sám chiasmus, tímto formulováním našeho problému povstalý: »smysle bylém — nebylém čísle«, stvrzuje správnost naší formulace.

Než co znamená výraz »i smysl bylý i nebylé číslo«? Kontext celého místa tohoto od v. 96—111 tomu svědčí, že Kostus jediné své dceři chtěl dáti nejvyšší vzdělání své doby,

aby »stála na výši« tehdejší vzdělanosti a učenosti. Náleželo pak mezi podstatné předměty tehdejší učenosti též — ať to zkrátka dím — znáti text a glossu písem (hlavně svatých, ale i profanních), neboli znáti a rozuměti liternímu smyslu písem, a dále, poněvadž se tehdy věřilo, že za literním smyslem vězí, tají se (»latet mystice« Sp. Sol. III, V) ještě jiný smysl vnitřní, »duchovní«, znáti a rozuměti též tomuto duchovnímu smyslu. I nelze pochybovati a jest zřejmo, že »smysl bylý« na našem místě znamená text, a »nebylé číslo« znamená glossu písem. Vykládajíce tedy »najvyšší školní« sv. Kateřině o smysle bylém i nebylém čísle, vykládali jí o textu a glosse písem. — Následující řádky to určitěji vyloží.

Výrazem »smysl bylý« vyjadřuje se tu patrně smysl literní. Neb smysl literní vlastně v těch literách jest, vězí (odtud slul latinsky též pouze »litera« Sp. Sol. III, V, »literae veritas« ibid. II, XXIX), on z těch liter se čtoucímu vynořuje a do duše vniká, my čtouce vidíme těmi literami hmotnou skoro smyslu toho existenci; proto on pro čtenáře vlastně jest, jest jsoucí, reální, skutečný, jistý; a s tohoto hlediska směl legendista jej nazvati bylý (bez smyslu perfektního, jako »bylé nebylé mluviti«, »leda-bylý«). — Smysl literní sluje také proprius; též historia (Sp. Sol. III, V.) neb historicus (srovn. Komenský Methodus X, 113; Šmaha 177 jako »smyslný«), též litera, literæ veritas (viz výše) — i s těchto hledisk právem jej nazval legendista »bylý«. — Srovn. strslov. by lije = τὸ ὄν, po byliju = τῷ ὄντι, Miklos Lexic. palaeosl., též srb. zbilja veritas. (Vuk, Lexicon.)

Číslo, jsouc odvozeninou slovesa čísti, obráží v sobě rozličné slovesa toho významové odstíny. K našemu místu hledí Tristr. kap. 46, v. 2610:[1]) »Když Marido ze sna procíti, ten sen počě na svém srdci čísti«, t. j. přemítati o něm, jej rozbírati, »rozkládati« (Šach 294[a]), »vykládati« (Šach 291[b] »neuměl jemu snu pověděti a vyložiti«), (somnium) interpretari, t. j. onen druhý za vnějším zjevem utajený smysl hledati. Srvn. Dalim. 6, 14 v rukopise Zebererově: »Pěti prameny bude kvísti, to budú na kniežata čísti,« t. j. vykládati; viz též Jg. Sl. při slově čtu. K tomu srovnej ještě: »V hvězdách čísti« — »Cikánka z ruky štěstí i neštěstí čte.« Jg. Sl. A tak číslo na našem místě jakožto odvozenina onoho významu slovesa čísti, bráno jsouc ve smyslu objektivním neboli passivním, znamená obsah a výsledek onoho přemítání a vykládání, t. j. vyložený smysl, výklad, onen druhý za vnějším zjevem utajený smysl — glossu. (Srovn. strslov. »po čislu« = κατ' ἀναλογίαν Mikl. Lex. palaeosl.).[2])

[1]) Citát tento chybí v Gebauerově Staroč. Slovníku.

[2]) V staré češtině obvyklejší slovo pro výklad bylo též glosa, gloza, a »textum glossare« bylo glosovati (viz Geb. Stč. Slov. při těchto slovech).

Toto »číslo« neboli onen duchovní smysl sluje zde nebylý, poněvadž on hmotně v těch literách není, nýbrž jest skrytě utajen ve smysle literním (»subest sensui literali« Thom. Aqu. — »sub literali sensu continetur« Thom. Aqu. — »sub verborum integumentis« Pitra Spic. Sol. III, V). — on se vyrozumívá pod smyslem literním (odtud sluje ὑπόνοια); on nevynoří se čtoucímu z liter, nýbrž ze smyslu literního, on dostaví se jednotlivcům buď inspirací (zjevením a vnuknutím) anebo z bystré, důvtipné kombinace a čilé fantasie; on nemá té hmotné existence, není reální, nýbrž duchovní, ideální; proto právem ho směl nazvati legendista nebylý. — Smysl duchovní sluje též v rozličných odstínech tropologicus, allegoricus, mysticus, parabolicus, symbolicus, anagogicus, moralis, anebo pokud někdy pisatelům písem svatých do textu literního byl Bohem vdechnut, aniž oni o tom měli tušení, slul též θεόπνευστος; — a všecka tato synonymní pojmenování opravňovala též legendistu smysl tento nazvati nebylý.

Vývody těmito prokázali jsme, že smysl bylý = smysl literní, text písem, a nebylé číslo = smysl duchovní, glossa. Vykládajíce tedy »najvyšší školní« Kateřině o smysle bylém i nebylém číslo, učili ji znáti a rozuměti textu a glosse písem.

Pozn. Kat. 892 »čte na mě kakús vinu« má význam »shledává na mne vinu, poznává, uznává, ví« [(já) ju vědě v jednéj vině Kat. 848]. Srovn. AlxV. 2370 »Co sú řěči vašě, pro něž čtete mojú vinu?« = shledáváte, uznáváte. Proto číslo jakožto odvozenina této nuance významové znamená »poznatek, mínění, vědění, učení«. Na př. Kat. 1317. 1318 a ty velmi viece bludíš | sama od pravého čísla = od pravého poznání, vědění, učení Srovn. analogické místo Kpk. 672, 94. 95. du bist fere einwaldic | und rechter wiſheit erlan; — rovněž Kpk. 67, 36 die weren rechter witze bloz.

Správnost našeho výkladu slov »smysl bylý« atd. stvrzuje překrásné analogické znění legendy Kpk. 669, 16—21, kteréž místo vůbec zdá se, že bylo předlohou tohoto místa naší legendy; neboť tak těsně náš text ze všech ostatních Kateřin. legend přiléhá jediné k tomuto Köpkovu místu. Verše ony znějí:

hievon was ires herzen grift
getreten tief in die kunſt,
den vullemunt und iren dunſt,
die gloze meine ich und den kern
durchſach ir herze, alſam ein stern
ſlet mit geluchte in verre luft.

Tu slova »den vullemunt und iren dunſt« a »die gloze meine ich und den kern« jsou patrnou předlohou pojmů »bylý

smysl«, »nebylé čislo«, — »vullemunt« asi = smysl bylý, »dunst« = nebylý, »gloze« = číslo.

K tomu lze srovnati JV[3] 790: »per varias syllogismorum conclusiones, allegorice et metaphorice (rkpp. též metonymice), diserte et mystice multa cum Caesare disputavit,« kdež zejména »diserte et mystice« jest něco podobného jako »smysl bylý i nebylé číslo«.[1]) Místo toto poněkud volně a zkráceně tlumočí Inkunab. 69[v]: »so man von ir lesen ist, das sie durch allerhand schlofzred vil ding verbürlichen (srovn. 34[v] verborgnen) frembder und heimlicher fynn mit dem keifer hat geredt vnd difputieret.«

Než sv. Kateřina nenaučila se jen rozuměti textu a jeho duchovnímu smyslu, pokud byl od učených vykladačů vysvětlen, nýbrž ona uměla též samostatně příslušný text vykládati, a v průběhu naší legendy to prakticky s jakousi virtuosností také provádí. Tak ve vv. 1346 nn. vykládá výrok pohanského filosofa na pravého Boha křesťanského; — vv. 1862 nn. vykládá výrok Sibylly na vtělení Kristovo; — 1899 nn. vykládá proroctví proroků na příští Kristovo; — 2063 vykládá význam slova »člověk« [2]) Prokázaná tato interpretační obratnost naší světice jest v úplném souhlase s theoretickým v tom oboru studiem jejím u mistrů; a tento souhlas jest novým důkazem pravosti našeho výkladu.

I v ostatních legendách Kateřinských cizojazyčných čtou se umění toho průkazy, na př. Kpk. 676, 92 nn.; Kpk. 677, 2 nn. — Legendisté připisují i jiným světcům tuto obratnost (Kpk. 77, 46 nn. svatému Silvestrovi). — Vůbec »glossy« a »glossovati text« byly v středověké učenosti zcela obvyklé a obyčejné; za příklad stůj zde W. Straba »glossa ordinaria,« jíž Hus užíval (Flajšhans, »Literár. činnost M. Husi« 90, 91) atd. — Zejména v staré češtině Štítný několikrát vykládá, co »miení« »ono podobenstvie«; — sem patří »kniežky o hře šachové«, — sem »Staročeská Gesta Romanorum« (vyd. J. V. Novák 1895), kdež po jednotlivých povídkách následuje výklad »duchownye«, »allegoria« (177, 179 atd.), »mistice« (205, 227); — sem patří český »Alan« se svým hojným detailem; — známy jsou výklady Husovy »viery«, »desatera«, »na páteř« atd. — Srovn. též citáty při slovích glosa, glosovati Geb. Stč. Slov.

Zajímavý příklad výkladu profanního textu jest Epistolae obscur. virorum vyd. München 1827, str. 82, 83, kdež jakýsi student poslouchá mistra Ondřeje Delitsche, jenž »legit ordinarie Ovidium in Metamorphosiis, et exponit omnes fabulas allegorice et literaliter«.

---

[1]) Srov. náš článek »Studie« atd. L. F. XXI (1894), 53.

[2]) Již sám tento etymologický pokus svědčí, že legenda štokholmská není pouhé mechanické přetvoření některé cizojazyčné legendy.

Z toho všeho jest patrno, že vyhledávati za smyslem literním písem smysl duchovní jest v celém středověku všeobecně obvyklé, a znáti text a glossu že jest integrující částí středověké vzdělanosti a učenosti; že pak výklad náš výrazu »smysl bylý« atd. jest v patrném souhlase s tímto středověkým faktem, tož souhlas ten znovu ztvrzuje správnost onoho našeho výkladu.

Zkratky. JV[3] = Jacobi a Voragime Legenda aurea, 3. vyd. od Graesse 1890; — Ink. = Inkunabule německá vyd. v Štrassburce r. 1500 u Jana Grünningera; — Kpk. = Das Passional. Eine Legenden-Sammlung des 13. Jahrhund., herausgeg. von Fr. Karl Köpke 1852. — Sp. Sol. = Spicilegium Solesmense, vydal Pitra III. díl, 1855 v Paříži.

Prešpurští Počátkové a Vojtěch Nejedlý.

Od

Ferdinanda Strejčka.

I.

»V devatenáctém století vyšli »Počátkové nového básnictví« v Prešpurku na světlo, v nichž se s krvežíznivou hrubostí na Pana Dobrovského a jiné doráží, jako by pravda a krása jedem zvětřeného ducha mohla potřena býti. Všickni pravého dobrého vlasti naší vyhledávající muži zhrozili se té odvážlivé ošemetnosti ještěra tlamu rozdírajícího. Kdož by v osvíceném devatenáctém století od geniů Slávie, od krásocitných a spanilotvářných duší, od květu národu a pramene hluboké moudrosti takové syrovosti, tak neuhlazených mravů a zlého srdce se nadál? Než Muza mlčeti káže!«

Tak stýská si Vojtěch Nejedlý v Předmluvě k Bohyni, básni v osmi zpěvích. Výpady »na Pana Dobrovského a jiné«, mezi něž i básník sám náležel, hluboce ho urazily. Co zavinili napadení? Dobrovský r. 1795 v Pelcových »Grundsätze der böhmischen Grammatik« podal na str. 209 a n. svoje názory o české prosodii, a básníci družiny Puchmírovské i jiní pozdější se pravidly Dobrovského řídili. Dotud zásluhy Dobrovského i nejstarších našich básníků z doby obrození byly všeobecně uznávány a oceňovány — a nenadále takový obrat »v osvíceném devatenáctém století«!

Vojtěch Nejedlý, který v Uvedení k Bohyni líčí nám stav jazyka českého do r. 1788, pak zásluhy Vydrovy, Thámovy, Procházkovy, Dobrovského, Puchmajerovy, Hněvkovského o nový rozkvět literatury české, uváděje skromně i svoje jméno mezi

nejstaršími básníky, prozrazuje nám v dalších řádcích příčiny odporu proti Dobrovskému v Počátcích, jak si je asi sám skombinoval. »— — — 1818 vyšli Počátkové nového básnictví v Prešpurku na světlo, a aj, divy se vyrojují, na kynutí krása v potvory a prach v božství se mění a obrové všemu světu hrozice a hanami své duchy vyšňořujíce zvrátí pravdy hrad, nový svět, nový duch povstane, tvorcové jen řeknou: »Světlo buď!« a Homerové, Sofoklesové a Pindarové z prachu se vinouti budou. Tato prosodie Časomíra již dávno předtím, však jen v chatrném oděvu po Čechách putovala hledajíc milovníků a všudy s opovržením a posměchem zahnána byla; nic neprospěla dopisování, nic nepomohla sladká rozmlouvání ani pletichy kované s to nebyly, aby se jí cesta na Parnas proklestila. Hinc illae lacrimae! (Teren.) Manet alta mente repostum iudicium Paridis spretaeque iniuria formae et genus invisum et rapti Ganymedis honores (Virgil). Závist a msta a žízeň vlády nezkrocená v srdci hořely a všecky ducha zbouřeného mocnosti na to se srazily, aby se palma z rukou oslaveného Dobrovského vyrvala.«

Není těžko uhodnouti, na koho tu Nejedlý hlavně míří. Míněn tu Jungmann, který již r. 1804 zastával se časomíry ve zvláštní rozpravě nadepsané »Nepředsudné mínění o Prosodii české« a věnované »P. pánům vlastencům a českého básnířství milovníkům.« Spis ten poslal v rukopise po čelných básnících českých, aby o něm vyslovili své mínění. Ale nikdo se na stranu Jungmannovu nepřiklonil a tak mimo dva málo rozhodující básníky V. Stacha a V. Hřiba časomíra do r. 1818 neměla zjevných přívrženců. Avšak Jungmann, ač i po r. 1804 básnil přízvučně nechtěje plouti proti proudu, v zápalu svém pro časomíru přece neochabl. Když r. 1818 vyšli Počátkové, poznala družina Puchmírovská, ač spisovatel nebyl podepsán, ihned původce. Puchmajer a snad i Nejedlý a Hněvkovský byli z oněch básníků, kteří svého času čtli »Nepředsudné mínění«, a nyní v Počátcích shledali se s myšlenkami, Jungmannovým z r. 1804 nápadně podobnými, ano i s výrazy úplně souhlasnými. Ihned usoudili, že Počátkové vyšli na podnět Jungmannův. Dnes ovšem jest jisto, že Jungmann o Počátky nejvíce se přičinil, ale proč tak nepřátelsky proti Dobrovskému a tehdejším básníkům vystoupil, dosud určitě nevíme. Josef Král [1]) píše o tom v Listech filologických z r. 1894, na str. 10: »Mně je nepochybno, že příčiny tak příkrého vystoupení proti Dobrovskému v Počátcích nejsou nám

[1]) Z pojednání O prosodii české od J. Krále v Listech filologických z r. 1893 a 1894 čerpal jsem nejvíce zpráv. Mimo to použil jsem Předních křisitelů národa českého od Antonína Rybičky (v Praze 1883) a Života Josefa Jungmanna od Václava Zeleného (v Praze 1874). Velmi platně posloužily mi dopisy Vojtěcha Nejedlého Šebestyánu Hněvkovskému, r. 1905 Museu král. českého věnované, jakož i dopis Šeb. Hněvkovského Františku Štěpničkovi.

známy všecky.« Za jednu z hlavních příčin pokládá se střízlivost, s jakou Dobrovský provázel snahy Jungmannovy. Ale Nejedlý a snad i jeho druhové byli s úsudkem brzy hotovi. Příčiny byly »závist a msta a žízeň vlády nezkrocená«. Nedivíme se tomu, pročítáme-li některá místa Počátků. Jak neuctivě tu psáno o Dobrovském, vysvítá již z těchto nejvýznačnějších míst:

(Str. 13.) »Základ té nové prosodie, totiž přízvuk na první vždy slabiku kladený, byl ode »hlavy všech učených Slávů« téměř sedmnácte let, jakož sám kdesi praví, vyzkoumán. Dlouhý, předlouhý čas, kterýž při učenosti tohoto vážného starce velikým, ba hlavním důvodem pravdy jeho státi se může! A nemýlím-li se, on a nižádný jiný se jediným jejím důvodem stal, ježto jiných podstatnějších, sedmnácte mním důvodů, jenom jeden na léto počítaje, z přirození rytmu a tolikéž z přirození řeči naší vzatých, a pak konečně sedmnácte tisíců veršů, nezplna tři na den bera, pravdu oněch základů ztvrzujících, v letopisích literatury české nadarmo hledám.«

(Str. 21.) »Místo důvodů čekaných slyšel jsem několik samovládných rozkazů a nálezů, jako dětem od mistra dávaných, jimžto duch svobodného umělce, čím důstojnější jest, tím se více protiviti musí.«

(Str. 24.) »P. autor předpoloženého pojednání, v němž z nedostatku světlé známosti prvopočátečného umění rytmického nejináče než metrického rytmus i rým, měření a počítání slabik hezky jsou pomateny, nevím z jaké nevyzpytatedlné příčiny se ostýchal domnění svého jasnými důvody utvrditi: nic zajisté takového nepřednesl.«

(Str. 83.) »Stížnost tedy taková (že totiž řeč naše má mnohá slova nehodící se do hexametru, jako milujete-li májový) jen od nevědomých, nepocvičených, v klassické starožitnosti docela nezběhlých a řečí, jejichžto rozdílnou od naší povahu nám na odpor a vzdory vystavují, jen z grammatiky jakousi chudou známost majících pocházeti může.«

Stejně odmítavým, pohrdavým tónem mluví se v Počátcích také o dosavadních básnických produktech.

(Str. 55.) ». . . naši veršovci ve dvou hodinách, a je-li který zpozdilejší, ve třech přece s řemeslem svým, prosodií a metrikou — o poetice slova nedím, té komu Bůh nepopřál, všickni svatí neukují — hotovi jsou, a tu potom Nebohem nadmutí, až milo, poletovati počnouce, těmi nejstrakatějšími veršíky, jež oni rytmy zovou, s Parnasu svého dští, jako by cedidlem tříbil, a frkají, jako by z pytla sypal: právě proto ale také všecky ty jejich vítězozpěvy, truchlozpěvy, mnohozpěvy, málozpěvy, výzpěvy, prozpěvy, zázpěvy, dozpěvy a nedozpěvy, a jak je ještě jinák nazývati mohou, sotvaže vznikly, vadnou a chřadnou, a jako bublina větrem zavanutá, dříve než země doletí a podiv světa na se obrátí, v povětří se rozplývají. Naše klassičnost!«

(Str. 86:) »Eurypides jednou na složení tří veršů tři dni pracoval. Ale ti tam panáčkové, kteří by za hodinu celou smutnohru sepsati chtěli, nevědouce, jak těžké a nesnadné jest vytvoření jen jediného klassického monologu, pověz, nejsou-li to šumaři? To jest právě zkáza naše, že ta nová prosodie tak prachsnadná jest; tudy každý, ukovav mizerný řádek, kterýž on však v řeči své veršem zove, básníkem se býti mní a po básnířství se sháni...«

(Str. 87.) »Jest to vůbec velmi zpozdilé, ba smutné, že naši básníři se práce urputnější a stálejší tak hanebně štítí, nevedouce nižádné o zdokonalení veršů svých péče. Kdyby si jen říci dali, že lehkou prací i ten největší duch přece nic výborného nestvoří, a že mizerný básníříček jest to nejbídnější a nejpotupnější pod sluncem stvoření — kdyby sobě jen říci dali — ale proč nadarmo mluvím? Kdo toho ještě sám neucítil, kdo neucítil mizernosti řemesla takového, toho můj slabý hlas na poušti k rozumu nepřivede: toho jen vlastní zkušenost poučiti musí, že plod okamžení jednoho nemůže nesmrtedlnosti zasloužiti, ani hříčka dětinská světa podiv na sebe neobrátí.«

(Str. 91.) »Naši básníři, co by byli měli řeč libozvučnou činiti, dosavád jen ještě vždy jako v závod ji zohyžďovali.«

(Str. 101.) »Naši novější básníři též slabiky počítají a rymují způsobem ode starobylého jen na oko rozdílným: však při tom libozvučnosti nehledí, nýbrž rýmem zaslepení jsouce, spočítané své a po domnělém přízvuku zřízené slabiky a rýmy za metrické verše vydávají. Tudy se stává, že u nich ani toho, čeho u starých a lidu, libozvučnosti, ani toho. po čem se ve svém vytržení shánějí, časomíry není. Když tak někdy ty nové přízvučné verše čtu, nevím, hněvati-li se či žalostiti mám. Komu osud milé řeči naší na srdci neleží, nechať nedbá na to; já ji tak zpotvořené a zdrancované bezžalostně viděti nemohu.«

(Str. 110.) »... jest truchlé synu vlasti pohledění na vlast zpustlou léta 1620, truchlejší ale pohledění na touž vlast zotavující se od čtyřiceti let na konci léta 1817, anto pracující na osvícení jejím národu vůdci a ustavníci žíznícímu a lačnícímu lidu svému ničeho krom špatných rýmů k okušení podati neumějí; — — — ježto, kdyby proplýtvaný nezdářným tím špačkováním a papouškováním rozum k jiným užitečnějším prácem byl vynaložen býval, cizozemci by se záviděním na zahrádku českou vzezírali.«

Takové a podobné odsudky a výtky nalézáme v Počátcích ještě častěji. Není tedy divu, že napadení pokládali je za spis »jedem zvětřeného ducha« a že ihned pomýšleli na odvetu. Z prvních, kdo se rázně chtěli ozvati, byl V. Nejedlý. Ant. Rybička míní, že Vojtěch Nejedlý »zdělal svoji báseň na vyzvání bratra Jana a jiných přízvučníků,« ale z dopisů V. Nejedlého Šeb. Hněvkovskému dá se spíše souditi, že myšlenka v posměch uvésti spi-

sovatele Počátků vyšla od Vojtěcha samého a že vážnou odpověď očekával od Dobrovského a Hněvkovského. Vojtěchu Nejedlému, který jako básník té doby nejplodnější a přáteli přeceňovaný cítil se asi dotčen nejvíce, především jen na tom záleželo, aby ostré střely Počátků co nejdříve otupil. V březnu r. 1818 Počátkové vyšli a v prosinci téhož roku satira Nejedlého byla již zhruba hotova.

Píšeť Šeb. Hněvkovskému dne 28. prosince 1818 z Mirošova: »Nejmilejší příteli! Byl jste v Praze, tedy od Vás se něčeho dovím. I já jsem se pustil do práce proti těm hanebným utrhačům a sice do básně Nová bohyně, kde i Vy jmenovitě jako přední osoba, Dobrovský — a o Puchmajerovi jen jako v tom básnictví o Jaroslavovi zmínka. Zda-li co po tom bude, uvidím. Bratrovi jsem 2 zpěvy poslal na ukázku. Bylo by k vinšování, aby i nyní Dobrovský svou prosodii celou vydal. Zde Vám opisuji několik písní[1]) sprostého lidu, co se za důkazy hoditi mohou — jak mi napadají. Iambické verše: Klekání zvoní, čert bábu honí, v tom černém lese čert bábu nese. Vy kluci, prtáci, pomodlete se! Trochaické verše: Vrána letí, nemá dětí, my je máme, neprodáme. — Perem, perem šátky na ty boží svátky; perem, perem košile na ty boží neděle . . . Koleda, koleda, Štěpánku, co to neseš ve džbánku? Nesu, nesu koledu, upadl jsem s ní na ledu; psi se na mne sběhli, koledu mi snědli. — Jako Římané v iambických verších samých čistých iambů neužívají, tak i my v trochejích mícháme spondej, odkud větší příjemnost a rozmanitost.«

K témuž listu pak bylo dne 7. ledna 1819 připsáno: »Co jste mi o té intoleranci psal, jest to lítostné, že takoví oslíčkové tak se zpírají a všecko, což krásného, zkaziti chtějí. Však se jim to nepovede! Žádný z nich není nic v stavu vyvesti. Jungmann všech těch pletich tvůrce jediné ze závisti, nemoha ničehož vyvesti, ty roztržitosti dělá, aby si jméno získal, kloučky snadno ke všemu nabádá a snad po celých Čechách málokdo od něho cos čte — také všudy neznámý jest. Však i zapotřebí odporu, aby ty hanebnosti utichly. Zapotřebí bude, abyste, jak ta refutací vyjde, i své básně vydal a bratr mé, a já doufám, že všudy ctěny budou; jestliže naše neuhlazené básně té pochvaly došly, čím více nyní Proč bychom z prosté stydlivosti málo o sobě soudili, když celý národ a moji [slovo nečitelné] naše práce sobě jako Římských oblibují. Po všech Čechách ten úsudek jest —

[1]) Tímto dopisem potvrzuje se domněnka J. Krále, že Hněvkovský užil rad svých přátel pro své »Zlomky o českém básnictví, zvlášť o prosodii« (v Praze 1820). Neboť Hněvkovský píše tam na str 21: »Také mnohé písně v krajích pozůstávající, netlačené, se nalézají, ježto přízvučná pravidla ztvrzují, jakož: »Vrána letí.« »Klekání zvoní,« »Hastrmane,« »Otloukej se, kozí pysku,« »Perem, perem šátky,« »Koleda, koleda, Štěpánku,« a j. v.«

tito trpaslíčkové jak se vypínají. Půjdete-li do bratra [tak omylem místo do Prahy], ať Vám bratr přečte té Nové bohyně ty dva zpěvy, a bude-li zač státi, i s svým jmenem jsem hotov to vydati, aby tak v posměch uvedeni jsouce a poraženi pravdy střelami, víc bouřiti nemohli.«

Nezdá se, že by výrazem »poraženi pravdy střelami« bylo míněno uvádění věcných důvodů pro prosodii přízvučnou, spíše se podobá, že básník chtěl stranu protivnou usvědčiti z nekalých úmyslů a ze strannictví. Rybička píše sice v Předních křisitelích národa českého, že V. Nejedlý »usiluje způsobem satiricko-allegorickým prosodii přízvučnou naproti časomíře hájiti a přednosti a krásy, kterými onano nad tuto vyniká, na oči vystaviti,« ale dohadoval se toho pouze z obsahu prvého zpěvu, kde ovšem Nejedlý prosodii Dobrovského i jejího původce vynáší, ale nějakých důvodů pro ni ani tu ani v dalších zpěvech se nedočítáme. Bylo by také bývalo nemístné pro věcnou polemiku voliti formu básně satiricko-allegorické.

Z dopisu vychází také na jevo uvedená již domněnka básníkova, že Jungmann »ze závisti ty roztržitosti dělá«, ale i sebedůvěra, s jakou si sliboval úspěch od svých básní. Odmítavá kritika Počátků tedy ho neskličila. Všecky svoje veliké epopeje: Karla IV., o němž začal pracovati již r. 1802, Přemysla Otakara v Prusích, Vratislava i Svatého Václava měl tehdy v rukopise, čekaje příhodné doby, aby je vydal. V Hlasateli z r. 1818 uveřejnil dvě ukázky, totiž zpěv první z Vratislava a část osmého zpěvu z Karla Čtvrtého Ale těmito básněmi svými protivníky o přednostech přízvučného veršování nepřesvědčil, neboť vyšly teprve v letech 1835—37, kdy boj o českou prosodii na venek byl již dobojován.

Refutací, o níž se Nejedlý zmiňuje, míněno snad vystoupení Dobrovského, které se v tehdejších kruzích skoro na jisto očekávalo, anebo Hněvkovského, což dalo by se souditi také z toho, že Nejedlý píše na začátku svého listu: »I já jsem se pustil do práce.«

S básní svou, které předeslal Předmluvu a Uvedení, byl básník úplně hotov 1. května 1819, kdy datována Předmluva. O podkladu satiry své píše Nejedlý v Uvedení: »Základ této básně jsou syrovosti, chlouby, pletichy a nesnášelivost nových zákonníků; vyjádření taková, jakých ti páni buď v svém spisku aneb ve svých listech o sobě a o jiných užívají, a vznešenost, jíž se bezpochyby z Longina naučili, tak tmavá, že jí žádný neporozumí.«

V Bohyni jednají jednak osoby allegorické, jednak tu vystupují v rolích buď charakterních nebo intrikánských tehdejší známí spisovatelé čeští. O některých pak děje se tu jen zmínka. Osoby allegorické jsou: Dobrovinka (přízvučná prosodie Dobrovského), Časomíra, zvaná též Cmírka nebo Cmíralka, Královinka

(Královédvorský rukopis), Umka, jinak též »babka rusá« (Musa Jungmannova), Větrolinka (zpěv), Bručna (hudba), medvědář s medvědem a opičkami (poesie jarmareční), myslivec a uhlíř (poesie národní), prorokyně (přátelská kritika), páni radové (veřejné mínění), pán paláce (český čtenář), pán hradu (český národ), sluhové hradního pána (čeští spisovatelé), pěvkyně ve hradě (česká poesie), Vtip.

Z literárních osob vystupuje tu Jungmann (Králík), Dobrovský (otec Dobrovinčin), Šafařík (Hrubec), Puchmajer (Jaroslav), Hněvkovský (kuchtík v paláci), Štěpán Leška (mistr Štván), Štěpánek (mládenec divadelní kusy prósou píšící), Rosa (otec Časomířin), Pařízek? (Vrabec).

Narážkami uvedeni jsou v básni Blahoslav Benedikti (hromný větrník, jinak též Bradáč, syrovina z Uher), Štěpnička (Hromovod Satyr), Hanka? (vyskočilek šplechtavý), Stach.

II.

Obsah Bohyně jest tento:

(Zpěv první na str. 27—48 ve 44 strofách.)

Dnes si budu o hlubokých
zákonnících vyzpěvovat,
jako oni do vysokých
snů se dýmem proletovat,
krásné chrámy bořit,
nemotory tvořit,
bráti karabáče,
nechtí-li se kořit,
na mdlé chuti znáče.

Spanilí průkopníci umu a svobody, pomozte staré zvyky a nedouky potírati! Časomíro, utvrď vládu »zvětřeného svobodníka«! Náš milý Králík stal se bohem, předstihnuv nedouky andělskými zvuky — jděte mu líbat ruce!

Na jaře v máji vyšla z háje krásná panna a všichni milovníci krásy k ní se hrnuli a ctili ji jako bohyni. Za milostného zpěvu spanilé panny jasnila se čela, chrámy nerozumu se bořily. Otec s rozkoší patří na půvabnou dceru a na její čaromoc. Jediný sobík netěší se z úspěchů božské panny. Ze závisti a žebravosti pojme úmysl »zhyzditi jímající květy krásy«. Vždyť i on má vnadnou dceru a tu musí svět jako bohyni uctívati. Svolal tedy »dýmu milovníky« a výmluvnými slovy vynášel vnady své milostenky. »Čas jest svrchovaný,« řečnil, »abychom otrávili zdravý rozum. Nebudeme přece sami stále vodit Čechy, aby se obdivovali cizí panně.

Čas jest ach, čas svrchovaný,
aby vstala tvorná světla,

stařec mřel, hrad milovaný
zbořil se a moudrost spletla,
aby pocty věnce
vily pro milence
věčné milostenky,
k prsům oslavence
tiskly vřelé ženky. (15)

Veďte mou dceru na podivy, ať se jí svět koří! Tupte starce, nedbajíce jeho zásluh. Já jsem bůh, slunce, hrom a sláva, krása, duše světa všeho. V boji nezvítězí moudrost, sláva ani mírnost, nýbrž jen smělost.«

Žáci přísahali Králíkovi, že vycedí krev za svou modlu. Potom namlouvají lidem, jaké krásy novou bohyni uvidí. Zvědaví lidé s napětím očekávají příchodu vychvalované modly.

Ha, aj! Slouhů hejno kleká
pějíc slova neslýchaná;
bohyně se nese,
jako stín se třese,
cit i duch svůj tají,
oko mrtvé pne se,
bohyni-li znají. (36.)
Ráda by i prováděla
okouzlení pod nebesy,[1])
aby srdce zkamenela
lidská zázraky a plesy,
páv se k nebi vnesla
a aj, chromec zklesla
hanby do propasti
nemajeci vesla
v duchu nebes vlasti. (37.)

Lid vypukl v smích, žáci se zarazili, mistr pak

»zaběhl mezi sovy,
by jen po tmě slovy
výtečnými zpíval
a se v řásy rovy
s společníky skrýval«. (42)

V tom přichází otec se svou líbeznou dcerou. Všichni ji oddaně ctí a dívky korunují otce věncem slávy.

(Zpěv druhý na str. 49—81 v 66 strofách.)

O půlnoci Králík procitl mezi rovy ze mdlob a spěchal pomaten domů, jsa rád, že ušel pomsty. Jak se zděsil, spatřiv doma dceru svou schlíplou jako oškubanou vránu. Naříká, nevěda

[1]) Jest to odpověď na toto tvrzení Počátků (str. 88.): »Jest to nesmírný rozdíl mezi rytmem časoměrným a ducha prázdným rýmem novějších časů. Onen se lehounkou nese perutí v povětří jako orlice, tento po zemi kejchavě co čáp a jako v poutech poskakuje; a půjdeme-li dále, orlice volným letem tu rychleji, tu povlovněji, buď výše, buď nížeji k cíli silně kvapí: čáp jednostejným vždycky skokem zdlouhavě a slabě tamže usiluje.«

si též rady, jak vlastní hanbu přežije. Přichází k němu Hrubec, dodává mu mysli a slibuje mu pomoc. Králík se vzpamatuje. Hrubec vytasí se s plánem, podle něhož společně, on křikem, Králík úskočností, dobudou prý vítězství. Králík ihned zase hrdě se vypíná, vynáší se nad Homera a nad Horacia a slibuje si mnoho od budoucnosti. Vidí v duchu, jak neposluchy tvrdě trestá, jak vše mu jest poddáno. V největším rozohnění pohlédne na svou dceru a rázem vystřízliví, neboť shledá, že leží zcela bezvládně. Domnívaje se, že jest mrtva, naříká:

»Rád bych plakal, rád i zpíval
hromovládnou líbezností,
by se Dobrovský i díval
s závistivou žehravostí.
Ach, nic naplat chtění
v ledném rozhorlení,
ach, Řek ve své moci
k mému oslavení
nejde ku pomoci! (28.)
Co svět pomlouvačný řekne,
že má lyra nevyletí?
Sok mne nelítostně sekne,
Pindar budu posměch dětí.
Milek umřel otci
a ten nemá v moci
ani slzy jedné!
Ó mři, duše noci,
pukni, srdce ledné!« (29.)

Tak Králík předstírá veliký zármutek. Hrubec ho konejší, pochlebuje mu a slibuje, že dceru vrátí otci. Radí Králíkovi, aby řekl: »Vdám tě, milá dcero!« Králík poslechne a již leží si otec s dcerou v náručí. Dcera Králíkovi ihned připomíná slib a přeje si za ženicha básníka. Králík ji vede za bránu v místa, kde se scházívají milostníci, aby si volili milenky. Dcera chce jen Jaroslava. Králík však pochybuje, že se bude líbiti Jaroslavovi, který má »moudrost milou, třenou jemnost sluchu, i cit i chuť čilou«. Dcera v lítosti své pohrdá jinými nápadníky. Králík ji těší, že brzy hoch ji stiskne jako ženku.

Zde jest. »Naší slávy květe,
proude milé srdečnosti!
Tobě Melpomene splete
věnec věčné spanilosti,
jestli na divadlo,
které prósou zvadlo,
vstoupíš s krásnou ženkou,
věkům za zrcadlo
budeš s milostenkou.« (44.)
Mládenec se rdí a kloní,
mizí nepromluvě slova.

Králík se rozpálí hněvem. Dcera však doráží na otce a spílá mu:

»Jestli, kostrbáči, na tě
patřím, ošklivostí blednu;
byť's mne můru zakryl v zlatě
ryzím od hlavy až ke dnu,
ach, kdo na potvoru
z rozkošného sboru
bez šklebení vzhlédne?
Podobámť se moru
v noci jako ve dne. (50.)
Tvá to, plaziteli, vina,
že jsem bídná starou pannou!
Ani nádeníček syna
nechce nakaziti hanou.
Mé přec srdce hoří;
proč tvá hlava tvoří
samé nemotory—
a jen šalbou moří
ušlechtilé sbory?« (51.)

Dcera dá se do Králíka, který strachem se krčí. Srážku ukončí Hrubec, který Cmírce slibuje muže. Cmírka radostí ho zlíbá. I Králíka ujišťuje Hrubec, že zjedná dceři jeho milovníka. Bude jím »hromný větrník« z Uher. Než však přijde do Prahy, radí Hrubec Králíkovi, aby zatím užil lsti a stavěl se, jako by litoval svého pobloužení. »Získajíce čas, poženeme pak útokem z Uher, z Čech i z Vídně. Do Vídně pošleme »vyskočilka šplechtavého,« aby na odpůrce stříkal hodně jedu.

Já co hlava syrovosti
jako buben hlučet budu,
že jak Husa v prchlivosti
spálím milovníky bludu;
mých han svět se lekne,
pomatenec klekne:
»Odpusť, slávy hrade,«
s bázlivostí řekne
a se k nohoum sklade.« (63.)

Domnívali se, že již mají vyhráno, ale naskytla se jim překážka.

(Zpěv třetí na str. 82—128 o 94 strofách.)

Hrdý Králík chce zříditi v Čechách svou diktaturu. Bez jeho vůle ani stín nemá se hnouti po krajině, vše se musí díti na jeho pokyn. Hrubci dává rozkaz, aby byl vykonavatelem jeho vůle. Tak doufá svou vládu utvrditi. Než Hrubec slyše, že by měl býti Králíkovi poddán, staví se na odpor prohlašuje, že jemu přísluší správa a božská sláva, jiným pak práce.

»Svobody a slávy mstitel
nepřipustím ukrutenství,
buď si poddanosti ctitel,
tvoř si v hlavě příkořenství,
tebe-li se zbavím,
v letu hromy stavím.

Co si počneš, střelo?
Dokud tebe slavím,
tvé se stkví jen čelo.« (6.)

Králík se zarazí, zlostí nedýchá a je celý pomaten nenadálým odporem. Ale věda, že s Hrubcem nejsou žerty, chce ho úlisnými slovy uchlácholiti. Hrubec, dosud rozkacený, vyhrožuje mu, že podvrátí jeho vládu. Králík je tím velice sklíčen, ale přes to se rozhodne, že zkusí »vztekem zahnati vzteky«. Hrubec vida, jak Králík o něčem uvažuje, oboří se naň znovu a vyčítá mu jeho úlisné chování. Králík dodá si odvahy a stejně prudkým tónem jej tupí. Hrubec nanejvýš rozčilen volá:

»Nevděčníku, já jsem z bouře
tebe vytrhl zmatenosti!
Tvému božství poctu kouře
zradil krásné nevinnosti.
Já i Jidáš svého
mistra vznešeného
prodal tintěrkáři,
teď dle umu svého
platíš mi co žháři. (25.)
Já tě — však co řečí trolím
nadutého nájemníka?
Jinou cestu pro mstu zvolím,
zjevím světu pekelníka;
jako k soudu trouba
zavzním, že jsi houba
cizí učenosti,
sám jen dým a chlouba,
sídlo ouskočnosti!« (26.)

A tak ještě dále Hrubec dává zakoušeti Králíkovi svého hněvu, ale na konec přece nabízí smír:

»Já a ty a Bradáč třetí
buďme umu rozsudkáři.
Jak kdo z mozku na svět letí,
jako vážní tintěrkáři
na trůn sednem soudu,
natřem pravdy oudu,
až mu srdce ztrne,
v rozsouzení proudu
s nás se hana hrne.« (30.)

Ať je to kdokoli, Homeros, Vergilius, Lucretius, Horatius, žádný neujde naší hany. Kdo dbá slávy vlasti, jest blázen, nás těší jen sváry a nadvládí. Zavádějme novoty, mařme nedouky a oslepujme nedospělé slavnými jmény!« Potom Hrubec zlíbá Králíka a odebéře se mezi klevetáře, aby jim vykládal svoje rozumy. Králík zatím spisuje. Je tak do práce zabrán, že ani nepozoruje svou dceru, která nad ním stojí. Až její hlas vyruší ho z jeho práce. Vzletnými slovy věští jí slavnou budoucnost a vynáší její čaromoc:

»Duch můj větří u vidění,
jaká krása, jaké zpěvy,
jaké lidu pomatení
ve svatyni božské děvy!
Sem i Francouz běží,
Vlach se záštím ježí,
na mne žehrá Němec,
s vytržením leží
v chrámě cizozemec! (44.)
Řek i Říman puká zlostí,
že má zpěvů božských sladkost
převýšila výtečnosti
vážnost římskou, řeckou hladkost,
že mé divné lety
přesvědčily světy
o mém ozbožnění.
Jaké vonné květy!
Jaké krásy stkvění! (45.)

Jak zazáří můj duch! Nikdo z celého světa se mi nevyrovná! Budu slavnější než všickni geniové všech národů i věků.

Konec bojům! Časomíra
spravuj všecky čilé duchy!
Jeden pán a jedna víra
řád buď pro vás, neposluchy!
Dceru modlu mějte,
předních míst mi přejte,
mou se krmte stravou!
Sice v pekle pějte
se svou tvrdou hlavou.« (48.)

Z jeho blouznění vyruší ho Hrubec nemilou zprávou, že Hromovod je v Praze. Králík dá se do pláče. Bojíť se Satyrových hromů. Nezbývá mu než opustiti Prahu. Ukládá svým učedníkům, aby po tmě nepřítele jeho pokoušeli. Sám neoslepí ho ani zlobou ani učeností, neboť protivník jeho je vtipný, moudrý a statečný. Dále se diví Králík, že pomocník z Uher dosud nepřichází. Vyzývá Hrubce, aby mu pomohl v nesnázi. Ale ten zříká se všeho boje a uvoluje se jen vyzvídati nepřátelské plány. Tím však Králík není upokojen; běduje, jak on i jeho dcera jsou opuštěni a zrazeni. Vytýká Čechům nevděk a strachem je všecek rozrušen a zmaten. Uklidní ho na chvíli žák, který s ním sděluje, že není nebezpečí, že netřeba se mu báti o slávu. Na Králíkovy otázky vypráví dále žák, že viděl Hromovoda, jak se smíchem směle si vykračoval. Králík tuší v tom úklady a upadá v chorobný stihomam. Vědomí mu vrátí hlas, který mu oznamuje, že nepřítel již zmizel z Prahy. Králík hned počne opět osnovati smělé plány do budoucnosti. Ale rozvážný Vrabec, který jeho řádění náhodou pozoroval, radí mu, aby zanechal všech pletich a zdárně sloužil vlasti. Králík je rád, že je po bouři. Unaven klesne na lůžko, ale ani ve snách nemá pokoje.

(Zpěv čtvrtý na str. 129—163 v 60 strofách.)

Hned ráno známí Králíkovi, dověděvše se o jeho zmatenosti, spěchají k jeho lůžku. Přivedou k němu mistra Štvána, který nad Králíkem krčí rameny. Vidouc to Cmírka, ze zoufalství chce si sáhnouti na život, neboť nyní je ode všech opuštěna. Odcházejíc, ohlíží se, »chytí-li kdo zoufalkyni.« Nikdo se k tomu nemá. Na štěstí vzdychne v tom Králík a dcera jako střela letí k němu. Králík znenáhla probírá se z mrákot. Přítomní odcházejí, poznavše jeho pravou povahu. Králík s dcerou padnou si do náručí a umlouvají se, co podniknou na svůj prospěch. Na večer jde Králík sám na procházku.

A jde na procházku k spolkům,
kde vtip olověný sedá,
kde se posmívají volkům,
kterým moudrost bloudit nedá,
kde se krása haní,
jest jen hrubost paní,
vládnouc světem módným.
Těm se Králík klaní
ptákům ctnosti škodným. (18.)

Tam posuzují panny rozličných vlastností a různých půvabů. Náhle však všecko obdivem tichne. Přichází panna nevídané krásy, jejímž vnadám nikdo neodolá. I Králík je jejími půvaby okouzlen. »Otrok vznešenosti koří se a bledne.« Všude provázejí božskou děvu jeho roztoužené zraky. Pozdě želí, že šel na procházku. Žehrá sice na pannu, že jej zatemnila, ale při tom je k ní poután nezdolnou mocí. Když se vrátí domů, Cmírka hned pozná, jaká se s ním stala změna, a proto zuří a naříká. Právě přichází Hrubec a Cmírka jej varuje před Králíkem, který by i jej mohl svésti. Hrubec oboří se na Králíka, který strachem padne na zemi, a hrozí mu, že jeho hanebnosti odhalí. Odkvapí mezi lid a líčí skutky lstného panovníka. Lid se stydí, že se dal klamati. Zatím Králík »kleje mrzkou Časomíru,« touží po krásné panně a nikde nenalézá klidu. Cmírka hlídá ho jako drak. Králík, patře na ni, uznává, že ona vlastně je příčinou jeho slávy, když by se jí zbavil, před soky by neobstál. Rozhodne se, že od Časomíry neupustí, ale v srdci znovu se mu ozývá touha po božské Královince. Upraví se tedy jako »módník strojný« a vykrade se z domu jako liška. Bez pohromy dostane se do chrámu, kde božská Královinka shlíží na své obdivovatele. Králík padá k jejím nohám. Královinka se táže:

»Kdo jsi, že se s všetečností
ke mně jako k sestře vineš?«

Králík odpovídá:

»Známý světem výtečností,
Bůh i, láskou-li mi kyneš.

Vlaši Eneáše,
židé Eliáše
divotvůrce ctili,
a mne Hrdonáše
Češi oslavili.« (56.)

V dalším rozhovoru chlubí se Králík, že je ploditelem Časomíry. Královinka namítá:

»Ploditeli Časomíry!
Hledí-li kdo s potěšením
na Záboje, na Lumíry,
koho sepneš potřeštěním
lyry hromohlučné?
Slyš jich trouby zvučné,
lásky sladké pění,
i tvé ucho tučné
cítí okouzlení. (58.)
Slyš své Časomíry hluky,
jako Scyla drtí city,
spíná čarodějné zvuky
rušíc vnadné krásy byty.
Ach, tvá Umka slepá
darmo struny tepá,
místo příjemnosti
jak had sebou klepá
v prachu ničemnosti.« (59.)

A Králík volá:

»Odpusť, krásocitná duše,
odpusť svému otrokovi,
jestli pokoj plodný ruše
zkalil krásu stařečkovi
jako ještěr z pekla.
Ach, mou hlavu spekla
žízeň po novotě,
prv mne slepost vlekla,
nyní hořím pro tě.« (60.)

Dále se přiznává, že její krása shladila zmatky jeho duše. V úplné pokoře spíná Králík ke Královince ruce své, když v tom vejde do chrámu Dobrovinka. Královinka kvapí jí vstříc a obě se líbají. Králík se tím v nynější své víře nezviklá, odříká se Časomíry, lituje své dřívější surovosti a svého pobloužení a obrací se k Dobrovince těmito slovy:

»Dobrovinko, otce ctného
hlavy plode nejkrásnější!
Stkvi se v běhu, královského
máje kvítku nejvonnější!
S Královinkou letem
božským hněte světem
tvrdým k milování,
ať se krásy květem
šíří radování!« (67.)

Kajícně lituje toho, že se proti ní prohřešil. Přišed domů, sladkými slovy přiměje Časomíru, aby šla na čas do kláštera.

(Zpěv pátý na str. 164—206 v 86 strofách.)

Avšak Králík z opojení svého brzy zase vystřízliví. Lituje, že se tak přenáhlil, poslav dceru do kláštera, a že se bleskem krásy dal zaslepiti. Přemýšlí, jak by nabuda zpět dcery, spiał i Královinku. Nenalézaje východu ze svého postavení, je opět všecek zmaten. V takovém bídném stavu zastihne jej ráno babka rusá a křižuje se, domnívajíc se, že je posedlý ďábly. Králík si jí stěžuje, líčí příčinu svého zmatku a prosí ji o radu.

»Snadná pomoc, milý pane,«
babka rusá odpovídá,
»zanech krásy milované,
s nechutí co na tě shlídá.
Pojďme do kláštera,
ať tvá vyjde dcera,
a pak do jeskyně
půjdem všickni z šera,
kde jest prorokyně.« (25.)

Prorokyně ta dovede očistiti i největšího hanebníka veškeré poskvrny. Králík za tu radu babku zlíbá, pošle sluhu pro dceru a jdou do jeskyně. Babka rusá přednese žádost. Prorokyně po různých čarách »ječí zmatenými hlasy«:

»Kráso světa mdlého,
vyjdi z města zlého
do věřící země;
tam se dotřeš všeho
i své udáš plémě.« (33.)

Králík upokojen a potěšen vzmuží se a vášnivě plesá. Prorokyni slibuje »zlata lomy« a vítá nové štěstí. Je opojen věštbou slávy. Hrdě a chlubivě projíždí českými kraji, Umka rusá a Časomíra jej provázejí a zpěvem upoutávají na sebe pozornost. Časomíra

smělá jak čert dělá skoky
jako šmejdil na provaze,
v podnebesí měří kroky,
hlavou chodí po podlaze.
Sběř už smíchem puká,
když jí písně kuká
a se jako proutí
pne a sebou cuká
dokola i kroutí. (49.)

Pacholíci ji škádlí, Cmírka má z toho radost a ještě více rejdí. Dováděje zpívá:

»Žežulička kuká v lesy
po svém drahém potěšení:
»Ozvi se mé srdce, kde jsi?
Není ho tu, není, není.«
Hned se děti cení:
»Drahé potěšení,
ozvi nám se, kde jsi ?

Není ho tu, není,
zašel k kancům v lesy.« b3.)

Králík je až k pláči dojat zpěvem Cmírčiným. Zpívajíce vtrhli i s dětmi, které je provázely, do paláce. Pán je tu vlídně uvítal a pohostil. Zpitá Cmírka, shánějíc se po milování, odběhne do kuchyně za kuchtíkem. Lísá se k němu, zpívá mu, provádí kejkle. Kuchtík se rozveselí a dá se také do zpěvu. Pozoruje Cmírku a směje se jí. Cmírka se domnívá, že její lásku opětuje, skočí k němu, baví jej a hned zas poskakuje. Kuchtík se jí na oko obdivuje a laškuje s ní. Cmírka mu slibuje, až bude jeho žena, že dojde při ní »ctného jména.« Vyznává mu svou horoucí lásku. Zatím nahoře v hodovně honosí se Králík svou slávou. Náhle uslyší zdola hluk. Chvátá do kuchyně a spatří svou dceru, ana úpí na ohništi. Jak ho Cmírka zočí, stěžuje si mu trpce, že s ní hanebně naložili. Králík ji uchlácholí a vyzve smějícího se kuchtíka, aby buď volil jeho dceru nebo smrt.

Když se kuchtík nechce k Cmírce znáti, Králík se po něm rozežene. Kuchtík uchopí rožeň na obranu a ustoupí na příhodné místo. Králík vida, že by sejíti mohl rožněm nebo klesnouti ve jho kuchtíkovo, volá, aby právo rozhodlo jejich spor a kuchtíka potrestalo. Nemoha se však práva dovolati, znovu se chystá v největším hněvu na kuchtíka, když v tom ozve se hlas, že Hromovod je právě v městě. Králík proklínaje Hromovoda, utíká z paláce.

(Zpěv šestý na str. 207—249 v 85 strofách.)

Rozvzteklen kráčí Králík se svými průvodkyněmi a diví se, jak někdo může takové krásy zavrhovati. Z rozjímání vyrušuje jej píseň.

Kouká, jaké podívání!
Jaká outlým srdcím tíseň!
Panna sladce zpívá,
lid se na ni dívá
jako s vytržením. (3.)

Králík se vztekle rozhání, Umka a Cmírka dají se do zpěvu. Oráč s pluhem zděšeně prchá, za ním panna, která tak krásně zpívala, za nimi pak všichni, kdož byli na poli. Králík se raduje, že poznal, jak se lidé mají do otroctví uváděti. Lidé z okolí dověděvše se o podivné družině, shromažďují se na silnici, aby na vlastní oči uviděli »opici, čerty a draky«.

Posunkáři poskakují
před divácy zmrazenými,
písně strojné vyzpěvují
libozvuky pekelnými;
ani hrom tím třeskem,
ani vrána vřeskem
lidí nevyděsí,
jaké strachy pleskem
na nos sprostým věsí. (8.)

Diváci žasnou a provázejí je až do města, kde sbíhají se nové zástupy na podívanou. Králík dá se do hřmotného zpěvu.

Cmírka po hlavičce běhá,
kroužky zmítá do povětří,
Umka zrádným okem šlehá,
v písni lahodnosti šetří . . . (11.)

Lid »hrůzou plesá«. Králík jásá nad svými úspěchy a cítí velikou moc. Avšak lid usoudiv brzy, že jen »s čerty brebtá«, odkvapí. Králík i Cmírka jsou zaraženi. Spatří, že lidé ženou se k místu, kde medvědář s medvědem a opičkami vchází do města. Králikovi není vhod, že mu medvědář odloudil diváky, a proto rozběhne se zuřivě k němu, dá se s ním do rvačky a po krátkém jeho odporu jej přemůže. Získav tak medvědáře, nutí jej, aby vyznal, že dcera jeho bude v Čechách »květem slávy nejjasnější« a on že je »bohům rovný zkoumatel.« Medvědář třesa se, vyhoví mu ve všem. Potom mu Králík dá rozkaz, aby chodil s ním a hlásal jeho slávu. Hrdě vykračuje si Králík se svou pestrou družinou městem.

Nedvědář a Umka rusá
vyzpěvují božské činy,
nedvěd s Cmírkou pěkně klusá,
jakož sluší na hrdiny.
Teď si s opičkami
jako s sestřičkami
Cmírka hraje směšně,
hází květinkami
na lid trhlý. spěšně. (36.)

Všickni zaměří do hospody a hodují tam. Po hodech Cmírka s opičkami provádějí lidu různé kejkle. Diváci větší pozornost věnují opičce než Cmírce. Proto oboří se Cmírka na ně a hrozí, že stříská opice, budou-li se jim obdivovati. Diváci ovšem nejsou spokojeni, ale Králík má radost z chytrosti své dcery. Káže postaviti na dvoře »stromy hladké« a na nich rozvěšeti mlsky. První leze medvěd, ale nic nepořídí. Opičky zadrží Cmírka, sama chtíc mlsek nabýti. Rychle šplhá a jest již skoro u cíle. Lid se těší z podívané. Cmírka se z toho raduje, plesá, ale tím pozbude síly a padá. Nezkrocený smích rozlehne se vůkol. Králík běží k Cmírce. Zatím opičky se vyšplhají k mlskám a pochutnávají si na nich. Lidé ironicky Cmírku vychvalují a jí lomcuje vztek. Králík vida to, krotí lidi a zve je, aby zítra přišli »na trh na podivy«.

Chasa s radostí se bere
domů z hrubé komedie;
Cmírka na opičky pere
bičem a jim v oči plije. (55.)

Když se toho nabaží, dá se do pití. Přiblíží se noc a všichni uloží se k spánku. Ráno je trh. Ženy vypravují o vče-

rejším divadle a Králíkově slibu. Kde kdo chvátá na tržiště, aby spatřil »dravé pekelníky« a čarodějníkova kouzla. »Ticho!« »Posunkáři vycházejí« a již cestou svými kousky uvádějí diváky v úžas.

Co to? Na krám vystupuje,
trouby jak hrom napřed znějí,
mluví, rukou rozhazuje,
divně jako vrány pějí.
Ač i česky umím,
tomu nerozumím. (70.)

Vše ztichlo a napiatě poslouchá. Králík řeční:

»Já jsem — sláva národnosti —
sjezdil země po všem světě,
vystál perné obtížnosti
v zkostlé zimě, v troudném letě
přelítl dávné věky,
krásou přemohl Řeky,
vynikl nad Římany,
zde jsem, abych vděky
vylil na Slovany. (72.)
Co já řeknu, Bůh to praví.
Mé se moci nevyrovná
ani čest a rozum zdravý
ani moudrost v zradě skrovná!
Já hrom biji třeskem,
slepím kouzlu bleskem,
za nos děti vodím,
mým-li zhrdne vřeskem,
zrádce v peklo shodím. (73.)
Pozorujte, lidé, šaty,
na můj pohleděnte věnec!
U Řeků tak chodil, paty
vypínaje, oslavenec.
Ve mně Pindar hoří,
Homer kouzly tvoří,
Ossian se skrývá,
Horác se mi koří,
Virgil zlostí skřívá. (74.)
Já spial duchy za otroky
nejkrásnější v každé zemi,
zaměřím-li někam kroky,
jak bůh chodím rozkošemi.
Oko-li mé kyne,
s skal se růže vine,
mrtvý vstává z hrobu.
Pozor! K vám se šine
shnilý Stach v tu dobu.« (75.)

Udělá holí kolo, čaruje, ale kouzla se mu nedaří. Stach se neobjevuje. Tuše v jarmarečních písních závadu příčící se jeho moci, jako lítý skočí s krámu a trhá písničkářům jejich písně, nedbaje jejich nářků. Na trhu strhne se pekelný hluk. Pořádek zjedná »právní přítel«, který Králíka odvede do šatlavy.

(Zpěv sedmý na str. 250—293 v 88 strofách.)

Králík těžce nese svoje pokoření. Umka mu dodá mysli. Králík přemýšlí, jak by provdal dceru a sobě získal opět důvěru. Spoléhá se na své štěstí a doufá v slavnou budoucnost. Zatím v radě jednali o jeho vině.

Tenť to obral Němce,
šaty s cizozemce
jako šejdíř nosí,
teď se na ty Němce
jako sršán kosí. (12.)

O půlnoci pochopové dovedou Králíka před radu. Králík přichází sice se stísněným srdcem, ale »vida zmatenici mezi mdlými pány, ostří hromovnici, smrt by střílel z rány.« Páni radové nemohou strachy přednésti žalobu. Králík zahřímá, aby vyřkli viny.

»Ty jsi odral Němce!«
»„Důkaz?"« »S cizozemce
šaty kvítkované.«
»„Ha, ha! Slyším Němce
nyní vykované! (18.)

A vy nepodárné plody
naší matky — země české!
Hledíte-li na svobody
mocných duchů na nebeské
jako na své brachy,
země nectné prachy?
Mřete, červíčkové,
mřete mdlými strachy,
že jste zlodějové! (19.)

Však já vítěz sobě svojím
veškerého světa umy,
mocnář samovládný stojím
třepě hromem krásy rumy,
jiným vyčítaje,
že se v cizí kraje
pouští na lovení,
Němce obíraje
dím, že pravda není. (20)

Brejle troupům na nos sázím,
vynášeje slavné Řeky,
na Germany hromy házím,
ač z nich kovám slepě vztěky.
Kdo mi: „Kradeš!" řekne,
mých se hromů lekne
slitých z syrovosti.
„Odpusť!" vzdychna klekne,
„odpusť nevinnosti!"« (21.)

A dále doráží na soudce, měře je přísným zrakem, ale žádný z nich netroufá si promluviti. Pokynuli jen, aby se Králík odstranil, a začali uvažovati o urážkách, které jim obžalovaný

vmetl ve tvář. Do bílého rána rokovali, až bojíce se, aby Králík nepobouřil lid, usnesou se na tom, aby ho právní vyprovodil z města. S úsměškem vyslechl Králík rozsudek a hrdě vychází s plačící Cmírkou a Umkou, provázen jsa právním, na ulici. Venku čekali medvědář se svou družinou, ženy a děti a všichni se posmívají zajatcům. Králíka takové uvítání zarazí; teprve za městem se opět vzpamatuje. Dcera běduje a Králík nutí se do pláče. Opanovav se, klne městu a hrozí pomstou každému, koho potká. Ve svém roztrpčení prudce vrazí mezi mládež v jarní přírodě hrou se bavící a hodující. Dítky se rozutekou, a Králík se svými družkami zasednou na jejich místa ke koláčům, dětem se vysmívajíce. Nasytiv se, Králík neví, kam se má dáti. V tom zaslechne sladký hlásek. Bez pozvání vejde do rajské zahrady, kde »matka Bručna brouká« a »dcera Větrolinka jako holubinka sladké písně vrouká«. Obě jsou překvapeny, když spatří vcházející cizince. Ustrojivše se rychle, vítají příchozí, uvádějí je do hradu, usazují Cmírku na hedvábí, Umku s Králíkem na zlatý trůn a připravují hostinu. Králík si pochutnává na drahých jídlech a nápojích a »zrádným okem stříhá na vábící krásy«. Po hostině Bručna a Větrolinka provádějí hosti sadem a obě vysílají laskavé pohledy na Králíka. Než se nadál, »leží párek v poutech lahodivé lásky«. Brzy se koří matce, brzy dceři a tak obě klame. Umka a Cmírka se zármutkem jeho chování pozorují. Větrolinka žárlí vidouc, že Králík velikou pozornost věnuje i matce její. Rovněž Bručna pozná podezřelé chování Králíkovo. Proto, když Větrolinka doprovodí Králíka do ložnice, obě se poperou a nakonec se umluví, že společně půjdou před Králíka, aby jednu z nich vyvolil si za milenku. Bude-li na rozpacích, pak jej zabijí. Umka vyslechnuvši jejich úradu, spěchá ke Králíkovi a dá mu výstrahu. Králík obleče se rychle napolo a prchá se svými družkami.

(Zpěv osmý na str. 294—338 v 93 strofách.)

Vystoupí na zelenou horu a vejdou do tmavého lesa. Tam potkají švarného myslivce. Králík jej vyzývá, aby pojal jeho dceru za ženu. Myslivec vece:

»Já mám ženu pěknou,
ať si blázni řeknou,
že tvá nejkrásnější,
ba i s chutí kleknou
k modle nejčernější.« (8)

Tím popudí Králíka, který mu vyhrožuje čerty. Myslivec se jeho božství vysmívá. Králík se rozežene na myslivce, ale ten zmlátí Králíka tak, že bez sebe klesne k zemi. Umka a Cmírka bědují a svým nářkem přivolají uhlíře, který na ramenou odnese bezvládné tělo před svou chatrč. Tam mu ustele ve trávě. Cmírka bolestným nářkem želí smrti svého obhájce. Mezi jiným volá:

»Ach, již nepotěší medem
oulisnosti skleslých duchů,
neotráví zrady jedem
vytřených a jemných sluchů!
S mistrem i my mřeme,
na procházku jdeme
do pekelné brány,
umírajíc zveme
přízvukáře pány. (21.)

Ach, žel pro nás tintěrkáře,
že již zhasla hvězda umu,
k trůnu slávy přízvukáře
hnát se touní nerozumu
s vnadnou krásou vidím.
Ach, jen bídu klidím
z outlé spanilosti,
oči darmo šidím,
vidí záři ctnosti.« (22.)

Nářkem Králík procitne ze mdlob a diví se, proč tak bědují, »kdyžtě byl u krásném vidění«. Uhlíř, který vše pozoruje, dostává ze svých hostů strach. Snáší jim občerstvení. Králík ho pak vyzve, aby se posadil k jeho dceři, a táže se ho, viděl-li krásnější panny. Uhlířovi je milejší jeho nevěsta. Králík mu ji haní, vychvaluje Cmírku a nabízí mu ji za ženu. Ale uhlíř nechce od své milenky upustiti, nedbá hrozeb ani slibů a zůstává jí věren. Králík volá čerty, aby zbili uhlíře. Ten zděšeně pádí do lesa, kde se skryje. Králík se směje a má radost, že se bohové naň udobřili. Znovu se tím vzpruživ, nastoupí se svou družinou další cestu. Za tmy vycházejí z lesa. Zakusivše v temnotě dosti strachu, radostně vítají světélko vycházející z oken hradu na nedaleké skále. Zaměří tam. Služebníci ochotně otevrou bránu a Králíka pokorně a poníženě uctívají. Králík hrdě vstupuje do síně. Ale tam se zarazí, spatřiv všude kolem nevídanou krásu a přelíbezné, sladce rozprávějící dívky. Pán hradu Králíka přívětivě uvítá, pozve jej ke stolu a dcery vybídne, aby hosta bavily. Králík marně se brání čaromoci jejich vtipných řečí. Když pak se dívky dají do zpěvu, srdce všech rozplývají se blažeností. Králík, ač i on okouzlen jest božskými libozvuky, haní pěvkyně a vynáší sebe a dceru. Pán se zdvořile diví a tím živí ještě Králíkovu neomalenost. Cmírka dá se do zpěvu a Králík pozoruje posluchače. Vidí jim na očích, že se jim zpěv nelíbí, ale hostitelé zdvořile mlčí. Pán dokonce Cmírku vybízí ještě k další produkci. Ale Cmírka, nejsouc úspěchy svými spokojena, vytratí se ze síně, běží kuchyní na dvůr, zmítá tu do povětří kroužky, líbá sluhu, který tu má s milou dostaveníčko a který se ovšem Cmírce rázně brání. Odtud Cmírka pádí zase k jiným hochům, rovněž již zadaným, ale každý ji odbývá. Nemohouce se jí zbýti, mládkové utíkají a Cmírka je dotěrně pronásleduje. Jejím rejdům konec učiní správce, hodiv ji do žaláře.

Zatím Králík velebí přednosti Cmírčiny a žádá souhlasu od pána hradu. Ale pán se rozpačitě usmívá. Králík, vínem rozohněný, haní jeho vkus a chlubí se:

»Já jsem světlo stvořil,
hrubství ducha zbořil,
na trůn vsadil krásu,
čest i moudrost zmořil,
zmrtvil vtipu řásu.« (68.)

Nedbaje slušnosti, Králík tupí všechny, kdož neuznávají předností jeho dcery. Na pokyn pánův přivedou Cmírku, která zlostí pláče. Umka hned k ní skočí a hladí ji, Králík jí klesá do náručí a proklíná mládence i dívky, které jsou příčinou, že jeho dcery nikdo si nevšímá.

Páni již se nabažili
netesané syrovosti,
slečny tváře okrásily
růžičkami stydlivosti.
Vtip řekl: »V době malé
zavěsme mu znalé
necti na krk zvonec,
pletkám šalby zralé
ať jest jednou konec!« (81.)

Nastane ticho. Světla zhasnou, země se třese, zaburácí hrom. Potom se síň opět osvětlí a Králíkovi, jemuž se vlasy hrůzou ježí a »studený pot běží po celičkém těle«, zjeví se duch.

»Pověz, kde se má dceř moří?«
jak hrom do duše mu praví.
Králík strachem ledne,
vida jako ve dne
otce Časomíry.
Ach, tu z bouře jedné
kynou hrůzy víry. (86.)

»Hanebníku, ztvrdím právy
přede všemi ctnými hostmi,
žes z mé vyrval krásu slávy,
mými pnul's se výbornostmi.
Slyšev v této době
o tvé necti v hrobě,
nemám mrtvý stání.
Bych mír zjednal sobě,
zvu tě k bojování.« (87.)

Opět zhasnou světla, a když se znovu rozjasnilo, nastane zvláštní divadlo. Právní vedou Králíka jako odpravence k duchu, který s napřaženým mečem vyzývá jej, aby rovněž sáhl k meči. Králík je strachem ohromen.

»Proč mnes, dráči, na cti zloupil,
odjav vlastní dceru otci?«
»„Draze jsem to právo koupil,
bloudě v sivé necti noci.“«

»Kde jest, dráči, dcera?«
»„Byla zde jen včera"«
— vůkol po ní zhlíží —
»„snad šla do kláštera,
kde ji pouty víží."« (91.)
Duch mu švihá k hlavě hady,
mrtví smysly vyjevené.
Hrom řve, tma se rojí všady,
peklo s vítězstvím se žene.
Králík v prachu leží,
zima po něm běží,
hrůza trhá žíly,
vlasy se mu ježí,
za mák nemá síly. (92.)

Svítí den a ještě v mdlobě
vzdychá v zatemnělém lese.
Živne. »Kde jsem?« mluví k sobě,
sám tu, strachem až se třese.
Svědomí ho soudí,
hlad ven z lesa loudí,
plaší hanby zvonec.
Ať si ještěr bloudí!
Páni, frašky konec.

III.

Potud Nejedlý. Odstraníme-li allegorický obal, zbude nám asi toto jádro: Dobrovský sestavil výtečnou prosodii přízvučnou, která záhy opanuje celý Parnas český. Slávu Dobrovskému závidí Jungmann a proto si umíní, že prosodii Dobrovského potupí a časomíře proklestí cestu do českého básnictví. Získá na svou stranu mnoho jinochův a všichni vychvalují časomíru tak, že všude vzbudí pro ni zájem. Ale nová prosodie se neosvědčí. Básně časoměrné nemají toho vzletu jako přízvučné. Proto básníci i nadále výhradně užívají přízvuku. (I.)

Jungmanna neúspěch ten velice trápí. S radostí tudíž vítá příležitost, která se mu naskytne, když se k němu připojí rázný Šafařík a slíbí mu, že přízvukáře odsoudí a časomíře zjedná nové přivržence. S žalem však konstatují, že nejsou takoví básníci, aby mohli úspěšně skládati básně časoměrné. Proto chtí se obrátiti k osvědčeným spisovatelům a přemluviti je, aby psali básně časoměrné. O Puchmajerovi Jungmann ví, že se pro časomíru nenadchne, a proto vyzvou aspoň Štěpánka, aby místo v próse skládal svá dramata ve verších časoměrných. Ale snaha jejich jest marná. V této tísni si Šafařík vzpomněl na Blahoslava Benediktiho, který by jim mohl býti nápomocen. Také pro Vídeň získají si stoupence. (II.)

Po nějakých neshodách ustanoví se Jungmann se Šafaříkem na tom, že ve spolku s Benediktim vydají spis proti přízvučné prosodii Dobrovského, v němž na výsost vynesou před-

nosti časomíry. Avšak ještě včas vzpomene si Jungmann, že přízvukáři mají na své straně vtipného satirika Štěpničku a proto se bojí sám svým jménem vésti polemiku. Rovněž Šafařík nejeví chuti veřejně ke spisu se přiznati. Rozvážný Pařízek (?) radí Jungmannovi, aby upustil od svého záměru a jiným způsobem platně sloužil vlasti. (III.)

Jungmann shání se po důvodech pro časomíru. Štěpán Leška, příznivec časomíry, neví pro Jungmanna rady. Větší strana českých spisovatelův i čtenářů kloní se ku přízvuku. Jungmann však chce na každý způsob časoměrou proraziti a proto tím pevněji přimkne se k stoupencům pravopisu analogického, majícím v čele Hanku, který Jungmanna seznámí s rukopisem Královédvorským. Rukopis ten krásami svými Jungmanna cele zaujme. Jungmann shledává, že rhythmus básní zakládá se na přízvuku a že nijak neodporuje pravidlům Dobrovského. Jungmann je tím ve svém dosavadním přesvědčení silně zviklán. Časomíry ujímají se duchovní (Ant. Marek, František Rayman, Dominik Kinský). (IV.)

Než přátelská kritika vrátí Jungmannovi jeho bývalou sebedůvěru. Zhýčkán jsa touto kritikou, skládá též vlastní básně časoměrné. U českého čtenáře plody jeho dojdou vlídného přijetí. I veselý Hněvkovský žertem jen pokouší se o verše časoměrné a tropí si vůbec z časomíry smích. Jungmann se to doví a chce se do Hněvkovského dáti. Včas ještě vzpomene si zase, že Hněvkovský má za sebou Štěpničku. (V.)

Lidem venkovským zvyklým lahodě národních písní nelíbí se Jungmannovy básně časoměrné. Dávají přednost i jarmarečním popěvkům. Proto se Jungmann snaží také skladatelům této poesie vpraviti svoje zásady. Avšak verše časoměrné jsou pro takové plody tuze těžkopádné, a vůbec nejde prostým lidem tak o formu, jako o srozumitelný text a o podívanou. Proto časomíra ani tu se neujme. (VI.)

Přes to Jungmann dále zastává se časomíry a vydává se za jejího původce. České obecenstvo ví, že Jungmann přejal myšlenky své ze spisovatelů německých, ale bojí se ho a proto proti němu nikdo zjevně nevystupuje. Nejlepším důkazem, jak časomíra pro český jazyk se nehodí, jest to, že děl Jungmannových nikdo nečte. Rovněž mládež česká nenávidí časoměrných písní. Jediné při hudbě a zpěvu s výhodou užívá se rozdílu slabik dlouhých a krátkých. Na tomto poli by Jungmann mohl dojíti úspěchů.[1]) Ale od takových pokusů odvádí jej jeho Musa. (VII.)

Za to naše národní písně nedají se do veršů časoměrných vpraviti. Lidu českému líbí se tak, jak jsou, nestrojené, prosté.

[1]) Později Jungmann, jsa hudebně vzdělán, opravdu snažil se časomíře raziti cestu operními texty. Na jeho podnět přeložil K. Š. Macháček »Rodinu Švejcarskou« a Jungmann sám asi v r. 1824 vzdělal český text »Únosu ze Serailu«.

Český národ uvítal Jungmanna a řadí jej mezi své spisovatele, od kterých má již mnoho překrásných plodů. Jungmann těchto spisů neuznává hlavně proto, že básníci čeští nechtějí si dáti vnutiti časomíru. Ale ani tak nic nepořídí. Vždyť časomíru do české literatury uváděl již Rosa, a Jungmann zastává se tedy jen nepůvodní, zastaralé theorie. Ať si bloudí! (VIII.)

Pokusím se výklad svůj odůvodniti. Jungmann již r. 1804 ujímal se časomíry ve zvláštní rozpravě nadepsané »Nepředsudné mínění o prosodii české« a poslal rukopis po známějších básnících. Jisto jest, že četl pojednání to Puchmajer, a skoro bezpečně můžeme souditi, že dostalo se též do rukou V. Nejedlého. Ale pro prosodii časoměrnou se tehdy z básníků nikdo nenadchl. Jungmann sám dále básnil přízvučně a rozprava jeho zůstala v rukopise.

V květnu r. 1817 navštívil Jungmanna Šafařík vracející se ze studií na universitě jenské. Mezi Jungmannem a mladým nadšeným básníkem slovenským rozpředl se hovor o českém básnictví a také o prosodii. Šafařík hledal předtím radu stran české prosodie u německého filologa Gottfrieda Hermanna v Lipsku a ten mu časomíru pro češtinu schválil z toho důvodu, že, kde v řeči se vyskytují slabiky dlouhé vedle slabik přízvučných, kde délka a přízvučnost slabik může býti oddělena, třeba rhythmus zakládati na časomíře. Jungmann rovněž stále ještě trval na přípustnosti jediné časomíry pro češtinu a tak získal mladého nadšence, který se mu hodil za nástroj proti prosodii Dobrovského. Jungmann zapůjčil asi také hned Šafaříkovi svůj spis z r. 1804.

Navrátiv se do Prešpurku, Šafařík počal pracovati o svých listech. O setkání jeho s Palackým a účastenství Palackého na Počátcích Nejedlý nevěděl, a proto se tu o Palackém zvlášť nezmiňuji. [1])

Tak »Jungmann,« píše J. Král, »uvalil na bedra Šafaříkova to, co vlastně vykonati měl sám, měl-li tak pevné přesvědčení, že cesty, po nichž kráčí prosodie česká, nejsou pravé.« Ale Jungmann právě toho pevného přesvědčení neměl. Když r. 1820 vydal Slovesnost, byly tam otištěny některé přízvučné překlady samého auktora knihy. Verše ty vznikly teprve asi v době, kdy jich Jungmann pro Slovesnost potřeboval. A kdybychom i přijali námitku, že povstaly před r. 1818, přece se Jungmann již tím, že je po r. 1818 otiskl, uváděl v neshodu se svými theoriemi. Mimo to r. 1821 dal vytrhnouti a zničiti před vydáním Zieglerova Dobroslava jeden celý arch, na němž byla otištěna rozprava Štěpničkova »Vidění a popsání přízvuku a časomíry J. E.

[1]) Nyní je z Vlastního životopisu Palackého zjištěno, že Počátkové, kteří sestávají z předmluvy a z šesti fingovaných listů, z jedné polovice (t. 3, 4 a 6 list) pocházejí od Šafaříka, z druhé (t. 1, 2 a 5 list) od Palackého; předmluvu napsal Blahoslav Benedikti, kterému listy ty platí a který dílo to pomáhal vydati. »Původem ale všeho Jungmann«, prozrazuje Fr. L. Čelakovský v dopise z r. 1825.

Doležálkovi« a tím dal na jevo, že si svým vítězstvím nebyl jist. »Kdo je si věcí svou jist, takových zbraní nepotřebuje. Kdo se protivníka nebojí, ten neodnímá mu slova,« praví Josef Král.

A téhož r. 1821 v Kroku Jungmann přiznává i prosodii přízvučné jistou oprávněnost.

Když Počátkové vyšli, Vojtěch Nejedlý a jeho přátelé poznali hned některé myšlenky, ano i výrazy, které znali již z někdejšího pojednání Jungmannova a proto pokládali Jungmanna za vlastního původce Počátků. Poněvadž vyšla kniha v Prešpurku, proniklo také účastenství »dvou Slováků«, Šafaříka a podepsaného pod předmluvou Blahoslava-Benediktiho záhy na veřejnost. Šafařík pokládán za tlumočníka myšlenek Jungmannových a Benedikti za vydavatele knihy.

Že pouze tyto tři spisovatele, Jungmanna, Šafaříka a Benediktiho, Nejedlý měl za původce Počátků, toho dovídáme se jednak z Uvedení, jednak z básně samé. V Uvedení píše Nejedlý: »Známo jest, že Slováci z Uher do Jeny na učení chodící v Praze se zastavují; zde dvěma se stěžovalo na chudobu Parnasu českého a přízvuku se dávala vina, že Homerové a Pindarové povstati nemohou, časomíra se velebila a divy v rozvětřených hlavách se tvořily; troudní mladíci v mysli své světy převracující a krásy nevídané kouzlící roznítili se a v Němcích slyšíce a čtouce, jak noví zpytatelé, zavrhujíce způsoby nynějších evropejských národů, prosodii řeckou obživiti a v skutek uvésti chtějí, co věrní učedlníci rozpálili se, aby se zákonníky všech národů slovanských stali, a přijdouce z učení domů, na to se zasadili, že divy vyvádějíce slávu, ač dosti upevněnou, dechnutím zvrátí. Hlavu jako všickni mladíci růžovými sny a hrdostí naplněnou majíce, chtěli tedy dokázati, že se něčemu ve školách naučili, a po mnohém sem a tam dopisování se rozčepejřili a s chutí na muže slávou oděného vystřelili, vyputovanou časomíru hanami a syrovostí vyšperkovali, sami svou chválu do nebes vyhlašujíce, se jakožto bohy Slávie, jimž nic na světě rovného není, na oltáře sázeli, a s ničímž, kromě překládáním německých spisovatelů, se neobírajíce, a poněvadž Němci, časomírou se zanášejíce a Řeky vychvalujíce, na nynější národy s opovržením pohlížejí, i oni z nich kvítky vybírajíce co vrány pávovým peřím se ozdobovali a všecko, což těmto smejšlením na odpor, ztupili, v cizí oděv se strčivše na germanomanii žehrali, jako by hanbu své nepůvodnosti se sebe sraziti mohli; sami světlo světa na vzdor zdravému rozumu, na vzdor citům a pohnutím všeho národu českého rozkázali, že mrákota větší od roku 1795 než kdy v Čechách přebývá; tito orlové klassického letu podle svého prohlášení Atlasové strměli k nebi, a hluboký zpytatel Dobrovský ode všech národů vážený, od mudrců slavných a vznešených hlav ctěný, u nich nedouk ani počátkům prosodie nerozumí.« (Pokračování.)

Archiv literárně historický.

XX.

Bibliografie statí Gebauerových v »Listech filologických«.

Sestavil **A. N.**

I (1874): Památce Jungmannově (1—2); O příčinách proměn jazykových, zvláště slovanských (43—56); O metaforických obrazech básnictví národního, zvláště slovanského (97—117, 225—252); Některé stránky jazyka štítenského (252—263); posudky knih: J. Orth, Dalimilova kronika česká (74—75), Krek, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte (311—316), Zelený, Život J. Jungmanna (317); Beiträge zur vergl. Sprachforschung (317—319).

II (1875): O začátcích, v jakých si libují národní písně, zvláště slovanské (19—29); O větách složených a o vývoji formy podřadné ze souřadné (30—48); Příspěvky k výkladu RK (spolu s I. Maškem, 97—114); Ludvík Tkadleček (114—120); O vazbě přechodníkové v jazyce štítenském (126—141); Roztřídění hlásek českých podle jich učlánkování (153—167); O přepisování textů staročeských se zvláštním ohledem k RK (167—180); Moravská národní píseň o třech dcerách (304—308); posudky knih: Spiessův Výbor z literatury české (313—316); Beiträge zur vergl. Sprachforsch. (237—239); Archiv für slav. Philologie I (316—319); Revue de linguistique (319—320).

III (1876): Příspěvky k výkladu RK (spolu s I. Maškem, 157—163, 274—279); O verši a rýmu v Nové Radě (168—176); O skladbě a dělení slabik v češtině (201—205); posudky knih: Miklosich, Vergleichende Stammbildungslehre (225); Daničić, Osnove srpskoga jezika (226); Jireček, Rukověť k dějinám literatury české (229—230); Tieftrunk, Historie literatury české (230—232), Archiv für slav. Philologie I (236—240, 313—319).

IV (1877): Walter a Griselda (spolu s B. Spiessem (60—68); Fysiologus, symbolická báje o zvířatech (69—86); Příspěvky k výkladu RK (spolu s I. Maškem, 86—94, 243—250); Legendový příběh sv. Doroty v literatuře české (206—224); O staročeském dvojím ř, jasném a temném (239—243); Drobnosti grammatické (251—254); posudky knih: Jagić, Gradja za historiju slovinske narodne poezije (139—146); Novaković, Akcenti štampanih srpskoslovenskih knig (146—147); Novaković, Srpske narodne zagonetke (147—148); Novaković, Primeri književnosti i jezika srpsko-slovenskoga (313—314); Knieschek, Der Ackermann aus Böhmen (314—317); Archiv für slav. Philologie II (152—160, 317—319); Hláskosloví jazyka českého (polemika s Fr. X. Prusíkem, 286—313).

V (1878): Drobnosti grammatické (52—58); O významu jotace v rukopisech staročeských (183—217); Ke kvantitě ve staročeských Zlomcích Epických (219—227); Klasobraní po rukopisích II. Ku písni o sv. Dorotě (231—232); Příspěvky k výkladu RK (s I. Maškem 232—237); posudky knih: J. Jireček, Hymnologia sacra (293—294); Miklosich, Über die Steigerung und Dehnung in den slav. Sprachen (294—299); Miklosich, Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. trъt; týž, Über den Ursprung der Worte von der Form aslov. trět und trat (299—304); Daničić, Rječnik hrvatskoga il srpskoga jezika (304); Archiv für slav. Philologie III (75—80, 304—307). Ve zvl. příloze: Ukázky strč. textů rkpsných: I Z Passionálu. B. Jidáš. C. Z Modliteb. D. Z Dalimila Cambridgeského. E. Sv. Jiří. F. Zlomky a vyňatky menší (1—39).

VI (1879): Jiříkovo vidění v souvislosti s jinými pověstmi mystiky křesťanské (30—45); Drobnosti grammatické (50—56, 147—149); Tristram (108—139); O původu »Jiříkova vidění« (244); Ke kvantitě staročeské (204—230); Příspěvky k výkladu RK (spolu s I. Maškem 230—243); posudky knih: Jagić, Codex Zographensis (172—173); Novaković, Pripovetka o Aleksandru (173—175); Miklosich, Über die langen Vocale in slav. Sprachen (312—319); Archiv für slavische Philologie III, IV (174—176, 319—320).

VII (1880): Staročeský Mastičkář a páně A. V. Šemberovy námitky (90—121); Nový důvod pro pravidlo o stč. měkkém e a ě (122—125); Klasobraní po rukopisích VIII. Ukázka z Kořečkova Nového Zákona (126—127); X. Zlomek stč. Exodu (129—131); Rozhodnutí p. A. V. Šembery o Mastičkáři (259—261); Kniha Rožmberská (261—292); Drobnosti grammatické (293—300); posudek: Archiv für slav. Philologie IV, V (155—160, 334—336).

VIII (1881): Drobnosti grammatické (98—101); Klasobraní po rukopisích XI. Zlomky žaltáře Brněnského (301—309); XII Z Passionálu Musejního (309—319); posudek: Archiv für slav. Philologie V (156—160).

IX (1882): Praesentní tvary sloves bíti, víti, píti, hníti, líti (101—104); Příspěvky ke kritice a výkladu textů stč. (Alex a Leg. o sv. Kateřině (104—107, 287—324); Drobnosti grammatické (117—128); Bajka o vlku, který se postil (286—287); posudky knih: Lepař, Bajky Aisopovské (162—163); Krek, Polyfem v národnej tradici slovanskej (163—164); Leskien u. Brugmann, Litauische Volkslieder (165—176); Archiv für slav. Philologie V, VI (165—176).

X (1883): Staročeské ń, ḃ, ṗ, v́; ź, ś, ć, ř (107—109); Tvaroslovné výklady a doklady k slovesům třídy I (109—139, 445—454); O negaci, zvláště staročeské (240—275); Klasobraní po rukopisích XV. Knížky Hugovy o připravení svého srdce (301—303); Drobnosti grammatické (303—304); posudky knih: F.

Krauss, Sagen und Märchen der Südslaven (319—320); Archiv für slav. Philologie VI (159—160).

XI (1884): Příspěvky ke kritice a výkladu některých textů stč. (s A. Havlíkem, 60—63); Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy V. (63—111); Klasobraní po rukopisích XVI. Životy svatých Otcův (111—127); XVII Hodiny svaté Máří (127—128); XIX, XX Básně připsané při kronice Pulkavově (292—308); Drobnosti grammatické (435—437); Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy III. (437—468); posudek: Archiv für slav. Philologie VI, VII 474—480.

XII (1885): K žaltáři Wittenberskému (135—138); K Alexandreidě (spolu s A. Kořínkem, 269—287).

XIII (1886): Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům třídy IV., VI. a bezpříznakým (280—307); Skladba adjektiva českého, zvláště staročeského (371—425).

XIV (1887): Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských (spolu s J. Pelikánem, M. Opatrným a V. Kebrlem, 37—43, 250—256); Marco Polův Million a jeho překlad staročeský (348—360); Stč. adjektiva s koncovkami úcí, ujúcí, čjúcí, utvořená ze sloves (360—372).

XV (1888): České supinum (100—105).

XVIII (1891): Klasobraní po rukopisích XXXII. Staroč. zlomek I. Kn. Paralipomenon (345—354). Nekrolog M. Opatrného (400).

XIX (1892): Ukázka České mluvnice historické (Hláskosloví, 417—475).

XXI (1894): Některé novoty v češtině spisovné (212—218).

XXII (1895): Adverbia na -o, -ě v RKZém (130—133); Jmenné skloňování adjektiv kmene -o, -a (269—330).

XXIII (1896): O nové obraně padělaného RK (275—379).

XXV (1898): Třetí ukázka Historické Mluvnice jazyka českého (Časování, 73—124).

XXVII (1900): Několik slov o Štítném (akad. řeč, 101—109).

XXIX (1902): Zamiesiti, zaměšiti (57—60); po- sou- dobu (60); Mistra Jana Husi význam v českém písemnictví (Řeč. akadem., 417—441).

XXX (1903): Archiv literárně historický III. E. Denis o posledním sporu Rukopisovém (251—252); IV. Dva listy prof. E. Novotného (252—254); V. Třináct listů prof. I. B. Maška (254—269); VI. Dvojí úsudek dra V. Flajšhanse o A. Paterovi (spolu s J. Vlčkem, 357—362).

XXXI (1904): Archiv literárně historický VII. Hattaliana (s J. Vlčkem, 354—358, 439—440); XI. Mé setkání s prof. J. Lorišem 1900—1901 (253—263).

Úvahy.

Andrew Lang: **Homer and his age.** V Londýně, Longmans, Green and Co. 1906, X a 336 str. Za 12 sh. 6 d.

Ještě před dvěma lety zakončil P. Cauer svou úvahu o Homerovi (N. Jahrb. f. d. kl. Alterth. XV, 1905, str. 1 nn.) výrokem, že homerská otázka každou novou prací stává se spletitější, takže nelze jí dnes téměř přehlednouti, natož nalézti z ní východu. Jakkoli konce homerské otázky jsme ještě hodně daleci, myslím, že lze v homerském badání dnes aspoň v jistém směru znamenati skutečný pokrok.

O řeckých dějinách od XIV. do VIII. století př. Kr. víme dnes přes všecko úsilí ještě málo. Ale skladatel slavných Prolegomen k Homerovi znal před více než sto lety arci ještě méně: musil historické podmínky básní Homerových prostě si konstruovati. A přece Wolfova Prolegomena ovládala badání o Homerovi po celé minulé století až do posledních dnů. Co je přirozenějšího, než že konstrukce Wolfova nyní v lecčems podstatném ukázala se nesprávnou? Ve Wolfovi byly, co se týče homerských básní, dvě duše. Četl-li Homera jako obyčejný čtenář, k vůli aesthetickému požitku, býval přesvědčen, že básně mohl složiti jenom jediný básník; tak význačným se mu zdál jednotný jejich ráz, »unus color«. Kdykoli však začal básně Homerovy čísti jako analysující kritik, bylo veta po harmonii a vrchu nabývalo přesvědčení, že jsou plodem mnoha hlav. Toto dvojí mínění Wolfovo činí základní motiv veškerého badání homerského v XIX. století. Obojímu dostalo se stoupenců, jenže tábor »unitářů« po celé minulé století byl ve značné menšině proti druhému táboru, jenž opětně rozštěpil se ve dvě sekty. Jedni zastávali se toho, že homerské básně jsou konglomerátem, mosaikou z četných kratších, epických básní složenou (Lachmann, Kirchhoff) a druzí vymyslili theorii »krystallisační« o původní Iliadě a Odyssei kratší, která během času přibásněním, totiž vkládáním větších a menších básní vzrostla v rozměry dnešní Iliady a Odysseie (G. Hermann, Grote, Jebb, Leaf, Croiset, Cauer, Ed. Meyer a j.). Tato theorie ovládla a udržela se až do posledních let. Nyní žene se však na ni útokem, jak se domnívám, právem, a nikoliv bez úspěchu.

Základní thesí, z níž všechno badání homerské od začátku devatenáctého století vycházelo, byla Wolfova věta, že Homer neznal písma. Dnes vidíme, že tato these byla nesprávná. Máme positivní důkazy, že za mykenské doby se psalo, skutečně psalo, nejen rylo do kamene nebo hlíny. A za druhé, přesnější a vědečtější uvažování o povaze poesie homerské, jemuž nejlepší služby prokázalo srovnávání s epickou poesií německou, francouzskou,

srbskou, ruskou, tatarskou a finskou, jak je podnikli Steinthal, Pöhlmann, Radloff, Comparetti, Drerup a j., utvrdilo přesvědčení, že mezi epickou krátkou písní a mezi epopejí je podstatný rozdíl, že epopeje jest vědomým činem určitého, velice nadaného básníka a že bez písma nemůže se udržeti ani deset let. To vyslovil prvý Radloff, toho hájí Drerup, Wilamowitz a nyní Lang. U Francouzů a Němců jsou vedle epických básní i jiné historické zprávy a z těch lze poznati, jak epická poesie zachází s historickými fakty, jak je až k nepoznání mění. Ze srbské a ruské epiky lze se naučiti, jak se epické písně stěhují a zpívají v téže podobě i v domově novém, jak vnikají v ně nové proudy myšlenkové. Čin finnského lékaře Lönnrota, který se r. 1835 pokusil, skomponovati z jednotlivých lidových písní epických epos Kalewalu, učí, jak velikého nadání básnického je k tomu potřebí. A z francouzských Chansons de Geste, vzniklých za podmínek historických, které jsou velmi podobny podmínkám, z nichž vyšla Ilias a Odysseia, vyplývá, že nestaly se Iliadou a Odysseiou patrně proto, že jim scházel Homer.

Jedním z positivních výsledků srovnávací methody, jež nálezy kretské povýšily na skutečný, vědecký poznatek, jest tedy, že Homer znal písmo, čili, že básně homerské byly záhy napsány. Ale za Wolfovy doby rozumovalo se jinak. Neznal-li Homer písma, a udržovaly-li se básně jenom ústní tradicí, nemohou pocházeti od jednoho básníka, nýbrž jsou plodem více skladatelů. Tomu ostatně nasvědčují vnitřní odpory a nesrovnalosti v básních, jichž nalézáno čím dále, tím více. Odpory ty — soudilo se dále — jakož svědčí o nejednotném původě homerských básní, ukazují, že máme tu před sebou plody dlouhé doby. A nyní nastala v homerském bádání honba po známkách starších a mladších vrstev v Iliadě a v Odyssei. Poněvadž každé kriterion (ať to byly názory na př. náboženské nebo kultura materiální) bylo nutně subjektivní, byla rozmanitost výsledků čím dále tím větší. Co jeden prohlašoval za staré, druhému zdálo se mladým a podle toho pokládány často tytéž verše brzy za původní, brzy za pozdější interpolaci. Zmatek rostl do nekonečna. A přece všecko nebylo než *circulus vitiosus*, zaviněný nešťastnou thesí Wolfovou. Typickou ukázkou této interpolační, athetující methody jsou Wilamowitzovy Homerische Untersuchungen (1884) a ještě r. 1903 Noackovy Homerische Paläste. Když Schliemannovými výkopy objevena doba mykenská a badání homerskému nastala tím nová epocha, tento vzácný materiál historický nebyl zpracován náležitou měrou, nepřivedl homerské badání na pravou cestu, nýbrž byl neplodně spotřebován celý ve službě dosavadní nesprávné theorie. Jenom ten výsledek byl, že homerské badání přibralo od té doby k oné Wolfově větě o neznalosti písma druhý axiom, totiž že mykenská kultura je řecká. Kultura homerských básní buď tedy pokládána

za současnou s kulturou mykenskou (Helbig, Reichel) nebo kladena na její konec (Dörpfeld, R. H. Hall a nyní Lang). Ojediněle (Ridgeway 1901) prohlašována »achajská« kultura Homerova za rozdílnou od kultury mykenské. Poslední výkopy v Kretě, Řecku a na ostrovech aegejského moře, jakož i ostatní badání otřásají, jak se zdá, povážlivě i tímto axiomatem, že mykenská kultura pochází od Řeků a že počátky epické poesie sahají daleko do doby mykenské. Na ostrově Melu a na Kretě v Knosu, Faistu a Palaikastru vidíme před sebou kulturní vývoj od neolithické doby až do konce druhého tisíciletí. Jednomyslně se uznává, že jest to nepřetržitý, stálý, organický vývoj. V Řecku, v Malé Asii četná geografická a osobní jména jsou tvořena podle stejného hláskoslovného zákona. Řecká tradice vypravuje o předřeckém obyvatelstvu, jímž byli Pelasgové, Karové a Lelegové. Nálezy archaeologické v Řecku a na ostrovech srovnávají se od začátku až do konce s Kretou. Jaký je tu možný jiný závěr, než že kultura, zvaná až dosud mykenskou, náleží obyvatelstvu původnímu? Definitivní rozřešení může arci podati jenom rozluštění kretského písma.

A což kdyby se ukázalo, že mykenské kultury nevytvořili Řekové? Pak bylo by, tuším, nutno dějiny řecké *posunouti* o několik století níže, blíže k nám, do druhé půlky druhého tisíciletí př. Kr. A jak se domnívám, bylo by lze za tohoto *předpokladu* vznik homerských básní vyložiti přirozeněji a pravděpodobněji.

Dnes tedy stav homerské otázky je asi takový. Třístoletý až čtyřstoletý nenáhlý vývoj Iliady a Odysseie a ústní jejich uchování (Ed. Meyer, P. Cauer) pokládá se za nemožnost (*Drerup*, Homer 1903, Wilamowitz, Ionische Wanderung, Sitzungsber. der Berl. Akad. 1906, Bréal, Pour mieux connaître Homère *1906* a Lang). Počátky epické poesie leží o několik set let před Homerem. Ilias a Odysseia jakožto epopeje a tudíž díla j e d i n *é h o*, velenadaného b á s n í k a, záhy musely býti napsány. Hlavní problém, který zbývá především rozřešiti, jest, k d y vznikly básně homerské. Wilamowitz klade je do pozdní doby ionského stěhování a počátků ionských osad. Stejně Bréal, který se domnívá, že vznikly ve škole aoidů v Lydii v VIII. a VII. století, kdežto Drerup klade je do IX. stol., brzy potom, kdy Řekové přijali písmo od Foiničanů, Lang do stol. XI. Tak tedy theorie Nitzschova a s ní víra těch, kteří věřili v jednotný původ obou básní, jako Goethe, Rohde, Shelley a j., dochází opět větší cti.

V knize Langově, na niž vlastně čtenáře chci upozorniti, dostává se této theorii unitářské obhájce nadmíru odvážného a šťastného. Lang ukazuje nejprve, jak stanovisko, z něhož homerské básně posuzovány, bylo křivé a nesprávné. Homer neskládal básní pro čtenáře kritisujícího a podrobně rozbírajícího, nýbrž pro posluchanou, pro rytíře a jejich dámy. Z toho stanoviska můžeme jedině správně posuzovati vnitřní odpory a ne-

srovnalosti. I moderní skladatelé se jich dopouštějí. Čtyřstaletý vývoj Iliady a Odysseie při ústním podání prohlašuje Lang za nemožnost. Jak byli by potulní pěvci mohli udržeti si stejnou znalost starého života? Proč liší se kyklické básně, které připínají se přece přímo k Homerovi, tolik od homerského rázu? Poněvadž kultura, zračící se v homerských básních, je v jádře svém stejná, jest to kultura jediné krátké doby, a už z tohoto vnitřního důvodu Langovi se zdá, že Iliadu a Odysseiu složil týž básník. Tím arci se menší přídavky a změny v textu nevylučují.

K určení doby, kdy homerské básně byly složeny, vede Langa tato úvaha. Starověký básník nearchaisuje, nýbrž líčí v hrdinech svých dobu svou vlastní, jak lze poznati ze starých francouzských písní o Rolandovi a Karlu Velikém. Poněvadž materiální kultura homerských básní (zbraň, předměty ozdobné i potřeby denního života) neliší se od té kultury, kterou nám nyní odhalují výkopy, je patrno, že vznik homerských básní jest klásti do XI. stol., před příchod Dorů. Poněvadž písmo bylo známo již dávno předtím, nutno vzdáti se bajky o tom, že se udržovaly homerské básně ústním podáním. Třeba že v X. a IX. stol. nebylo čtoucího publika, není vyloučeno nikterak, že za té doby i v Řecku se již psalo a že existovaly, arci ne ve značném počtu, psané exempláře Iliady a Odysseie. Jak se proměnilo mykenské, předfoinické písmo v řecké, toho dosud ovšem nevíme. Ale vidíme-li, že hrnčíři v VIII. stol. píší hexametry na džbány, že sarkofag dcery obyčejného člověka v osmém století je ozdoben nápisem, že od 776 př. Kr. máme úřední záznamy, že nejstarší kyklická báseň v VIII. stol. předpokládá již hotovou Iliadu, je patrno, tvrdí Lang, že aspoň už v VIII. stol. homerské básně byly napsány.

Hlavní díl knihy Langovy je věnován tomu, aby svou hypothesou vyvrátil theorii dosavadní. V řadě kapitol probírá všechny námitky, činěné proti jednotnému původu homerských básní, a přesvědčivě vyvrací je tím, že odhaluje odpory a nedůslednosti v nich. Není to podle mého mínění *petitio principii*, nýbrž prostě důkaz, že jednotnost básní homerských je zdravější basí pro jejich výklad, než theorie dosavadní.

Časné napsání a původ básní od jednoho básníka pokládám za věc prokázanou už dříve. Výborný je v té příčině Drerupův výklad o vzniku epopeje. Ale o tom nejsem přesvědčen, že básně složeny byly už v XI. stol. Langovi pro tak ranný původ je důvodem, že básníci v tak nekritických dobách nearchaisují. Ale lze naproti tomu uvésti více věcí. Kultura homerských básní je příliš vyspělá, jak dobře na to klade důraz Bréal. Snad nebudeme směti skutečně počátky Řecka klásti tak vysoko jako dosud. Vidíme-li po r. 1500 př. Kr. na celé Kretě i na Melu zřetelné stopy příchodu lidí z Řecka, nutně budeme se domnívati, že

tehdejší »Mykeňané« ustupovali před nějakou nutností vnější, bezpochyby před příchodem nových lidí ze severu. To byli asi Achajové! Ve XIII. století vypravují aigyptské zprávy o vpádech námořských národů ze severu. Mezi útočníky těmi byli asi též někteří kmenové řečtí. Tedy doba asi od r. 1500 do konce prvního tisíciletí př. Kr. je dobou stěhování Řeků do nového domova. Že čas ten mohl dávati vděčnou látku k epickému zpěvu, je patrno. Ale podle analogií s epickou poesií ostatní, zejména francouzskou a německou, vidíme, že od počátku epické poesie do vzniku epopeje uplývá doba několika století. Poněvadž skladatel epopeje jistě užívá písní starších, může zachytiti, trvám, celkový ráz vnější kultury starší právě podle svého materiálu. Toho nelze popříti, že básník chce, aby posluchač si byl vědom, že zpívá o bohatýrech jiné doby, než je doba jeho. Lang sám dí, že železo za doby homerské bylo dobře známo. Také bohatý repertoir závodních her homerských ukazuje, jak se zdá, na mladší dobu. Mlčení o Dorech, trvám, že lze vyložiti jinak. A tak se zdá, že datování Herodotovo přece dosud je pravdě nejpodobnější: deváté století, jak i Drerup tvrdí.

Kniha Langova náleží do téže řady jako Drerupova a z části i Bréalova: je to protest proti theorii krystallisační, projev přesvědčení, že na dosavadní cestě homerské otázky rozřešiti nelze. Na každý způsob je to kniha velice pozoruhodná a významná. *Em. Peroutka.*

A. Meillet: **De quelques innovations de la déclinaison latine.** Paris 1906, C. Klincksieck. Str. 47. Za 2 fr.

V malém tomto spisku učinil si spisovatel úkolem, prozkoumati novoty, jež se jeví v deklinaci latinské proti deklinaci, jak se obyčejně předpokládá pro prajazyk. První dvě kapitoly jsou rázu obecnějšího a vykládají věci celkem známé. První ukazuje na příčiny, jež způsobily dosti četné změny v tvarosloví latinském proti stavu původnímu; zde spisovatel stanoví zásadu jistě správnou, že deklinaci latinskou třeba především vykládati ve spojení s deklinací ostatních jazyků italských a ve spojení s deklinací keltskou; stav, kterého se tak dopátráme, má se teprve srovnávati s deklinací prajazykovou. Ve druhé kapitole sleduje Meillet, jak se v latině zachovaly kategorie, jež mluvnice na jméně rozeznává. Z čísel pozbyla latina duálu, rod zachovala trojí; tu zajímavá, ale ještě nedokázaná these: u *všech* kmenů jmenných jsou vedle maskulin a feminin také neutra, tedy také u *ā*-kmenů, a to je právě tvar nom. plur. středních *o* kmenů (lat. *iuga*, řec. *ζυγά*, véd. *jugā́*, csl. *iga* atd.), čímž modifikován je známý výklad Schmidtův v ten smysl, že tvary tyto jsou sice nom. sg. *ā*-kmenů, ale ne ženského, nýbrž středního rodu. Mluvě o pádech, vychází Meillet z obecného předpokladu, že prajazyk měl osm pádů

a tu připadá mu vyložiti, jak latina některých tvarů pozbyla. Vykládá to celkem způsobem obvyklým, ač tu právě je nejtemnější bod historie indoeuropské deklinace. Již základní věta, z níž Meillet vychází, že v jazycích indoevropských se jeví snaha, počet pádů zjednodušiti, mohla by zníti také jinak.

Těžiště spisku je v kapitole třetí, jež jedná o známém zjevu lat. deklinace — a také deklinac jiných jazyků — o vzájemném splývání *i*-kmenů a kmenů konsonantických. Meillet hledá styčné body obou deklinac, které způsobily toto splývání, a nalézá je v dat., akk. a nom. sg. a pak v té okolnosti, že v některých případech byly kmeny konsonantické a kmeny na *i* vedle sebe (na př. km. na *-tāt-*, *-tāti-*; *civitātum*: *civitātium* a j.). Dle něho akk. sg. u *i*-kmenů, který měl v prajazyce koncovku *-im* (řec. *πόλιν*), končil v latině zcela hláskoslovně na *-em* (koncové *-im* se změnilo v *-em*, srv. *quem* z pův. **q^u^im*, *em* [akk. sg. od *is*] z býv. *im*); kde máme v lat. akk. na *-im*, jsou to dílem pův. *ī*-km., kdež se koncové *-īm* změnilo v *-ĭm* (srv. *vim*: řec. *Fῖν*, *neptim* : sti. *naptím*, *cutim* vedle *cutĭcula* atd.), anebo je *-im* analogií dle těchto dlouhých *ī*-km. Poněvadž pak kmeny konsonatické měly v akk. sg. také koncovku *-em* (z pův. *-m̥*), shodovaly se v tom pádě obě deklinace. Nelze upříti, že výklad tento má do sebe daleko více pravdě podobnosti než výklad starší, dle něhož *-em* u *i*-kmenů bylo analogické dle kmenů konsonantických, třeba že na druhé straně není ani při výkladu novém vše úplně jasné. Zejména nevyložena zůstávají adverbia na *-im* (*partim*); Meillet vyslovuje domněnku, že akk. *-im* stal se adverbiem a koncovkou jeho že tvořena pak i adverbia od kmenů jiných. Výklad zajisté móžný, ale bezpečným zváti se nemůže.

Méně přesvědčivé jsou výklady o dat. sg. Meillet uznává pro dat. sg. původní příponu *-ei* (na základě oských dat. na *-ei*); neboť není mu srozumitelno, jak by se lok. *i*-kmenů, za který se tyto oské dativy obyčejně pokládají (srv. Buck, Elementarbuch der oskisch-umbrischen Dialekte § 150, 3), mohl státi dativem. A jako v gen. sg. vedle *-es* je přípona *-os* a *-s*, tak i v dat. vedle *-ei* je přípona *-i* (v řeckých dat.) a *-oi* (snad ve slov. *mьnê*, *tebê*). Dativní původ řeckých infinitivů na *-αι* Meillet ovšem zavrhuje. Ale přenesení lok. do dat. není přece snad tak nemyslitelné, abychom musili proto hledat novou příponu dat. sg., a dativní původ infinitivů na *-αι* zase velmi pravdě podobný, vzpomeneme-li zejména podobnosti inf. řeckého s inf. védským (*δόμεναι* : *dāmanē*, kyp. *δοϝέναι* : *dāvánē*, *ἔχειν* z pův. *ἔχεσεν*: *sakšáṇi* atd.) a jmenné povahy infinitivů védských. Styk lok. a dat. v jazycích indoeuropských je nepopíratelný; bylo to konstatováno již často a při příležitosti jiné bude mi lze na to ještě ukázati. Není tedy, tuším, třeba vykládati dat. *i*-km. z *-ei̯ei̯* (: *-ēi*, *-ei*, *-ī*).

Zajímavý je ještě výklad o deklinaci participia praes. act., kde byly vedle sebe deklinace konsonantická (v maskul.) a deklinace *i*-kmenů (ve fem.); odtud dvojtvary v abl. sg. *-e -ī*, v gen. plur. *-um*, *-ium*; odtud také nom. pl. neutr. *-ia*.

Závěrem zmiňuje se Meillet o gen. a dat. sg. zájmen rodových (na *-ius, -ī*); dle něho vznikly tyto tvary asi nejprve u zájmen tázacích, kde byly vedle sebe kmeny *quo-*, *qui-*, kontaminací tvarů, utvořených z těchto kmenů; tedy dat. *cui* vznikl kontaminací z dat. *quei* (ke km. *qui-*) a *quōi* (ke km. *quo-*). O výklad gen. se nepokouší. Meillet ukázal tu asi správnou cestu, jak bude lze nalézti výklad těchto zvláštních tvarů; již Hirt IF I, 31 upozornil, že v nom. pl. na *-oi* bude hledati tvary, příslušející *i*-kmenům. *Oldřich Hujer.*

A. Walde: **Lateinisches etymologisches Wörterbuch.** Heidelberg 1906, Carl Winter XLVII a 870 str. Za 22 mk. 80 pf

Potřeba latinského etymologického slovníku cítila se již dlouhou dobu. Vaníčkův slovník etymologický dávno již zastaral a stal se téměř úplně nepotřebným. Svého času byl sice dílem významným, ale od té doby bádání jazykozpytné učinilo neobyčejné pokroky. Každý rok přinášel množství prací na poli jazykozpytu srovnávacího i klassického. Tomu, kdo zabýval se etymologií latinskou, bylo pracně shledávati příslušnou literaturu, rozptýlenou po časopisech i knihách. Proto také když redakcí Hirtovou a Streitbergovou počala vycházeti »sbírka indogermánských učebnic«, vyšel v řadě slovníků na prvém místě etymologický slovník jazyka latinského, jehož potřeba právě nejživěji se pociťovala. Práce této zajisté obtížné podjal se professor innsbrucké university A. Walde a dostál úkolu naň vznesenému měrou vrchovatou. Hlavní zásluhou jeho právě jest, že svědomitě probádal všechnu dosavadní literaturu a uložil ve své knize výsledky dosavadního bádání etymologického. Snahou jeho bylo, zaznamenati všecky návrhy, které k vysvětlení toho neb onoho slova latinského byly podány; při tom nevynechává mnohdy ani nápady dosti bizarní, na př. Stowasserovy. Je-li pro některé slovo podáno etymologií několik, rozhoduje se zpravidla s udáním důvodů pro výklad jeden, ostatní nezamlčuje, srv. na př. s. v. *abdomen*, *postis* atd., mnohdy, kde dosud nebyl podán žádný výklad, podává svůj vlastní, nový. Jest poměrně málo slov v jeho slovníku, která označena jsou jako nevysvětlena, nebo opatřena otazníkem. Ale rovněž není značný počet oněch slov, jejichž historie vyložena jest definitivně, proti jejichž výkladu by nebylo možno činiti námitky. Pročítáme-li jeho slovník, vidíme, jak mnoho a mnoho zbývá práce, než bude historie všech latinských slov jasna, ač nastane-li ta doba vůbec kdy.

Nejjasněji osvětlují jednotlivá slova jazyky a dialekty nejpříbuznější, tedy v našem případě hlavně dialekty osko-umberské.

Proto také Walde uvádí pečlivě parallely z těchto nářečí, a zdá se, že v tomto směru ničeho neopominul. Vedle příbuzných nářečí je stejně důležita, ne-li důležitější, řeč lidová, t. zv. latina vulgární. O ní celkem málo je známo z pramenů současných, za to v nové, mladé podobě zachovala se v jazycích románských. Jest jistě zajímavo, že v nich mnohdy zachovalo se slovo ve starší podobě než v latině klassické, na př. špan. *cueva*, port. *cova* z předlat. **covos*, **cova* (lat. *cavus*), sev. it. *giemo* z **glemos* (klass. *glomus*) atd. V theorii sice nepřerušenost vývoje jazyka latinského se uznává, ale v praxi se jí poměrně málo dbá. Jako znalost vývoje jazyka latinského z prajazyku osvětlí mnohé záhady jazyků románských, tak zase naopak jazyky románské platně přispějí k výkladu slova latinského; mnohdy právě na jejich základě je třeba odmítnouti výklad dosavadní a podati nový (srv. na př., co uvedu dole při *haurio*, *ilex*, *saburra*). Walde také na několika místech dovolává se tvarů románských, po příp. vulg. lat. (srv. na př. *adeps*, *bubulcus*, a citované *cavus*, *glomus* atd.), ale měrou mnohem menší než dialektů oskoumberských. Cituje-li tyto tak důkladně, proč neuvedl na př. při *spica*, že u Varrona R. r. I, 48, 2 je doložen tvar *speca*, svědčící o difthongickém původu *ī*, atd.? Několik dodatků po této stránce dovolím si uvésti ke konci.

Vedle slov domácích je v latině hojně slov cizích, přejatých hlavně z řečtiny. Ta Walde neuvádí všecka, nýbrž jen ta, která jsou nějak pozoruhodna, na která zejména také působily hláskoslovné zákony latinské. Mnohá, ovšem i taková, která dost značně jsou pozměněna, chybí, na př. *spatula* z řec. *σπατάλη* a j. V době pozdější přešlo do latiny i několik slov z jazyků keltických a germánských. Ta měla snad býti uvedena všecka. Pojal-li Walde do svého slovníku na př. *burgus*, *flasca*, *ganta*, *gunna* atd., není příčiny, proč by nemělo býti uvedeno také na př. gall. *bulluca*: »poma parvula quae eremus ille ferebat, quae etiam *bullucas* vulgo appellant (u Holdera, Altkeltischer Sprachschatz I, str. 637), *cofea* »čepec«, původu germ., u Venantia Fortunata doloženo, *harpa* »harfa«, vyskytující se u téhož spisovatele, atd.

K těmto poznámkám všeobecným chci přidati nyní několik dodatků k jednotlivým heslům a hlavně se stanoviska románských jazyků doplniti vývody Waldovy.

admissārius. Vedle vulg. a pozdního *ēmissārius* byl v latině ještě tvar *armissarius*, zachovaný v rum. *armăsar* »hřebec«, zajímavý doklad pro tvar předl. *ar* z *ad*, který podle tohoto slova se vyskytoval snad vůbec před souhláskami retnými, nejen před *f* a *v*, jak uvádí Brugmann, Grundriss I², str. 534, před *f*, *b*, *v*, jak tvrdí Walde ve svém slovníku str. 8.

agger. Nevzniklo z *ad-ger*. Prvotní tvar byl *arger*, doložený u Prisciana a zachovaný dosud v jazycích románských:

it. *argine*, šp. *arcen*. Z *arger* pravdě podobně dissimilací a zároveň přikloněním k *aggero* vzniklo *agger*, a na druhé straně **argen*, *-inis* (šp. *arcen*).

anguilla. Starší tvar je *anguīla*, zachovaný v šp. *anguila*, port. *anguia*, z něhož teprve vzniklo *anguilla*, jako *mūcus*: *muccus*, *ālium*: *allium* atd., srv. Brugmann, Grundriss I², str. 801.

arista. Vedle *arista* bylo v latině také *aresta*, doložené v glossách na př. CGL V 411, 7; 481, 53, i v jazycích románských: it. *ręsta*, stprov. *aręsta*, šp. *arista* z *ariesta atd.; totéž střídání *e* a *i* jeví se také v *genesta* vedle *genista*, *stircus* vedle *stercus* a j. a byly asi obě samohl. rozlišeny dialekticky.

arvum. V port. *aro* dochoval se starší nom. **arum* (*arvum* je analogií dle *arvī* atd.).

aulla, *aula*, *olla*. Walde vychází od původního *au* a označuje výklad R. Thurneysena, jenž v KZ, XXVIII, str. 157 vychází od původního *ō* a vykládá *au* zvratnou analogií jako t. zv. »hyperurbanismus«, jakožto pravdě nepodobný. A přece má pravdu Thurneysen, jak dokazují jazyky románské. Ty totiž zachovaly původní *au*, ale tam, kde klassická latina má *au* zvratnou analogií za *ō*, jako na př. *cauda*, vycházejí od původního *ō* (franc. *queue* atd.); tento rozdíl mezi původním a druhotným *au* jest v nich zachován přesně. Nuže, románské jazyky vycházejí z *ō* (it. *olla*, rum. *oală*, stfranc. *oule* atd.), to jest tedy původní. Mimo to v oštině je *úlam*, jež rovněž svědčí pro původní *ō*; vykládá-li se oské slovo jako přejaté z latiny (ale pak prostřednictvím některého dialektu, kde *au* se změnilo v *ō*), jest to výklad příliš umělý a pravdě nepodobný.

auscultare. Výklad tvaru *scultātor* není docela přesný. V latině vulgární změnilo se protonické *au* před následujícím *u* v *a*: *ascultare*, jako *agustus* z *augustus*, *agurium* z *augurium*; *ascultare* pokládalo se pak za složeninu s předložkou *ad* (jako na př. *aspectare* a j.) a k tomu dekomposicí utvořilo se jednoduché sloveso *scultare*, dochované v rukopisech biblických a j., od něho pak *scultator*.

bālō,-āre. Vedle *bālāre* bylo v latině také *bēlāre*: it. *belare*, šp. *belar* atd.

ballaena. Pěkný další doklad pro *b* = ř. *φ* a tím také potvrzení výkladu Waldova jest stsard. a logud. *basolu* z *phaseolus* (*φάσηλος*).

būbulus. Románské jazyky vycházejí namnoze od **būfalus* (franc. *buffle*, it. *bufolo* a j.).

caballus Srv. Listy fil. XXXIII, 1906, str. 106—109.

cannabis. Latina lidová přejala toto subst. ve znění bližším jazykům germánským a slovanským se souhl. *p*, srv. *canapa* CGL III, 580, 17, a it. *canape*, rum. *cinepă* a j.

carpinus. Walde pokládá *i* neprávem za dlouhé; pro délku není důvodu, jak zejména dokazují jazyky románské: franc. *charme*, špan. port. *carpe*, rum. *carpin*, it. *carpine* atd.

castanea. Bylo poukázati na to, že sthněm. *chestinna* nhněm. *kheštən* neodpovídají klass. *castanea*, nýbrž vulg. lat. **castinea*, odvozenému od vulg. **castinum*, jež svědčí, že řec. *κάστανον* změněno bylo v řeči lidové dle hláskoslovných zákonů jazyka lat.; srv. k tomu *castina* CGL III, 192, 6 a sev. it. *castegna*. Týž zjev vidíme i u sthněm. *kirsa*, jež jest přejato z vulg. lat. **ceresea* (franc. *cerise*, it. *ciliegio* atd.).

cervisia. Také v tomto slově bylo *i* krátké, nikoli dlouhé, jak měří Walde, jak dokazují rom. jazyky: franc. *cervoise*, šp. *cervesa*, port. *cerveja*.

cauda. Zde *au* není původní, nýbrž vzniklo zvratnou analogií z *ō*.

coruscus. Vedle *scoruscus* byl v latině ještě jeden vedlejší tvar, totiž *scoriscus*, App. Pr. 198, 32, srv. port. *corisco*.

crībrum. Vedle *cribrum* bylo ve starší latině *ciribrum*, zachované dosud v logud. *chilíru*.

crusta. Měření *ū* nebude asi správné, jak svědčí jazyky románské: it. prov. *crosta*, franc. *croûte* atd., jež žádají krátké *u*.

dossum. Assimilace *rs* v *ss* nebyla v lidové řeči tak všeobecná, jak se domnívá Walde, jinak bychom si nemohli vysvětliti na př. it. *orso*, rum. *urs*, franc. *ours* atd. z lat. *ursus*, kdežto u tohoto subst. vycházejí všecky jazyky románské z *dossum*: franc., rum. *dos*, it. *dosso*; jen původní *rss* (vzniklé ze staršího *rtt*) se assimilovalo v *ss* (srv. Meyer-Lübke, Grundriss der roman. Philologie I², str. 471), a to velice záhy, neboť již u Plauta se nachází *suāsum* (ze **suarssom*).

ervum. Ital. *lero*, šp. *yero* dochovaly starší nom. sing. **erum*, srv. *arvum*.

faux. O tom, že ve *faux* není *au* původní, nemůže býti pochyby. Vedle odvoz. *fōcāle*, *fōcāneus* a slož. sloves *offōcāre*, *suffōcāre*, *praefōcāre* dokazují to zejména tvary románské: port. *foz* (a nikoli **fouz*) a logud. *foghe*, *foga* (a nikoli **faghe*).

fēniculum. Románské jazyky vycházejí od *fēnuculum* (franc. *fenouil* atd.).

forfex. Tvar **forbex*, který bychom dle latinských hláskoslovných zákonů čekali, zdá se býti zachován v it. *forbice*.

glīs, *glīris*. Dvojhláskovému původu lat. *ī* nasvědčují franc. *loir*, neap. *al'erę*, alb. *g'er*, jež předpokládají dial. **glēre*.

haurio,*-īre*. Pro toto sloveso podány byly dvě etymologie: bylo spojeno jednak s řec. *αὔω*, *ἐξαυστήρ*, stisl. *ausa* »schöpfen«, *austr* »das Schöpfen, Kielwasser«, jednak se stind. kořenem *ghas-* »jísti, pohlcovati« (3 sing. *ǧakšiti*, 3. pl. *ǧakšati*). V prvním případě je neorganické *h*, v druhém *au*, ale oboje lze vysvětliti: *h* oněmovalo velice záhy, jak svědčí zvláště *anser* m.

***hanser*, a tak zvratnou analogií mohlo se dostati na začátek slova, *au* pak místo *ō* (neboť prvotní tvar byl by *hōrīre*) není zjevem v latině vzácným, srv. *cauda*, *faux* atd. Walde přidržel se výkladu prvního a odmítl druhý, který podal Thurneysen v KZ XXVIII, str. 158, ale neprávem. Pro výklad Thurneysenův svědčí dvě věci: 1. Cato užívá komposita *dēhōrīre* a 2. v sardštině (a tu máme nový doklad, jak studium jazyků románských může příznivě působiti i zpětně na studium jazyka latinského), a to v dial. logudorském vyskytuje se dosud sloveso *orire* s významem »naplňovati« a odvozené subst. *oridorzu* značící »dřevěnou nálevku« — v jiných jazycích románských se nezachovalo — a jak dokázal W. Meyer-Lübke ve svém spise Zur Kenntnis des Altlogudoresischen, str. 4—7 odpovídá tu lat. *au* právoplatně pouze *u*. Z těchto důvodů jsme nuceni přidržeti se etymologie Thurneysenovy a nesouhlasiti s Waldem.

īlex. Obyčejně spojuje se s *aesculus* a odvozuje se ze staršího **igslex*. Proti této etymologii staví se románské jazyky. It. *elce*, prov. *euze* atd. není možno vyložiti z *illex*, jak činí na př. také Brugmann, Grundriss I², str. 801, poněvadž logud. dialekt, který rozeznává *ē* a *i*, jež v ostatních jazycích románských splynuly, má *elighe*, a *elice* se čte u Řehoře Turského; románské tvary vycházejí z **ēlex*, to pak jako umberský (volský, marrucinský atd), tvar lze spojit s *īlex* a vyložiti z původního **eilex*. Etymologie dosavadní je nesprávná a jest hledati novou.

irpex. Románské jazyky vycházejí od **erpex* (franc. *hẹrse*), kterýžto tvar právě také Walde předpokládá. Jen že jeho výklad (assimilací k následujícímu *i* v *irpicis* atd.) není asi správný. Jest známo, že dialekticky měnilo se v latině *er* + *cons.* v *ir* + *cons.*, srv. *Mircurios* CIL I. 59, *stircus* CIL V, 782 atd., tak že *irpex* jest tvar dialektický, což při významu toho slova nijak nepřekvapuje, kdežto v jazycích románských zachoval se tvar původně latinský, což zase není zjevem zvláštním.

jūsum označil Walde nejprve jako »unerklärt« a teprve v dodatcích přijal na upozornění M. Niedermanna v Indog. Anz. XVIII, str. 79 (nikoli IF) dávno známý výklad z *deorsum*. Bylo také ale vyložiti ještě *ū*, jež Niedermann nevykládá, a to analogií dle *sursum-susum*.

lupus. Výklad odchylný od dosavadního podal jsem v Listech fil. XXXIII, 1906, str. 103 a násl.

marcus. Vykládati *marculus* z indoevr. **mal-tlo-s* a *martulus* (od něho utvořeno *martellus*: franc. *marteau*, it. *martello* atd.) z **mal-tro-s* jest zbytečno. Jest známo, že ve vulgání latině splynulo *tl* s *cl*: *vetulus* změnilo se ve *veclus* tak jako *oculus* v *oclus*, tak že *tl* a *cl* se pak mohly zaměňovati. Takovouto zvratnou analogií vzniklo také *martlus* a k němu utvořeno dále dimin. *martellus*.

novācula. Ve vulg. latině bylo **navacula*: šp. *navaja*, port. *navalha*, tvar, který bychom také očekávali, srv. *cavus* z **covos* a j.

pejor. Zde *e* nemohlo býti dlouhé, jak svědčí románské jazyky (*pejus*: it. *peggio*, franc. *pis* atd.); může se tu patrně mluviti jen o délce, způsobené posicí, následujícím *i̯i̯*.

postilēna. Vedle toho bylo od kratšího tvaru předložky *pos* utvořeno **posilena*: it. *posolino*.

pūmex. Vedle toho bylo v latině *pōmex*, srv. Listy fil. XXXIII, 1906, str. 347—350.

rōbīgo. Vlastní latinský tvar byl by *rūbīgo* a ten jest také doložen na př. App. Pr. 199, 5, CGL II, 591, 50.

saburra. Všeobecně se, tuším, spojuje s lat. *sabulum*. A přece etymologie tato nemůže býti správná. Jednak zakončení slova toho úplně jest nevyloženo a v latině jest také ojedinělé, jednak proti etymologii té stavějí se jazyky románské. V italštině má toto subst. na začátku slova *z*: *zavorra* (z ital. asi pochází také špan. *zahorra*) a *s* v latinských slovích nemění se nikdy do románských jazyků v *z*. Ale za to velice často odpovídá *z* souhlásce *s* ve slovích, která byla do latiny přejata z jiných jazyků, zejména z řečtiny, na př. it. *zampogna*, šp. *zampoña* z řec. *συμφωνία* (srv. Ascoli AGI. XIV, str. 346), it. *zambuca* z lat. *sambuca*, a to z řec. *σαμβύκη*, jehož pramenem je aram. *sabb'kā*, it. *zufolare* ze *sifilare*, jehož *f* již ukazuje na původ dial. a j. Slovo *saburra* jako termín technický bylo přejato od Římanů asi z řeči některého národa sousedního, jenž čile provozoval plavbu po moři (Etrusků?), a shoda se *sabulum* je asi jen náhodná.

saepes. Poznámka, že »na *ē* ukazují románské řeči, v. Gröber, Archiv f. lat. Lex., str. 465«, není docela správná, naopak it. *siepe* žádá v lat. *ae* (je-li v eng. *saif*, stfranc. *soif*, špan. *seto* ze *saeptum* *e* úzké, je třeba říci, že také u jiných slov lat. *ae* odpovídá *ẹ*, na př. franc. *proie*, šp. *hez* atd.). Tím se podporuje etymologie Froehdova BB 17, 318: řec. *αἱμός*, *αἱμασία*, srv. M. Niedermann, Idg. Anz. XIX, str. 35.

scobis, *scobina*. It. *scufina* »struhák na dřevo«, špan. *escofina* dokazují, že *b* vzniklo z indoevrop. *bh*, kdežto slova germánská (v. *scabo*) ukazují na původní *b* u tohoto kořene. Bylo tedy u kořene *skab*(*h*) totéž střídání mezi medií a medií aspiratou jako na př. u stind. *stambhatē*: řec. *στέμβω*.

serum. Kmenové *e* se assimilovalo před následujícím *o* v *o* a tento nom. **sorum* zachován jest dosud v sard. *soru*, špan. *suero*, port. *soro* »syrovátka«, nom. *serum* vznikl analogií dle gen. *serī* atd.

signum. Etymologie i jazyky románské (it. *segno*, rum. *semn*, špan. *seño* atd.) dokazují, že *i* bylo krátké, ne dlouhé. Ostatně Walde sám píše na př. *dignus* s krátkým *i*.

sine. Zde vzniklo *i* z *e* v poloze nepřízvučné, a jest jistě zajímavo, že v stsard. textu Condaghe di San Pietro di Silki čte se *sene* (sard. jazyk zachoval rozdíl mezi *i* a *e*), tedy tvar, který bychom čekali pod přízvukem.

stīva. V románských jazycích: špan. *esteva*, it. *stegola* zachoval se dial. tvar **stēva*, srv. *spēca* v. *spīca* a j.

sūber. It. *sovero* mohlo by býti v témž poměru k *sūber*, jako *pōmex* k *pūmex*, a také asi port. *sovella* k lat. *sūbella* (demin. k *sūbula*).

sulpur. Etymologie, Waldem uvedená, jistě není správná. Románské jazyky žádají tvar *sulfur* (vedle *sulpur*), třeba Walde tvar ten popíral. Ježto také začáteční sykavka v románských jazycích vykazuje četné odchylky (it. *zolfo*, špan. *azufre*, port. *enzofre*), jest to jistě slovo cizí, nelatinské.

tēmo, -ōnis. Vedle *tēmo* byl v lat. vulg. dialektický tvar *tīmo* (it. *timone*, franc. šp. *timon* atd.), který bude třeba ještě vyložiti.

vaco, -arē. Jako zajímavý tvar parallelní k umb. *vaçetum*, *uasetom* »vacatum, vitiatum« mělo býti uvedeno i vulg. lat. **vocitus* »prázdný«, logud. *boidu*, franc. *vide* atd.

vitex, -icis. Románské jazyky ukazují na krátké *i*, srv. it. *vetrice*, abruzz. *vetęka*.

Poněvadž, jak z uvedeného je patrno, latina lidová i jazyky románské přispívají k správnému pochopení mnohého slova latinského, jest si přáti, aby při příštím vydání, k němuž zajisté dojde, více byly respektovány. Přes to stojí etymologický slovník Waldův na výši vědy a stane se základnou, o niž se budou opírati ti, kteří dále budou pracovati v latinské etymologii.

Ant. Boháč.

Dr. J. V. Prášek: **Z druhé cesty řecké.** (Světem, sbírka populárních spisů cestopisných.) V Praze, u Beauforta [1906]. 183 str. Za 2 K 10 h, váz. za 3 K 10 h.

Spisovatel účastnil se r. 1905 mezinárodního archaeologického sjezdu v Athenách a za několik měsíců vydal knihu tuto jako ovoce své druhé návštěvy Řecka. Na první cestě své, skoro před 20 lety, navštívil, tuším, jenom Atheny. Popisují se Korfu, Patrai, Korinth, Atheny, jež nutně zabraly největší část knihy (str. 38—142), a potom památnější místa řecká, která byla na programu společné cesty, již podnikli účastníci sjezdu, Eleusis, Aigina, Poros, Nauplia, Tiryns, Mykeny, Delfy, Olympia. Není to cestopis v obyčejném smyslu, aby v něm byly vylíčeny osobní zkušenosti a dojmy spisovatelovy, nýbrž kniha je psána docela v objektivním, neosobním slohu cestovních příruček a průvodců. Ani jednou v celé knize spisovatel se čtenáři neukáže v první osobě, všude čteme jen: »vidí se, spatřuje se

lze pozorovati, po nemnohé chvíli poutník přichází, oko znojené pozoruje . . .«

Cestovní příručky dbají úzkostlivě toho, aby každý údaj jejich byl přesný a správný. Bohužel o Práškově spise nelze toho říci. Naopak kniha je dokladem nevážnosti spisovatelovy k čtenářům. Přece každá kniha se píše proto, aby se jí vykonalo něco dobrého, buď abych někoho poučil nebo mu způsobil příjemnou chvíli. Myslím, že kniha nevyhoví ani v té ani v oné příčině. Jak může někoho baviti, naráží-li každou chvíli na nějaký cizí termín nebo jméno (epistylion, stereobat, stylobat, kymation, platia, pyrgos Nikin), jehož význam se čtenáři nevyloží? O Ludvíku Rossovi často se mluví; čtenář se doví, že to byl německý archaeolog, ale nedoví se, proč mohl toho tolik vykonat na záchranu antických památek. Každý nemá po ruce naučný slovník. Jak mohou zajímati v populárním cestopise podrobné výklady o zříceninách, není-li po ruce nákresu nebo mapy? V Řecku je arci mnoho krásných vyhlídek, ale spisovatel popisuje z vlaku, z lodi, z Akropole, Akrokorinthu (i z míst, kde ani nebyl), výhledy ty tolikrát, že čtenář má dojem, jakoby běželo tu jen o vyplnění místa a nikoliv o skutečnou potřebu udivené a unesené mysli pozorovatelovy.

Konečně nelíbí se mi ani sloh spisovatelův; zdá se mi neosobní, krasořečnický, neupřímný a zálibou v neobvyklých nebo zastaralých slovech, tvarech, úslovích, epithetech podivínský. Často čteme tu: dsky, dskách, dskami — zvlášť oblíbeno —, turně, úlehle, ložiště, poustka, tista, parochod, slemeň, církvička, ostrovský, pevninský, po výtce, na výsost, vzdéli, novožitný, prvobytný, pevnost nepřítelem jest obíjena nebo obořena, krásný stromořad se vleče, tvrz se šklebí, potok, cesta, vlak vine se jenom »sličnými zátočinami«, lučina vždy jest jen smavá, ulice ubočuje, skruž je z mramoru utesána. Spisovatel rád užívá druhových číslovek místo základních; na str. 108: »osmero mohutných, dorských sloupů, dvacaterými žlábky rýhovaných . . . každý sloup skládá se z pravidla z dvanácteré skruže, utesané z mramoru pentelského«; stejně na str. 144 n.: »aeginský chrám byl zbudován o šesterých sloupích v průčelí a o dvanácterých na podélných stranách«.

Co se týče obsahu, lze činiti výtky těžší. Sice kapitoly o Delfech, Patrách i novodobých Athenách čtou se dosti dobře. Ale kde spisovatel mluví o památkách starých (Aigina, Mykeny, Tiryns, Atheny), tam jeho svědomitost a vědomosti objevují se ve zlém světle. A přece populární kniha musí v té příčině býti krajně úzkostlivá. Spěch nedovoluje spisovateli, aby si zjednal sám napřed pořádné světlo o věci. Proto jsou jeho výklady velmi často nesprávné, nejasné a neurovnané. Spisovatel nepřehlíží celku, neví, o čem v daném rámci má mluviti a co vynechati, co je důležité a co vedlejší a na kterém místě o čem třeba po-

dati výklad. Při tom se zdá, že spisovatel chce přece vzbuditi zdání odborné znalosti co největší...

Význačný pro způsob práce spisovatelovy je na str. 144 n. výklad o aiginském chrámu. Nejvyšším bodem ostrova Aiginy je vrch, jenž byl za starověku zasvěcen Diu Panhellenskému, a nyní jest prostě zván Oros čili Vrch sv. Eliáše (532 *m*). Na vrcholu nalezeny zbytky velkého oltáře. Tři hodiny cesty odtud je jiný, nižší kopec (190 *m*), na němž nahoře jsou značné zbytky známého chrámu, jehož štíty jsou v mnichovské glyptothece. Spisovatel líčí na str. 144 věc tak, jakoby vrch Dia Panhellenského a kopec s chrámem byl jeden a týž vrch, jakoby sloupy aiginského chrámu stály na Oru! Tento »omyl« nelze asi vysvětliti jinak, než že p. spisovatel z »parochodu«, zastavil-li před Aiginou, netoliko nevystoupil, nýbrž na Aiginu ani z lodi se nepodíval. Kromě toho je mu docela neznámo, že r. 1901 v chrámě aiginském se děly řízením Furtwänglerovým nové výkopy, že tam nalezen nápis se jménem bohyně, jíž byl chrám zasvěcen, a že nyní podle Furtwänglera se chrám nazývá chrámem bohyně Afaie a nikoliv chrámem Atheniným. Rozumí se, že spisovatel popisuje »z autopsie« i skvostný výhled po saronském zálivu i chrám, při čemž nám neodpustí počet sloupů — jakož vůbec zjišťování počtu sloupů na starých i moderních čili, jak říká, »novožitných« stavbách v Řecku je věc, které jedině vedle vyhlídek spisovatel věnoval skutečnou píli.

Stejně neinformován je spisovatel o Korintě. Neví, že výkopy, jež prohlížel, podnikla od r. 1896—1901 americká škola a že výsledky výkopů vyplňují většinou orgán její v těch letech (American Journal of Archaeology). Píšeť na str. 22: »R. 1892 jali se Řekové kopati na městišti starověkého města a prací jejich objeveny zbytky velmi památné.« Zatím do r. 1896, do výkopů amerických, čnělo zde ze země jen oněch sedm sloupů, jež v knize naší jsou vyobrazeny třikrát.

Popis Tiryntu (str. 156) a Myken (str. 162 n.) ukazují stejnou povrchnost a zmatek. Nádvoří v Tiryntě není malé, nýbrž velké (srvn. Schuchardt, Schliemanns Ausgrabungen 1890, str. 128, nebo Bädeker, Griechenland, 4. vyd. 1904, str. 335) a nebylo v dolním hradě, nýbrž v horním; dolní hrad není odkopán. Z popisu čtenář se nedoví, kde byl oltář. Co to je: »Jádro dvorany činí megaron«? Vrchol nesprávnosti je tato věta: »V dalším pokračování poznávají se dle polohopisu ženská síň s příslušenstvím, v němž zvláště dobře zachována lázeň.« Na vysvětlenou musím přičiniti toto. V Tiryntě lze nejlépe z celého Řecka poznati plán knížecího paláce z doby mykenské. Známá charakteristika jeho jest, že se skládá ze dvou skupin komnat, položených vedle sebe a skoro analogicky upravených. Větší, levá skupina pokládá se za obydlí královo, pravá za obydlí královnino. Středem každé skupiny je megaron. Obě tyto části pa-

láce byly od sebe odděleny, každá měla zvláštní vchod. Z komnat králových bylo spojení s gynaikonitis uvnitř jenom zadem, oklikou. V komnatách králových je zachována síň, jejíž podlahu činí jediná obrovská kamenná deska; tato síň se pokládá za koupelnu. To je ona »lázeň«, o níž mluví spisovatel. Jenže není »příslušenstvím« ženské »síně«, nýbrž mužské. Tento omyl spisovatelův povstal rychlým a nepozorným čtením Bädekra, str. 335 dole, a tím, že Prášek při své návštěvě Tiryntu málo si všiml plánu paláce. Stejně prázdně a nevěcně se mluví o galleriích tiryntských. O zajímavých zadních schodech není ani zmínky. Tiryns je snad starší než Mykeny, ale není starší než Knosos. Co ví p. spisovatel o »výzdobné stránce« tiryntské, kteráž prý »prostotou svou ukazuje na doby, které výkvět mykenské civilisace o mnohá století předcházely«. Nejvýznačnější ukázky výzdoby Tiryntu jsou známá freska a úlomek vlysu (viz u Schuchardta, str. 141 a 145), a ty nejsou o nic starší než vzor z orchomenského hrobu a než fresky z Knosu. O »prostotě« tiryntských poměrů byl by dobře poučil spisovatele pohled na rekonstrukci hradu tiryntského u Perrota a Chipieze, Histoire de l'Art VI, str. 664, tab. VIII.

V Mykenách je výklad o kopulovém hrobě na str. 161 a o hradních hrobech na str. 164 naprosto nepostačitelný. O »hrobce Atreově«, která je vedle athenských památek nejlépe zachovanou a nejúčinnější stavbou celého Řecka, spisovatel neumí povědět nic jiného než toto: »Tudy vchází se do temného prostoru, zklenutého dskami přečnívajícími, jejž lze vyšetřovati toliko za svitu pochodně, jakkoli v klenbě vybořil se průběhem dob značný otvor.« Zde nutně měl se podati řádný, totiž úplný a správný popis kopulových hrobů a vyložiti jejich původ a význam v umění a v životě řeckém. Stejně ubohý je výklad o hradních, jamových hrobech. Z popisu není viděti, kde hroby byly, v jaké hloubce pod dnešním povrchem; o nálezech, které pro nás činí vlastně obsah mykenské doby, není ani na tomto místě ani tam, kde se mluví o ústředním museu, jediného slova výkladu. Na str. 166 se praví: »Hrad sám, kromě některých lépe znalých zbytků, jako t. zv. sněmovna v dolejším prostranství při hradbě, prostor to do kruhu obezděný, jest toliko velikým rumoviskem . . .« Spisovatel neví, že tato »sněmovna« je právě onen kruh dvojitých desek kamenných, v němž ve hloubce 3 až 4 *m* pod dnešním povrchem bylo nalezeno oněch šest hrobů se 17 kostrami, jejž Schliemann mylně nazval »sněmovnou«, totiž agorou (Schuchardt, str. 179).

Co se pak týče Athen, tam, kde spisovatel popisuje ulice a vzhled města, daří se mu ještě dost dobře. Arci kdyby mu bylo šlo skutečně o čtenáře, bylo by mu bývalo lze i po 14denním pobytu v hlavním městě řeckém pověděti také o životě dnešních athenských lidí leccos zajímavého. Jakmile však se

dostaneme do starověkých Athen, objevují se zase hned následky polovičaté informace a spěchu spisovatelova. Výklad o divadle Dionysově, logeiu, proskeniu, paraskeniích je ubohý, srovnáme-li jej i jenom s Bädekrem. Na str. 89 se dí: »Uprostřed pak jest kosočtverečná podoba Dionysova oltáře nebo thymely ... Uprostřed thymely, dobře znalé, jest ložiště, v němž kdysi zapuštěn byl oltář sám.« Co tedy byla thymela? Na str. 91 spisovatel praví: »Sedadla jsou rozdělena na třinácte oddělení kerkidami nebo schůdky«. Ale κερκίδες jsou právě ta oddělení, a nikoliv schody. Historie západní strany akropolské je neúplná, výklad o pomníku Agrippově přes mnohomluvnost nejasný, stejně jako výklad o Propylajích, jež autor neví, jak má skloňovat (gen. brzy Propylaj nebo Propylajů). Nesprávno je říci, že v sev. křídle propylajském, v t. zv. pinakothece, byly za starověku uchovávány malby »historické«. Na str. 82 relief na pomníku Filopappově nezobrazuje římského triumfátora, nýbrž samého C. Julia Antiocha Filopappa jakožto římského konsula. Reliefy na horologiu Andronikově nazývá spisovatel výborně pracovanými vypouklými řezbami, ale je obecně známo, že symbolické postavy Větrů umělecky jsou bezvýznamné. Atd. atd.

I o tom třeba se zmíniti na konec, že v knize i pod obrázky v nadpisech zůstalo dost tiskových chyb a nedopatření, jichž čtenář neznalý řečtiny si nedovede opraviti. Theseion je vyobrazeno nedopatřením dvakrát na str. 67 a na str. 131 a tu podpisy pod obrazy na str. 130 a 131 jsou kromě toho zaměněny. Na str. 148 má pod obrázkem býti Palamidi m. Aplamidi, na str. 155 Tiryns m. Iryns, str. 87 divadlo Dionysovo m. Dyonisovo. A v textu Ziller m. Zitter (str. 128), Fichtia m. Fichfia, jak podivným způsobem psáno dvakrát (str. 159 a 160), Attalovy m. Attakovy, Ilisu m. Eisu (str. 73), Asklepieion m. Asklepicion a Asklepeion (str. 95), původní m. půdní (str. 102) atd. Na str. 122 má býti letopočet 1656 m. 1659 a 1687 místo 1886.

Spisovatel ani s druhou cestou do Řecka neměl štěstí. Těch 183 stránek při skutečné znalosti věci a svědomité práci bylo by se nutně naplnilo docela jiným textem. Takto je to kniha, která neprospěje nikomu. *Em. Peroutka.*

T. Maccia Plauta komoedie Pseudolus. V rozměrech originalu přeložil *Jan Lad. Čapek.* (Bibliotéka klassiků řeckých a římských. Číslo 14.) V Praze 1907, Česká Akademie. Str. XIV a 117. Za 1·50 K.

Podle úvodu byl Čapkův překlad Pseudola dokončen r. 1901 a před vydáním nově přehlédnut a opraven. Jest tedy prací pozdější než překlad Mostellarie a možno na něm pozorovati, zda a pokud se Čapek jako překladatel vyvíjí a prospívá v překla-

datelském umění a v překladatelské svědomitosti. Pročítáme-li však nový překlad, shledáme brzy, že posudky dřívějších jeho prací pramálo pomohly k jeho zdokonalení.

Kdyby Čapek byl dbal upozornění, kterých se mu již dostalo, nebyl by dopustil, aby se v překladě ztratil verš 509 originálu,[1]) aby ve v. 33 (str. 5) slova Kalidorova byla připsána Pseudolovi, nebo aby rozměry v textu neshodovaly se mnohdy se schematy, překladatelem samým vzadu uvedenými. V. 1113 není v překladě trochejský septenár, nýbrž anapaestický tetrametr, v. 1114/5 jest vzadu označen jako trochejský septenár, ale v textu a dle poznámky jest přeložen anapaestickým oktonárem, verš 1132 jest přeložen anapaestickým oktonárem místo septenárem, v. 1248 nekončí trochejskou tripodií akatalektickou. Jambický senár ve v. 800 má o stopu více.

Vůbec po stránce metrické překlad jest velmi chybný. Bylo by však již zbytečno, Čapkovi dokazovati, že řady kretické nejsou daktylské a řady bakchijské že nejsou anapaestické a že kretiky i bakcheje lze také v češtině napodobiti; rovněž stačí jen zmínka o tom, že náležitých caesur často zanedbává. Ale znovu dlužno vytknouti, že se Čapek čím dále, tím nešetrněji prohřešuje proti správnému přízvuku českému. Měří na př. jako jamby ve v. 514. U Jova ..., ve v. 533 na den, ve v. 776: Od nejmenšího, v. 1043 Ke Kalidorovi; stejně chybuje v trochejském septenáru v. 730: Teď jde z Karysta od otce ..., a v řadách anapaestických (za bakchejské položených) ve v. 1130/1, kde slova: »ty nějak pro věci ty« měří ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ a ve v. 1334/5: »nám hercům i kusu, na zítra ...«, jež měří ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑. Někdy nelze souhlasiti, měří-li slova čtyřslabičná — ⏑ ⏑ —, na př. ve v. 910 připomíná. Přízvuku větného Čapek dbá ještě méně; proto při správném čtení rythmus často zaniká. Na př. v první části v. 600: »Pst! Mlč, ten je můj, když mne neopustí« nepoznáváme nikterak, čteme-li jej přirozeně, anapaesty.

Řadu veršů Čapek ve svém překladě vyloučil; lze pochybovati, zda vždy právem. Myslím na př., že verš 587: Post ad oppidum hoc vetus continuo meum exercitum protinus obducam dlužno podržeti a že neruší nikterak souvislosti, jak Čapek tvrdí; Pseudolus označuje tu druhý svůj úspěch (srv. v. 524 n.), jehož dojde tím, že dostane peníze od Simona, »oppidum vetus« jest právě stařec.

Nesouhlasím také, že slova verše 494 jsou přidělena Kallifonovi místo Simonovi, jak jiní činí. Čapkův překlad neodpovídá ani úplně textu, a záměna osob není žádoucí. V ústech Kallifonových byl by verš ten případný jen tehdy, kdyby Simo

---

[1]) Athetován není, poněvadž by to překladatel jako na jiných místech poznamenal, a není pro to ani důvodu.

byl už před tím naznačil úmysl otroka poslati do mlýna; a otázka Kallifonova ve verši následujícím je lépe motivována, pronáší-li slova ona Simo. Zbytečná jest také změna metuas ve v. 1087 v metuam (podle Lorenze). Že Simonovi není se čeho báti, bylo již ve v. 1066 a 1068 pověděno; otázka týká se zde Balliona, který se nebál s takovou jistotou slíbiti Simonovi dvacet min, a Ballio také tak odpovídá.

Na těchto poznámkách o úpravě textu v překladě Čapkově přestanu a přihlédnu k tomu, jak Čapek překládal.

Nelze žádati, aby překladatel Plauta vystihl i ve svém jazyku plně bujný rozmar Plautovy mluvy a zejména všechny hříčky slovní, jichž jest v Pseudolu plno. Je to nemožno. Ale Čapek nedbal toho někdy ani tam, kde bylo lze. Na př. v. 74: Est misere scriptum, nelze překládat: »Toť bídy v listu tom«, poněvadž další poznámka Pseudolova: O miserrume! zahrává posměšně právě s oním slovem misere. Někde bylo aspoň poznámkou vysvětliti, jaký vtip jest v originále, poněvadž při překladu doslovném souvislost a smysl se ztrácejí; tak ve v. 549 n., 736, 737 n. Neschvaluji překlad v. 739 (Ostrý jest jak sekyra); neboť dlužno přihlížeti i k verši dalšímu. Pokroku v tlumočení Plautovy mluvy po této nejtěžší, ale také nejvděčnější stránce nelze u Čapka od překladu Mostellarie konstatovati.

Ale mnohem povážlivější jest, že i v Pseudolu zase nalézáme onu povrchnost, jakou jsem mu vytkl v Mostellarii. Vypouští v překladě význačná a důležitá slova i celé věty. Tak nepřeloženo ve v. 261 stultus es, v. 290 seni, v. 386 vigilans, v. 499 si id faxim, v. 583 facile, v. 653 hau places, v. 780 qui possunt, v. 869 ut concoxit, v. 1159 mane modo istic, v. 1275 ludibundus, v. 1327 egone (eam?) a j.

Na mnohých místech překladatel setřel nevhodným a odchylným překladem výraznost nebo nehledanost originálu. Vybírám jen některé doklady. V. 122 Pietatis caussa vel etiam matrem (sc. tange): »i matku! — Z toho též si hříchu nedělám«. V. 221: Vino te deungis: »Vínem se mastiš celá«; my říkáme namazat se. V. 272: neque ament (předcházelo: ament) neque faciant bene: »ať si tebe nevšimnou«. V. 317 aut terra aut mari aliquonde evolvam id argentum tibi: »odněkud ať odkudkoli peníze ti seženu«. V. 488 dic: *καὶ τοῦτο ναί.* Ps. *Καὶ τοῦτο ναί*; Pseudolus patrně opakuje tu úmyslně slova Simonova; u Čapka komika ta jest setřena: »přisvědč! Ps. Pravda jest i toto!« V. 632 sescenta tanta (týká se peněz), u Čapka mdle: »věcí takových bez počtu«. 642 non perdere (argentum, proti reddere): »ne zahodit«. V. 643 febrim tibi esse: »máš horečku«; zde však lépe zimnici (= třeseš se na ty peníze). V. 744 servo: »praotrok« (!); 899 circum ire: »číhá«; 928 militarem advenam: »z vojny když k nám si sem přiběhl«. V. 945 Ego istuc

aliis dare condidici přeloženo docela odchylně: »Já nestojím o také řeči«. V. 1233 adlegavit: »poslal na krk«; 1295 molliter tene me: »pěkně mě popodrž« (m. něžně); 1299 Lubet — Quid lubet?: »Tak libo mi. — Což? To tvá libost jest?« Lubet dlužno přeložit stejně. Směšný jest ve v. 139 překlad slovesa harpaga: »hákem táhni« o zlodějských otrocích, ač význam slova jest docela zřejmý z v. 957. Ve v. 545 seznamujeme se se »třtinou jilmovou« (u Plauta stilis ulmeis). Ve v. 1317 vorte umerum překládá: »záda stoč«! Patrně nový výkon tělocvičný.

Nejnepříznivěji působí překlad Čapkův tím, že jsou v něm opět četné menší, větší chyby, které vyplynuly buď z neporozumění nebo z neznalosti jazyka. Uvedu zase jen, co jest závažnějšího. V. 33. Immo ego tacebo: »Tož budu mlčet já«, místo: Ne, budu mlčet; rovněž chybně bylo přeloženo immo ve v. 607 a ve v. 609 (ba, místo nikoliv) a ve v. 635 (ovšem, místo ne). V. 230 animum advorto: »pozor si dám« (místo: jsem pozorný). V. 245 ém conloqui qui volunt te (ukazuje při tom na sebe a pána): »Ha, s tebou chtí mluvit!« V. 308 inanis cedis: »prázdná řeč«. Ve v. 314 jest zlomyslná otázka, jako zvolání nemají slova ta smyslu. Ve v. 612 Non soles respicere te, quom dicis iniuste alteri přidal Čapek též (Nepomýšlíš na sebe též, špatně mluvě o jiném?), čímž se smysl porušuje. V. 648 Nam istic symbolust: »jest v něm (v listě) známka«; jest tu dvojí omyl, istic znamená toto zde (jest známka) a smluvená známka, pečeť s obrazem vojínovým nebyla v listě, nýbrž zevně na listě (srv. v. 1201 n. a v. 1000); stejně chybně překládá tedy Čapek v. 1001: Sumbolust in epistula: »Ta známka v listu jest«. V. 730 adveni Carysto: »jde z Karysta« (místo přišel). V. 758: Prius illi erimus quam tu: »Dřív tu budem, než ty tam«; překlad jak chybný, tak nesmyslný. V. 767 n. Quoi servitutem di danunt lenoniam puero atque eidem si addunt turpitudinem: »Ach, koho dají bozi v službu kuplíři, když chlapec jest a k tomu ještě ošklivý«; smysl jest tu úplně porušen chybným překladem a spojením slova puero; z originálu je patrno, že otrocký hoch naříká na službu u kuplíře, ne na to, že jest chlapec. V. 909b: stulte cavi: »já hrál si hloupě«. V. 1076 n. Nullumst periclum, quod sciam stipularier, ut concepisti verba. Viginti minas dabin? V překladě jest chybná interpunkce, věty jsou nesprávně spojeny a některá slova přidána: »To dát si slíbit mohu bezpečně, jak vím. Jak právě vyslovil jsi, dvacet min mi dáš! Zda dáš?« V. 1087: Quid estquod non metuam (správně metuas) ab eo: »A čeho není se mi bát teď od něho?« Správně: Proč již ničeho se nebojíš od něho? Metuere ab aliquo užito zde absolutně. V 1156 recte meministi: »dobře díš«, místo: máš dobrou paměť. V. 1156: Quam mox mi operam

das? Ba. Tibi do equidem: »Poslouchej mne přece! Ba. Slyším.« (Místo: Brzo-li se mi věnuješ?) V. 1324: Neque te mei tergi misereret: »Ty mých též bys jistě byl nešetřil zad«, ač smysl i text latinský ukazuje, že se to týče přítomnosti: Ty bys nešetřil ... V. 1327: Redeo: »Mám vrátit se?« místo prostého přisvědčení: Vracím se.

Myslím, že tyto doklady stačí, aby bylo zřejmo, že Čapkův překlad Pseudola neznamená proti Mostellarii nijakého pokroku. Má mnoho chyb a jest celkem proti originálu mdlý.

V předu jest úvod, v němž Čapek podává po svém způsobu zbytečně obšírný obsah komoedie (na plných pěti stranách). Lorenz ve svém vydání Pseudola probírá sice obšírně obsah hry, ale u něho jest to rozbor děje, kdežto Čapek vypravuje skoro výhradně jen vnější postup děje, jejž přece každý čtenář při čtení pochopí. Ostatně Čapkův úvod jest na mnoze jen volný a zkrácený překlad z Lorenze; jen tu i tam přidává něco svého neb odjinud přejatého.

Ale i tak úvod má chyby. Na téže stránce (V) Čapek píše, že Pseudolus byl provozován r. 192 a o několik řádků níže podává správný rok 191. Nesprávně určuje polohu domů na jevišti; dům Kallifonův byl dle něho uprostřed mezi Simonovým a kuplířovým (str. VI). Ale poněvadž sousedem Simonovým jest jmenován jednak kuplíř Ballio (v. 526, 896), jednak Kallifo (v. 411, 456), jest patrno, že uprostřed byl dům Simonův. Comoedia festivissima jest spíše veselohra nejkratochvilnější než nejrozkošnější (str. V).

V obsahu komoedie je týž omyl jako v překladě; posel vojákův měl prý přinésti pečeť v listě (str. VII). Někdy vyčetl Čapek ze hry, co tam není. V monologu na začátku druhého jednání jásá dle Čapka (str. VIII) Pseudolus, že se zmocní Palladia v hradě Ballionově, ale o Palladiu není na tom místě vůbec řeči; u Lorenze (str. 10) jest sice také zmínka o Palladiu, ale jest to poznámka spisovatelova, odkazující na jiné místo v komoedii (v. 1064). Kuchař nebyl najat, aby vařil večeři (str. X), nýbrž oběd, jak Čapek sám překládá ve v. 890 n. Míní Čapek, že Ballio vida, že byl ošizen, doopravdy »chce se ihned zbaviti života« (str. XI)? Na str. XII odkazuje Čapek nesprávně na v. 667; slova, o něž jde, jsou ve v. 688 n.[1])

Jest tedy úvod k Pseudolu práce nesamostatná a povrchní. Od spisovatele, který dostává na studia o Plautovi podpory od České Akademie, smíme právem žádati práce pečlivější.

Rudolf Schenk.

---

[1]) Nepochopitelným způsobem nejsou v překladu verše číslovány; či se má čtenářům dopřáti potěšení, aby si mohli verše sami očíslovati? *F. G.*

Alois Holas: **Latinská čítanka a cvičebnice pro první třídu gymnasijní.** Str. VI a 188. K tomu: Rukověť grammatická. Str. II a 24. V Praze, nákladem čes. graf. akc. společnosti »Unie« 1907. Cena s rukovětí 3 K.

Kniha Holasova zasluhuje vší pozornosti učitelů latiny na českých gymnasiích. Spisovatel upravil knihu svou postupem induktivním, chtěje vyučování latině již na prvém stupni osvěžiti, oživiti a tím se dodělati v tomto důležitém předmětu vyučování gymnasijního lepších výsledků.

Methoda induktivní není při studiu filologickém nová. Při vyučování jazykům moderním užívá se jí na našich středních školách již po delší dobu; avšak u našich německých krajanů dočkala se i latinská cvičebnice Steinerova-Scheindlerova, touto methodou sepsaná, již 5. vydání. U nás, pokud referentu známo, hleděl před lety † Frant. Patočka získati pro nové vydání Novotného latinské cvičebnice pro II. tř. gymn. spolupracovníka, jenž by knihu přepracoval postupem návodným, ale na ten čas marně. Teprve Holas se chopil praktického provedení myšlenky, užiti při vyučování latině v souhlase s platnými instrukcemi postupu induktivního, učiti jí na hotové řeči a postaviti tak studium latiny na přirozenější základ. Řeč dochází své platnosti mluvením; kdo se tedy učí nějaké cizí řeči, má se jí učiti na skutečné řeči, nikoli konstruovati uměle řeč na pravidlech předem stanovených, což jest vlastně postup obrácený, tedy nepřirozený. Ovšem uvážíme-li jednak, jak pronikla dosavadní methoda a s ní související úprava cvičebnic veškeré vyučování, jednak že účelem studia latiny na gymnasiích není ani tak praktické užívání jazyka, jako spíše vniknutí v ducha jeho a příprava pro pochopení literárních plodů latinských spisovatelů, pochopíme, jak nesnadno jest sestaviti cvičebnici pro první stupeň vyučování latině, aby úplně vyhovovala jak správné methodě, tak účelu studia latiny na gymnasiu. Podařilo-li se Holasovi již při prvním pokuse přiblížiti se ideálu knihy takové, vykonal věc záslužnou.

Při methodě návodné jest vyvozovati pravidla grammatická cizího jazyka z hotové řeči; nejdůležitější částí cvičebnice jest tedy ta, která obsahuje tuto hotovou, pro cvičení upravenou řeč. Proto věnuje i Holas větší část knihy (str. 1—50) latinským článkům a větám; česká cvičení v kratším díle druhém (str. 50—92) jsou určena k nápodobě a obměně, tedy k procvičení tvarů a pravidel, poznaných v díle prvním. Cvičení latinská obsahují většinou články souvislé, jež mají vedle svého významu methodického i tu dobrou stránku, že celé učení osvěžují a činí zajímavějším a záživnějším.

Postup vyučování v knize Holasově jest tento. Počíná se prvním skloněním a již první cvičení latinské jest článek

souvislý, v kterém však přicházejí substantiva žákům již z obecného života známá, j. schola, tabula, creta, linea, littera a p.; koncovky pádové jsou v textu označeny proloženým písmem a v Seznamu slov, připojeném ke knize, jsou uvedena a přeložena slůvka z počátku pořadem vypravování, později, když již žák dovede rozeznati pády, v abecedním pořádku dle druhů slov. Tak se učí žák za pomoci učitele a Seznamu poznávati koncovky deklinace a později konjugace, ale zároveň si osvojuje již nepovědomě též tvary jiných druhů slov, jež se nutně v souvislém článku vyskytují. K článkům latinským přiléhají pak v díle druhém články české, podávajíce návod k obměnám i obměny samy. A tak se postupuje i dále. Osnovou celé kniby jest cvičení tvarů jmenných (substantiva a s ním zároveň adjektiva) a slovesných a do ní vetkáno poznávání tvarů ostatních druhů slov, jakož i pravidla syntaktická, jež se tedy cvičí parallelně s tvaroslovím. Aby se však nabylo i přehledu, aby totiž ojediněle a nepovědomě nacvičené tvary grammatické a vazby syntaktické byly sestaveny v celky a řady, vloženo vždy po několika článcích cvičení pro opakování. Zároveň v Seznamu sestaveny přehledně dosud probrané tvary zájmen, příslovcí a vazby předložkové. Na konci pak připojena ještě cvičení pro přehledné zopakování komparace adjektiv, pronomen a numeralií, kterážto poslední cvičena dříve vlastně na latinském číslování jednotlivých cvičení.

Snaha, souvisící s methodou návodnou, cvičiti stejné zjevy najednou (sklonění subst. a adjekt.) a podobné zjevy k sobě přidružovati a tak od známého k neznámému postupovati, vedla Holasa k tomu, že se uchýlil od obvyklého postupu při skloňování i časování. Po II. dekl. probírá V. (gen. pl. *-rum*, gen. sing. samohláska, abl. sing. dlouhá samohláska), k V. připíná III. (nom. a akk. pl. *-ēs*, dat. a abl. pl. *-bus*), konečně ke III. druží IV. (gen. sing. *-s*, dat. a abl. pl. *-ibus*), dále III. deklinaci počíná *i*-kmeny, aby bylo možno probírati zároveň adjektiva této deklinace. Při slovesných tvarech kmene perfektového a supinového probírá za sebou perfekta s příznakem *v* u I. konj. *-āvi* (laudāvi), u IV. konj. *-īvi* (audīvi), u III. konj. *-īvi* (quaesīvi), u II. konj. *-ēvi* (delēvi) a *-ui* (monui), zároveň pak perfekta dloužením u III. konj. (ēgi), u I. konj. (iūvi), u II. konj. (sēdi), u IV. konj. (vēni) a rovněž tak perfekta se zdvojkou u I. (dedi), u II. (momordi) a u III. konj. (poposci); obdobně se děje při kmenech supinových.

Učivo omezeno na tvary pravidelné a obyčejné a pojato do knihy, hlavně pokud se slovesa týče, úplně v rozsahu, naznačeném v instrukcích. Také ze syntaxe obsahuje kniha jen tolik, kolik je pro I. třídu přiměřeno.

Proti postupu nahoře naznačenému a proti výběru látky učebné nelze nic podstatného namítati. Ale jinak jest s množ-

stvím **látky cvičebné.** Tu se bude leckomu — a myslím právem — zdáti, že Holas pravou míru překročil jak v počtu cvičení, tak v jejich délce. Jest sice přirozeno, že při methodě induktivné latinská část čítanky obsahuje více materiálu cvičebného, třeba v ní ani nebyl obsažen příklad na každý jednotlivý tvar, ale přece třeba hleděti, aby byla pravá míra zachována; neboť tam, kde se cvičí tvary na souvislých článcích, nelze články děliti a části vynechati. Dále sluší uvážiti, jednak že vyvozování tvarů dle této methody vyžaduje samo sebou více času, právě jako obměňování článků dle návodu dílu druhého, jednak že i porozumění souvislým článkům potřebuje delšího výkladu a tedy i delší doby než porozumění jednotlivým větám. Proto nemají býti články nad potřebu dlouhé jako čl. LX, LXI 1, LXXXVIII 2, XCVI 2, XCIX; ostatně i tam, kde sestává cvičení z jednotlivých vět, bylo by někdy zkrácení jejich na místě. Spisovatel sice praví v Připomenutí, že uče podle své knihy, snadno cvičivo v době ustanovené probral, vynechav jen několik cvičení, určených k opakování a neobsahujících nic nového (celkem 13 článků), ale z toho těžko souditi, podaří-li se to každému učiteli v každé třídě a při každém množství žáků. Ostatně nedoporučoval bych vynechati č. X, jednající o pluraliích tantum a č. XIV o větách kusých a přirovnávacích; za to lze vynechati č. XLII, LXIII 2, LXXXVIII 1. Ale i přes to soudím, že účelné škrty jak v latinské tak v české části by nebyly knize na škodu.

Látka pro články vzata jest ze života starověkého, římského i řeckého, a tu a tam pro osvěžení vpleteny přístupné bájky a anekdoty. Zcela správně; jeť dobře, aby žák, cviče se v grammatice latinské, nabýval již při tom průpravy k pochopení života národů starověkých, jejichž literárním plodům porozuměti jest vlastním účelem studia jejich na gymnasiu.

Díl druhý tvoří vlastní cvičebnici a jest určen k procvičení tvarů, poznaných v díle prvním, k obměňování článků latinských a k samostatnému napodobování. Obsahuje vlastně obměny článků latinských a podává návod k obměnám a procvičování tvarů v řadách větných. Poněvadž část tato určena také k písemnému cvičení, vložena v ni pravidla pro překlad do latiny, pravidla pravopisná a poučení o dělení latinských slov. V této části by nebylo na škodu vřaditi sem několik samostatných článečků k osvěžení mysli; neboť stálé obměňování článků latinských nutně unavuje.

Seznam slov k jednotlivým článkům jest velmi pracně a svědomitě sestaven. Zaráží ovšem poněkud jeho rozsah (str. 93—170); ale snadno si jej vyložíme, uvážíme-li, že se v něm uvádějí významy k prvním cvičením nejen pořadem vypravování, nýbrž i abecedně podle druhů slov, že se zde ukazuje na význam

snadno pochopitelných synonym, že se upozorňuje při slůvkách na etymologii, ovšem v míře žákům na tomto stupni přístupné, že se překládají zvlášť důležitá úsloví, dávají se pokyny pro překlad, takže některé slovo několikrát se opakuje, dále že se zde uvádějí pravidla syntaktická zjevů, obsažených v článcích, a konečně, že jsou sem pojaty přehledy druhů slov, jež se ve cvičeních systematicky neprobírala. Významy, jak dříve praveno, jsou v Seznamu uváděny ke každému cvičení abecedně; ale z příčiny praktické, poněvadž bude často třeba články děliti, neřadil bych slov abecedně, nýbrž pořadem vypravování. Z téže příčiny bylo by praktičtější, uváděti významy, je-li článek složen ze dvou neb tří samostatných oddílů, ke každému zvlášť, nikoli společně j. při čl. XXXVIII, LXVI, LXIX, LXXIV, LXXV, LXXX, LXXXII a j.

Na konec knihy přidán Slovníček česko-latinský k českým cvičením (str. 171—178) a Ukazatel k článkům latinským (str. 179—188), udávající, v kterém článku se které slovo vyskýtá; oba jsou velice pečlivě sestaveny.

Na počátek knihy postaven Přehled grammatického učiva (str. III—IV), označující, o kterých zjevech tvaroslovných se v kterých článcích jedná a které zjevy větoslovné se zároveň při tom probírají, tak že přehledem tím jest podán zároveň celý postup učení. Stejně praktické jako tento přehled jest marginální označení látky probírané v každém článku a odkazování k příslušným §§ Rukověti grammatické.

Průprava (str. V—VI) podává krátkou historii národa a jazyka římského, uváděje tím žáka ve způsob psaní a vyslovování latinských slov hlavně na zeměpisných jménech a slovech ze života neb ze školy již známých a seznamujíc jej s latinským přízvukem.

Rukověť grammatická, připojená ke knize Holasově, jest velice zdařilá příručka latinská, obsahujíc stručně a přehledně vše, čeho primán věděti potřebuje, totiž nejnutnější zjevy hláskoslovné, stručnou nauku tvaroslovnou, přehled skladby a větosloví na příslušných větách, vybraných z čítanky.

Nedopatření, vesměs malé váhy, shledal ref. tato. V Přehledu doplniti jest při čl. 15 eris, při čl. 29 Ind. plusquamperf. 3. os. pl.; o větách vedl. konjunkt. a o žádacím *ut* jedná čl. 38, 2 a nikoli 39, o větách vedl. žádacích a o *ne* čl. 46 a nikoli 47, o *num* čl. 68, o složených tvarech km. sup. v -ätus čl. 92, 2. 3. — V čítance buďtež ležatým písmem vytištěny tyto koncovky: v čl. XVII design*avit*, v XIX par*antur*, v LIV 3 facil*limum*, LXXV 2 iugul*averimus*. Při čl. XXI stůj na kraji: rod určen významem, m. zakončením, podobně při čl. XLI 2 stůj dat. a vok. — Seznam slov uvádí k čl. IV 3 slov. ministro, v textu se čte administro; Tarpeius a urbs libera, uvedené při čl. XXII, v textu se nevyskýtají; k čl. LIV 3 při slov. prae-

dico buď uvedena celá vazba praedico de aliqua re; rčení stultum erat v čl. LXXVI potřebuje výkladu. Při některých slovesích k pozdějším cvičením opominuto připojiti particip. perf., ač je vytvořují, j. XCII 1 při erudio, punio, XCV při compleo, XCVI 2 při traduco.

Úprava knihy jest velice pečlivá, tisk velký, čitelný; omyly tiskové postřehl ref. pouze tyto: str. 29. ř. 16. zd. po ludo nemá býti tečka, str. 43. na kraji km. na -n (m. na -u), str. 122. ř. 2. sh. mluvíc! (m. mluvící), str. 164. ř. 4. sh. u Kann (m. u Kanen), ř. 3. zd. penetratum et (m. est).

Kniha Holasova znamená pokrok při vyučování latině na školách našich, a to jak methodou návodnou, založenou na souvislých článcích, tak celou úpravou. Spisovatel přihlíží ke všem stránkám, jež by mohly působiti začátečníku nesnáz a neostavuje ani jediného zjevu bez vysvětlení, takže jest jeho čítanka schopna povznésti úroveň znalosti latiny na našich gymnasiích. Ovšem nevykoná to kniha sama o sobě, nýbrž jen v ruce horlivého učitele. Sama methoda induktivná činí vůbec větší požadavky na učitele; musíť celý postup vyučování pevně v ruce držeti a říditi, látku a její rozdělení předem úplně ovládati, látku postupně probíranou v přehledu podržeti, postup návodný energicky říditi a celé vyučování v čilém pochodu udržovati. Bude tedy třeba, aby učitel byl s láskou pro předmět svůj zaujat a není pochybnosti, až se knihy Holasovy vžijí — spisovatel slibuje sestaviti latinské čítanky až do IV. tř. —, že přinesou škole i předmětu dobrý prospěch. *Jos. Němec.*

Slovník česko-latinský a latinsko-český ku potřebě školské. Díl II. latinsko-český. Sestavil *Xaver B. Pelikán.* V Praze 1906, I. L. Kober. Str. 339. Za 4 K.

Z oznámení, jímž doporučuje nakladatelství Kobrovo slovník Pelikánův, se dovídáme, že »obsáhlé dílo toto sestavené na slovo vzatým odborníkem Xaverem B. Pelikánem, shrnuje v sobě na 22 arších text tak pečlivě volený, že přes velikou svoji láci (cena pouze K 4·—, váz. K 4·60) postačí úplně ke všem klassikům na středních školách čítaným a užívaným«. Škoda, že se spisovatel nevyslovil nikde o zásadách, jimiž se řídil; neboť ze slovníku samého se jich nelze dopátrati. Nezbývá tedy, než abychom sami stanovili požadavky, jichž dlužno šetřiti při sestavování latinského slovníku školního, a pak zkoumali, pokud jich dbal Pelikán při svém díle.

Každá kniha školní, i když připustíme, že vědecké bádání nepatří do gymnasia, nýbrž jen jeho výsledky, má spočívati na vědeckých základech, má dbáti výsledků vědeckého bádání, jak se jeví v té době, v níž jest psána. Také slovníkářství, jsouc částí vědy mluvnické, jest vědou a dnešní lexikograf — i školní

— musí dbáti stavu a požadavků dnešní lexikografie. A v té příčině jest prvním požadavkem slovníka cizojazyčného, aby jazykem domácím podával významový vývoj slov jazyka cizího, dále aby dbal náležitou měrou i stránky etymologické, a konečně, aby obracel zřetel také na tvoření slov. Po stránce grammatické třeba, aby školní slovník podával správný materiál slovní, ve formách skutečně doložených a s dobrou grammatikou školní shodných, ovšem materiál, obsažený v auktorech, na školách čítaných. Ale nejen po stránce významové, nýbrž i reální má býti slovník žáku spolehlivým rádcem a podávati tedy poučení i o starém zeměpise, místopise, starožitnostech, mythologii a p. Konečně v příčině jazyka domácího žádá slovník školní přesnost a bezvadnost.

Pohleďme nyní, jak těmto požadavkům hoví slovník Pelikánův.

Po stránce významového vývoje slov má slovník náš podávati jaksi historii každého slova, ovšem s tím omezením, že k tomu užívá pouze slovního materiálu školních auktorů; má tedy podati nejprve význam původní, z něho zúžením neb rozšířením odvozený význam zvláštní, dále význam přenesený a konečně význam v souvislosti větné různě modifikovaný, aby žák viděl celý postup vývoje významového a pochopil zdánlivě přepodivný někdy přechod téhož slova z významu do významu. V slovníku Pelikánově až na nečetné případy postupu tohoto neshledáváme. Tak na př. čteme: »*aura, ae, f.*, vání, větřík, vítr; denní světlo; vůně, lesk; vanutí, zábřesk; přízeň lidská; plur. povětří, vzduch«. Ale postup vývoje významového slova toho jest asi tento: *aura, ae, f.* (řec. *αὔρα*) 1. dech, vání; a) zvl. (vání větru) vítr; b) (vání z lesklého tělesa) lesk, třpyt; c) (vání šířící se čichem) vůně; 2. synekd. vání vzduchu, vzduch, pl. vzduch, vánky, ovzduší; zvl. a) vzduch vdechovaný, životný; b) (vzduch nad námi) výše, nebesa, c) (vzduch světa hořejšího proti podsvětí) svět, světlo, veřejnost. 3. metaf. (příznivé vání) přízeň. Podobně se čte u Pelikána: »*meta, ae, f.*, kuželovitá podoba; homolovité sloupy v cirku římském, jež závodníci objeti musili; meta, cíl, konec, meze, hranice«. Vývoj významový však žádá pořádku tohoto: *mēta, ae, f.* (vl. part. perf. pass. od meare) hranice, konec, cíl; met. mezník; zvl. kuželovité sloupy v řím. cirku; gen. kužel. Rovněž tak čteme u Pelikána: »*supplicium, i, n.*, pokleknutí (k modlitbě nebo k vytrpění pokuty), modlitba, oběť; úpěnlivá prosba; pokoření, úkor, trest, zvl. trest smrti, poprava, muka«, místo správného: ***supplicium, i, n.***, (srov. supplicare) 1. pokleknutí; meton. prosba na kolenou, snažná prosba, modlitba; 2. zvl. pokleknutí k popravě; meton. poprava, trest smrti; synekd. trest, pokuta; metaf. mučení, muka. Často udává Pelikán při slovech stejnokmenných různý pořad, tedy různý vývoj významový; na př. ***aequus***, rovný,

stejný; příhodný, slušný, ale: *aequum, i, n.* slušnost, rovina; *aestuosus* bouřlivý; horoucí, parný, žhavý, ale *aestus, us, m.* var, žár, parno; příboj, vlnobití; vášeň; *campester*, polní, rovinatý, ale *campus, i, m.* rovina, pláň, niva, pole. Velký jest počet hesel, při nichž uveden docela opačný pochod vývoje významového, na př. abigo (zapuditi, násilím zahnati), abditus (odlehlý, skrytý), abrogo (zrušiti, odníti), podobně při abruptum, absolutio, cadaver, caeremonia, calamitas, cantus, chaos a j. Tato ukázka dostačí, abychom mohli tvrditi, že Pelikán neměl úmyslu podávati významový vývoj slov a kde se přece postup takový objevuje, že je to jen zásluhou jeho pomůcek.

Etymologie, této důležité — třeba ne jediné — stránky pro poznání a stanovení základního významu slova, nedbá Pelikán naprosto; a přece jest žák ve škole již od primy upozorňován na etymologii slov a nesmí jí tudíž ani slovník, pro celé gymnasium určený, pomíjeti, nýbrž má k ní náležitě přihlížeti, ovšem v mezích žákům přístupných a pokud jest na jisto postavena. Přihlížeje k etymologii, nebyl by Pelikán na př. při adjekt. acclinis (ad-clino) vycházel od základního významu »podepřený«, nýbrž »opřený«, při subst. arx (srv. arc-eo) od »výšina«, nýbrž »ohrada«, při slovese mando (od manus do) od »rozkazovati«, nýbrž »odevzdati«. Čteme-li ve slovníku »actio (ago), adiumentum (adiuvo), administer (ad-manus)«, nelze to ještě nazvati etymologisováním; ale i tyto výklady jsou tak řídké (po většině jen při písmeně A) a nesoustavné, že i zde nabýváme přesvědčení, že jich neuvádí Pelikán s vědomým úmyslem, nýbrž pouze nahodile. Výklad: »cedo, plur. cette (staž. z cedito, cedite)« jest zastaralý a nemožný (srv. Sommer, Lat. Laut- u. Formenlehre, str. 586). Při slovech složených nejsou složky odděleny, ač již z praktické stránky jest toho při školním slovníku třeba, nebo tím bývá často žák přiváděn na pravý význam slova (j. při in-opia, per-fugium, sed-itio) aneb upozorněn na různý tvar předpon (j. při dis-traho, di-stringo, tran-silio, trans-itio) a p. Ještě větší vadou jest, že Pelikán neoznačuje nikde kvantity; a přece některá slova lze rozeznati pouze po kvantitě slabik, j. složeniny sloves cado a caedo (incīdō, incīdō), lăbor a lābor, lŭstrum a lūstrum, mălum a mālum, ŏs a ōs, părens a pārens, pŏpulus a pōpulus, ŭter a ūter.

Pokud se týče požadavku, aby slovník uváděl latinské tvary správné a v klassické latině skutečně doložené, svědčí kniha Pelikánova, že původce její nezná ani novější literatury na poli latinské grammatiky, ba ani grammatik, na gymnasiích našich užívaných, jinak by se byl vystříhal tvarů nedoložených a nemožných. Tak se může Pelikán na př. při perfektních a supinových tvarech sloves přesvědčiti v grammatice Kořínkově nebo Hrbkově, že abscondo má perf. abscondi (zř. abscondi), perf. abstiti od absto není doloženo, acquiesco nemá

sup. (jakož i prosté quiesco a složeniny, leda acquieturus), adhaereo nemá sup., totéž platí o assuesco (assuetus = zvyklý) a cado (ale casurus), cerno perf. crēvi je básnické a sup. -crētum se vyskýtá jen ve složeninách, comedo má perf. comedi a nikoli comesi (!), crētus od cresco pouze u básn. ve význ. zrozený, syn, dego nemá perf. ani sup., descisco správné perf. descivi nikoli descii, discrepo má perf. discrepavi nikoli discrepui, dignosco nemá perf. ani sup., exolesco nemá sup. (exoletus = dospělý), exsilio nemá sup. (jako prosté salio a ostatní složeniny), fallo nemá sup., fruor za perf. užívá usus sum, nikoli fructus sum (leč fruiturus), fluo a gemo nemá sup., misceo má sup. mixtum, nikoli mistum, atd. atd.

Avšak i při jiných částech řeči shledáváme ve slovníku Pelikánově na mnoze tvary nedoložené neb i nesprávné. Na př.: aedes, obyč. nom. zní aedis; alter uter má dle Pelikána dat. alterutri a alteri utri, avšak tento druhý tvar není doložen; angiportus, us, m. (-um i n.), ale právě tvar angiportum je obyčejnější; amussis, is, f. vyskýtá se pouze adverbiálně ad amussim; Bacchanalia, orum (ium), správný gen. je v -ium; ceterus 3., sing. se však užívá jen při subs. hromadných a to nikdy v nom. sing. masc. gen.; 1. os. for není doložena; frux f. »pořádný, správný, čacký«, jakoby ten význam měl nom. frux; gratiis jest básnické, v prose gratis; tvary hice, haece, hoce nejsou doloženy; illic má v neutr. illuc ne illoc; posterus, ale nom. sing. masc. gen. není doložen; perf. slov. repello zní jen reppuli, reperio reppeli atd. Pokud se týče správnosti latiny, neměl Pelikán přehlédnouti spis Wagenerův »Hauptschwierigkeiten der latein. Formenlehre«, v Gothě, 1888. — Slovesa neosobná měla býti též neosobně uváděna, ne tedy: paeniteo, ui; pudeo, pudui, puditum; vesperasco, vesperavi.

Přistupujeme k slovnímu materiálu. I tu shledáme, že nevyhověl Pelikán požadavku, aby slovník školní obsahoval sice všechen slovní materiál, objevující se ve školních auktorech, vystříhal se však slov, s kterými se žák při četbě nesetká. Tak nutno vytknouti úplnou libovůli neb nahodilost v pojetí do slovníku vlastních jmen. V té příčině bývá sice i u jiných slovníkářů pozorovati nestejnoměrnost, ale ne v té míře jako u Pelikána. U něho nenajdeme na př. těchto obyčejných a častých jmen (uvádíme jen namátkou některá): Caecilius, Caecubus, Caelius (mons), Calabria, Callimachus, Camilla, Campania, Capena, Capitolium, Capua, Carthago, Cecrops, Cleopatra. Naproti tomu jest v slovníku uvedeno množství vlastních jmen, jichž žák v školních auktorech čísti nebude; na př. Aemiliana (Var., Suet.), Andriscus (Liv. Ep. 49), Hermaphroditus (Pl.), Hermeracles (Cic. Att. I. 1, 5), Laterium (Cic. Att. IV. 7, 3), Leocorion (Cic. N. D. III. 19, 50), Libethrum (Liv. XLIV. 5, 12), Macricampi (Liv. XLV. 18, 5), Messapia (Plin. III. 99), Onchesmites, Onche-

stius (Cic. Att. VII. 2), Plisthenes (Hyg. Fab. 86 a 87), Primigenia (Cic. Legg. II. 28, Liv. XXIX. 36, 8), Sabazia (Cic. N. D. III. 23, 58), Sarra (Enn., Gell.), Septimuleius, Serapion (Cic. Att. VI. 1, 17), Serapeum (Ter.), Talaionia (Ov. AA. III. 13), Talaus (Ov. Ib. 352), Tarcondarius, Telaboae, Zoilus (Ov. Rem. 366).

A co platí o jménech vlastních, platí také o heslech obecných. Uvádíme zase za příklad namátkou několik hesel, jež marně v slovníku Pelikánově hledáme, ač se v auktorech školních vyskýtají: caelatus, capacitas (Cic. Tusc.), captivitas (Tac.), cauponula (Cic. Phil. II. 31, 77), centurionatus (Tac. Ann. I. 44), cenula, chalybeius, circumpendeo, comprecatio, concertatio, concessus, concubina, condisco, confarreo, consequentia, consumptor, contemero, contrectatio; panacea (Verg. Aen. XXII, 419), patrator, perfrigidus, pergnarus, planitas, praelego, praeterago, praetervectio, prohibitio, proreus. Naproti tomu setkáváme se tu se slovy, jež jsou přejata ze slovního materiálu básníků komických (na př. maceo, macesco, machaera, magnifico, marsupium, meliusculus, mutio; palmarium, pappo, pantilullus, peculio, pernimius, pessulus, puellula, pulto, purio; schema, sorbilo, sublino, submoneo, suboleo, succenturio, suffarcinatus, suffio, sufflo, suppilo, sycophanta atd.), aneb ze spisovatelů doby jednak předklassické, jednak poklassické (na př.: magistralis, mamilla, matrix, maturatio, medela, medica, monetarius, monstratio, morticinus, murinus; particulatim, patrocinor, penteris, peregrinatus, pergula, pinguitudo, plastes, pullatus; salsamentarius, sanna, soloecismus, sonticus, stoliditas, suffulcio, sumen atd.). S podivením jest, že přijal Pelikán do svého slovníku všechen slovní materiál z listů Ciceronových; snad tak učinil po příkladu J. M. Stowassera, jenž v 2. vyd. svého slovníku uvádí — ovšem z dobré příčiny — v dodatku slovní zásobu z Ciceronových listů. Slovník jeho je totiž určen také pro gymnasia v Německu, kdež jsou listy Ciceronovy pojaty v školní četbu. U nás však tomu tak není.

Povrchnost díla Pelikánova se jeví dále v tom, že *a)* při jednotlivých heslech uvádí významy a rčení, jichž žák při četbě potřebovati nebude, *b)* naproti tomu vynechává významy pro školu nezbytné a *c)* konečně zřejmých omylů se dopouští. Uvedu některé příklady.

a) advena nezkušený, nevědomý (advena belli Stat.), Amalthea . . . dle jiných byla prý to dcera krále kretského Melissa (Hyg. Astr. II. 13), bibere ad numerum píti dle počtu písmen toho jména, k jehož poctě se pije (Mart. VIII. 51 a j.), caelum dláto, rydlo (Varr., Quint.), calceos poscere od stolu vstávati (Pl. Ep. IX. 17, 3), ad Calendas Graecas (Suet. Aug. 87), caligo pomatenost (Cels.), callosus tvrdokožný, mozolovitý, zatvrdlý u Hor. jen callosa ova, cantharus mořská ryba (Ov. Hal. 105), cantus věštba (Catull., Tib.), capillus chlupy, srst (Catull.), clam

předl. s akk. (Ter., Plaut.), pes noha u stolu (Ter.), Graeca posse uměti řecky atd.

b) abrumpere odtrhnouti, přerušiti (pontem?), abscissus odťatý (saxum abscissum?), abscondere odložiti, uklíditi, schovati (fumus abscondit caelum?), abstare státi stranou (si longius abstes? Hor. Pis. 362), absumo odníti, zmařiti (malis absumere mensas? Verg.), cadus nádoba hliněná na víno a j., džbán (ossa lecta cado? Verg.), caelebs neženatý, svobodný (platanus? Hor., sine palmite truncus? Ov.), calcare, po něčem šlapati, pošlapati (viam leti? Hor.) atd.

c) abnormis sapiens neučený (m. nikoli školský, žádné škole nenáležející, Hor. Sat. II, 2, 3), adoptivus o ovoci štěpný, zušlechtěný (m. vroubený, Ov.), agglomero v klubko se svinouti (m. svinouti), Augustus značí prý »naše Cís. Velebnost, Milost Cís.«, caesim trop. krátkými větami (m. úsečně, krátce), caesius »modrooký, sivooký« bude čísti žák u Cic. jen při oculi, castellatim dissipati hostes, ve tlupách (!) rozptýlení, circumfluus vodou obklíčený (má též význam akt. circumfluus amnis, Ov.), comprehendo chopiti, zapáliti (m. chytiti, vznítiti se), converbero, rozbiti, excedo palma, cenu postoupiti (m. vzdáti se ceny), finditur via »cesta se razí« možno přeložiti jen u Verg. alte finditur in solidum cuneis via, jinak (rozštěpuje) dělí se; »equitem suo alienoque Marte (opěšav)« jest neúplné a nesrozumitelné (u Liv. III, 62 čteme: verecundiae erat equitem suo alienoque Marte pugnare, svým i cizím způsobem t. j. jízdecky i pěšky), mutae artes, výtvarná umění nehodí se na Verg. Aen. XII, 397, kde mutae artes tiché, nehlučné umění, řečeno o lékařství; Cic. pak nazývá výtvarná umění artes quasi mutas proti řečnictví; heslo persuadeo je neúplné, chybné a nesrozumitelné, persuasum mihi habeo jest špatná frase povstalá z neporozumění slov Caes. B. G. III 2, 5, ea loca finitimae provinciae adiungere sibi persuasum habebant; pertinacia ústupnost m. *ne*ústupnost, »carmen primis litteris sententiae praetexitur (počíná)«, citování i překlad je tu chybný m. carmen primis litteris sententiā praetexitur, »báseň v prvních slovech je zdobena sentencí«, t. j. první verše básně tvoří sentenci, profugio ujíti se (!) ad alqm, prosocer praděd m. pratchán, se acc. a abl. od sui (!) atd. Nesnadno bys vůbec našel hesla, s jehož zpracováním lze souhlasiti.

Ve školním slovníku má dále žák najíti poučení o t. zv. reáliích, t. j. o osobách historických, mythologických, o otázkách ze starožitností právních, vojenských a náboženských, o názvech geografických a místopisných a p. Ale i tu se shledáváme u Pelikána s mezerami neodpustitelnými. Pelikán totiž, jak svrchu při jménech vlastních ukázáno, mnoho hesel sem patřících do slovníku vůbec nepojal, jinde prostě vedle slova latinského český překlad neb slovo obecné položil bez řádného výkladu, j.: Bootes souhvězdí, Fenestella branka v Římě, Lupercalia slavnost L.

(v únoru) a pod.; a na mnohých místech se nedovedl vyvarovati zřejmých omylů; na př. Abas, děd Perseův m. praděd, adulescentia prý věk mezi »pueritia a senectus«, snad z nepochopení místa u Cic. Cat. M. 4. Calypso, nymfa na ostrově Ortygii (m. Ogygii, opsáno z Georgesa), Carinae, čtvrt římská mezi Esquiliem a Caeliem (m. na západním svahu Esquilinu), Gemoniae (scalae), schodiště na sz. svahu Aventinském (m. Kapitolském), spolia opima, oruží, jež vítězný vůdce zabitému vůdci odřízl, Parnassos, hora ve Fokidě s kastalským pramenem Mus a Delfským orakulem, Priamus, manžel Helenin, atd.

Povšimněme si také stránky vnější, formální. Slovník trpí nepřehledností, užívať mimo tučné písmo hesel jediného veskrze písma. Pelikán značí napořád kvantitu cizích slov v češtině, ač si nepočíná důsledně i při týchž slovech, j. v Athénách (s. v. archon), ale v Athenách (s. v. Areopagus), Rémus (s. v. Romulus), ale Remus (s. v. Rumina) a j. Vlastní jména řecká přepisuje Pelikán do češtiny latinsky, patrně dle svých německých pomůcek; že však ani zde si nevede důsledně, nastal v té věci úplný chaos, na př. lacedemonský (s. v. Hyacinthus), ale La*kae*d*ae*moňan (s. v. Laco), v Boiotii (s. v. Acidalia), ale v Boeotii (s. v. Aganippe), *K*lytem*ae*stra (s. v. Agamemno), Klyt*aim*n*estra (s. v. Elektra), *C*lyt*ae*mestra (s. v.) atd.

Mythologická jména bohů uvádí Pelikán všude jmény latinskými, i tam, kde se jedná o báje řecké, j. Chiron, učitel Herkulův, Aeskulapův, Achillův, Harmonia, dcera Martova a Veneřina; ale ojediněle: echidna, ještěr Heraklem zahubený. Zase tedy nesouměrnost a nestejnost.

Úplný zmatek panuje u Pelikána ve skloňění cizích jmen. Jen některé doklady. Pelikán píše na př.: synové Gaeiini, dcera Achelova, Ulixův, Odyssovi, syn Boreašův, dcera Cöusa (Titania), o Aeneášovi, Minosův, Panathenejský, Parisem, manžel Pasifin (Minos), syn Pasiphaëin (Minotaurus), Puňané (Aegates), argosský král atd.

Konečně přicházíme k velmi choulostivé stránce slovníku Pelikánova, totiž ke korrektuře tisku. Povrchnost a nedostatečnost korrektury by již sama stačila, abychom slovník jeho odmítli; jevíť takové chyby, že svědčí nejen o nedbalosti, nýbrž docela o neznalosti latiny. Soudíme-li o spisovateli z této stránky, docházíme k mínění, že si sice sestavil svou práci dle svých předloh, ale elaborátu ani nerozuměl; neboť by nebyl propustil chyb, jaké dále uvedeme. Uvedeme jen chyby nejhrubší, nehledíc k chybám snadno opravitelným, jako k přesmyknutí písmen, špatné interpunkci, nebo chybnému (a to velmi častému) označení třídy slovesné, ač i takové chyby ve školním slovníku zmatky působí. Ale čteme i tyto věci: iis fraternum nomen afuturum (s. v. absum) bratrský názor m. název, admitto, missi m. misi, adorno vyprositi m. vypraviti, bratr Tri*f*oniův m. Tr*o*foniův

(Agamedes), Agonatia m. Agonalia, manželka Erykova (Alcyone) m. Ceykova, dcera krále Mellossa m. Mellissa (Amalthea), krásnohlavá Musa (Calliope) m. krásnohlasá, callosus tvrdoložný m. tvrdokožný, capesco m. capesso, advenarius m. adversarius, pramenitý m. znamenitý (capitalis), castigo pomlouvati m. domlouvati, catela m. cateia, Caistryius ales m. Caystrius, cerarium plát vosku k pečetění upotřebeného m. plat z vosku, clauda naus m. navis, collineo dobře měřiti m. mířiti, comprehendo ucházeti m. uchvaceti, contundo shromážditi m. shmožditi, concretio snažení se m. sražení, congero ucházeti m. naházeti (saxa), conscisco sibi hostem m. mortem, consido zasepati m. zasedati, extremus nejkrásnější m. nejkrajnější, krále Annulia m. Amulia (Faustulus), forum bravium m. boarium, hoc meum fugit m. hoc me non fugit, sub iusum funus m. ipsum, syn krále Tira m. Troa (Ganymedes), habeo gratiam dík vydávati m. vzdávati, Helena matka Hermiony, unesené Parisem m. unesená, immergo pohovořiti m. ponořiti, immulgeo dojíti do něčeho m. dojiti, indecens m. indicens, indigeo ložiti m. toužiti, inexpugnabile gramen k nevyplnění m. nevypleňění, libero senos m. servos, materia adiscandum m. ad iocandum, materia vláha m. vloha, sanere mentes m. sanare (mens), mentionem facere alicui rei m. alicuius, misceo pontum bořiti m. bouřiti, nomenclata m. nomenclator (monitor), mordeo fibula vertem m. vestem, morose nevole m. nevrle, Morphaeus m. Morpheus, miseri m. moveri, reo inter se m. res inter se (muto), Neritos otvor v moři Ion. m. ostrov, patella obětní místo m. miska, per lucum m. lusum (per), ad effaminandos animos m. effeminandos (pertineo), pervigeo stále uvésti m. kvésti, peto pabulam m. pabulum, pignore certare usaditi se m. vsaditi se, pio flumen m. fulmen odvracovati, praecipito in invidias m. insidias, prata Neptunis moře m. prata Neptunia (pratum), prodoceo tázati m. kázati, ut fit (propensus) m. id fit, pullus mihinus m. milvinus, aucile m. ancile (Salii), Sarpedon, král v Lysii m. Lycii (t. j. Lykii), sector ložiti m. toužiti, semilita m. semilixa, semota dictio důvěřivý m. důvěrný, spongia honba m. houba, subo broukati se m. boukati se, amore alicui succensus m. alicuius, supposto dovážeti m. supporto, A = antiqus m. antiquo (tabella), ad vesticem m. verticem (unguis), undecemviri sbor *31* mužů v Athenách, usucapio, -onis nabýti práva m. nabytí práva a j. v.

O nedbalé korrektuře svědčí též případy, kde dvě hesla jsou v jedno spletena, na př. comminor a comminuo, čtemeť s. v. comminor vyhrožovati, roztřískati, změlniti, umenšiti; právě tak gratificatio a gratificor, čtemeť s. v. gratificatio vděčení se; povolným býti.

Končím, ač bych mohl psáti do nekonečna. Seznali jsme, tuším, více než s dostatek, že slovník Pelikánův nesvědčí ani o odborné znalosti spisovatelově, ani o pečlivosti

při volbě textu, pro kteréžto vlastnosti jej nakladatelství našim školám doporučuje; ale za to svědčí o velikém sebevědomí spisovatelově, že se odvažuje dílo tak povrchní a nedokonalé na světlo vydati a ústy nakladatelovými odborníkům doporučovati. Ovšem Pelikán není, jak jsme seznali, odborníkem a snad ani středoškolským učitelem — aspoň v žádném seznamu jsem se jména jeho nedočetl — a proto nedovede si uvědomiti, co studia, co přípravy, jaké znalosti odborné literatury, sečtělosti v latinských klassicích atd. vyžaduje sestavování latinského slovníku pro gymnasium za naší doby. Nelze tu říci: »Nevědomost hříchu nečiní«, nýbrž ve věci tak vážné nutno pokárati smělost spisovatelovu, že se odvážil na pole sobě cizí, a připomenouti mu důrazně latinské pořekadlo: Sutor ne ultra crepidam!

Nakladatelství Kobrovo si získalo velikou zásluhu o klassickou filologii u nás; neboť počalo první vydávati latinské pomůcky školní, kdy ještě nakládání jejich málo vynášelo. Platí to předem právě o Slovníku Vojáčkově již z r. 1870 a Křížkově-Říhově z r. 1884, s nimiž nesnese nynější slovník Pelikánův ani povrchního srovnání. Proto jest s podivením tím větším, jak mohlo nyní vydati práci ceny tak chatrné na ujmu svých zásluh a své pověsti. *Jos. Němec.*

Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci. Několik vysvětlivek, oprav a doplňků ke kritice p. dr. *Součka* podává *Josef Bartocha.* (Dokončení.)

Dnes arci vím to lépe a mohu celou záležitost dosti úplně vysvětliti; podrobné vylíčení přenechávám době pozdější. Professor Zeibig byl z několika příčin z Olomouce odstraněn, ale hlavní příčinou bylo jeho neloyalní chování politické, pobuřování něm. mládeže a násilné chování k universitnímu senátu roku 1848. Zeibig dostal professuru náboženství a vychovatelství při universitě olomoucké 25. února 1845 (*AFF* 1848, čís. 224), složil teprve v Olomouci doktorát, ale pro svou nesnášelivou a zpupnou povahu záhy přišel do konfliktu jednak se studenty (pro přílišnou přísnost k nim vyslovena mu úředně nelibost), jednak s professory a zejména s rozšafným ředitelem studií filosofických Ssylhavim[1]) už r. 1847. Ten podal na něj stížnost ke guberniu 8. ledna 1848 a Zeibig pro své hrubé chování k představenému dostal od gubernia důtku 20./I. 1848 čís. 1699 (*AFF* čís. 53, z r. 1848). Za politických bouří březnových a dubnových 1848 Zeibig se svým švakrem, universitním professorem dějepisu Drem Fickrem, jsouce smýšlení velkoněmeckého, horujíce pro připojení Rakouska k Německu, vedli a štvali německé studentstvo

[1]) Byl také bibliothekářem universitní knihovny v Olomouci.

duchem frankfurtským[1]) a organisovali legii studentskou s velkoněmeckou trikolorou, proti níž se strany české objevila se trikolora slovanská na čapkách studentských. Professor Dr. Kopecký horšil se velice na tyto rejdy zmíněných professorův a v sezení učitelského sboru filosofického 4. května podrobil ostré kritice jednání Fickerovo a žádal, aby sbor filosofický podal na něj stížnost k ministerstvu; ale professor Ficker sbor uprosil, aby od stížnosti upustil. (*AFF* 1848, čís. 175). Příštího dne svolán byl akademický senát do budovy universitní a tu Dr. Kopecký žádal, aby oba švakři z university byli vyloučeni neb aspoň Dr. Ficker. Oba švakři nepřišli do senátu, nýbrž zůstali dole ve dvoře universitním a štvali tam studentstvo německé, aby ozbrojenou deputací vynutilo odvolání tohoto vyloučení a násilím aby vymohlo uznání a uvedení Zeibigovo a Fickerovo do gremia professorského. Ozbrojení studenti přitrhli k aule a před otevřenými dveřmi pažbami pušek tloukli o zem, aby nahnali professorům strachu, až po lstivém slibu professora právn. fakulty Dra Helma se vzdálili. Ale toto násilné jednání urazilo a rozhořčilo professorský sbor filosofických studií hluboce; professorský sbor filosofických studií (dle *AFF*, čís. 121 ze dne 4./V. 1848), totiž professoři Šilhavý, Hanuš, Franz, Kopecký a Helcelet, s u s p e n d o v a l i p r o f. Z e i b i g a a ž d o v y š š í h o s c h v á l e n í o d v y u č o v á n í a na jeho místo navrhli za supplenta Dr. Jana Lillicha, professora církevního dějepisu z fakulty theologické. Zeibig a Ficker podali k ministerstvu proti tomu protest. Téhož dne také u n i v e r s i t n í k o n s i s t o r i u m podalo na Zeibiga stížnost k ministerstvu (*AFF* 1848 čís. 122). Pro tyto mrzutosti s Zeibigem ředitel Šilhavý se rozstonal, subseniora Dra. Hanuše jmenoval 6. května svým zástupcem a zažádal o čtvrtroční dovolenou. Posluchači II. ročníku theologie podali direktorátu filosofických studií 7. května písemnou resoluci s 25 podpisy, že nebudou docházeti do Zeibigových přednášek o vychovatelství, ani se nedají od něho zkoušeti a prosili o vhodné zařízení (*AFF* 1848 čís. 127). Zeibig však neuznal svého suspendování a bránil navrženému supplentovi Dru. Lillichovi přednášeti o náboženství na filos. fakultě. Naproti theologii byl však Zeibig bezmocný; tam Dr. Jan Lillich supploval vychovatelství v arcibiskupském semináři (ne v universitě) od 25. dubna do konce školního roku (totiž do 27. května). K této částečné suspensi Zeibigově totiž ministerstvo přivolilo, kdežto celé suspense, za kterou žádal professorský sbor filosofický, neschválilo

[1]) Podle dopisu Helceletova sl. Hanušové, půjčeného mi laskavostí prof. Kabelíka, i dle akt filosofické fakulty. Z pamfletu Zeibigova, hanobícího Čechy a brojícího proti Čechům (otištěn v Týdenníku 1848, str. 143 a 144) vyjímám místo o českých professorech na olom. universitě: 4) I střed intelligence, universita naše (co do postaty německá) hnána centralisačním snažením českým, na velikou újmu rodáků zkázu by vzala a u s t o u p i l a v ý t e č n é i n t e l l i g e n c i č e s k é, r o č n ě d o v á ž e n é z P r a h y. Týd. 1848. 144.

z toho důvodu, že stížnosti obou stran byly předloženy; slíbilo však vyslati vyšetřovací komisi a zatím se Zeibigovi nemělo brániti ve vyučování náboženství (výnos minist. 11./V. 1848, čís $\frac{110}{MU}$, *AFF* 1848, čís. 135 *b*). Zemské praesidium uložilo 25./V. krajskému hejtmanu hraběti Merkandinovi vyšetřiti příběhy sběhlé mezi univ. professory a žáky. (Präsidial-Protokoll krajského hejtmanství z r. 1848 čís. 1086) a 3. června pobídlo k urychlení toho vyšetřování (čís. 1101).

Před začátkem školního roku 1848/49, který měl začíti až 1. prosince, došel od zemského praesidia dotaz 2./XI. 1848. čís. $\frac{115}{O}$, není-li učitelské působení professorů Zeibiga a Fickra dle dosavadních stížností a pověstí nebezpečno smýšlení studující mládeže aneb jaké zařízení bylo by žádoucno. (*AFF* 1848 č. 250). Ředitel filos. studií Šilhavý 4./XI. odpovídá nepříznivě (*AFF* č. 252), připomíná, že Zeibig není v úřadě svém dosud definitivně potvrzen a že filos. sbor učitelský neučiní návrhu na jeho potvrzení. Po tomto vyjádření učitelského sboru, dle něhož prof. Zeibig ve své činnosti učitelské ani svým smýšlením ani svým chováním nevyhovoval zákonitým požadavkům, vicepraesident hr. Lažanský výnosem ze dne 13. listopadu 1848 zbavil Zeibiga professury, zastavil mu plat a zažádal za schválení tohoto kroku od ministerstva vyučování; jak se naloží s prof. Fickrem, o tom prý se rozhodne později.[1] (*AFF* 1848, č. 262.) Opatření zemské vlády bylo schváleno nejvyšším rozhodnutím 19./III. 1849, výnosem ministerstva 23./III. 1849, č. 2364 a gubernia 30./III. 1849. (*AFF* 1849, č. 115.)

I kdybych se tedy byl domníval a napsal, že Dr. Zeibig byl odvolán z Olomouce pro svůj spor s českými professory, byl bych měl částečně pravdu; neboť ve sboru studií filosofických měli převahu professoři českého smýšlení, podali na Zeibiga stížnost a byli tedy nepřímou příčinou, že byl Zeibig úřadu svého zbaven; přímou příčinou byl ovšem Zeibig sám.

V nadpise c. k. studijní knihovny »bibliothecam publicis commodis patere iussit« ovšem není tolik napsáno, kolik já uvádím, poněvadž nápisu nepřekládám, nýbrž jej vykládám. Pouhý překlad obecenstvu širšímu mnoho by nepověděl, znalcům latiny není ho třeba. Já jej vysvětluji hlavně obecenstvu olomouckému a okolnímu vzhledem k dnešním poměrům, poněvadž jsem vlastní zkušeností se přesvědčil, že mnozí Olomoučané i z inteligentních vrstev dosud nevědí, že tam smějí v čítárně čísti, studovati a knihy domů si vypůjčovati. Roku 1787 nebylo ovšem

[1]) Ministerstvo vyučování 1./12. 1849 č. 7464 suspendovalo zatím Dra. Fickra s úřadu a po zavedeném vyšetřování přeložilo jej r. 1849 na gymnasium v Černovicích. (*AFF* 1849, č. 517.)

tolik volnosti jako dnes; ale od 2. dubna 1787 byla knihovna každého dne 2 hodiny dopoledne a 2 hodiny odpoledne otevřena; v tu dobu směl každý do ní přijíti a směl v čítárně dle libosti požádati za knížku ke čtení nebo studování; 40 periodických spisů nebo časopisů bylo k disposici, jak sám Hanke[1]) vypravuje v Brünner Zeitung 1787, str. 242—243; zásada ta byla ostatně vyslovena již r. 1778 (Müller, Geschichte, str. 3).

K e s t r. 383. Rauttenstrauch přejal jsem z III. dílu knihy Chládkovy »Počátkové opatrnosti pastýřské« (71 str.), »pan« Radkovský z »Mor. Novin« 1848, str. 181. Zlomky na str. 61 jsou tiskárnou bez mé viny zkomoleny k nepoznání a v té podobě jsou ovšem nesrozumitelny; měly takto býti otištěny: 1/13, 1/16, 1/9 1/5, 1/6, 1/4 3/7, 1/3 — čitatel udává Čecha, jmenovatel Němce, t. j. za Bočka do přednášek o jazyku českém, chodil 1 Čech na 13, 16, 9, 5 atd. Němců (viz i přehled v mém spise »Čeština« str. 56); arci lépe bych byl udělal, kdybych návštěvu tu byl vyjádřil procenty: 7·04% Č, 92·96 N; 5·71 Č, 94·29 N; 9·52 Č, 90·48 N; 17·07 Č, 82·93 N; 16·67 Č, 83·33 N; 25% Č. 75% N; 42·85 Č, 57·15 N; 33·33 Č, 66·67 N.

Slovem »prý« ve větě: »Výdaje obnášely prý ročně na 27.464 zlatých« (str. 7) pouze naznačuji, že to není m ů j výpočet, nýbrž že uvádím výrok cizí (tuším Práškův). Na str. 46, ř. 6 ve větě »byl p r ý i navržen professorským sborem« atd. napsal jsem »prý« proto, že tehdy nebyly mi přístupny ú ř e d n í prameny (jak jsem už vysvětlil) a že jsem referoval jen dle novin (Mor. Noviny 1849, str. 1033), nemoha ručiti za pravdu. Dnes ovšem bych mohl psáti bez »prý« a zevrubněji, poněvadž mám prameny úřední. Podle těch (*AFF* 1849, čís. 246) zprávu svou doplňuji. Ph. Dr. V i l é m K a b e š, narozený r. 1808 ve Skalsku v Čechách, studoval v Praze filosofii r. 1829—1830, theologii r. 1831—34 rovněž v Praze, většinou s vyznamenáním, načež byl vysvěcen za kněze řádu kazatelského u sv. Jiljí v Praze. R. 1842 prohlášen byl za doktora, od r. 1841—1848 učil na Conservatoriu v Praze. Schopnosti dle úředního výkazu měl velmi dobré, v mathematice byl důkladně vzdělán. R. 1843 byl privátním docentem v Praze pro všechny obory filosofie. Od r. 1834 až 1847 podrobil se šesti konkursním zkouškám pro rozmanité ústavy. R. 1848 a 1849 suppleval elementární mathematiku na universitě v Olomouci (dle výnosu mor.-slezs. praesidia zem. 4. 11. 1848, č. $\frac{129}{0}$, *AFF* 1848, č. 254) a ucházel se mezi

[1]) Viz Willibald Müller. Geschichte der k. k. Studienbibliothek in Olmütz nach den Bibliotheksacten. 1901. Müller nedůvěřuje také některým údajům d'Elvertovým o knihovně olomoucké, poněvadž se nesrovnávají s akty; nevěří na př., že by knihovna olom. už tehdy byla měla 24.000 knih soustavně spořádaných, jak dle udání Hankeova uvádí d'Elvert, Schriften X. 252.

10 jinými kandidáty o uprázdněnou stolici elementární mathematiky na universitě olomoucké. Sborem studií filosofických byl navržen na prvním místě pro tu stolici, zejména také pro znalost češtiny, jak se výslovně podotýká. Však přes velmi vřelé doporučení celého sboru a ředitele Šilhavého přec místa nedostal. (*AFF* 1849, čís. 246.)

Z téhož důvodu napsal jsem na str. 46 ř. 19 shora »prý« ve větě »učilo se tu prý jen české mluvnici«. Neboť ani dnes ještě nemohl jsem zjistiti z úředních pramenů mi přístupných, zdali po odchodu Helceletově uprostřed ledna r. 1850 [1]) někdo češtině na universitě vyučoval. Proto se podobá pravdě, že po Helceletovi češtině se nevyučovalo, jak to tvrdí »Moravské Noviny« 1850, str. 350 (14. dubna).

Z téhož důvodu napsal jsem i »snad« na str. 39 ř. 11 sh., poněvadž z tehdejších pramenů svých nikde jsem se nemohl dopátrati, kdo učil přírodopisu, a prameny úřední byly mi nepřístupny; domníval jsem se tedy, že snad Dr. Kabeš. Dnes arci vím, že přírodním vědám učil Dr. Helcelet, jak dokazuje č. 45 v *AFF* 1850, jímž se Helcelet dovolává remunerace za vyučování přírodopisu v II. oddělení lyceálky r. 1848/49.

Který člen větný jest vynechán na str. 23 řád. 32 shora, nepochopuji. Věta zní: »Svazek II. měl obsahovati pokračování článků předešlých, genealogii . . ., obyvatelstvo Brna a j., tedy vesměs články o vlastivědě« (totiž: měl obsahovati, jak jsem napsal na začátku věty). Také na str. 64 řád. 4 zdola nic nechybí, ale na 3 řád. zdola jest tisková chyba: »Tu Šembera r. 1847 pod svým ohlášením na poznámku... tuto«, má býti: Tu Š... má poznámku tuto.

Je-li stavba věty na str. 37 ř. 2 shora chybná, je tím vinen dopisovatel »Moravských Novin« 1849, str. 172; já pouze větu zkrátil, konec její skoro doslovně ponechav. Věta v originále zní: »Prosíme tedy uctivě redakci moravských novin, co nejdřív přijmout zprávu tuto a nedopustiti více, aby slovanskými časopisy professoři slovanští v Holomouci bůh zdarma před obecen-

---

[1]) Dle *AFF* 1850, č. 13. Tímto datem opravuji svou mylnou zprávu na str. 38 ř. 19 zdola, že Dr. Helcelet odešel do Brna na podzim r. 1849. K odchodu svému chystal se ovšem už na podzim věda, že bude povolán do Brna; ale jmenování se zdrželo až do 1. ledna 1850 (min. výn. čís. 9570). Stolici české řeči a literatury suppioval až do svého odchodu.

Opravím i jinou chybu svou na str. 40, 7. ř. sh. Domníval jsem se, že Hanušova přednáška »O postupu dějin vzdělanosti lidské« byla česká, poněvadž prameny české neuváděly, kterým jazykem se konala. Ale v *AFF* čte se žádost Hanušova, by mu tato přednáška byla dovolena, a není v žádosti zmínky o češtině; už z toho lze tedy souditi, že byla německá, jako z dopisu Helceletova k Hanušovi ze dne 3./X. 1849. Bylo tedy všech českých přednášek na fakultě filosofické jen 5. Dopisy Dra. Helceleta k Hanušovi, Hankovi a Šemberovi vydá co nejdříve tiskem prof. Kabelík, jenž mi dal do nich laskavě nahlédnouti.

stvem zlehčováni byli, kteří jak známo tolik utrpěli od strany Frankfurtské.«

Naprosto nepochopuji, proč má býti chybna stavba věty na str. 53 ř. 4 zd. Rovněž nemohl jsem vyzkoumati, co stejného vypočítávám na str. 41 a 19; neshledal jsem nic. Podobně ve výkladu o nové organisaci »Lípy Slov.« na str. 34, jaké opakování p. recensent má na mysli, nemohu uhodnouti; neboť organisace vylíčená na str. 34 (ze dne 23. března 1849) jest docela jiná než organisace na str. 29 a 30 (ze dne 16./XI. a 14./XII. 1848).

Chyby tiskové dlužno přičísti ponejvíce na vrub tiskárny. Že i přes bedlivou korrekturu přece některé uváznou, viděti ze samé kritiky páně Součkovy. Předpokládám, že bedlivě korrigoval svou kritiku a přec mu v ní též uvázly 3 takové chyby: na str. 381 ř. 12 sh. uváděný citát není v mém spisku na str. 13, jak tvrdí pan recensent, nýbrž na str. *16*. Na téže stránce 5 ř. zdola uvedené mínění nečte se na str. 63, nýbrž teprv na str. *69*. Spor Zeibigův s českými professory není vylíčen na str. 49, jak píše p. recensent na str. 382 ř. 19 sh., nýbrž už dříve, na str. *40*.

J. Peisker: **Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung.** Mit 4 Blatt-Abbildungen. Stuttgart 1905, XII + 243. (Sonderabdruck aus der Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte III.)

Obsah této knihy, věnované památce P. J. Šafaříka, zřetelně naznačuje už její název; znovu studovány styčné poměry starých Slovanů s Turkotatary a Germány, znovu a nově oceněny. Staroslovanské poměry národní jsou výslednicí střídavých porob turkotatarských a germánských, jejichž viditelným exponentem je jazyková trojice mlězь — tvarogъ — mléko, toť pak výsledek. Trojice ta platí Peiskerovi tolik, jako Tacitova Germanie badatelům o starých poměrech germánských, ba předčí ji, poněvadž je starší a připouští jen jediný výklad. Ovšem dodejme ihned: nemá té hodnoty sama v sobě, ale jen a pouze ve světle výkladů Peiskerových.

Kniha Peiskerova je těžká; dějiny vzniku jejího, jak vyloženy v předmluvě, nejsou nepodobné její formě: nedá se jen čísti, musí a chce býti studována, zvláště v částech, o nichž platí i dnes slova Peiskerova: »die Neuheit des Gegenstandes brachte es mit sich, dass nur wenige Forscher mir folgen konnten« (předmluva, VIII). Lippertovy »Socialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit« (1896), jež dány Peiskerovi k posudku, byly mu podnětem pro řadu studií. Hned r. 1896 uveřejňuje »Über den slawischen Pflug«. Zatím nahromadila se spousta otázek, jež bylo potřebí řešiti: tak r. 1897 následuje pojednání Die alt-

slowenische Župa, o dvě léta později pak studie Serbische Zadruga. Výsledky byly rozvracující negací o společenské struktuře starých Slovanů, spočívajících na padělku RZ a podepřených analogií zádruhy jihoslovanské, útvaru to hodně pozdního. Nového popudu dostalo se Peiskerovi obsáhlou studií R. Meringera »Wörter und Sachen« a zvláště jeho vývody o germánském původu slova pflug ke slovesu *plegan (pflegen = původně ackern), kteroužto souvislost už Wackernagel poznal (srovn. JF. XVI, 101—196; o pluhu 179—190). Již pak v následujícím ročníku (XVII), kde Meringer ve svých studiích pokračoval (str. 100 až 166, o pluhu a skupině sem náležejících slov na str. 100—132), mohli se přívrženci slovanského původu pluhu na str. 114 dočísti, že hlavní jich opora Peisker, na němž ku př. Brückner (Cywilizacja i język 1901) svůj názor (pluh od kořene plu-, srov. mou studii O stopách vlivu německého v češtině staré, str. 6—7) založil, od svého mínění, Meringerem o lepším poučen, upustil. Peisker šel po nové této stopě dále, zahloubal se do záludných tajů všeho starogermánského pokladu slov Slovany vypůjčených, a slova tvaroh — mléko záhy mu ukázala střídavý vliv turkotatarský a germánský. Nebo lépe vyjádřeno: poroba turkotatarská, v níž Slované žili, její vlivy na slovanskou společnost a jich zřízení, na způsob života dává nám klíč k porozumění zvláštnímu poměru mezi Germány a Slovany, z nichž první byli vždy jen vítězi a štědrými rozdavači, druzí pak jen poraženými, pokornými sběrateli a přijimateli plodů kulturního života Germánů. Historické faktum, že Slované stále jen podléhali, nemůže býti vysvětlen ethnicky, rassově: musily to býti příčiny rázu jiného, politického v nejširším smyslu slova. Takovými, jakými se nám Slované jeví ve styku s Germány, stali se teprve v porobě turkotatarské; geografická poloha v sousedství tak strašlivém udělala ze Slovanů národ, s nímž nakládáno tak, jako s málokterým jiným.[1]) Lid slovanský úpěl ještě po dlouhou dobu v nejnedůstojnější porobě, zatím co ostatní západní Indogermáni pracovati mohli klidně o své civilisaci. Tomuto trapnému stavu poroby, určenému nedostatkem chovu dobytka, jenž vracíval se po přestávkách vždy znovu (str. 5), periodicky (str. 54), svědčí i pozdní zpráva byzantinského císaře Konstantina Porfyrogenneta (z r. 952), že Rusové kupují od Pečeněgů hovězí dobytek, koně a ovce, poněvadž žádného z těchto zvířat u nich není. Takovými tedy poměry upraveno řečiště proudu kultury germánské, jejíž sledy objevují se ve všech oborech slovanského názvosloví; pod tímto zorným úhlem nutno prý dívati se na germánský slovník v jazycích slovanských a tak jej vysvětliti. Taková je these.

---

[1]) Srovnej veskrze odlišný obraz Niederlův o starých Slovanech: Slovanské starožitnosti, I. dílu sv. 1. na str. 30—33.

Podle výkladů Peiskerových spadají periodické poroby turkotatarské do doby, kdy Slované v celku jednotní seděli ještě ve své pravlasti. Jaké povahy byl to národ, jenž Slovany tak hrozným způsobem ujařmoval? Byli to kočovní národové, již s nepatrnými přestávkami v jihoruských stepích v slovanském sousedství bydlili, jimž Slované na milost a nemilost byli vydáni. A kdo byli oni kočovníci, ptá se dále Peisker? Skythové, odpovídá. Tím narostl Peiskerovi úkol veliký a přenesnadný.

Jak asi utvářel se poměr dvou národů tak různého způsobu života, jako byli Slované a vítězní národové turkotatarští, poučovaly Peiskera analogické poměry centrální Asie, kde Slované měli druhy v utrpení hlavně mezi Irány, kteří trpěli pod stejným jhem kočujících národů, produktem to solných stepí a pustin centrální Asie (str. 10), jež jsou hnízdem kočovnictví vůbec (str. 6). V rodině národů arijských není místa pro kočovný způsob života; hypothese o předhistorickém kočovném způsobu života národů arijských (Fr. v. Schwarz) se nepodařila (str. 22). Kde se mezi Arijci objeví vrstva kočující, jsou to vždy cizinci, jimž národ orbu provozující podlehl; porobencem zůstává, i když dobyvatel přijme řeč podmaněného a odnárodňuje se. Ač tedy Turkotataři po nějakou dobu ethnicky zůstávají více nebo méně Uraloaltajci, po stránce jazykové odtud jsou Arijci. A to platí především o Skythech (str. 22). Tak Peisker získal obraz, obdobně platící i pro poměr Slovanů a jich utlačitelů.

Šlo o druhou část důkazu: bylo ukázati proti názorům Zeussovým (1837), Ukertovým (1846) a Müllenhoffovým (1866), již Skythy pokládali za Arijce, že Skythové jsou poiránštěni Turkotataři (str. 48), jak ukazovali Niebuhr (1828), Šafařík (1837), Kiepert (1878). Peisker obšírně probírá Müllenhoffovy důvody, jež mu byly rozhodným svědectvím proti nearijskému původu Skythů, a zamítá je krok za krokem (str. 23—52). Názor Vámbéryho, jemuž Skythové královští (*βασιλήϊοι*)[1]) — které vzhledem k jich původu nutno odlišovati od Skythů kočovných (*νομάδες*) — nezdáli se nutně býti původu tureckého, Peisker odmítá: i je prohlašuje za národ míšenců, jehož základ nemůže býti arijský, ale musí býti uraloaltajský (str. 49—50); dualismus v životě jejich (Wagenleben = ženy a děti: Reiterleben = muži), jenž Vámbéryho přivedl v rozpaky, Peisker vykládá tak, že vznikl, když Skythové po ztrátě svých žen — v době nějaké loupežné výpravy — ohlédli se po ženách cizího národa, jimž udělali koncessi v životě na vozech (stan postaven na vůz) (str. 51). Zajímavé jsou výklady o vzniku pověsti o Amazonkách, jež svými kořeny tkví v kočovném způsobu života (str.

---

[1]) Skythové oráči a rolníci (*ἀροτῆρες, γεωργοί*) přišli asi k svému jménu jako slovanští Bulhaři, ač i část těchto Skythů může býti skythického původu (str. 50).

24—27); jako ženy Skythů za nepřítomnosti svých manželů vedli způsob života Amazonek, tak snad i ženy Avarů; podle toho snad by česká pověst o Amazonkách (Kosmas I, 9) nebyla jen zbola vymyšlena (str. 26). Tak se Slované rolníci stali v porobě Skythů vegetariány; nemohli píti čerstvého mléka a nemohli chovati dobytek (str. 101). Pouštěti se do kritiky této části knihy není mi lze; než aby čtenáři tohoto referátu měli celý stav otázky před sebou, uvedeme, co o této stránce vývodů Peiskerových soudí prof. L. Niederle (srov. Národopisný Věstník Českoslovanský I, 193—200; Slovanský Přehled IX, 189—90). Připustíme-li, že názory Peiskerovy o původu Skythů jsou správné, není pro takové styky mezi nimi a Slovany, jak je Peisker černě vylíčil, s historického hlediska důvodů: poroby turkotatarské nepostihly celé Slovanstvo a netrvávaly delší dobu; naopak: »historicky doložené vlády turkotatarské týkaly se většinou vždy jen malých částí Slovanů, trvaly vesměs kratší dobu a spadají vesměs do doby pozdní« (str. 197). Než i Peiskerovým názorům o původu Skythů nelze přisvědčiti — přes veškeru bystrost v kritice důvodů Müllenhoffových: »důkaz pro turkotatarský původ Skythů naprosto nestačí «a tak odpadají Skythové vůbec z theorie o dávné turkotatarské porobě Slovanů« (str. 199); mluví proti němu jazyk, jenž je iránský, i analyse anthropologická (str. 198—99). S methodického stanoviska je závažná výtka Niederlova, že Peisker zachází s historickými prameny, jak potřebuje: zprávy, jež týkají se jen části Slovanů (zpráva Konstantinova z r. 952 týká se pouze Slovanů ruských), vztahuje na Slovany všechny[1]); zprávy pak, jež zřejmě mluví o Slovanech ve smyslu theorii jeho nepříznivém, vztahuje jen na vrstvu županů,[2]) vrstvu to původu turkotatarského, vzniklou z nomádů. Celkový úsudek Niederlův je odmítavý: »theorie, jak jest podána, neobstojí: jest doložena nedostatečně a přímo v odporu s prameny historickými; historický podklad chybí porobě turkotatarské, mongolský původ Skythů je nedokázán a nepravdě podobný« (Přehled, str. 189).

Faktum poměrně dosti bohatého a starého slovníku z germánštiny do slovanštiny přejatého je nepopiratelné a výklad jeho zaměstnával filologii indoeuropskou od prvních jejích počátků

---

[1]) Jak neblaze a škodlivě působilo počínání takové na př. na poli mythologie germánské i slovanské, je obecně známo. Peisker sám na jiných místech velmi opatrně dělá rozdíl mezi jednotlivými Slovany i uvnitř kmene jednoho (na př. v Čechách mezi Čechy uprostřed země a Slovany českými kolem Bíliny, srov. str. 242).

[2]) Obdobného významu je slovo vítěz z nord. víkinger za poroby germánské, označující u Daleminců (Glomačů = kmen polabských Srbů) vyšší třídu sociální; proti těm lid slovanský tvořil třídu »smerdů«.

vědeckých a zajímá i dnes. Peisker vidí příčinu jeho v porobě turkotatarské: naprostá nekulturnost a nemožnost vývoje u Slovanů — nerušený rozvoj a pokroky u Germánů; odtud tak značný a všestranný vliv kultury germánské na slovanskou. Předpoklady Peiskerovy se stanoviska historického rozmetal Niederle; nelze li tak učiniti v důsledcích této kritiky prostě i s materiálem slovním, tož nutno mu dáti proti Peiskerovi výklad i filologicky možný i historicky pravděpodobný, slovem výklad přirozený. Když pracemi Boppovými byl dokázán společný původ jazyků indoeuropských, byla první otázka, jež čekala rozřešení, v jakém vzájemném poměru jsou jednotlivé jazyky indogermánské. Bopp, Pott, Kuhn ukazovali na bližší příbuzenství jazyků litevskoslovanských s arijskými; na užší příbuzenství jazyků litevskoslovanských s germánskými ukázal první Zeuss, po něm J. Grimm a theorii tu dovršil Schleicher: prařeč podle něho rozštěpila se v »Slavodeutsch« a »Ariogräkoitalokeltisch«. V jádře souhlasili Lottner a Fick, formulujíce však theorii tak, že prařeč rozštěpila se ve skupinu jazykův evropských a asijských. Tak i M. Müller a W. Scherer, ač poslední »eine speziellere Verwandtschaft« v oblasti skupiny evropské nenacházel. Rok 1872 přinesl v práci Schmidtově odmítavý soud o zvláštní příbuznosti obou skupin jazykových, jenž o 4 roky později byl Leskienem plně přijat a znamenitě dotvrzen: »er (Schmidt) kommt zu dem auf für mich unzweifelhaften Resultat, dass alle die von Schleicher zusammengebrachten Gründe für eine engere Verbindung des Germanischen mit dem Slawolitauischen keine beweisende Kraft haben« (Leskien, Die Deklination atd., XXVI. str. úvodu).[1]) Rok 1876 byl pro naši otázku důležitý: objevily se dvě práce, obě cenou společnosti Jablonowského v Lipsku poctěné. Hassencampova práce »Über den Zusammenhang des lettoslavischen und germanischen Sprachstammes« (čís. XX) v únoru, v březnu pak epochální dílo Leskienovo »Die Deklination im Slawisch-Litauischen und Germanischen« (čís. XIX). Hassencampova kniha, dnes polozapomenutá, uváživši důvody čerpané z hláskosloví, tvarosloví, kmenosloví, syntaxe a pokladu slovního, došla k stejným výsledkům (ovšem prostředky stavu vědy odpovídajícími) jako kdysi J. Grimm: »unsere deutsche Sprache schlieszt sich — und das ist aller meiner Forschungen Ergebnis — leiblich zunächst an die slavische und litauische an« (Geschichte der deutschen Sprache II, 1080), ovšem ve Fickově formulaci. Výsledky svědomité práce Hassencampovy měly svůj zvláštní osud: krátký život; za několik neděl zastaraly. Leskien po stránce deklinační došel k soudu zcela negativnímu: »eine eigentümliche Entwickelung der Deklination als Gemeingut

---

[1]) K dějinám této otázky srovnej článek Vondrákův »Z oboru slavistiky« v ČČM. 1900, 18—31.

des Slavisch-Litauischen und Germanischen (*bh* > *m* vyjímajíc — dnes už ani to) lässt sich nicht mit Sicherheit nachweisen und von dieser Seite her hat sich mir nichts, was für eine besonders nahe Beziehung spräche, ergeben« (str. 157), ukázav zároveň zajímavě na ovzduší, v němž se vznášela všeobecná idea o bližší příbuznosti obou skupin jazykových, ze které pak vyvěraly ony nemožné výklady na př. Schleicherovy. O dnešním stavu otázky srov. mou studii O stopách atd. na str. 5—6. Bylo nutno připomenouti si ve vší stručnosti dějiny této otázky, poněvadž v rámci jejím řešena byla jako jedna složka i otázka slovníku slov vypůjčených, a poněvadž pokládám za nevyhnutelné, aby každý, kdo zas jednou bude o této otázce pracovati, nevytrhával ji z její širší spojitosti, která jej uvaruje před mnohými příkrostmi stanoviska, pojetí a výkladu.

Pozorujeme li vnitřní linii vývoje několika črty naznačeného, shledáme, že jakmile předpokládané a v souhlase vší práce filologické nejprve po stránce hláskoslovné, pak tvaroslovné odůvodňované příbuzenství se neosvědčilo, že zhusta zaměněno po nezdarech těch představou vypůjčení; tak tomu je i se slovníkem Výrazy kulturní — prve svědkové bližší příbuznosti jazykové — prohlášeny za přejaté: zde z germánštiny, jinde z jazyků slovanských. Srovnej práce sem hledící od Šafaříka přes Miklosiche (abychom aspoň některá jména uvedli) až k Hirtovi, v jehož názorech [1]) směr, podle něhož Slované vždy jen vypůjčovali, vyvrcholil: jisté jeho úsudky na poli »plném nejistoty, sporů a pochyb« překvapují zvláště v seznamech Peiskerových, kde stojí tváří v tvář opatrnějším náhledům badatelů jiných.

Byly-li periodické poroby turkotatarské podle líčení Peiskerova veskrze bestiální (str. 110), v nichž Slovan nebyl ničím jiným než lovnou zvěří k smrti štvanou nebo k prodeji chytanou, bylo panství germánské — ač nijak zvláště mírné — takové, že Slovan přes to, že nakládáno s ním jako se zvířetem domácím, dával tomuto přednost, povolávaje Germány k vládě nad sebou. Povaha vypůjčeného slovníka nikde nás nenutí, abychom souhlasili s Peiskerovým výkladem poroby germánské tak, že by na př. byli Germáni po dobu své vlády bránili Slovanům v chovu dobytka; pro výklad stačí, víme-li, že »z důvodů archaeologických i historických přijmouti musíme dlouhou superposici mnohých a různých germánských kmenů nad západní a z části i nad východní větví slovanskou, že byl tu vskutku úzký styk Slovanů s kulturou pokročilejší, jenž se vysvětlí porobou germánskou, třeba ne její formou takovou, jak si Peisker představuje«. [2]) Živě by vystoupila neudržitelnost Peiskerovy hypothesy,

[1]) Zu den germanischen Lehnwörtern im Slavischen und Baltischen, PBB. XXIII (1898), str. 330 n.

[2]) Opět soud Niederlův ve Věstníku národopisném, str. 196—197.

kdybychom na př. na základě germánských slov vypůjčených neb aspoň z přejetí z keltského jazyka podezřelých (Fr. Kluge, Vorgeschichte der altgermanischen Dialekte, § 2. Keltische Berührungen v Grundriss der germanischen Philologie [1891], str. 303—05) podle vzoru Peiskerovy methody se pokusili předpokládati předhistorický poměr a jeho formu mezi Kelty a Germány.

Seznam slov vypůjčených sestavil Peisker podle určitých skupin na str. 59—95; je to namáhavá kompilace, jež podrží vždy svou cenu. V celku je Peisker ovládán Hirtovou myšlenkou, že Slované stále jen a jen přijímali. V jedné věci však podstatně odchyluje se od Hirta. Proti názoru, že většinou — aspoň pro nejstarší vrstvu slov vypůjčených — jazyk gotský byl prostředím, z něhož čerpáno, ukazuje Peisker na prostředí západogermánské (str. 96—101), opíraje se také o slovanské jméno Germánů Němci, jež naposledy Mikkola ve spojení uvedl s Nemety, ač Peisker je si vědom, že i výklad od německ = mutus nepozbývá závažnosti; západogermánská slova přejatá jsou předgotská z dob předkřesťanských. Ostatně je známo (srov. O stopách atd. na str. 6.), že slovu »gotský« zde nesmíme rozuměti doslovně, že to jest jaksi jméno hromadné pro nejstarší vrstvu slov přejatých, jež čeká, aby mu byl dán obsah, jak po jedné stránce učinil v známé své studii R. Loewe; zajímavý opačný pokus St. Stanojeviče,[1]) jenž vysvětluje nejstarší pojmy křesťanské, jež v řeči apoštolů slovanských se nalézají a o nichž dosud (podle Kopitara) se soudilo, že jsou původu západogermánského a že je bratří slovanští v Moravě nalezli a jich prostě užili — z prostředí gotského,[2]) zůstal Peiskerovi neznám. Směr Hirtem zastoupený našel protiváhu v O. Schraderovi, jehož studie hlavně svým stanoviskem zdravým tak důležitá zůstala bohužel Peiskerovi neznáma. Jest to článek »Über Bezeichnungen der Heiratsverwandtschaft bei den indogermanischen Völkern« (JF. XVII, 11—36), ve kterém u Slovanů, kteří vždy byli mistry v jazykovém lišení stupňů příbuzenství, hledal předlohy pro středhn. swâger = sl. svak, svojakъ a pro sthn. eninchilî = sl. vъnukъ (nejblíže stojí polská forma wnęk).[3]) Své přesvědčení vyslovil Schrader také už před tím, když napsal v jedné své studii[4]): »ich werde zeigen, dass man den mittelbaren und unmittelbaren Einfluss der slavischen Sprachen auf den deutschen Wortschatz einigermassen unterschätzt« (str. 115). Aby svou thesi o slovanském původu obou

---

[1]) Гипотэза о славянскихъ заимствованныхъ словахъ изъ гэрманскаго, Ruský filologický věstník, XLVIII, str. 213—18 (1902).

[2]) Od části Gotů, kteří v Thrakii zůstali, když koncem 5. stol. Theodorich odvedl ostatní do Italie.

[3]) Už Hassencamp na str. 61.

[4]) Die germanischen Bestandteile des russischen Wortschatzes und ihre kulturgeschichtliche Bedeutung. Wissenschaftliche Beihefte zur Zeitschrift des Allgemeinen deutschen Sprachvereins, vierte Reihe, Heft 23/24; str. 99—116, v Berlíně 1903.

těch slov podepřel, sestavuje dlouhou řadu německých slov slovanského původu, nebo aspoň z něho podezřelých.[1]) Všeobecně pak píše: »Die slavischen Völker sind seit Anheben der geschichtlichen Überlieferung unsere Nachbarn. In diesem gewaltigen Zeitraume hat eine überaus starke Durchsetzung der slavischen Sprachen mit germanischen und besonders deutschen Elementen stattgefunden. Ist es nun, so wird man fragen dürfen, an sich wahrscheinlich, dass dieser gewaltige germanisch-slavische Entlehnungsprozess ohne bemerkenswerte Rückschläge geblieben ist, dass die Slaven, die wir uns in den verschiedensten Gegenden der vorher und wieder nach Zurückdrängung der slavischen Flut von Deutschen beherrschten Länder mit diesen in engster Gemeinschaft lebend vorstellen müssen, immer nur die nehmenden und fast niemals die gebenden gewesen seien, namentlich wenn man bedenkt, dass die Slaven, so niedrig auch ihre eigene Kultur gewesen sein mag, doch schon in frühhochdeutscher Zeit eine wichtige Rolle einerseits zwischen Deutschland und Byzanz, andererseits zwischen Deutschland und der osteuropäisch-asiatischen Welt gespielt haben?« (str. 27—28).

Stanovisko jistě přirozené, historicky i psychologicky správné! Ozvaly-li[2]) se hlasy nesouhlasící se slovanským původem obou oněch slov příbuzenských, kdyby pak se i ukázalo, že v tomto případě Schrader neměl pravdu, přece jeho slova říkají aspoň tolik, že je třeba opatrnosti oproti lákavosti apodiktických tvrzení a nebezpečí upřílišené jednostrannosti. S tohoto hlediska Schraderova bude třeba opětně se tázati, co víme o společné »kulturní epoše« obou národů, bude třeba klásti si otázky, máme-li vůbec pevná kriteria po ruce? Či nebyli jsme svědky, že ke sporu, jde-li o slovo vypůjčené či společné, není daleko? Je přec známo, že působí-li otázka odkud obtíže, že tím více jich skýtá otázka kdy, v které době. Věta »odkud věc — odtud také slovo« prostě obrátiti se nedá; zásada, odkud slovo — odtud i věc, přivedla by nás k obrazům nešťastně skresleným: moment pohodlnosti a hlavně módy přezírati nelze. V dějinách cizích slov kolik dalo by shledati módních[3]) výrazů!

---

[1]) Sthn. zobel, sisimûs, bilih — rus. sobolь, susolъ, stsl. plъchъ; chursina — stsl. krъzno, střhn. schûbe ze sl. šuba (opačně Gebauer Historická mluvnice jaz. čes. I, 277, 513), stigeliz — stehlec, zîsec — čížek, krên — chrěnъ, wîhsel — višnja, gurke — okurka, Preisselbeere ze střhn. * briuzel-beere — sl. brusnica, messinc — mosaz, arl — oralo (před tím Peisker); při bior = sl. pivo přisvědčuje Kühnovi, bylo-li pivo kmene — s-; střhn. schöpez — skopec, twarc — tvarogъ, smant — smetana, kretscheme — krčma, greniz — granica; pochybné nuosc, nuosch — stsl. nъštvy, grindel — grenda; střhn. dürnitze — dvornica, tolc, tolke — stsl. tlъkъ, tolmetsche — tlъmačь, petschat—pečatь, dudelsac — duda.

[2]) W. Schulze: Ahd. suagur, Kuhns Zeitschrift XX (XL), str. 400.

[3]) Brückner v knize »Cywilizacja i język« na str. 27 vysvětluje chléb — got. hlaifs jako výraz módní.

Holá čísla ukáží nám, co nejistoty skrývá se v seznamech germánských slov, nezasvěceného překvapujících: uvedeme vždy počet slov jednotlivé skupiny Peiskerovy, vedle pak v závorce napřed počet slov pochybných nebo jistě nevypůjčených, na druhém místě pak počet jistých nebo skoro jistých vypůjčenin: I. 15 (11 : 4), II. 4 (3 : 1), III. 2 (1 : 1), IV. 13 (8 : 5), V. 6 (3 : 3), VI. 9 (2 : 7, pojmy válečné), VII. 7 (7 : 0, mezi nimi mléko, [maso], nuta, skot, slova to velikého významu pro Peiskera), VIII. 5 (2 : 3), IX. 4 (3 : 1 [t. j. slovo pluh]), X. 11 (3 : 8), XI. 7 (4 : 3), XII. 3 (0 : 3), XIII. 7 (0 : 7), XIV. 26 (15 : 11). Celkem 119 (62 : 57); v počtu slov vypůjčených zařazena některá i dosti pozdní, i slova, jež také v germánštině nejsou domácí. Tak povaha i počet slov vypůjčených opravňuje nás jen k závěrům, jež nám dává na ruku i historie: Slované měli dlouhotrvající a těsné styky s pokročilejší kulturou silnějších Germánů, kteří už před tím v podobném poměru žili s Římany a Kelty.

Jazykové »korunní svědky« Peiskerovy podrobil odmítavé kritice dr. J. Janko,[1]) jenž obšírnější vývody své chystá pro Věstník České Akademie: jsou to slova, jak už víme, tvaroh a mléko. Slovo tvarogъ může býti docela dobře slovanské a znamenalo by tvar mající, srov. lat. formaticus, francouzské fromage, od kořene tver-; je-li však to slovo turkotatarské, tedy lidová etymologie vložila do něho pojem tvoriti. I kdyby tomu tak bylo, dalekosáhlých závěrů z toho dělati není lze; známo také, že západní Germáni od Římanů vypůjčili si slovo »câseus«, Němci pak i slovanské slovo twarc z »tvarog«. Mléko je pravděpodobně také slovo slovanské a Janko přidává se k výkladu J. Kirsteho; z kořene melgv- utvořeno souhláskové neutrum (nom. akk.) *melk-t; t odpadá hláskoslovně a jméno převedeno do třídy neuter na -o. Tvary germánské ukazují k *meluk, což by bylo dalo do slovanštiny *melъk, ale nikdy očekávané *melkó. Peisker vidí přímý pramen v západogermánském melca, dosvědčeném u řecko-římských spisovatelů už v II. stol. po Kr. (ἡ μέλκα). Ale Peisker zapomněl, že názvem tím označováno jídlo z mléka kyselého, a nikoli ze sladkého, pro jaké by jej byli Slované potřebovali. Ale i germánská provenience slova toho není zajištěna, a Janko se domnívá, že je to italské slovo dialektické (souviselo by s lat. mulceo), jež přišlo s římskými válečníky a kolonisty na Rýn. Tolik prof. Janko. Co mlězь původně znamenalo, nevíme; vyumělkované výklady Peiskerovy (str. 122 až 124), že by Slované pro porobu kočovníků, neznajíce čerstvého mléka a před očima majíce jen jeho produkty[2]), byli zúžili vý-

[1]) Zur ältesten Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der Slaven. Čechische Revue, seš. 4, str. 318—328.

[2]) Podle sdělení Vámbéryho nepijí kočovníci sladkého mléka, pokládajíce je za nezdravé.

znam slova mlězь na »Biestmilch«, aby později pod panstvím Germánů, vidouce jiné hospodářství mléčné, slovo ‚mléko‘ si vypůjčili, je nepředstavitelné: vždyť přece skot a jeho produkty jim stále zůstávaly na očích.

Slovo skot není původu germánského, hlavně pro svůj význam. K mínění tomu kloní se i Schrader v citovaném článku (str. 33): »unaufklärbar scheint das nähere Verhältnis von ahd. scaz, got. skatts: slav. skotъ. Die Bedeutungsentfaltung Vieh — Geld, Schatz (pecus — pecunia) scheint, da die vorauszusetzende Grundbedeutung ‚Vieh‘ viel treuer im Slavischen als im Germanischen (hier nur fries. sket = Vieh) bewahrt worden ist, auf Herkunft aus dem Osten zu deuten. Die Lautverhältnisse (slav. o zu germ. a oder germ. a zu o?) dürften nichts zur Entscheidung beitragen, jedenfalls weisen sie auf einen sehr frühzeitigen Austausch dieser Wörter hin.«

Stejně nejasný poměr je mezi stsl. nuta a sthn. nôz, stnord. naut, jež po prvé Schmidt srovnal; srov. Schrader na uvedeném místě: »die weitere Verbreitung des Wortes im Germanischen spricht für einen westlichen Ausgangspunkt dieser Reihe;« nosové tvary v polabštině nǫta, nǫtar — zjev to dle Štrekelja sekundární — svedl Ficka k tvrzení, že obě slova spolu nesouvisejí (srov. práci Hassencampovu, str. 56, poznámka 5).

Velmi zhusta nemáme průkazných kriterií, na př. v slově chléb; přiznati to konec konců musil nejnověji i Uhlenbeck:[1]) »ein objektives Kriterium zur Entscheidung der Frage, ob chlěbъ ein Lehnwort sei oder nicht, ist kaum vorhanden.«

O slově pluh, kde Peisker — jak už víme — přidal se k názorům Meringerovým, vyjde zvláštní pojednání (str. 88): tam bude více příležitosti ukázati, kolik nejistoty ve výkladech těch se skrývá; zde poukazujeme jen k tomu, že střhn. arl, arling je ze slovanského oralo, ralnik (Schrader, str. 32), bulh. srb. kuka prý ze starogerm. * hôka že jest slovanské slovo (Uhlenbeck), sthn. grindel ‚Riegel‘, novohn. dial. také ‚Pflugbalken‘ že je z původu slovanského podezřelé; »jedenfalls ist die Verbreitung des Wortes im Slavischen eine viel grössere und bei grindel auch stammhaft durchsichtigere (stsl. gręda) als im Deutchen,« praví Schrader (str. 33); proti Meringerovi (JF. XVII, 116—19), že stsl. socha je slovo germánské, srovnej Uhlenbecka.[1])

V další části své knihy jedná Peisker o zbytcích starých poměrů slovanských; o ovládané vrstvě Slovanů a vrstvě vládnoucích cizinců: a) u Daleminců v Míšni (str. 134—43), b) u jednoho dílu Slovinců v Dolním Štýrsku (str. 143—196).

[1]) Die Vertretung der Tenues aspiratae im Slavischen. JF. XVII, str. 98.

[1]) Tamtéž, str. 99.

Konec knihy věnován protilehlým poměrům v Čechách, nejbližších to Slovanů Dalemincům, a Slovinců v dnešních východních Korutanech, jež jsou úplnou negací ústavy županů: v čele státu stál sedlák kníže, jenž mohl jediné vítěznou revolucí vrstvy selské dojíti trůnu, když byla vrstva ovladatelů zahnána nebo zničena, čemuž geografická poloha v obou případech byla velmi příznivа. Rozbor ceremonií při nastolení sedláka knížete ukazuje Peiskerovi, »mit welcher Überlegung und Lebensklugheit, ja mit welchem raffinierten Misstrauen die durch bittere Erfahrung gewitzigte Bauernschaft es verstanden hat, ihre junge Freiheit möglichst sicherzustellen« (str. 216); »wie sich dann die Bauernschaft aufrichtete und von Grund aus neu organisierte, das lehrt, trotz seiner Verblassheit, das [Tollfelder] Einsetzungsritual, und diese ist dem böhmischen im wesentlichen so ähnlich, dass wir ein gemeinsames, erprobtes Vorbild annehmen dürfen, ein traditionelles Vorbild aus altersgrauer Zeit, zu welchem man zurückgriff, so oft und wo immer eine der zahlreichen Revolutionen glückte; so wäre die Ähnlichkeit der beiden Rituale am ehesten zu erklären« (str. 220). Dal-li se selský původ národní dynastie korutanské vyčísti ze zvyklostí při nastolení, dá se pro poměry české přímo dokázati; nástěnné malby ve znojemské kapli sv. Kateřiny z doby před r. 1112 — o povolání Přemysla na trůn — shodují se se zprávou Kosmovou, poněvadž společným pramenem jim byla tradice; nač Kosmas zapomněl (lýková brašna), objevuje se u Pulkavy, o jehož věrohodnosti nelze pochybovati (že totiž nalézala se na hradě vyšehradském). Selský původ Přemyslovců je jasný a také všechny kroniky — vyjímajíc Christiana — jmenují Přemysla sedlákem. O ritu inthronisačním více pověděti, než lze vyčísti z kusých zpráv, nelze; Peisker se domnívá, že domov jeho jest mezi Slovany kol města Bíliny, odkud Přemyslem zanesen i na Vyšehrad; poněvadž domácímu lidu českému byl nesrozumitelný, odtud skoupost zpráv českých kronikářů; naopak cizinci Thietmarovi byl nápadný. Přemysl není Samo, jak Schreuer dovozoval (srov. ČČH. VIII, str. 333).

Přes to, že k výsledkům knihy Peiskerovy bylo nutno zaujmouti stanovisko odmítavé, nebyla a nebude bez prospěchu: odvážné stanovisko nutí k hlubšímu promýšlení daného problému, originální pojetí a důmyslná kombinace nutí nás k obdivu. Bohatství myšlenek mluví za ni, a chváliti knihu, jež vyvolala a vyvolá ještě živý interess věcný, bylo by zbytečno: nikdo nebude moci o práci té říci, že by byla rozmnožila řadu knih, jež hlásají a opakují se o učení, jímž se obecně věří, což má velikou cenu, poněvadž není většího nepřítele vědeckého pokroku nad knihy takové. Řekl-li jsem, že knihu Peiskerovu nutno studo-

vati, znamená to, že se musíme k ní vraceti: a takové knihy jsou vzácné.[1]) *Ant. Beer.*

Frant. Pastrnek: **Rusíni jazyka slovenského.** Odpověď p. Vlad. Hnaťjukovi. Отдѣльный оттискъ изъ »Сборника по славяновѣдѣнію«. — II. С.-Петербургъ 907. Stran 19

Je zcela přirozeno, že jednotlivé kraje a jich nářečí záhy staly se předmětem bedlivých studií nejen ethnografických, nýbrž i filologických; v lidové řeči zajisté uložen je nevyčerpatelný poklad zvláštních jevů hláskoslovných, tvaroslovných i syntaktických, jež podávají mnoho zajímavého nejen pro příslušný jazyk, ale i pro jazykozpyt vůbec. To platí hlavně o těch nářečích, u nichž je snad nebezpečí ponenáhlého zanikání a ztrácení jich osobitosti. K nim náleží i nářečí *keresturskо-kocurských* osadníků v Báčce v jižních Uhrách, o nichž první podrobnější a přesnější zprávy podal p. *Vlad. Hnaťjuk* v knize »Руськi оселї в Бачцї (в полудневиїй Угорщиї), vyd. v Zápiskách Nauk. Tov. im. Ševčenka XXII. r. 1898, s hojnými ukázkami lidové řeči tamější. Kniha ta vyvolala velmi zajímavou a dosti ostrou vědeckou polemiku, mají-li se osadníci ti po stránce jazykové pokládati *za Rusíny či za Slováky*. Hned totiž po vydání zmíněné knihy učinil z našich filologů prof. Pastrnek v L. F. 1898 (str. 404 a n.) stručný jazykový rozbor podaných ukázek nářečí keresturskо-kocurského, na základě jehož označil dotčené nářečí za *nářečí uhersko-slovenské čili uher.-slovácké.* K témuž závěru dospěl i ruský filolog prof. Al. Sobolevskij v Ethn. Obozr. 1898, č. 4. (str. 147 a n.), jenž nově formuloval své názory ve Varš. Fil. Věstníku 1906. Naproti tomu však p. Hnaťjuk, jenž nasbíral hojnost nového materiálu[2]), označil kerest.-kocurské osadníky za Rusíny ve své rozpravě »Словаки чи Русини? (Причинок до виясненния спору про национальнiсть західних Русинів)« v Zápiskách Nauk. Tov. im. Š. sv. XLII, č. 3. 1901.

R. 1902 vyšla nová sbírka p. Hnaťjuka »Угроруськi духовнi вiршi« (v Záp. sv. XLVI—XLVII a XLIX), v jejíž druhé části od str. 119—272 otištěny jsou texty duchovních písní z Báčky; texty ty, ač jazyk jejich je čistě církevní, přec chovají v sobě již zárodky vlivů jaz. západoslovanských, čili zde uh.-slovenských nářečí. Tak čteme tu *ostavľaju* 265 proti *zdravie*

---

[1]) Kol. dr. O. Hujer upozornil mě na kritiku J. V. Duška knihy Peiskerovy v Časopise Moravského Musea Zemského (1907?); mně byla nepřístupna. Při korrektuře došel mne 2. a 3. seš. ČČM (LXXXI, 1907), v němž knihu Peiskerovu posuzuje dr. J. Kapras (na str. 330—34).

[2]) **Етнографiчнi Материяли з угорскої Руси. — I. Західнi угор.-руськi комiтати. II. Чич-Бодрогський комiтат. — (Етногр. Збiрник IX.) Львов** 1900. Proti našim nekritickým sbírkám nár. písní je to cenná kniha s mnohými parallelami a krit. poznámkami.

266. tvar *kritok* 265, ***chvaliti*** proti *proslavic, pozdravic* 213 atd. Nicméně p. Hnaťjuk trval na svém mínění i dále, jak vidno z jeho referátu o básních G. Kostelnika Homzova (З мойого валала. Жовква 1904), sepsaných v keresturskо-kocurském nářečí. P. Hnaťjuk podává tu opět nové ukázky tohoto nářečí: »Поетичний талант між бачванськими Русинами« (Lit.-nauk. Věstnik XXVI. str. 174—188). Pozoruhodná však je poznámka p. Hnaťjuka na str. 174 pod čarou: »Jich (t. j. osadníků ker.-koc.) mova silno poslovačena, ale voni počuvajuť sebe nacionaľno Rusinami . . .«, v níž zřejmě p. Hnaťjuk doznává vliv slovenštiny v nářečí keresturskо-kocurském. R. 1905 v LXIII. sv. Záp. Nauk. Tov. im. Š. v č. 5 str. 8—12 vrátil se však p. Hnaťjuk k svému původnímu mínění z r. 1901 a prohlašuje, že nelze nářečí toho počítati mezi nářečí slovenská a žádá od prof. Pastrnka i Sobolevského, aby zmodifikovali přesně své názory. Oba — Pastrnek i Sobolevskij — tak učinili: Sobolevskij v citovaném [illegible] V. F. V. 1906, prof. Pastrnek v přítomné publikaci »Rusíni jazyka slovenského«. Výsledek ovšem byl týž jako v r. 1898.

Prof. Pastrnek podává v rozpravě své hlavně na základě [illegible] rozbora řádné odůvodnění *jaz. příslušnosti osad-[illegible] kerest.-kocurských ke skupině slovenských nářečí ša-[illegible]*. Ze znaků uvedených na 1. místě jsou [illegible] střídnice *c, dz* za **tj, *dj*, jež důsledně tu jsou [illegible] některých odchylek: ***nužda, meždu, roždestvo*** i j., [illegible] Pastrnek označuje jako zbytky cirk.-sl. jazyka čili lépe [illegible] duchovních písní, v nichž jazyk [illegible] P. Hnaťjuk zaznamenal 225 taměj-[illegible] »Угро-руські дух. вірші 1902«), není tudíž [illegible] čisté církevní, j. ***nužda, roždestvo***, vnikly [illegible] — 2. Nářečí kerest.-kocurské *nemá epenth.*, [illegible] Tvar *krompľi* 23 je gen. pl. od mrus. [illegible] j. Mrus. slovar 1886) — 3. ***Plno-*** [illegible] odchylky činí tvary přejaté z rus. [illegible] — 4. Skup. *dl* je jako v slc.: [illegible] — 5. [illegible] zubných *d, t v tvrdé* [illegible] — 6. Změna sykavek *s, z* ve spojení [illegible] srv. Czambel, Slovenská [illegible] atd. — 7. Střídnice *za psl. ę jsou* [illegible] **ieg-*. — 8. *Kons. -l trvá* [illegible] — 9. *Tvary slovesné*: 1. sg. *bu-*[illegible] — to vše zřejmě svědčí pro sloven-[illegible] keresturskо-kocurského.

[illegible] bych ze sbírek Hnaťjukových [illegible] jež rovněž poukazují na půdu [illegible] Руські весели в Бачци): *karčma*, [illegible] 12, [illegible] 12, *zagarnuc* 13, *karčmarko* 39, [illegible] 37, [illegible] *zerno* 11, *umar(l)*), ***gardlo***,

barz 6, 11 a j. (Z kn. Етногр. матеріяли): *z garka* ‚z hrnka‘ 120, *karčmi* 204, 214, *barz* 214, *nakarméla* 231, *garlénko* 162, *stargnul* 167, *targaju* 172, 174, *garčok* ‚hrnéček‘ 249; (z nových ukázek r. 1904 Lit.-nauk. Vist. XXVI) *starla*, *stārgla*, strhla‘ 188, *stargnute* 187, *zmarznute* 187, *umartomu* 187. Tvary ty poukazují na půdu slc. (srvn. Czambel: *zamarznuti* 273, na *kark* 274, *barz* 274, *zarno* 273, *karmic*, *karčma* 275 atd.), kamž ovšem vnikly z polštiny (viz prof. Polívka L. F. 1907, str. 23); též Miklosich EW. sub voce »berzŭ« a posledně Dr. Krček v knize »Grupy dźwiękowe polskie tart i cir(z)ć . . .« str. 23 »*barz* i *barzo* łemk. (a zde tedy ker.-koc.) są naturalnie *pochodzenia pol.*«) — Zajímavý je rovněž tvar *silza* 40 (2╳) (Рус. ос.) *silza*, *silzi* 217 (Етногр. мат.) proti *slíza* (G. Kostelnik) 11; (v Ет огр. мат.): *slízi* 212, 229; a *slézi* 122. Ze slc. vnikl do nář. ker.-koc. asi též polonismus *caly*: *calu placu*, celý plat‘ 23 (Рус. ос.), *cálim* 159 (Етн. мат.), ve slovenštině obvyklý.

Dále prof. Pastrnek podává na str. 13—15 několik poznámek tvaroslovných a syntaktických, a dodatečný rozbor zmíněných básní G. Kostelnika, psaných v nářečí ker.-kocurském, čímž předchozí hláskoslovné výklady značně jsou sesíleny.

Doklady, uvedené na str. 11 mezi střídnicemi za prsl. ę sub c) *pejc* ‚pět‘, *pejtnac, pejdzešat* — [1]) uvedl bych spíše mezi doklady na přisuté *j* (viz i Czambel: v spiš. *pejc* 229, *pejcidvacec, tricecpejc* 325, *šejsc* 364 atd.), čímž zároveň uveden nový doklad pro spojitost slc. s nářečím ker.-kocurským.

Z rozpravy prof. Pastrnka vidno, že osadníci keresturskokocurští jsou Slováci či přesněji řečeno *poslovenštělí Rusíni.* [2]) Dlužno pak podotknouti, že prof. Pastrnek věnoval pozornost hlavně stránce hláskoslovné, která je sice nejdůležitější, nicméně však i rozbor po stránce tvaroslovné, syntaktické a lexikální zajisté by přinesl ještě mnoho nového a stejně důležitého. *Slovenský živel ovšem je a zůstane vždy v popředí.* [3]) Abych aspoň poněkud ukázal, že podrobnější rozbor je neméně zajímavý, upozorňuji na *lexikální stránku* podaných ukázek nářečí kerestursko-kocurského. [4]) Pozorujeme tu totiž dosti značný vliv *srbochorvatštiny*.

---

[1]) V Ethnogr. mat. jsou rovněž tvary: *pejc* 165, *šejsc* 172.

[2]) Dr. Czambel ve své »Slovenské reči« str. 62—63 zmiňuje se též o nářečí kerestursko-kocurském a označuje je určitě za slovenské, ačkoliv podaným ukázkám bližší pozornosti nevěnoval a podrobnějšího rozboru nepodal.

[3]) Co se týče duchovních písní, vyd. r. 1902 (viz výše), nemohou zde býti rozhodující, poněvadž jejich jazyk je čistě círk.-slovanský.

[4]) Je zajímavé, že p. Hnaťjuk sám nyní také klade váhu na *lexikální stránku* dotčeného nářečí, jak vysvítá z jeho odpovědi na můj dotaz ze dne 21. května t. r.; podotýká v dopisu svém výslovně, že jen tak je možno dojíti k novým výsledkům. Ostatně sám se k otázce té příležitostně vrátí, při čemž vydá zbytek nasbíraného materiálu.

Prof. Pastrnek připomíná sám na 4. str. jeden tvar srbochorvatský: *opština*; vedle toho však shledávám vliv srbo-chorvatštiny — vliv ovšem mladší, nicméně již dosti znatelný — ve výrazech (z kn. Руськi оселї в Бачцї): *buna* ‚vzpoura' 14, *magarca* ‚osla' 6, *pripovetka* 45, *briga* ‚starost' 12 (bis) 13; slovesa: 3. sg. *kostira*, *kostiral* od ‚kostirati, státi' 22, *trajala* ‚trvala' 6, *postróšel* ‚utratil' 5, 6 proti *utracéli* 6; dále obraty: *za jáku malku stvar* ‚za velmi malou věc' 11, *o svojim tróšku* ‚na své útraty' 5; snad i *múčni* ‚ubohý' 23 a *fértal'* ‚čtvrť' 6, sem spadá; (ze sbírky Етногр. матерiяли): *dotl'a* ‚potud' 207, *ogledalo* ‚zrcadlo' 212, *broj* ‚počet' 229, *brigu* ‚starost' 231 (bis), *brigi* 256, *vredna žena* ‚vzácná žena' 241, *na nadńici* ‚na denní mzdu' 256; výraz slovesný: *trebalo* ‚od trebati, potřebovati' 162, 206; sem spadá i tvar: *ótac* ‚otec' 132. — Tak vedle základního živlu slovenského a dosti značného živlu maloruského proniká do nářečí kerestursko-kocurského jiný živel, totiž srbochorvatský. *Josef Páta.*

Hlídka programů středních škol.

Ferdinand Dula: *Dějin Polybiových kn. I. (Ukázka překladu.)* (XXXI. a XXXII. program c. k. vyššího státního gymnasia v Přerově 1905 a 1906.) Str. 28 a 24.

K dějepiscům řeckým, přeloženým do češtiny, přibyl konečně Polybios, zatím arci jenom I. knihou rozsáhlých dějin svých. Uvážíme-li, že vše, co zůstalo nám z díla Polybiova, v literatuře německé přeloženo jest (Campem) již od r. 1863, a to způsobem mistrným, musíme uznati, že byl již čas, abychom měli aspoň ukázku z tohoto nesnadného sice, ale výtečného historika. Pan spisovatel vzal na se tento úkol a zaslouží uznání, že učinil v té věci počátek a pracoval vytrvale. Nesouhlasí-li ref. tu a tam s jednotlivostmi překladu jeho, nemíní tím nikterak podceňovati upřímnou snahu p. překladatele, která se jeví v práci dosavadní, ani schopnost ku práci další, naopak přál by si, aby upozornění taková další práci zjednodušila a usnadnila.

Celkem možno říci, že překlad p. Dulův vymyká se již oné ztrnulosti a nezáživnosti některých našich překladů, proti které tyto Listy od let horlí. Že nezaváděly nic neslýchaného ani opovážlivého, toho důkazem jest výše uvedený starý překlad Campův; v něm neshledáváme ani stopy onoho pedantství, ve kterém u nás mnozí překladatelé spatřovali podivným způsobem takřka vrchol umění překladatelského.

Nesnadnější a správný způsob překládání myšlenkového, ne slovného, zvolil také p. spisovatel. Ref. v té příčině vytýká

pouze, že p. překladatel nedodržel způsobu toho veskrze. Jsou místa, zvláště popisy a líčení, kde by byl získal překlad na jasnosti a plynnosti, kdyby se byl p. Dula odhodlal k samostatnějšímu seskupení vět, než jaké jest v textu, k smělejšímu nahrazování vazeb ryze řeckých a pod. Nelibě působí na čtenáře na př. primitivní rozvádění genitivu abs. větou časovou, kde očividně jest poměr myšlenkový jiný než časový, na př. v k. 27: »třetí a čtvrtá legie se odtrhly, když jedni ve vleku táhli lodě dopravní« atd. Podobně v k. 86 a j.

Pan spis. neuvádí vůbec pomůcek, kterých užil; že však uvedený překlad německý zná, jest z leckterých míst patrno. Bylo by s prospěchem bývalo, kdyby v té věci ho byl použil vydatněji.

K místům nedosti jasně a ne zcela správně přeloženým náleží na př. k. 4. Zde působí nejasnost hned na počátku vazba »čtenářům shrnout jest« m. určité vazby »musíme čtenářům shrnouti«, aby bylo patrno, že »čtenářům« jest dat. comm. O něco dále v § 3 výraz *τοὺς μέν* neznamená spisovatele, nýbrž patří k *πολέμους*, a mělo tedy býti přeloženo »jednotlivé války«, nikoli »dosti četní jednotliví vypisují války« (možno ovšem, že je tu chyba tisku). Bez povšimnutí zůstala v této kap. slovní hříčka v památném výroku o osudu *ἐναγωνιζομένη*, *ἠγωνίσατο ἀγώνισμα*, jejímž pěkným napodobením nabyl překlad Campův také jasnosti. Hned v následující větě lépe by bylo přeložiti *εἰ μή* ironickým »leda« (= nisi forte) m. »vyjma«. V § 9 jest *τῶν ὅλων* gen. obiect., závislý na *ἔννοιαν*, nikoli partitivní; správně tedy zní překlad: »Neboť z částí jest možno učiniti si o celku představu« (m. možno jest z částí celku učiniti si představu).

V k. 7 *ἐκπαθεῖς ὄντες — εὐδαιμονίᾳ* nedotčeno v překladě slov *ἐπὶ τῇ τῆς πόλεως εὐκαιρίᾳ*. Terminy techn. měly býti překládány stejně, ale to někde se nestalo; na př. *στρατόπεδον* přeloženo někde legie (k. 16 a j.), jinde sbor (k. 17). Dosti četné jsou omyly v překladu vlastních jmen, na př. v k. 7 (z Messanských m. spr. z Mamertinů), v k. 19 (zaměněn Hanno s Hannibalem), v 56 a 58 (Adherbal m. spr. Hamilkar); podobná nedopatření jsou ještě v k. 20 a 39. V k. 18 jest *τῶν εἰωθότων* neutrum, nikoli mask. V popisu pověstných můstků lodních (k. 22) vadí jasnosti nejprve dvojí překlad slova *κόραξ* (»harpuna« se tu nikterak nehodí), potom *τὸ τρῆμα* lépe by bylo přeložiti jasnějším slovem otvor (m. zářez), *ἀφίεσαν* = spouštěli (můstky), nikoli metali, konečně *ἐμπαγέντες οἱ κόρακες* nemělo býti přeloženo attributivně (zobci upevněnými). V k. 25 slova *τοῖς ἰδίοις πληρώμασιν* přel. ostatnímu mužstvu (m. spr. svému vlastnímu). Mimo to omylem přeloženo *δέκα* 8, o něco dále táž číslovka přel. 30. Podobná nedopatření jsou ještě v k. 29, 32, 38, 62 a 78. V k. 27 *τῷ βιαιομαχεῖν* znamená zde spíše

»prudkostí boje« než »napjetím všech sil«, neboť všecky síly napjali Karthagiňané také; *οἱ ἡγούμενοι* není »mužstvo«, nýbrž velitelé. V k. 35 vynechána důležitá slova *χωρὶς βλάβης*. V k. 37 přidržel se p. překladatel čtení *πελαγίαν*, překládaje patrně podle 1. vydání Dindorfova. Ale čtení toto příčí se smyslu; proto v 2. vyd. od Büttnera-Wobsta (ovšem až z r. 1905) přijata konjektura *τραχεῖαν*, kterou se obtíž odstraňuje; *παραπλήσιος* není »mnohonásobný«. V k. 40 nepřeložena slova *εἰς τὰ προσπίπτοντα τῶν ζῴων*; *τοξεύειν* není »metati kopím«; *συμβελῆ γινόμενα* (sc. *τὰ θηρία*) znamená zde patrně »ocitnuvše se v křížové střelbě«, t. j. šípů, metaných s hradeb a kopí, házených od vojáků, stojících pod hradbami. Tím se také zruší tautologie, kterou trpí překlad (»několik střel do těla dostavše a byvše zraněni«).

V k. 47 *τετρήρης* přeloženo jednou omylem »trojveslice«, podruhé správně. V k. 51 *στρεφομένοις* (beze členu!) mělo býti přeloženo adverbiálně »když se otáčeli«, »při otáčení«, nikoli attributivně (»na ty, kteří se točili«); *παρὰ τὴν γῆν ἐξελίξας* přel. »k pevnině ustoupiv« (lépe: podle břehu proklouznuv). K. 54. Částice *ὡς* při výrazech směru neznačí vždycky přetvářku; zde mělo odpadnouti slovo »jakoby«. K. 59 *τῇ κατὰ τὴν δίαιταν ἐπιμελείᾳ προσκαρτερῶν* přel. »a neustávaje v ostatní starosti o potřeby životní«. Ale míní se tu spíše tělesné otužování vojáků. K. 72 *ἐδεήθησαν οὐχ οἷον παρακλήσεως, ἀλλ' ἀγγέλου μόνον* přel. »mužstvo k odpadnutí nejen výzvy nepotřebovalo, ale jen vzkazu« m. spr. potřebovalo ne tak výzvy, jako spíše jenom vzkazu; v § 5 nepřeložena slova *κατὰ πόλεις*. Podobně v k. 82 přehlédnuta slova *καὶ τὸν ἡγεμόνα τούτων*. K. 74 *μετ' ὀλίγας ἡμέρας* přel. po dvou dnech. K. 76 *ἱππεῖς* zaměněno v překl. omylem s *ἵπποι*. K. 88 *παρανομία* není zločin, nýbrž zločin*ství*, nezákonné jednání vůbec.

Překlad provázen jest stručným udáním obsahu pod čarou a poznámkami. Obojí jest čtenáři s prospěchem. Obsah podán jest při vší stručnosti výrazně a, až na menší některá nedopatření, správně (na př. v obsahu připojeném ke kap. 79 není zmínky o vzpouře na Sardinii). Za to bylo by si přáti, aby poznámek bylo více, na př. ke slovům k. 58 »věnec vítězný bohům věnovali«, kterých tu užito ve zvláštním významu, t. o nerozhodném boji. Podobně ke k. 87 bylo by dobře poznamenati, že Hanno, o kterém zde je řeč, jest jiný muž, než Hanno uvedený v k. 79. Taktéž ke kap. 86 o Hannibalovi, aby čtenář nemyslil na známého Hannibala z druhé války punské.

Z nedopatření jazykových uvádím obraty: čítající počtem 4000 mužů (k. 7), náhled (14), přeplývati (m. oplývati, k. 15), nevycházeli vyjma až na potyčky (18), dlouhý 6 sáh (k. 22), přistávše, přistáli, přistát (24 a j.), chycovali (27), uzme (31),

naznati (37), umístnil; metatelé (*οἱ ἀφιέντες*, 48), vloďeval (66), ku kříži Spendiově (86) a j.

Také nedopatření pravopisných a chyb tiskových zbylo, bohužel, množství značné. *T. Snětivý.*

R. Schenk: ***Postavy a výjevy z antického života*** (Desátá roční zpráva Matičného čes. vyš. gymnasia v Zábřeze; 1905/6). Stran 29.

Ku práci této povzbudila spisovatele jednostrannost gymnasijní četby klassiků, jež s malými jen výjimkami uvádí žáka pouze v ruch veřejného života antického, ať válečného, ať státního, kdežto každodenní a všední život antického člověka zůstává mu málem úplně utajen. A právě po této stránce jest nám člověk ten bližší než jak ho známe z oněch jaksi jen svátečních a povznesených chvil. Jednostrannému názoru tomu umínil si spisovatel odpomoci překlady vybraných ukázek ze spisovatelů ve škole nečtených, jež vhodně předvádějí antický život právě po této stránce. Pro prvou řadu ukázek těchto sáhl k Plautovi, a volbu tu lze jen schváliti; také výběr úryvků, jichž tu podáno celkem deset, jest případný; některé z nich, jako na př. hned první: »Chvástavý vojín a parasit« (Mil. gl. v. 1—78) naleznou zajisté hojně čtenářů mezi žáky a u horlivějších snad vzbudí touhu poznati originál, což by zajisté bylo nejlepší odměnou snahy spisovatelovy. Jen úryvek poslední: »Jak se nadávalo« (Pseud. v. 357—370) nezdá se mi dosti vhodný.

K překladu samému, jenž pořízen dle vydání Goetzova a Schoellova, poznamenává spisovatel v předmluvě, že není definitivní, ale i s touto výhradou možno jej nazvati zdařilým. Je svědomitý a snaží se vystihnouti věrně nejen smysl veršů, nýbrž napodobí, pokud možno, i různé ozdoby a hříčky slovní originálu. Pouze na několika místech nemohu souhlasiti s překladatelem. Bombastická jména na str. 5 (Mil. gl. 14) měla býti v překladu buď vystižena úplně, neb nebylo-li možno, ponechána; nevyjímá se však pěkně, čteme-li tu: syn Clutomestoridysarchův Třeskoboj. V téže ukázce slova ve v. 49: offae monent přeložena příliš obšírně: »Pro ni (t. paměť) dobrou pomůckou jsou chutná sousta« (str. 6). V ústech otrokových příliš důvěrně zní oslovení pána slovy: »Milý brach to!« (str. 10) = O lepidum caput (Mil. gl. v. 725). Na str. 14 nepřeložen z Trin. v. 364: Eo non multa, quae nevolt, eveniunt, nisi fictor malust. Nejasný jest mi smysl slov na str. 16 (Stich. 312): »Tak rád bych utéci pánovi dveřím těm přál, by měly se po pěti pak.«

Připojené poznámky vyhovují dobře svému účelu.

Na konec vyslovuji přání, aby po prvé řadě těchto ukázek záhy následovaly další. *O. Jiráni.*

Slovník k básním P. Ovidia Nasona. Upravil Dr. Fr. J. Dušánek. (Pokračování.) (Program c. k. reálného a vyššího gymnasia v Chrudimi za školní rok 1906.) Str. 37—62.

Spisovatel pokračuje ve svém slovníku k Ovidiovi, o jehož první ukázce jsme již referovali (v. L. F. XXXIII, 1906, str. 154 n.) a dospěl od hesla ad až po adventus. Myslím, že veškeren slovní materiál z Ovidia mohl by býti podán v té úplnosti, jak jej spisovatel sebral, a přece stručněji. Citáty jeho bývají často zbytečně rozvleklé, uvádí v souvislosti se svým dokladem celé věty, jichž není potřebí a jež se pak zase na svém místě opakují. Upozorňuji na př. na citát z H 16, 18 k slovu adulter (str. 61); věta: adhuc sine crimine lusi jest zde naprosto zbytečná a uvedena byla již na str. 47 ku slovu adhuc I. 1. c), na tomto místě zase zbytečně s větou: fama tamen clara est.

Druhá příčina veliké rozvleklosti jest ta, že skoro každý doklad jest i přeložen, třebas není v něm žádných obtíží, tak že by význam v čele položený stačil úplně.

Práce Dušánkova jest důkladná a pečlivá. Celkem překládá správně a výrazně, přihlížeje k povaze a bohatosti českého jazyka. Někdy však zbytečně se odchyluje od významu latinského: na př. str. 39 pod heslem addo II. A. 3. b) longis versibus adde brevis není potřebí nahrazovat metaforou: »snub«; a naopak zase na str. 47 (adhuc I. 1. a) extat adhuc nemo saucius ore meo: »posud nikomu neublížila ústa má«, mohlo býti nezranila. Leckdy dal by se najíti také obrat stručnější: na př. omnibus exclusis (str. 61 s. v. adulter 1.): »bys nikomu přístupu nedal«, stačí: nevpouštěti.

Někdy překlad nepokládám za správný. His ... patria est adeunda carinis (str. 44 s. v. adeo I. B. 2. a) *α*): »těmto lodím jest vlast přístupná«, místo: na těchto lodích dlužno do vlasti připlouti; quod (lac) adhuc spumis stridentibus albet: »jež šumně se pění ještě je bílé«, adhuc náleží k spumis stridentibus; per annos (str. 48 s. v. adhuc II. 1.) není: »za věku svého«, nýbrž pro svá léta = své mládí; turpis adulter (str. 61 s. v. adulter) není nízký, nýbrž škaredý; digitis designor adultera vulgi (str. 61 s. v. adultera): »na mě — na záletnici — prstem ukazuje lid«; adultera je však doplněk; ut adventu laeta sit illa tuo (str. 62 s. v. adventus) není »při příchodu«, nýbrž z příchodu. Cur admovet blanditias? (str. 58 s. v. admoveo 4) lépe bylo by vyjádřeno: proč se lichotí n. mazlí? než: »proč se tulí?«

Závažnějších omylů a chyb však jsem ani v této části slovníku Dušánkova nenašel a možno pronésti o ní jako o ukázce první úsudek příznivý.

Rudolf Schenk.

Drobné zprávy.

Dne 16. června 1906 byla v Římě objevena krásná socha dcery Niobiny; bližší zprávu o novém nálezu podávají teprve nyní Rud. Lanciani v Bulletino della commissione archeologica comunale di Roma XXXIV, 1906, str. 157—185 a Pavel Gauckler v Comptes rendus akademie francouzské 1907, str. 105—113. Byla nalezena ve ville, kteráž zaujímá část někdejších zahrad Sallustiových, leží na rohu, který tvoří nynější Via Collina s Piazza Sallustiana, a patří obchodní bance italské. Socha byla ukryta a hlínou pečlivě zasypána v úzké podzemní chodbě, jedenáct metrů pod nynější rovinou ulice; podle výkladu Lancianiova stalo se to nejspíše před vpádem barbarů r. 410 po Kr. Tím se stalo, že je zachována téměř úplně neporušena. Představuje mladou Niobidu v tom okamžiku, jak raněna jsouc šípem Apollonovým, klesá k zemi. Tvář i celé tělo jest nakloněno vzad, pravá ruka, na zad ohnutá, snaží se vyrvati šíp, vražený pod pravou lopatku; levá, rovněž vzad přehnutá, ohledává si ránu a zároveň snaží se zachytiti roucho, jež s těla padá, pokrývajíc v malebných záhybech pouze nohu pravou. Nohy dívce klesají; levá dotýká se kolenem téměř již země, pravá se sklání. Obličej je výrazný; zračí se v něm překvapení i zármutek Socha jest zhotovena z parského mramoru, měří 1·55 *m* výšky, tak že tělo dívky jest zpodobeno v přirozené velikosti. Je to původní práce řecká, nikoliv pouhá kopie; všechny sochy Nioby a dětí jejích, chované v museích italských, zůstávají daleko za krásou její. Jedině lze s ní srovnávati dvě sochy kodaňské glyptotheky (Arndt, La glyptothèque Ny- Carlsberg, tab. 38 - 40 a 51 až 52), z nichž jedna, představující syna Niobina, jenž mrtev na zemi leží, byla objevena též v zahradách Sallustiových v Římě. Nelze pochybovati, že nový nález přivede znova v proud otázku o datování nejen nové sochy, nýbrž i celé skupiny. Gauckler se domnívá, že socha nově objevená pochází se štítu nějakého chrámu, a klade původ její do II. stol. př. Kr. Naproti tomu Furtwängler v červnové schůzi akademie mnichovské spojuje ji se sochami kodaňskými a soudí, že všechny pocházejí ze sousoší, jež vytvořeno bylo mezi l. 450 – 440 př. Kr. Jak viděti, nelze se tak brzo nadíti shody mezi názory tak odlišnými.

Mezi nálezy, které byly učiněny r. 1904 při výkopech na Delu (srv. podrobnou zprávu v Bulletin de correspondance hellénique XXX, 1906, str. 610 nn. s tab. XIII—XVI), vyniká zvláště sousoší Pana a Afrodity, objevené v budově, která patřila bratrstvu Poseidonovu. Je zhotovena z mramoru parského a má 1·32 *m* zvýši. Scéna, kterou představuje, jest tato. Pan s chlípným, ba téměř zvířecím výrazem v tváři útočí na Afroditu, kteráž usmívajíc se, brání se sandálem v pravé ruce, kdežto levicí zakrývá si lůno. Na pravém rameni Afrodity leží maličký Eros, jenž levou rukou chytá Pana za pravý roh a odstrkuje ho od Afrodity. Je to látka, o které jsme dosud ani netušili, že by mohla existovati v řecké plastice vyššího slohu. Originál byl asi z bronzu; Pan totiž opírá se zde o kmen, což se k situaci naprosto nehodí. Podle nápisu na podstavci věnoval toto sousoší jakýsi Dionysios, syn Zenonův, z Berytu; písmo ukazuje k II. stol. př. Kr.

O sloupě Trajanově v Římě podal nové, zajímavé zprávy italský ingenieur Giacomo Boni, ředitel výkopů na foru římském, ve schůzi britské akademie, dne 29. května t. r. Zjistil v podstavci sloupu dvě, dosud neznámé místnosti; v druhé z nich, 10 římských stop dlouhé, 5 stop široké a 6 stop vysoké, objeven byl mramorový stůl náhrobní, jakož i stopy toho, že na něm stály dvě popelnice. Z toho soudí Boni, že tu byla hrobka císaře Trajana a jeho choti Plotiny. Tím jest potvrzena zpráva, kterou podávají Cassius Dio LXIX, 2 a Eutropius VIII, 5, 2; že zlatá popelnice Trajanova, o níž oba dějepisci mluví,

[illegible] Než Boni podává ještě objev [illegible] nápis CIL VI, 960 = Dessau, [illegible] a národ římský věnuje r. 113 po Kr. [illegible] declarandum, quantae altitudinis [illegible] egestus. Tato slova vykládala se [illegible] LXVIII. 16 (*παντὸς γὰρ τοῦ χω-* [illegible] *τοσοῦτον, ὅσον ὁ κίων ἀνίσχει* [illegible] *κατεσκεύασεν*), v ten smysl, že vý- [illegible] ke Capitoliu, byl odstraněn, aby se [illegible] Trajanovo, a že sloup označoval výšku, [illegible] Boni pochybuje, že by to byl [illegible] metrické měření sloupu a shledal — [illegible] — že jest to t. zv. columna [illegible] vysoký, a to tak přesně 100 stop [illegible] mnohem přesněji délku římské [illegible] To vzbudilo v něm pochybnost [illegible] Dal kopati ve vůkolí a zjistil [illegible] a z první doby císařské; nejstarší [illegible] z doby, kdy Gallové vpadli do Říma. [illegible] Quirinalem a Capitoliem rozkládala se již [illegible] Trajanova rovina, a že tu pražádného vrchu [illegible] se tedy odstranění vrchu, nýbrž prý [illegible] a to nejen na foru Trajanově, nýbrž i na [illegible] výkladem však, bohužel, nelze souhlasiti, [illegible] praví, že sloup byl postaven proto, »aby [illegible] a prostor byl odstraněn pro tak znamenitě [illegible] asi lze při podrobnějším zkoumání [illegible] nejsou.

[illegible] university Jan Vahlen vydával od letního [illegible] nastupcem Hauptovým, v latinských [illegible] pojednání, ve kterých obracel se [illegible] a vykládal tím na určitých příkladech hlavní [illegible] textové. Tato pojednání, tištěná v malém [illegible] byla vždy hned po vydání rozebrána. Nyní, [illegible] jsou odstraněny, byla vhodná doba, [illegible] tam uveřejněných. Šťastným řízením [illegible] spisovatel sám. Sbírka nedávno vyšlá má titul: [illegible] Vahleni professoris Berolinensis, Opuscula aca- [illegible] indicibus lectionum praemissa I—XXXIII [illegible] MDCCCXXXXI (v Lipsku 1907, u Teubnera, [illegible] za 12 mk., váz. za 14 mk. 50 pf.). Pro poměry nynější doby [illegible] praví Vahlen v předmluvě. Když sám nabídl [illegible] k uveřejnění, byl k svému zármutku [illegible] nemají čtenářů. Ale bývalí žáci [illegible] se knihkupectví Teubnerovu a zaručili se, že pře- [illegible] jen tím se stalo, že tato pojednání [illegible] Látkou svou jsou Vahlenova Opus- [illegible] se téměř ke všem důležitějším bás- [illegible] a římským, věčně poskytují mnoho poučení [illegible] v pravdě klassickou. Proto nelze než vřele [illegible] všem, zejména nastávajícím filologům, pro [illegible] napsány.

V [illegible] kláštera sv. hrobu v Cařihradě objevil J. [illegible] Archimedův, jenž obsahuje mimo [illegible] *Περὶ σφαίρας καὶ κυλίνδρου, Περὶ ἑλίκων,* [illegible] veliké kusy díla *Περὶ ὀχουμένων* [illegible] bylo známo dosud pouze z latinského pře- [illegible] Moerbeku. Nejcennější však je rukopis onen tím, že [illegible] Archimedovo, dosud za ztracené pokládané, *Περὶ*

τῶν μηχανικῶν θεωρημάτων πρὸς Ἐρατοσθένην ἔφοδος (úvod do mechaniky, věnovaný Eratosthenovi), jakož i začátek dosud neznámého spisu Στομαχικόν (o škádlivé hře). Text Archimedův psán jest krásnou minuskulí 10. stol., na konci jednotlivých oddílů jsou též geometrické figury, opatřené písmenami. Nejdůležitější část nového nálezu, spis Περὶ τῶν μηχανικῶν θεωρημάτων otiskuje Heiberg v Hermu XLII, 1907, str. 243—297, podotýkaje mezi jiným, že methoda Archimedova jest fakticky totožná s moderními integrály.

Praktický návod do studia řeckých nápisů sestavil Walther Janell (Ausgewählte Inschriften griechisch und deutsch herausgegeben von Walther Janell. V Berlíně 1906, u Weidmannů. VIII a 148 str. Za 4 mk.). Po krátkém úvodu všeobecném podáno tu 230 nápisů řeckých v originále i v překladě. Výbor sestaven tak, že nejprve uvedeny nápisy, týkající se života veřejného (str. 7—87), pak nápisy, odnášející se k životu náboženskému (str. 88—141). Nápisy v těchto dvou hlavních oddílech nejsou spořádány chronologicky, nýbrž jsou rozděleny zase podle věcného obsahu v menší skupiny. Janell vzal si za základ Dittenbergerovu Sylloge, ale přihlíží též ke sbírkám jiným, tak že obsah je velmi rozmanitý. Aby pak se kniha příjemněji četla, jsou spojeny jednotlivé nápisy mezi sebou souvislým textem. Kniha ozdobena jest třemi obrázky, pořízenými dle fotografií, jež mají býti zároveň ukázkami písma epigrafického. Přes některá menší nedopatření lze knihu Janellovu pokládati za zdařilý pokus, získati zájem pro studium řeckých nápisů v kruzích co možná nejširších.

Francouzská akademie uvádí ve skutek zbožné přání mnohých epigrafiků, aby byly vydávány nápisy řecké za cenu, všem přístupnou. Počala vydávati řízením R. Cagnata a G. Lafayeho sbírku nápisů řeckých, týkajících se věcí římských, a ukončila právě svazek třetí (Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes. Tomus III. V Paříži 1906, E. Leroux. XI a 695 str. Za 16 fr. 50 ct.). Zde jsou otištěny nápisy z Bithynie a Pontu, Kappadokie, Armenie, Galatie, Lykie a Pamfylie, Kilikie, Kypru, Syrie, Palaestiny a Arabie, načež následují podrobné rejstříky (str. 5?5 - 694). Nápisy podány jsou v minuskulích: u každého udána jest příslušná literatura, po případě připojeny též stručné výklady. Současně vycházející svazek první, jenž obsáhne všechny příslušné nápisy z Evropy i Afriky, jediné Řecko vyjímaje, blíží se již svému ukončení.

Ve sbírce »Handbooks of archaeology and antiquities«, vydávané u Macmillana v Londýně, vyšla právě zajímavá knížka od T. G. Tuckera, jednající o životě v starých Athenách (Life in ancient Athens, the social and public life of a classical Athenian from day to day by T. G. Tucker. V Londýně 1907. Str. XIII a 212. S plánem Athen a 85 obr. Za 5 sh.). Kniha určena jest pro širší kruhy čtenářstva, jimž se zajisté bude líbiti, jsouc psána slohem velmi zajímavým. Středem líčení jest mladý Atheňan Pasikles, jeho choť Pasikleia a jejich syn Lysimachos. Spisovatel však nevytvořil tu pražádný román, nýbrž osoby ty jsou mu pouhým rámcem, aby mohl nenuceně přecházeti od jedné stránky života athenského ke druhé. Doba, kterou popisuje, jest přesně stanovena; je to doba největšího rozkvětu Athen v druhé polovici V. a v první polovici IV. stol. př. Kr. Kromě popisu Athen a jejich hlavních památek jedná se tu o obyvatelstvu, o jeho třídách, o domu a jeho zařízení, o denním životě mužů i žen, o vychování, o vojenství, o náboženství a slavnostech, o shromážděních lidu a soudech, o pohřbech a konečně o umění. Spisovatel má snahu, přiblížiti svůj popis života antického co nejvíce moderním představám; mluví tedy na př. o professoru Protagorovi (str. 67) nebo líčí, jak se Atheňané na rybním trhu smlouvají o šilinky (str. 80) a pod. Ač hájí toto své počínání šíře na str. 205 n., sotva bychom je mohli schváliti. Poněvadž však látku úplně ovládá a pěkně podati umí, bude jeho spis příjemnou četbou i odborníkům.

[illegible] Alfred Gudeman, jenž dlí nyní v Mnichově, [illegible] Thesauru linguae Latinae, spracoval svůj nástin [illegible] filologie, jenž se dočkal v Americe již pátého [illegible] po německu, a to tak, že jest nové spracování tři- [illegible] (Grundriss der Geschichte der klassischen Phi- [illegible] V Lipsku u Teubnera, 1907. Str. VI a 224. Za [illegible] v plátně za 5 mk. 20 pf.). Kniha byla míněna [illegible] k universitním přednáškám o téže látce, v ny- [illegible] se však dobře i k studiu soukromému. I nyní [illegible] se [illegible] u nás úsečností. Po stručném úvodě [illegible] str. 1—9 podávají se dějiny klassické filo- [illegible] str. 9—129), středověku (str. 130—150) a novověku [illegible] dosud žijící ovšem tu uvedeni nejsou. Všude [illegible] Zvlášť praktické jsou přehledy zachovaných [illegible] řeckým str. 76—87) a nejstarších rukopisů [illegible] a římských str. 142—150). Pokládáme praktickou [illegible] pomůcku každého filologa.

[illegible] příručka řecké metriky »Traité de [illegible] v Paříži u Klincksiecka r. 1899, vyšla právě [illegible] v německém překladě (Abriss der griechischen [illegible] ins Deutsche übersetzt von Br. Pressler. [illegible] XII a 243 str. Váz. za 5 mk.). Doplňků [illegible] posloužit tedy toto zpracování jen těm, [illegible] Proti francouzskému vydání, jež stojí [illegible] ovšem mnohem dražší.

[illegible] o výpravách Caesarových vydal nedávno [illegible] generálního štábu »Geschichte der [illegible] ve Vídni 1906. Seidel a syn. XX a 553 str. [illegible] a 46 přílohami. Za 25 K). Dílo je psáno se [illegible] a nelze tudíž souhlasiti se vším, co tu [illegible] velikou předností jeho jest, že válečné pod- [illegible] a oceněny tak jasně a pěkně, jako [illegible] a Stoffela nevyjímaje. Po úvodě, ve kterém [illegible] a řízení jeho vojska, probírají se výpravy [illegible] každé výpravě věnována jest zvláštní, [illegible] jsou jednoduchým, ale názorným [illegible] stran: mimo to zobrazeno každé [illegible] plánem. Zvlášť důležité a cenné jsou výklady [illegible] jsou rovněž četnými mapami a [illegible] nejen k Caesarovi, nýbrž i k jeho pokračo- [illegible] že práce Veithova jest s to, aby vzbudila [illegible] Caesarovy a proto ji jako dobrou pomůcku [illegible]

[illegible] k četbě spisů Caesarových jest Oehle- [illegible] vydaný právě po druhé (Bilder-Atlas zu [illegible] unter eingehender Berücksichtigung [illegible] mit mehr als 100 Abbildungen und [illegible] Raimund Oehler. Zweite, verbesserte und [illegible] V Lipsku 1907. Schmidt & Günther. VIII a 91 str. [illegible] Za 2 mk. 85 pf.). Všímá si hlavně [illegible] a to do všech podrobností. Text podává nejprve [illegible] římském i gallském za doby Caesarovy, opatřený [illegible] str. 1—45), načež následuje podrobný výklad vy- [illegible] 45—91). Obrázky jsou vybrány vhodně; pro vydání příští [illegible] aby místo dřevorytin nastoupily autotypie [illegible] plnou měrou výsledků novějšího [illegible] se atlas velmi dobře k výkladům školním.

Dörpfeldova theorie o Leukadě se stanoviska Homerovy Odysseie.

Napsal **Václav Novák.**

(Dokončení.)

Dříve než přejdeme k dalšímu důvodu zastanců nové theorie, třeba připomenouti, jak stanoví Doerpfeld a jiní druhé ostrovy Homerské. Tu se nesmí zapříti, že kdyby Leukas byla skutečně Homerovou Ithakou, že bychom pak měli čtyři větší ostrovy, u Homera jmenované. Stálé spojení *τὲ — τὲ* mezi *Δουλίχιόν τε Σάμη τε* může prý značiti jen ostrovy vedle sebe ležící, totiž Kefallenii a Thiaki, zvané ve středověku Velká a Malá Kefallenie. Sounáležitost obou jde z Od. I, 246; IX, 24; XVI, 123; XIX, 131. Dulichion má epitheta *πολύπυρος* a *ποιήεις* (Od. XIV, 335; XVI, 396; Od. XIX, 292), je větší a mocnější než Same; neboť podle XVI, 247 pocházelo z něho 52 nápadníků. Podle Od. XVIII, 127 byl Nisos, otec jednoho z nich, vladařem na Dulichiu. Tím ostrovem je prý Kefallenie, ostrov velice úrodný a větší než Ithaka. Same pak, která má jméno *παιπαλόεσσα*, je dnešní Ithaka, na niž se toto epitheton hodí. Zakynthos pak je Zante; jemu jméno jeho zůstalo.[1])

Z veršů v Od. XVI, 247—51, kde se praví, že ze Same pocházejí dvacet čtyři nápadníci, ze Zakynthu 50, z Dulichia 52 a z Ithaky jen 12, vidíme, že básník předpokládá, že Ithaka je ostrov malý. Ale kdybychom přijali Dörpfeldovo rozdělení, byla by Ithaka (= Leukas) větší než Same (= Ithaka). Snad by se mohlo také uvésti proti Dörpfeldovi i to, že na ostrově Kefallenii jsou zachovány zříceniny antického hradu »Samos«. Jinak se stanoviska Homerovy Odysseie lze těžko o tom co říci. Jen myslím, že je divno, když básník popisuje polohu ostrovů — a popisuje je přece, jak soudí Dörpfeld, z autopsie — že se nezmiňuje o poloze ostrova Zakynthu, který sahá od ostatních

[1]) Gallina str. 117, Goessler str. 41.

[illegible] blízko na [illegible] a má tedy tak nápadnou polohu vzhledem k [illegible] ostrovům. Ostrov ten nemůže zván býti ostrovem blízko Ithaky ani na východ od ní, a to ani v tom případě, kdybychom [illegible] s Dörpfeldem posunutí směru ostrovů. Když tedy [illegible] básník ostrov ten, je věru těžko říci, že zná polohu jeho z autopsie.

Přistupme k důkazu, který Dörpfeld pokládá za nejdůležitější. Jde tu totiž o stanovení ostrova Asteridy, na němž nastrojili nápadníci zálohu, aby zajali a o život připravili Telemacha, až se bude vraceti z Pylu, o jehož cestě tam se dověděli od Noëmona (Od. IV, 630). Předem možno říci, že záloha ta musila se státi tam, kudy vedla obyčejná a zajisté nejbližší [illegible] cesta od Elidy na Ithaku, t. j. na jihovýchodní straně ostrova Ithaky; neboť nápadníci nevěděli o úmyslu Telemachově, jíti k Eumaiovi, ale předpokládali zajisté, že pojede přímo k městu Ithace, poněvadž nemohli věděti, že Athena ho varovala před nebezpečenstvím, které mu od nich hrozí. Věc udála se takto. Antinoos, jeden z ženichů, praví k ostatním v Od. IV, 669 nn.:

ἀλλ' ἄγε μοι δότε νῆα θοὴν καὶ εἴκοσ' ἑταίρους,
ὄφρα μιν αὐτὸν ἰόντα λοχήσομαι ἠδὲ φυλάξω
ἐν πορθμῷ Ἰθάκης τε Σάμοιό τε παιπαλοέσσης,
ὡς ἂν ἐπισμυγερῶς ναυτίλλεται εἵνεκα πατρός,

a oni návrh jeho schválí. Z v. 671 jde jasně na jevo, že si básník představoval Same vedle Ithaky na východ, ježto, jak bylo podotčeno, Ithaka byla nejdále na západ. O těchto úkladech dává Athena zprávu Telemachovi v Od. XV, 28 nn.:

μνηστήρων σ' ἐπιτηδὲς ἀριστῆες λοχόωσιν
ἐν πορθμῷ Ἰθάκης τε Σάμοιό τε παιπαλοέσσης,
ἱέμενοι κτεῖναι πρὶν πατρίδα γαῖαν ἱκέσθαι.

O tom, kde nápadníci číhali, dovídáme se v Od. IV, 844 nn.:

ἔστι δέ τις νῆσος μέσσῃ ἁλὶ πετρήεσσα,
μεσσηγὺς Ἰθάκης τε Σάμοιό τε παιπαλοέσσης,
Ἀστερίς, οὐ μεγάλη· λιμένες δ' ἔνι ναύλοχοι αὐτῇ
ἀμφίδυμοι· τῇ τόν γε μένον λοχόωντες Ἀχαιοί.

Athena chtějíc, aby Telemachos unikl nástrahám, dává mu v Od. XV, 33—34 radu: *ἑκὰς νήσων ἀπέχειν εὐεργέα νῆα, νυκτὶ δ' ὁμῶς πλείειν*, slibujíc mu příznivý vítr a přispění nějakého nesmrtelníka. Má-li Telemachos plouti daleko od ostrovů (*ἑκὰς νήσων*), musí tím býti míněny ostrovy, v jejichž blízkosti mu hrozí nebezpečenství, tedy ostrovy Ithake a Same. Má tedy Telemachos plouti asi severozápadně od Ithaky, ježto nápadníci strojí mu úklady na jihovýchodě Ithaky, na ostrůvku Asteris, a tam s lodí křižují (Od. XVI, 367). Jakmile pak se dostane

k pobřeží Ithaky (*πρώτη ἀκτή*), má vystoupiti z lodi, poslati loď dále k městu Ithace a sám jíti k Eumaiovi. V Od. XV, 298 Telemachos skutečně, poslušen jsa rozkazu Athenina, pluje podél Elidy, mine nějaké ostrovy (v. 299), jež zove básník *θοαί*, asi proto, že plavcům rychle plujícím se zdá, jakoby se samy pohybovaly. Jsou tím míněny zajisté Same, Asteris a jižní strana Ithaky, protože básník praví, že minul ostrovy *ὁρμαίνων ἤ κεν θάνατον φύγοι ἤ κεν ἁλώη.*[1]) Ráno připlují k ostrovu (XV, 495 nn.), vystoupí na břeh a posilní se (v. 499 n.). Pak Telemachos nařídí lodníkům, aby pluli do města (v. 503), on že se podívá na svůj statek, a k večeru že přijde též do města. Oni uposlechnou a veslují k městu; Telemachos pak jde k Eumaiovi. Když druzi Telemachovi dostali se do města (Od. XVI, 322) a roznesla se zpráva o Telemachově příchodu, chtěli nápadníci, kteří do zálohy neodpluli, oznámiti na ostrůvek Asteris, že Telemachos je již na ostrově (348 nn.); patrně, aby zbytečně dlouho nečekali. V tom však vrátila se loď nápadníků ze zálohy (v. 357 nn.). Jak se stalo, že jim loď Telemachova unikla, nevypravuje nikdo z nich. Jen Amfinomos, vida vjížděti loď do přístavu, praví (v. 356 n.):

ἤ τίς σφιν τόδ' ἔειπε θεῶν, ἢ εἴσιδον αὐτοί
νῆα παρερχομένην, τὴν δ' οὐκ ἐδύναντο κιχῆναι.

A Antinoos, původce oněch úkladů, vypravuje, jak si počínali (v. 364 nn.):

ὢ πόποι, ὡς τόνδ' ἄνδρα θεοὶ κακότητος ἔλυσαν
ἤματα μὲν σκόποι ἷζον ἐπ' ἄκριας ἠνεμοέσσας
αἰὲν ἐπασσύτεροι· ἅμα δ' ἠελίῳ καταδύντι
οὔ ποτ' ἐπ' ἠπείρου νύκτ' ἄσαμεν, ἀλλ' ἐνὶ πόντῳ
νηὶ θοῇ πλείοντες ἐμίμνομεν Ἠῶ δῖαν
Τηλέμαχον λοχόωντες, ἵνα φθίσωμεν ἑλόντες
αὐτόν· τὸν δ' ἄρα τῆος ἀπήγαγεν οἴκαδε δαίμων.

Dörpfeld myslí, že za místo zálohy hodí se nejlépe ostrůvek Arkudi, který prý má skutečně *ἀμφιδύμους λιμένας*, které mu dává básník jako charakteristickou zvláštnost (Od. IV, 844 nn.). V tom by se Dörpfeld shodoval s básníkem, ač onen »dvojitý přístav« jinak v celém vypravování nehraje nijaké úlohy. Ale je mi divno, že stoupenci Dörpfeldovi popisují polohu přístavů

---

[1]) Ovšem Lang (str. 40), opíraje se o Strabona (VIII, 3, 26 p. 351 *θοὰς δὲ εἴρηκε τὰς ὀξείας· τῶν Ἐχινάδων δ' εἰσὶ αὗται, πλησιάζουσαι τῇ ἀρχῇ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Ἀχελώου*; podobně X, 2, 19 p. 458) a Od. IX. 327 *ἐθόωσα ὁμαλὸν ἄκρον*, činí *θοός* = *ὀξύς* a myslí, že tyto *νῆσοι θοαί* jsou Echinady, mezi nimiž je ostrov Oxia.

těch každý jinak.[1]) Sám Dörpfeld praví na str. 14, že Arkudi má »einen doppelten Hafen«, kdežto na str. 35 tvrdí, že má »zwei *λιμένας ἀμφιδύμους* (Zwillingshäfen)«. Manly pak na str. 36 tvrdí, že západní pobřeží ostrova, kde právě má býti dvojitý přístav, je ve skutečnosti rovná čára. Povrch této skalní části ukazuje, že voda na ni lehce stříká, takže celé pobřeží je nechráněno a nemůže prý se tvrditi, že tam vůbec byl přístav.

Někteří hledali dříve onen ostrůvek v jakési skále mezi Ithakou a Kefallenií a sice v severní části. Tak činí i Lang (str. 37), opíraje se o starověké zprávy.[2]) Ale to nemůže býti; neboť ostrůvek ten musil býti na jihu mezi Ithakou a Kefallenií (Same), jinak by záloha nápadníků neměla smyslu. Wilamowitz (Archaeol. Anz. 1903, str. 43) soudí, že místo, kde se jmenuje *Ἀστερίς*, jest interpolace, pocházející od básníka, který chtěl Telemachii spojiti s Návratem, čemuž by také nasvědčovalo, že jméno to se vyskytuje jen na jediném místě (Od. IV, 844 nn.). Kdyby tomu tak bylo, pak by celý důkaz Dörpfeldův s Arkudi-Asteris, jemuž takovou váhu přikládá, ovšem padl.

Ale nechme stranou otázku, zda místo to jest interpolováno, a zkoumejme, zda jinak shoduje se to s líčením Homerovým.

Dörpfeld vykládal nejprve *ἐκὰς νήσων* = »aussen um die Inseln herum« a pravil, že Telemachos plul západně kolem Kefallenie. Ve své odpovědi na kritiku Wilamowitzovu zase myslí, že slova ta značí »zwischen durch die Inseln« a že Telemachos přistál v zátoce Vasiliki. Podíváme-li se však na mapku Leukady, vidíme, že kdyby to byl učinil, nebyl by poslechl rady Atheniny, aby přirazil k zemi při *πρώτῃ ἀκτῇ*; neboť tou při tomto směru cesty byl by mys Ducato. V novém vydání svých pojednání (Leukas, str. 16) myslí Dörpfeld, že Telemachos plul podél Same a Asteridy a přistál v zátoce u vesnice Evgiros. Jak si Dörpfeld představuje, že by tak bylo vyhověno všemu, co básník praví, to věru nevím. Ale jedno z toho plyne, že totiž Dörpfeld sám neví určitě, jak si má představovati onu noční plavbu Telemachovu. Viděl asi ostrůvek Arkudi se dvěma přístavy, a tu ho napadlo, že se to hodí na Asteridu, ač je možno, že ony dva přístavy jsou jen přídavkem básníkovým. Ale ať je tomu jakkoli, jisto jest, že mezi dnešní Ithakou a Kefallenií není ostrůvku, který by vyhovoval všem požadavkům básníkovým; neboť Daskalio

---

[1]) Gailina str. 118, Reissinger str. 393, Goessler str. 50, Draheim str. 1116.

[2]) Strabon X, 2, 16, p. 456: *μεταξὺ δὲ τῆς Ἰθάκης καὶ τῆς Κεφαλληνίας ἡ Ἀστερία νησίον· Ἀστερὶς δ' ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λέγεται*; Herodianus Technicus (ed. Lentz, v Lipsku 1867) I. 100: *Ἀστερὶς .... νησίον μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης· λέγεται δὲ καὶ Ἀστερία*, I, 298 *ἔστι καὶ νησίον Ἀστερία μεταξὺ Κεφαλληνίας καὶ Ἰθάκης. Ὅμηρος Ἀστερίδα ταύτην φησίν*; Niketas Choniates (rec. Bekker, v Bonnu 1835) II. p. 58 *ἡ Ἀστερὶς αὕτη, οἶμαί ἐστιν ἣν φασιν οἱ πάλαι κεῖσθαι μέσον Ἰθάκης καὶ τῆς τῶν Κεφαλλήνων τετραπόλεως.*

je příliš na sever, a Dörpfeldovo mínění splňuje sice požadavek dvojího přístavu, ale neshoduje se s vypravováním Homerovým, ježto předpokládá jinou polohu ostrovů než je dnes. Představovati si pak, že dle mínění starých ostrovy, které jsou nejsevernější, byly nejzápadnější, k tomu, jak bylo řečeno (v. str. 210), nejsme nikterak oprávněni. A že by byl plul Telemachos na Leukadu-Ithaku západně kolem Kefallenie, souditi nelze. Vidíme opět neshodu mezi básní a skutečností, ač nelze upříti, že by ostrůvek Arkudi v jednom směru vyhovoval; což však je to platno, když theorie Dörpfeldova odporuje jinak líčení básníkovu. Tvrditi, že objevení ostrova s dvojitým přístavem již zabezpečuje pravdivost této theorie, je přece jen odvážné, když jinak ničím se nedokázalo, že básník místa, jež popisuje, viděl a také je věrně dle skutečnosti líčí.

Jiný důkaz čerpá Dörpfeld z Od. XIV, 314—359 a Od. XIX, 270—307. Obsah obou míst je celkem týž. Na prvém místě vypravuje Odysseus Eumaiovi vymyšlenou cestu, kterou vykonal od Thesprotů na Ithaku; na druhém místě je obsahově totéž, ale vypravuje to Odysseus Penelopě. Odysseus zamýšlí zajisté tímto vypravováním dodati Penelopě a Eumaiovi naději, že Odysseus se vrátí.

V Od. XIV, 314 nn. vypravuje, že zahnán byl vlnami k území Thesprotů, kde byl vládcem Feidon. Tam byl vlídně přijat a pohoštěn, patrně proto, že dle Od. XVI, 427 byli Thesproté Ithačanům dobrými spojenci (*οἱ δ' ἥμιν ἄρθμιοι ἦσαν*). Tu prý se dověděl od krále Thesprotů, že se Odysseus odebral do Dodony (v. 327), aby se otázal věštírny,

ὅππως νοστήσῃ Ἰθάκης ἐς πίονα δῆμον,
ἤδη δὴν ἀπεών, ἢ ἀμφαδὸν ἦε κρυφηδόν.

Ale ještě než prý se Odysseus vrátil z Dodony, odeslal vypravovatele (Odyssea) na lodi na ostrov Dulichion ke králi Akastovi (v. 334). Lodníci však se na cestě usnesli, že ho prodají do otroctví (v. 340). Když dorazili k břehům Ithaky, vystoupili lodníci na břeh, aby se posilnili, a on spustil se za jejich nepřítomnosti do moře a tak jim unikl (v. 352). Nevědouce si rady a jsouce rozčileni zmizením Odysseovým, nestihali ho, nýbrž vrátili se na loď. Dörpfeld myslí, že k úloze, jakou zde hraje Ithaka, hodí se Leukas, ježto by líčená tuto cesta z pevniny na Dulichion vedla skutečně přes Leukadu. Ano, to je pravda, ale cestu z Thesprotie na Dulichion přes Ithaku možno si představiti i dle takové polohy ostrovů, kterou dle popisu Homerova musíme pokládati za jeho mínění, a ke které nepotřebujeme, ba nemáme ani práva přibírati ostrov Leukadu. Ovšem uznáme-li staré rozdělení ostrovů, není takováto cesta možna leda velikou oklikou a o té báseň nikde nemluví. Divno ovšem by bylo při theorii Dörpefld dově, když Ithaka její je tak blízko u pevniny, že není ani Eu-

maiovi ani Penelopě nápadným vypravování Odysseovo, že už slyšel o návratu Odysseově v Thesprotii; není jim nápadno, že zvěst ta ještě k nim se nedonesla, zvláště když Odysseus ještě šel do Dodony.[1]) Neseslabuje se však tato námitka příliš tím, že je to ve vypravování smyšleném; neboť Odysseus chce, aby se mu věřilo. Proto máme právo z těchto slov usuzovati o topografii. A tu musíme uznati, že Penelope mnohem spíše uvěří, že v Thesprotii už vědí, že Odysseus se vrací, kdežto na Ithace o tom ještě zprávy nemají, je-li Ithaka od Thesprotie více vzdálena. To tedy nesvědčí nijak pro Dörpfelda.

Pak namítá Michael (str. 16), že nelze si mysliti, že by obezřelý Odysseus šel se ptáti do Dodony, zda se má vrátiti tajně do vlasti či beze všeho skrývání, když by byla Ithaka tak blízko a hrozilo každou chvíli nebezpečenství, že se zpráva o jeho příchodu donese do jeho otčiny dříve, než on sám se tam bude moci vrátiti, a tím budou zmařeny jeho plány. Vážnější je ta námitka, kdybychom stanovili, že Homeros míní Dulichiem plochý ostrov, jenž ležel před ústím Acheloa a již ve starověku splynul s pevninou. Ostrov ten dá se stanoviti z Il. II, 625 nn., z Herod. II, 10 a Thukyd. II, 102.

Tím bychom dostali uspokojivý výklad pro Od. XIV, 334 n., že loď Odysseova na cestě z Thesprotie pluje podél Ithaky. Tím by byla také odstraněna důležitá opora theorie o Leukadě. Ovšem Dörpfeld by zase namítl, že Il. II, 625 nn. udává docela jiné poměry než ostatní epos a že tedy to nemá s naší otázkou co činiti.

Na potvrzení svého mínění uvádí Dörpfeld dále verše v Od. XXI, 346 n.:

οὔθ' ὅσσοι κραναὴν Ἰθάκην κάτα κοιρανέουσιν,
οὔθ' ὅσσοι νήσοισι πρὸς Ἤλιδος ἱπποβότοιο

a v Od. I, 245 nn., kde zase čteme:

ὅσσοι γὰρ νήσοισιν ἐπικρατέουσιν ἄριστοι,
Δουλιχίῳ τε Σάμῃ τε καὶ ὑλήεντι Ζακύνθῳ,
ἠδ' ὅσσοι κραναὴν Ἰθάκην κάτα κοιρανέουσιν.

Výraz *πρὸς Ἤλιδος* značí = »sem od Elidy«, tedy = »proti Elidě«. Vykládá tedy Dörpfeld dobře, že jsou tu míněny ostrovy Dulichion, Same a Zakynthos jako ležící proti Elidě, neboť v XXI, 347 míní se asi tytéž ostrovy, které jsou v I, 245—246 jmenovány. A takováto poloha jich hodí prý se na Leukadu. To je sice pravda, ale také je pravda, že se to hodí na každý ostrov, který leží nejdále *πρὸς ζόφον*, tedy hodí se to na polohu ostrovů, jak si ji Homer dle IX. zpěvu představoval, a mezi těmi ostrovy

[1]) Michael, str. 16.

Leukas místa míti nemůže. Tedy slova tato Dörpfeldovy theorie nepotvrzují.

Ještě třeba se zmíniti o jedné námítce, kterou činí Michael (str. 17). V Od. I, 225 n. se praví, že Mentes (vlastně Athena v jeho podobě), vládce na Tafu (dnešním Meganisi, tedy přímo u Leukady na východ), jehož sídlo by bylo Odysseovu městu Ithace dle Dörpfelda bližší než některé části Leukady, nedověděl se dosud o řádění nápadníků. To prý ukazuje, že dnešní Ithaka je vlastí Odysseovou, ježto leží Tafos v takové vzdálenost od ní, že lze těmto údajům uvěřiti; ale není zase tak příliš daleko, abychom nemohli uvěřiti, že oba vládci dle Od. I, 209 často spolu se stýkali. Tato námítka je správná, ač smíme-li z tohoto smyšleného vypravování Athenina vyvozovati topografické závěry. Athena zajisté přichází k Telemachovi v podobě Menta, přítele jeho otce, proto, aby u něho vzbudila důvěru k sobě, aby se řídil jejími radami. Při tom však nemusilo býti pravdou, že zpráva o řádění nápadníků na Ithace na Tafos se nedostala. Mimo to Dörpfeld hledá Tafos ne na Meganisi, nýbrž na ostrově dále na východ ležícím od Leukady, totiž Kalamu, ačkoli i ta vzdálenost by byla malá, kdybychom chtěli, aby vypravování Athenino bylo pravdivé. Ostatně myslím, že jest lépe nevyvozovati topografických výsledků z míst, která svého plného vysvětlení nabývají teprve úmyslem a účelem, za jakým jsou do básně vložena.

Zbývá nyní jen učiniti poznámku o dokladu, který čerpá Dörpfeld pro sebe z hymnu na Apollona v. 428. Není snad ani třeba připomínati, že by se takovéhoto svědectví dovolávati neměl, ježto hymnus pochází z doby pozdější, snad ze VII. stol.,[1]) kdy přece již dle samého Dörpfelda Ionské ostrovy neměly týchž jmen jako za doby vzniku básní Homerských, nýbrž kdy již Ithakou zvala se dnešní Ithaka. Takové svědectví by mohlo spíše celé theorii škoditi; neboť by pak pozbyla pravděpodobnosti hypothesa o změně jmen ostrovů stěhováním dorským, kterou theorie Dörpfeldova musí předpokládati. Nejlépe však učiníme, když svědectví toho dbáti nebudeme a dáme za pravdu Wilamowitzowi, který je zavrhuje, ježto slova ta jsou pouhou kompilací míst z Odysseie. To uznává také zastance Dörpfeldův Goessler (str. 46).

Tím jsou probrány doklady theorie Dörpfeldovy, týkající se polohy ostrova Ithaky. O údajích, označujících vlastnosti a povahu ostrova, Dörpfeld podrobně se nezmiňuje, pravě jen, že všechna epitheta, Ithace Homerem dávaná, hodí se výborně na Leukadu. Ovšem třeba připomenouti, že důkazy, plynoucí z epithet, mnoho důkaznosti v sobě nemají, jak viděti již z toho,

---

[1]) Srov. vydání hymnů Homerských od Allena a Sikese, v Londýně 1904, str. 65 nn.

že Michael (zvl. str. 18), Lang a jiní tvrdí, popisujíce nynější přírodu, úrodnost a vzhled ostrovů těch, že epitheta ta hodí se ještě lépe na Ithaku než na Leukadu. Nebylo by snad ani na škodu, kdybych se o epithetech těch dále ani nešířil. Ježto však přívrženci nové theorie kladou na ně značnou váhu, věnujíce jim ve svých pojednáních o této otázce dosti místa, zejména Goessler (str. 55 n.), a poněvadž i odpůrci z tábora těch, kteří uznávají autopsii básníkovu, se jich dovolávají, zvláště Michael (str. 18 n.) a Lang (str. 55 n.), zmíním se o nich přece. Ovšem jenom krátce; neboť nemohu dávati ani té ani oné straně za pravdu, poněvadž jsem ostrovů těch neviděl a nemohu tedy věděti, zda epitheta ta se na některý z nich »výborně« hodí. Jenom poukáži k tomu, kde jednotliví badatelé, aby se jim to neb ono epitheton obzvláště hodilo pro jejich tvrzení, uchylují se k výkladům, nejmírněji řečeno, titěrným a vkládají do slov básníkových to, o čem se básníku zajisté ani ve snu nezdálo.

Ithaka má v Odyssei šestkráte název *ἐυδείελος* (II, 167; IX, 21; XIII, 212 a 325; XIV, 344; XIX, 132), pětkrát nazvána jest *ἀμφίαλος* (I, 386, 395, 401; II, 393; XXI, 252), rovněž pětkrát má epitheton *κραναή* (Od. I, 247; XV 510; XVI 124; XXI, 343 a Il. III, 201), dvakráte je pojmenována *τρηχεῖα* (IX, 27 a XIII, 242) a jednou *παιπαλόεσσα* (XI, 480).

'Ευδείελος složeno je z *ἐύ* a *δέελος* = *δῆλος* (srv. *δέατο*) a značí tedy »dobře viditelný,« z dálky znatelný. Dle Goesslera (str. 55) hodí se to na Leukadu pro její hornatou povahu. Michael (str. 20) zase soudí z toho, že Odysseus, když se probudí ve své otčině, zove ostrov ten *ἐυδείελος*, že se to hodí výborně na dnešní Ithaku, která má hned na pobřeží hory, dle kterých jí Odysseus ono epitheton dal. Již z toho je zřejmo, že toto slovo nemá pro určení Ithaky žádné váhy, ježto patrně hodí se skoro na všechny ostrovy Ionské, poněvadž mají asi dosti hor.

'Αμφίαλος hodí se zajisté na každý ostrov a nerozhoduje tedy také nic v této otázce. Přece však hledí ho každý využitkovati ve prospěch svého mínění. Michael vykládá (str. 19) takto: *ἀμφίαλος* = po obou stranách mořem obklopený jako v Sofokl. Filokt. 1464 *Λήμνου ἀμφίαλον πεδίον*, kde to značí rovinu na poloostrově, vybíhajícím do moře, tak že toto moře je skutečně *ἀμφί* = po obou stranách. Dle toho prý *νῆσος ἀμφίαλος* značí ostrov podlouhlý, protože čím je ostrov podlouhlejší, tím lépe se o něm může říci *ἀμφίαλος*. Ježto pak Ithaka je užší a podlouhlejší než Leukas, je to vhodnější pro ni určení než pro Leukadu. Goesslerovi zase se zdá (str. 55), že velmi pěkně shoduje se toto epitheton s Leukadou, poněvadž prý je dvakráte tak dlouhá jako široká a má na třech stranách moře. Co si máme o takovýchto výkladech mysliti? Je vůbec připustno, domnívati se, že básník takto uvažoval, když chtěl přidati k ně-

jakému ostrovu attribut? A je vůbec možno souditi z takovýchto epithet, když každý myslí, že svědčí v jeho prospěch, něco o větší správnosti a platnosti té neb oné theorie?

Podobně asi soudí se o větší nebo menší vhodnosti názvů *κραναή, τρηχεῖα* a *παιπαλόεσσα* pro Leukadu na jedné a pro Ithaku na druhé straně.[1]) Netřeba připomínati, že za takových okolností nemožno při posuzování theorií těch bráti slova ta v úvahu.

Slova *κουροτρόφος*, jehož se užívá o Ithace v Od. IX, 27, užívá Michael proti Dörpfeldovi, soudě, že prý divoká horská krajina, jakou je Ithaka, skýtajíc jen vážné zaměstnání, může se tak zváti, nikoli však Leukas. Neplatnost takového tvrzení je na jevě.

V Od. XIII, 242 nazývá Athena Ithaku *τρηχεῖα καὶ οὐχ ἱππήλατος*; nebyla tedy příliš pohodlná k jízdě. Ale aby se nezdálo, že jest zcela chudičká, dodává ve verši následujícím: *οὐδὲ λίην λυπρή, ἀτὰρ οὐδ' εὐρεῖα τέτυκται.* Nedostatek rovin na Ithace potvrzuje se v Od. IV, 605, kde Telemachos z tohoto důvodu asi odmítá nabízené dary Menelaovy, tři koně a vůz. O těchto verších soudí se zase od stoupenců Dörpfeldových, že jsou případné označení pro Leukadu, od odpůrců, že se hodí na Ithaku. Jak je viděti, jsou to domněnky čistě subjektivní, které nemohou míti platnosti důkazu.

Podobně je tomu s výkladem slov *αἰγίβοτος καὶ βούβοτος* (XIII, 246) a vůbec s výkladem líčení Athenina v Od. XIII, 244 nn.

ἐν μὲν γάρ οἱ σῖτος ἀθέσφατος, ἐν δέ τε οἶνος
γίγνεται· αἰεὶ δ' ὄμβρος ἔχει τεθαλυῖά τ' ἐέρση·
αἰγίβοτος δ' ἀγαθὴ καὶ βούβοτος· ἔστι μὲν ὕλη
παντοίη, ἐν δ' ἀρδμοὶ ἐπηετανοὶ παρέασιν.

Jedni tvrdí, že je to vhodné pro Leukadu, druzí pro Ithaku. Ale pro určení, který z obou ostrovů byl Homerskou Ithakou, nedokazuje to nic. Jest to jen chvalořeč na Ithaku, již Odysseus tak miloval, a to chvalořeč jistě plná hyperbol, aby Odysseus vzplanul ještě větší láskou ke své vlasti a byl vděčen své ochránkyni Atheně, že ho přivedla zpět do země tak půvabné.

Jak patrno, neplyne z těchto epithet pro theorii Dörpfeldovu mnoho, zvláště když některá jsou docela všeobecná a hodí se na každý ostrov. Avšak i kdyby byla u Homera epitheta, která by se nehodila ani na Ithaku ani na Leukadu, neznamenalo by to mnoho pro pravdivost té neb oné theorie, ježto mohl je básník docela dobře přibájiti. Když chtěl dodati některému ostrovu většího lesku a významu (jako XIII, 224 n.), mohl o něm říci, že skýtá hojnost všeho, i kdyby se sám z autopsie byl pře-

[1]) Na př. Goessler str. 55 a Michael str. 20.

svědčil o opaku. Pak nesmíme spustiti s mysli jiného neméně důležitého činitele v této otázce, totiž změnu přírody, která časem působí, že krajina po staletích béře na sebe jiný vzhled. Jest známo z líčení cestovatelů, že mnohá místa v Řecku, o nichž máme svědectví, že se honosila rozsáhlými krásnými lesy, jsou dnes skoro holá. Rovněž marně pátráme dnes leckdy po oné kráse a nádheře, kterou se stkvěla mnohá půvabná místa v Řecku, jež starověcí spisovatelé tak nadšenými slovy opěvují, jako na příklad Sofokles háj na Kolonu. Tedy v posuzování epithet u Homera je potřebí velice střízlivě si počínati.

Konečně snaží se Dörpfeldovci ukázati, že lze nalézti na Leukadě i přístavy, města a prameny i hory, o nichž Homer mluví. Dörpfeld sám mnoho se o tom nešíří. Podrobně pokouší se o stanovení těchto míst zvláště Goessler (str. 61 n.) a Gallina (str. 111 n.).

Z přístavů na Ithace dovídáme se u Homera o třech; jsou to:

1. *Ῥεῖθρος λιμήν*, jenž dle Od. I, 186 ležel při úpatí lesnatého Neia, stranou od města; ten přístav míněn jest asi také v Od. XXIV, 308, ježto je tam poloha přístavu určena jako v I, 185. Je zde na obou místech verš stejného znění:

νηῦς δέ μοι ἥδ' ἕστηκεν ἐπ' ἀγροῦ νόσφι πόληος.

2. *Φόρκυνος λιμήν*, v němž Odysseus ve spánku od Faiaků položen na břeh (XIII, 117) a kde Telemachos přistane (XIII, 345; XV, 495; 555; XXIV, 151). Blízko něho byla jeskyně nymf, jež jest popsána v Od. XIII, 96—112.

3. Beze jména uvádí se přístav města Ithaky; zove se pouze *λιμήν* na rozdíl od obou předešlých. Eumaios nazývá jej v Od. XVI, 473 *λιμὴν ἡμέτερος*. V Od. XVI, 324 a 352 má epitheton *πολυβενθής*.

Všecky tyto přístavy předpokládají stoupající písčitý břeh (Od. I, 155; XIII, 114; XVI, 335). Takový břeh máprý Leukas a ne Ithaka. Ale to mnoho na váhu nepadá, ježto pobřeží mohlo se změniti. Kladou pak Goessler a Gallina přístav Rheithron na sever od města Ithaky, Forkynův přístav pak do nynějšího zálivu Syvota (viz mapku výše na str. 88).

O městě Ithace praví se v Od. XXII, 52, že jest *ἐυκτιμένη* a v Od. XXIV, 468 *εὐρύχορος*, ale to jsou obyčejná epitheta měst, jež nepodávají nic význačného. Polohu města určuje v Od. III, 81 slovo *ὑπονήιος*; leželo na úpatí Neia. Bylo pak prý dle Dörpfeldových výkopů na nynější rovině Nidri, severně od městského přístavu (nynějšího zálivu Vlicho). V pohoří na západní straně roviny Nidri nalezeny byly zbytky vodovodu rázu mykenského, na který se snad naráží v Od. XVII, 205 n.: *ἐπὶ κρήνην ἀφίκοντο τυκτὴν καλλίροον*, který snad založili tři králové dále uvedení, Ithakos, Neritos a Polyktor. Na *κρήνῃ με-*

λάνυδρος (Od. XX, 158) upomíná prý nynější pramen *Μαυρό-νερι* svým jménem. *'Ακτὴ ἠπείροιο* je prý ve skutečnosti poloostrov Akarnanský. O jménech Nerikos, Neritos, Neritis bylo již mluveno (v. str. 92); rovněž pověděno, jaký význam jim Dörpfeld dává a kam je klade. Ovšem třeba připomenouti, že zprávy o nich u spisovatelů antických jsou velice různé a že poloha jejich je určována různě; mimo to i čtení rukopisné jest mnohdy nejisté. Wilamowitz (str. 43) myslí, že Nerikos později bylo místo na Leukadě, a to identické s Neritos nebo Nerikos, jež dle Od. XXIV, 377 leželo na pevnině, kdežto v starších částech básně jest Neritos hrad na Ithace, ale jinde zase Neion. Je prý těžko oddělovati tato jména od sebe. Neritos zval prý se také jeden z malých ostrovů. Celkem nelze o těchto jménech nic určitého stanoviti.

Rozumí se, že přívrženci starého mínění snaží se určiti všechny tyto kraje a místa na Ithace; než o tom se šířiti nebudu. Jen to bych připomenul, že v celé této otázce určování jednotlivých krajů, o kterých se básník zmiňuje, na nynější Ithace s jedné a nynější Leukadě s druhé strany, je charakteristické pro všechny badatele o věci té a velice poučné pro nás, že nejen stoupenci Dörpfeldovi neurčují míst těch stejně, nýbrž ani protivníci jeho. A to myslím, že nám nejlépe ukazuje, jak máme na zprávy Homerovy pohlížeti, že jest totiž nesprávné, bráti slova básníkova jako popis v nějaké zeměpisné učebnici.

Přehledneme-li, co bylo řečeno o Dörpfeldově výkladu, vidíme, že výklad hlavních slov, která mají dokazovati, že Ithaka homerská ležela blízko pevniny a tedy že jí nemohla býti nynější Ithaka, nýbrž Leukas, totiž slov *χθαμαλός* a *πεζός* je nesprávný, ačkoli nelze upříti Doerpfeldovi důmyslu, s jakým vyvozuje význam slova *χθαμαλή* ve smyslu »blízko u pevniny«. Než význam ten nemůže býti platný, protože není nikde v zachovaných památkách dosvědčen, a výklad Strabonův, o nějž se Dörpfeld při tom opírá, je vymyšlen právě pro toto místo, aby byla učiněna shoda mezi slovy básníkovými a skutečným stavem. Také platnost ostatních důvodů Dörpfeldových je velmi hypothetická; mnohé jsou nesprávné, zakládajíce se na špatném pochopení a výkladu toho, co básník praví. Dörpfeld a jeho stoupenci vykládají si slova Homerova tak, jak potřebují pro svou theorii, ježto přistupují k výkladu údajů takových s předpokladem, že Homeros znal Ithaku z autopsie a že tedy vše, co o ní psal, musí se shodovati se skutečným stavem nynějším. Pro Leukadu jako Ithaku Homerovu by svědčilo jen, že na blízku jejím jest ostrůvek Arkudi, který by odpovídal homerské Asteridě tím, že by měl skutečně dvojitý přístav. Ale vyhovoval by jen v tom; neboť jinak nemá všech podmínek, které básník předpokládá pro ostrůvek Asteridu jako vhodné místo pro zálohu, číhající na loď,

plující od elidského pobřeží k Ithace. Jinak pro theorii tu nelze uvésti nic; je tedy se stanoviska Odysseie nesprávná.

Ostatně, že má theorie ta některé nedostatky, to doznává sám Dörpfeld v předmluvě ke spisku »Leukas«, ale doufá, že se mu podaří těchto výtek ji zbaviti. Definitivní zpracování předloží prý, až budou jeho badání na ostrově skončena a ocení také výklad výkopů, jež hodlá znova podniknouti na Leukadě. Posud však pravdivost theorie té dokázána není a myslím také, že dokázána nebude; stanovisko Odysseie aspoň tomu odporuje. Tím ovšem padají i další výklady Dörpfeldovy, že totiž Odysseia povstala v jádře svém na Peloponnesu anebo na Ionských ostrovech před stěhováním dorským.

Homerův popis ostrovů moře Ionského neshoduje se se skutečným stavem; některé údaje básníkovy hodily by se na dnešní Ithaku, jiné na Leukadu, některé na obě, ale vždy jen některé. Celkový však obraz ostrovů těchto u Homera jest jiný než jaký dávají dnešní ostrovy Ionské.[1] Přes to, že někteří badatelé, na př. Reisch (Ithaka, Serta Harteliana, ve Vídni 1896, str. 157) tvrdí, že básník Návratu jeví živý názor o poměrech místních, že ostrovy ty osobně poznal, že pobyt na Ithace dokazuje Od. XVII, 205 n., kde prý se líčí skutečná stavba vodovodu, ukázal rozbor náš, že básník ostrovů Ionských vůbec neviděl. Kdo střízlivě a bez předpojatosti posuzuje básně Homerovy, nedá za pravdu G. Langovi, jenž podle O. Seecka (Quellen der Odyssee, Berlín 1887, str. 306) tvrdí, že všechna místa, u Homera jmenovaná, lze nalézti na Ithace a že jistě básník, nebyl-li Ithačan, dlouho pobyl na ostrově. Údaje Homerovy hodí se na Ithaku jen částečně, a autopsie mnohých badatelů, kteří se otázkou tou zabývali, ji nerozřešila, nýbrž spíše spletla, poněvadž když přistoupili k jejímu řešení, předpokládali již předem, že básník ostrovy ty znal z autopsie. To jest stanovisko převrácené; neboť to má teprve vyplynouti ze správného, přirozeného a nepředpojatého rozboru a výkladu básně a ze srovnání údajů jejích se skutečností.

Proti autopsii básníkově mluví zřejmě popis v Od. IX, 25 nn. Zdá se tu spíše, že básník slyšel o Ithace jako jakémsi malém, daleko na západě ležícím ostrově skupiny Ionských ostrovů, ale že tam sám nikdy nepřišel. Tím si lze také vysvětliti, že obraz otčiny Odysseovy, jejž si můžeme učiniti podle líčení Homerova, shoduje se mnohem méně se skutečností než obraz roviny trojské.

---

[1]) Je tedy dle mého mínění nesprávné tvrzení Michaelovo (str. 28): »Alle Angaben des Liedes über die Lage Ithakas, über die Beschaffenheit der Insel und die vom Dichter erwähnten Oertlichkeiten vereinigen sich zu einem bestimmten Bilde, in welchem wir, abgesehen von einigen wenigen, durch die dichterische Freiheit gerechtfertigten Abänderungen, das heutige Ithaka wiedererkennen.«

Nový pokus o datování Platonova Lysida.

Podává **Antonín Kolář**.

(Pokračování.)

V. Poměr Lysida k Faidru a Symposiu.

Tím octli jsme se před nejdůležitější otázkou, na jejímž rozřešení bude záviseti i konečné umístění Lysida v řadě dialogů Platonových, totiž před otázkou, v jakém poměru jsou k sobě dialogy Lysis, Faidros a Symposion. Dříve však, než přikročíme k této otázce, musíme zaujmouti určité stanovisko k jiné, neméně důležité otázce, týkající se chronologického pořádku Faidra a Symposia. Kdežto v dřívější době se všeobecně soudilo, že Faidros byl složen před Symposiem, rozšířeno jest v poslední době mínění právě opačné. Mínění takové zastávají na př. Teichmüller,[1] C. Ritter,[2] Lutosławski,[3] Th. Gomperz,[4] Raeder,[5] a v době nejnovější i H. Gomperz.[6] Příčinou toho jest neshoda methody stilometrické s důvody obsahovými, jež svědčí pro mínění, že Faidros byl složen před Symposiem. Stilometrie vykazuje však Faidru místo mezi spisy, jež byly sepsány teprve po vydání Státu, klade jej tedy do doby značně pozdější. Avšak, co se toho týče, Natorp[7] a u nás prof. F. Čáda[8] ukázali na to, že Faidra co do slohu nelze stavěti na roveň s ostatními dialogy Platonovými, nýbrž že má mezi nimi zvláštní postavení. Platon závodí totiž ve Faidru s rhetory, snaže se je překonati nejen hloubkou myšlenek a logičtějším uspořádáním, nýbrž i mluvou. Tím jest si vysvětliti, že tento dialog po stránce stilistické vymyká se z rámce ostatních spisů s ním současných a řadí se k dialogům doby pozdní, kdy Platon věnoval více pozornosti i formální stránce svých spisů. Proto mohou rozhodovati v otázce o době složení Faidra pouze důvody obsahové a ty svědčí rozhodně pro jeho prioritu před Symposiem. Ovšem nemůže zde býti mým úkolem, zabývati se podrobně touto otázkou; proto odkazuji na uvedené již pojednání

[1]) Literarische Fehden I, str. 135.
[2]) Untersuchungen über Plato, str. 128.
[3]) Über die Echtheit, Reihenfolge und logische Theorien von Platos drei ersten Tetralogien, Archiv für Gesch. der Philosophie IX, 1896, str. 113.
[4]) Platonische Aufsätze, Sitzungsberichte der Wiener Akad. der Wissenschaften, CXIV, 1887, str. 766 a Griechische Denker II, str. 341.
[5]) Platons philosophische Entwickelung, str. 259.
[6]) Isokrates und die Sokratik, Wiener Studien XXVIII, 1906, str. 42.
[7]) Hermes XXXV, 1900, str. 386.
[8]) Datování Platonova Faidra, Listy filologické, XXVIII, 1901, str. 425.

plující od elidského pob
uvésti nic; je tedy se
Ostatně, že má t
sám Dörpfeld v předn
se mu podaří těchto v
loží prý, až budou je
výklad výkopů, jež ho
však pravdivost theor
kázána nebude; stano
ovšem padají i další
vstala v jádře svém n
před stěhováním dor
Homerův popis
tečným stavem; něk
Ithaku, jiné na Leu
Celkový však obraz
dávají dnešní ostrov
př. Reisch (Ithaka,
tvrdí, že básník N
že ostrovy ty osob
XVII, 205 n., kde
rozbor náš, že bás
zlivě a bez předp
pravdu G. Langovi
Berlín 1887, str.
novaná, lze nalézt
dlouho pobyl na
částečně, a autop
bývali, ji nerozřeš
pili k jejímu řeše
ty znal z autopsie
teprve vyplynouti
rozboru a výklad
Proti autop
25 nn. Zdá se t
malém, daleko
ostrovů, ale že t
liti, že obraz o
líčení Homerova,
obraz roviny troj

[1]) Je tedy dl
»Alle Angaben des
der Insel und die
zu einem bestimm
wenigen, durch d
das heutige Ithaka

Ve Faidru postrádáme jasného výkladu o poměru lásky ideální k lásce smyslné. Jak však z některých míst vyplývá, byl Platon ve Faidru toho mínění, že lásku ideální není možno spojiti se smyslnou. Na str. 249 C praví výslovně, že jen duše filosofa nabývá peruti, na nichž se povznáší k idei krásna. Ten, jehož duše již jen slabě se dovede rozpomenouti na ideu krásna, nebo vůbec rozpomenouti se nemůže, přestává toliko na lásce smyslné. Avšak ten, jehož duše zachovala si svěží vzpomínku na stav praeexistenční, pohledem na krásu pozemskou cítí se takřka povznesen na perutích ke kráse pravé. V Symposiu není však oné nepřeklenutelné propasti mezi láskou smyslnou a ideální. Kdežto ve Faidru vzniká láska z egoismu, mohli bychom říci, ideálního, vzniká nejvyšší stupeň lásky v Symposiu z egoismu čistě naturálního. Touha po idei krásna nevzniká hned, nýbrž nejdříve vzniká čistě smyslná láska k jednomu krásnému tělu. Teprve postupným poznáváním a zdokonalováním vyvíjí se z této lásky smyslné láska ideální (srv. p. 210 A n.).

Co ve Faidru se jeví jako náhlé, bezprostřední vniknutí světa nadpřirozeného v pozemské bytí, jest v Symposiu výsledkem veskrze přirozeného vývoje, postupujícího od jednotlivého k všeobecnému. Tento dokonalejší a nejen po této stránce, nýbrž i v jiných věcech prohloubenější názor Platonův o Erotu v Symposiu svědčí pro pozdější původ tohoto dialogu. Proto jest zajisté pravdě podobnější mínění, že Faidros byl složen před Symposiem, ili před r. 384 př. Kr. Co se týče stanovení terminu post quem, liží se nejvíce pravdě ti, kdo kladou vznik Faidra brzy po 390.[1]) Nejspíše byl složen v době kolem r. 388, jak ukázal rof. Čáda v Listech filologických XXVIII, 1901, str. 439.

Nyní můžeme již přikročiti k stanovení poměru mezi Ly-dem, Faidrem a Symposiem. Všimněme si nejprve vzájemného tahu Lysida k Faidru! Že oba dialogy jsou v úzkém spojení stránce obsahové, bylo již vyloženo na str. 186 n. Zbývá tedy noviti jen, který z obou dialogů jest pozdější. Všeobecně se dí, že časová priorita před Faidrem náleží Lysidu.[2]) Jediný hleiermacher,[3]) pokud vím, pronesl mínění, že Lysis byl složen Faidrovi, učinil to však jedině z toho důvodu, že Faidra podal dle zprávy starověké za první dialog Platonův vůbec

[1]) Tak činí na př. Stallbaum ve vyd. Faidra, str. XXI n. před-uvy, Susemihl, Die genetische Entwickelung der plat. Philosophie I, . 286, Schultess, Platonische Forschungen, Bonn 1875, str. 78, ebeck, Untersuchungen zur Philosophie der Griechen, 2. vyd., str. 147, erweg-Heinze, Grundriss der Geschichte der Philosophie, 9. vyd., . 180 a Crain v uvedené dissertaci, str. 78.

[2]) Toho mínění jsou v poslední době i Th. Gomperz i Raeder, lo oba, jak jsme viděli, kladou Faidra po Symposiu, tak že chro-logický pořádek těchto tří dialogů jest dle nich: Lysis, Symposion, idros.

[3]) Platons Werke I, 1, 3. vyd., str. 120 n.

Čádovo, jakož i na dissertaci Crainovu, jež přesvědčujícím způsobem dokazuje na základě důvodů obsahových, že Symposion jest pozdějšího původu než Faidros.[1]) Chci uvésti toliko některé zvláště závažné důvody z těch, jež uvedl Crain,[2]) s připojením několika samostatných poznámek.

Pro prioritu Faidra před Symposiem svědčí to, že Symposion předpokládá učení o ideách jako známé (srv. p. 211 A n.). Nemůžeme si zajisté mysliti, že by byl Platon v Symposiu definoval Erota jako touhu po idei krásna, nevyloživ před tím nic o ideách, a že by teprve později ve Faidru o nauce této čtenáři vykládal. Slova ve Faidru p. 247 E: *τολμητέον γὰρ οὖν τό γε ἀληθὲς εἰπεῖν, ἄλλως τε καὶ περὶ ἀληθείας λέγοντα* zřejmě hlásají, že Platon zde vykládá poprvé svou nauku. Mínění o pozdějším původu Faidra není ani z toho důvodu pravdě podobno, že je-li Faidon složen hned po Faidru, jak soudí Th. Gomperz,[3]) podivně se vyjímají slova ve Faid. p. 76 D, týkající se učení o ideách: *εἰ μὲν ἔστιν ἃ θρυλοῦμεν ἀεί* a p. 100 B: *ἐπ' ἐκεῖνα τὰ πολυθρύλητα*. Ve Faidonu pokládá se tedy již učení o ideách za otřepané, ač o něm podán byl důkladný výklad teprve jednou v předchozím dialogu Faidru.

Že již v Symposiu setkáváme se s učením o ideách, omlouvá Gomperz[4]) tím, že dříve než se Platon odvážil vysloviti učení své ústy Sokratovými a tím svým vlastním jménem, vložil je do úst věštkyni Diotimě v Symposiu, přestávaje pouze na jediné idei krásna. Avšak tento podivný důvod pozbývá úplně platnosti, uvážíme-li, že i v Menonu vyložil Platon poprvé učení své o anamnesi a vložil je také přímo do úst Sokratovi. Jako tedy musíme uznati, že Faidon předpokládá Faidra, v němž vyloženo učení o ideách, tak jest uznati totéž i pro Symposion, poněvadž i v tomto dialogu mluví se o ideách jako o něčem známém. Pro prioritu Faidra před Symposiem svědčí dále to, že ve Faidru pokládá se plození dětí za něco čistě zvířecího, za ukájení nízkého pudu, jemuž se oddává toliko ten, jehož duše zapomněla na věčnou ideu krásna a se zkazila.[5]) Naproti tomu v Symposiu setkáváme se s názorem mnohem dokonalejším; neboť zde pokládá se plození za něco božského a nesmrtelného ve smrtelném.[6])

---

[1]) P. Crain, De ratione, quae inter Platonis Phaedrum Symposiumque intercedat, Commentationes philologae Ienenses VII, 2, Lipsiae 1906, str. 1—80.

[2]) Souhrn jich podává na str. 77 n.

[3]) Griechische Denker II, str. 343 n.

[4]) Griechische Denker II, str. 577.

[5]) Faidr. p. 250 E: *ὥστ' οὐ σέβεται προσορῶν, ἀλλ' ἡδονῇ παραδοὺς τετράποδος νόμον βαίνειν ἐπιχειρεῖ καὶ παιδοσπορεῖν, καὶ ὕβρει προσομιλῶν οὐ δέδοικεν, οὐδ' αἰσχύνεται παρὰ φύσιν ἡδονὴν διώκων.*

[6]) Symp. p. 206 C: *ἔστι δὲ τοῦτο θεῖον τὸ πρᾶγμα καὶ τοῦτο ἐν θνητῷ ὄντι τῷ ζῴῳ ἀθάνατον ἔνεστιν, ἡ κύησις καὶ ἡ γέννησις.*

Ve Faidru postrádáme jasného výkladu o poměru lásky ideální k lásce smyslné. Jak však z některých míst vyplývá, byl Platon ve Faidru toho mínění, že lásku ideální není možno spojiti se smyslnou. Na str. 249 C praví výslovně, že jen duše filosofa nabývá perutí, na nichž se povznáší k idei krásna. Ten, jehož duše již jen slabě se dovede rozpomenouti na ideu krásna, nebo vůbec rozpomenouti se nemůže, přestává toliko na lásce smyslné. Avšak ten, jehož duše zachovala si svěží vzpomínku na stav praeexistenční, pohledem na krásu pozemskou cítí se takřka povznesen na perutích ke kráse pravé. V Symposiu není však oné nepřeklenutelné propasti mezi láskou smyslnou a ideální. Kdežto ve Faidru vzniká láska z egoismu, mohli bychom říci, ideálního, vzniká nejvyšší stupeň lásky v Symposiu z egoismu čistě naturálního. Touha po idei krásna nevzniká hned, nýbrž nejdříve vzniká čistě smyslná láska k jednomu krásnému tělu. Teprve postupným poznáváním a zdokonalováním vyvíjí se z této lásky smyslné láska ideální (srv. p. 210 A n.).

Co ve Faidru se jeví jako náhlé, bezprostřední vniknutí světa nadpřirozeného v pozemské bytí, jest v Symposiu výsledkem veskrze přirozeného vývoje, postupujícího od jednotlivého k všeobecnému. Tento dokonalejší a nejen po této stránce, nýbrž i v jiných věcech prohloubenější názor Platonův o Erotu v Symposiu svědčí pro pozdější původ tohoto dialogu. Proto jest zajisté pravdě podobnější mínění, že Faidros byl složen před Symposiem, čili před r. 384 př. Kr. Co se týče stanovení terminu post quem, blíží se nejvíce pravdě ti, kdo kladou vznik Faidra brzy po r. 390.[1]) Nejspíše byl složen v době kolem r. 388, jak ukázal prof. Čáda v Listech filologických XXVIII, 1901, str. 439.

Nyní můžeme již přikročiti k stanovení poměru mezi Lysidem, Faidrem a Symposiem. Všimněme si nejprve vzájemného vztahu Lysida k Faidru! Že oba dialogy jsou v úzkém spojení po stránce obsahové, bylo již vyloženo na str. 186 n. Zbývá tedy stanoviti jen, který z obou dialogů jest pozdější. Všeobecně se soudí, že časová priorita před Faidrem náleží Lysidu.[2]) Jediný Schleiermacher,[3]) pokud vím, pronesl mínění, že Lysis byl složen po Faidrovi, učinil to však jedině z toho důvodu, že Faidra pokládal dle zprávy starověké za první dialog Platonův vůbec

---

[1]) Tak činí na př. Stallbaum ve vyd. Faidra, str. XXI n. předmluvy, Susemihl, Die genetische Entwickelung der plat. Philosophie I, str. 286, Schultess, Platonische Forschungen, Bonn 1875, str. 78, Siebeck, Untersuchungen zur Philosophie der Griechen, 2. vyd., str. 147, Überweg-Heinze, Grundriss der Geschichte der Philosophie, 9. vyd., str. 180 a Crain v uvedené dissertaci, str. 78.

[2]) Toho mínění jsou v poslední době i Th. Gomperz i Raeder, ježto oba, jak jsme viděli, kladou Faidra po Symposiu, tak že chronologický pořádek těchto tří dialogů jest dle nich: Lysis, Symposion, Faidros.

[3]) Platons Werke I, 1, 3. vyd., str. 120 n.

Čádovo, jakož i na dissertaci Crainovu, jež přesvědčujícím z
sobem dokazuje na základě důvodů obsahových, že Symp
jest pozdějšího původu než Faidros.[1]) Chci uvésti toliko r
zvláště závažné důvody z těch, jež uvedl Crain,[2]) s při
několika samostatných poznámek.

Pro prioritu Faidra před Symposiem svědčí to,
sion předpokládá učení o ideách jako známé (srv. p
Nemůžeme si zajisté mysliti, že by byl Platon v S
finoval Erota jako touhu po idei krásna, nevyloži
o ideách, a že by teprve později ve Faidru o n
vykládal. Slova ve Faidru p. 247 E: *τολμητέον*
ἀληθὲς εἰπεῖν, ἄλλως τε καὶ περὶ ἀληθεία
hlásají, že Platon zde vykládá poprvé svou r
dějším původu Faidra není ani z toho důvo
že je-li Faidon složen hned po Faidru, jak
podivně se vyjímají slova ve Faid. p. 76 D, t
εἰ μὲν ἔστιν ἃ θρυλοῦμεν ἀεί a p. 10
λυθρύλητα. Ve Faidonu pokládá se t
otřepané, ač o něm podán byl důklad
v předchozím dialogu Faidru.

Že již v Symposiu setkáváme s
Gomperz[4]) tím, že dříve než se
své ústy Sokratovými a tím svým
úst věštkyni Diotimě v Sympo
idei krásna. Avšak tento podiv
uvážíme-li, že i v Menonu vylo
mnesi a vložil je také přímo
uznati, že Faidon předpokl
o ideách, tak jest uznati tot
dialogu mluví se o ideách
Faidra před Symposiem s
plození dětí za něco či
jemuž se oddává toliko
ideu krásna a se zkaz
se s názorem mnohem
za něco božského a

[1]) P. Crain,
siumque intercedat,
1906, str. 1—80.
[2]) Souhrn
[3]) Griechi
[4]) Griech
[5]) Faidr
δοὺς τετράποδ
προσομιλῶν
[6]) Sym
θνητῷ ὄντι

...dem
...no dů-
...ní nejrozhod-
...7 A. Ve Faidru
...né své řeči o Erotu,
toto: *οὐ γὰρ δή*
οὐδ' ἀγαθὸν μὴ φίλον
...elem špatného, nýbrž jedině
však dokazuje Platon, že ne-
špatného, ani dobrý přítelem
...nom viděti zřejmou narážku na
...už Sokrates v Lys. p. 214 D:
...ς *ἐμοὶ δοκοῦσιν, ὦ ἑταῖρε, οἱ*
λέγοντες, ὡς ὁ ἀγαθὸς τῷ
ὁ δὲ κακὸς οὔτ' ἀγαθῷ οὔτε
φιλίαν ἔρχεται. Těmito slovy
...ají zásadu *ὅμοιος φίλος ὁμοίῳ*.
...smyslu, že *ἀγαθός* jest *φίλος*
...důsledně čekali, i *κακὸς κακῷ*.
φίλος τῷ ἀγαθῷ nesouhlasí Platon
...jako nesprávnou a pronáší větu jinou
τὸ μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακὸν
γίγνεσθαι φίλον. Jest pravděpodobno,
...Faidru vložil Sokratovi do úst myšlenku,
...tím v Lysidu jako nesprávnou vyvrátil
...vyloženo výše, str. 187 n., vyvrací Sokrates
...na základě věty, v Lysidu dokázané,
...zásady *ὡς ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει*
...krásném, jest sám krásný a dobrý. To jest
...že Symposion bylo složeno po Faidru.
...Lysis, Faidros, Symposion, jaký se obyčejně
...okolnost velice podivný. Neboť ve Faidru

v Lysidu vyvrátil, v Symposiu
·ᵖ Faidru a vrátil se opět
·důslednosta v rtkavost
› v tom případě,
a Raederova
·ᵃí. Neboť
.ı k této
muž dospěl
.ny a bližšího
ıti tomu pořad
a správný. Neboť
se byl přidržel ještě
.ıě trvá na stanovisku

Ė nasvědčuje dle mého mí-
před Lysidem, než opačnému
totiž na uvedeném místě: *τό γε*
ῃ, τούτου ἐπιθυμεῖ. ἦ γάρ; Ναί.
ἐκείνου, οὗ ἂν ἐνδεὲς ᾖ; Δοκεῖ μοι.
εται οὗ ἄν τις ἀφαιρῆται.
οἰκεῖον δή, ὡς ἔοικεν, ὅ τε ἔρως καὶ
πιθυμία τυγχάνει οὖσα, ὡς φαίνεται, ὦ
.ι Λύσι.
si, že tato slova jsou pronesena úplně samostatně,
k čemukoli jinému! Jak patrno, jest argumentace
místě poněkud podivná a není prosta násilí. Neboť
ıe Platon takto: toužíme po tom, čeho potřebujeme, nebo
postrádáme, postrádáme však toho, co nám bylo odňato;
ıme tedy po tom, co nám bylo odňato, čili toužíme po tom,
ɔ jest nám vlastní.

Praví-li Platon, že člověk touží po tom, co mu bylo odňato, dopouští se logické chyby, poněvadž všeobecnou platnost může míti jedině soud: toužíme po tom, čeho nemáme a čeho potřebujeme. Tak správně soudí v Symp. p. 200 E: *καὶ οὗτος ἄρα καὶ ἄλλος πᾶς ὁ ἐπιθυμῶν τοῦ μὴ ἑτοίμου ἐπιθυμεῖ καὶ τοῦ μὴ παρόντος, καὶ ὃ μὴ ἔχει καὶ ὃ μὴ ἔστιν αὐτὸς καὶ οὗ ἐνδεής ἐστι, τοιαῦτ' ἄττα ἐστὶν ὧν ἡ ἐπιθυμία τε καὶ ὁ ἔρως ἐστίν;* a p. 201 B: *οὗ ἐνδεὴς ἐστι καὶ μὴ ἔχει τούτου ἐρᾶν;* Příčina toho, že něco nemáme, může býti dvojí: buď jsme to ještě vůbec nikdy neměli, nebo již se nám toho dostalo, ale bylo nám to zase odňato. Tento druhý případ vyskýtá se v Lysidu. Jak máme však vyložiti slova Platonova? Becker,[1]) jenž rovněž neví si rady s tímto místem, soudí, že jest nějak porušeno (der Begriff desselben Gedankens bleibt so unbestimmt, dass ich geneigt bin, an der richtigen Überlie-

[1]) Philologus XLI, 1882, str. 306.

(str. 53 n.) a Lysida za jakýsi jeho doplněk (str. 121). Oba vznikly prý ještě za života Sokratova. Avšak důvody, jež uvádí Schleiermacher pro prioritu Faidra (str. 120 a 122), váží velice málo a o chronologickém pořadu obou dialogů nikterak rozhodovati nemohou, poněvadž jsou rázu příliš povšechného a subjektivního. Těch důvodů také vskutku nikdo nedbal, a dosud, jak jsem již řekl, klade se všeobecně Lysis před Faidra.

Poněvadž Platon v Lysidu, jak bylo vyloženo výše, str. 201 n., mluví o idei dobra, pokládaje ji za nejvyšší cíl lidského snažení, plyne z toho, že jeho výklad předpokládá znalost toho, co o ideách vůbec bylo vyloženo ve Faidru. K tomuto závěru jsme zajisté oprávněni právě tak, jako soudíme, že z téže příčiny předpokládají Faidra dialogy Symposion a Faidon.

A že vskutku náleží Faidru časová priorita před Lysidem i v tom případě, klademe-li jej do doby kolem r. 388, toho důkazy pokusím se nyní uvésti.

1. Pro tuto domněnku svědčí dle mého mínění nejrozhodněji místa ve Faidru p. 255 B a v Lysidu p. 217 A. Ve Faidru praví totiž Sokrates na uvedeném místě v druhé své řeči o Erotu, jež obsahuje vlastní myšlenky Platonovy, toto: *οὐ γὰρ δή ποτε εἵμαρται κακὸν κακῷ φίλον οὐδ' ἀγαθὸν μὴ φίλον ἀγαθῷ εἶναι.*

Dle toho tedy není špatný přítelem špatného, nýbrž jedině dobrý přítelem dobrého. V Lysidu však dokazuje Platon, že nemůže býti ani špatný přítelem špatného, ani dobrý přítelem dobrého. Ba v Lysidu mohli bychom viděti zřejmou narážku na uvedené místo Faidra. Praví totiž Sokrates v Lys. p. 214 D: *τοῦτο τοίνυν αἰνίττονται, ὡς ἐμοὶ δοκοῦσιν, ὦ ἑταῖρε, οἱ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον λέγοντες, ὡς ὁ ἀγαθὸς τῷ ἀγαθῷ μόνος μόνῳ φίλος, ὁ δὲ κακὸς οὔτ' ἀγαθῷ οὔτε κακῷ οὐδέ ποτε εἰς ἀληθῆ φιλίαν ἔρχεται.* Těmito slovy objasňuje Platon, že ti, kdo hlásají zásadu *ὅμοιος φίλος ὁμοίῳ*, rozumějí jí vlastně jen v tom smyslu, že *ἀγαθός* jest *φίλος ἀγαθῷ*, nikoli však, jak bychom důsledně čekali, i *κακὸς κακῷ*. Avšak ani s větou: *ὁ ἀγαθὸς φίλος τῷ ἀγαθῷ* nesouhlasí Platon v Lysidu, nýbrž vyvrací ji jako nesprávnou a pronáší větu jinou (p. 217 A): *τῷ ἀγαθῷ ἄρα τὸ μήτ' ἀγαθὸν μήτε κακὸν μόνῳ μόνον συμβαίνει γίγνεσθαι φίλον.* Jest pravděpodobno, že by byl Platon ve Faidru vložil Sokratovi do úst myšlenku, kterou již dávno před tím v Lysidu jako nesprávnou vyvrátil a zavrhl? Jak již bylo vyloženo výše, str. 187 n., vyvrací Sokrates v Symposiu zcela důsledně na základě věty, v Lysidu dokázané, řeč Agathonovu, že dle zásady *ὡς ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει* Eros, jenž touží po krásném, jest sám krásný a dobrý. To jest zároveň nový důkaz, že Symposion bylo složeno po Faidru. Chronologický pořad Lysis, Faidros, Symposion, jaký se obyčejně uznává, jest za těchto okolností velice podivný. Neboť ve Faidru

byl by se Platon přidržel toho, co v Lysidu vyvrátil, v Symposiu však byl by zavrhl, čeho se přidržel ve Faidru a vrátil se opět k myšlence, v Lysidu dokázané. Takovou nedůslednosta v rtkavost sotva as můžeme Platonovi přičítati. Rovněž v tom případě, držíme-li se chronologického pořádku Gomperzova a Raederova (Lysis, Symposion, Faidros), setkáváme se s touž obtíží. Neboť v Symposiu trvá sice Platon na stanovisku, jež zaujal k této otázce v Lysidu, ve Faidru však nedbá výsledku, k němuž dospěl v otázce, jíž věnoval celý dialog, a úplně bez příčiny a bližšího odůvodnění přidržuje se názoru jiného. Naproti tomu pořad Faidros, Lysis, Symposion jest zcela přirozený a správný. Neboť v Lysidu vyvrací Platon obecný názor, jehož se byl přidržel ještě ve Faidru, a v Symposiu zcela důsledně trvá na stanovisku Lysida.

2. Rovněž místo Lys. p 221 E nasvědčuje dle mého mínění spíše časové prioritě Faidra před Lysidem, než opačnému pořádku obou dialogů. Čteme totiž na uvedeném místě: *τό γε ἐπιθυμοῦν, οὗ ἂν ἐνδεὲς ᾖ, τούτου ἐπιθυμεῖ. ἢ γάρ; Ναί. Τὸ δὲ ἐνδεὲς ἄρα φίλον ἐκείνου, οὗ ἂν ἐνδεὲς ᾖ; Δοκεῖ μοι. Ἐνδεὲς δὲ γίγνεται οὗ ἄν τις ἀφαιρῆται. Πῶς δ' οὔ; Τοῦ οἰκείου δή, ὡς ἔοικεν, ὅ τε ἔρως καὶ ἡ φιλία καὶ ἡ ἐπιθυμία τυγχάνει οὖσα, ὡς φαίνεται, ὦ Μενέξενέ τε καὶ Λύσι.*

Mysleme si, že tato slova jsou pronesena úplně samostatně, beze vztahu k čemukoli jinému! Jak patrno, jest argumentace na tomto místě poněkud podivná a není prosta násilí. Neboť soudí zde Platon takto: toužíme po tom, čeho potřebujeme, nebo čeho postrádáme, postrádáme však toho, co nám bylo odňato; toužíme tedy po tom, co nám bylo odňato, čili toužíme po tom, co jest nám vlastní.

Praví-li Platon, že člověk touží po tom, co mu bylo odňato, dopouští se logické chyby, poněvadž všeobecnou platnost může míti jedině soud: toužíme po tom, čeho nemáme a čeho potřebujeme. Tak správně soudí v Symp. p. 200 E: *καὶ οὗτος ἄρα καὶ ἄλλος πᾶς ὁ ἐπιθυμῶν τοῦ μὴ ἑτοίμου ἐπιθυμεῖ καὶ τοῦ μὴ παρόντος, καὶ ὃ μὴ ἔχει καὶ ὃ μὴ ἔστιν αὐτὸς καὶ οὗ ἐνδεής ἐστι, τοιαῦτ' ἄττα ἐστὶν ὧν ἡ ἐπιθυμία τε καὶ ὁ ἔρως ἐστίν;* a p. 201 B: *οὗ ἐνδεής ἐστι καὶ μὴ ἔχει τούτου ἐρᾶν;* Příčina toho, že něco nemáme, může býti dvojí: buď jsme to ještě vůbec nikdy neměli, nebo již se nám toho dostalo, ale bylo nám to zase odňato. Tento druhý případ vyskýtá se v Lysidu. Jak máme však vyložiti slova Platonova? Becker,[1]) jenž rovněž neví si rady s tímto místem, soudí, že jest nějak porušeno (der Begriff desselben Gedankens bleibt so unbestimmt, dass ich geneigt bin, an der richtigen Überlie-

[1]) Philologus XLI, 1882, str. 306.

ferung der den Übergang enthaltenden Worte: *ἐνδεὲς δὲ γίγνεται* . . . . . zu zweifeln). K tomuto prostředku můžeme však sáhnouti jedině tehdy, není-li možno vůbec nijak slova Platonova vyložiti. Výklad jejich však můžeme podati, a to jedině na základě dialogu Faidra.[1]) Zde totiž za nejvyšší cíl lidského snažení pokládá se dosažení toho, co jsme kdysi již měli, co však nám bylo odňato, to jest dosažení oné blaženosti, vznikající patřením duše lidské na věčné idee v prostorách nadzemských. To byl vlastně onen stav, jenž byl duši údělem, jenž jí byl vlastní (*οἰκεῖον*); ale tento stav byl jí odňat, a ona uvězněna v tělo lidské. Touží-li duše na tomto světě po idei dobra, jest touha její projevem snahy po dosažení původní blaženosti. Ono *οἰκεῖον* jest tedy původní, praeexistenční stav duše lidské v neskonalé blaženosti, a *ἀφαιρεῖν* značí odnětí tohoto stavu, jež způsobeno bylo sestoupením duše do těla lidského. Že v tom smyslu pojímal Platon tato slova, vysvítá z toho, že ono *οἰκεῖον* jest *φύσει πῃ οἰκεῖον*, t. j. že duše vstoupila již s touto latentní snahou do těla lidského.

Zbývá tudíž stanoviti jen, který z obou dialogů jest po této stránce dřívější, zda Lysis, či Faidros. Horn, jenž také takovým způsobem uvedené místo Lysida vykládá, soudí, že v Lysidu měl již Platon na mysli tento názor, avšak zevrubný jeho výklad že podal teprve ve Faidru.[2]) Avšak mně zdá se pravděpodobnější poměr právě obrácený, zejména uvážíme-li vše, co dosud o postavení Lysida v řadě dialogů Platonových bylo vyloženo. Určitost, s jakou pronáší Platon myšlenky své na onom místě Lysida, zajisté nesvědčí příliš pro mínění, že nebyl ještě

[1]) Myslím, že ani výklad, o který se pokusil prof. J. Kvíčala v Zeitschr. für österr. Gymn., X, 1859, str. 279 a s nímž souhlasí Kunz, progr. gymnasia v Brně 1885, str. 13, pozn. 1., neodstraní obtíží, jež poskytuje toto místo. Slovo *ἀφαιρεῖν* značí dle výkladu Kvíčalova nikoli odnětí věci, kterou někdo již má, nýbrž zbraňování v dosažení věci, kterou kdo již míti měl nebo míti mohl, kdyby nebylo nastalo odnětí. Jak může býti však něco nazváno vlastním (*οἰκεῖον*), když toho ještě nikdo nemá? Ostatně není tohoto výkladu vůbec třeba, poněvadž na základě Faidra lze celé místo zcela nenásilně vyložiti.

[2]) Platonstudien I, str. 217 n.: Einen Versuch den Inhalt des Guten zu bestimmen, hatte P. noch nicht unternommen, wohl aber seine Gedanken darüber angedeutet, indem er am Schlusse des Lysis bemerkte, dass das Verlangen des Menschen auf dasjenige gerichtet sei, was ihm ursprünglich angehörte und ihm dann entzogen wurde. Diese Andeutung des Lysis erhält erst im Phaedros ihre Aufklärung, denn im Phaedros wird als das oberste Ziel unseres Strebens dasjenige bezeichnet, was wir ursprünglich besessen und dann verloren haben: die selige Anschauung der ewigen Wesenheiten im überhimmlischen Orte. Téhož mínění jsou: K. Bötticher, Eros und Erkenntnis bei Plato in ihrer gegenseitigen Förderung und Ergänzung. Progr. Luis. Gymn. zu Berlin 1894, str. 5 a H. Hille, Über die platonische Lehre vom Eros, Progr. Ritter-Ak., Liegnitz 1892.

rozhodnut definitivně v této otázce. Kdyby si nebyl býval ještě jist správností myšlenek v Lysidu pronesených, byl by se jistě vyjádřil opatrněji, nebo by byl výslovně naznačil, že vyloží vše zevrubněji jindy, zvláště proto, že neodůvodněné ono tvrzení obsahuje nad to ještě logickou chybu. Vydal-li však Lysida po Faidru, bylo tomu jinak. Čtenář vzpomněl si ihned při těchto slovech Lysida na výklad podaný ve Faidru a nepozastavoval se nikterak nad podivnou jinak argumentací, poněvadž na základě toho, co četl ve Faidru, bylo mu vše jasno.

3. Ještě v Euthydemu, jak jsme již viděli na str. 198, nečinil Platon rozdílu mezi *σοφία* a *φιλοσοφία*, nýbrž oba stavy pokládal za rovnocenné, soudě, že jsou to nejvyšší stupně lidského vědění. S tímto rozdílem setkáváme se však ve Faidru p. 278 D, kde praví Sokrates: *τὸ μὲν σοφόν, ὦ Φαῖδρε, καλεῖν ἔμοιγε μέγα εἶναι δοκεῖ καὶ θεῷ μόνῳ πρέπειν· τὸ δὲ ἢ φιλόσοφον ἢ τοιοῦτόν τι μᾶλλόν τε ἂν αὐτῷ ἁρμόττοι καὶ ἐμμελεστέρως ἔχοι.* Jak patrno, vyjadřuje Platon svůj názor ještě velmi opatrně a zdrženlivě. V Lys. p. 219 A vyjádřena jest táž myšlenka slovy: *διὰ ταῦτα δὴ φαῖμεν ἂν καὶ τοὺς ἤδη σοφοὺς μηκέτι φιλοσοφεῖν, εἴτε θεοὶ εἴτε ἄνθρωποί εἰσιν οὗτοι· οὐδ' αὖ ἐκείνους φιλοσοφεῖν τοὺς οὕτως ἄγνοιαν ἔχοντας ὥστε κακοὺς εἶναι· κακὸν γὰρ καὶ ἀμαθῆ οὐδένα φιλοσοφεῖν. λείπονται δὴ οἱ ἔχοντες μὲν τὸ κακὸν τοῦτο, τὴν ἄγνοιαν, μήπω δὲ ὑπ' αὐτοῦ ὄντες ἀγνώμονες μηδ' ἀμαθεῖς, ἀλλ' ἔτι ἡγούμενοι μὴ εἰδέναι ἃ μὴ ἴσασι. διὸ δὴ καὶ φιλοσοφοῦσιν οἱ οὔτε ἀγαθοὶ οὔτε κακοὶ ὄντες. ὅσοι δὲ κακοὶ οὐ φιλοσοφοῦσιν οὐδὲ οἱ ἀγαθοί· οὔτε γὰρ τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου οὔτε τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου φίλον ἡμῖν ἐφάνη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις.* V Lysidu zabývá se tedy Platon podrobně touto myšlenkou, poněvadž možno ji odvoditi přímo z výsledku úvahy tohoto dialogu, že to, co není ani dobré ani špatné, touží po dobrém, šíře ji odůvodňuje a výsledek, k němuž dochází, pronáší s úplnou rozhodností. Nejvyšším stavem lidského vědění jest *σοφία*; *φιλοσοφία* jest jen prostředkem k dosažení onoho stavu, jest to touha toho, jenž není ani dobrý ani špatný, ani moudrý, ani neučený, po moudrosti. Tato dvě místa svědčí dle mého mínění zcela určitě pro domněnku, že Faidros byl složen před Lysidem. Ve Faidru pronáší Platon myšlenku svou opatrně a nerozhodně, pokládá moudrost za attribut jedině bohu vlastní (*θεῷ μόνῳ πρέπειν*), neví, jak by nazval onen střední stupeň mezi moudrostí a neučeností (*φιλόσοφον ἢ τοιοῦτόν τι*), v Lysidu však pokládá moudrost za stav, jehož všichni mohou dosíci, *εἴτε θεοὶ εἴτε ἄνθρωποί εἰσιν οὗτοι.* V úplném souhlasu s tímto místem Lysida jsou slova Symp. p. 204 A: *θεῶν οὐδεὶς φιλοσοφεῖ, οὐδ' ἐπιθυμεῖ σοφὸς γενέσθαι· ἔστι γάρ· οὐδ' εἴ τις ἄλλος σοφὸς οὐ φιλοσοφεῖ οὐδ' αὖ οἱ ἀμαθεῖς φιλοσοφοῦσιν, οὐδ' ἐπιθυμοῦσι*

σοφοὶ γενέσθαι· αὐτὸ γὰρ τοῦτό ἐστι χαλεπὸν ἀμαθία, τὸ μὴ ὄντα καλὸν κἀγαθὸν μηδὲ φρόνιμον δοκεῖν αὐτῷ εἶναι ἱκανόν.

4. Dle názoru Platonova ve Faidru jest přátelství vzájemný poměr, vznikající působením lásky mezi milujícím a milovaným. To vyplývá ze slov Sokratových p. 255 E: *καὶ ὅταν μὲν ἐκεῖνος παρῇ, λήγει κατὰ ταὐτὰ ἐκείνῳ τῆς ὀδύνης· ὅταν δὲ ἀπῇ, κατὰ ταὐτὰ αὖ ποθεῖ καὶ ποθεῖται, εἴδωλον ἔρωτος ἀντέρωτα ἔχων· καλεῖ δὲ αὐτὸν καὶ οἴεται οὐκ ἔρωτα ἀλλὰ φιλίαν εἶναι.* Pokud totiž milující touží po milovaném, a jeho láska nevzbuzuje stejný cit (*ἀντέρως*) i v duši tohoto, potud tento jednostranný vztah sluje *ἔρως*. Jakmile však láska milujícího vzbudí lásku i v duši milovaného, vzniká mezi nimi vzájemný poměr, zvaný *φιλία*. Jest tedy *φιλία*, ne-li vyšší stupeň, tedy jistě aspoň další stadium lásky. Že tomu tak jest, potvrzuje i dialog Lysis; neboť z výkladu o podstatě přátelství plyne rovněž, že k přátelství jest třeba lásky vzájemné.[1]) Rovněž ze slov Symp. p. 179 C: *οὓς ἐκείνη τοσοῦτον ὑπερεβάλετο τῇ φιλίᾳ διὰ τὸν ἔρωτα* jest patrno, že pojmy *ἔρως* a *φιλία* se nekryjí, nýbrž že přátelství teprve vzájemnou láskou nabývá skutečného obsahu. Jako ve Faidru a Symposiu, tak i v Lysidu činí tedy Platon rozdíl mezi láskou a přátelstvím. Tážeme-li se nyní, možno-li z tohoto pozorování získati něco pro časový pořádek dialogů Faidra a Lysida, můžeme, myslím, odpověděti kladně, a to v ten smysl, že pojímání lásky a přátelství v obou dialozích činí po stránce logické a methodické pravdě podobným mínění o prioritě Faidra před Lysidem. Neboť jest zcela přirozený postup, že Platon, naznačiv ve Faidru, že přátelství vzniká vzájemným působením lásky jak milujícího, tak milovaného, vykládá ve Faidru nejdříve o Erotu jakožto prvním stupni tohoto poměru. Má-li čtenář porozuměti pojmu přátelství, musí znáti dříve podstatu toho, co jest příčinou jeho vzniku, a tím poznati i jeho vlastní podstatu. Neboť vzniká-li *φιλία* vzájemným působením Erota, jest v podstatě vlastně také Erotem. Teprve po výkladu o Erotu může se přistoupiti k problému, naznačenému na konci druhé řeči Sokratovy ve Faidru, k pojmu přátelství. Mimo to i po jiné stránce jeví se Lysis jako pokračování Faidra a jeho doplnění. Ve Faidru vyložil Platon o Erotu jakožto vztahu mezi dvěma osobami, nezmínil se však o tom, mezi kým poměr ten může vzniknouti. Na tuto otázku dostává se čtenáři odpovědi v Lysidu. Poměr ten jest možný jedině mezi těmi, kteří jsou *μήτ' ἀγαθοὶ μήτε κακοί.*

---

[1]) Že v Lysidu neztotožňuje Platon pojmy *ἔρως* a *φιλία*, jak soudí Backs (Progr. des Viktoria-Gymnasiums zu Burg 1881, str 15), toho důkazem jsou také slova Sokratova p. 221 E: *τοῦ οἰκείου δή, ὡς ἔοικεν, ὅ τε ἔρως καὶ ἡ φιλία καὶ ἡ ἐπιθυμία τυγχάνει οὖσα.*

5. Jak jsme vyložili na str. 187 n., přejal Platon veliké množství myšlenek z Lysida v Symposion; mezi Faidrem a Symposiem jest po této stránce daleko menší podobnost. Co do základního problému jest Symposion s Faidrem v těsnějším spojení, poněvadž v Symposiu probírá Platon s jiného stanoviska touž otázku, kterou byl řešil ve Faidru, totiž pojem Erota. Jestliže však jest chronologický pořad: Lysis, Faidros, Symposion správný, čekali bychom zajisté, že Platon čerpal v Symposiu více z dialogu, jenž mu byl co do základního problému příbuznější a časově mnohem bližší, než z dialogu obsahově i časově vzdálenějšího, čili že čerpal více z Faidra než z Lysida. Avšak právě naopak Platon užil v Symposiu Lysida větší měrou než Faidra. Tento zajisté nápadný zjev jest, myslím, vyložiti tím, že Lysis jest Symposiu časově bližší, čili že byl složen po Faidru. Pak jest zcela pochopitelno, že v Symposiu užil Platon Lysida, jenž i v jiných věcech jeví pokrok vůči Faidru, více než tohoto, nedbaje větší příbuznosti základní otázky ve Faidru.

6. Konečně ještě jeden důvod možno uvésti, jenž podporuje mínění, že Lysis byl složen po Faidru. Symposion, jak již bylo řečeno, značí pokus, řešiti problém Faidra se stanoviska zcela jiného, čistě přirozeného, kdežto ve Faidru pojímána otázka tato se stanoviska transcendentního. Mezeru, jež jest v této příčině mezi oběma dialogy, vyplňuje Lysis, jenž s oběma má některé základní rysy společné a jeví se býti mezi nimi stadiem přechodním. Dle Faidra stačí jediný pohled na krásný zjev, aby vzbudil v duši vzpomínku na ideu krásna a bezprostřední touhu po ní. Dle Symposia nevzniká však touha po idei krásna hned, nýbrž prostřednictvím krásy pozemské stále vyšší a vyšší dospíváme konečně k idei krásna. Tohoto nejvyššího cíle nejsme si vědomi hned od počátku, nýbrž poznáváním uvědomujeme si, že existuje nějaké krásno nejvyšší, jež předčí všechnu krásu, jež nám zde jest přístupna. Jak vykládá Platon v Lysidu, toužíme po tom, co nám bylo odňato, co nám jest vlastní. Praeexistenční stav duše lidské a snaha tohoto stavu opět dosíci, kteréžto momenty vystupovaly v p'né síle ve Faidru, zasahují tedy ještě do Lysida, mizejí však úplně v Symposiu. Za to však objevuje se v Lysidu moment nový, Faidru neznámý, jenž k plné platnosti přichází teprve v Symposiu. Dle Lysida není možno dosíci absolutního dobra přímo, jak tomu bylo ve Faidru, nýbrž nejvyšší dobro jest takřka posledním článkem v řadě různých dober, jichž dosažení není vlastním cílem lidského snažení, nýbrž toliko prostředkem k dosažení dobra absolutního, po němž jedině toužíme. V Symposiu však vykládá Platon, že duše nejen netouží přímo po idei krásna, nýbrž že si jí nedovede ani uvědomiti. Poznání idee krásna jest poslední fasí postupného vývoje, jímž jest jí projíti, má-li dospěti k tomuto poslednímu cíli. Má tedy Lysis s Faidrem a Symposiem celkem dva význačné rysy společné:

vědomou touhu po dosažení stavu praeexistenčního, jímž jest nazírání na věčné idee dobra a krásna, s Faidrem, postupné a nenáhlé, nikoli bezprostřední spojení s ideou krásna a dobra se Symposiem. Postavení Lysida po Faidru ukazuje se tedy i po této stránce zcela vhodným a správným.

Všechny tyto důvody, jež jsem zde uvedl, rozhodně nesvědčí pro časovou prioritu Lysida před Faidrem; právě naopak první tři jsou, myslím, zcela vážnými důvody pro mínění opačné, jež snažil jsem se proti obvyklému názoru v té věci dokázati, že totiž Lysis jest pozdějšího původu než Faidros. Ostatní tři důvody, ač připouštím, že nevyrovnají se přesvědčivostí svou předešlým, přece, jako zejména poslední, slouží k podpoře tohoto mínění, ukazujíce, že umístěním Lysida po Faidru nabývá vzájemný poměr dialogů Faidra a Symposia v mnohých věcech náležitého objasnění. Klademe-li tedy Faidra do doby kolem roku 388, jest rok 388 horní mezí, čili terminus post quem pro vznik Platonova Lysida.

Terminus ante quem, čili dolní mez doby složení Lysida, obdržíme srovnáním se Symposiem. Že Symposion jest pozdějšího původu než Faidros a Lysis, poznal zajisté každý vlastně již z výkladu dosud podaného. Problém, jímž zabýval se Platon v těchto dialozích, pokouší se řešiti v Symposiu se stanoviska čistě přirozeného, vykládaje vznik Erota z lásky smyslné. Lysis zakončuje takřka první fasi Platonova bádání filosofického v této otázce, jež vrcholí ve Faidru; jest jakýmsi doplňkem, jenž obsahuje zároveň v mnohé příčině prohloubení a zdokonalení některých myšlenek Faidra. Druhou fasi bádání tohoto tvoří Symposion. S tím se shoduje, co také již jsem uvedl na str. 341, že totiž Lysis upravuje takřka přechod mezi Faidrem a Symposiem; zmírňuje protivy mezi oběma tím, že obsahuje některé vlastnosti, jež má společný s Faidrem, a jiné opět, jež přicházejí k plné platnosti teprve v Symposiu.

Pro prioritu Lysida před Symposiem svědčí však rozhodně tyto důvody:

1. Jak již Schleiermacher se vyjádřil,[1]) dochází hádanka, kterou se končí Lysis, rozluštění v Symposiu. Tento výrok musíme však opraviti v ten smysl, že otázka, kterou se končí Lysis, zda totiž dobro jest nám vlastní, jest rozřešena ve smyslu kladném již v Lysidu samém.[2] Že Symposion jest pozdějšího původu než Lysis, plyne z toho, že se v Symposiu rozřešení oné otázky předpokládá. Na základě toho, co bylo vyloženo v Lysidu, praví totiž Platon v Symp. p. 205 E: *οὐ γὰρ τὸ ἑαυτῶν, οἶμαι, ἕκαστοι ἀσπάζονται, εἰ μὴ εἴ τις τὸ μὲν ἀγαθὸν οἰκεῖον καλεῖ καὶ*

---

[1]) Platons Werke II. 2. str. 365.

[2]) Raeder, Platons philosophische Entwickelung, str. 157.

ἑαυτοῦ, τὸ δὲ κακὸν ἀλλότριον· ὡς οὐδέν γε ἄλλο ἐστὶ οὗ ἐρῶσιν ἄνθρωποι ἢ τοῦ ἀγαθοῦ.

2. Pro prioritu Lysida před Symposiem svědčí rovněž důvod, jejž jsem uvedl na str. 336 n. pro mínění, že Lysis jest pozdějšího původu než Faidros. Ve Faidru přidržel se Platon ještě obecného názoru, že toliko dobrý jest přítelem dobrého, nikoli však špatný přítelem špatného (Faidr. p. 255 B). Tuto otázku podrobil důkladnému zkoumání v Lysidu a došel k výsledku, že přítelem dobrého může býti jedině ten, jenž není ani dobrý ani špatný. Na základě toho vyvrací Sokrates v Symposiu řeč Agathonovu, založenou na zásadě ὅμοιος ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει, a dokazuje, že Eros, touží-li po krásném a dobrém, nemůže sám býti krásný a dobrý. Z toho však neplyne, že by byl ošklivý a špatný, nýbrž stojí uprostřed (p. 204 B: μεταξὺ τούτων ἀμφοτέρων), nejsa ani dobrý ani špatný, ani krásný ani ošklivý. Předpokládá tedy argumentace Platonova v Symposiu výklad, podaný dříve v Lysidu.

3. S tím možno spojiti názor Platonův o filosofii a moudrosti v Lysidu a Symposiu. Výklad Platonův v Symposiu o tom, že Eros, jenž není ani dobrý ani špatný, ani σοφός ani ἀμαθής, jest φιλόσοφος,[1]) předpokládá to, co bylo vyloženo o této věci v Lysidu, že totiž jedině indifferentnímu přísluší snaha po dosažení moudrosti, t. j. φιλοσοφία.

4. V Lysidu zavrhuje Platon, jak bylo vyloženo výše, str. 197 n., dřívější názor, pronesený v Gorgiu, že věc přítomností svého pojmu nabývá jeho vlastnosti. V Symposiu nejen trvá na tomto stanovisku, nýbrž prohlašuje zcela určitě, že krásno vůbec v žádné jednotlivé věci býti nemůže (p. 211 A: οὐδέπου ὂν ἐν ἑτέρῳ τινί). Jednotlivé věci stávají se krásnými nikoli přítomností idee krásna při nich nebo v nich (παρουσίᾳ), nýbrž účastenstvím na krásnu pravém (p. 211 B: ἀλλα πάντα καλὰ ἐκείνου μετέχοντα τρόπον τινὰ τοιοῦτον).[2])

5. Konečně bychom mohli uvésti pro pozdější původ Symposia myšlenku, kterou pronáší v Lysidu Platon sice jen tak mimochodem, jež však má důležitou úlohu v Symposiu, poněvadž na jejím základě vykládá se vznik Erota. Na konci Lys. p. 222 A praví totiž Sokrates: καὶ εἰ ἄρα τις ἕτερος ἑτέρου ἐπιθυμεῖ . . ., ὦ παῖδες, ἢ ἐρᾷ, οὐκ ἄν ποτε ἐπεθύμει οὐδὲ ἤρα οὐδὲ ἐφίλει, εἰ μὴ οἰκεῖός πῃ τῷ ἐρωμένῳ ἐτύγχανεν ὢν ἢ κατὰ τὴν ψυχὴν ἢ κατά τι τῆς ψυχῆς ἦθος ἢ τρόπους ἢ εἶδος . . . τὸ μὲν δὴ φύσει οἰκεῖον ἀναγκαῖον ἡμῖν πέφανται φιλεῖν . . . Ἀναγκαῖον ἄρα τῷ γνησίῳ ἐραστῇ καὶ μὴ προσποιήτῳ φιλεῖσθαι ὑπὸ τῶν παιδικῶν. Láska nemá

---

[1]) Symp. p. 204 B: ὥστε ἀναγκαῖον Ἔρωτα φιλόσοφον εἶναι, φιλόσοφον δὲ ὄντα μεταξὺ εἶναι σοφοῦ καὶ ἀμαθοῦς.

[2]) Raeder, Platons philosophische Entwickelung, str. 166.

se tedy obmeziti toliko na dvě osoby, nýbrž má se rozšiřovati i na jiné, poněvadž každý, kdo touží po lásce, činí to proto, že jest vnitřně spřízněn s tím, kterého miluje. Myšlenka tato jest zárodkem generalisace lásky provedené v Symposiu.[1]) Milující obmezuje se s počátku na jedno krásné tělo, poznávaje však, že krása všech těl jest v podstatě stejná, nabývá lásky ke všem krásným tělům vůbec. Stejně jest tomu při lásce k dokonalejší kráse duševní; i zde se ponenáhlu generalisuje láska k jediné krásné duši.

Poněvadž tedy Platonovo Symposion jest pozdějšího původu než Lysis, jest rok 384, jenž pro známou narážku na διοικισμός Mantineje z r. 385 (p. 193 A) jest pravdě nejpodobnější dobou stáří Symposia, dolní mezí, čili terminus ante quem pro vznik Platonova Lysida. Dospěli jsme tudíž srovnáním Lysida s Faidrem a Symposiem k tomuto výsledku: Lysis jest z doby pozdější než Faidros, ale z doby dřívější než Symposion, byl složen mezi Faidrem a Symposiem, t. j. mezi lety 388—384 př. Kr. Kterému z obou dialogů jest bližší, jest těžko říci. Stanovisko, s jakého pojímá Platon základní otázku, zdálo by se nasvědčovati tomu, že jest bližší Faidru než Symposiu. Naproti tomu uvážíme-li, v jaké míře použil Platon Lysida v Symposiu, a jak málo jest celkem myšlenek, jež by se lišily v principu od myšlenek pronesených v Lysidu, zdá se nám, jako by náležel Lysis v bezprostřední blízkost Symposia. Nejspíše přísluší mu místo asi uprostřed mezi oběma dialogy, avšak poněkud blíže k Symposiu.

(Dokončení.)

Studie o štokholmské legendě Kateřinské.[1])

Od Bohdana Jedličky.

II.

Kat. 978.

jacinty y rubenowe.

[illegible] jacinty jest název onoho drahého kamene, [illegible] hyacinthus«, v střed. [illegible] jacinctus a jacinctus. — Erben do textu i do [illegible] jacinty pojal tvar jacinti, [illegible] jacinty jako nesprávný. Gebauer

[1]) [illegible] Dekter II. str. 312.
[2]) [illegible] str. 225 sn.

v Strč. Slov. při slově jothant rovněž zavrhuje rukopisný tvar slovy: »omylem místo jacint, hyacint«; — než ani jacint ani hyacint nejsou v staré češtině doloženy (strč. tvary jsou jacinkt-iňkt, též jacink Geb. Slovn. Strč. při slově jacinkt), nemohly tedy v autografu naší legendy státi. Ostatně těžko se domýšleti, aby někdo tvary jacint, hyacint mohl »omylem« přepsati na yothant.

Věc má se spíše takto. V stř̊hrněmčině sluje tento drahokam jâchant, jachant, jôchant, jechant LxrT. — Srovn. Megenb. 449 nn.: »Jacinctus haizt jâchant«; — v. d. Krfft, 108 má Jachanth, ale tisk má zde Jochant; — GrTZ 33. 1 má der jochant (v plural. ad 36, 2: jochande, johannde). — Naše rukopisné yothanty patrně jest přejato ze stř̊hrněmčiny, stojíc nejblíže tvaru jochant, a v tom toliko od tohoto se rozeznávajíc, že má *th* za stř̊hrněm. *ch*. Než čtenářům starých rukopisů je známo, kterak často nesnadno jest v těchto rukopisech rozeznati *t* od *c*, a že staří písaři tato dvě písmena stále mezi sebou chybně zaměňují (Kpř. ŽKlem. 63, 7 yadati místo jadači; — Prešp. Slov. 274 ciconides, ale Rajhr. 522 má chybně cito-. Srovn. Menčík, Rozbor legendy o sv. Kateřině 24, kdež také navrhuje, aby Kat. 2963 místo Batom četlo se Bacom). I v našem případě jest zcela zřejmo, že ono *t* před *h* (yothanty) jest omylem napsáno místo *c*, a že rukopisný tento tvar yothanty jest vlastně yochanty, a že toto yochanty jest přímo ze stř̊hrněmčiny beze změny do našeho textu přejato. — Jest tedy na našem místě Kat. 978 místo rukopisně chybného yothanty psáti správně **jochanti**.

Pozn. Okolnost, že jochanti přímo jest přejato do naší legendy ze stř̊hrněmčiny, není bez důležitosti pro otázku po cizojazyčné předloze naší legendy.

Zkratky viz str. 226.

* * *

Kat. 1347—1354.

však filozof mluví, to vieš,
1348 řka: »všě věci gſu zdiedynna;
ale však jest věc jediná,
1350 Giez nelze ſ wieczmy ſ tyemy:
ta panuje nade všěmi.«
Co tiem miení? nic jiného
1353 než jednoho diedynneho
Boha, jenž všě věci stvořil.

1. Jde především o význam slov v. 1348 »gſu zdiedynna«. Rukopisné zdiedynna je patrně psáti z dědinna; toto dědinna jest genet. jednot. čísla střed. rodu

neurčitého adjektiva, jehož ostatní pády nejsou doloženy (určitý tvar jest dědinný); adjektivum to odvozeno jest (jako příslovce dědinsky ŽPod 118, 111 »hereditate«) od sbstva dědina o významě »dědictví hereditas.« — Předložkový výraz z diedinna je zde příslovečné určení způsobu; taková předložková určení způsobu jsou v naší legendě oblíbena, střídajíce se druhdy s příslušnými adverbiemi, ku př. z cela 440 vedle cele 2746, z dospěla 285. 2573. vedle dospěle 852. 2747. 3495. z snadna 247, z nice 776, z čila 307, z jasna 776 atd. Tedy i naše z dědinna jest příslovečné určení způsobu, rovnajíc se smyslem výrazům dědině, (Rožmb. 93)[1], dědinsky, dědicky, po dědicku, na způsob **dědictví, jako dědictví hereditarie, hereditate, in (ad) modum** hereditatis, a p. — Naše příslovečné z dědinna spojeno jest tu se slovesem býti; analogická spojení příslovečných výrazů dědicky a pod. s jinými slovesy jsou: »dědicky vládnouti« = dědinsky, po dědicku, jakožto dědictvím hereditarie, iure hereditario — dědicky uvázati se ve zboží, dědicky držeti, dědičně dáti, odkázati, »to má dědicky zůstati«, a jiné doklady v Jungm. Slov.;— srovnej též v příčině příslovečného výrazu: »robata dětinně přebývají« = z dětinna, po dětinsku, jako děti pueriliter Otc. 102b Geb. Slov. Strč. sb. v. »dětiný«. — Do této kategorie výrazů patří i naše jsú z dědinna. Toto jsú je zde však položeno ve smyslu pregnantním, znamenajíc »existují, bytují, mají původ a trvání své, trvají, žijí«. Jest tedy smysl verše našeho (1348): »Všecky věci existují, mají svůj původ a trvání dědinsky, po dědicku, na způsob dědictví, jako dědictví hereditaliter, ad modum hereditatis.«

Výraz jsú z dědinna sluší na našem místě arci bráti ve smyslu metaforickém, poněvadž jde tu o poměry metafysické. Perifrasticky bylo by lze smysl toho verše asi takto vyjádřiti: Jako dědic nabývá majetku svého nikoli ze své síly a práce, nikoli koupí, lstí, násilím, nýbrž nápadem, t. j. tím že majetník, v čase přednější, ten majetek mu ve vlastnictví po své smrti odkáže, dá: tak — metafysicky — všecky věci existují nikoli z vlastní moci a síly podstaty své, nýbrž z podstaty bytosti jiné, samostatné, dokonalostí nad ně přednějš; jsou tedy i dědic i ony »věci« původem a trváním svým závislé na bytosti tu časem tu dokonalostí přednější. Lze tedy náš verš 1348 metafysicky vyjádřiti: Všecky věci jsou v původu i trvání svém závislé na bytosti vyšší, dokonalé, samostatné.

Téhož smyslu dobral se sice též Gebauer Strč. Slovn. sb. v. »dědinný«, ale jen dohadem z celkové souvislosti; rozborem textu mluvnicko-lexikálním smysl ten vyinterpretovati se mu nepodařilo; píšeť (tamže): »Místo porušené, smysl nedosti jasný,

---

[1]) Slovo toto chybí v Gebauerově Strč. Slovn.

snad ten:« atd. — Také Erben onoho smyslu došel, a to výkladem, ale výklad jeho jest strojený a těžký. (dědinna = svůj vlastní, předložka z = extra = mimo.)

2. Kdežto ve v. 1348 dědinný (z dědinna) znamená »vlastní nápadem, dědictvím,« stojí v našem verši 1353 »dědinný« bez oné determinace »nápadem«, a znamená prostě »svůj, svůj vlastní, samostatný,«[1]) chceme-li »neobmezený, absolutní.« Význam ten je zde souvislostí přímo požadován; ve verších 1352 až 1354 zajisté vykládá sv. Kateřina »duchovně« výrok filosofův[2]) o oné vyšší, dokonalé »věci«, ve verších 1349—1351 označené; přisuzují se pak výrokem tím oné vyšší „věci« dva přívlastky: 1. jedinost, 2. »že panuje nade všemi věcmi,« i nesmí ovšem obě tyto vlastnosti ve »výkladu« sv. Kateřiny scházeti; — a skutečně přívlastku »jediný« v. 1349 odpovídá pojem jednoho ve v. 1353, a pojmu »panování« v. 1351 odpovídá dědinný 1353, avšak jediné bráno-li jest ve významu »samostatný, absolutní;« neboť bez tohoto attributu absolutnosti byl by výklad sv. Kateřiny kusý, a parallelismus textu a výkladu porušen; attribut »vše věci stvořil« (1354) by tu nestačil, poněvadž attribut »stvořiti« jest jaksi již attribut důsledný absolutnosti. Dle celé souvislosti nelze tedy jinak než na tomto místě dědinný bráti ve významu »samostatný, neobmezený.« — Proto nemůžeme schváliti konjekturu Gebauerovu, čísti na tomto místě jediný místo dědinný (Strč. Slov. při slově »dědinný«), již proto také ne, že tak mocné zdůraznění jedinosti Božské »jednoho jediného« 1353 touto konjekturou není zde nijak potřebné, ježto jedinost tuto dostatečně vyjadřuje slovo jednoho 1353, ovšem však jest zde potřebí zdůraznění samostatnosti, absolutnosti.

Význam tento »samostatný, absolutní«, souvislostí zde dožadovaný, přímými parallelami na ten čas doložiti nemohu; ale pomáhá tu poněkud našeho přídavného »dědinný« nejbližší substantivní odvozenina dědinník. V Prešp. Slovn. 912 totiž překládá se slovem »dědinník« latinské heros[3]), tedy = polobůh, bohatýr, výtečník; buďsi třeba poněkud nejapné a přemrštěné překládati »heros« naším »dědinník«, přece z toho viděti, že našemu lexikografu platil dědinník za pána mocného, vznešeného, jistě pak za mocnějšího, samostatnějšího nežli dědic, poněvadž na našem místě slovy: dědic heres herosque dědinník obě slova vedle sebe položil a jimi různé latinské

[1]) Již Erben v slovníčku význam ten našemu místu přisoudil.

[2]) Viz výše str. 230.

[3]) V Geb. Slov. Strč. při slově dědinník cituje se Prešp. Slov. 912 dyedinnik heres, ale to je citát nesprávný místo skutečného znění dyedicz heres, herosque dyedynnik. — Na témže místě Gebauer. Slov. udává se také: »dyedynik též »Veleš«; ale u Velešina (Hanka Zbírka str. 130) slovo »dědinník« vůbec nepřichází; stojí tam pouze »h reditas diedycztwie«.

pojmy přeložil. (Také slovo dědic, původně znamenajíc »vlastník nápadem«, v písni Svatováclavské. »Ty jsi dědic České země« znamená »patronus — majetník, pán, ochránce«. Srovn. též v Prokopské legendě v. 3 »o dědicevi Slovenském«, t. j. »sv. Prokopu«.) Jestliže tedy slovem dědinník mohl se překládati heros (a dědic = patronus), můžeme na našem místě slovo dědinný dobře bráti ve smysle samostatný.

Pozn. 1. Slova »dědic, dědinný, dědinník« znamenají též »vlastník samostatný dědin, polností, vůbec jmění nemovitého« (doklady v Geb. Slov.); tvoří tedy tento význam přechod od významu »vlastník nápadem«, k významu »pán neodvislý vůbec«; na prvním stupni jest »vlastník nápadem«, na druhém» držitel samostatný nemovitostí« (determinace »nápadem« se již vytratila), na třetím stupni »pán samostatný, absolutní« (obě determinace »nápad«, a »nemovitosti« se vytratily, a zbyl »pán samostatný«). — Významový tento rozvoj našeho »dědinný« jest v úplném souhlase se zákonem o vývoji významů vůbec; napřed totiž má slovo význam individuální, konkretní, a odtud postupuje k významům vždy obecnějším, abstraktnějším; — tak i naše »dědinný«.

Pozn. 2. Podobně již v latině heres a odvozeniny jeho vedle významu »dědic« a pod. měly též významy »majitel, pán, samostatný«. Ku př. O slově heres praví Festus: »Heres apud antiquos pro domino ponebatur.« Viz u Forcellini citát z Justin. Instit.: »Pro herede gerere est pro domino gerere. Veteres enim heredes pro dominis appellabant.;« i u Plauta (Men. 3, 2, 12) heres v tomto významě přichází — Ještě následující doklady z Du Cange: Hereditarii (= »dědinný«) Domini, quibus dominium, possessio alicuius rei competit. — Hereditagium possessio, proprium, bona immobilia (ku př. in mobilibus et hereditariis habere). — Hereditare in possessionem alicuius rei mittere. — Hereditalis proprius, id omne quod quis possidet a j.

Bohužel verš 1350 »Giez nelze ſ wieczmy ſ tyemy« jest porušen; tím arci ujímá se jasnosti místu našemu, a konjektury Erbenova »jež neležie«, a Kebrlova »jiež nelze býti s věcmi s těmi« (Listy Fil. XXI [1894] 203) na nápravu nestačí.

3. Správnost výkladu našeho slov z dědinna a dědinný ztvrzuje analogické znění latinské legendy tak zvané vulgaty (t. j. Kateřinské)[1]), podle níž naše místo je zděláno. Čteme tam zajisté Jarník l. l. 7, 5: per quem mundi elementa

[1]) Vulgatou mezi Kateřinskými legendami nazval Varnhagen (Zur Geschichte der Legende atd. str. 3, čís. 5) onu nejrozšířenější legendu latinskou, jejíž nejstarší dva rukopisy chované v Národní Bibliothece Pařížské rukopisů latinských č. 1970 a 5343 pocházejí až z doby před první výpravou křižáckou (Jarník »Dvě verse« I.). Tamže u Varnhagena udáno, kde byla otištěna; u nás otiskl ji Jarník l. l. 1—80. My citujeme podle Jarníkova vydání.

initium sumpserunt atque subsistunt; — 7, 13 que plane a deo ex nihilo facta sunt; — ibid. 7, 14 nn. que sicut initium ex dei creatione sumpserunt, ita perennitatem beneficio eius consequentur; ... ille enim solus est sine initio, a quo omnium rerum processit exordium. — 7, 10 cum sciamus nos deo soli debere, quod et formamur et nascimur; — 9, 8 nn. quia alterius adiumento divinitas sola non indiget, sed una in se simplex atque perfecta est... 9, 10 ad cuius nutum haec ipsa mundi elementa velut factori suo famulantia... conspicimus; — 9, 12 nn. quibus (elementis) officii naturalis observantia non ex proprio arbitrio, sed ex creantis pendet imperio; — 10, 5 nn. hæc elementa ... in usus hominum necessarios ex gratia conditoris vertuntur... qui unus incommutabilis deus in se permanens; — 7, 19 dii ergo non sunt plures, sed unus nascentium et viventium formator est deus, qui ... imperio suo omnia coercet atque disponit.

4. Zbývá vysvětliti, který jest to »filosof«, jehož výrok legendista naší světici v ústa klade (v. 1347), a z kterého spisu jeho tento citát pochodí.

Appellujíc sv. Kateřina slovy »to vieš« (v. 1347) u Maxencia na znalost toho výroku i filosofa, projevuje tím, že onen výrok tehdejším vzdělancům dobře znám byl, a dále že onen filosof jest starověký pohan, jenž buď již před ní aneb současně s ní žil. — Filosof pak onen jest se vší pravdě podobností asi Aristoteles. Neboť 1. Aristoteles požíval v středním věku vůbec, tolikéž i u nás,[1]) tak všeobecné vážnosti, že se velmi zhusta uváděl pouhým appellativem »filosof«[2]) (ku př. Hus Super IV Sent. III., vyd. Flajšhans. str. 374, 14 secundum Augustinum in 4° libro De Trinitate et secundum Philosophum 6° Ethicorum; — tamže II., 334, 11 secundum regulam Philosophi 1° Priorum a j. — viz Flajšhans. »Indices«). — 2. Ve vv. 1708—1710 naší legendy sama výslovně o sobě praví sv. Kateřina, že učení »Aristotilossovo« zná, ale že je zavrhla. — Konečně 3. — což nejhlavnější — obsah onoho filosofemu jest v pravdě Aristotelský; neb ona »věc« nejvyšší, »dědinná«, »jež panuje nade všemi věcmi«, jest Aristotelovo známé ono *πρῶτον κινοῦν* (Metaph. XII, 6 nn. — »primus motor« Thom. Aqu. Summa theol. 1 qu. 2 art. 3); — Aristoteles nazývá je též *θεός* (Metaph. XII, 7; Eth. Nic. VII, 15); ten jest jeden (Metaph. XII, 8), jest bez počátka (*ἀΐδιος*), bez původu, sám jsa všemu původem (*πρῶτον κινοῦν* = »vše stvořil«), nade vším panuje jakožto jediný vládce (Aristoteles Metaph. XII, 10, 23 cituje tu známý

---

[1]) Srovn. Tkadleček 3a: Aristoteles, jenž brdla a všeho řemesla vašeho byl největší mistr.

[2]) Jako sv. Pavel jen slovem »Apostolus«.

pojmy přeložil. (Také slovo dědic, původně znamenajíc »vlastník nápadem«, v písni Svatováclavské. »Ty jsi dědic České země« znamená »patronus — majetník, pán, ochránce«. Srovn. též v Prokopské legendě v. 3 »o dědicevi Slovenském«, t. j. »sv. Prokopu«.) Jestliže tedy slovem dědinník mohl se překládati heros (a dědic = patronus), můžeme na našem místě slovo dědinný dobře bráti ve smysle samostatný.

Pozn. 1. Slova »dědic, dědinný, dědinník« znamenají též »vlastník samostatný dědin, polností, vůbec jmění nemovitého« (doklady v Geb. Slov.); tvoří tedy tento význam přechod od významu »vlastník nápadem«, k významu »pán neodvislý vůbec«; na prvním stupni jest »vlastník nápadem«, na druhém» držitel samostatný nemovitostí« (determinace »nápadem« se již vytratila), na třetím stupni »pán samostatný, absolutní« (obě determinace »nápad«, a »nemovitosti« se vytratily, a zbyl »pán samostatný«). — Významový tento rozvoj našeho »dědinný« jest v úplném souhlase se zákonem o vývoji významů vůbec; napřed totiž má slovo význam individuální, konkretní, a odtud postupuje k významům vždy obecnějším, abstraktnějším; — tak i naše »dědinný«.

Pozn. 2. Podobně již v latině heres a odvozeniny jeho vedle významu »dědic« a pod. měly též významy »majitel, pán, samostatný«. Ku př. O slově heres praví Festus: »Heres apud antiquos pro domino ponebatur.« Viz u Forcellini citát z Justin. Instit.: »Pro herede gerere est pro domino gerere. Veteres enim heredes pro dominis appellabant.;« i u Plauta (Men. 3, 2, 12) heres v tomto významě přichází — Ještě následující doklady z Du Cange: Hereditarii (= »dědinný«) Domini, quibus dominium, possessio alicuius rei competit. — Hereditagium possessio, proprium, bona immobilia (ku př. in mobilibus et hereditariis habere). — Hereditare in possessionem alicuius rei mittere. — Hereditalis proprius, id omne quod quis possidet a j.

Bohužel verš 1350 »Giez nelze ſ wieczmy ſ tyemy« jest porušen; tím arci ujímá se jasnosti místu našemu, a konjektury Erbenova »jež ležie«, a Kebrlova »jiež nelze býti s věcmi s těmi« (Listy Fil. XXI [1894] 203) na nápravu nestačí.

3. Správnost výkladu našeho slov z dědinna a dědinný ztvrzuje analogické znění latinské legendy tak zvané vulgaty (t. j. Kateřinské)[1]), podle níž naše místo je zděláno. Čteme tam zajisté Jarník l. l. 7, 5: per quem mundi elementa

[1]) Vulgatou mezi Kateřinskými legendami nazval Varnhagen (Zur Geschichte der Legende atd. str. 3, čís. 5) onu nejrozšířenější legendu latinskou, jejíž nejstarší dva rukopisy chované v Národní Bibliothece Pařížské rukopisů latinských č. 1970 a 5343 pocházejí až z doby před první výpravou křižáckou (Jarník »Dvě verse« I.). Tamže u Varnhagena udáno, kde byla otištěna; u nás otiskl ji Jarník l. l. 1—80. My citujeme podle Jarníkova vydání.

verš z Iliady *οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἶς κοιρανὸς ἔστω*)·[1]) — Jest tedy skoro dokázáno, že onen výrok jest Aristotelův. Ale originálního znění tohoto citátu, jakož i spisu, v němž jest obsažen, jsme se nedopátrali. (Snad Metafysika?)

Aby však byl náš legendista citát tento přímo z řeckého originálu čerpal, o tom musíme vážně pochybovati; poznal asi latinské znění jeho v některém spise Tomáše Akvinského, jehož byl stoupencem; jeť filosofie naší památky thomistická,[2]) a Tomáš Akvinský, jak vůbec známo, byl horlivý stoupenec filosofie Aristotelovy, kterouž základem položil své křesťanské filosofii.

Oprava. Na str. 228 řád. 25 jest místo chybného byíije čísti bylije.

Studie o Nerudovi.

Od **Alberta Pražáka.**

III.

Nerudova činnost v »Tagesbote aus Böhmen«.

Když jsem přede dvěma lety začal pramenně studovat Nerudovo dílo, šlo mi především o Nerudův kriticismus. Jím chtěl jsem měřit dosah Nerudových snah, jím chtěl jsem zjistit, jak svou theorii vlastní produkcí vyplnil. Dopsal jsem všem, již se s Nerudou stýkali, o jeho kritické značky, pokud byly neznámy. Opatrně mlčelivé odpovědi neodkryly mi však neznámých stop, a proto jsem si je odkrýval sám, třebas jsem je měl jen hypotheticky jistými.

Šlo mi mimo jiné také o vývoj Nerudova kriticismu. Proto rozevřel jsem nejdříve, o kusé zprávy Fričovy (Paměti) a Čermákovy (Květy 1895) jsa podepřen, »Tagesbote aus Böhmen« r. 1856—8.

Hledal jsem tu literární bohemica. Byla namnoze anonymní. Teprve r. 1857 nalézal jsem značku —*a* v kritikách literárních, divadelních a výtvarných. V lokálkách, jež mluvily o universitě, spolcích, českém umění a mn. j., nalézal jsem značky *Δ*, —*n*—, ·*N*, *J. N.* Nepochyboval jsem, že pod maskou jejich skrývá se Neruda.

Soukromou domněnku moji potvrdil letos L. Quis úvodem k Nerudovým kritikám. O lokálkářství sice nemluví a Nerudových značek neuvádí, ale značku kritickou —*a* potvrzuje.

---

[1]) Snad ohlas tohoto verše podává legenda »vulgata« Jarník . l. 7, 19 n.: »Dii ergo non sunt plures, sed unus... est deus, qui... imperio suo omnia coercet atque disponit«

[2]) Srovn. Náš článek v List. filol. XXI. (1894), str. 54, pozn. 1. a 2.

Srovnal jsem výtěžek p. Quisův se svým, shledal ve svém větší úplnost, mimo ni některé důležité postřehy nové, a to je příčina, proč Nerudovu práci v německé redakci doplňuji.

Nerudovu kritiku je nutno tříditi v literární, dramatickou a výtvarnou. Kritika jich ukáže, že rok 1859 je vlastně pro Nerudu kritickým vrcholením. Tehdy Neruda naznačil vše, co kriticky chtěl; vše pozdější je doplněk, rozšiřování programu, ujasňování, potvrzování nebo seslabování daných hesel.

Je proto samozřejmo, že pobyt v »Tagesbote« pro vývojovou stránku Nerudova kriticismu žádá zvýšenou pozornost. Zvýšená ta pozornost je v mnohém zklamána, ale také v mnohém odměněna: ukazuje, jak mílově za dvě léta po činnosti v »Tagesbote« Neruda pokročil, vyspěl a zesvéráznël.

Literární kritiku v »Tagesbote« zahájil Neruda svou značkou —*a*. 20./3. 1857. V »Bücherschau« píše o knize A. Matauschka »Normalien-Nachschlagebuch für Lehrer und Direktoren der öster. öffentlichen Gymnasien.« (U Quise neuvedena.) V »Journalschau« posuzuje »Leipziger Illustrirte Zeitung« (u Quise n.) 27./3. 1857. Nazývá illustrované časopisy učebnicemi a kommentáři k výchově názoru u »velkých« dětí. V »Buchschau 13./5. 1857 (u Q. neuv.) mluví o knize Fidelově »Die klassische Periode der deutschen Nationallitteratur«. V ní znamená snahu představiti německou literaturu vývojově a přesně oddělit básníky prvního a druhého řádu. Prvními jsou básníci klassičtí, druhými současní. Nerudovi se nelíbí, že autor tu jde cestou svých předchůdců a velkému německému národu více přivlastňuje, než mu patří. »Bohatého zlato neobohatí a ztráta jeho neochudí.« 23./15. 1857 (Buchschau) mluví o slovníku J. F. Šumavského. (Wörterbuch der slavischen Sprache in den sechs Hauptdialekten, I. T., deutsch-slavisch.) Vítá jej a nazývá národním pokrokem: »V svém úhrnu velká a významná slovanská literatura bude nyní svým vlastním členům i cizinci mnohem přístupnější. Její poklady se vyzdvihnou, a Slovan, poznav své vlastní bohatství a podivuhodné zvláštnosti, jež mu dosud byly skryty, bude čestně spolupracovat o velkém díle vývoje obecné kultury.« Neruda cituje soud Hilferdingův o Šumavském z listu »Russkaja beseda« a uzavírá: »Pro Němce největší obtíží je cyrillská abeceda. Tato abeceda je velkou překážkou nejen pro cizince, nýbrž i pro ony Slovany, kteří jí neužívají. Všeobecné přijetí latinské abecedy bylo by velkým pokrokem pro Slovany«.[1])

[1]) K této otázce se Neruda vrátil ještě jednou. V »Obrazech Života« 1859, str. 147 posuzuje Františka Jana Jezbery Obranu proti rozmanitým a sobě už odporujícím úvahám o spisu »Kyrill a Method, svatí apoštolové národův slovanských, nepsali nikdy hlaholsky než kyrilsky«. Neruda pokládá hádku o původu glagolice a kyrilice za zbytečnou a pro pokrok Slovanstva bezvýznamnou. Jezberův návrh však, aby

Největší literární kritika Nerudova v »Tagesbote« je soud o Koubkovi (č. 98, 8./4. 1857, vydání F. L. Vorlíčka, »kritika a literárního historika«, známého naivním přehledem literárním z »Lady Nióly«). Neruda měl Koubka upřímně rád, učil se již jako gymnasista tajně u něho na universitě češtině, četl jeho básně i překlady a chválil vždy jejich modernější tempo. V kritikách pozdějších mluvil o něm nadšeně a nazýval jej i geniálním, ale nikde ho neposuzoval tak obšírně jako v »Tagesbote«.

Cituji tuto kritiku úmyslně německy a podtrhávám v ní některá místa. Jsou to ona, jež Nerudovi přitěžují a proti nimž není obrany a vysvětlení. V rubrice Buchschau píše Neruda: »Koubek war Gelegenheitsdichter par excellence, bei jedem Vorfalle zeigte sich, dass er Poet in vollem Sinne des Wortes sei. Wir bewundern seine grosze Leichtigkeit in Gelegenheitsgedichten alle Zustände durchs Gefühl zu erhöhen und mit passenden Einfällen, Bildern, historischen und fabelhaften Überlieferungen zu schmücken. Koubek war ein reges, entschiedenes Talent, begabt mit lebendiger Einbildungskraft, Gedächtnis, Gabe des Fassens und Vergegenwärtigens, rhytmisch bequem, geistreich und dabei vielfach unterrichtet; genug, er besasz alles, was dazu gehört, im Leben ein zweites Leben durch Poesie hervorzubringen.« Kdo četl tuto kritiku a znal Koubka, uznal zajisté, že formálně Nerudova kritika je vyspělá, věcně nesprávná. Co se zde přičítá Koubkovi, Koubkův ani tehdejší, ani dnešní kritik nepodepíše. Věc je pochopitelná: slova, charakterisující zde Koubka, charakterisovala téměř půl století před Nerudou J. Ch. Günthera, slavného lyrického předchůdce Goethova, léta zneuznávaného a teprv Goethem doceněného. Goethe napsal o něm ve »Wahrheit und Dichtung« (Goethes Werke, Grote'sche Verlagsbuchhandlung, Berlín, 1873, sv. 17—18, str. 243): »Wir gedenken nur Günthers, der ein Poet im vollen Sinne des Wortes genannt werden darf. Ein entschiedenes Talent, begabt mit Sinnlichkeit, Einbildungskraft, Gedächtnis, Gabe des Fassens und Vergegenwärtigens, fruchtbar im höchsten Grade, rhytmisch bequem, geistreich, witzig und dabei vielfach unterrichtet; genug, er besasz

---

veškeré Slovanstvo písmem se sjednotilo a psalo kyrilsky, příkře odmítá. »Vidíme ze všeho, že p. J. ani zdání o tom nemá, co vlastně požaduje, jakou zeď čínskou mezi námi a ostatní vzdělanou Evropou vystaviti chce.« Je zajímavé, co vše toto správné odmítnutí Jezberovo vyvolalo. Jakub Malý v »Poutníku od Otavy« (str. 143) použil ho, aby vytkl za ně protinárodnost mladým, »s nimiž špiniti se je mu již hnusno«. Je úžasno, zač mladí byli tehda prohlašováni beznárodními!

alles, was dazu gehört, im Leben ein zweites Leben durch Poesie hervorzubringen, und zwar in dem gemeinen wirklichen Leben. Wir bewundern seine grosze Leichtigkeit, in Gelegenheitsgedichten alle Zustände durchs Gefühl zu erhöhen und mit passenden Gesinnungen, Bildern, historischen und fabelhaften Überlieferungen zu schmückem...«

Plagiát je zřejmý, a zaráží tím více, čím vřeleji kdy Neruda o Koubkovi psal. Je podivné, že o svém učiteli nenašel svých vlastních myšlenek a že si je vůbec vypůjčil. Neruda nikdy se o věci nezmínil, ale jedno místo u něho mi přece připadá jako vzdálená omluva. V arabesce »Krátké ‚Les Confessions' kohokoliv z nynějších českých Jean-Jacquů« (S. S. IV, str. 263) píše: »Leckdy člověk vmyslí se do myšlenky jiného tak, že se stane jeho; aniž by toho pozoroval, napíše plagiát.« Neruda výmluvně zde poznamenává, že nenapíše věty, dokud jí neprožije. Soudu o Koubkovi však nelze tak omluvit: jsem přesvědčen, že je to plagiát vědomý. Neruda v té době mnoho žil z německé kultury, vždyť většina jeho dramat jsou jen upravené novellistické scenáře podle německých nebo do němčiny přeložených novell.

Plagiát tento má svou anonymní historii. »Pražské Noviny« 16. června 1857, č. 146 v »Rozmanitostech« se o něm zmiňují, ale původce nejmenují. Referent *—* píše o tom, jak se kritisuje, a důkazem toho podává místo z Nerudovy kritiky a srovnává je s Kurzovou »Geschichte der deutschen Literatur« II. od., str. 330. Kurz citoval Goetha, referent však uvádí jen jej. Srovnav, dokázal referent plagiát a dodal: »Na tak lacinou pochvalu nechť odpoví Koubek sám, jenž v ‚Básníkově cestě do pekel' o takových recensentech praví: ‚Tito, vad a ctností neznajíce' ...« atd. Referentu bylo asi známo, kdo kritiku v »Tagesbote« psal, ale šetřil Nerudu, nebylť tehdy Neruda ještě proti reakční straně. Je známo, že téhož roku uznale se poklonil s mladými básníky vůdci musejní strany V. Hankovi a jeho Rukopisu. Avšak ani za bojů Malého proti mladým nezazněla proti Nerudovi výčitka v této věci. Snad se na ni pozapomnělo.

První tváří v tvář Nerudovi vyčetl tento plagiát F. V. Jeřábek. Ale anonymně, pokud jde o list. Neruda zle posoudil jeho »Tři doby země české«, vznikla dlouhá polemika a její závěr se strany Jeřábkovy byla výčitka plagiátu. Cituji ji (Zasláno Nár. Listů 27./8. 1870): »Když Vaše esthetické povolání k literárnímu soudcovství je tak pochybné, mám mluvit o povolanosti mravní? Historie loňských cen na původní frašky je až příliš známá, avšak mám mluvit o jisté Vaší kritice básní Koubkových? Mám mluvit o mimovolném spolupracovnictví nebožtíka Goetha při oné kritice, kterouž ubohý velký básník německý provedl s nepochopitelnou doslovností dle jedné ze svých originálních

kritik?... Žijeť literární Nemesis, pane Nerudo! Pokořte se před mstícím jejím prstem! A protož trochu skromnosti, Vy padlá literární Magdaleno! Vaše směšné literární Gotschedství v naší literatuře se blíží k svému konci.«

Neruda na toto Zasláno neodpověděl.

O věci nejposléze mluví Arbes (Písně Kosmické, S. S. XVI, 376): »K vysvětlení poslední odvety Jeřábkovy připomínám, že plagiát kritiky Nerudovy z Goetheho nebylo mně lze pro povšechnost udání zjistiti.«

Nuže dnes je již plagiát zjištěn. Jej jsem mínil, když jsem svrchu psal, že Nerudova činnost v »Tagesbote« přináší zklamání. Ale negativně posouzeno, činnost ta rozradostní, protože netrvalo ani dvě léta, a Neruda vysoko postoupil a projevil všechny vzácné vlastnosti literárního buřiče, jenž rozhledem svým dovede pokročit dál a myšlenkově zúrodnit umění své chudé vlasti. Neruda tenkrát jal se čerpati síly z ciziny a dopracovával se českého, svérázně zbarveného umění. Tomuto úsilí hrdinně věnoval vše, a vzhledem k tomu úsilí lze zapomenout, hřešil-li v literárním svém mládí.

Nerudova kritika dramatická v »Tagesbote« je nečetná. Je zřejmo, že se učí od svého druha německého, avšak že pracuje k samostatnosti formální i věcné. Je skutečně prvním článkem vývoje dramatického kriticismu u Nerudy. Neruda v českých listech pak již jen pokračoval a úsudkově i rozhledem se rozvíjel.

R. 1857 je do 21./3. české divadlo posuzováno kritikem, má značku —*h* a —*s*. Leckterá kritika anonymní, nadšená pro Shakespeara, svádí k domnění, že ji psal Neruda. Značkou —*a* je podepsán 21./3. referát o »Weltumsegler wider Willen«. 29./3. posuzoval Schleichovu jednoaktovou veselohru »Die Haushälterin«. (U Quise schází.) 6./4. mluví o hře Boillyho »Abbé de l'Epée«. Posudek pro srovnání s českým cituji německy: »Dass man zum Vorteile des Taubstummen-Instituts das effektvolle Drama Boillys ‚Der Taubstumme' gewählt, war jedenfalls eine gute und bedeutungsvolle Wahl; dass man aber zur Besetzung der Titelrolle einen wirklichen Taubstummen genommen, können wir missbilligen«.[1])

20./4. Neruda píše o Shakespearově »Králi Janu« a nazývá jej »spíše prologem k dalším Shakespearovým básním, než dramatem.« 27./4. posuzuje Schillerova »Dona Carlosa«. 28./7. letní divadlo ve Pštrosce a jeho hru »Žalář londýnský« posuzuje

[1]) Tutéž hru posuzuje Neruda ještě jednou, zcela shodně, v »Obrazech Života« 1859, str. 198: »Vyjádřil jsem se už dříve na jiném místě proti tomu, aby se nebohé hluchoněmé děti pražského ústavu na jevišti nepředvaděly.«

anonymně. 31./7. vítá Klicperovu[1]) hru »Bratři v Archangelsku« a poznamenává, že již dlouho si české obecenstvo stěžovalo do repertoiru, a že nyní teprv, jak se zdá, Klicperovou hrou nadchází náprava. Hra tato jsou přepracovaná Klicperova »Dvojčata«. Rozkošným humorem prosyceny jsou hlavně úlohy vedlejší, a proto lze doufat, že hra se udrží a repertoir obohatí.

Tento referát má poslední Nerudovu značku. Jinak se již r. 1857 v »Tagesbote« o českém divadle mluví málo nebo pod značkami jinými (—*n*, —*s*—).

Výtvarnou kritiku lze zaznamenat jedinou: 6./4.: Malerisch-historisches Album vom Königreich Böhmen v. E. Hölzel. (U Quise schází.) Neruda zcela primitivně a co nejstručněji mluví o kresbách a chválí hlavně Mikovcův text a jeho feuilletonistický spád. »Tagesbote« psal o výtvarnictví mnoho, umělecké výstavy kriticky procházel, a tomu se zde dobře naučil Neruda, jak dokazuje pozdější jeho výtvarný referát.

Jednoho nutno se tu však ještě dotknouti: feuilletonu. Quis hypotheticky udává feuilleton »Reise und Lebensbilder aus Prag«[2]) 4./2. 1857 za Nerudův. Myslím, že jej lze pokládati za Nerudův apodikticky. Dokazuje to celý zvláštní obsah, postřehy místní i lidové, láska a přátelství k Malé Straně, sloh, myšlenky, procítění, vše. Po »Malostranských povídkách« věříte v Nerudovo autorství pevně. Setkáváte se tu se zemí a lidmi hořejší Ostruhové ulice, s výkladem štítů na domech, s pověstí o Brettfeldovi, s klášterem Barnabitek, s chrámem kajetánským a mn. j. Jak na to vše se tu nazírá, tak nazíral jen a jen Neruda.

Pouze částečně podávám tresť feuilletonu: (Neruda) píše poprvé feuilleton. Od turisty se žádá legitimace, chce-li co vidět, od dívky do plesu vstupující též. Čím se má feuilletonista legitimovat? Podle receptu feuilletonisty z prvé polovice XIX. věku nejlépe a s výsledkem podvádí ten, kdo mluví otevřeně. (Neruda) prožil svůj věk na Malé Straně. Zvláštní lid je v Ostruhové ulici. Jako by ani nežil ve městě. Druh zná podrobně druha, stará se oň, nedovede se stěhovat z bytu do bytu, mluví o francouzské válce, má zcela jiné a svérázné zájmy nežli měšťák. Börne, který ironicky si dobírá jistý kus, že se v něm stále mluví: »Matka se činí. Koláč se jí tentokrát zdařil,« měl by prý radost z těch lidiček v Ostruhové ulici a z jejich životního idyllismu. (Neruda) popisuje štíty a malby jednotlivých domů, Černínský palác, klášter barnabitek.

22./2. pokračuje Neruda a oslavuje Malou Stranu jako v předtuše, že bude jejím básníkem: »Malá Strana upoutává přítele historie tak neobyčejně, jako málokteré místo v Evropě. Je tu spousta látky nashromážděno pro myslitele, který rád se zadumává

[1]) O Klicperovi jako dramatikovi Neruda později málo mluvil. Chválil jej pak vždy hlavně po stránce předností osobních a nazýval jej geniem tichým, klidnou velikostí (N. L. 1874).

[2]) Je znamenán oo — Janko Hovora?

nad osudy měst a národů, pro přítele starých stavitelských památek, pro vzpomínky na přední zvláštnosti v událostech lidských.«

Obyvatelé dolní Ostruhové ulice jsou již jiní než oni nahoře. Již čtou noviny. Již jsou společenští. Neruda zaznamenává pak pověst o kostele kajetánském a končí nadšeně: »Jest to jedna z mnohých pověstí, jimiž snad žádné město není tak bohato, a co ještě podivuhodnějšího, — co v jiných velměstech při pohybu obyvatelstva pověst za pověstí vymírá, žijí u nás v ústech obyvatelův a stále a stále se vypravují. Najde se sběratel pražských pověstí? Páni konservátoři starožitností měli by rozšířit svou činnost i na pověsti, které se mezi lidem uchovávají. Což pověst není často pro dějiny národa obsažnější a významnější, hlavně pro způsob myšlení, pro vývoj pojmů, pro jeho povahu citovou, pro jeho utrpení i radosti, než nějaký ten kamenný a zvětralý pomník?«

Vzpomeňte, že Neruda mimo Malostranské povídky napsal řadu pověstí do Obrazů Života, do Času, Hlasu i Nár. Listů, že pověsti rád uváděl, a nepopřete tu Nerudova autorství.[1]) A totéž řeknete i o lokálce z 19. listopadu »Die goldene Gasse«, jejíž rozšířenou a illustrovanou variací je »Zlatá ulička na Hradčanech« v Obrazech Života 1860, str. 105—7.

Neruda i feuilletonisticky se v »Tagesbote« mnoho učil. Methodu koncepce, formy, motivů, methodu lákavých a dlouhých nápisů jistě odtud přejímal.

Je litovati jen, že nevíme nic určitého o jiných feuilletonech, psal-li či nepsal-li je Neruda. Dotazoval jsem se v té věci dědiců Kuhových; ale odpověď marně čekám.

Proto zatím jen takto bylo lze činnost Nerudovu v »Tagesbote« charakterisovati.

Prešpurští Počátkové a Vojtěch Nejedlý.

Od

Ferdinanda Strejčka.

(Pokračování a dokončení.)

Z tohoto líčení vychází na jevo, že Benedikti snímá vlastně i viny Palackého. V Prešpurku mimo »oba Slováky« byl ještě Moravan Palacký, a ten podle vlastního vyznání pozdějšího za-

[1]) Quisovi vadí zde Nerudův výrok, že bydlil v Černínských kasárnách a na Novém Světě. Sporné místo v originále zní: Als knabe konnte ich aus dem stolzen, prächtigen Czerninischen Palaste

sloužil se o Počátky tak, jak se Nejedlý domnívá o druhém Slovákn, o jehož existenci věděl Nejedlý z podepsané předmluvy k Počátkům. Možná, že si Nejedlý z křestního jména »Blahoslav« a z příjmení »Palacký«, kterýžto spisovatel je v Počátcích chválen (na str. 107 a 110) a jehož neznal, skombinoval zvláštní osobu »Slováka Blahoslava Palackého«, který by pak vystupoval v Bohyni jako »hromný větrník«, jinak též »Bradáč« nebo »syrovina z Uher«. Je neshoda mezi Uvedením a básní samou. Podle Uvedení byl druhý Slovák také v Praze, kdežto v satiře »syrovina z Uher« do Prahy vůbec nepřijde. Bohyně má v tom asi pravdu.

Slova »po mnohém sem a tam dopisování« jasně dokazují, že vědělo se o stálém spojení Šafaříkově s Jungmannem a že Jungmann pokládán za rádce Šafaříkova. Snad se též Jungmann a Šafařík ve všem neshodovali, a tím by se dal vysvětliti spor mezi Králíkem a Hrubcem v Bohyni na začátku III. zpěvu. Jiným důkazem, že Nejedlý věděl jen o třech původcích Počátků, jest místo v Bohyni: »Já (Hrubec) a ty (Králík) a Bradáč třetí...« citované již v obsahu.[1])

Stanovisko Jungmannovo vzhledem k rukopisu Královédvorskému bylo tehdy všeobecně známo. Jungmann sice ve Slovesnosti z r. 1820 nepřipouští, že verše rukopisu jsou přízvučné, ale nadšen byl rukopisem hned, jak byl objeven. Tak píše 29. prosince 1817 Ant. Markovi: »(Šafařík) všecek jest časův, nic o přízvuku a rýmích, a což kdy uvidí nejstarší básně naše Hankou nalezené býti bez rýmu, ač ducha Ossianova! Již nepokojně čekám vydání jich.« Aby pak příteli ukázal jejich zvláštní krásu, opsal mu kus »O velikém pobití«, i přidává zprávu: »Svoboda na požádání Hankovo to vše do němčiny překládá (mně nevděk!). Jak brzo to vyjde, neomeškám Vám poslati výtisk. Hle, jest nám přece slyšeti něco od bardův našich.«

Nejedlý byl patrně stejného mínění jako Hněvkovský, který v Zlomcích (str. 22) píše: »Že Dobrovský přízvučné prosodie u Germanů se nevydlužil, nýbrž ji ve vyslovení řeči české vyzkoumal, dosvědčuje kralodvorský rukopis. Tato sbírka rozličných básnířů ne z jednoho století jest na větším díle v přízvučné prosodii složena. S ní se Dobrovského pravidla tak dobře srovnávají, že, kdyby rukopis ten nebyl byl teprv v roce

---

hinüber sehen über das grosze Prag und meine kleine Brust blähte sich in aristokratischem Selbstgefühle auf, da ich mich noch so hochgestellt wusste. Nun hält mich das Geschick in einer der bescheidenen Wohnungen »der neuen Welt« fest, und das mag wohl die Ursache sein, dass ich mich heraussehne, die alte Welt, die alten Erinnerungen auszumachen.

[1]) Hněvkovský prozrazuje ve Zlomcích (na str. 19 a 77) svoji domněnku, že autorem Počátků je »Pan Slovák«, »bydlitel v Uhřích«. Tím míněn jest bezpochyby Šafařík. Podle toho Hněvkovský znal jenom dva původce: Jungmanna a Šafaříka.

1817 vynalézen, souditi by se dalo, že on pravidla svá z něho byl vytáhl.«

Byl-li tedy takového mínění i Nejedlý a věděl-li, že Jungmann, pokud básnil přízvučně, Dobrovského pravidly také většinou se spravoval, skombinoval si z toho, že Jungmann, necítě se sám dosti nadaným básníkem, aby mohl konkurrovati se staršími básníky, řídícími se prosodií Dobrovského, z žehravosti proti svému přesvědčení zasazoval se o časomíru a přátelská kritika ho v tom posilovala. Oporu pro takový nepříznivý výklad nalézal Nejedlý v povaze Jungmannově. Nestranný Rybička píše o Jungmannovi v Předních křisitelích (na str. 115): »Byla to pak jedna ze slabých stránek v Jungmannově sice šlechetné a neúhonné povaze, že ve svých úmyslech nebýval vždy dosti samostatný, pevný a rozhodný, a že při takovéto neurčitosti a neodhodlanosti dával se často ve svých jednáních vésti a říditi nátlakem a dojmy odjinud naň činěnými, což pak nejedenkráte mělo pro něho nepříznivé účinky.«

Co se pak týče pýchy, kterou Nejedlý Jungmannovi často v básni samé a také v Uvedení[1]) i v dopisech svých přisuzuje, pro to neměl, trvám, Nejedlý jiné příčiny, nežli sebevědomý tón Počátků a velebení v nich Jungmanna i Šafaříka. Tak na str. 107 čteme: »Svítá na Parnasu českém; lepší onen genius Slávie, vlastní bratr řeckého, hanebná, nimiž přede dvěma a dvadcíti lety svázán a do vězení vsazen byl, ztroskotal pouta; tížící na synech vlasti, jejichžto již jmen sladké nám bylo každé připomenutí, vyvětral spánek; krásocitní Slované, Jungman, Marek, Šafařík a Palacký, geniovi Slávie věrní, jsou ne jen docela víry naší, ale i v zachování onoho onehdy tak nepravě porvaného práva Musy vlastenské ke starožitným rytmům všemožně pečliví.« Na str. 110 pak: »Čas tomu, čas svrchovaný, aby se opovrženému Stachovi za spravedlivé učinilo, aby vlastenci, na něž Čechie s toužebnou radostí pohlédá, Jungman, Marek a Šafařík, a co jich více na veřejné, jehož se posud štítí, lešení vykročili a pravdy se ujali; . . .« Zejména toto místo, kde se na anonymní autory Počátků skoro prstem ukazuje (NB v listě Šafaříkově!) působí podnes i na nás dojmem ne právě příznivým, ba téměř komickým. A že tu i Stach skoro docela podle Jungmanna postaven, zdá se tím podivnější. Případně pak použil Nejedlý této narážky ve své satiře, kde Králík chce »shnilého« t. j. asi jako neužitečného (sr. ein faules Mitglied der Gesellschaft) Stacha

[1]) ». . . ai, proč proudové krásy všecky ozdoby stirající nepovstanou, zanechavše šplechtavého vytejkání nám chudým Čechum, něčeho spanilotvářnějšího, nežli Jaroslav a ostatní básně našich starých Homeru, nevytvoří, a ne vychloubaním a se vypínáním, ale skutkem nedokáží, že Homera, že Virgilia zmohou, Pindara v letu předstihnou a všecky nyněyší národy a jejich božské spisy svými divotvornými pracemi zatmí? Hic Rhodus, hic salta!«

před oči diváků vyčarovati, ale marně se oň hádá s čertem. Vtip hrubý sice, ale podařený.

Spisovatelé Počátků, »umu rozsudkáři«, odsoudili veškerou dosavadní básnickou produkci a i mimo Počátky některé spisovatele podrobovali přísné kritice. Hlavně to byl Štěpnička, Štěpánek a Pařízek; Vojtěch Nejedlý i toto jednání pokládá za projev nenávisti za to, že dotčení spisovatelé nechtěli se dáti na stranu časoměrníků. Píšeť o tom v Uvedení: »Tito Počátkové nového básnictví se v Prešpurku vytiskli, v Praze přehlíželi, co neprodajné víno vychvalovali a heslem se stali, aby spiknutí propuklo a všecka česká literatura klassická jednou ranou na ruby obrácena byla. Kdož by světonosným bohům se opříti směl? Tito mocní duchové tintěrkami se obírajíce a skutečného vzdělání si nevšímajíce a jen hromy závisti a nesnášelivosti na své odporníky třískajíce, všecky jináč smejšlející, jako Štěpničku, Štěpánka atd., pronásledují a spisy jim se nekořících v plodu zahladiti usilují. Tak psal jeden dobrodruh v loni: »Kdybych byl vaši Odu, než se vytiskla, spatřil, nikdy by nebyla na světlo vyšla. Ti lidé, které chválíte, patří na šibenici.« Což takovým smejšlením, tak neslýchanou hrubostí jiného nežli husické hrubé časy zroditi, pěstovati a všecko, což krásného a pravého, vyhladiti chtějí? Kdo jich listy sem tam porůzno psané čte, hrůzou ztrne, s jakou divokostí a nesnášelivosti své zvětřené myšlinky a tintěrnosti na oltář posaditi se snaží, aby mužové modlám se klaněli, aneb střel jedovatých se zhrozivše skryli a vlády neobmezené jim postoupili. Nemohouce s muži jakožto s zatvrzelci ničehož vyříditi, najímali pacholíky, které snadnou prací dýmem krmí a na vodítkách vodí, aby slávu svých zbožněnců (tak se v listech nazývají) vytrubovali a hany roztroušejíce sváry nasívali.«

Tupenému Štěpničkovi vykázáno v Bohyni velice důležité místo. Jakmile se Králíkovi oznámí, že Hromovod Satyr je v Praze, ihned zmalomyslní. A to je vskutku doloženo, že Jungmann před satirou Štěpničkovou, která nebývala právě jemná, ustupoval. Doklad toho pochází sice z doby mnohem pozdější než Bohyně, takže o tomto případě básník arci nevěděl, ale dá se souditi, že Nejedlý věda, jak se Štěpnička proti Počátkům chystá v básni »Štěpnička k Hněvkovskému«, otištěné pak v Rozmanitostech, a znaje nedůtklivou povahu Jungmannovu, učinil Štěpničku postrachem Jungmannovým. O tom, jak Štěpničku strana Jungmannova proti sobě popuzovala, máme doklad v dopise (bez data), psaném Štěpničkovi, v němž se Hněvkovský omlouvá, že nepochválil Štěpničku a Štěpánka v Zlomcích, tehdy ještě nevydaných, tak, jak si toho asi přáli.

Místo to zní: »... na tom záleží, aby tato brošura brzo vyšla; neb při mé ouřední a zastupitelské práci ani času ke čtení, tým méně k skládání nemám; a když žádný do ní se

pustit nechtěl, tak mně nezbejvalo, než že jsem v ní skrovně zasloužil. Abyste se ke klíči jak Vaší, tak P. Štěpánka kritiky dostal, Vám následující vyjevit musím: Jeden z mladých učenců se mne o vagacích ptal, co o Vašich básních soudím. Já je, jak se rozumí, velmi schválil, načež on začal se zpovídat, že schola Rosariana je za velmi prostředné drží. A tak hádka dlouho trvala, až jsem popadl Vaše spisy a Vaše nejvýbornější kusy, jako přání k novému letu, rozmlouvání s Tassem, mnohé ballady a mnohé jiné menší jsem jemu k čtení předložil, co proti nim má, jsem se ho tázal, a jestli si troufá takové složit; načež mně připustil, že výborné jsou. Mé i vědění, že některé Vaše kusy slabší jsou, jest k Vaší obraně řečeno, neb takový contrapartes se pouhým vychvalováním uhájiti nedají, a tak jsem jim musil hubu zacpati.«

Z tohoto listu vychází na jevo, že Hněvkovský tázal se některých spisovatelů na úsudek o svých Zlomcích, dřív než vyšly. Poněvadž pak se v nich o Štěpničkovi nepraví, že jeho některé kusy slabší jsou, dá se souditi, že na zakročení Štěpničkovo úsudek ten vypustil.

Trvám, že k též episodě, kterou líčí Hněvkovský ve svém dopise, vztahuje se i jedno místo z Uvedení k Bohyni, jenže tu příběh ten V. Nejedlý podává spíše jako doklad, kterak družina Jungmannova agitovala pro časomíru. Jest to pokračování oné stati, kterou jsem výše uvedl, a zní takto: »Tito vyslanci všudy se potulují a k výtečnému praporci dobrodruhy upínají. Přišelť takový tmavé třídy pacholík v srpnu 1818 (Hněvkovský: o vagacích) i do Žebráka k Hněvkovskému, školáček muže přemlouvaje, aby se k výtečníkům vtělil. By svým slovům vážnosti a moci dodal, vyčítal, jaká síla jich jest, jak jejich vláda pevná, moc nezkrocená, Dobrovský již ničímž, žák převyšuje mistra, tomu v Čechách rovného není. Pařízek hoden není, aby se v Praze trpěl, všecko proti němu se bouří; na smrti jen čekají, aby všecky professury svými lidmi osadili; mimo ty žádného spisovatele hodného není.

Tak tupil žáček všecky oslavené muže, jimiž národ co nejdražšími poklady se honosí, a sám se i kosil, že psáti i tupiti bude, až z Prahy do jiného města se přenese. Hněvkovský vyslechl žvatlavého pacholíčka, a jak obyčej jeho pevný, šel pro Hlasatele, tázal se, zdali ho četl? Odpověděl školáček, že četl. Hněvkovský otevřev Hlasatele přinutil dobrodruha, aby hlasitě jeden kousek přečetl; tenť, ač nerád, to učinil a s hanbou vyznal, že toho kousku a ani jiných spisů nečetl a že jediné ohlas svého mistra zbožněného větrem dobrodruhy krmí a že ku podivení ten kousek hezký jest. Hněvkovský větrného papouška propustil, jak každý sobě pomysliti může.«

A tento příběh je asi podkladem výjevu mezi Časomírou a kuchtíkem v Bohyni. Nejedlý potřeboval pro svou báseň ně-

kterého spisovatele své strany, který by od protivníků nebyl tak diskreditován jako Štěpnička a který by mu tu zahrál žertovnou roli kuchtíka (vtipná allegorie: spisovatel připravuje čtenáři potravu). Hněvkovského stanovisko k časomíře je s dostatek povědomo. Pokoušel se sice v mládí o verše podle pravidel Rosových, ale pro jejich těžkopádnost je zničil. Jeho přátelům byly tyto jeho pokusy dobře známy; vždyť ještě Tylovi o tom Hněvkovský vypravoval. V Pomněnkách s hrobu nejstaršího Čecha praví Hněvkovský V. Nejedlému: »I mučím se tu něčím, co má jako české verše vypadati; natahuji to co nejsvědomitěji podle pravidel Rosových, ale ono to skáče neustále jako po chůdách; já chci, aby to lehounce tancovalo, a ono to roztahuje nohy jako čáp.«

Podobně píše sám o sobě ve Zlomcích na str. 75: ». . . dopídiv se Rosovy (t. prosodie), verše jsem v ní študoval; ale ty mně tak hápavé, prkenné a drsnaté přicházely, že se mně všecko české veršování zošklivilo«.

Poněvadž Štěpničkovi i Štěpánkovi dostává se v Bohyni od básníka dostiučinění, myslím, že v rozvážném Vrabci představoval si Nejedlý Alše Pařízka, kterého podle Uvedení strana Jungmannova rovněž příkře odsuzovala. Jiného důvodu pro to nemám, ale též pro jiného spisovatele (snad Jana Nejedlého) nijaký zvláštní význačný rys nesvědčí. J. Nejedlého připomněly mi jen verše, které by mohly býti narážkou na spor o analogický pravopis.

Vrabec: »Divy uzříš, svých-li stínů
marných poznáš, směšný pane,
jak se vinou z hrobů klínů
krásy od nás milované; . . . (III, 93.)

Výraz »Vrabec« vyskytl se asi v nějaké tehdy známé nepříznivé kritice ve spojení se jménem toho spisovatele, který se tu v básni jako Vrabec předvádí. —

Zbývá ještě objasniti výklady ostatních osob, totiž šplechtavého vyskočilka, mistra Štvána, prorokyně, medvědáře, pánů radů, Větrolinky, Bručny, myslivce, uhlíře, pána hradu, jeho sluhů a dcer.

Koho mínil Nejedlý šplechtavým vyskočilkem, t. j. asi tlachavým všetečkou, který má býti vyslán do Vídně, nedá se dobře zjistiti. Palacký to býti nemůže, poněvadž Nejedlý nemohl tušiti, že se Palacký roku 1820 dostane do Vídně, a ani ho neznal. O čest býti šplechtavým vyskočilkem mohli se děliti Jan Hromádko, Václav Stach a Václav Hanka. Hromádko jím není, poněvadž jednak byl ve Vídni stále, nemohl tam tedy býti vyslán, jednak také byl spíše pro přízvuk, jak prozrazuje Palacký ve Vlastním životopise. Stach uveden v Bohyni na jiném místě pod vlastním jménem. Tedy ani on to není. Zbývá Hanka, na kterého se slova ta se strany Nejedlého nejvíce hodí. Hanka

totiž meškal od r. 1813—15 na studiích ve Vídni. Tam rozvinul velikou činnost ve prospěch analogického pravopisu proti Janu Nejedlému a také osvojil si tu zvláštní podnikavost a *smělost*, s jakými pak v Praze proti J. Nejedlému vystupoval. Známo jest též o něm, jak se uměl vemluviti do přízně těch, na nichž mu záleželo. Sporu o prosodii se neúčastnil, ale Vojtěch Nejedlý, který mu nemohl zapomenouti útoků proti bratrovi, uvedl jej do své satiry usuzuje snad, že by Jungmann Hankovy pomoci mohl použíti ke snižování svých protivníků, nebo narážeje na někdejší výbojné působení Hankovo ve Vídni.

Mistrem Štvánem Nejedlý patrně mínil Slováka Štěpána Lešku, o němž píší Počátkové (str. 115): »Znamenitý Leška, zaslechna cos o té nové theorii (t. j. přízvučném hexametru), mocně se proti ní, ač jen v listech přátelských, zasazovati jal.«

Výklad, že prorokyní míněna jest přátelská kritika, vyplývá z básně samé. Kdo tak kritisuje, staví ovšem spisovatele před svůj soud, může též na oko leccos vytknouti, ale při tom hned spisovatele omlouvá a vychvaluje. V allegorii:

ač se krčí (Králík) pod švihánim,
přec jen sladkého cos cítí;
srdce šíří radováním,
že se pučí slávy kvítí. (V, 32.)

Na konec pak obyčejně přátelská kritika věstí spisovateli velikou budoucnost:

Dí a vládu vyměřuje
pevnou vítěznému králi,
s potěšením ukazuje,
jaké kde si získá chvály,
jaké boje svede,
zmate soky bledé
a i v nehynoucí
slávě jak bůh vjede
v ráj se zlatem stkvoucí. (V, 34.)

Že medvědář se svou družinou představuje poesii jarmareční, to nám básník prozrazuje již v Uvedení a pak i v básni samé. V Uvedení píše: »Takové pletichy se snovají, vůkol se dopisuje, lahodí, nutí, hrozí; i těm ubohým písničkářům se pokoje nedá, i ti mají po polsku a po rusku zpívati...« V básni pak:

(Králík) rovnal písničkáře,
sbíral slovců květy,
cvičil posunkáře. (III, 2.)

»Vidím písničkáře
na mne jako žháře
sypat mstivé jedy...« (IV, 14.)

A podobně, jak o tento druh poesie, zasazoval se Jungmann, jak líčí básník, i o to, aby též národní zpěváci (zástupci: myslivec a uhlíř) šetřili časomíry. K tomu vztahují se tato slova satiry:

»Bez mé,« pravil (t. Králík), »vědomosti
stín se nehni po krajině;
co se stane v zdálenosti,
co se zrodí po dědině,
z mé jen vyjdi hlavy« . . . (III, 3.)
Králík, chtěje uvest stkvělé
zvyky, lidi cestou stíhá,
jako nákeřníci smělé
na pocestné v koutě číhá. . . (VIII, 5.)

Že pány radami, kteří by rádi Králíka soudili, ale bojí se ho, Nejedlý mínil veřejné mínění, v tom výkladu utvrdil mne dopis V. Nejedlého Hněvkovskému, který pochází sice teprve z r. 1822, ale jehož obsah přibližně platil asi již r. 1819. (17. listopadu 1822) »Nyní by zapotřebí bylo, aby Hlasatel vycházel, aby se doň odporné věci postaviti mohly. Jiný spis žádný tím se zanášeti nebude, neboť se všickni hrubosti pana výtečníka bojí.« Ale přes to básnilo se přízvučně dále a básně tyto se horlivěji četly než časoměrné: v allegorii Králík s Cmírkou a Umkou pány radami vyobcováni jsou z města.

Podstatu Bručny a Větrolinky vysvětluji si jednak z mínění Hněvkovského, vysloveného ve Zlomcích, který asi sdílel s ním také Nejedlý, že totiž vedle přízvuku také časomíra hodí se pro text zpěvní,[1]) jednak ze symbolických názvů (Bručna odv. od bručeti, Větrolinka patrně výraz básníkův pro Meluzinu), jednak z kontextu básně:

Dcera Větrolinka
jako holubinka
sladké písně vrouká,
smělá na očinka
matka Bručna brouká. (VII, 59.)

. . . sladnoucími hlásky
hrad svůj v nebe mění,
kde jen umu hlásky
tvoří okouzlení. (VII, 64.)

A má-li pán hradu zdárné sluhy a líbezné pěvkyně, pak po mém soudu nemůže nic jiného představovati než český národ, který má podle přesvědčení básníkova dobré spisovatele a zdařilé plody básnické.

Jak vidno, satirik měl k disposici bohatý materiál, který seskupil kolem hrdiny smutné postavy Králíka, to jest Jungmanna, jenž tu líčen tak nepříznivě, že, kdybychom neznali »báťušku« a »tichého genia« v zářivém světle odjinud, odtud bychom pěkné představy o něm nenabyli. Básník Bohyně líčí nám jej jako hrdého, lstivého, úlisného, nerozhodného, zbabělého, vášním svým oddaného sobce. I v přirovnáních srovnává jej s nechvalně proslulými charaktery historickými, jako s Catilinou

[1]) Zlomky str. 43 a 86.

(I, 23—24), kynikem Peregrinem (II, 6—8), Caracalou (III, 88 až 89), Commodem (VI, 54), Herostratem (VII, 50). Rovněž jména a epitheta, která se v satiře Králíkovi dávají, jsou většinou velmi příkrá. Básník tušil, že by mu příliš nepříznivé charakterisování mohlo býti ve zlé vykládáno, a proto hleděl se očistiti tím, že většinu nepěkných těch titulů a epithet Králíkových vkládal do úst rozezleným osobám satiry. Tím způsobem nazývá se Králík kostrbáčem (II, 50, III, 60), plazitelem (II, 51), střelou (III, 6), hapbou (III, 22), zrádcem (III, 22), větrníkem (t. j. větroplachem III, 24), nevděčníkem (III, 25), tintěrkářem (III, 25), nadutým nájemníkem (III, 26), pekelníkem (III, 26), houbou cizí učenosti (III, 26), sídlem ouskočnosti (III, 26), mamičem (IV, 16), zeměplazem (IV, 37), oulisníkem (IV, 37), mdlým odtržencem (IV, 68), roztržencem (V, 17), šalitelem (V, 18), šmejdičem (VII, 24), větrným pánem (VII, 26), lhavým snářem (VII, 26), Hrdonášem (VII, 87) i j.

Ale přes to dosti často básník také vypadá z líčené své objektivnosti jmenuje Králíka ve vypravování zvětřeným svobodníkem (I, 3), sobíkem (I, 9), plecháčem (II, 52), zvětřeným pánem (IV, 1), vytržencem (IV, 55, 63, V, 32, 39), válčícím pomatencem (V, 7), povzteklenýrn pánkem (VI, 1), hrubým snářem (VII, 1), netesaným Králíkem (VII, 4), větrníkem (VII, 31), pávem (VII, 31), mstivým čarodějníkem (VII, 39), vychytralým sladičem (VII, 72), splašeným (VII, 7), pekelným dráčem (VIII, 17), prachoválkem (VIII, 59), ještěrem (VIII, 93). Je patrno, že básník, čím více se blížil ke konci, tím více si troufal.

Ač i Šafařík, který má název Hrubec a v celé básni, pokud vystupuje, nedělá mu nečest, a i někteří jiní dostávají svůj díl, přece ve všem je zřejmá tendence hlavně Jungmanna sn žiti a uvésti v posměch. Ostatní vše, i oslavení Dobrovského, ustupuje před tímto účelem básně tak do pozadí, že o nějakém řešení sporu o českou prosodii nelze tu mluviti. Nevrhá to tedy na autora básně pěkné světlo, že se dal strhnouti k takovému hanopisu. Zaráží nás to jistě u muže, kterého jeho životopisec Ant. Rybička líčí mezi jiným takto (Přední křis. str. 326—7): »Jsa mužem praktickým a zkušeným a tudíž dobře vyrozumívaje, že svorností malé věci rostou, nesvorností pak veliké zanikají, nepřestal toho žádati, aby svornost zase vrátila se do českého tábora vlasteneckého; přihlížeje pak vždy více k věci nežli formě, nehrubé ceny přičítal pravopisným a písmovým proměnám a opravám. Vynikaje všestrannou vzdělaností a jmenovitě nevšední znalostí jazykův a literatur klassických i moderních, nicméně Vojtěch Nejedlý nevychvaloval sám sebe ani svých zásluh, jsa — téměř až příliš — skromným a mírným, přístupným a snášelivým, vůbec opravdově skoupozvukým, »neznaje dělati larma a hluku«, ano u věci té, ať tak díme, pravý opak ohnivého a drážlivého bratra svého Jana.«

Myslím, »lerma i hluku« byla by Bohyně nadělala dost; na štěstí však nevyšla. Rybička neznaje z Bohyně než obsah I. zpěvu a 26 strof z téhož zpěvu druhé recense (viz o tom doleji) a domnívaje se, že i to psal Vojtěch na podnět svého bratra, mohl svrchupsaná slova napsati jinak zcela právem.

Avšak i nyní lze jednání V. Nejedlého přece jen omluviti a to velikým rozhořčením. Již nepřátelství bratra básníkova Jana, jehož Vojtěch byl velikým obdivovatelem a ctitelem, k Jungmannovi, datující se z dob, kdy Jungmann veřejně přiklonil se k pravopisným opravám Hankovým, naplnilo Vojtěcha antipathií proti velikému buditeli, a vědomí, že Jungmann je vlastním původcem nájezdů na Dobrovského a celou družinu Puchmírovskou, nenávist tu ještě stupňovalo a dovršilo. Pročítáme-li dopisy, které V. Nejedlý psal příteli svému Hněvkovskému, poznáváme, jak vášnivě by si byl přál pokoření Jungmanna a jeho družiny. Vysvítá to již z dopisu otištěného na začátku této rozpravy; dokazují to i dopisy jiné. Tak na př. dopis ze dne 10. července 1819:

»Nejmilejší příteli!

Zde Vám odesílám Vaše listy, které jsem s potěšením četl; vy jako pravý mudrc svá myšlení rozvinujete a hájíte pravdy. Tať pravidla jsou v češtině jediné pravá a těch všude užívali, že podle nich básně dobře vypadají, zkušenost učí. Ti páni výtečníci chtějí něco začíti a nepamatují se na to, že křídel nemají, aby k nebi vylítli, že duch božský, který okouzluje smysly, nikdy k nim se nevtělil. Chtějí o klassickém letu vykládati, a klassiků nečtli, a všecko, což jen do toho spisku vnutkali, z esthetiků německých ukradli, i ty citace i ty cizí verše, a nic jim nenáleží, než jejich hlouposti a neohrabané syrovosti. Když kdo rozumný a v naší literatuře zběhlý čte ty pointky, co o těch lidech smejšleti má? Kde u kterého národa taková nestydatost, taková pejcha, tak zlé srdce se ukazuje? Dokonejte a co nejdříve svůj odpor v celosti vydejte, a všickni Čechové s vroucností a s potěšením k Vám zhlížeti budou. Jediné ten, kdo Děvín stvořil, může co obr s výsosti nebes na trpaslíky své moudrosti a pravdy hromy vysílati a je zmařiti. Boje zapotřebí jest, sic by všecku mládež pokazili a hrubost uvedli — tak aspoň zahanbeni a splašeni budou . . .«

(Ze dne 12. října 1819): »Skončete, prosím, svou práci, kterou všickni vychvalují... Pište i Puchmajerovi, aby si v přehlídnutí pospíšil, aby brzy na světlo vyšla a trpaslíci oněměnali (sic!). Ty práce jejich jsou tak bídné . . .«

(Bez data): »O slovesnosti podruhé. Jen čtěte předmluvu, toť jest pejcha — neomylný člověk — a jaká urážka všem nynějším spisovatelům! Pak jaké pletichy!«

(Ze dne 3. listopadu 1822): »Odesílám Vám Kroka a Iphigenii s poděkováním. V Kroku str. 29. v Odpovědi zas hrubě na nás Jungmann doráží. Ten člověk si pokoje nedá, dokud na něho hodně nezasedneme. Nejlépe by bylo všecky jeho čmiraniny kriticky posouditi, tak jak skutečně jsou, aby viděl svět, co v něm vězí. Začátek jsem učinil. Posílám Vám to.

Příloha.

Kritika.

Göthova Iphigenia v Taurii,
přeložení S. K. Macháčka.

»Wir würden dieser Schülerarbeit gar nicht erwähnen, wenn sie der Meister nicht zum Kanon für seine Dichter aufgestellt hätte. Um diese Übersetzung bis zu Ende zu lesen, braucht man Hiobsgeduld, sie ist geist- und geschmacklos, voll Germanismen und Unrichtigkeiten . . .«

(Ze dne 17. listopadu 1822): »Nyní by zapotřebí bylo, aby Hlasatel vycházel, aby se doň odporné věci postaviti mohly. Jiný spis žádný tím se zanášeti nebude, neboť se všickni hrubosti pana výtečníka bojí. Ukáže-li se ale, jak slabá a prázdná hlava jest, všecky strachy přestanou a posměch následovati bude.«

Počátkové jsou také, jak jsme již ukázali, psáni takovým způsobem, že rozčilili nejen Nejedlého, nýbrž i jiné přízvučníky, a také přívržence časomíry (na př. Dom. Kinského) zarážolo příliš povýšené stanovisko Počátků. Starší básníci, k nimž náležela hlavně družina Puchmírovská, která byla dotud všeobecně uctívána, nazváni »šumaři«, Dobrovský, »patriarcha slovanský«, požívající pověsti světové, prohlášen odrodilým Slovanem (str. 51), studeným grammatikem (str. 99) a mluveno o něm jako »o nějakém nedouku a o jeho theorii jako o nálezu bezdůvodném a nerozumném« (Jos. Král).

Avšak krom toho autoři Počátků nepočínali si ani ve vývodech nestranně. Tak píše Král v L. F. z r. 1894, na str. 20: »Připomenutí zasluhuje, že přízvučné hexametry, uvedené jako odstrašující příklad, zase pocházejí od skladatelův. Daleko lepších přízvučných hexametrů byli by skladatelé v tehdejších plodech literárních sebrali hojnost. Ale oni si sami polemiku nemístně a neobjektivně usnadňují.«

Tuto úmyslnost a neobjektivnost vycítili také již za Nejedlého. Hněvkovský píše ve svých Zlomcích na str. 3—4: »Však dotčený spis nezdá se býti z vlastenské lásky zplozen; nachází se v něm tolik nepodstatných, urážlivých úsudků proti české literatuře, že i každý cizinec jí více spravedlnosti udělí, a že jen buď hlavní její nepřítel neb pravý nedouk o ní tak křivé rozsouzení vynésti mohl.«

Na str. 101 téhož spisu čteme: »Nemilé však jest opravdu s těmi se hádati, kteří spuntovními zákazy zavázaní i podstatným důvodům a pravdě na odpor se postaví.« I klidný Puchmajer v dopise Dobrovskému ze dne 30. ledna 1820 rozčileně, jak u něho nebývalo zvykem, nazývá Počátky »šíleným barbarstvím«: »... Ich begreife es gar nicht, wie die Sucht mit etwas Neuem angestochen zu kommen, Jungmann verleiten konnte, diese tolle Barbarei in die Welt zu schicken...«

Posléze sám Jungmann, kterého Dobrovský ještě r. 1823 (24./III.) v dopise k Lindemu charakterisoval pro podivné názory jeho mírným »erhitzter Kopf«, uznal pochybení Počátků v pojednání svém »Výměsky z prosodiky a metriky české« (Krok I, 2, str. 1 a n.): »Aniž Blahoslav v Počátcích básnictví (v Prešp. 1818) dosti opatrně nepokročil; onen (totiž Stach) tupil, koho neměl, tento nechválil, koho měl. Jaký div, že někteří z druhé strany (ku kteréž ostatně, ani jednoho mezi českými básníky není, kdo by poněkud nenáležel), lekajíce se ztráty zaslouženého básnířího věnce, jitřiti se počali a konečně bitvu domácí svedli v Zlomcích (v Pr. 1820).«

Mezi tyto »jitřící se básníře« náležel tedy i V. Nejedlý, který nad to nevražil na Jungmanna, jak již poukázáno, pro jeho nepřátelský poměr k bratru Janovi. Dokázali jsme také již výše v rozboru Bohyně, že Jungmann vlastně sám i mimo Počátky zavdal leccíms příčinu k nepříznivému líčení povahy své v Bohyni. Avšak jestliže omluvili jsme nešetrné útoky Nejedlého na Jungmanna velikým rozhořčením, tím snáze přehlédneme lidské slabosti Jungmannovy. Veliký Komenský měl své »Světlo v temnotách«, nesmrtelný Jungmann svoje »Nepředsudné mínění«. A časomíra byla vlastně příčinou všeho zla. Svedla Jungmanna a Šafaříka k nepředloženému výpadu na Dobrovského a na přívržence přízvuku a za napadené střelami útočníků první chystá se do boje básník Bohyně.

S této stránky, že více méně jasně obráží se v satiře Nejedlého smýšlení celé generace básnické, Bohyně má značný význam literárně historický. I jinak nese věrnou pečeť své doby. Oblíbeným spisovatelem byl tehdy francouzský básník Jean Pierre Claris de Florian (* 1755, † 1794), jehož nyní málo známé spisy zejména též Vojtěcha Nejedlého velmi zaujaly. Náš básník četl bezpochyby také ve Florianově překladu slavné dílo satirické Don Quijote de la Mancha. V tom Nejedlý našel svůj satirický vzor. Pohříchu napodobil, jak již bývá, ze slavného díla španělského jen to, co nejvíce v oči bije, ale nejmenší má vlastně cenu, totiž Quijotovu zaslepenost, ukvapenost a náchylnost k viděním. Nejedlý na jednom místě (III, 77—80) srovnává také svého hrdinu s Quijotem a nazývá Králíka dvakrát pánem z Manchy.

A i ve snách drhla
mistra z Manchy zloba (III, 94.)

Lidé s podivením patří
na schovance pana z Manchy ... (IV, 39.)

Ale z dobrých vlastností Quijotových, jakými jsou jeho statečnost, šlechetnost, velikomyslnost a j., Králík nemá ani jediné. Vůbec Králík není ideální Don Quijote, který chce romantickou minulost oživiti, bojovati pro právo a hájiti nevinnosti, nýbrž jen vrtkavý materialista, který hoví pouze svým choutkám. Jak vysoko nad ním stojí tedy i Sancho Panza, který snad byl předlohou pro Hrubce. Mimo Quijota také reminiscence z Ariostova Rolanda spolupůsobily při líčení některých výjevů. Celkem však zase jest to jen málo šťastné napodobení vnějších effektů. A také s Orlandem je Králík na jednom místě (IV, 44—45) srovnáván. Vůbec si Nejedlý libuje v komparacích, nezbytné dekoraci vážných i komických eposů, ale v tomto případě na ujmu satirické ráznosti, a někdy svoje podobenství až příliš široce (až i ve 4 strofách!) rozvádí. Nejčastěji předvádějí se tak historické, mythické nebo z klassických děl známé osoby (Napoleon Bonaparte I, 34—35, VI, 85, VII, 3, VII, 33, VII, 66; Blanchard I, 38—40; Garrick II, 30—31; Xerxes II, 38—39, III, 67—68; Filoktet II, 47—48; Filip Francouzský II, 64—65; Caesar III, 2, III, 7—8, V, 76—78, VII, 53; Pompeius III, 7—8, VII, 2; Achilles III, 10; Artaxerxes III, 15; Agamemnon III, 22; Augustus III, 29; Newton III, 38; Alexander III, 49; kalif Omar III, 50—52; Ajax III, 76; Don Quijote III, 77—80; Dido IV, 6; Kleopatra IV, 8; Helena IV, 23; Medea IV, 30—31; Orlando IV, 44—45; Jason V, 42—44; Cook V, 45; Eneáš V, 66; Antonius V, 76—78; Friedrich Veliký V, 81; Karel Švédský VI, 49—50; křižáci VI, 82—83; římští ševci za Hannibala VII, 25; Hannibal VII, 56; Rinaldo VII, 68; rytířové tmavé třídy VIII, 6; Cyrus VIII, 13—14; Machomet VIII, 30, VIII, 70; hrdí Římané VIII, 73—74; Macbeth VIII, 84; posvěcenci v Eleusině VIII, 32; Žižka VIII, 41; Marcus VIII, 46—47).

O nechvalně proslulých osobách historických byla již výše zmínka.

Mnohem svěžejší jsou přirovnání, vzatá ze života současného, v nichž uvádí se: Blanchard[1]) (v básni Blanšart) I, 38—40; šejdíř II,

[1]) Pierre Blanchard byl vzduchoplavec a známo je o něm, že 7. ledna 1785 přeletěl průplav La Manche u Calais. Jan Nejedlý v Hlasateli z r. 1807 na str. 132 n. píše o něm: »Mezi jezdci v větrních lodích pan Blanšard několik let zvláště slavného jména nabyl. Již teď přes 50krát v povětří letěl, jeho 32hý let jsem sám v Bruncvíku, 10 den měsíce srpna 1788, po poledni v 5 viděl. A musím se přiznati, že to bylo jedno z nejpěknějších divadel, která jsem kdy spatřil...« Vojtěch Nejedlý naráží snad v Bohyni na nepodařený nějaký pokus Blanchardův v Praze, neboť prvý vzlet balonu na české půdě

55—57; hudebník po pranici III, 69; herkyně IV, 9; babka nuzná sázející do karbanu V, 36—38; hrobař, právník VII, 3; milující dívka, vězný VII, 9; vévodové evropští VII, 16; namlouvalka módná VII, 34; Kubík po pranici VII, 54; pastýř, panna módná VII, 56; strojenka VII, 61—63; hokyně VIII, 10; nuzař kouzlem z bídy přenesený do paláce VIII, 53.

Hudebník jak při pranici
pod stůl pro bezpečnost leze,
s potěšením na štvanici
hledě, volá na vítěze:
»Užij teď své moci,
neodpouštěj otci
ani pěkné panně,
bez rozdílu v noci
sekej všecky haně!« (III, 69.)

Takto namlouvalka módná,
svého těla okrasami
plodíc pomatení škodná,
hraje s hochy opičkami,
okem chlapům káže,
vítězkyně váže
slouhy k vozu svému;
čest bdí, rozum káže
konec zmatku všemu; (VII, 34.)
posměch lidu tupícího,
krása vznešená se skrývá... (VII, 35.)

Jako Kubík po pranici
po krvavé sobě fouká,
sáhnuv hrdě na sklenici
po hospodě sem tam kouká,
zdali rváči smělí
do hospody čelí,
jak kůň po pokoji
cupá, že se bělí
den a nejdou k boji... (VII, 54.)

Jako hokyně se spíná,
pohaní-li někdo zboží,
na osobu zapomíná,
nedbá zápovědi boží,
hubou jak mlejn mele,
cestu k peklu stele
hromným kvítím pánu,
trolí nepřítele,
stíháť rána ránu. (VIII, 10.)

Je tu patrný vliv Hněvkovského Děvína, který Bohyně prozrazuje také v úmyslném místy snižování se k způsobu lidového

vůbec, který Blanchard uspořádal v pražské Stromovce 11. září 1791 při slavnosti před korunováním krále Leopolda II., naděje přečetných diváků v ničem nezklamal.

vyjadřování, jak již nasvědčují některá místa citovaná v obsahu (viz na př. v II. zp. 50—51 strofu).

Z celé básně vychází na jevo různost nálady básníkovy. Některá místa psána jsou s láskou, na př. líčení půvabů a čaromoci Dobrovinčiny (I, 5—8), příchod a uvítání Dobrovinky a jejího otce (I, 43—44), líčení Královinky (IV, 20—25), zábavy mládeže v jarní přírodě (VII, 41—49), produkce milostenek ve hradě (VIII, 56—57) i j., ale z většiny díla patrný jest chvat, s jakým básník pracoval. Nejedlý neměl s počátku ještě ani určitého plánu, myšlenky vznikaly mu teprve při skládání, rozčilení znovu a znovu se ho zmocňovalo a rostlo, a báseň čím dále, tím stávala se ostřejší.

Zdá se, že ani Časomíra neměla od počátku přesně vymezenou roli. Skoro až do konce pokládáme ji za vlastní dceru Králíkovu přes to, že pro změnu a snad i pro verš a rým nazývá se hypokoristickými jmeny též milenkou (II, 26 i j.), milkem (II, 29, 35 i j.), milostenkou (II, 3, III, 39, 64), ba i budoucí ženkou (!) (Má jsi měla býti ženka II, 3), ale teprve na samém konci básně se dovídáme, že vlastní otec Časomíry t. j. Rosa jest již duch, který volá na Králíka (VIII, 91):

»Proč mnes, dráči, na cti zloupil,
odjav vlastní dceru otci?«

a že tedy Časomíra byla jako uloupená od Králíka adoptována. Ale jak si pak vysvětlíme, že dcera na otce, okouzleného půvaby Královinčinými, žárlí, a že ho, když jí hned neopatří ženicha, dokonce i bije? I v tom je rozpor, že později, když Králík zjevně se koří Bručně a Větrolince, Cmírka, ač bychom toho očekávali podle analogického případu s Královinkou, nezuří, nýbrž jen v koutě želí klesající přízně. V tomto případě ovšem nejde již o nebezpečnou sokyni, nýbrž o bytosti, které s Králikem nadržují i jeho dceři a Umce a vlastně k vůli dceři oblibují si Králíka — ale jak se to srovnává s jednotou básně? Ani názvy nejsou od počátku ustáleny. Na počátku mluví se hlavně jen o dceři Králíkově nebo — to řidčeji — o Časomíře, teprve v 8. strofě IV. zpěvu poprvé se vyskýtá jméno Cmírka a v 29. strofě VII. zp. Cmíralka.

Zosobněná Musa Králíkova »babka rusá« vystupuje teprve v V. zpěvu a odtud pak jej již stále provází jako »matka« nebo »Umka«. Patrně připadl na ni básník průběhem práce. A i jiné nesrovnalosti, avšak již podřízeného druhu, objevují se v básni.

Rozuzlení jest podle toho teprve neočekávané. Na podnět Vtipův chýlí se báseň ke konci. Již Vtip, o němž dosud nebylo řeči a kterým básník míní vlastní vynalézavý důvtip, vyskytuje se tu z čista jasna jako pravý deus ex machina. Ale největší překvapení teprve následuje. Za hromu a blesku, za střídání

tmy a světelných effektů, za hrůzy a zmatku zjeví se duch pravého otce Časomíry a vyčte Králíkovi literární krádež. Tedy největší trumf zůstal na konec, či vlastně lépe řečeno, básník teprve asi na konci na něj připadl. Ale čtenář, kterému utkvěl v paměti »ploditel Časomíry« z předcházejících zpěvů, vrtí hlavou nad nenadálým obratem a zakončením.

Nicméně všecko na Nejedlého satiře špatné přece není. Již způsob, jakým zobrazoval vlastní svoje názory o nevhodnosti časomíry pro český jazyk, je celkem vtipný. Citoval jsem v obsahu schválně i taková místa, kde básník allegoricky naznačuje, jaké by časomíra »na Parnase českém prováděla rejdy«. Vůbec projevují ta místa básně, v nichž se allegoricky projednávají stinné stránky časomíry a která tak odpovídají na theoretické vývody Počátků — mimo všeobecně tehdy rozšířené mínění o přípustnosti časomíry k textům zpěvným — celkem zdravé názory básníkovy o české prosodii. Pozoruhodné je, že v líčení symposia u Bručny a Větrolinky hlásí se ke slovu i bývalý theoretický anakreontik. Některá místa mají zdařilý humor, kterého se básník nejčastěji dodělává ironií a sarkasmem nebo účinným kontrastem; ale není všecko vtip, co básník zaň pokládal. Za to nyní na nás leccos působí komikou bezděčnou.

Vtipná jsou též místa, kde Králík paroduje jednotlivé věty nebo slova z Počátků, vkládaje je na příhodná místa ve své básni. Tak v šestém listu Počátků začínají 4 odstavce za sebou touž větou: »Čas tomu, čas svrchovaný...«, a slova ta, přizpůsobená verši přízvučnému: »Čas jest, ach, čas svrchovaný...« položil Nejedlý na začátek 5 strof (4, 13, 15, 16, 28) zpěvu I. Na str. 70—74 otištěn jest v Počátcích časoměrný překlad Elegie,[1]) která začíná slovy »Žel po Adonu upím, spanilý, ach, zesnul Adonis...« Tato slova Nejedlý na 3 místech paroduje. V II. zpěvu, 26. strofě Králík naříká: »Ach žel, po milence úpím!« V VIII. zp., 18. strofě Cmírka běduje: »Ach žel, po Králíku úpím!« V VIII. zp., 60. str. Cmírka se před hosty produkuje zpívajíc: »Ach žel, po Adonu úpím!"

Na str. 100 čteme v Počátcích: »Avšak našincové na to tak nedbají, až — k hanbě jejich — i samy národní písně je tolikou libozvučností předčí, že by jim za dokonalý mustr sloužiti mohly. Ukaž mi, příteli, jen dvě taková místa v celé nynější poesii české, jaké jest u př. toto:

---

[1]) Přízvučný překlad od pseudonyma Slavína otištěn byl v Hlasateli z r. 1807 na str. 572 pod titulem »Bionovo naříkání nad Adonisem« a začíná: »Vzej, ó zpěve, v truchlém pění, žalostivě nyní vzej! Ach, jižť Adonisa není! O jeho teď smrti pěj!...« Byla v tom tedy úmyslnost autorů Počátků, že předložili ke srovnání překlad svůj. Proto si ho Nejedlý tak všímá, kdežto jiných básní z Počátků tímto způsobem v posměch neuvádí.

»Néni tu, néni tu, co by mne těšilo!
Néni tu, néni tu, co mne těší!
Co mne těšívalo, to pryč uplynulo;
néni tu, néni tu, co mne těší.«

Anebo: »Žežhulenka kuká na buku v lesi:
Ozvi se, milenko, ozvi se, kde si?
Tys děvečka ta má milá;
Tys mi mé srdce ranila,
ale ne jiná.«

Nejedlý posmívá se Počátkům, vkládaje parodii na tyto dvě písně v ústa zpívající Cmírky: »Žežulička kuká v lesi po svém drahém potěšení: ‚Ozvi se, mé srdce, kde jsi?‘ Není ho tu, není není.« Na to pokračuje Nejedlý: »Hned se děti cení: ‚Drahé potěšení, ozvi nám se, kde jsi.‘ Není ho tu, není, zašel k kancům v lesy.« (V, 53). Velkou práci v provádění dobré myšlenky básník ovšem si nedával.

Na několika místech básník vystupuje sám svou osobou (I, 1—4, V, 7, VI, 70, VIII, 25—27) buď ironisuje nebo v posměch uváděje charakteristické výpovědi Počátků, což ostatně činí rád i ve vypravování zdánlivě objektivním. Nejzajímavější jest místo, kde si tropí posměch z této básnické otázky Počátků: (str. 85) »Proč Poláci, Rusové a Srbové časomíry hledají, proč Uhři, kterýchžto jazyk mezi nynějšími k časomíře snad nejschopnější jest, jen od nedávna jí a to ještě ne napořád užívají?«

Nejedlý: Však král po královsku kráčej
s trůnu slávy do propasti,
krásná dcero, slušně sláčej
korunu a modlu vlasti!
Srdce vyndám z těla,
hlavu, co zde bděla,
utnu jednou ranou,
by se v Rusích stkvěla
s tebou vnadnou pannou. (VIII, 25.)

Srdce vyšlem ku Polanům,
bezhlavé a bezsrdečné
tělo vpravme ku Slovanům
v Uhřích k poctě nekonečné;
Čechy nejsou hodné,
aby krásy svodné
ukrývaly v lůnu,
tadyť bručí škodné
vosy jeho trůnu. (VIII, 26.)

Méně šťastný byl nápad básníkův napodobiti tu a tam nejasný někdy sloh Počátků a zejména formu jejich těžko srozumitelných básní. Jest to ovšem vada Počátků, již vytkl také Hněvkovský stěžuje si, že »mnozí čím zatměleji píší, tím sloh za vznešenější drží« a kterou J. Král vysvětlil takto: »Zdá se,

že tuto, jako jinde, lesklá frase nahrazuje jasnost myšlenky, že skladatelé vyjádřili se proto tak nejasně, že nejasný byl i jich názor o věci samé.« Nejedlý zúmyslně rovněž »zatemnil« některá místa své Bohyně napodobě tak »vznešenost, již se (autorové Počátků) bezpochyby z Longina naučili, tak tmavou, že jí žádný neporozumí.« (Uvedení.) Ale málokdo asi vycítí, že Nejedlý temnými místy napodobí nejasný sloh Počátků. Taková místa spíše čtenáře odpudí než zabaví, a každý bude je klásti na vrub básníkovi, který — mimochodem řečeno — někdy sám upadá v podobnou chybu, trhaje slova k sobě náležející pro rým hezky daleko od sebe a dopouštěje se někdy dosti násilných přechodův. . . .

Uvážíme-li všecko, co bylo výše o básni pověděno, nedivíme se, že báseň tiskem nevyšla. Byly dvě hlavní překážky. Báseň dotýkala se nadmíru nešetrně vynikajícího a vážného spisovatele, a rozvážní i z odpůrců Jungmannových jistě zrazovali básníka od vydání v takové formě, v jaké ji nyní máme před sebou; a mimo to byla příliš rozvláčná. Dokáži, že zejména prvý důvod rozhodl o existenci Nejedlého satiry. Byli to dva dobří známí básníkovi, kteří Bohyni čtli a jimž vydána na milost a nemilost: Hněvkovský a bratr Vojtěchův Jan. Puchmajera, tehdy již těžce nemocného, Nejedlý ze šetrnosti asi na radu nebral. Hněvkovský sám nebyl povahy výbojné, o čemž svědčí mírný celkem tón jeho Zlomků, hlavně slova (str. 100): »Napomínáte mne, že se od cíle daleko vzdaluji, že odpůrcovo uvážení Rozovy prosodie postranní věc jest a že jeho hlavní cíl satyrou je utrháním vše literární snažení Čechů pošlapati: o tom že větší díl knihy jedná; abych stejné zbraně použil. Mně dobro vlasti na srdci leží a každá nepodstatná urážka padá na urazitele zpět sama.« Mimo to Hněvkovský ve svých Zlomcích v té části, kde se ujímá české literatury, vzdává Jungmannovi, jakož i Šafaříkovi a Palackému všelikou chválu, z čehož vysvítá, že si odpůrců přízvuku nijak pohněvati nechtěl. Za to však [illegible] jistě asi pozastavoval se nad příliš urážlivým obsahem Bohyně. Jinak se mu asi Bohyně líbila, poněvadž píše o Nejedlém v Zlomcích, »že jeho (t. Nejedlého) satirické básně jsou [illegible]

A bratr básníkův Jan? Ten by jistě si byl přál, aby jeho odpůrce hodně byl pokořen a zesměšněn, ale přes to Bohyně do tisku nedal, ač jen na něm záleželo, aby vyšla. Píše o tom Vojtěch Nejedlý Hněvkovskému (dopis bez data, ale jisto jest, že pochází z doby, než vyšly Zlomky): »Sedláček [illegible], abych mu dal satiru Bohyni, že ji dá v Plzni vytisknouti a hned 100 exemplářů do Uher pošle. Já jsem odpověděl, což také pravda, že exemplář nemám a nechť bratr s tím dělá, co chce. Může býti, že snad páni vědouce o ní tím způsobem by ji dostati a zmařiti chtěli. Jen dělejte s svými listy a je i básně dejte tisknouti . . .«

Nebylo mi lze z dopisů zjistiti, proč Jan nedal Bohyni tisknouti, ale patrně také se vším v básni nesouhlasil, neboť Vojtěch Nejedlý se rozhodl, že báseň předělá. První recense Bohyně, básně v osmi zpěvích, dána byla do censury 4. května 1819 a 13. května k tisku povolena, druhá recense Bohyně, básně v šesti zpěvích, dána do censury 7. září 1819. Z této druhé recense zachoval se nám však pouze obsah I. zpěvu, sestavený básníkem, a mimo něj z I. zpěvu 26 strof, odpovídajících 36 strofám I. zpěvu originálu. Již z tohoto poměru vysvítá, jak si básník počínal, že totiž hodně škrtal, a srovnáme-li i jednotlivé strofy, shledáme, že také satira je mnohem mírnější. Citoval jsem v obsahu 1. strofu. Takto zní táž strofa v nové úpravě:

Dnes si budu o hlubokých
zákonnících vyzpěvovat,
neznámými do vysokých
snů se lety pozdvihovat,
v chrám se tříti slávy,
kdežto mezi pávy
bohyně se nová,
ozbrojená právy,
k věčné poctě chová.

Následující 3 strofy I. recense jsou úplně vypuštěny a přijata až 5. strofa, opěvující příchod půvabné Dobrovinky; rovněž 6., 7., 8. strofa přejaty jsou doslova. 9. je pozměněna, zejména místo »sobíka« položen »Králík« a stažen do ní zcela mírnými slovy celý monolog Králíkův ze strof 10. a 11. Strofy 12., 13., 14., 15. přejaty a jen jediné slovo (»vyhřměv« místo »praviv« na začátku strofy 12.) zaměněno; 16. vypuštěna, 17.—22. přejaty beze změny, 23., 24. (srovnání s Catilinou!) vypuštěny, 25.—27. přejaty (I: I zde — II: I hned), 28., 29. vypuštěny, 30.—36. pojaty beze změny.

Tedy výtky zněly: rozvláčná a příliš ostrá. Jak si básník dále počínal, zejména zdali také něco ve prospěch přízvuku přibásnil, nedá se na ten čas zjistiti.

Ani tato druhá recense nevyšla tiskem. Patrně nechvátal Jan Nejedlý ani tentokrát s vydáním bratrovy satiry a tak Zlomky předstihly Bohyni. Můžeme bezpečně souditi, že Hněvkovského obrana přízvuku proti Počátkům oddálila báseň, mající stejný původ. Nejedlého aspoň obsah Zlomků nadchl;[1]) píšeť dne 23. srpna 1820 Hněvkovskému: »S dychtivostí jsem se uchopil a hned Zlomky četl; již jsem 4 listy zběžně přečetl; sloh i všecko v nich výborné jest, až vše přečtu, víc psáti budu.«

[1]) Viz též dopis ze dne 10. července 1819, na str. 73.

Byl patrně obranou na čas upokojen. Záhy pak poznal, že vystoupiti proti Jungmannovi nebylo by již radno. Po smrti Puchmajerově bývalí jeho druhové rychle pozbývali čtenářů i obdivovatelů, kdežto Jungmann stále rostl a nabýval většího a většího vlivu. Štěpničkovi, který se ohlásil ještě mezi r. 1821 svým Drvovozem v Čechoslavu, na konci téhož roku útok z Dobroslava již se nezdařil. Jungmann, jak již výše pověděno, arch v Dobroslavu již otištěný, zaplativ jej, kázal vytrhnouti a zničiti. O tom se dověděl také Vojtěch Nejedlý, a to od Hněvkovského, který mu patrně opis Štěpničkovy satiry poslal, neboť V. Nejedlý píše 7. prosince 1821 Hněvkovskému: »Za spis Štěpničkův Vám děkuji, co nejmírněji psán jest. Jungmann se bojí zahanbení a neskonalé porážky — protož ty pletichy.«

Z toho asi Nejedlý soudil, když i nejmírněji psaný spis Štěpničkův stihl osud tak neblahý, že by se svou Bohyní teprve nepochodil. Roku 1822 V. Nejedlý neměl již ani naděje, že opožděnou kritiku o Zlomcích, patrně odpověď na Jungmannovu kritiku v Kroku r. 1821, přijmou někde v českých listech. Píše Hněvkovskému: »Odesílám Vám kritiku o Zlomcích, však německy; v češtině by ji žádný nevzal, a kdyby i vzal, do málo rukou by se dostala. Nejlépe by bylo, aby se do Schenfeldských dala novin jakožto začátek budoucích kritik na Ztracený ráj.«

Za takových okolností obě recense Bohyně ležely dobře ukryty; starší u V. Nejedlého v Mirošově, mladší snad u J. Nejedlého v Praze. O dalších osudech obou dovídáme se od Rybičky v Předních křisitelích v Poznámkách k životopisu Jana Nejedlého na str. 157—8. »Nedlouho před svou smrtí odevzdal ji V. Nejedlý s jinými rukopisy p. K. Havlíkovi s tím připomenutím, aby ji buďto spálil, aneb svým časem do Musea Českého odevzdal. Pan Havlík zapůjčil později rukopis ten † řediteli V. Zelenému, aby sobě z něho nějakou část, jež vyjíti měla v »Národní bibliothece«, přepsal, rukopis pak do Č. Musea odevzdal. Kterak V. Zelený u věci té se zachoval, není nám známo.«

Ale později se toho Rybička dověděl. Píše o tom v Dodavcích na str. 420. ». . . připomínáme, že jsme se konečně po dlouhém doptávání a vyhledávání dověděli, že rukopis celou tu báseň o 6 zpěvích [1]) v sobě zavírající odevzdán byl před několika málo lety, tuším p. J. B. Malým, do archivu Národního Musea Českého, kdež až po tu chvíli pozůstává.«

Rukopis chová se v museu pod značkou V F 8.

A dále Rybička pokračuje na str. 158: »My jsme dostali roku 1876 toliko část prvního zpěvu básně té od dědiců V. Nejedlého k nahlédnutí a sdělujeme tuto obsah jeho s čtenářstvem,

---

[1]) Má býti »o 8 zpěvích«.

aby mohlo vyrozuměti, jakým asi způsobem básník úkol svůj chtěl provésti.«

Následuje obsah I. zpěvu, který je doslova přepsán z druhé recense Bohyně. Měl tedy Rybička jen ten zlomek druhé recense v rukou, který se chová v Museu pod značkou III F 41. Již r. 1876 velká většina básně chyběla. Kdo ji asi zmařil? Neměl v tom prsty zase některý z časoměrníků?

Víme, že opis prvních dvou zpěvů Vojtěch Nejedlý poslal již r. 1818 svému bratrovi a také jeden list z tohoto opisu se zachoval. Jest omylem všit do úplného svazku první úpravy za str. 32. List ten, na němž napsána jest 32.—35. strofa II. zpěvu, činí jen dvanáctinu archu, kdežto kniha sama je svazek osmerkový. Zlomek ten, ačkoli to nejsou počáteční verše, má nadpis Nová Bohyně, který se shoduje s původním názvem básně uvedeným v dopise ze dne 28. prosince 1818.

Bohyně nebyla dosud obsahem svým dobře známa. Rybička se domnívá, že v ní »usiluje skladatel způsobem satiricko-allegorickým prosodii přízvučnou naproti časomíře hájiti a přednosti a krásy, kterými onano nad tuto vyniká, na oči vystaviti.« Podobného mínění byl asi též Zelený, když chtěl Bohyni aspoň z části otisknouti v Národní bibliothece. Ale poznav obsah, upustil asi od toho. Roku 1880 J. Malý četl na přednášce Král. učené společnosti některá místa z této básně. Ale tiskem báseň nevyšla. Dokud nebylo náležitě objasněno stanovisko Jungmannovo ve sporu o českou prosodii, Bohyně byla pokládána za hanopis, který by asi nejhorší světlo vrhal na autora samého. Tenkráte hledělo se na báseň jako na hrubý výpad proti nebezpečnému soku básníkova bratra; dnes pohlížíme na ni jako na nkvapený plán protiútočný, který na štěstí nebyl proveden. Bohyně má neutěšený sice, ale velmi poučný a zajímavý obsah a jest pozoruhodným pramenem k poznání českého literárního života »za ranních červánků«. Pro tuto přednost jistě zasluhuje býti otištěna.

Úvahy.

Ronald M. Burrows: **The discoveries in Crete and their bearing on the history of ancient civilisation.** Str. XVI a 244 se 3 tab. V Londýně 1907, John Murray. Za 5 sh.

Počátek řeckých dějin má dnes jiný vzhled než na konci minulého století. Výkopy na různých místech aegejské oblasti, v Kretě, ve Fylakopi na Melu, na ostatních ostrovech a ve vlastním Řecku (v Thessalii, Orchomenu a v Argu) přidaly novou,

bohatou kapitolu. Je třeba mluviti nyní nejprve o kultuře, kterou Řekové při svém příchodu do pozdějšího domova svého v oblasti aegejské nalezli, a o jejím vztahu k Řekům. Do té doby ukazovala nejstarší stopy dějinné první vrstva hissarlická a hroby kykladské. Dle řídkých nálezů kovových bylo patrno, že máme před sebou přechod z kamenné doby v dobu bronzovou. Potom přišly Mykeny a Tiryns s kulturou daleko vyspělejší. Ale neuplynulo ani deset let a ukázalo se, že obraz, který podle objevů Schliemannových byl vykreslen o nejstarší době řeckých dějin, je v lecčems podstatném nesprávný a neúplný; bylť sestrojen předčasně ze skrovného, nepostačitelného materiálu. Vedle nového prozkoumávání půdy řecké a ostrovní leccos osvětlila i předhistorická archaeologie evropská a badání o dějinách národů východních. Ale ačkoliv nyní máme materiálu po ruce o mnoho více, přece dosud není možno odpověděti uspokojivě k leckterým otázkám, zejména ethnografickým. Za to však vidíme již nyní celkem dobře postup jednotlivých fásí vývoje jakož i hlavní složky jeho. Knosos je zde na prvním místě i co do stáří i co do bohatosti zpráv, jež nám podal. Jeho 7—8metrová neolithická vrstva je nejstarší ukázkou života v aegejské oblasti, jeho dějiny, obsahující celou dobu bronzovou od začátku až do konce, do příchodu Dorů a zavedení železa, doplnily teprve obsah dosavadní »mykenské« doby a daly jí pravý smysl. Nyní vidíme, že vedle mykenských sídel v Řecku a před nimi kvetl na Kretě svěží a vyspělý život, doba »minojská«. To, co vydaly hroby mykenské, náleží teprve do druhé, poslední půlky minojské, totiž bronzové doby kretské. Možná, že příští výkopy objeví stopy stejně ranné i na jiných místech na Kykladách i ve vlastním Řecku, jak ukazují výsledky v Orchomenu a v Sesklu a Dimini v Thessalii Pro dnešek podává nám Kreta v Knosu, Faistu, v Hag. Triada, Palaikastru, Zakru, Gurnii, Vasiliki a na j. m. nejhojnější materiál pro dobu bronzovou. Vedle Krety je důležito Fylakopi na Melu se svou osadou neolithickou a třemi městy z doby bronzové, vystavěnými nad sebou jako v Hissarliku. I zde lze sledovati vývoj od počátku doby bronzové až do stěhování řeckých kmenů v posledních stoletích druhého tisíciletí; je to typický příklad, jak se vyvíjel život na Kykladách, tím důležitější, že Fylakopi a Melos pro svůj obsidiánový monopol zbohatly a držely se na předním místě mezi Kykladami, dokud trval obchod s výrobky obsidiánovými (noži, břitvami, šípy a j.). Poněvadž veškeren obsidián v oblasti aegejské pochází z Melu, a nástroje obsidiánové se vyskytují v neolithické vrstvě v Knosu, která je starší než nejrannější skříňkové hroby kykladské, i v předdynastických hrobech egyptských, podaly nám poslední výkopy takto nezvratný důkaz o tom, že obchodní styky v moři aegejském, libyjském a ionském datují se nejpozději z počátku čtvrtého tisíciletí př. Kr.

Arci o otázkách ethnografických nelze podnes mluviti s určitostí. Jen to lze říci, že kultura kretská jest domorodá a že také kultura kykladská a mykenská jest domorodá a, jak myslím, neindoevropská, jenom že s větším příměskem severním, »arijským«. Než budou rozluštěny značky kretských popsaných desk, budou všechny pokusy o to, připsati kulturu tu některému určitému kmeni, nutně jen hypothesou: musejíť vycházeti jednak ze zpráv řeckých spisovatelů, o mnoho pozdějších, Homera, Herodota a j. — a zde opět není shody o tom, co v nich jest skutečnou tradicí a co poetickou fikcí nebo pozdější konstrukcí — jednak z několika zpráv egyptských, jež počínají od stol. XV. (desky tel-elamarnské a j.). Avšak ani jediné ztotožnění jmen cizích národů, vyskytujících se ve zprávách těch, se jmény řeckými není uznáno obecně.

Kretské výkopy nejsou dnes ještě ukončeny. V Knosu po šestileté práci nastala přestávka z příčin vnějších, hlavně finančních. Bude jistě trvati ještě několik let než bude práce ukončena nadobro a než bude předloženo veřejnosti konečné zpracování všeho materiálu. Ale už dnes je slušno bez obalu uznati, že Kreta měla se svými výkopci veskrz štěstí i v Knosu a Palaikastru, Zakru, Praisu a Diktě (Angličané) i ve Faistu a Hag. Triada (Italové) i v Gurnii a Kavusi (Američanka miss Boyd). Rozhledem, přípravou, akribií, methodou vynikají tentokrát Angličané s Evansem a Mackenziem v čele, ačkoliv i zprávy italské v Monumenti antichi a v Rendiconti dei Lyncei, i americké v Americ. Journal of archaeology zasluhují veškeré chvály. Toto horlivé a chvályhodné uveřejňování každoročních zpráv o postupu prací, jakož je nevyhnutelno k orientaci spolubadatelů, má také arci vadu, jež leží ve věci samé: mínění, pronesená na př. před rokem, postupem prací nutně se opravují nebo odvolávají, a tím jest pro všechny, kdo výkopné práce se neúčastnili přímo, užití dočasných těchto zpráv věcí nesnadnou. Přestávky, která nyní nastala, užil tudíž Burrows k tomu, aby se pokusil o celkový přehled a úhrnné ocenění kretské látky. Není to soustavné historické zpracování. Ve dvanácti kapitolách hledí odpověděti ke dvěma hlavním záhadám o chronologickém a ethnografickém určení nejstarších objevených zbytků.

Jak známo, nazývá Evans celý bronzový věk kretský dobou minojskou. Pojmenování to, jež není arci nejšťastnější, zvolil proto, že je ethnograficky neutrální a nezávazné. Angličané, Američané, Italové je přijali, Němci (Dörpfeld, Reisch) nemístně se mu vzpírají. Celou bronzovou dobu kretskou obsahující nejméně 2500 let (asi od 3500 př. Kr., dle Evanse od 4000 př. Kr., až do 1000 př. Kr.) dělí Evans ve tři hlavní období: rannou, střední a pozdní dobu minojskou (= RM, SM, PM). V každé z těchto tří period lze podle něho opět uznati tři stupně, zřetelně od sebe se lišící,

takže máme v Knosu celkem devět časových vrstev, kromě vrstvy neolithické. Nejstarší skříňkové hroby kykladské, první vrstvu hissarlickou, počátek ranné doby minojské a dynastické doby v Egyptě klade Evans do stejné řady.

Poněvadž mezi Kretou a Egyptem byly obchodní styky od doby neolithické, nepřekvapilo, že nalezeny egyptské předměty na Kretě a kretské nádoby v Egyptě za různých období. Tyto ukázky vzájemného styku mezi Egyptem a Kretou byly pokládány dosud, právem, za nejlepší pomůcku k chronologickému určení celé minojské vzdělanosti, jakož vůbec chronologie egyptská, zbudovaná Brugschem a Lepsiem ze zpráv Manethonových, zdála se až dosud věcí pevnou a hotovou. Počátek dynastické doby kladen kolem roku 4000 př. Kr. a toho přidržel se také Evans. Ale poslední léta způsobila převrat také v egyptské chronologii. Nové objevy (palermský kámen, turinský papyrus) a nová methoda datování pomocí astronomických výpočtů, cyklů Sothiových či Siriových, přiměly »berlínskou školu« s Ed. Meyerem v čele k tomu, že se zřekla dosavadní base chronologické, údajů Manethonových, ukazujíc na jejich nemožnost a nespolehlivost. (Viz také Breasted, History of Egypt 1906, str. 22) Podle nové methody klade berlínská škola (a s ní přední egyptolog americký Breasted) počátek dynastické periody o 600 let níže, na r. 3400 př. Kr., dynastii XII. na 2000—1788 př. Kr. a dynastii XVIII. na 1580 př. Kr., takže mezera mezi dynastií XII. a XVIII. činila by proti dřívějším údajům (985) o mnoho méně, jenom 208 let. Tento nový směr dotýká se arci i chronologie kretské. Evansovi bylo by jednotlivé periody od začátku až do SM II, jež je současna s XVIII. dynastií, posunouti, t. j. zkrátiti celkem asi o 600 let. Jak patrno, nelze tudíž nyní na synchronismy s Egyptem tak spoléhati jako dříve. Nejistota chronologie egyptské objevuje se v plném světle, vidíme-li, že Petrie, vycházeje z týchž předpokladů jako berlínská škola, totiž z nedůvěry ke zprávám Manethonovým a z dat astronomických, klade dobu dynastickou o celý cyklus Siriův, totiž o 1460 let dříve než dosud se dělo, takže počátek dějin egyptských připadá dle něho na 5521 př. Kr. a mezera mezi XII. a XVIII. dynastií činí 1666 let. Už z této stručné zprávy vidí čtenář, jak je nesnadno nyní odvolávati se pro doby starší než je XVIII. dynastie, na chronologii egyptskou. Kapitoly od IV.—VII., kde Burrows z tohoto nového hlediska probírá a kritisuje datování Evansovo, jsou proto nejcennější částí knihy, protože skutečně přispívají ku správnějšímu pochopení otázky o chronologickém určení a zařadění dějin egyptských i zbytků kultury v oblasti aegejské.

Je-li nám dosavadní chronologie egyptská vůdcem tak málo spolehlivým, nezbývá než hledati pomoci u kriterií vnitřních. Jediná stránka života, kterou v starém Egyptě i na Kretě známe

podrobněji, jest umění. Burrows uvádí dvě přední autority Wallise a Bissinga, kteří soudí, že mezi uměním XII. a XVIII. dynastie není valných jakostných rozdílů a že není mezi nimi tudíž ani dlouhé mezery časové. To by arci svědčilo, vedle jiných důvodů, na prospěch datování berlínského. Vzdálenost 208 let jeví se tu daleko pravděpodobnější než Petriových 1666 let. Zbývá, aby se i umělecké památky kretské po té stránce vyšetřily. Ukáže se bezpochyby shoda s výsledky egyptskými. Neboť analogie ukazují, že proti dlouhé době přípravné trvává rozkvět dobu mnohem kratší. Pro mne důvody, jež uvedl Breasted (History of Egypt 1906) a Ed. Meyer (Aegyptische Chronologie 1904) jsou na ten čas přesvědčivější než datování staré nebo výpočet Petriův, i klonil bych se rozhodněji než Burrows k tomu, že je třeba přijmouti datování berlínské.

Druhá polovice knihy od kap. VIII. obírá se problémy ethnografickými a končí resignovaným přiznáním, že na ten čas nelze jmenovati některý národ jako původce. O všech otázkách, o nichž se tu mluví, zde zmiňovati se nelze. Burrows je dobře orientován a promyslil věc hodně zhluboka. Podává nový výklad slova labyrint, odvozuje jej od *λαύρα* (v *λαυρεῖον*) = *λάϝρα* = *λάβρα* = chodba, proti dřívějšímu výkladu od *λάβρυς* = dvojité sekery, známého na Kretě symbolu náboženského. Poněvadž nelze odloučiti od sebe etymologicky *λαβύρινθος* a *Ζεὺς Λαβρανδεύς* či *Λάβραυνδος*, pokládám starý výklad za lepší. Stejně myslím, že pravdu má Kretschmer se svou thesí, že koncovka *νθ* = *nd* je neindoevropská, proti Conwayovi i proti Solmsenovým námitkám v recensi Fickova spisu Griechische Ortsnamen (B. ph. Woch. 1906, str. 857). Neboť pravda bude tam, kam vede nejen důkaz filologický, nýbrž i všechny jiné úvahy. A ty přímo vesměs nutí k závěru, že v oblasti aegejské domovem byla původně jiný kmen než indoevropský.

Burrows řeší také zajímavou otázku o poměru Krety a aegejské kultury vůbec k neolithické době na severu od aegejského moře. V trojúhelníku, jehož vrchol leží v aegejském moři a jehož základna se táhne od Kijeva až do sev. Čech v délce asi 900 mil, vyskýtá se leckde (v Lengyelu, Butmíru, Petreně) neolithická keramika, podobná keramice aegejské, ale vyspělejších tvarů i ornamentace. Na Kretě lze neolithickému zboží z Petreny v Bessarabii stavěti po bok teprve keramiku z pokročilejší doby bronzové (RM III.). V jakém vztahu jest tedy aegejská keramika k této jihoruské, srbské a uherské keramice? Burrows probírá všechny tři pronesené hypothesy, a to Wossinského, jenž odvozuje středoevropskou keramiku z jihu, účinkem obchodních styků; Schmidtovu a Sternovu, kteří naopak věří stěhování ze severu na jih, a posléze Hoernesovu, dle níž jde zde o parallelní vývoj plemene původně totožného, jehož některá část z původního domova u Středozemního moře se dostala až do jižního Ruska.

Burrows rozhoduje se pro Hoernesa, dle mého soudu neprávem. Hoernesova theorie byla by pravdě nejpodobnější, kdyby nebylo praehistorie evropské. Ale ta je tomu docela na odpor. Zde Burrows není dosti informován. Ta otázka se musí řešiti nutně v rámci evropské praehistorie. Výsledky, k nimž dospěl Sophus Müller, nebude lze zvrátiti ani přes opposici Muchovu (Mitth. d. anthropol. Gesell. 36, 1906, str. 57—71). Základní fakt jest, že kultura se šířila z jihu na západ a na sever a že neolithická doba na severu trvá o mnoho déle než na jihu. Výsledky Müllerovy zůstaly Burrowsovi patrně neznámy, protože se o nich nezmiňuje při rozboru hypothesy Wossinského, která je v podstatě táž. To je v pěkné knize Burrowsově jediný vážnější nedostatek.

I to lze posléze vytknouti, že o výkopech v Orchomenu — patrně opomenutím — není žádné zmínky, a že odmítavé stanovisko proti Langově theorii homerské je neopatrné. V této otázce musí býti suprema lex věděti, co tehda bylo možné nejen jazykově, nýbrž vůbec. Tedy filologie sama homerské otázky nerozhodne. *E. Peroutka.*

Ed. Meyer: **Humanistische und geschichtliche Bildung.** Vortrag. V Berlíně 1907 u Weidmannů. Str. 41. Za 60 pf.

Známý berlínský učenec Ed. Meyer měl koncem listopadu m. r. ve spolku přátel humanistického gymnasia přednášku, která nyní vyšla tiskem. Všichni naši filologové a historikové měli by si ji důkladně pročíst a promyslit. Těch několik stránek jest nejvážnější a nejhlubší obrana gymnasia, již až dosud jsem četl.

Boj o střední školu je zde pojat v souvislosti universálně historické. Problém nejlepší výchovy mládeže byl řešen a rozřešen již v V. stol. př. Kr. v Athenách. Smysl boje mezi sofisty a Sokratem jest, že sofisté představují zásadu praktického »všeobecného« vzdělání, kdežto Sokrates označuje jako jedině správný cíl výchovy hledání pravdy, buzení vědeckého ducha. Z onoho sporu tehdejšího zrodila se evropská věda. Od té doby tyto dva spory ve výchově mládeže spolu zápolí, a to nejen v Athenách, ale i za dnešní doby u nás. I dnešní střední škola, máme-li ji správně posuzovati, má dvojí úkol, předně, aby podávala jistou míru všeobecného vzdělání, a za druhé, aby naučila žáky vědecky pracovati a tím pěstila v nich ducha pravdy. Toto druhé jest a musí zůstati hlavním úkolem střední školy. Meyer překrásně ukazuje, jak ve starověku nabývá čím dále tím více převahy »všeobecné vzdělání«, onen praktický směr sofistů, jak široké obecenstvo spokojuje se chrestomathiemi a kompendiemi, pořád kratšími a povrchnějšími, a jak se blíží neúprosný úpadek stejnou měrou, s kterou upadá smysl pro velké otázky životní, pro hledání pravdy, pro theoretickou práci vědeckou.

Má-li se dosáhnouti předního cíle střední školy, totiž přípravy vědecké, nesmí se žádati, aby škola informovala žáka o všem všudy na světě, aby mu pověděla ze všeho něco. Škola musí přestati na několika oborech a těmi má se obírati důkladně, t. j. vědecky. Toto obmezení na několik hlavních oborů je nezbytné. Latina a řečtina v tom výběru gymnasijního učiva mají pevné a oprávněné místo, ba činí přednost gymnasia před ostatními školami jako nenahraditelné učivo historické. Krásným a přesvědčivým způsobem mluví Meyer o významu a podstatě historie, o jejím pravém užitku, o jejím poměru k ostatním vědám, o důležitosti historického činu, o podstatě dějin politických a kulturních. Dějiny učí znáti člověka ve styku s člověkem, jako bytost společenskou, a to je pro život hlavní věcí. Celý obor historie nelze probírati stejně důkladně. Vedle dějin vlasti, které je nutno vykládati podrobně, má gymnasium vzácný materiál právě v dějinách starověkých. Zde může dáti do ruky žáku přímo prameny, uváděti jej podle chápavosti jeho do nejtěžších problémů historických a buditi v něm takto smysl pro pravdu nejúčinněji. Nad to starověké dějiny mají tu přednost, že jsou hotovým, uzavřeným celkem. Zde vidíme, jak historické řady probíhají od začátku až do konce. Jak nezbystřoval by se zrak žákův pro potřeby a boje i doby nynější?

Ke konci ukazuje Meyer důležitost historického poznání na německé sociální demokracii, straně, která bojuje, jak by se zdálo, především za hmotné cíle, která však právo na existenci svou zdůvodňovala historicky, a dovozuje na Nietzschovi, jehož význam odhaduje střízlivě a spravedlivě, jak historické poznání pomáhá správně oceňovati jednotlivé proudy a snahy doby naší.

Z úvahy Meyerovy mohl by býti u nás velký užitek. Klasičtí filologové by se přesvědčili, že i svou starou vědou dobře mohou sloužiti své době, historikové by poznali z kompetentní strany, k čemu dějiny starověku jsou na světě, a odpůrci gymnasia měli by pěknou příležitost, aby se pokusili důvody Meyerovy vyvrátiti.

Em. Peroutka

K. Riezler: **Über Finanzen und Monopole im alten Griechenland.** V Berlíně 1907, Puttkammer & Mühlbrecht. Str. 98. Za 2·40 mk.

Hospodářský vývoj starověký byl do nedávna oborem, k němuž přihlíženo takřka jen v rámci t. zv. starožitností. Změna názorů o úkolech moderního dějepisectví nezůstala však ani tu bez vlivu. Badání přestává dosud ovšem jen na pracích průpravných; na celkové vystižení vývoje antického hospodářství nelze dosud pomýšleti. S tohoto stanoviska nutno hleděti i na spis Riezlerův; cílem jeho jest zpracovati v souborné studii materiál, uložený v druhé knize Pseudoaristotelovy Oikonomiky. Tím vzniklo roz-

dělení spisu ve dva oddíly. Prvý vykládá onu knihu Oikonomiky, jež v kap. II. podává bohatou sbírku hospodářských a finančních opatření, sahajících od Kypsela až k době Alexandra Velikého. Filologický výklad obmezen tu ovšem na minimum, hlavní zřetel obrácen k hospodářskému materiálu. Spisovatel pokládá onu kapitolu za výtah z větší sbírky, jež obsahovala doklady hospodářské politiky státní a vznikla záhy po smrti Alexandrově z účelů především praktických. Hlavně přihlíženo tu k řeckým městům jakožto celkům státním (πόλεις). Poněvadž dosavadní badání málo přihlíželo k hospodářskému vývoji řeckého města, učinil spisovatel právě tento problém předmětem druhé části pojednání svého.

Přibrav na pomoc i ostatní prameny, hlavně nápisné, podává tu Riezler především obraz finančnictví států hellenských podle hlavních jeho oborů, jež byly: státní statky, monopoly, opatřování obilí, půjčky, mincovnictví, daně, výtěžky z války a loupeží. Na tom však nepřestává, nýbrž pokouší se na základě tom nastíniti obrysy a průběh boje, jenž se rozvinul v Řecku mezi státní formou a vývojovou tendencí hospodářského života. Tuto část spisu pokládám za nejcennější a spolu nejzajímavější, i chci vytknouti hlavní myšlenky spisovatelovy.

Podmínky hospodářského rozvoje byly v Řecku velmi neutěšené. Hlavní vinu toho nesla státní forma velké většiny obcí, jež žádala na jednotlivci, by obětoval vše ideji státní. Stát (πόλις) jest jedinou možností a nositelem života hospodářského; proti němu jest občan i hospodářsky bezmocný. K tomu se druží princip homogenity vládnoucí společnosti, uzavřenost i relativní nepatrnost státu. Těmto poměrům odpovídá jedině stav hospodářské soběstačnosti, autarkie; nutně však musilo dojíti ke konfliktu, jakmile se změnily hospodářské základy společnosti, což se stalo řeckou kolonisací. Hospodářský život vybočil tak z rámce obce, pro niž zbývaly jen dvě možnosti, chtěla-li uchovat svou neodvislost: buď se uzavříti před cizím dovozem aneb si politicky opanovati území, od jehož produkce jest závislá. Přizpůsobení změněným poměrům odporovalo samé podstatě obce. Systém spolkový se také neosvědčil a osvědčiti nemohl; neboť touha po nadvládě byla mocnější než zájmy hospodářské. I nezbývalo než nastoupiti cestu druhou: podmaniti si území, na němž je obec hospodářsky závislá. Tím ovšem ocitá se vývoj na dráze, jež nutně vedla k hospodářské tyrannii a konečně k zničení všeho pokroku. K témuž konci spěl i politický a sociální vývoj Řecka; prvý znemožnil pokojné soužití obcí řeckých a neblaze končil i vývoj druhý. Mohutnící individualismus, jejž stát sám vypěstoval, vedl k odcizení státní myšlence a zrušil parallelismus zájmů obce a občanstva. Odtud časté převraty a stálé války, jež ochromují produktivní síly státu a zaviňují stálou tíseň finanční. To jest situace, v niž nás uvádí spisek Pseudoaristotelův. Opatření,

jež se v něm vyličují, nepomáhají však na dlouho. Drží-li se státy řecké přece, děkují za to pouze tomu, že občané jsou odkázáni na stát, majíce v něm jedinou možnost životní, třeba je stát do krajnosti vykořisťoval. Odpomoc tomuto stísněnému stavu mohla přijíti jen zvenčí, a to se stalo výboji Alexandrovými a zvláště připojením Řecka k říši římské, jejíž geniální systém správní dovedl přežilé formě vykázati úkol nový a prospěšný, třebaže jen skrovnější. Na rozvoj hospodářský bylo ovšem již v Řecku pozdě.

Jakkoliv spis Riezlerův nechce býti více než pokusem v oboru, kde není shody ani v základních otázkách, nutno uznati, že vývody spisovatelovy jsou velmi přesvědčivé; zvláště však s pochvalou vytknouti jest samostatnost, již si spisovatel uchoval k oběma základním hypothesám o antickém hospodářství, Bücherově o převládající formě hospodářství domácího a Meyerově a Belochově, která představuje si vývoj antický ve smyslu národního hospodářství moderního. *O. Jiráni.*

A. B. Hersman: **Studies in Greek allegorical interpretation.** I. Sketch of allegorical interpretation before Plutarch. II. Plutarch. Chicago 1906. Str. 64. Za 75 ctů.

Jak z názvu patrno, skládá se spisek tento ze dvou částí. První vyličuje stručně motivy, jež vedly u Řeků k allegorickému výkladu mythů a jeho vývoj až ke škole stoické, v níž našla theorie tato nejhorlivější stoupence. Látka tak často probraná slibuje ovšem málo nových výsledků; také by bylo oddílu tomuto prospělo lepší rozdělení látky a přesnější vymezení poměru mezi spisovateli sem náležejícími, zvláště mezi Anaxagorou a Metrodorem z Lampsaku (str. 11).

Větší míru samostatnosti úsudku jeví druhý díl práce. Zde podán nástin náboženských názorů Plutarchových a jeho poměru k allegorickému výkladu mythů, k němuž ho vedla jeho víra a úcta k náboženské tradici. Plutarchos je dualista. Věří v nejvyšší bytost, původce všeho dobra; zlo jest inhaerentní přírodě a příčinu jeho nelze hledati v bohu, nýbrž v daimonech. Chtěje zachrániti zděděnou víru, cítil, že nutno odstraniti nedůstojné mythy o bozích, jež víru ohrožovaly; vítaným prostředkem k tomu byl mu allegorický výklad. Než v této věci nejde Plutarchos tak daleko jako stoikové. Homeros a Hesiodos nejsou mu spisovatelé posvátných knih, jejichž autoritu chrániti jest proti všem útokům. Ví, že hlavním úkolem poesie jest baviti, ne poučovati. Též neprovádí allegorický výklad do krajnosti a všude; neboť takový směr vede podle jeho mínění k atheismu. Vyvarovati se tohoto extrému stejně jako opačného, totiž pověry, jest nejvyšší jeho snahou. Nezdařilo se mu to však zcela; ačkoli v theorii řídil se zásadou, vykládati vše rozumově, nechával

v praxi mystice volné pole. Náboženské názory Plutarchovy a jeho allegorisující methoda nejlépe jsou patrny z jeho pojednání *περὶ Ἴσιδος καὶ Ὀσίριδος*, i podán z něho na konci spisku překlad důležitějších odstavců. *O. Jirání.*

J. Bick: **Horazkritik seit 1880.** V Lipsku a Berlíně 1906, Teubner. Str. VI a 89. Za 1 mk. 80 pf.

Otázka, na jakých kritických základech spočívati má text Horatiův, nepřestala ani v poslední době poutati k sobě pozornost četných badatelů, i lze vítati úmysl spisovatelův, podati přehlednou informaci o všech důležitějších pracích, které se otázkou touto v posledním čtvrtstoletí zabývaly. Proč právě rok 1880 vyvolil si za východisko, vysvětluje Bick v předmluvě; roku toho vyšla totiž Kellerova »Epilegomena zu Horaz«, jimiž kritika textu Horatiova postavena byla na bezpečný a pevný základ. Ale spisovatel nechce pouze referovati o příslušné literatuře, nýbrž spolu ji kriticky oceniti a své stanovisko k ní vytknouti.

V popředí zájmu stojí tři problémy, dle nichž také spisek rozdělen jest. Jest to především otázka recense Mavortiovy; tu dochází spisovatel k výsledku, že onu recensi lze dosud poznati a dokázati jen v básních lyrických, kdežto v satirách a listech jest možný o ní jen úsudek problematický. To vysvětluje pravděpodobně tak, že ve starověku byly básně Horatiovy děleny v oddíl čistě lyrický a čistě daktylský a že snad Mavortius emendoval pouze rukopis, obsahující část lyrickou; přiznává však, že otázku tu bezpečně rozřešiti nelze. Recense Mavortiova nezasáhla hluboko v text básníkův, nýbrž přestávala hlavně na kritice slovní.

Možno-li v prvním oddílu souhlasiti se stanoviskem spisovatelovým, nelze mi tak v částech dalších. Druhý oddíl zabývá se otázkou o hodnověrnosti údajů Cruquiových o rukopise, zvaném *Blandinius vetustissimus*. Podán tu historický a kritický přehled této tak často přetřásané otázky, jež vyvrcholila v sporu mezi názorem Häussnerovým a Kukulovým. Bick sice připouští, že Kukula seslabil v lecčems výtky, Cruquiovým údajům činěné, ale jinak stojí rozhodně na stanovisku Häussnerově, upíraje čtením Cruquiovým veškeru samostatnou cenu pro kritiku textovou. S tímto názorem souhlasiti nemohu; na místech, kde čtení onoho rukopisu jsou známa, nelze samostatnou cenu jejich popírati. Důkazem toho jsou místa, na nichž rukopis ten zachoval čtení, jež nelze vyložiti jinak než jako původní podání, vyšlé z ruky básníka samého, jako na pověstném místě v Sat. I, 6, 126 a j. Analogie z ostatní kritické činnosti Cruquiovy není také nikterak přesvědčivá; jest možno, že Cruquius znamenal si čtení rukopisu Blandinského, jehož ceny si byl vědom, pečlivěji než ostatních méně cenných rukopisů.

Totéž podceňování důležitého rukopisu onoho projevuje Bick i v posledním oddílu spisku svého, v němž obhajuje Kellerovo rozdělení rukopisů na tři třídy proti námitkám novějších kritiků, zvláště Christa. Rozborům a vývodům spisovatelovým nelze upříti bystrost, ale celkový dojem, jejž tento oddíl ve mně vzbudil, vede mne k mínění, že ráz a povaha rukopisů Horatiových sotva kdy dovede nás v té věci k výsledku úplně přesvědčivému. Přejímáním čtení z jednoho rukopisu do druhého setřeny byly jejich charakteristické známky, z nichž by bylo lze souditi o příslušnosti rukopisu k jisté třídě, do té míry, že zdá se mi nejlepším, zaujmouti v té věci stanovisko Schwabovo a Schützovo, dle něhož o vhodnosti čtení rozhoduje v prvé řadě ne příslušnost rukopisu k určité třídě, nýbrž logický smysl a usus básníkův.

Kdo se chce v uvedených otázkách rychle orientovati, může s prospěchem sáhnouti ke spisku Bickovu. Psán jest sice se stanoviska Kellerova, ale jest spravedlivý i k mínění badatelů jiných. *O. Jiráni.*

J. M. Edmonds: **An Introduction to Comparative Philology for Classical Students.** Cambridge, at the University Press. 1906. Str. VIII a 235. Za 4 sh. 6 d.

Knihou touto chce spisovatel klassickým filologům dáti úvod do studia jazykozpytného, úvod, v němž by se seznámili se vším, čeho je třeba k účelnému studiu vědecké mluvnice řecké a latinské. Tak vykládá v deseti kapitolách základní věci z jazykozpytu obecného i srovnávacího, a jak účel knihy toho vyžaduje, osvětluje věci ty především příklady řeckými a latinskými; ale nezřídka postupuje cestou induktivní a vychází při výkladě toho neb onoho zjevu od mateřského jazyka těch, jimž kniha je psána (srv. na př. výklady o příčinách změn hláskových na str. 126 a n.), také s francouzskými a německými příklady se tu a tam setkáváme.

Kapitola první obsahuje všeobecné výklady o jazyku a o studiu jazyka. V kapitole druhé mluví se o mechanismu mluvy a podává se klassifikace hlásek. Zde připojeny jsou velmi pěkné diagramy, znázorňující mluvidla, nastrojení mluvidel při tvoření některých hlásek (str. 21), zejména pak přehledné je znázornění, kde v dutině ústní se tvoří různé řady souhlásek (str. 28); sestaveny tu přehledné tabulky souhlásek i samohlásek (mimochodem budiž podotčeno, že nalézáme tu jen dvě řady hrdelnic, palatální a velární). Následuje kapitola o přízvuku, v níž se po poznámkách všeobecných mluví zejména o přízvuku řeckém a latinském, pak o enklitikách (tu vychází se od angličtiny). Kapitola čtvrtá věnována je pravopisu a výslovnosti s přehledem historie naší abecedy; výslovnost se ovšem znázorňuje příklady anglickými,

po případě francouzskými nebo z jiných jazyků germánských vzatými; je tu také fonetický přepis úryvku z Platona (str. 56) a Cicerona (str. 58); stručně, ale pěkně naznačen vývoj řecké i latinské abecedy.

Kapitola pátá podává poučení — někde snad příliš stručné — o jazycích indoevropských a o jejich klassifikaci: uvádějí se theorie starší i nové, rozvětvení jazyků z původního prajazyka velmi pěkně znázorněno diagramem. Chybné je tu (jako i v příslušném výkladě na str. 92) dělení Slovanů. Spisovatel dělí Slovanstvo na větev západní (West-Slavonic) a starobulharskou čili východoslovanskou (Old Bulgarian or East Slavonic), z níž vznikly větve slovinská, ruská, srbsko-chrvatská a bulharská (modern Bulgarian); jeví se tu nesprávný názor na církevní slovanštinu, jako by to byl jakýsi prajazyk jihovýchodní větve slovanské. Také ovšem není správné datování nejstarších památek českého písemnictví do doby okolo roku 950. Podrobně se pak mluví v této kapitole o řečtině a jejích dialektech, o latině a jejím vývoji, k čemuž přistupují dějiny francouzštiny a angličtiny.

V následujících kapitolách jedná se o změnách hlásek a jejich příčinách, o stupňování samohlásek (vyloženo na příkladech řeckých ve smyslu starší theorie), o Grimmově zákonu, o hláskách, jež se různým směrem vyvinuly v řečtině a latině; v kapitole desáté konečně nastíněn stručný přehled dějin jazykozpytu.

Na konec podává spisovatel výbor ze spisů, hodících se k dalšímu studiu jazykozpytnému — ovšem jen spisů anglických nebo do angličtiny přeložených. Indexem slovným a věcným končí se pěkná tato kniha, jež úplně vyhovuje účelu, který si vytkla.

Oldřich Hujer.

Geneva Misener: **The meaning of** *γάρ*. A dissertation submitted to the faculties of the graduate schools of arts, literature, and science in candidacy for the degree of doctor of philosophy. The Lord Baltimore Press. 1904. Str. 75.

Spisovatelka, probravši v první kapitole této dissertace výklady dosud podané o částici *γάρ*, nalézá, že nedodělaly se žádoucích výsledků. I stanoví, že nutno, aby zkoumání vyšlo od materiálu, který nám poskytují literární památky, jakož aby se při tom hledělo ke vztahu věty, v níž je *γάρ* položeno, k tomu co předchází, i k tomu, co následuje. Tak studujíc význam této částice, stanoví základní její význam kausální. Podle různého způsobu příčinnosti může pak býti *γάρ* příčinné v užším smyslu, dále vykládací, odůvodňovací a potvrzující. Při tom ovšem zase nastává různá modifikace významu podle toho, jakého druhu je věta, v níž užito částice *γάρ* (je-li to věta oznamovací, tázací, zvolací atd.), podle poměru věty s *γάρ* k větě nadřaděné, podle toho, s kterými jinými slovci je *γάρ* spojeno. Podle toho všeho

rozeznává spisovatelka devatero případů užívání γάρ: 1. ve větách oznamovacích; 2. užívání anticipující; 3. ve větách tázacích; 4. ve skupinách *ἀλλὰ γάρ;* 5. *νῦν δὲ γάρ*; 6. *καὶ γάρ*; 7. v odpovědích; 8. ve větách přacích; 9. ve složeninách *τοιγάρ* a *τοιγαροῦν*.

Podrobně probírá spisovatelka prvé čtyři případy, přihlížejíc při tom stále k oněm čtyřem základním významům slova *γάρ*. Výklady své dokládá hojnými příklady od Homera počínajíc, jen že v plném znění uvádí obyčejně jen doklad jeden, ostatní vyčítá pod čarou čísly, označujícími místa, kde lze je nalézti. Tím ovšem je kontrola těchto dokladů značně ztížena. Někdy uvádí i statistiku užívání, o němž mluví (na str. 54 při *ἀλλὰ γάρ*).

Výsledků nových práce tato nepodává; význam její je v tom, že pilným snesením a bedlivým prozkoumáním příslušného materiálu staví učení o významu částice *γάρ* na pevný základ, jak toho historická mluvnice žádá. *Oldřich Hujer.*

Jan Voborník: **Karel Hynek Mácha.** České knihovny zábavy a poučení sv. XXI. Nákl. J. Otty v Praze 1907. Str. 194. Za 1 K 50 h.

Studium Máchova díla a jeho významu vstupuje v posledních letech do nové fase. Opouštějíc tendenci apologetickou a tón oslavný, příznačné rysy posavadní, bibliograficky rozsáhlé, ale hodnotou podružné literatury o Máchovi, neomezujíc se nadále na jednostranné úvahy o Máchově byronství, obsáhá celou složitou osobnost největšího lyrika našeho národního obrození i se všemi spletitými kořeny, kterými myšlení a básnění Máchovo tkví v romantice západoevropské.

Hlavní výsledek novějšího badání o Máchovi, jak představují je glossy Flajšhansovy k novotisku »Máje«, Vodákovy úvahy, přičiněné k této edici a ke Kamprově stati v »Literatuře české devatenáctého století«, posléze pak kniha Voborníkova, jest methodologický. Literární historikové postupně se osvobozují od nesprávné vývojeslovné rovnice, podle níž Mácha je souznačný s byronismem v Čechách, a odmítají postup, který do zkoumání tohoto básníka vnesly některé příliš stručné poznámky Durdíkovy v knize o Byronovi, a jejž ve své přeceňované a celkem mělké studii důsledně provedl Maryan Zdziechowski. Tak místo Máchy, nedokonalého českého byronovce, který prý žil jen z duchovního odkazu velkého básníka anglického, nepochopiv ho v základech a přijav od něho prvky podružné, místo nesamostatného epigona, přemísťujícího dané prvky s větším menším štěstím kombinace a české lokalisace, jeví se nám na podkladě nového zkoumání básník naprosto jiný: ***samostatný český typ pozdního romantika***, jenž praeformovav již v prvotinách básnických svůj lyrický elegismus, svou metafysickou meditaci, svůj

sklon kosmicko-kontemplativní, svůj zádumčivý pantheismus, téměř rovnoměrně se vzdělává na romantice německé jako na poesii polské, na Walteru Scottovi jako na Byronovi, a z těchto vzorů přijímá spíše básnické formy a dějové motivy než prvky ideové, což je nejpatrnější právě na »Máji«, v němž samostatná, originální, bezprostředně prožitá elegická, pantheistická a metafysická podstata díla maskována jest dějovými jednotlivostmi, přejatými z Byrona.

Studie Voborníkova, vlastně velmi rozsáhlý úvod k zajímavému výběru z tvorby Máchovy, přizpůsobenému potřebám školským, jest monografické, podrobné provedení tohoto novějšího názoru; ba lze říci, v mnohých partiích teprve jeho zdůvodněním a podepřením.

Kniha o Máchovi vyniká nad dřívější práce auktorovy neobyčejně, třeba že má s nimi ještě společnu řadu nedostatků. Posud professor Voborník sleduje účel moralistně paedagogický, jenž rušivě se hlásí uprostřed objektivního líčení historického nebo rozboru kritického. Posud na utvrzení svých slov hromadí citáty, příklady, doklady, základnímu thematu naprosto cizí a často vhodnější do sbírky t. zv. okřídlených výroků nežli do kritické studie.[1]) Posud libuje si v mnohoslovném horování lyrickém (viz str. 78—80, kde se všeobecně velebí »Máj«), který oslabuje váhu kritické analysy. Posud kupí analogie s jakousi nahodilostí a nevybíravostí, která necítí, jak zbytečno a zároveň málo vkusno jest zmiňovati se při rozboru schillerovského idealismu o básni »Nad proudem žití« od E. Krásnohorské nebo hledati v exkursu o motivu bludného poutníka doklad kromě u Byrona také u Aug. Eug. Mužíka. Posud výklad Voborníkův trpí nedostatkem přehledné komposice a přesné disposice. Jeho studie původně má rámec životopisný, ale již na straně 69. auktor co nejstručněji líčí Máchův skon, kdežto o čtyři strany později popisuje jeho cestu do Italie. Kapitola VIII. s počátku zabývá se rozborem erotiky Máchovy, a vedle všeobecných úvah psychologických podává dosti podrobně erotickou zápletku Máchovu z r. 1832 k Márince Štěchové, pro niž psány jsou »Pomněnky Zasázavské« a která jest pravděpodobně v příčinném vztahu s povídkou »Márinka«. Naproti tomuto celkem bezvýznamnému a prchavému poměru odbyl prof. Voborník Máchův tragický román s Eleonorou Šomkovou zcela stručně (stalo se to snad se zřetelem na mladistvé čtenáře a školské potřeby, k nimž se »Česká knihovna zábavy a poučení« obrací?), tvrdě dokonce naprosto nesprávně, že

[1]) Sem náleží především zkreslený závěr studie. Auktor podle nejlepších svých sil pokusil se zobraziti složitou a svéráznou vnitřní osobnost Máchovu, snesl plno rysů i odstínů, psychologických složek i polotónů, a dovršiv svůj úkol, rozpředl jako závěrem nahodilou myšlenku svou o podobnosti mezi Máchou a Zeyerem, a posléze celou studii shrnuje citátem pouhé žurnalistické floskule.

»Lorinku můžeme zcela vypustiti z dalšího vypravování« (str. 70). Základní však nedostatek knihy Vobornikovy spočívá v tom, že ulpívá na pouhopouhé analyse, rozkládajíc Máchovo dílo v neobmezený počet součástek, aniž se pokouší v oživující synthesi shrnouti výsledky svého vědeckého zkoumání a tím do osobnosti Máchovy vlíti nový život, do jeho díla vložiti novou jednotu. Tento nedostatek synthetického zření jest pohříchu pro náš novější literární dějepis příznačný.

Než tyto vady úplně jsou vyváženy vědeckými hodnotami monografie, která o předmětu z veškeré dosavadní literatury přináší nejvíce poučení. Jejím ústředním cílem jest vystihnouti *duševní vývoj Máchův*, a k dosažení tohoto účelu užívá práce rovnoměrně biografie básníkovy, studia vlivů, kterým Mácha podléhal, a rozboru jeho děl; jako cenná zvláštnost druží se k tomu ještě sledování motivů u Máchy se vyskytajících v naší i cizí literatuře soudobé. Nikde se prof. Voborník nedal svésti pokušením, jemuž posud podlehla většina životopisců Máchových, od Sabiny po Kampra, aby totiž biografii básníkovu proměnil v poutavý román; nepřeceňuje na př. nikterak vlivu staropražského prostředí na dětství Máchovo, dobře věda, že archaistické a elegické kouzlo staré Prahy Máchovi objevila teprve literatura; za to důležité místo v životě Máchově právem přisuzuje italské jeho cestě z r. 1834, na kterou biografové Máchovi rádi zapomínají.

S velkou svědomitostí a s pronikavým porozuměním zařazuje prof. Voborník jednotlivá díla Máchova na správná místa vývojová a při tom neobyčejně těží zejména z drobné lyriky Máchovy, ať české ať německé. Seřadiv si ji pečlivě chronologicky, vybrav z ní hlavní psychologické motivy, pokusiv se vypátrati spojitost s biografií, dokázal nám bezpečně a přesvědčivě, že celý Mácha lyrik a myslitel, melancholik a pantheista, básník noci a prázdné věčnosti jest in nuce obsažen v lyrice a poesii vzniklé *před seznámením se s Byronem* a že tudíž *byronismus nikterak není základním rysem Máchovy básnické individuality*. Také rozbor větších skladeb Máchových, především »Mnicha«, »Cikánů«, součástek románů »Kat« a »Máje« přináší řadu nových a cenných poznatků: »Mnich« správně jest pokládán za první nehotový tvar »Máje« a z jeho časové příslušnosti před »Máj« i »Cikány« vyvozeny jsou správné důsledky. »Cikáni«, rozložení na řadu prvků přejatých z cizí romantiky, uvedeni jsou v souvislost s italskou cestou Máchovou i s jeho osobními zažitky, hlavně s nedůvěřivou žárlivostí na Lorinku. Těžiště »Máje«, jehož výklad básník sám neobyčejně stížil nesprávným odkazem, že »básně té hlavní účel je slaviti májovou přírody krásu«, položeno jest do IV. zpěvu; vedle prvků byronských sneseny parallely z Werthera a pro první zpěv vedle vstupu »Parisiny« uveden Máchův vlastní »Večer na Bezdězi«. Dlužno

však připomenouti, že právě rozbor a výklad »Máje« neobyčejně trpí naprostou analytickou roztříštěností, fragmentárním nahromaděním detailů, jimž chybí jednotná nit spojovací.

Důrazně odmítnuv názor, že Byron jest hlavním, ba výlučným vzorem Máchovým, prof. Voborník pokusil se zjistiti jiné, potud neznámé vlivy na básnický vývoj Máchův. Především plným právem hledá je mezi mladšími a pozdními romantiky německými. Zvláštní cenu má zcela nový odkaz ke Karlu Herlošovi a k jeho almanahu »Mefistofeles« z r. 1833, kde Mácha v jasném vyhranění nalezl staropražský elegismus historický. Řadu auktorů, kteří na Máchu pronikavě působili, bylo by lze arciť rozmnožiti; upozorňuji na př. jen na Novalise, jehož »Hymnen an die Nacht« ozývají se v Máchově lyrice právě tak mocně jako jeho »Ofterdingen« v zlomku »Krkonošské pouti«, o čemž auktor zmiňuje se jen neúplně a letmo v podružné poznámce na konci knihy, kterou čtenář snadno přehlédne a v níž tento mocně zasáhnuvší vliv není dostatečně zdůrazněn. Význam spíše informační nežli průkazně vědecký sluší přisouditi Voborníkovým exkursům o některých motivech, na př. elegismu hřbitovního, zpěvu při průvodu kytary, figury věčného poutníka, vězně, romantiky loupežnické atd.; auktor pracuje tu jen po paměti a proto jeho filiace je často kusá (na př. typicky romantická figura bludného poutníka vychází od Goethea, jenž pod inspirací elegické lyriky anglické XVIII. věku se zálibou v této roli vystupoval v poesii svého mládí a prvního údobí výmarského).

Ke knize prof. Voborníka, která zasluhuje povšimnutí i mimo čtenáře, jimž jest připsána umístěním i tónem výkladu, bude se literární historie často vraceti: nejprve pro radu a poučení, později s doplňky a opravami, vždy se spravedlivým uznáním.[1])

Arne Novák.

Jan Neruda: **Divadlo.** (Kritických spisů svazek I. Část první. Úvahy, životopisy a nekrology.) Pořádá L a d i s l a v Q u i s. V Praze, nákl. F. Topiče, 1907. Stran 444. Za 4 K 50 h

Šestnáct let po Nerudově smrti tisknou se knižně v Čechách teprve jeho kritiky! A to ještě jen divadelní, a těchto zase jen malá část. Věc pro nás příznačná! Kde kdo volá Nerudu literárně na pomoc svým tvrzením; literatura let devadesátých, význačně kritická, pyšně zvala se dědicem jeho ideového odkazu; vrstevníci Nerudovi v zápasech, slabí v sebeobraně, schovávali se pod štít jeho posudků: a podivno, nikdo tu a nikdo onde ne-

[1]) Ke konci studie vedle mapky k »Máji« a k »Cikánům« připojena jest bibliografie literatury o Máchovi, která hlavně v soupisu vydání není zcela spolehlivá; také v první části, kde shrnuty jsou veškeré stati o Máchovi, potřebuje doplňků. Řada bezvýznamných, příležitostných nebo nahodilých článkův o Máchovi nezasluhuje však vůbec býti uváděna.

sebral a veřejnosti nepodal žloutnoucích starých listů, potištěných Nerudovými úsudky, stesky a přáními. Positivní tvůrčí práce Nerudova objímala rok od roku větší oblast čtenářů, rok co rok důrazněji hlásila se nutnost znáti také rub této práce, to jest veškerou starostlivou a krásně míněnou činnost kritickou, — ale důraz sebe silnější byl marný. Pečlivá, káravá a po literárním vzestupu roztoužená tvář Nerudova byla současné literatuře něčím neznámým, mlhavým, něčím, přes co kritika historická episodicky přechází několika řádky, stejně mlhavými a nic nevysvětlujícími. To je jistě nedůstojné a málo šetrné k Nerudovu dílu, jež přece chlubně pokládáme za úhelný kámen moderní práce literární, a o němž přece víme, že právě v kritice bylo až sebevražedně obětavé: hrdinně se odhodlalo tvůrčí stránku zanedbávati, aby zmenšilo českou malost, odpoutalo nevolnost a ubíjelo prostřednost, anebo jinak, aby nás aspoň pro první okamžik připravilo přijímati a pochopovati kulturní tep cizí.

Neruda v bojích s reakcí vzniklou proti »Máji« začal se přesvědčovati o nutnosti té oběti, a r. 1862, když už ji konal, stěžoval si jen, jak se mu málo rozumí, jak lopotně přes všecku pečlivou kritickou výzbroj se orá půda neplodná, — nepohne se ani kamének, a dokonce se nehýbají ty hrozné balvany, které dusí naše umění. V takovém ovzduší Pegasus svěsí křídla, a není divu, kráčí-li rozvážným, zemdleným krokem drožkářského koně, placeného podle taxy. Stesk ten je téměř jediný, jenž vítězně byl překonán pobytem pařížským a vystoupením herečky Malé. To obé stačilo, aby kritik nadšeně spěchal k domácí dramatické primitivě a pomáhal zdvíhati, co stálo tak hluboce nízko. To stačilo, aby se r. 1866 Neruda ztotožnil s Augierovým Giboyerem, který mravním blátem se pošpiňuje, duševní síly mrzce zaprodává, jen aby vytěženým penízem odchoval svého syna, nadějnou podporu demokracie budoucnosti. Neruda tu velkolepou blátivou myšlenku je odhodlán přijmouti za svou, v nádenické práci drobiti sílu, čas i nadání, a to všecko za vítězství příštího pokolení. Odhodlanost ta vysvětluje po stránce jedné, proč Neruda se v letech 1860—1878 odmlčel básnicky, a v letech 1864 až 1872 i belletristicky.

Teprve dnes, kdy v druhé řadě Nerudových Sebraných spisů vydává se i jeho kritika, lze se zamysliti nad věcí a odhadovat, zda cena té oběti nebyla přílišná a nebyla-li také marná. Odhad ten dnes může býti ovšem jen relativní, protože kritické látky posud vyšla teprve část slabší, to jest divadelní, a ještě ta necelá a v počátcích. Nicméně již i tato část ukazuje, že Nerudovo úsilí bylo včasné, bohaté a nevyhnutelně nutné, měli-li jsme literárně vůbec žíti.

Neruda v »Tagesbote«, v »Obrazech života«, v »Čase«, »Hlasu«, »Rodinné Kronice«, »Květech«, »Národních Listech«, »Literárních Listech«, »Lumíru« a »Osvětě« uvědoměle navázal

na divadelní snahy Havlíčkovy, Nebeského a Sabinovy. Měli-li tito jen dobrou vůli, jež se ztroskotávala o absolutní malost národní, Neruda má již víc: čin. V jeho počátcích začíná se u nás dramaticky žít, a přes všechnu podprostřednost je tu již něco konkretního, co lze vzdělávati a vésti. Neruda nadšeně slibuje českou dramaturgii, něco obdobného Lessingovi, ale teprve na konci své dráhy si uvědomuje, že chudá česká Praha není bohaté hansovní město, pro něž ctižádostiví Hamburčané vybírají prostředky nejlepší, dramaturga i předmět jeho práce. Proto také Nerudův slib zůstal nesplněn, soubor kritik jeho není dramaturgií, nýbrž jen pokus o ni, a to ještě pokus nesoustavný, náhodný, časově i místně přerývaný a mlhavý. Neruda pracuje o definici dramatu, veselohry, frašky a kupletu, vyšetřuje náš vztah k cizině, hledá, kterak by bylo lze zmnožiti a osamostatniti domácí produkci, horlivě a houževnatě vztyčuje si cíl především národnostní, to jest překonati pražské Němce, vzrušuje se záhadami evropskými, na př. otázkou Krista na jevišti a uměleckou ethikou, — ale v tom všem není kritického dobyvatelství a svérázné myslivé a cítivé novosti. Neruda namnoze promýšlí věci, jinde dávno samozřejmé, jen u nás neslyšené, jež nutí k neustálým zastávkám, pro kritika dobyvatele obětavým a osudným. Práce ta není odborná a není ani prohloubená; převahou poučujíc o základních dramatických pojmech a podmínkách, zpravidla se spokojuje jen novinářskou povšechností, postupně vyhýbá se výkladům odborně naučným a ve své šíři zachraňuje se jen občasným bystrým aforistickým postřehem. Odtud plyne kusost, náhodnost, nelad té práce, odtud její nepůvodnost, spokojující se mnohdy jen obměnou cizích názorův a jich zčeštěnou úpravou. Citáty z Lessinga, Tiecka, Rötschera, Kanitze, Börnea, L. Kleina, Auberta, Waldecka, Lanna, H. Müllera, Talmy, Nordaua a jiných nasvědčují sčetlosti kritikově toliko zdánlivě: zkoumáme-li je blíže a hledáme-li v Nerudově knihovně nebo současném cizím feuilletonu, nalezneme mnohý jen ve výboru myšlenek o divadle nebo zase v jiných pomůckách z ruky druhé a třetí. Tím vším se tato práce zužuje, má význam jen místní, český, a vzhledem k našim potřebám dramaturgicky buditelský.

A přece, když ku práci té přidáme cenné závěry kritické dramatické praxe, posouzení dramatiků našich i cizích, Nerudovu theorii hereckou i scénickou, neumdlévající péči o vnější zdar divadelní, národní i sociální, tedy themata, jichž řešení podají další části p. Quisova vydání, a když uvážíme malé prostředí a nevyspělé české divadelnictví, — máme jen upřímná, vroucí slova uznání a podivu pro všestranného, byť i divadelně namnoze dilettantského Nerudu. Nebylo tehdy kritika u nás, jenž by lépe, s větším rozhledem a účelněji byl řídil naši divadelní práci a lépe jí přidržoval zrcadlo nedostatků a zase nutných cílů. Obdobu nalezneme dále v Nerudově kritice literární a posléze

v kritice společensko-národní, jejímž rámcem byl feuilleton. To vše předmětem vydání učinil si dr. L. Quis, a nepochybuji, že sám z feuilletonů zapadlých a Herrmannovým vydáním nedotčených aspoň v podstatných rysech poukáže na Nerudův kriticismus národně společenský. Až s tím vším vydavatel seznámí českou veřejnost, Nerudova kritika přese všecky nedostatky a omyly objeví se jako vzácný dar, jenž nevyplýtval se nadarmo a bezúspěšně: příští pokolení vítězilo opravdu, jak Neruda o tom snil.

Vydání p. Quisovu lze po předchozích zkušenostech důvěřovati. Snaží se vyhověti požadavkům kritickým. Text opatřuje poznámkami, upozorňuje, pokud se co opakuje slovně nebo obměnou, křísí věci zapadlé a cizí, doprovází výkladem události zapomenuté, stručně črtá nutné informace o hercích a literárních proudech, kontroluje kritika, kde lze, z vlastní zkušenosti nebo z pramene jiného a pro snazší přehled označuje studie, ne povšechně, jako Neruda, divadlem, nýbrž obsahem. Bylo by žádoucno, aby vydavatel poznámky rozmnožil a prohloubil, pokud se týkají Nerudovy původnosti. Na př.: mluví-li Neruda o německé veselohře, děje se tak značnou měrou podle Th. Mundta (Dioskuren, Wissenschaft und Kunst), o komickém živle ve veselohře a frašce se Neruda poučoval u C. Flögla (Geschichte der komischen Literatur a Geschichte des Grotesk-Komischen in der Komödie), tvárnost hereckou a oživení básnických abstrakt žádal Gutzkow (Basedow und seine Söhne, 3. Teil), o ceně okamžiku hereckého pěl už Schiller (»Wallenstein«, Prolog), o uměních na jevišti psal A. Pabst (Die Verbindung der Künste auf der dramatischen Bühne), Scribeovu školu rozebral Fr. Kreyszig (Studien zur französischen Kultur und Literaturgeschichte), k posudkům o Dumasovi přispěl Cuvillier, Fleury atd.

Dr. Quis netiskne kritik chronologicky, nýbrž »od většího k menšímu«, to jest řídí se jejich rozsahem a okolností, pokud mají přímý nebo nepřímý ráz studií. Chce tak asi odděliti Nerudovu »dramaturgii«, pokud ji tak lze zváti, od kritik drobnějších. Uniká mu tím sice mnoho detailů, ale naproti tomu dospívá jednotnosti a spojitosti Nerudovy theorie. Je těžko dnes mluviti o úplnosti vydání a kritičnosti výběru: umění vydavatelské u nás je po té stránce zajisté teprve v počátcích a svědčí zatím jen o snaze, aby nově a sytě vynikl význam Nerudova kriticismu a čtenář nebyl obtěžován zbytečným vydavatelským doprovodem. Pokud nemáme vydány parallelní kritiky Hálkovy a Pflegrovy, bylo by užitečno v poznámkách tohoto vydání pro kontrolu a přirovnání zhuštěně podávati i jejich závěry: kus české osvěty byl by tak zachycen u tří předních duchů tehdejších, kteří ve své době určovali vše, co u nás znamenalo duši, srdce a život. Studium literárně přirovnávací by se tím podporovalo a širší zájem čtenářstva jistě by tím jen vzrostl.

Albert Pražák.

Drobné zprávy.

Nové výkopy v Paestu podnikl letošního roku Vittorio Spinazzola. Za oběma dosud stojícími chrámy objevil širokou hlavní třídu starověkého města, která byla 12 *m* široká a vydlážděna v době římské kameny polygonálními; dosavadní délka její měří 135 *m*. Mimo to nalezl terrakottové desky, kterými byl jeden z chrámů ozdoben. Je to vlys asi 3 *m* dlouhý, na kterém jsou vypodobněny krásné lví hlavy, které mají otevřená ústa a vyplazené jazyky; mezery mezi nimi jsou vyplněny spirálami a květinami. Vše jeví stopy živých barev, červené a hnědé. Nejcennějším objevem však bylo, že před t. zv. basilikou zjištěn byl veliký oltář (21 × 6 *m*), k němuž vedly v předu čtyři stupně. Tím jest nyní zjištěno, že také tato budova byla chrámem. Vedle toho nalezeno mnoho drobnějších předmětů, jež jdou od doby předhistorické až do pozdních dob římských. Spinazzola hodlá ve výkopech pokračovati, doufaje, že objeví zbytky celého města antického.

Krásnou knihu o řeckých mincích vydal G. F. Hill (Historical Greek coins. Described by G. F. Hill. V Londýně, Archibald Constable and Company 1906. XIX a 181 str. s 13 tab. Za 10 sh. 6 d.). Je tu na 13 tabulkách zdařile vyobrazeno sto mincí historicky důležitých, počínaje od prvních počátků v VII. stol. až do konce I. stol. př. Kr. K tomu připojen zajímavý výklad archaeologický i historický. Svým uspořádáním podobá se kniha známé Hicksově sbírce řeckých nápisů historických (A manual of Greek historical inscriptions), jsouc zároveň snadným uvedením do řecké numismatiky.

Užitečnou monografii o starém městě Sinopě vydal nedávno David M. Robinson (Ancient Sinope. Baltimore 1906, John Hopkins Press. Str. 125—153, 245-279, 294—333. Za 1 dollar). Je to otisk tří článků, z nichž první dva uveřejněny byly v Amer. journ. of philology r 1906, třetí v Amer. journ. of archaeology r. 1905; původní stránkování jest ponecháno V prvních dvou článcích podává spisovatel, jenž jako člen americké školy archaeologické v Athenách podnikl r. 1903 výzkumnou cestu do Sinopy, dějiny města od založení až do dob římských, při čemž pojednává též o jejím obchodu, vzdělanosti a náboženství. Část tato zakončena jest »prosopografií Sinopenskou«, t. j. abecedním soupisem všech mužů, o nichž víme buď z nápisů nebo ze zpráv starověkých, že pocházeli ze Sinopy. Článek třetí podává sbírku dosud známých nápisů ze Sinopy, celkem 96, z nichž některé byly od Robinsona nově objeveny.

Velmi pěknou knihu o kultuře hellenisticko-římské a jejích vztazích ke křesťanství vydal Pavel Wendland (Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum. V Tubinkách 1907, J. C. B. Mohr. Str. IV a 192 s 12 tab. Váz. za 7 mk.). Pojednává se tu velmi zajímavě o světovém významu hellenismu, o poměru staré *πόλις* k monarchii, o filosofii, školství i náboženství doby hellenistické a konečně o poměru hellenismu k židovství a křesťanství. Ke konci připojen malý atlas, v němž znázorněna kultura hellenistická i římská zejména po stránce náboženské. Připomínáme ještě, že kniha Wendlandova jest částí Rukověti k Novému Zákonu, vydávané týmž nakladatelstvím (Handbuch zum Neuen Testament, Erster Band, 2. Teil), a že jen tím jest si vysvětliti, že se jí nedostalo takové úpravy, jaké by byla podle svého obsahu zasloužila.

R. 1902 uveřejnil Bruno Keil nový papyrus, zakoupený universitní knihovnou strassburskou, jejž pokládal za výtah nějaké, dosud neznámé kroniky attické. Nazval jej Anonymus Argentinensis a vydal o něm velkou knihu s týmž názvem. Ačkoliv papyrus má jen 26 řádek, a to ještě jen v pravé polovici zachovaných, dovedl z nich

Keil vyzískati důležité, nové zprávy o starších dějinách athenských, z nichž nejdůležitější byla zpráva, že r. 457/6 zřízena byla stavební kommisse pro stavby na akropoli a že spolková pokladna byla přenesena z Delu do Athen teprve r. 450/449, nikoliv již r. 454, jak jsme se dosud domnívali. Nyní však učinil U. Wilcken zajímavý objev, kterým se povaha onoho papyru jasně zjistila (srv. jeho článek v Hermu XLII, 1907, str. 374—418). Podniknuv nové srovnání papyru, zjistil mezi jiným, že v řádku 16 je napsáno *τριηρο*. Hledaje doplnění, přišel na to, že v Demosthenově řeči proti Androtionovi § 17 připomíná se *ὁ τῶν τριηροποιικῶν ταμίας*. Když pak četl příslušnou část té řeči, shledal k svému překvapení, že o věcech, o kterých se v papyru mluví, jedná také Demosthenes, a sice úplně v témž pořádku. Z toho vyplynulo poznání, o jehož správnosti pochybovati nelze, že Anonymus Argentinensis není výtahem kroniky attické, nýbrž výtahem kommentáře k Demosthenově řeči proti Androtionovi. Tímto poznáním pravé povahy onoho papyru padají skoro všechny doplňky Keilovy, zejména pak jeho dalekosáhlé závěry. Ač není dosud vše zjištěno, přece patrno již nyní z článku Wilckenova, že Anonymus Argentinensis nepodával pražádných nových zpráv o stavbách na akropoli, ba že o přenesení pokladu spolkového z Delu do Athen vůbec nejednal. (O datování tomto vyslovili jsme své pochybnosti brzy po vydání spisu Keilova; srv. LF XXIX, 1902, str. 412.) Za to však dovídáme se tu některých detailů o usneseních, učiněných na počátku války peloponneské za archonta Euthydema (r. 431/0). Z nich nejdůležitější jest, že bylo radě athenské uloženo, každoročně budovati několik nových lodí náhradních. O tom Thukydides II, 24 se nezmiňuje, patrně proto, že to nepokládal za nic důležitého pro další vývoj války.

Hollandský filolog A. G. Roos, jenž, jak jsme již před třemi lety oznámili (srv. Listy Fil. XXXI, 1904, str. 79), objevil v rukopise vídeňském hist. Gr. 4 z konce 12. neb ze začátku 13. stol. archetypus veškerých rukopisů Arrianovy Anabase, vydal právě v bibliothece Teubnerské nové vydání tohoto díla (Flavii Arriani quae exstant omnia ed. A. G. Roos. Vol. I Alexandri Anabasin continens. V Lipsku, u Teubnera, 1907. Str. LIV a 426 s fototypickým snímkem rukopisu vídeňského. Za 3 mk. 20 pf.). Za základ kritiky textové položil si Roos ovšem rukopis vídeňský (A), ale prohlédl též téměř všechny, dosud známé rukopisy jiné. Bylo toho třeba již proto, že rukopis vídeňský velmi trpěl vlhkem, tak že při vnitřním kraji jsou četná místa naprosto nečitelná. Nějaký čtenář 15. stol., chtěje tomu odpomoci, obnovil sice vybledlé písmeny, ale tak špatně, že tím rukopis jen pokazil; ještě více však ublížil rukopisu, že celé kusy jednotlivých listů vystřihl a nahradil svým chybným přepisem nebo že nejasná místa přelepil a přepsal. Za nejlepší přepisy archetypu, pokud ještě takto poškozen nebyl, pokládá Roos rukopis pařížský čís. 1753 (B), cařihradský čís. 16 (C) a laurentianský plut. LXX, 1 (L); prvé dva pocházejí z 15., třetí ze 14. stol. Za to o rukopise laurentianském plut. IX, 32 z 15. stol., který byl pokládán od Jakuba Gronovia za nejlepší rukopis Arriana vůbec, zjistil Roos, že byl přepsán z rukopisu vídeňského, již poškozeného, tak že má cenu pouze tam, kde nyní v rukopise vídeňském některé listy chybí. Vydání je uspořádáno velmi pečlivě; kritický apparát pod textem je stručný a velmi přehledný; Roos přihlíží tu nejen k novějším konjekturám, nýbrž i k výkladům věcným. Současně vyšlo též vydání menší bez prolegomen a kritického apparátu (333 str. Za 1 mk. 65 pf.)

Ve sbírce »Codices Graeci et Latini photographice depicti«, o níž jsme se již častěji zmínili, vyšel jako XI. svazek vídeňský rukopis Liviův, v němž jediném jsou zachovány knihy XLI—XLV. (Livius. Codex Vindobonensis Lat. 15. Praefatus est Carolus Wessely. Lugduni Batavorum 1907, A. W. Sijthoff. XCV stran a 193 tab. Váz.

za 25 mk.). Z poučné předmluvy se dovídáme, že rukopis, psaný krásnou unciálkou, přepsán byl buď koncem 5. nebo počátkem 6. stol. z předlohy, která sama měla již text velmi pokažený. Obsahoval původně celou pátou dekádu; neboť na konci se čte: »incipit liber XLVI.« V 8. stol. stal se majetkem Theutberta, kněze ve vesnici Dorostat blíže Utrechtu, jak o tom svědčí subskripce na konci knihy XLV.: »[i]st[e co]dex [est t]heutberti epi dedorostat,« nyní ovšem jen z části čitelná. Že zde Theutbert jmenován je biskupem, stalo se po obyčeji tehdejším, přikládati lidem větší tituly než jim patřily; v Dorostatu biskupství nikdy nebylo. Již tehdáž byl rukopis jen polovička původního textu; knihy XLVI—L se ztratily. Vazba byla uvolněna, pořádek archů porušen a první arch, začátek knihy XLI, ztracen. Odtud dostal se rukopis do benediktinského kláštera sv. Nazaria v Lorši (Laurissa, Laurisheim), vých. od Wormsu. Zde jej nalezl r. 1527 Simon Grynaeus, jak poznamenal v rukopise samém fol. 102 recto: εὗρον ἐν τῇ Λαυρίσσᾳ. Rkp. byl ve smutném stavu, zejména listy byly přeházeny; Grynaeus je dobře spořádal. Roku 1531 byly knihy XLI—XLV podle opisu Grynaeova poprvé vydány od Erasma Rotterdamského v Basileji, u Frobenia. Mezi lety 1531—1669 ztratil se ještě jeden arch knihy XLI, a to druhý, tak že pro prvních 9 kapitol (až po slovo adiec]tum est v § 11) jest základem kritiky textové vydání uvedené. Neznámo kdy a jak dostal se pak rukopis do arcivévodského zámku ambrasského v Tyrolsku, odkudž jej r. 1665 s jinými knihami a rukopisy převezl bibliothekář Petr Lambecius do dvorní knihovny vídeňské, kde byl r. 1669 opatřen novou vazbou. Takové byly osudy tohoto cenného rukopisu, jak pěkně vykládá v předmluvě Wessely, opravuje leckde starší výklady Gitlbauerovy. Mimo to pojednává Wessely velmi podrobně o palaeografické a orthografické stránce rukopisu, jakož i o druzích a příčinách chyb. I naskytuje se tu nyní filologům krásná příležitost, probrati spolu s větším vydáním Zingerlovým, jež podává podrobný apparát kritický, aspoň část tohoto rukopisu; bude to praktický kurs kritiky textové.

Maďarská akademie v Budapešti vydává též kritické vydání spisovatelů řeckých a římských. Nejnovějším svazkem jsou Ovidiovy Amores, které vydal Geyza Némethy (P. Ovidii Nasonis Amores. Edidit, adnotationibus exegeticis et criticis instruxit Geyza Némethy, Budapestini, sumptibus Academiae litterarum Hungaricae MCMVII. Str. 296. Za 6 K.). Za základ vzal si Némethy vydání Ehwaldovo (v Lipsku 1888), ale ovšem rozhoduje se v jednotlivých případech samostatně. Vydání jeho jest uspořádáno tak, že po textu (str. 7—92) následují poznámky exegetické (str. 93—276) i kritické (str. 277—285) a ke konci připojen ukazatel jmen (str. 287—295). V latinském kommentáři poukazuje Némethy zejména k tomu, co převzal Ovidius ze svých vzorů římských, hlavně z Propertia a Tibulla, jakož i z Horatia, Catulla a Lygdama; rovněž poměr Ovidiův k poesii řecké dochází tu náležitého objasnění. Poněvadž od r. 1820 (od vydání Lemarova) nevyšlo zvláštní vydání poznámkové, vědeckým účelům věnované, dojde nový kommentář asi značného rozšíření. — Při té příležitosti poznamenáváme, že Némethy vydal týmž nákladem r. 1905 básně Tibullovy (za 8 K) a r. 1906 básně Lygdamovy (za 3 K), opatřiv je rovněž latinskými poznámkami

Nové kritické i exegetické vydání Suetonia počal vydávati Maximilian Ihm. Jest rozvrženo na tři svazky, z nichž první, obsahující životopisy císařů římských, právě vyšel. (C. Suetoni Tranquilli Opera ex recensione Maximiliani Ihm. Volumen I. De vita Caesarum libri VIII. V Lipsku, u Teubnera 1907. LXVI a 376 str. se 3 fototypickými snímky. Za 12 mk.) Text spočívá na témž základě, na který jej před padesáti lety postavil Roth, totiž na Memmianu z 9. a na Gudianu z 11. stol., při čemž ovšem užilo se svědomitě badání, jež od té doby pro kritiku textu Suetoniova bylo vykonáno. Povahu zmíněných rukopisů dobře

poznáváme z připojených, zdařile provedených snímků fototypických. Druhý svazek bude obsahovati latinský kommentář k životopisům, v třetím budou zlomky ostatních spisů Suetoniových. Zejména na tyto díly, které vyjíti mají, lze se těšiti; neboť kommentáře k Suetoniovi, jenž by shrnul vše, co známe nyní o době prvních císařů, bylo již dávno potřebí, a Reifferscheidovo vydání zlomků Suetoniových jest již dávno rozebráno.

Nové vydání Apulejových Metamorfos vydal právě Rudolf Helm (Apulei Platonici Madaurensis Metamorphoseon libri XI recensuit Rudolfus Helm. V Lipsku, u Teubnera 1907. Str. VIII a 296. Za 3 mk.). Význam nového vydání spočívá v tom, že se opírá o nové, důkladné srovnání hlavního rukopisu F (cod. Mediceus 68, 2) a opravuje tím mnohé omyly, jichž se dopustil předešlý vydavatel J. van der Vliet. Onen důležitý rukopis i se starým přepisem jeho φ (cod. Mediceus 29, 2) byl totiž Helmovi půjčen do Berlína, tak že mohl čtení rukopisné náležitě zjistiti. Mimo to přihlíží Helm náležitě k dikci Apulejově; podává proto text mnohem lepší než jeho předchůdce. Obšírnější předmluvy Helm nepodává, nýbrž ponechává si ji až k vydání Florid.

Časopisu Glotta (Glotta, Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache. Herausgegeben von Paul Kretschmer und Fr. Skutsch. Göttingen. Vandenhoeck und Ruprecht), jenž byl již oznámen v těchto Listech (XXXIV, 1907, 160), vyšel právě první sešit. V úvodním slově vykládají vydavatelé svůj program. Jde jim především o to, aby studium jazykozpytné šlo ruku v ruce s filologií a naopak; chtějí se obírati speciálními otázkami mluvnice řecké a latinské, zejména hodlají si hleděti kmenosloví a etymologie a připravovati tak půdu budoucímu Thesauru jazyka řeckého; zvláštní pozornost má býti věnována skladbě obou klassických jazyků. V program svého časopisu přibírají i novořečtinu a vedle latiny i ostatní nářečí staroitalská. Vedeni jsouce myšlenkou zajisté správnou, že náležité užití výsledků moderního jazykozpytu je životní otázkou humanistického studia na našich školách, chtějí hleděti též k praxi školské a školské mluvnici. Obsah prvního sešitu také odpovídá programu vytčenému. Je tu řada článků, vztahujících se k jazyku řeckému (O. Hoffmann, Die Medialendung -σαι in den thematischen Flexion; F. Skutsch, Die Flexion von τις; F. Solmsen, Eine griechische Namensippe; F. Sommer, Zu den homerischen Aoristformen ἔκτα, οὖτα, ἀπηύρα, ἐγήρα), k řecké dialektologii (P. Kretschmer, Zur Geschichte der griech. Dialekte a Eine boiotische Vaseninschrift): studie o novořečtině zahájil Sokrates Kugéas. Latiny týkají se: Buechelerovy latinsky psané menší příspěvky (Grammatica et epigraphica), Vollmerův článek Zur lateinischen Konjugation (o kratších tvarech slovesa ‚edere' a o imperativě ‚cap'); zajímavým článkem přispěl F. Skutsch (Vom pompejanischen Strassenleben). Poslední sešit každého svazku bude přinášeti přehled grammatických prací za uplynulý rok; slibuje tedy i po této stránce časopis tento býti dobrou pomůckou při studiu jazyka řeckého a latinského. Svazek, jenž se bude skládati ze čtyř sešitů o sedmi arších, stojí 12 mk.

František Zákrejs. Dne 20. června t. r. zemřel náhle v Náchodě 68letý publicista a literát František Zákrejs, jehož mnohostranná činnost slovesná i útočné vystupování v rozličných otázkách písemnictví budou dějepisce naší literatury v posledním čtvrtstoletí často zaměstnávati. Zde, v Listech filologických, není však místo pojednati zevrubněji o Zákrejsových pracích novellistických a dramatických, ať námětů historických, ať obsahu soudobého, jež typicky zobrazujíce smýšlení a cítění sedmdesátých let, upoutaly přes skrovnou svou hodnotu uměleckou nejen obecenstvo, nýbrž i kritiku. Také Zákrejsovu činnost literárně i divadelně kritickou, jejíž tribunou od svého založení byla V. Vlčkova »Osvěta«, nelze tu rozbírati: Zákrejsovy studie o fran-

couzském divadle, české poesii, jeho soustavné kritické referáty z Národního divadla, konečně i jeho polemické útoky na poesii, kritiku a publicistiku mladé generace, projevovaly stejnou míru všestranné sčetlosti, obecného rozhledu, polemického temperamentu, feuilletonistické vervy a šťavnatého vtipu, jako strannické předpojatosti, konservativní ztrnulosti, zavilé jízlivosti, nespoutané chvástavosti a ješitné neomalenosti — a staly se tak příslovečným výrazem polemiky a kritiky starších, neústupných konservativců.

Jako sborník prací literárně dějepisných musí si však Listy filologické povšimnouti Zákrejsovy práce vydavatelské, již od r. 1873 prováděl jako redaktor Kobrovy »Národní bibliotheky«, kdež vydal a životopisy opatřil dlouhou řadu význačných děl naší obrozenské literatury. Zákrejs zavedl do ediční praxe neblahou laxnost při textové úpravě, povrchní libovolnost jazyka a pravopisu, naprostou lhostejnost k rukopisům, parádní povídavost v úvodech životopisných; činnost mladšího pokolení vědeckého jest přímo reakcí proti tomuto neblahému postupu. Minulost L. fil. činí povinností rozpomenouti se i na jinou stránku publicistické činnosti Zákrejsovy; jest to jeho apologetické úsilí ve prospěch RKZ. Jako horlivý nadšenec ve slohu velkomluvného vlastenectví vydal Zákrejs r. 1886 v nákladě Wiesnerově illustrované vydání RKZ — laik bez průpravy obracel se tu k laikům bez kritičnosti. Zároveň Zákrejs vystoupil v »Osvětě« na obranu RKZ proti Gebauerovi, Masarykovi, jejich žákům, jakož i starším odpůrcům podvržených památek řadou útočných statí v tomto pořadí: »O nynější výpravě proti rukopisům«, »O nynějším výzbroji proti našim rukopisům«, »Výlet na Zelenou Horu« a »O nynějších potržkách rukopisných«. Když r. 1896 se Zákrejsovi zdálo, že nadešla příhodná doba obnoviti obranný boj rukopisový a když znenadání přihlásili se noví apologeti, uveřejnil v »Osvětě« další řadu podobných článků: »Naše nepřemožené rukopisy«, »O slově v češtině nemožném«, »Slovo, jehož nelze nalézti«, »Vědecká pohroma rukopisných odpůrců,« »Vítězný rukopis Královédvorský« a »Vítězný rukopis Zelenohorský.« Tyto úvahy jsou vesměs jednoho rázu: užívají filologických a historických zbraní, jejichž dostřelu neznají, v zápase vedeném pochybným feuilletonistickým způsobem a polohumoristickou polovážnou dialektikou; těkajíce bez plánu a bez soustavy od předmětu k předmětu, přinášejí do diskusse jen věcný zmatek, jehož zneužívají k nezřízené polemice osobní; při tom stavějí se stále do pósy vlasteneckého horlitelství, ideální snahy, charakterní ryzosti. Úhrnem jsou práce tyto pravým typem oněch nechvalných a vědecky pochybných elaborátů, jež nejen zbytečně prodlužovaly boj rukopisový, nýbrž i oddalovaly skutečné odborné pracovníky od klidné, positivní práce vědecké. Všemi těmito stránkami své kvantitativně obsáhlé, ale kvalitativně chatrné činnosti literární připomíná Zákrejs Jakuba Malého, jehož jméno žije jen z lesku jmen odpůrců, samo jsouc spojeno výhradně s věcmi ztracenými, s přemi prohranými. *an*

Majales. Při letní slavnosti »Majales« v Litomyšli 1907 vydal tamní akademický spolek »Smetana« pěkný almanah téhož jména, v němž se čte řada drobných příspěvků literárně dějepisných i kulturně historických, cenných a zajímavých. Ježto pak almanah »Majales« je z publikací, jimž hrozí osud úplného zapadnutí, nebude snad od místa registrovati v L. fil. tyto stati, které ukazují, jak významnou úlohu měla Litomyšl, někdejší sídlo slavné knihtiskárny bratrské, i v národním a literárním našem obrození. K době té vztahují se příspěvky: Zdeňka Nejedlého »Litomyšlští filosofové a divadlo" (o básnických počátcích českoněmeckého poety L. A. Frankla a o Havlíčkově litomyšlském mladém příteli Josefu Šrámkovi, jenž

divadlem budil studentstvo i občanstvo); Vladimíra Švehly »Bonifác Buzek« (litomyšlský piarista a filosofický učitel Klácelův; Švehla podává jeho zásady podle Klácelova »Mostku«, neliše však dosti jasně, co patří Buzkovi a co Klácelovi); M. Hampejsové »Dobromila Rettigová« (nadšeně vyznívající kompilace se zvláštním zřetelem k činnosti Rettigové ve směru občansky buditelském); Josefa Páty »Český duch v Litomyšli v první polovici XIX. stol.« (podrobné kulturní zprávy z r. 1849 na základě dopisů v »Květech českých«); Františka Páty »Hlas z Litomyšle r. 1861« (byl to pokrokový týdenník v duchu mladší generace, redigovaný Josefem Kučerou). Do novější doby sahá stať Alberta Pražáka »Jan Neruda v Litomyšli« o Nerudově redakčním pobytu v Litomyšli r. 1860, když Augusta vydával »Obrazy života«, tónem příliš emfatická; otisk dvou listů A. V. Šmilovského z let 1878 a 1881 setníku Ferd. Čenskému (literárně podružného významu), jejž pořídil Č. Zíbrt, a posléze G. Olivetova vzpomínka na prof. J. Durdíka a děkana A. Šantu, nadepsaná »Kenotafion«. Stať prof. J. Máchala o H. G. Schauerovi, jenž v Litomyšli vystudoval a jest pohřben, velmi podrobně a věcně analysuje literárně kritické zásady předčasně zesnulého spisovatele, jichž jádro spatřuje v důsledném snažení o literaturu svérázně národní a účastnou života veřejného. Také četné stati z dějin hudebního života města Smetanova mají vztahy k literatuře a zasluhují, aby byly čteny. Almanah »Majales« redigovali František a Josef Pátové, a to se vkusem a se zdarem; jen místy měli škrtnouti příliš naivní výlevy lokálního nadšení a vlasteneckého blouznění, také potlačení některých článků příliš osobních (náležejí sem hlavně dvě poslední vzpomínkové črty od M. Calmy-Hurychové a V. K. Jeřábka) bylo by almanahu jen prospělo. *an*

Doplňkem k velkolepé katalogisaci rukopisů universitní knihovny v Klementině, kterou provádí kustos Josef Truhlář, bude nutno za účelem soustavného přehledu českých rukopisných památek i latinských cenných bohemik zrevidovati též rukopisné sbírky důležitějších knihoven zahraničních. Část práce té nedávno podnikl dr. J. V. Šimák, prostudovav v Lipsku knihovnu universitní, kdysi t. zv. Paulinskou a bibliotheku městskou. Výsledky svého zkoumání podává v pečlivé a cenné bibliografické studii Bohemica v Lipsku. (Historického archivu České Akademie číslo 29., v Praze 1907, 117 str.) Řídě se katalogisační methodou Josefa Truhláře, zaznamenává s bibliografickou zevrubností »nejen spisy českého původu, nýbrž i texty, jež k českým zemím mají vztah«; knihy a rukopisy ty přišly do Lipska jednak universitní secessí r. 1409, jednak z knihoven klášterních po výtce cisterciáckých. J. V. Šimák zajímá se o věci pro českého historika důležité, ale i dějepisci literárnímu soupis jeho přináší hojně poučení. Knihovna lipské university je zvláště bohata spisy předchůdců, současníků a odpůrců Husových, pak i polemickým písemnictvím husitské doby, jsou tu na př. velmi cenné rukopisy děl zcela neznámých nebo kuse zachovaných od Jana ze Stříbra, Matouše ze Zbraslavě, Štěpána Pálče, Hilaria Litoměřického, Albíka z Uničova atd. Méně cenné jsou různé latinsky psané letopisné poznámky české, sahající fragmentárním svým způsobem od XI. do XV. věku. Knihovna městská poskytuje značně méně, pro dějepisce literárního takměř nic. Z českých inkunabulí zjistil J. V. Šimák jen dva staré tisky české: jakési vydání Ježíše Siracha snad podle Rešelia, a »Písně roční« z r. 1580, jež se u Jungmanna uvádějí k r. 1589. Přílohou otiskuje J. V. Šimák 11 dopisů z let 1593 až 1601, z nichž většina týká se Tychona de Brahe; pro literárního dějepisce má význam dopis Kocína z Kocínetu (15[13]/,99) a zmínky v listě 9 a 10 o Budovci, v listě 11 o Paprockém z Hlohol. Listy psány jsou latinsky. *an*

Pokus o datování Euripidova Kyklopa.

Napsal **O. Jiráni.**

Přesnější datování zachovaného satyrského dramata Euripidova jest bez odporu nejobtížnějším problémem chronologie dramat jeho. Obvyklé prostředky, jež při tragoediích jeho vedou aspoň k přibližnému určení doby vzniku, jako jsou narážky na současné poměry, parodie Aristofanovy, důvody metrické a j. při Kyklopu buď úplně selhávají, nebo vzbuzují oprávněné pochybnosti. I není divu, že mínění učenců v otázce té značně se různí. Kdežto jedni kladou vznik dramata do nejstarší periody básníkovy činnosti (na př. G. Kaibel: Kratinos' *'Οδυσσῆς* und Euripides' *Κύκλωψ*, Hermes XXX, 1895, str. 82 nn.), posunují jej druzí do poslední doby života básníkova (na př. N. Wecklein v úvodu k vyd. Kyklopa, ve Vídni 1903, str. 14); jiní konečně pomíjejí otázku tu mlčením, pokládajíce ji patrně za nerozřešitelnou (na př. U. v. Wilamowitz-Moellendorff: Analecta Euripidea, v Berlíně 1875). Hodlám-li znova probrati otázku tu, činím tak u vědomí, že přesné, rok provozování určující datum nelze stanoviti prostředky, které po ruce máme, ale že lze pro vznik dramata vytknouti aspoň určité a spolu dosti úzké meze časové.

Nejvhodnějším zdá se mi počíti rozborem zmíněného již článku Kaibelova. Kaibel řadí Kyklopa mezi nejstarší dramata Euripidova; soudí tak z podobnosti závěrečné scény Kyklopa s posledním oddílem Hekaby, která dle mínění jeho jest v celku i v jednotlivostech tak značná, že nahodilý souhlas jest vyloučen. Podobnost ta jest vskutku velmi nápadná a jeví se zvláště v těchto rysech. V obou případech jde o násilné oslepení, jímž Polymestor i Kyklops pykají za své zločiny. Sbor v obou dramatech čeká dychtivě na tento okamžik. Po vykonané pomstě domnívají se oba postižení, že pachatel jest jim na blízku a vyhrožují mu podobným způsobem. Kyklops volá (v. 666 n.):

ἀλλ' οὔτι μὴ φύγητε τῆσδ' ἔξω πέτρας
χαίροντες, οὐδὲν ὄντες· ἐν πύλαισι γὰρ
σταθεὶς φάραγγος τῆσδ' ἐναρμόσω χέρας.

V tolikéž verších vyhrožuje i Polymestor (Hek. 1039 n.):

ἀλλ' οὔτι μὴ φύγητε λαιψηρῷ ποδί·
βάλλων γὰρ οἴκων τῶνδ' ἀναρρήξω μυχούς·
ἰδού, βαρείας χειρὸς ὁρμᾶται βέλος.

Kyklops, dověděv se pravé jméno Odysseovo, poznává splnění staré věštby, jež mu předpovídala, že bude zbaven zraku. Ale spolu slibuje dle téže věštby Odysseovi strastiplný návrat (v. 698 n.); to je jediná pomsta, jež mu zbyla. Stejně mstí se i Polymestor Hekabě výrokem věštby (v. 1267), předpovídaje jí proměnu ve psici. Obě dramata uzavírají se konečně odjezdem do vlasti.

Kaibel soudí, že shody tyto nemohou býti dílem náhody, nýbrž že nutno je vysvětliti úmyslným přenesením motivů z jednoho dramata do druhého, drama pak, z něhož motivy ty přeneseny byly, že jest patrně Kyklops. Děj i závěr jeho byl určen Odysseí a nehledě k změnám, jež vymáhalo zdramatisování látky, připíná se těsně ke své homerské předloze. Jinak jest tomu při Hekabě. Polymestor, jehož starší tradice mythologická nezná, jest nepochybně samostatným výtvorem básníkovým, právě jako jeho jméno, utvořené nejspíše dle jmen dítek Priamových, Polydora a Polyxeny. Z toho všeho plyne dle Kaibela závěr, že konec Hekaby byl volně vzdělán dle Kyklopa, že tedy drama toto jest starší, a to ne pouze o rok, ježto prý dobrý básník se v tak krátké době neopakuje. Poněvadž pak Hekabe, jak z parodie Aristofanovy (Obl. v. 1165) vyplývá, složena byla krátce před r. 423, náležel by vznik Kyklopa v dobu před r. 430.

Než Kaibel nespokojuje se tímto výsledkem, nýbrž stanoví ještě starší datum. Vycházeje ze všeobecného pozorování, že básník, našel-li pro určitou situaci vhodný tón a účinný výraz, užívá stejných stilistických prostředků i při jiné podobné příležitosti, staví proti sobě scénu z Alkestidy (v. 756 n.), v níž živými barvami vylíčena jest napilost Herakleova, tak výrazně kontrastující se smutečním rázem celého okolí, a zcela obdobnou scénu z Kyklopa (v. 420 n.), kde prý však úchvatná protiva mezi pustým zpěvem Kyklopovým a kvílením druhů Odysseových jest pouze krátce a rhetoricky neúčinně naznačena. Nepokládaje za možno, aby Kyklops, v němž tato scéna je mnohem bezvýrazněji a neúčinněji podána než v Alkestidě, byl z doby pozdější, soudí, že Kyklops jest ještě starší než Alkestis, jež provozována byla r. 438. Tímto značným stářím dramata vysvětluje pak i vady, které se prý jeví v ubohém agonu mezi Odysseem a Polyfemem (v. 283 nn.). Řeč Odysseova a jeho argumentace, aby Kyklopa pohnul k milosrdenství, jest velmi neobratná a slabá a vedle řeči Kyklopovy, jež se jeví Kaibelovi jako vzor raffinovaného cynismu, vyjímá se uboze a umělecky tak nedokonale,

že lze to vyložit pouze nedostatečnou zběhlostí básníkovou v předvádění eristických scén.

Jak patrno, skládá se Kaibelův důkaz ze dvou oddílů: 1. nápadná shoda v komposici závěreční části Hekaby a Kyklopa nutí uznati starší původ dramata satyrského; 2. pijácká scéna v Kyklopu (v. 420 n.) svědčí, že drama to jest starší než Alkestis, ježto v ní (v. 756 n.) vylíčena jest zcela obdobná scéna s daleko větším uměním. Netřeba obšírných důkazů, že tato druhá část vývodů Kaibelových nevyniká velkou přesvědčivostí a že není nesnadno ukázati na její nedostatky. Učinil tak W. Schmid v článku: »Kritisches und Exegetisches zu Euripides' Kyklops« (Philologus, LV, 1896, str. 57 n.). Správně vytýká tu Kaibelovi, že představuje si vývojovou linii básníkovu příliš přímou a nepřipouští pro díla pozdější možnost zhoršení proti spisům starším. Dále ukazuje rozborem řeči Odysseovy, že argumentace její není tak ubohá, za jakou ji Kaibel pokládá, nýbrž že jest za daných okolností zcela případná. Potvrzena tu tedy znovu stará pravda, že úsudek aesthetický nemá ceny důkazu, nelze-li jej opříti důvody objektivními, čehož v tomto případě není.

Jinak však po mém soudu třeba hleděti jest na prvou část důkazu Kaibelova, že totiž Kyklops byl složen před Hekabou. I proti ní byly ovšem uváděny pochybnosti a námitky. Pronesl je zvláště E. Bethe ve známém díle: »Prolegomena zur Geschichte des Theaters im Alterthum« (v Lipsku 1896, str. 202, pozn. 22). Euripides vytvořil prý sice sám postavu Polymestorovu, ale jen proto, že potřeboval věrolomného přítele, aby dovršil tak míru strastí Hekabiných a přivodil peripetii. Pomstu na Polymestorovi nemohly prý bezbranné ženy vykonati jinak, než že jej oslepily. Básník nemohl prý tuto scénu ani jinak vytvořiti; neboť jest přece přirozeno, že oslepený hrozí pomstou a že mu pachatelé uniknou. Oslepení Polymestorovo a celý následující děj vyplývají tedy nutně z osnovy tragoedie a není důvodu, uznávati tu napodobení jiného dramata; neboť jest nemožno, aby za stejných podmínek dvě scény stejného druhu nebyly si podobné. Konečně dodává Bethe, že Euripides skládal v téže době nejen scény, nýbrž i celá dramata, jejichž komposice jest zcela analogická, jak o tom svědčí Ifigeneia Taurská a Helene. Právě tato poznámka však obsahuje podstatnou námitku proti argumentaci Bethově; neboť jest nepochybno, že shoda v komposici obou uvedených tragoedií není dílem náhody, v kterémž případě by ovšem mohlo se jí užiti za důvod proti vývodům Kaibelovým, nýbrž že jest úmyslná a vědomá. První na shodu mezi Ifigeneií Taurskou a Helenou poukázal C. G. Firnhaber: Die Verdächtigungen Euripideischer Verse (v Lipsku 1840, str. 21 n.); jednal o ní Fr. Schroeder: De iteratis apud tragicos Graecos (Argentorati 1882, str. 88 n.) a zvláště A. Premerstein (Über den Mythos in Euripides' Helena; Philologus LV, 1896, str.

634 n.) Jak Premerstein dokázal, tvoří sice Stesichorova verse podklad Euripidovy Heleny, ale jinak jest celý děj majetkem básníkovým, na jehož vznik a vývoj měla rozhodný vliv Ifigeneia Taurská. V obou dramatech jest hrdinka mocí božské vůle přenesena do cizí země, kde dlí proti své vůli v ochraně tamějšího vládce. Místo Heleny bylo dopraveno do Troje její *εἴδωλον*, místo Ifigeneie byla obětována laň. Shodné jest i neočekávané shledání, tu sourozenců, onde manželů. Ze shod těchto, jež lze ještě rozmnožiti, (F. Schroeder na uv. m., str. 88 n.), vyplývá, jak myslím, jasně, že nelze je vysvětliti náhodnou analogií, nýbrž že nutno přijmouti úsudek Premersteinův: »Die bereits fertige Handlung der Taurischen Iphigenie hat wesentlich auf die Entwickelung der im Geiste des Dichters werdenden Handlung der Helene eingewirkt, so dass die Helene vielfach wie eine Wiederholung des älteren Stückes sich ausnimmt«.

Platnost tohoto úsudku i pro závěreční scény Kyklopa a Hekaby zdá se mi nepochybnou. Tu zvláště padá na váhu, že postava Polymestorova, jak Bethe sám uznává, jest výtvorem Euripidovým; nejsa při ní vázán pevnou tradicí mythologickou, mohl jí užiti pro děj dramata zcela libovolně. Že by ji vytvořil proto, že potřeboval věrolomného přítele, aby dovršil míru strastí nešťastné Hekaby, nezdá se mi nikterak nutným: trudné osudy trojské královny poskytly by mu dojista s dostatek látky i pro závěr tragoedie. A že bezbranné ženy dovedou se i jinak mstíti než oslepením škůdce, ukazuje známá smrt Orfeova. Uvedl-li tedy básník Polymestora na jeviště v zcela obdobné situaci jako Kyklopa a nechal jej trpěti stejným trestem za zločin jeho, sotva lze mysliti, že by se tak stalo bez přímého vlivu dramatu toho. Námítky Bethovy nevyvracejí přesvědčivě nápadné shody ty a závěr z nich plynoucí, zvláště když i jiná dramata Euripidova dokazují, že básník nevyhýbal se úmyslnému opakování motivů komposičních. Tuto část důkazu Kaibelova lze po mém soudu přijmouti; jedině to lze jeho argumentaci vytknouti, že není třeba uznávati delší mezeru časovou mezi vznikem obou dramat jedině z toho důvodu, že dobrý básník se v krátké době neopakuje. Starověké názory o básnické originalitě a přípustnosti opětování téhož motivu byly podstatně jiné než naše. Pro Euripida samého dokazují právě dramata, o nichž výše bylo jednáno, Ifigeneia Taurská a Helene, že i dobrý básník mohl se beze vší úhony opakovati a to v době velmi blízké a nejen v jednotlivých scénách, nýbrž i v celkové komposici dvou dramat. Nemůžeme sice určiti přesně, kdy byla provozována Ifigeneia Taurská, ale dle běžného datování dramat Euripidových jest jen o rok neb o dva starší než Helene (z r. 412). Máme-li na zřeteli tuto věc, můžeme, užívajíce vývodů Kaibelových, určiti rok provozování Hekaby, tedy nejspíše r. 424, jako ***terminus ante quem*** pro chronologii Kyklopa.

Více nesnází působí stanovení vrchní hranice časové. Pokusil se o to F. Hahne v článku: »Zur ästhetischen Kritik des Euripideischen Kyklops« (Philologus LXVI, 1907, str. 46 n.). Poukazuje na výjev z Kyklopa v. 214 n. Kyklops se táže, má-li snídani řádně připravenou a zda naplněny jsou nádoby mlékem; obdržev od sboru kladnou odpověď, ptá se ve v. 218, zda jest to mléko ovčí, kravské či smíšené (*μήλειον ἢ βόειον ἢ μεμιγμένον*). Hahne soudí, jako před ním již Wecklein (v uv. vyd. v pozn. k v. 218), že verš tento jest parodií Aischylova Promethea v. 116. Prometheus táže se tu: *ἃ ἅ, τίς ἀχώ, τίς ὀδμὰ προσέπτα μ' ἀφεγγής, θεόσυτος ἢ βρότειος ἢ κεκραμένη;* (v. 114 n.). Myšlenka tu vyjádřená není jistě příliš poetická a snadno lze si mysliti, že toto podivné spojení kolovalo po nějaký čas v ústech posměvačných Atheňanů jako okřídlené slovo. A nebyl by to zajisté špatný vtip, parodoval-li Euripides tento neobvyklý výraz otázkou Kyklopa, shánějícího se po své snídani. Domněnka tato nabývá ještě větší pravděpodobnosti, uvážíme-li, že verš, o nějž jde, nalézá se v té části Promethea, která nejjasněji jeví stopy pozdějšího přepracování. Bethe na uv. m., str. 163 n., v naší literatuře K. Wenig v L. fil. XXVIII, 1901, str. 341). Předpokládá tedy Kyklops pozdější, nám zachované zpracování Promethea; ježto v tragoedii této užito jest vydatnou měrou létacího stroje, jehož zařízení spadá dle Betha v r. 427 neb 426, soudí Hahne, přijímaje úplně tento názor Bethův, že Kyklops nemohl býti napsán před touto dobou.

Shoda, kterou stanovili Wecklein a Hahne mezi uvedenými místy Promethea a Kyklopa, jest po mém soudu vskutku nápadná a bylo by možno plným právem uznati, že Euripides měl v úmyslu parodovati nápadný obrat Aischylův, zvláště když verš, o nějž jde, jest v části, náležející nejspíše pozdějšímu přepracování Promethea. Ale domněnka Bethova, že přepracování to spadá v dobu po r. 427/6, kdy jeviště athenské vedle jiných pronikavých změn opatřeno bylo též létacím strojem, nelze po námitkách, jež proti ní pronesl zvláště C. Robert (Die Scenerie des Aias, der Eirene und des Prometheus; Hermes XXXI, 1896, str. 564 n.), pokládati za tak nepochybnou, aby na ní mohl založen býti úsudek výše podaný. I nezbývá než pátrati po důvodech jiných, přesvědčivějších.

Euripides nebyl první dramatický básník řecký, jenž předvedl mythos o dobrodružství Odysseově u Kyklopa na jeviště řecké. Vedle Kyklopa Epicharmova, o němž nevíme nic bližšího, vzdělal touž látku Aristias v stejnojmenném satyrském dramatě a Kratinos v komoedii *Ὀδυσσῆς*. Wecklein v uv. vyd., str. 10 soudí, že se Euripides v Kyklopu přiklonil těsněji k dramatu Aristiovu, ale mínění to nezdá se mi dosti prokázaným. Z Kyklopa Aristiova zachoval se jediný verš: *ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ* (zl. 4 Nauck²). Slova ta upomínají sice na verš

634 n.) Jak Premerstein dokázal, tvoří sice Stesichorova verse podklad Euripidovy Heleny, ale jinak jest celý děj majetkem básníkovým, na jehož vznik a vývoj měla rozhodný vliv Ifigeneia Taurská. V obou dramatech jest hrdinka mocí božské vůle přenesena do cizí země, kde dlí proti své vůli v ochraně tamějšího vládce. Místo Heleny bylo dopraveno do Troje její *εἴδωλον*, místo Ifigeneie byla obětována laň. Shodné jest i neočekávané shledání, tu sourozenců, onde manželů. Ze shod těchto, jež lze ještě rozmnožiti, (F. Schroeder na uv. m., str. 88 n.), vyplývá, jak myslím, jasně, že nelze je vysvětliti náhodnou analogií, nýbrž že nutno přijmouti úsudek Premersteinův: »Die bereits fertige Handlung der Taurischen Iphigenie hat wesentlich auf die Entwickelung der im Geiste des Dichters werdenden Handlung der Helene eingewirkt, so dass die Helene vielfach wie eine Wiederholung des älteren Stückes sich ausnimmt«.

Platnost tohoto úsudku i pro závěreční scény Kyklopa a Hekaby zdá se mi nepochybnou. Tu zvláště padá na váhu, že postava Polymestorova, jak Bethe sám uznává, jest výtvorem Euripidovým; nejsa při ní vázán pevnou tradicí mythologickou, mohl jí užiti pro děj dramata zcela libovolně. Že by ji vytvořil proto, že potřeboval věrolomného přítele, aby dovršil míru strastí nešťastné Hekaby, nezdá se mi nikterak nutným: trudné osudy trojské královny poskytly by mu dojista s dostatek látky i pro závěr tragoedie. A že bezbranné ženy dovedou se i jinak mstíti než oslepením škůdce, ukazuje známá smrt Orfeova. Uvedl-li tedy básník Polymestora na jeviště v zcela obdobné situaci jako Kyklopa a nechal jej trpěti stejným trestem za zločin jeho, sotva lze mysliti, že by se tak stalo bez přímého vlivu dramatu toho. Námitky Bethovy nevyvracejí přesvědčivě nápadné shody ty a závěr z nich plynoucí, zvláště když i jiná dramata Euripidova dokazují, že básník nevyhýbal se úmyslnému opakování motivů komposičních. Tuto část důkazu Kaibelova lze po mém soudu přijmouti; jedině to lze jeho argumentaci vytknouti, že není třeba uznávati delší mezeru časovou mezi vznikem obou dramat jedině z toho důvodu, že dobrý básník se v krátké době neopakuje. Starověké názory o básnické originalitě a přípustnosti opětování téhož motivu byly podstatně jiné než naše. Pro Euripida samého dokazují právě dramata, o nichž výše bylo jednáno, Ifigeneia Taurská a Helene, že i dobrý básník mohl se beze vší úhony opakovati a to v době velmi blízké a nejen v jednotlivých scénách, nýbrž i v celkové komposici dvou dramat. Nemůžeme sice určiti přesně, kdy byla provozována Ifigeneia Taurská, ale dle běžného datování dramat Euripidových jest jen o rok neb o dva starší než Helene (z r. 412). Máme-li na zřeteli tuto věc, můžeme, užívajíce vývodů Kaibelových, určiti rok provozování Hekaby, tedy nejspíše r. 424, jako *terminus ante quem* pro chronologii Kyklopa.

Více nesnází působí stanovení vrchní hranice časové. Pokusil se o to F. Hahne v článku: »Zur ästhetischen Kritik des Euripideischen Kyklops« (Philologus LXVI, 1907, str. 46 n.). Poukazuje na výjev z Kyklopa v. 214 n. Kyklops se táže, má-li snídani řádně připravenou a zda naplněny jsou nádoby mlékem; obdržev od sboru kladnou odpověď, ptá se ve v. 218, zda jest to mléko ovčí, kravské či smíšené (*μήλειον ἢ βόειον ἢ μεμιγμένον*). Hahne soudí, jako před ním již Wecklein (v uv. vyd. v pozn. k v. 218), že verš tento jest parodií Aischylova Promethea v. 116. Prometheus táže se tu: *ἆ ἆ, τίς ἀχώ, τίς ὀδμὰ προσέπτα μ' ἀφεγγής, θεόσυτος ἢ βρότειος ἢ κεκραμένη;* (v. 114 n.). Myšlenka tu vyjádřená není jistě příliš poetická a snadno lze si mysliti, že toto podivné spojení kolovalo po nějaký čas v ústech posměvačných Athenanů jako okřídlené slovo. A nebyl by to zajisté špatný vtip, parodoval-li Euripides tento neobvyklý výraz otázkou Kyklopa, shánějícího se po své snídani. Domněnka tato nabývá ještě větší pravděpodobnosti, uvážíme-li, že verš, o nějž jde, nalézá se v té části Promethea, která nejjasněji jeví stopy pozdějšího přepracování. Bethe na uv. m., str. 163 n., v naší literatuře K. Wenig v L. fil. XXVIII, 1901, str. 341). Předpokládá tedy Kyklops pozdější, nám zachované zpracování Promethea; ježto v tragoedii této užito jest vydatnou měrou létacího stroje, jehož zařízení spadá dle Betha v r. 427 neb 426, soudí Hahne, přijímaje úplně tento názor Bethův, že Kyklops nemohl býti napsán před touto dobou.

Shoda, kterou stanovili Wecklein a Hahne mezi uvedenými místy Promethea a Kyklopa, jest po mém soudu vskutku nápadná a bylo by možno plným právem uznati, že Euripides měl v úmyslu parodovati nápadný obrat Aischylův, zvláště když verš, o nějž jde, jest v části, náležející nejspíše pozdějšímu přepracování Promethea. Ale domněnka Bethova, že přepracování to spadá v dobu po r. 427/6, kdy jeviště athenské vedle jiných pronikavých změn opatřeno bylo též létacím strojem, nelze po námitkách, jež proti ní pronesl zvláště C. Robert (Die Scenerie des Aias, der Eirene und des Prometheus; Hermes XXXI, 1896, str. 564 n.), pokládati za tak nepochybnou, aby na ní mohl založen býti úsudek výše podaný. I nezbývá než pátrati po důvodech jiných, přesvědčivějších.

Euripides nebyl první dramatický básník řecký, jenž předvedl mythos o dobrodružství Odysseově u Kyklopa na jeviště řecké. Vedle Kyklopa Epicharmova, o němž nevíme nic bližšího, vzdělal touž látku Aristias v stejnojmenném satyrském dramatě a Kratinos v komoedii *'Οδυσσῆς*. Wecklein v uv. vyd., str. 10 soudí, že se Euripides v Kyklopu přiklonil těsněji k dramatu Aristiovu, ale mínění to nezdá se mi dosti prokázaným. Z Kyklopa Aristiova zachoval se jediný verš: *ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ* (zl. 4 Nauck[2]). Slova ta upomínají sice na verš

Euripidova Kyklopa (558), kde Kyklops zabraňuje Silenovi zkoušeti, zda je víno dobře smíšeno, slovy: *ἀπολεῖς· δὸς οὕτως*, ale jak dobře upozorňuje Kaibel v uv. čl., str. 71, pozn. 1, máme dosvědčeno, že u Aristia byl to Odysseus, jemuž vytýkal Kyklops přílišné rozředění vína, kdežto Odysseus Euripidův jest dalek toho, aby činil tak Kyklopovi nápoj neškodným. Vyplývá-li již z toho dosti značná úchylka ve zpracování obou dramat, nemáme zajisté práva, uznávati bližší závislost Euripidovu na dramatu Aristiově, čímž není ovšem vyloučeno, že Euripides je znal.

Naproti tomu pokládám za správnou další myšlenku Weckleinovu, že Euripides znal a pro své drama užil uvedené komoedie Kratinovy. Jakkoliv zachovaly se nám z ní jen nečetné zlomky, lze i k nim nalézti některé nepochybné reminiscence u Euripida. Nemohu sice souhlasiti se všemi doklady, jež uvádí Wecklein, ale přesvědčivými zdají se mi rozhodně tyto dvě shody. Jest to především z Kyklopa v. 357 n.: *ἑφθὰ καὶ ὀπτὰ κρέ' ἀνθρακιᾶς ἄπο θερμὰ χναύειν;* o stejném postupu dovídáme se i z Kratinova zl. 143: *ἑψήσας κἀπ' ἀνθρακιᾶς ὀπτήσας*. Zvláště však nápadná jest shoda v metonymickém označení vína slovem *Μάρων*, jež čteme v Kykl. v. 411 n.: *ἐμπλήσας σκύφος Μάρωνος αὐτῷ τοῦδε προσφέρω πιεῖν* a které pro Kratina dosvědčeno jest u Polluka VI, 26: *Κρατῖνος τὸν οἶνον Μάρωνα εἴρηκεν· »οὔπω ᾽πιον τοσοῦτον οὐδὲ πίομαι Μάρωνα.«* Nemůže býti nejmenší pochyby, že slova ta jsou z komoedie, o níž jednáme, třebas to výslovně uvedeno nebylo. Z těchto shod, zvláště z onoho neobvyklého označení vína jménem dárce jeho, usuzuji, že právem uznává tu Wecklein přímý vliv komoedie Kratinovy na drama Euripidovo, z čehož pro chronologii Kyklopa plyne závěr, že jest mladší než komoedie ona. [1])

Tu však narážíme na novou překážku; o době. kdy vznikla komoedie Kratinova *Ὀδυσσῆς* mlčí zprávy starověké, rovněž mlčí o ní neb jen neurčitě ji označují spisy novější. Nicméně lze i tuto obtíž překonati. Víme, že tato komoedie zaujímala zvláštní místo v poesii Kratinově. Kdežto jindy s nebývalou dosud smělostí tepal Kratinos převrácenosti doby své a nešetřil ani vynikajících mužů, byla komoedie, o níž jednáme, prosta osobních narážek a politické satiry, blížíc se tak rázu komoedie střední. Neútočnou povahu její zřejmě vytýká Platonios: *Περὶ διαφ. κωμῳδιῶν* 17: *οἱ γοῦν Ὀδυσσεῖς Κρατίνου οὐδενὸς ἐπιτίμησιν ἔχουσι, διασυρμὸν δὲ τῆς Ὀδυσσείας τοῦ Ὁμήρου* (srovn. i § 10, kde výslovně uvedena jest jako příklad komoedie střední doby). A myslím, že tento ráz, u Kratina tak neobvyklý,

[1]) Opačný poměr závislosti mezi oběma dramaty nelze po mém soudu připustiti. Prioritu smělé metonymie výše zmíněné daleko spíše jest přiřknouti Kratinovi, jenž pro smělost dikce již ve starověku byl srovnáván s Aischylem (Anonym. *Περὶ κωμ.* III, 7) než Euripidovi.

měl na mysli básník sám, když, nejspíše v parabasi, se honosil „*νέοχμόν τι παρῆχθαι ἄθυρμα*“ (Suidas s. v. *ἄθυρμα*). Látka komoedie, parodie výjevů z IX. knihy Odysseie, byla tedy v literární tvorbě Kratinově zcela neobvyklá; poněvadž pak sotva lze mysliti, že by básník tak útočné povahy, jakým Kratinos najisto byl, dobrovolně se vzdal v komoedii této vší satiry osobní a politické, jak dosvědčuje výše uvedený citát, jest po mém soudu správný závěr těch, kdož myslí, že Kratinos k tomu byl donucen nějakým zákonem, jímž svoboda komoedie byla omezena. Tak soudili na př. Th. Bergk: Über die Beschränkungen der Freiheit der ältern Komödie zu Athen (znova otištěno v jeho drobných spisech, sv. II., str. 444 n.) a týž: Griechische Literaturgeschichte, sv. IV., v Berlíně 1887, str. 56 a 118 n., dále K. O. Müller: Geschichte der griechischen Litteratur (díl II., 1, vyd. 4., v Štuttgartě 1882, str. 57). Jde jen o to, na které ze známých nám omezení komoedie attické jest tu pomýšleti. Z doby Kratinovy máme zprávu o dvou takových zákonech. Jeden z nich byl vydán za archonta Morychida (r. 440/39) a zrušen r. 437/6 za archonta Euthymena (schol. k Aristof. Acharn. 67). Jaký byl obsah tohoto psefismatu, nevíme; scholiasta označuje jej pouze slovy *ψήφισμα τὸ περὶ τοῦ μὴ κωμῳδεῖν*, což jest udání najisto neúplné.

Týž scholiasta poznamenává však k v. 1150 téže komoedie, kde básník pronásleduje skoupého chorega Antimacha: *ἐδόκει δὲ ὁ Ἀντίμαχος οὗτος ψήφισμα πεποιηκέναι, μὴ δεῖν κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος*. Bergk v uv. čl., str. 450, pozn. 7 spojuje obě zprávy a soudí, že Antimachos byl původcem zákonného návrhu, přijatého za archonta Morychida, jímž bylo zakázáno, vysmívati se v komoedii určitým osobám. Ale toto spojení obou zpráv scholiastových nezdá se mi správným. Aristofanes totiž na uv. m., v. 1155 naráží na choregii Antimachovu slovy: *ὅς γ' ἐμὲ τὸν τλήμονα Λήναια χορηγῶν ἀπέλυσ' ἄδειπνον*. Slova ta vztahují se patrně k nějaké komoedii Aristofanově, jež provozována byla před Acharnskými, a ježto víme, že komoedii *Βαβυλώνιοι* provozoval o velkých Dionysiích (schol. k Acharn. v. 502), nezbývá než mysliti na prvou komoedii básníkovu *Δαιταλῆς* z r. 427. Ve zmíněném scholiu k v. 1150 máme však také zprávu, jež tvrdí: *ἐχορήγει δὲ ὁ Ἀντίμαχος τότε, ὅτε εἰσήνεγκε τὸ ψήφισμα*. Dle toho by tedy psefisma Antimachovo bylo z r. 428/7 a nebylo by lze je ztotožňovati se zákonem, přijatým za archonta Morychida. Bergk, aby uhájil možnost uvedené již kombinace obou zpráv, soudí, že poznámka, která choregii a psefisma Antimachovo klade v týž rok, jest pouhý omyl excerpujícího grammatika, jenž spojil v ní dvě zcela různá fakta; za důvod uvádí, že v době, kdy Aristofanes provozoval Acharnské, nebyla komoedie attická ničím omezena. To jest ovšem pravda, ale nemohlo býti jinak r. 428? Nemohl tehdy vskutku vzniknouti zákon, omezující svobodu ko-

moedie, jenž ovšem právě jako zákon z r. 440/39 dlouho nepotrval? Myslím, že bylo tomu tak; důvod pro toto tvrzení, jenž spolu stanoví i dobu vzniku Kratinovy komoedie *'Ὀδυσσῆς*, spatřuji ve slovech Aristofanových, Acharn. 1161 n.

Jak již uvedeno, útočí tu Aristofanes ve sborové písni na Antimacha, protože nepozval jeho sbor na obvyklou hostinu, když byl o Lenajích choregem. Přeje mu za to různé pohromy a na konec dodává (v. 1165):

ἠπιαλῶν γὰρ οἴκαδ' ἐξ ἱππασίας βαδίζων,
εἶτα κατάξειέ τις αὐτοῦ μεθύων τὴν κεφαλὴν 'Ορέστης
μαινόμενος· ὁ δὲ λίθον λαβεῖν
βουλόμενος ἐν σκότῳ λάβοι
τῇ χειρὶ πέλεθον ἀρτίως κεχεσμένον·
ἐπᾴξειεν δ' ἔχων τὸν μάρμαρον,
κἄπειθ' ἁμαρτὼν βάλοι Κρατῖνον.

Není pochyby, že Kratinos, v posledním verši jmenovaný, jest známý komický básník, právě jako v téže komoedii ve v. 849, třeba že obě tato místa vztahují scholia na osobu jinou. Proč však přeje tu básník Antimachovi, aby omylem udeřil právě Kratina? Myslím, že správný smysl místa vystihl již scholiasta k t. v.: *βάλοι οὖν, φησί, τοῦτον, ἵνα πλείοσι κακοῖς περιπέσῃ τυπτόμενος ὑπ' αὐτοῦ.* Přeje mu tedy Aristofanes slovy těmi novou pohromu, pomstu Kratinovu. Kdyby Kratinos byl jinak přítelem Antimachovým, nemusil by se Antimachos pomsty té příliš báti; to však jistě nebylo úmyslem Aristofanovým, nýbrž naopak chtěl nejspíše význačným umístěním jména Kratinova na konci této výhrůžné písně sborové důrazně naznačiti, že pohroma ta bude pro Antimacha velmi citelná. Patrně tedy mezi oběma muži nebyly již dříve styky přátelské. Připustíme-li, že příčinou toho byl onen zákon Antimachův z r. 428, jenž nepochybně předem čelil proti Kratinovi, smělému pěstiteli politické satiry a hlavnímu zástupci komoedie v době před Aristofanem, byla by zmínka tato zajisté zcela vhodně vysvětlena. A tato domněnka nabývá po mém soudu ještě větší pravdě podobnosti, vezmeme-li v úvahu celé výše citované místo; myslím totiž, že ve verších těch tají se narážka na Kratinovu komoedii, o níž jednáme.

V Odysseii (IX, 480 n.) líčí básník, jak oklamaný a rozlícený Kyklops, nemoha se již jinak Odysseovi a jeho druhům pomstiti, mrštil po jejich lodi mohutným balvanem, jenž by byl málem ji roztříštil. Toho momentu užil parodistickým způsobem nejspíše také Kratinos v komoedii *'Ὀδυσσῆς*. Nelze to sice ze zlomků přímo doložiti, ale svědčí pro to okolnost, že přistání a odplutí Odysseovo na lodi bylo scénicky znázorněno. S lodi dávají se na př. druhové Odysseovi poznati, tak jako u Homera Odysseus sám (Od. IX, 502 n.). O tom svědčí zlomek zachovaný u Hefaistiona 51, 8:

σίγα νυν ἅπας, ἔχε σῖγα,
καὶ πάντα λόγον τάχα πεύσῃ·
ἡμῖν Ἰθάκη πατρίς ἐστιν,
πλέομεν δ' ἅμ' Ὀδυσσέι θείῳ.

Užil-li básník tohoto scénického prostředku, pochybuji, že dal si ujíti příležitost, aby neparodoval také nezdařený pokus Kyklopův, roztříštiti balvanem loď Odysseovu.

Přihledněme nyní k výše citovanému místu Aristofanovu. Nápadný jest jeho epický ráz, projevující se některými výrazy. Vedle tvaru slovesa *ἐπάσσω*, u Homera tak běžného, zmínky zasluhuje zvláště specificky homerský výraz *τὸν μάρμαρον*, jehož tu užito ovšem ve smyslu obscoenního slova *τὸν πέλεθον* (v. 1170). Výraz ten vyskytuje se u Homera též v Od. IX, 499, v části, kde básník líčí zmíněný již pokus Kyklopův o pomstu. Věc ta nemá ovšem sama o sobě důležitosti, ale uvážíme-li že Aristofanes užil tohoto homerského výrazu v části, líčící též nezdařený úder, a sice Antimachův, uvážíme-li dále, že celkový ráz líčení jest epický, není snad odvážné tvrzení, že Aristofanes v této části měl na mysli výjev z IX. knihy Odysseie. Parallela mezi výjevem tím a místem Aristofanovým jest jasná. Jako oslepený Kyklops chápe se kamene i Antimachos, když jej v temnotě noční udeřil jakýsi Orestes (patrně typické označení za všeobecný výraz *ὁ μαινόμενος*). Antimachos ovšem uchopí místo balvanu ve tmě předmět, jenž parodujícímu komikovi lépe se hodil v líčení než obyčejný kámen. Tímto »balvanem« (= *τὸν μάρμαρον*) mrští pak po vinníku, ale stejně jako Kyklops jej nezasáhne; na rozdíl však od Kyklopa — a v tom právě tkví pointa líčení Aristofanova — udeří Antimachos toho, koho nejméně si přál, Kratina.

Je-li parallela tato správná, vyplývá z ní i z předcházejících vývodů tento závěr. Antimachos byl původcem zákonného návrhu, přijatého za jeho choregie (v. 428/7), jenž omezoval volnost komoedie v osobních útocích a čelil hlavně proti Kratinovi, přednímu zástupci komoedie v době před vystoupením Aristofanovým. Zákon ten popudil ovšem prudkého Kratina proti Antimachovi; byl sice nucen podrobiti se zákonu a napsal proto komoedii, prostou osobních narážek, *Ὀδυσσῆς*, ale hněv jeho proti Antimachovi nepominul. V komoedii této byl nejspíše vylíčen dle Odysseie též nezdařený pokus Kyklopův o pomstu. Aristofanes pak, maje na mysli tuto komoedii Kratinovu a jeho nepřátelský poměr k Antimachovi, jehož zákon byl vlastně původcem komoedie oné, velice vtipně parodoval tento výjev v sborové písni, v níž svolává na Antimacha všemožné pohromy.

Závěr tento, pokud ovšem může činiti nárok na správnost, určuje dosti přesně dobu provozování komoedie Kratinovy i Euripidova Kyklopa. Dle něho byla by komoedie *Ὀδυσσῆς* z doby

mezi r. 428/7, kdy byl dán zákon Antimachův, a r. 425, kdy provozováni Acharnští, nejspíše tedy z r. 426. Tím byla by určena vrchní hranice časová pro drama Euripidovo, jež předpokládá komoedii Kratinovu; ježto pak hranici spodní tvoří rok provozování Hekaby (nejspíše r. 424), náležel by vznik Kyklopa v dobu mezi r. 426—424 př. Kr.

K závěru chci se zmíniti ještě o ostatních prostředcích, jimiž určována byla chronologie Kyklopa. Jsou to jednak narážky v komoediích Aristofanových, jednak důvody, vzaté z metriky a technické stránky dramata; konečně užito k datování i některých památek uměleckých. Prvého prostředku, jenž při chronologickém určení dosti četných dramat Euripidových setkává se s úspěchem, užil při Kyklopu zvláště H. Zirndorfer: De chronologia fabularum Euripidearum, v Marburgu 1839, str. 110 n. Uvádí tu několik míst, na něž prý Aristofanes naráží ve svých Oblacích a vyvozuje odtud, že Kyklops jest z doby před r. 423. Myslím však, že žádný z případů, od něho uvedených, nepřesvědčuje o nutnosti onoho závěru. Ještě nejspíše bylo by lze uznati narážku v Arist. Obl. 293 n.: *καὶ σέβομαί γ', ὦ πολυτίμητοι, καὶ βούλομαι ἀνταποπαρδεῖν πρὸς τὰς βροντάς*; srovn. Eur. Kykl. 327 n. *πέπλον κρούω, Διὸς βρονταῖσιν εἰς ἔριν κτυπῶν*. Jako úmyslná narážka na slova Kyklopova (v. 203): *ἄνεχε, πάρεχε, τί τάδε; τίς ἡ ῥαθυμία;* býval také uváděn verš z Arist. Vos 1326 n.: *ἄνεχε, πάρεχε· κλαύσεταί τις τῶν ὄπισθεν*, ale neprávem, neboť výraz *ἄνεχε, πάρεχε* je příslovečný, a Euripides užil ho i jinde (Troj. 308). Spíše bych soudil, že na jiném místě téže komoedie přejal Aristofanes výraz z tohoto dramata. V Kykl. v. 182 n. mluví totiž sbor s velkým pohrdáním o Paridovi, jejž líčí jako Asiata, přikládaje mu mezi jinými odznaky barbarské nádhery též *θυλάκους τοὺς ποικίλους*. Slovem *θύλακοι* (pův. význ. = pytle) označuje sbor široké spodky orientálů, pro něž obyčejné pojmenování jest *ἀναξυρίδες*. Euripides užil pro ně výrazu, v němž se jeví hluboké opovržení Řeka k barbaru, právě tak jako dále ve výrazu *κλῳόν* (v. 184), jenž značí vlastně obojek pro psy, tu však se jím označuje náhrdelník. Jest možno, že při nenávisti Atheňanů k Peršanům uchytily se opovržlivé výrazy tyto a Aristofanes mohl doufati v souhlas posluchačstva, jestliže v líčení vítězné obrany Atheňanů proti Peršanům ústy sboru pronesl: *εἶτα δ' ἑσπόμεσθα θυννάζοντες εἰς τοὺς θυλάκους* (Vosy 1087). Pro domněnku, tu vyslovenou, svědčí též, že ve zmíněném významu nalézáme výraz *θύλακοι* jen na těchto dvou místech, ač jinak není nijak neobvyklý. Ježto Vosy provozovány byly o Lenajích r. 422 a psány tedy nejspíše v r. 423, potvrzovala by i tato shoda datum, jež jsme pro Kyklopa výše stanovili.

Stručněji možno zmíniti se o pokusech určiti dobu provozování Kyklopa z důvodů metrických. Poněvadž iambický trimetr

v Kyklopu vykazuje hojný počet rozvedení, soudil J. Rumpel (Philologus, XXIV, 1866, str. 407 n.), že drama to náleží do pozdních let činnosti Euripidovy, ale právem poznamenává J. Král v Řecké a římské metrice (v Praze 1906, str. 332, pozn. 3), že prostředku toho tu užiti nelze; neboť ze starověkých zpráv víme, že tvar trimetru byl v satyrském dramatě volnější než v tragoedii. Závažnější námitkou by bylo, že tři písně sborové, a to stasimon I. (v. 356—357) a dva krátké zpěvy sborové (v. 608—623 a 656—662), zdají se dle rukopisného podání býti apolelymena, což by bylo jistou známkou pozdního původu Kyklopa. Ale v případě prvém zjistil Kirchhoff, že v. 363—367 tvoří refrain, jenž se opakuje i po antistrofě, při dvou ostatních pak vůbec nevyžaduje povaha písní těch antistrofické response (srovn. A. Rossbach: Griechische Metrik, v Lipsku 1889, str. 403 pozn.).

Ani důvody, jež pro pozdní vznik dramata čerpá z techniky jeho U. v. Wilamowitz-Moellendorff (Griechische Tragoedien, v Berlíně 1906, sv. III., str. 20) nepokládám za přesvědčivé. Chválí-li tu Wilamowitz umění, s jakým ve scéně, líčící opití Kyklopa, básník rozpřádá hovor a děj, užívaje k tomu tří osob, jest to pozorování příliš subjektivní a lze proti němu namítati, co na začátku bylo uvedeno proti podobnému důvodu Kaibelovu. Dále vytýká Wilamowitz volnost, jakou jeví Kyklops vzhledem k rozdělení verše mezi několik osob, v čemž shoduje se s dramaty poslední doby Euripidovy. Tu však dle mého mínění vadí, že neznáme vývoj satyrského dramata a nevíme, jak si básníci v té věci vedli. Jest možno, že ve shodě s živější povahou satyrského dramata byli i v této věci volnější než v tragoedii.

Zbývá pojednati o pokusech, datovati Kyklopa dle některých památek uměleckých. Pokud mi známo, učinil tak zvláště F. Winter v článku: »Polyphem« (Jahrb. d. arch. Inst. VI, 1891, str. 271 n. a tab. VI). Publikuje tu obraz na váse, chované v Richmondu, na níž znázorněno oslepení Polyfema. Winter přesvědčivě dokazuje, že lze obraz ten vyložiti pouze bezprostředním vlivem Kyklopa Euripidova, jejž počítá k pozdním pracím básníkovým a klade jej v dobu kol r. 415. S tímto datováním shoduje se prý zcela stil vásy. Souhlas s míněním Winterovým projevil C. Robert: Bild und Lied, v Berlíně 1881, str 35, C. B. Newcomer: De Cyclope Homerico atque Euripideo, Dissert. Berolini 1899, str. 5 n. a E. Reisch: Zur Vorgeschichte der attischen Tragödie (Festschrift für Th. Gomperz, Vídeň 1902, str. 455). Souhlasím sice též s míněním Wintrovým, že obraz na váse této jest závislý na dramatu Euripidově, ale pochybuji velice, že by bylo lze shody té užiti k přesnému datování, o něž tu jde. Patrno to i z dalšího výkladu Wintrova, že ráz obrazu tohoto upomíná na Ledinu vásu v Bonnu, jež vznikla v letech třicátých V. stol. př. Kr.; liší se od ní jen nedbalou kresbou, z čehož vyvozuje, že vása Richmondská jest

o něco mladší. Pochybuji, že lze důvod tento nazvati přesvědčivým. A více ještě platí totéž i o pokusu Robertově v pojednání: »Votivgemälde eines Apobaten.« XIX. Hallisches Winckelmannsprogramm, 1895, str. 23. Jak již při jiné příležitosti zmíněno, líčí básník Parida jako Asiata, což jest dle Roberta pravidlem pro dobu hellenistickou a římskou, nikoli však pro V. a IV. stol. př. Kr. V orientálském úboru objevuje se Paris nejprve v malířství, v poesii pak u Euripida v Kyklopu (183 n.), jejž prý již z tohoto důvodu nemůže klásti v nejstarší dobu tvoření Euripidova, jak činí Kaibel. Patrno, že i toto tvrzení jest tak neurčité, že nelze ho užiti k přesnějšímu datování Kyklopa.

Juturna a Pomona.

Příspěvek k výkladu římské tradice mythologické.

Podává **O. Jiráni.**

Jest nepochybno, že většina bájí a pověstí, které nám zachovaly literární zprávy o mythickém dávnověku římském, vznikla libovolnou a umělou konstrukcí věků pozdějších, v níž marně bychom pátrali po hlubším jádru mythologickém. Jmenovitě básníci věku Augustova, zvláště Ovidius, starali se horlivě o rozmnožení umělých mythů; na řadě typických příkladů osvětlil snahy tyto G. Wissowa v pojednání »Römische Sagen« (znova otištěno v Gesammelte Abhandlungen zur römischen Religions- und Stadtgeschichte, v Mnichově 1904, str. 129—143). K mythologickým kombinacím nejlépe se hodila polozapomenutá jména bytostí božských; podobnost jejich jmen, lokální spojitost kultu a přerůzné jiné okolnosti snadno vedly ke spojování postav, původně zcela samostatných, a bohatá báje řecká poskytovala hojně vzorů, dle nichž bylo lze vytvořiti z nepatrných prvků domácích souvislou pověst. Vědecké zkoumání má tu přirozeně úkol, aby vyšetřilo, pokud možno, motivy, jež daly vznik jednotlivým rysům pověsti, a ukázalo postup jejího vývoje z daných prvků. Tím způsobem hodlám rozebrati pověsti, jichž středem staly se v pozdější době staroímské bohyně Juturna a Pomona.

Juturna.

Jméno starolatinské bohyně této pojí se původně k prameni v blízkosti Lavinia při řece Numiciu. Odtud přenesen kult její do Říma a zasvěcen jí tu pramen poblíže chrámu Vestina

(*lacus Iuturnae*).[1]) Na konci první války punské obdržela Juturna chrám na poli Martově, jehož založení oslavovali zvláště ti řemeslníci, kteří potřebují k povolání svému vody. Kromě toho byla Juturna ctěna jako bohyně léčivé síly vodní a vedle jiných božstev vzývána konečně i v nebezpečenství ohně (srovn. G. Wissowa: Religion und Kultus der Römer, v Mnichově 1902, str. 183 a článek jeho v Roscherově Slovníku řecké a římské mythologie, sv. II, odd. 1, str. 762 nn.).

Podstatně jinak jeví se nám bohyně tato v poesii věku Augustova. Juturna jest v ní význačnou postavou pravěku italského a předmětem různých erotických a genealogických pověstí, jak je mythologická kombinace pozdější vytvořila.

Dle Vergilia (Aen. XII, 134 nn. a j.) jest Juturna dcera rutulského knížete Dauna a bohyně Venilie, sestra Turnova, jemuž z návodu Junonina horlivě pomáhá v boji proti Aeneovi. Jak Wissowa (v uv. čl., str. 763) poznamenává, hledati jest příčinu, proč Juturna jest tu spojena s Turnem, nejspíše v podobnosti obou jmen. Tíže lze stanoviti důvody, které vedly buď Vergilia neb jiného původce této genealogické kombinace k tomu, že za rodiče Juturniny zvolil Dauna a Venilii. Po mém soudu rozhodoval tu ohled na Turna, nikoliv na jeho sestru. Na hojných místech Aeneidy (srovn. na př. X, 76) vytýká se s důrazem původ Turnův a patrna jest snaha básníkova, by úhlavní nepřítel Aeneův byl jemu rovnocenný i rodem. Spolu líčí Turna jako potomka řeckých předků (Aen. VII, 371 n.), chtěje patrně i mezi ním a Aeneou zachovati princip antagonismu mezi Trojany a Řeky. Užívá k tomu účelu té báje o Danai, dle níž argejská kněžna tato přistala ve své skříni k pobřeží Latia, kde spolu s Pilumnem, manželem svým, založila Ardeu. Syn jejich byl Daunus, při čemž rozhodovala asi opět zevní podobnost jeho jména s jménem matčiným. Tak podařilo se Vergiliovi spojiti Turna s královským rodem argejským. A snaha, aby Turnus byl Aeneovi rodem co nejvíce na roveň postaven, působila, jak myslím, i na volbu jména matčina. Nejen že jméno Venilia prvou částí svou upomíná na Venus, matku Aeneovu, víme též, že bohyně tato byla přímo identifikována s Venuší (Schol. Veron. k Verg. Aen. X, 76).

Důležitější pro účel náš jest zpráva Vergiliova na zmíněném již místě Aeneidy (XII, 134 nn.). Juturnu, jež dle básníka »stagnis fluminibusque sonoris praesidet«, oblíbil si Juppiter a za lásku její odměnil ji nesmrtelností a vládou nad řekami a prameny v Latiu. Netřeba ani podotýkati, že v zprávě této netají se ohlas nějakého staroitalského mythu, nýbrž že jest pouhou kombinací

[1]) Zbytky nádržky pramene toho objeveny byly r. 1900 (srovn. Listy fil. XXXII, str. 81 n.).

buď Vergilia samého neb jeho pramene. Zjistiti však důvod pro tento vztah mezi oběma božstvy jest velmi nesnadno. Snad lze jej s jistou pravdě podobností spatřovati v lokální blízkosti pramene Juturnina a řeky Numicia (dle Serv. k Verg. Aen. XII, 139 byl pramen tento »iuxta Numicium fluvium«). Řeka tato byla však těsně spjata s kultem Jova, zvaného Indiges. E. Aust v Roscherově Slovníku, sv. II, odd. 1, str. 646 praví: »Den Herrscher des Himmels, sein schaffendes und belebendes Wirken in der Natur sehen die Lavinienser konkret vor sich in den Gewässern des Numicius . . . . . und insofern sein Walten und seine Thätigkeit an jenen Fluss gebunden zur Erscheinung kam, hiess er Juppiter Indiges.« Později byl bůh tento identifikován s Aeneou, ale původní jméno jeho udrželo se i nadále v kultu; o úzkém vztahu jeho k Římu svědčí, že každoročně odcházeli k chrámu jeho při řece Numiciu pontifikové s konsuly, aby mu oběť přinesli (Aust v uv. čl., str. 647). Soudím tedy, že tato místní blízkost způsobila spojení obou božstev v milostný poměr, v němž nepopíratelně se jeví vliv řeckých mythů o lá-ce bohů k nymfám (Juturna sama jest na uv. m. Aen. ve v. 140 zvána »nympha«); touto náklonností byli známi zvláště Zeus a Poseidon (srov. L. Preller: Griechische Mythologie sv. I., 4. vyd., str. 587).

Řecký ráz projevuje ještě více vypravování Ovidiovo (Fasti II, 585 nn.). Kdežto Vergilius jen stručně se dotýká milostného poměru obou božstev, přejal Ovidius tuto pro něho tak vhodnou látku a dosti široce ji rozvedl. Vypravuje, že Juppiter zahořel láskou k nymfě Juturně, jež však prchala před ním do lesů a do svých vod. Aby překonal odpor plaché nymfy, svolal ostatní nymfy z Latia a vyzval je, aby mu přispěly a zabránily Juturně uniknouti do jejích proudů. Všeobecně se uznává, že pověst ta jest výtvorem Ovidiovým, a to romantickým rozvedením zprávy Vergiliovy. Novým jest v ní motiv o odporu nymfy k milostným nástrahám Jovovým, jenž jest vůbec oblíbeným prostředkem mythologického líčení básníkova. Ovidius užil ho na př. ve vypravování o lásce Janově k nymfě Cardei (Fasti II, 101 nn.), rovněž v báji o milostném poměru Priapově k nymfě Lotidě (Fasti I, 415 nn.) a v mythu o lásce Vertumnově k Pomoně, o němž dále pojednáme (Metam. XIV, 623 nn.). Rys tento není ovšem původní, nýbrž jest přejat z povahy řeckých nymf (Preller na uv. m., str. 718 nn.).

Vsunuta v mythologickou kombinaci objevuje se Juturna konečně i v genealogické poznámce Arnobiově (III, 29), jež původem svým sotva jest vzdálena věku obou básníků doby Augustovy. Arnobius praví tu o Janovi: »Janum . . . . . Janiculi oppidi conditorem, patrem Fonti, Vulturni generum, Juturnae maritum.« Otcem Juturniným stal se po mém soudu Vulturnus

asi proto, že Juturna jest bohyně nebo, dle představy pozdější, nymfa vodní; jednak rozhodla tu nejspíše, právě jako při zmíněném již příbuzenství s Turnem, podobnost druhé části jmen obou bytostí. Též možno stanoviti příčinu, proč původce zprávy té učinil Juturnu manželkou Janovou. Pokusil se o to již Roscher ve svém Slovníku, sv. II., odd. 1., str. 18., ale domněnku jeho nepokládám za správnou. Pojednav totiž o aitiologické pověsti, jež vykládala vznik sirného pramene Lautolae neb Lotolae u prastaré svatyně Janovy (Janus geminus), dodává: »Nicht undenkbar wäre es, dass auf dieser Nachbarschaft der, wie es scheint, durch vulkanische Ereignisse zeitweilig zu Tage getretenen Quelle die Sage von Juturna als Gattin des Janus und Mutter des Fontus beruhte, zumal da Juturna als Nymphe der in der Nähe des Vesta- und des Kastorentempels auf der andern Seite des Forums hervorsprudelnden Quelle gefasst wurde.« Jakým důvodem však mohla býti blízkost sirného pramene a svatyně Janovy pro spojení boha tohoto s nymfou, uctívanou na docela opačné straně fora? Myslím, že příčina této genealogické kombinace jest jiná a jednodušší. Víme, že slavnost založení chrámu Juturnina (J u t u r n a l i a) připadala na 11. ledna. Na den 9. ledna máme dosvědčenu u Ovidia (Fasti I, 318) slavnost Agonium, při níž r e x s a c r o r u m obětoval v regii berana; slavnost ta náležela Janovi (Wissowa: Religion und Kultus, str. 91). Což snazšího, než že tato časová spojitost obou slavností vedla původce této zprávy k domněnce o příbuzenském svazku mezi oběma božstvy? Podobný postup není v takovýchto pozdějších mythologických konstrukcích zvláštností. Dokladem jest na př. Ovidiovo vypravování o vztahu Martově k Anně Perenně (Fasti III, 675 nn.), jež dle Wissowy (Religion und Kultus, str. 134) spočívá pouze na tom základě, že slavnost Anny Perenny dne 15. března spadá v dobu březnových slavností Martových.

Je-li výklad tento správný, nelze zprávy Arnobiovy nikterak užívati za důvod pro význam Janův jako boha pramenů, jak činí na př. Preller: Römische Mythologie, vyd. II., str. 163 a jak, třebas nerozhodně, připouští Roscher v uv. čl., str. 41.

Zbývá ještě vyložiti, proč jako syn obou božstev těchto uveden jest ve zprávě Arnobiově bůh pramenů Fontus, zvaný obyčejně Fons. Co se matky týče, rozhodl tu nepochybně její význam bohyně určitého pramene; otcem Fontovým pak stal se Janus nejspíše proto, že oltář Fontův byl na Janikulu, prastarém sídle Janově (Cic. de leg. II, 56). Tak soudí Wissowa (Religion und Kultus, str. 182).

Pomona.

Původní význam Pomony, starořímské ochránkyně plodů stromových, zůstal jasným i v době hellenisace římského náboženství, ale ráz a povaha její změnila se dosti značně působením mocného vlivu mythologie řecké. Přetvořena jsouc v řeckou hamadryadu vsunována byla, podobně jako jiné, původně samostatné bytosti božské, v různé mythologické pověsti pozdější. Pokud ze zachovaných zpráv se dovídáme, byla Pomona jednak spojována s mythickým králem laurentským Pikem, jednak vypravováno o jejím poměru k bohu změn ročních Vertumnovi. Která z těchto kombinací jest starší, nelze rozhodnouti; sotva však jsou dobou vzniku od sebe příliš vzdáleny.

O pověsti, na prvém místě uvedené, dočítáme se u Servia v pozn. k Aen. VII, 190: »Picum amavit Pomona, dea pomorum, et eius volentis est sortita coniugium. Postea Circe, cum eum amaret et sperneretur, irata eum in avem, Picum Martium, convertit.« Kdežto u Vergilia (Aen. VII, 189) jest Circe sama manželkou Pikovou, vystupuje v této pověsti jako čarodějka, jež svým uměním mstí se za odmítnutou lásku. Motiv tento přejat jest, jak myslím, z řeckého mythu o Glaukovi, jejž vypravuje Ovidius Metam. XIV, 1—74. Když napodobením tohoto mythu stala se z Kirky mstitelka odmítnuté lásky, bylo nutno za manželku Pikovu vyvoliti jinou mythickou bytost. Původci zprávy Serviovy zdála se vhodnou k tomu Pomona. Jaký důvod jej vedl, lze ještě, jak myslím, pravdě podobně poznati. Pikovým sídlem jest Laurentum (Verg. Aen. VII, 170 a j.). V této krajině, mezi Ardeou a Ostií prostíral se též t. zv. Pomonal, patrně posvátný háj bohyně té. Dle analogie hojných případů jiných lze i zde pokládati místní spojitost sídel jejich za dostatečný důvod pro vznik pověsti o úzkém svazku mezi nimi.

I Ovidius (Metam. XIV, 320 nn.) podržel pro svou pověst o Pikovi touž představu o Kirce, jaké nabýváme ze zprávy Serviovy. Místo Pomony však objevuje se u něho jako manželka laurentského krále zpěvná nymfa Canens. Jak ukázal již Wissowa (Römische Sagen, str. 107 n.), jest nymfa ta pouhým výmyslem básníkovým. Jestliže pověst, o níž jsme výše jednali, jest starší než líčení Ovidiovo, dosadil básník úmyslně za Pomonu tuto nymfu, čímž nabyl možnosti, přenésti na římskou půdu vděčný motiv, známý z řecké báje o nymfě Echo a zároveň aitiologicky vyložiti místní název, jenž naznačen jest ve v. 433 n.:

> Fama tamen signata loco est, quem rite Canentem
> nomine de nymphae veteres dixere Camenae.

Byla-li tedy ve starší pověsti manželkou Pikovou Pomona, mohl Ovidius, odloučiv z uvedených důvodů jméno bohyně od jména Pikova, užiti Pomony pro jinou mythologickou kombinaci a učinil

tak, spojiv ji s bohem Vertumnem (Metam. XIV, 623—771). Dle vypravování jeho jest Pomona krásná, ale nepřístupná nymfa zahrad a ovocných stromů. O lásku její marně ucházejí se venkovská božstva, marně uchází se z počátku i Vertumnus, ač mění se v přerůzné postavy, aby se k ní mohl přiblížiti. Teprve, když se jí objevil v pravé, mladistvé podobě své, byla nepřístupná nymfa přemožena. Líčení svému snaží se Ovidius dodati rázu prastarého mythu; místem děje jest Latium a doba jeho jest vláda krále Proky. Nicméně nemůže býti pochyby o tom, že v celé pověsti není starořímského nic než jména obou božstev. To dokazuje jasně nejen zevnější ráz její, nýbrž i vnitřní rozbor. Pomona vylíčena jest tu zcela jako řecká hamadryada (básník sám ji tak nazývá ve v. 624) a Vertumnus uznává za nejvhodnější prostředek, by obměkčil nepoddajnou nymfu, varovati ji řeckou bájí o Ifiovi a Anaxaretě (v. 698 nn.). Z povahy řeckých nymf přenesl Ovidius na Pomonu též oblíbený svůj motiv o nepřístupnosti nymf k milostným útokům, o kterém jsem se již výše zmínil. Ale i rozbor pověsti samé potvrzuje úsudek výše pronesený. Vertumnus není původně v žádném vztahu k Pomoně, a identifikuje-li Preller (Römische Mythologie, sv. II, 3. vyd., str. 399) Vertumna s bohem, který kdysi tvořil s Pomonou dvojici a v iguvinských deskách zván jest Puemunus (v Římě nelze jej dokázati), jest domněnka ta zcela nekritická a zakládá se pouze na vypravování Ovidiově, do něhož vkládá Preller obsah hlubší než má. Jisto jest, že s Pomonou spojen byl Vertumnus teprve v Římě, a právem pokládá Wissowa (Religion und Kultus, str. 234) za původce spojení toho Ovidia samého.

Zbývá určiti důvody, jež vedly Ovidia při tvorbě tohoto »mythu«. Nesprávná, ale běžná etymologie odvozovala jméno Vertumnovo z jeho schopnosti, měniti se v přerůzné postavy (Propert. V, 2, 19 n.; Tib. IV, 2, 3; Ovid. Fasti VI, 409). Tato vlastnost hodila se velmi dobře v rámec Proměn a slibovala pro milostný poměr s plachou nymfou hojně vděčných momentů. Než vlastnost ta nestačí k výkladu, proč právě s Pomonou spojil básník boha tohoto. Vysvětluji si ji takto. Známá a často připomínaná kovová socha Vertumnova, stojící na t. zv. *vicus Tuscus*, představovala nejspíše boha tohoto jako jinocha, přepásaného zástěrou, do níž zbožný lid ukládal plody různých ročních dob. O zvyku tom vypravuje Propertius V, 2, 13 n. a jest jej vysvětliti asi z původního významu Vertumna jakožto boha změn ročních *(annus vertens)*. Ježto pak Pomona byla bohyně plodů ovocných, mohl básník snadno spatřovati ve zvyku tomto důkaz pro úzký vztah mezi oběma božstvy.

Nový pokus o datování Platonova Lysida.

Podává **Antonín Kolář**.

(Dokončení.)

VI. Lysis po stránce slohové.

Výsledek, k němuž právě jsme došli, dochází plného potvrzení methodou stilometrickou. Všichni badatelé, kteří obrali si za úkol, zkoumati rozmanité částice mluvy Platonovy a stanoviti chronologický pořad jednotlivých dialogů dle toho, vyskytují-li se v nich v počtu větším či menším, nebo neobjevují-li se v některých vůbec, kladou zcela svorně Lysida do pozdější doby spisovatelské činnosti Platonovy, a to společně s Faidrem a Symposiem.

Musíme však hned předem podotknouti, že methoda stilometrická od většiny badatelů nesprávně se oceňuje. Někteří nepřikládají jí vůbec ceny a zavrhují ji jako kriterion nespolehlivé,[1]) jiní opět ji přeceňují, myslíce, že chronologický pořad jednotlivých dialogů, dle čísla stanovený, jest zaručený a správný.[2]) Větší nebo menší správnost šetření statistického závisí totiž na tom, co se volí za předmět zkoumání, a jaké závěry se z toho dělají. Stále musíme míti na paměti výrok původce methody stilometrické v Německu, Dittenbergera, že methoda tato může stanoviti toliko větší skupiny dialogů Platonových, neručí však za správný chronologický pořad dialogů v jednotlivých skupinách.[3]) Nejzajímavější a zároveň nejpoučnější jsou výsledky, k nimž dospěl Dittenberger zkoumáním částic *καὶ μήν*, *ἀλλὰ μήν*, *τί μήν*, *γε μήν*, *ἀλλὰ—μήν*. Podle toho, jak tyto částice v jednotlivých dialozích se vyskytují, rozvrhl spisy Platonovy ve dvě hlavní skupiny. Ani v jednom dialogu skupiny první, k níž patří Kriton, Euthyfron, Protagoras, Charmides, Laches, Hippias, Euthydemos, Menon, Gorgias, Kratylos, Faidon, nevyskytují se částice *τί μήν*, *γε μήν*, *ἀλλὰ—μήν*. Skupinu druhou, v níž s těmito částicemi se setkáváme, rozdělil ve dvě oddělení. Do prvního patří Symposion,

---

[1]) Na př. Frederking, Sprachliche Kriterien für die Chronologie der platonischen Dialoge, Jahrb. für klass. Phil. CXXV, 1882, str. 534 n., Christ, Platonische Studien, Abhandl. d. bayer. Akad. d. Wiss. XVII, 1886, str. 453 n., a Hirzel, der Dialog I, str. 148.

[2]) Nejlepším toho dokladem jest známý názor Th. Gomperze o dvojím vydání Faidra (Sitzungsber. d. Wiener Akad. d. Wiss. CXIV, 1887, str. 766 a Griechische Denker II, str. 342), k němuž byl sveden tím, že dle methody stilometrické jest Faidros pozdějšího původu než Faidon.

[3]) Hermes XVI, 1881, str. 322.

Lysis, Faidros, Politeia a Theaitetos, do druhého, v němž tyto částice jsou zvláště hojné, Parmenides, Filebos, Sofistes, Politikos, Zákony.[1]) Co se týče Lysida, vyplývá z jeho tabulky, že částice *τί μήν* vůbec se v něm nevyskytuje. Přehlédl však 1 *τί μήν*, vyskytující se v Lys. p. 219 E, a 2 *ἀλλὰ τί μήν* (p. 208 A a 208 C) zařadil mezi částice *ἀλλὰ—μήν*, ač význam jejich kryje se úplně s jednoduchým *τί μήν*.[2]) Vyskýtá se tedy *τί μήν* v Lysidu celkem třikrát.

Pořádek, v jakém za sebou následují první tři dialogy skupiny druhé u Dittenbergera: Symposion, Lysis, Faidros, jenž odporuje výsledku, k němuž jsme došli (Faidros, Lysis, Symposion), nesmí nás zarážeti. Stanovíme-li chronologický pořad dialogů těch dle číslic s tím předpokladem, že v každém následujícím dialogu musí býti postupně větší počet částic než v předešlém, dostaneme ovšem uvedený pořádek, neboť v Symposiu částice *τί μήν* není vůbec (*γε μήν* jednou a *ἀλλὰ—μήν* dvakrát), v Lysidu jest *τί μήν* třikrát (*ἀλλὰ—μήν* dvakrát) a ve Faidru jedenáctkrát (*γε μήν* jednou, *ἀλλὰ—μήν* jednou).[3]) Avšak nemáme zajisté práva, představovati si, že vývoj slohu Platonova dál se lineárně, že některých částic užíval Platon postupně více a více a naopak, že v užívání jiných stále víc a více ustával. Zejména však jest třeba počínati si opatrně v příčině Faidra a Symposia. Neboť srovnáme-li dialogy Faidra, Lysida a Symposion co do hojnosti živlu dramatického, jenž jedině činí možným častější užívání jak částice přisvědčující *τί μήν*, tak i rozmanitých druhů otázek a odpovědí, jež padají nejvíce na váhu, shledáme, že nejvíce živlu dramatického má nejmenší dialog Lysis, nejméně pak Symposion. Dialogického rázu jest vlastně z celého spisu jedině nepatrná část obsahující rozmluvu Sokratovu s Diotimou. Vše ostatní jsou souvislé řeči jednotlivých osob, v dialogu vystupujících.

Faidros stojí rovněž co do dramatičnosti daleko za Lysidem. Zajímavým toho důkazem jest pozorování, v jakém počtu vyskytují se na př. kladné odpovědi v jednotlivých dialozích. Dle zkoumání Arnimových[4]) vyskýtá se na př. v Charmidu na 29 stranách vydání Hermannova 67 odpovědí, v Lachetu na 32 str. 49 odpovědí, v Menonu na 46 str. 130 odp., v Lysidu na 24 str. 93 odp.; naproti tomu v dialozích skoro třikrát větších než Lysis

[1]) Viz tabulku, kterou podává na str. 326 svého článku v Hermu XVI, 1881.

[2]) Siebeck, Untersuchungen zur Philosophie der Griechen, 2. vyd., str. 262.

[3]) Užívání částice *τί μήν* jest v obou dialozích průměrně stejné; neboť v Lysidu připadá 1 *τί μήν* na 8 stránek vyd. Hermannova (celkem 24 str.), ve Faidru na 6 stránek (celkem 68 str.).

[4]) J. ab Arnim, De Platonis dialogis quaestiones chronologicae. Index lect. univ. v Rostocku 1896, str. 6.

Nový pokus o datování Platonova Lysida.

Podává **Antonín Kolář**.

(Dokončení.)

VI. Lysis po stránce slohové.

Výsledek, k němuž právě jsme došli, dochází plného potvrzení methodou stilometrickou. Všichni badatelé, kteří obrali si za úkol, zkoumati rozmanité částice mluvy Platonovy a stanoviti chronologický pořad jednotlivých dialogů dle toho, vyskytují-li se v nich v počtu větším či menším, nebo neobjevují-li se v některých vůbec, kladou zcela svorně Lysida do pozdější doby spisovatelské činnosti Platonovy, a to společně s Faidrem a Symposiem.

Musíme však hned předem podotknouti, že methoda stilometrická od většiny badatelů nesprávně se oceňuje. Někteří nepřikládají jí vůbec ceny a zavrhují ji jako kriterion nespolehlivé,[1]) jiní opět ji přeceňují, myslíce, že chronologický pořad jednotlivých dialogů, dle čísla stanovený, jest zaručený a správný.[2]) Větší nebo menší správnost šetření statistického závisí totiž na tom, co se volí za předmět zkoumání, a jaké závěry se z toho dělají. Stále musíme míti na paměti výrok původce methody stilometrické v Německu, Dittenbergera, že methoda tato může stanoviti toliko větší skupiny dialogů Platonových, neručí však za správný chronologický pořad dialogů v jednotlivých skupinách.[3]) Nejzajímavější a zároveň nejpoučnější jsou výsledky, k nimž dospěl Dittenberger zkoumáním částic *καὶ μήν*, *ἀλλὰ μήν*, *τί μήν*, *γε μήν*, *ἀλλὰ—μήν*. Podle toho, jak tyto částice v jednotlivých dialozích se vyskytují, rozvrhl spisy Platonovy ve dvě hlavní skupiny. Ani v jednom dialogu skupiny první, k níž patří Kriton, Euthyfron, Protagoras, Charmides, Laches, Hippias, Euthydemos, Menon, Gorgias, Kratylos, Faidon, nevyskytují se částice *τί μήν*, *γε μήν*, *ἀλλὰ—μήν*. Skupinu druhou, v níž s těmito částicemi se setkáváme, rozdělil ve dvě oddělení. Do prvního patří Symposion,

---

[1]) Na př. Frederking, Sprachliche Kriterien für die Chronologie der platonischen Dialoge, Jahrb. für klass. Phil. CXXV, 1882, str. 534 n., Christ, Platonische Studien, Abhandl. d. bayer. Akad. d. Wiss. XVII, 1886, str. 453 n., a Hirzel, der Dialog I, str. 143.

[2]) Nejlepším toho dokladem jest známý názor Th. Gomperze o dvojím vydání Faidra (Sitzungsber. d. Wiener Akad. d. Wiss. CXIV, 1887, str. 766 a Griechische Denker II, str. 342), k němuž byl sveden tím, že dle methody stilometrické jest Faidros pozdějšího původu než Faidon.

[3]) Hermes XVI, 1881, str. 322.

Lysis, Faidros, Politeia a Theaitetos, do druhého, v němž tyto částice jsou zvláště hojné, Parmenides, Filebos, Sofistes, Politikos, Zákony.[1]) Co se týče Lysida, vyplývá z jeho tabulky, že částice *τί μήν* vůbec se v něm nevyskytuje. Přehlédl však 1 *τί μήν*, vyskytující se v Lys. p. 219 E, a 2 *ἀλλὰ τί μήν* (p. 208 A a 208 C) zařadil mezi částice *ἀλλὰ—μήν*, ač význam jejich kryje se úplně s jednoduchým *τί μήν*.[2]) Vyskýtá se tedy *τί μήν* v Lysidu celkem třikrát.

Pořádek, v jakém za sebou následují první tři dialogy skupiny druhé u Dittenbergera: Symposion, Lysis, Faidros, jenž odporuje výsledku, k němuž jsme došli (Faidros, Lysis, Symposion), nesmí nás zarážeti. Stanovíme-li chronologický pořad dialogů těch dle číslic s tím předpokladem, že v každém následujícím dialogu musí býti postupně větší počet částic než v předešlém, dostaneme ovšem uvedený pořádek, neboť v Symposiu částice *τί μήν* není vůbec (*γε μήν* jednou a *ἀλλὰ—μήν* dvakrát), v Lysidu jest *τί μήν* třikrát (*ἀλλὰ—μήν* dvakrát) a ve Faidru jedenáctkrát (*γε μήν* jednou, *ἀλλὰ—μήν* jednou).[3]) Avšak nemáme zajisté práva, představovati si, že vývoj slohu Platonova dál se lineárně, že některých částic užíval Platon postupně více a více a naopak, že v užívání jiných stále víc a více ustával. Zejména však jest třeba počínati si opatrně v příčině Faidra a Symposia. Neboť srovnáme-li dialogy Faidra, Lysida a Symposion co do hojnosti živlu dramatického, jenž jedině činí možným častější užívání jak částice přisvědčující *τί μήν*, tak i rozmanitých druhů otázek a odpovědí, jež padají nejvíce na váhu, shledáme, že nejvíce živlu dramatického má nejmenší dialog Lysis, nejméně pak Symposion. Dialogického rázu jest vlastně z celého spisu jedině nepatrná část obsahující rozmluvu Sokratovu s Diotimou. Vše ostatní jsou souvislé řeči jednotlivých osob, v dialogu vystupujících.

Faidros stojí rovněž co do dramatičnosti daleko za Lysidem. Zajímavým toho důkazem jest pozorování, v jakém počtu vyskytují se na př. kladné odpovědi v jednotlivých dialozích. Dle zkoumání Arnimových[4]) vyskýtá se na př. v Charmidu na 29 stranách vydání Hermannova 67 odpovědí, v Lachetu na 32 str. 49 odpovědí, v Menonu na 46 str. 130 odp., v Lysidu na 24 str. 93 odp.; naproti tomu v dialozích skoro třikrát větších než Lysis

---

[1]) Viz tabulku, kterou podává na str. 326 svého článku v Hermu XVI, 1881.

[2]) Siebeck, Untersuchungen zur Philosophie der Griechen, 2. vyd., str. 262.

[3]) Užívání částice *τί μήν* jest v obou dialozích průměrně stejné; neboť v Lysidu připadá 1 *τί μήν* na 8 stránek vyd. Hermannova (celkem 24 str.), ve Faidru na 6 stránek (celkem 68 str.).

[4]) J. ab Arnim, De Platonis dialogis quaestiones chronologicae. Index lect. univ. v Rostocku 1896, str. 6.

ve Faidru na 68 str. 62 odpovědí a v Symposiu na 62 str. dokonce jen 27 odpovědí. Z toho vidíme, že Dittenbergerovo seřazení, pokud se týče dialogů Faidra, Lysida a Symposia, jest ukvapené. Musíme se spokojiti toliko s výsledkem, že Lysis náleží dle zkoumání Dittenbergerových do téže skupiny jako Faidros a Symposion a že jest tedy z pozdější doby literárního tvoření Platonova. Stanoviti však přesně chronologický pořad těchto dialogů dle jeho výzkumů jest nemožno. K tomu určeny jsou methody jiné.

S výsledky Dittenbergerovými souhlasí Th. Gomperz, jenž v častěji již uvedeném článku[1]) opravuje některé nedostatky zkoumání Dittenbergerova.

Rovněž Siebeck,[2]) jenž zkoumal hlavně otázky přímé, počínající se částicí *ἆρα*, a odpovědi kladné, mimo to i částice *μῶν*, *ἔγωγε* (*ἔμοιγε*) a *τί μήν*, třídí dialogy Platonovy ve dvě skupiny. Do první, časově dřívější, klade dialogy Charmida, Hippiu menšího, Kratyla, Gorgiu, Protagoru a I. knihu Státu, do skupiny druhé, časově pozdější, Lysida, Euthydema, ostatní knihy Státu, Faidona, Faidra, Theaiteta, Sofistu, Politika, Fileba, Parmenida a Zákony.[3]) Zajímavé jsou výsledky, k nimž dochází na str. 257.[4]) Z tabulky, uvedené na té stránce, jest patrno, že Platon stále více a více dával přednost prostému *ἆρα* před ostatními druhy otázek přímých. Na Hippiu menšího připadá 7 % otázek, počínajících se *ἆρα*, na Charmida 12 %, avšak na Sofistu 27 %, Politika 29 %, Parmenida 24 % a Zákony 28 %. Lysis stojí uprostřed; neboť na něho připadá 23 %.

Co se týče částice *ἔγωγε* (*ἔμοιγε*), jest rovněž patrno (viz str. 263 a naši tabulku na str. 423), že jí v pozdější době stále ubývá od 12 % do 0·2 %. Na Gorgiu připadá 12 %, na Zákony 0·2 %. Lysis stojí opět uprostřed, ježto vykazuje 5 %.

Odpovědi, vyskytující se v dialozích Platonových, dělí Siebeck na problematické (na př. *δοκεῖ, ἔοικεν, κινδυνεύει, οἶμαι, φαίνεται, ἴσως, σχεδόν, τάχα*), assertorické (na př. *ξυγχωρῶ, ξύμφημι, ὁμολογῶ, φημί, λέγεις καθάπερ ἔχει, ἀληθῆ, ἔγωγε, ὀρθῶς, οὕτως, σαφῶς*) a apodiktické (jako jsou: *ἀνάγκη, ἄριστα, δῆλον, δίκαιον, ἀληθέστατα, ὀρθότατα, σφόδρα, τί μήν, χρή, οὐκ ἔχω ἄλλως φάναι*).

Užívání odpovědí apodiktických v pozdějších dialozích nápadně stoupá. Na Hippiu menšího připadá jich nejméně, t. j. 12 %, na Fileba nejvíce, t. j. 61 %. Lysis jest uprostřed; neboť vykazuje 37 %. Užívání odpovědí assertorických naopak, prů-

[1]) Platonische Aufsätze, Sitzungsber. d. Wiener Akad. d. Wiss. CXIV, 1887, str. 761 tab.

[2]) Untersuchungen zur Philosophie der Griechen, 2. vyd., str. 265.

[3]) Ze svých pozorování vylučuje Symposion, Apologii, Euthyfrona, Kritona, Lacheta, Kritiu a Timaia.

[4]) Viz též naši tabulku na str. 423.

měrně vzato, klesá. Nejvíce připadá jich na Hippiu menšího t. j. 65%, nejméně na Fileba, t. j. 29%. Lysis opět neshoduje se s dialogy doby první; neboť vykazuje 39% odpovědí assertorických. K odpovědem problematickým nelze přihlížeti, poněvadž pro nepravidelnost, s jakou se v jednotlivých dialozích vyskytují, nic určitého z nich nevyplývá. Neboť pohlédneme-li na tabulku u Siebecka, vidíme, že nejeví tak nápadné tendence ubývati nebo přibývati, jako odpovědi assertorické a apodiktické. V posledních dialozích jich sice ubývá, neboť na Parmenida připadá jich 13%, rovněž na Politika, na Zákony 12%, Fileba 10% a Sofistu 9%, avšak 10% vykazuje i Gorgias; Euthydemos pak dokonce 9%. Na nejstarší dialogy Charmida a Protagoru připadá jich 21%, avšak Kratylos, dialog mnohem pozdější, vykazuje 26%. V Lysidu jest odpovědí problematických 25%.

Proti mínění, že Lysis pochází z nejstarší doby spisovatelské činnosti Platonovy, vyslovuje se z důvodů stilometrických dále C. Ritter,[1]) ač sám o pravosti toho dialogu pochybuje. Uznáváme-li Lysida za dialog Platonův, musíme jej, tak praví výslovně na str. 100, klásti přímo na konec první periody literární činnosti Platonovy, a to v bezprostřední sousedství Symposia. Zvláštní důraz klade zejména na to, že v Lysidu, dialogu tak malém, vyskytuje se 6krát pouhé *ἀληθῆ* (bez spojení s *λέγεις*). Tento druh odpovědi vyskytuje se v nejstarších dialozích velice zřídka; neboť v Lachetu vyskytuje se pouze 1 případ, v Charmidu 3, ve Faidonu 1, a dialogy Protagoras, Euthydemos Kratylos, Apologie, Kriton, Euthyfron, Gorgias, Menon, Symposion odpovědi té vůbec nemají.[2])

K stejnému výsledku v příčině umístění Lysida v řadě dialogů Platonových dospěl J. Arnim,[3]) jenž obral si rovněž za předmět svého zkoumání kladné odpovědi v dialozích Platonových, nevěda, že již Siebeck a Ritter touž otázkou se zabývali. Před první cestou sicilskou složeny byly dle něho dialogy: Protagoras, Euthyfron, Kriton, Apologie, Charmides, Hippias, Euthydemos, Gorgias, Menon, Kratylos. Mezi první a druhou cestou na Sicilii (r. 387—367) vznikly dialogy: Státu kniha I, II—IX, Laches, Faidon, Symposion, Parmenides, Lysis, Faidros, Theaitetos.[4]) Tedy opět Lysis, Faidros a Symposion objevují se společně v téže skupině. Z Arnimových zkoumání jsou nejzajímavější tato. Na str. 12 ukazuje, v jakém počtu se vyskytují odpovědi *ἔμοιγε δοκεῖ, δοκεῖ μοι* (a ostatní rčení podobná) a *ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ* v dia-

[1]) Untersuchungen über Plato, str. 100 a 139.
[2]) Viz Untersuchungen, str. 56.
[3]) De Platonis dialogis quaestiones chronologicae. Index lect. univ. v Rostocku 1896, str. 20.
[4]) Mezi druhou a třetí cestou sicilskou Státu kn. X, Sofistes, Politikos, po třetí cestě Filebos a Zákony.

lozích Platonových. Označíme-li tyto druhy odpovědí písmenami *a* (*ἔμοιγε δοκεῖ*), *b* (*δοκεῖ μοι*), *c* (*ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ*), tedy vidíme, že Kriton obsahuje *a* 1, Protagoras *a* 1, Charmides *a* 1, Hippias menší *a* 1, Euthydemos *a* 1, Gorgias *a* 4, Parmenides *a* 1, Laches *a* 3 *b* 1, Menon *a* 5 *b* 3, Lysis *a* 3 *b* 2, Kratylos *a* 10 *b* 7, Symposion *b* 1, Theaitetos *a* 4 *b* 1 *c* 1, Filebos *c* 2, Zákony *c* 1. Jak patrno, užíval Platon v první době výhradně *ἔμοιγε δοκεῖ* (*a*), v době pozdní *ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ* (*c*); v době střední, do které spadá Lysis, i *ἔμοιγε δοκεῖ* i *δοκεῖ μοι* (*a*, *b*).

Rovněž jest zajímavé, co uvádí Arnim na str. 14. Zde všímá si totiž pátého druhu odpovědí dle rozdělení svého, jako jsou na př. *πῶς δ' οὔ; πῶς δ' οὐ μέλλει; πῶς γὰρ ἂν ἄλλως; τί δ' οὔ; τί δ' οὐ μέλλει; ἀλλὰ τί μέλλει; τί γὰρ κωλύει; τί μήν; ἀλλὰ τί μήν;* a p. Celkem jest úhrnný počet odpovědí tohoto druhu tento (číslo první značí počet odpovědí pátého druhu, číslo druhé počet všech odpovědí v příslušném dialogu): Kriton 2/14, Euthyfron 6/44, Protagoras 0/40, Charmides 3/67, Laches 4/49, Hippias menší 3/58, Euthydemos 1/68, Menon 3/130, Gorgias 16/239, Kratylos 6/176, Faidon 12/131, Symposion 0/27,[1]) Lysis 10/93, Faidros 14/62, Theaitetos 23/198, Parmenides 38/298, Sofistes 49/240, Politikos 46/210, Filebos 59/257. Z toho vidíme, že v Kritonu, Euthyfronu, Protagoru, Charmidu, Hippiu m., Euthydemu, Gorgiu, Menonu, Kratylu, Lachetu zaujímají tyto odpovědi průměrně asi $^1/_{12}$, ve Faidonu, Faidru, Symposiu, Lysidu, Státu, Theaitetu, Parmenidu $^1/_8$, v Sofistovi, Politiku, Filebu a Zákonech asi $^1/_4$ všech odpovědí. Přibývá tedy stále těchto odpovědí v pozdějších dialozích Platonových ($^1/_{12}$—$^1/_4$). Lysis stojí opět uprostřed.

Výsledků, k nimž dospěl umělým zpracováním materiálu stilometrického Lutosławski,[2]) užiti zde nemůžeme, poněvadž k Lysidu vůbec nepřihlížel.

Jestliže tedy shrneme nejdůležitější výsledky badání stilometrického, jež vskutku mohou míti význam aspoň pro přibližné stanovení chronologie dialogů Platonových vůbec a správné umístění Lysida zvláště, obdržíme obraz, jejž podává připojená tabulka na str. následující.

---

[1]) Velmi zajímavý doklad, jak musíme býti při tomto dialogu opatrni.
[2]) The origin and growth of Plato's logic. London 1897.

	Počet stránek vyd. Hermannova	τί μήν;	γε μήν;	ἀλλὰ—μήν;	Odpovědi problematické	Odpovědi assertorické	Odpovědi apodiktické	Pátý druh odpovědí Arnimových	ἔμοιγε δοκεῖ	δοκεῖ μοι a rčení pod.	ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ	ἔγωγε (ἔμοιγε)	Otázky přímé s ἆρα
					%	%	%					%	%
Hippias m.	20	—	—	—	24	65	12	3	1	—	—	4	7
Ion	17	—	—	—									
Charmides	29	—	—	—	21	50	29	3	1	—	—	9	12
Laches	32	—	—	—				4	3	1	—		
Protagoras	63	—	—	—	21	64	15	—	1	—	—	3	19
Gorgias	116	—	—	—	10	57	33	16	4	—	—	12	13
Menon	46	—	—	—	22	51	27	3	5	3	—	12	11
Apologie	33	—	—	—					1				
Kriton	17	—	—	—				2	1	—	—		
Euthyfron	23	—	—	—				6					
Menexenos	19	—	—	—									
Euthydemos	45	—	—	—	9	56	35	1	1	—	—	10	14
Kratylos	79	—	—	—	26	42	32	6	10	7	—	6	19
Faidros	68	11	1	1	13	32	55	14				—	15
Lysis	24	3	—	2	25	39	37	10	3	2	—	5	23
Symposion	62	—	1	2				—	—	1	—		
Faidon	79	—	—	—	12	39	49	12				5	19
Politeia	318	35	2	11	12	40	48	126				3	19
Theaitetos	101	13	1	1	16	46	38	23	4	1	1	6	17
Parmenides	50	6	5	2	13	46	40	38	1	—	—	1	24
Filebos	87	27	7	2	10	29	61	59	—	—	2	3	29
Sofistes	82	12	5	2	9	48	42	49				0·3	27
Politikos	83	20	8	3	13	38	49	46				1	29
Timaios	88	—	6	—									
Kritias	19	—	1	—									
Zákony	417	48	24	2	12	34	54	105	—	—	1	0·2	28

Poznámka: Čárky v jednotlivých rubrikách značí, že příslušné částice v oněch dialozích vůbec se nevyskytují. Rubriky prázdné značí, že k oněm dialogům nebylo vůbec přihlíženo. To se týká hlavně Iona a Menexena, k nimž skoro nikdo z badatelů nepřihlížel, dále Apologie, Kritona, Euthyfrona, Lacheta, Symposia, Timaia a Kritia, jež vyloučil ze svého zkoumání Siebeck (viz Untersuchungen, str. 255).

Avšak s tímto výsledkem, k němuž jsme došli v příčině datování Platonova Lysida z důvodů obsahových a stilometrických, zdají se býti v rozporu pozorování W. Janella o hiatu v dialozích Platonových.[1])

Neboť dialog Lysis obsahuje nejvíce hiatů druhé a třetí třídy, jež Janell pokládá za závadné,[2]) t. j. 356 a 329, tak že průměrně na jednu stránku vydání Didotova (celkem 15), jehož užívá Janell, připadá 46 hiatů.[3]) V pozdějších dialozích Platonových ubývá hiatů vůčihledě, tak že na př. na jednu stránku Didotova vydání Zákonů připadá 5 hiatů, Fileba 4, Timaia 1, Kritia 0·8, Sofisty 0·6 a Politika 0·4. Avšak Janell, ač klade Lysida po této stránce na první místo v řadě dialogů Platonových, nesoudí nikterak, že z jeho pozorování vyplývá, že Lysis jest nejstarším ze všech dialogů. Neboť praví výslovně na str. 307: »adnotandum autem est nostras observationes non impedire, quominus dialogos inde a Lyside usque ad Menexenum ei Platonis aetati tribuamus, qua Dittenberger, Arnimius, Ritter eos conscriptos esse volunt«. Spokojuje se toliko tím, že dle svého kriteria rozvrhuje Platonovy dialogy ve dvě třídy. Do druhé náleží Zákony a dialogy Filebos, Timaios, Kritias, Sofistes a Politikos, jež vesměs ukazují, že se Platon v poslední době hiatu úzkostlivě vyhýbal, do první třídy jest pak zařaditi všechny dialogy ostatní, avšak o chronologickém pořádku těchto dialogů nelze z většího nebo menšího počtu hiatů souditi nic určitého. Obsahuje tedy první třída dialogů u Janella Platonovy spisy první a druhé třídy Dittenbergerovy a Arnimovy.[4]) Příčinou toho, že se v Lysidu vyskytuje takové množství hiatů, jest předně forma dialogu nepřímého, jíž nucen byl Platon k velmi častému užívání výrazů *ἔφην ἐγώ*, *ἔφη*, *ἦν δ' ἐγώ*, *ἧ δ' ὅς* atd. Mimo to však padá také na váhu, že thema tohoto dialogu činilo nutným časté užívání slov, počínajících se samohláskou, jako *ἀγαθός*, *ἐχθρός*, *ὅμοιος*, *ἀνόμοιος*, *οἰκεῖος*, *ἐπιθυμεῖν*, *ἐπιθυμία* a *ἕνεκα*, kteréž více než 16krát se opakuje brzo po sobě. Tato slova působí nejen mnoho hiatů nezávadných, nýbrž i četné hiaty, jež nijak nebylo lze odstraniti.

Pozorování Janellova nejsou proto nikterak v rozporu s ostatními výsledky badání stilometrického, ani nemohou vzbuditi pochybnosti o správnosti zařazení Lysida mezi dialogy, pocházející ze střední doby literárního tvoření Platonova.

---

[1]) Quaestiones Platonicae. Jahrb. f. klass. Philol. XXVI. Supplb. 1901, str. 263—336.

[2]) O rozlišování tří tříd hiatů u Janella srv. výklad, který podává Frant. Novotný v čl.: Příspěvek k řešení otázky o pravosti listů Platonových. Listy filologické, XXXIII, 1906, str. 336 nn.

[3]) Viz tab. u Novotného na u. m., str. 339.

[4]) Janell na u. m., str. 324.

Methoda stilometrická, jejímž hlavním úkolem jest, aby sloužila ke kontrole výsledků, k nimž dospěje badání jinou cestou, dostála tudíž úkolu svému způsobem úplně uspokojujícím, ukázavši, že Lysis nenáleží mezi nejstarší dialogy Platonovy, nýbrž že spolu s Faidrem a Symposiem patří do skupiny dialogů pozdějších. Tím podepřeno jest naše mínění důvody novými, jež slouží sice pouze k přibližnému datování našeho dialogu, jsou však prosty vší subjektivnosti a předsudku.

Přehlédneme-li v krátkosti vše, co bylo vyloženo, shledáme, že jest výsledek celé této úvahy tento. Jedině ta okolnost, že dialog Lysis pokládán byl za příliš bezvýznamný a nepatrný mezi ostatními spisy Platonovými, než aby bylo zkoumáno, z které doby života Platonova pochází, byla toho příčinou, že podle povrchních vztahů s některými dialogy, pocházejícími z mládí spisovatelova, a bezvýznamné zprávy starověké pokládán byl za dialog vzniklý v prvních dobách spisovatelské činnosti Platonovy, ba snad dokonce samému Sokratovi známý. Toto mínění, jež vzniklo z neporozumění obsahu tohoto dialogu na počátku studií platonských, přejímáno bylo bez kritiky i v dobách pozdějších, a tak se stalo, že při vzácné a mimořádné konservativnosti badatelů těší se v značné míře souhlasu i nyní. Avšak všechny důvody, jež byly pro toto mínění uváděny, jsou rázu zcela subjektivního a týkají se vlastně formální, nikoli obsahové stránky dialogu. Různé narážky na filosofické směry starší i mladší, srovnání obsahové stránky a filosofických názorů tohoto nepatrného, ale pro myšlení Platonovo důležitého spisku, a konečně bádání stilometrické vede nás k výsledku, že Platonův Lysis jest pozdějšího původu než dialogy Charmides, Laches, Protagoras, Gorgias, Menon, Euthyfron, Euthydemos a Faidros, čili že vznikl po r. 388, ale před r. 384, t. j. před Symposiem. Jedině toto místo může náležeti Lysidu v řadě dialogů Platonových.

Hrabě František Antonín Sporck.

Napsal **Fabian Slabý.**[1])

Od dlouhé doby lákala mne Sporckova postava, opředená románem a legendou. Zdálo se mi, že je hoden všeobecného podivu velmož, vynikající nad své vrstevníky bohatstvím, vzděláním a známostmi. Že svým odporem proti vládě jesuitské přinášel do trudných poměrů českých nové myšlenky a směry

---

[1]) Práce tato vznikla v českém literárně historickém oddělení semináře slovanského v zimním semestru 1906—7.

z probuzeného západu, tvrdili o něm nadšení spisovatelé a obrňovali jej jakýms čarovným kruhem: neprozkoumanou korrespondencí, jež prý skrývá netušené duševní poklady. Zvědavostí jsa puzen, sáhl jsem tedy po tom tajemství, doufaje, že najdu v něm neznámé prameny, odhalující čilý styk Sporckův s umělci, učenci a předními osobami tehdejší doby.

Když jsem se však probíral těmi svazky, mizela mi nejasná, vybásněná postava a vystupoval před mnou bohatý šlechtic, kavalír, pravé dítě doby barokové, plný rozmarů, vrtochů a kontrastů, který předčí značně své vrstevníky, ale nemá mnoho z toho, co se mu přičítá. Ustaloval se ve mně obraz, jaký kreslí Denis,[1]) obraz »mužů dobré vůle, jichž myšlení je nerozhodné a program kolísavý, ale jejichž nejisté naděje stačí k znepokojení církve«.

Nalezl jsem to, čeho jsem nehledal, pravý opak svého přání: Sporcka skutečného, zbaveného smýšlení námi mu přičítaného; poznal jsem, že neprávem jej přeceňujeme, a jiní zase že ho nedoceňují, přičítajíce mu úmysly, jichž neměl. Přes to však nutno uznati, že význam Sporckův je nemalý a »pomyslíme-li na lethargii, ve kterou upadl národ, posuzujeme s větší sympathií muže, kteří, nechť jejich poslední záměry byly jakékoli, dovedli aspoň spásonosně otřásti duchy a vrátiti národu lásku a sílu k životu«,[2]) připravujíce tak nenáhle cestu k lepší budoucnosti.[3])

---

[1]) A. Denis: Cechy po Bílé Hoře. Díl I. Přel. dr. J. Vančura. V Praze 1904. Str. 424.

[2]) Denis l. c. 428. O korrespondenci Sporckově: Český Časopis Historický roč. XII., str. 204.

[3]) Veškerá pojednání o hraběti Fr. A. Sporckovi mají základem dvě práce.

První z nich jest: Gottwald Caesar von Stillenau: Leben eines herrlichen Bildes wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit... Herrn Frantz Antoni des h. Röm. Reichs Grafen von Sporck... Amsterodam 1720, jež jest druhým vydáním díla: Ferdinand van der Roxas: Leben... atd. Amsterodam 1715. Stillenau a Roxas jsou pokládáni za osobu jednu, poněvadž díla jejich liší se jen málo od sebe; Stillenau jest opravené a rozšířené vydání Roxasovy práce. Autorem jejich jest někdo blízký Sporckovi, čemuž nasvědčuje důkladná znalost jeho poměrů. Sporck píše r. 1718 19./VIII. o »Spezification, die von einem gewissen von Roxas zusammengetragen worden«. Svátek tvrdí, že Stillenau byl sekretářem zednářské společnosti, založené Sporckem. Dílo psáno je slohem nabubřelým, Pelzel nazývá je nevkusným.

Druhou základní prací je: F. M. Pelzel: Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, Pr. 1775, II, 116. Psána je s velkým nadšením. Odtud čerpají všechny menší práce, přebírajíce nekriticky vše, co Pelcl napsal, a přibásňujíce mnoho z vlastní fantasie.

Const. von Wurzbach: Biographisches Lexicon des Kaisertums Österreich, Wien 1878, XXXVI, 219 má hojný materiál.

Ant. Podlaha: Hrabě Sporck. Blahověst, roč. XLI, 5, vrátil se k prvnímu pramenu, přibrav i současné zprávy jesuitské. Podla-

I.

Data životopisná.

Rodina Sporcků pochází z Westfalska. Jan hrabě Sporck, slavný generál rakouský, narodil se asi r. 1600 z rodičů rolnických, kteří měli venkovský dvorec ve Westerlohe u Paderbornu. Když vyrostl, nelíbilo se mu klidné rolnické zaměstnání. Nepohodnuv se s rodiči, vstoupil do vojska katolické ligy, jež najímala nováčky do nastávající třicetileté války. S ní bojoval na Bílé Hoře. Za třicetileté války vyznamenával se osobní statečností a smělými činy a proto rychle postupoval v hodnostech vojenských. Vstoupiv později do služeb rakouských, účastnil se bojů v Uhrách a »zveleboval jméno boží, když následuje v boji krále Davida, Turky porážel«, jak o něm praví Božan. — Císař Ferdinand III. daroval mu za prokázané služby panství Lysou v Čechách (r. 1647) a Leopold I. povýšil jej do stavu hraběcího. Byl drsné, vojenské povahy, bez většího vzdělání, naučil prý se jen základním naukám církve katolické, k níž pak horlivě lnul po celý svůj život. Byl dvakráte ženat; z druhého manželství s pomořanskou šlechtičnou Eleonorou z Fineckenu měl dvě dcery a dva syny: staršího Františka Antonína a mladšího Ferdinanda Leopolda. Sporck, usadiv se v Čechách, zveleboval a rozmnožoval svá panství. Veliké jeho bohatství vzbuzovalo podezření a snad právem, poněvadž Fr. Ant. Sporck byl později obžalován, že otec jeho dopustil se přehmatů při potlačení uherského povstání. V pověstech pokládá jej lid za čarodějníka, který ze železa vyrábí zlato.

Frant. Ant. Sporck narodil se 9. března r. 1662. Místo narození udává se různé, nejčastěji Lysá; ale v matrikách v Lysé

---

hova studie jest tendenční: chce ukázati, že Sporck byl nepřítelem kněžstva a že před smrtí se kajícně vrátil do církve. Podlaha snižuje zásluhy Sporckovy o praktické křesťanství a s velkou zálibou líčí jeho soudní spory, zamlčuje při tom, co se mu nehodilo, a upravuje si fakta podle své potřeby.

Josef Svátek: Dějiny Čech a Moravy nové doby, v Praze 1895, 308, všechno čerpal z Wurzbacha.

Jaroslav Vlček, Dějiny české literatury, II, 1, str. 123, ukázal pravou podstatu náboženského smýšlení Sporckova.

K novým neznámým pramenům sáhl G. E. Pazaurek: Franz Anton Reichsgraf von Sporck, ein Mäcen der Barokozeit und seine Lieblingsschöpfung Kukus. Leipzig 1901. Nádherná tato publikace jedná hlavně o umělecké činnosti Sporckově; povaha a smýšlení Sporckovo vylíčeny zde správně a pravdivě.

Bibliografii o Sporckovi má Zíbrt: Bibliografie české historie, v Praze 1902. Díl I.

Novější práce:

F. Halík: Hrabě Fr. Ant. Sporck a Kuks za jeho doby. Progr. gymn. v Král. Dvoře n. Lab. 1904, 1905. Máj 1904. Dílo I, 1903, str. 147. Časopis českých turistů 1906, a j.

a v Heřmanově Městci není zápisu o křtu, proto domnívá se Pazaurek, že se Sporck narodil někde na tažení v Uhrách, kde matka dlela se svým chotěm. Byl vychován »zu aller Gottes Furcht und christlichen Tugenden, adelich doch sehr scharff«.[1]) Sotva překročil pátý rok, byl přidržován k učení. Jsa velmi nadán, vynikal nad své spolužáky na studiích u jesuitů v Kutné Hoře. Již ve 13. roce odešel na universitu pražskou studovat filosofii a práva. Studium práv přestávalo na hubených a prázdných výkladech pandekt a bylo jen překážkou v rozvoji ducha. Hlavním předmětem filosofických studií byla stará scholastická filosofie, jež při pokroku, který učinily všechny vědy, jevila se jako úplně bezcenný šlendrián.[2]) Na universitě Sporck mnoho nezískal. Jsa teprve sedmnáctiletý, ukončil universitní studia. R. 1679 zemřel Jan hr. Sporck, jehož smrt syna velmi sklíčila, »ale láska k Bohu a zdravý rozum« pomohl ze zármutku.[3])

Vykonav otcovu poslední vůli, odebral se r. 1680 na cesty po Evropě, jak bývalo zvykem u mladých šlechticů. V průvodu hofmistra Triepla, který byl jako druhý Seneca znám »durch seine grosze Experienz und Gelehrsamkeit«[4]) a opovrhoval všemi marnostmi světskými, Sporck navštívil západní dvory evropské, všímaje si horlivě umění a navštěvuje sbírky umělecké, soukromé i veřejné. Předcházela jej dobrá pověst a sláva otcova, která mu otvírala přístup ke všem dvorům. Neznámý lichotný autor spisu »Vita illustrissimi Domini Franciscii Antonii SRJ Comitis à Sporck« chválí jej, že si vedl na cestě mnohem lépe nežli mladí šlechticové. »In peregrinatione ita se gessit, ut omnibus exteris, inter quos versabatur, merito esset carissimus. Non enim alienas uxores corrumpere, scorta sectari, in ganeis lustrisque vires frangere consueverat, sed regum aulas castraque obire, virtute doctrina inclytorum consuetudinem vehementer expetere, naturae artisque miracula contemplari unice dabat operam.« To by byl nepříznivý úsudek o takových cestách.

Západní země s čilým duševním životem mocně působily na mladíka přicházejícího z omezených, těsných poměrů. Dvě léta pobyli v cizině; kde všude, těžko stanoviti pro nedostatek zpráv. Vedle bohatých zkušeností Sporck přinášel domů vše, čeho si mohl dopřáti při svém bohatství. V Paříži uslyšel hru na lesní roh, jež se mu zalíbila tak, že v ní dal vycvičiti dva své myslivce. První produkcí jejich byla francouzská lovecká píseň »Pour aller à la chasse«, jejíž melodie stala se oblíbenou písní pražských studentů; k ní Eichendorff zbásnil studentskou píseň »Nach Süden nun sich lenken.«

---

1) Stillenau: Leben.
2) Tomek: Geschichte der Prager Universität. 1849, 291.
3) Stillenau, str. 18.
4) Stillenau, str. 20.

Vrátiv se domů, Sporck vykonal juramentum fidelitatis a ujal se správy svých statků. Rozdělil se s bratrem o dědictví, sám si ponechav Lysou, Malešov, Konojedy a Hradiště Choustníkovo. Rozhodl se, že bude spravovati své poddané podle hesla Justitia et Veritas, mírniti zneužívanou přísnost úředníků, zlé pokutovati tresty a ochraňovati zbožných. Obratně vyřizoval stížnosti, tak že jej nazývali »ein junger Salomon«.[1]) Největší zálibu nacházel ve čtení, poznávaje, že knihy mají veliký užitek »für das tätige Christentum«. Dal jich mnoho tisknouti svým nákladem a rozdával je. Volný čas věnoval lovecké zábavě, na niž nešetřil ani času ani peněz.

Jeho lovy a štvanice staly se dostaveníčkem nejvznešenější společnosti domácí i cizí. Hrou na lesní rohy připravil překvapení celému shromáždění, a teprve tehdy poprvé v českých lesích »vzezvučaly hlasy rohóv lesních«. Sám byl tak vášnivým lovcem, že vznikla o něm řada anekdot. Pronajal si od císaře za 120.000 zl. honitbu v Brandýse n./L. Složil ihned 80 tisíc a učinil smlouvu, že nájem se zruší, shledá-li se, že Sporck příliš hubí zvěř. Hrabě byl udán, že jedná proti smlouvě. Honitba mu proto odňata, a marně proti tomu protestoval. Sporck žádal, aby mu bylo vráceno 60.000 zl. z uložených peněz. Vrátili mu pouze 30.000 a zbytek měl býti pokutou. Z toho vznikla anekdota o bílém jelenu, jejž prý Sporck zastřelil v lesích císařských a z něhož prý si dal zhotoviti kalhoty. V nich přišel prý na ples a tvrdil, že má na sobě nejdražší svou věc, poněvadž za ni zaplatil 30.000 zl. O tom lze pochybovati; tehdejší přísná etiketa nebyla by dovolila takové výstřednosti, a sám Sporck choval se vždy velmi kavalírsky.

Sporck založil řád sv. Huberta, který se stal hledaným vyznamenáním loveckým, tak že se oň ucházeli mnozí cizí šlechticové. I císař Karel VI. jej přijal. Řád ten měli: král August Saský, Bedřich Vilém I. Pruský, vévoda z Wolfenbüttlu, princ Emanuel Savojský, princ Portugalský a j. Sporck i při zábavě lovecké měl vyšší cíl. Zachovány jsou stanovy řádu, jichž podstatou bylo: 1. Účelem jest úcta k sv. Hubertu mezi šlechtou, aby se děkovalo Bohu za smilování, ježto zázračně poučil na lovu sv. Huberta. 2. Aby lovci přímluvou jeho chráněni byli před neštěstím. 3. Aby členové měli útěchu po smrti. 4. Aby tato nevinná zábava chránila šlechtu před jinými hříchy. 5. Ze spolkové pokladny mají býti podporováni chudí a služby neschopní myslivci. 6. Aby se budila vzájemná důvěra a láska mezi členy. Členové jsou povinni jíti na den sv. Huberta (3. listopadu) nebo v oktávu ke zpovědi a přijímání atd.[2])

Roku 1687 se Sporck zasnoubil s Františkou Apollonií ze Sweertsu a Reistu, šlechtičnou slezskou, chudobnou jměním, ale

[1]) Stillenau, str. 22.
[2]) Menšík: Hlas Národa 24. února 1895.

bohatou nebeskými ctnostmi«; dal jí rok na rozmyšlenou, chce-li si jej vzíti, ne-li, že jí zdvojnásobí věno. Po roce s ní vešel v sňatek manželský, z něhož zůstaly na živu dvě dcery: starší Marie Eleonora vstoupila do kláštera celestinek, mladší Anna Kateřina zasnoubila se s baronem Sweertsem, blízkým svým příbuzným.

Sporck, vynikaje skvělým nadáním, věnoval se dráze státnické, na níž s počátku rychle pokračoval. Roku 1690 jmenován císařským komořím, 1691 královským místodržícím, 1692 tajným radou. Maje skvělé postavení a veliké bohatství, mohl si dovoliti přepych, který vzbuzoval závist jiných šlechticů. Neuplynul v Praze takřka den, aby nepořádal banketů, plesů, hudebních zábav a divadel. Ani touto nádherou nedovedl si získati přátel, kteří čím dále patrněji proti němu vystupovali. Nezapomínal však při tom na chudé; když vznikly hlad a drahota, rozdával lidu ze svých sýpek obilí. Učinil spolek s hrabětem z Vrbna, že bude hájiti svaté spravedlnosti, chrániti neviny, činiti vše, ba i celý svůj statek že nasadí, a kdyby bylo potřebí, raději život ztratí, než by dovolil, aby ctnosti byly utlačovány. Na potvrzení spolku odpustil hraběti značný dluh, ač sám peněz těch potřeboval.[1])

Tu začínají se jeviti patrnější stopy západního vlivu. Sporck snaží se u nás obroditi praktické křesťanství v duchu účinné lásky k bližnímu. Politická dráha Sporckova netrvala dlouho. Roku 1694 ucházel se o místo nejvyššího kancléře zemského. Služné chtěl věnovati pražské chudině. Nepřátelé však zkazili to jmenování. Vzbudilť svým postavením, bohatstvím a styky s cizinou závist a nedůvěru šlechty, která nezapomněla na to, že Sporck jest v její společnosti nováčkem.

II.

Správa statků.

Neúspěch politický vrátil Sporcka životu soukromému; věnoval se správě svých statků, podporoval umění a povznášel náboženský život. Správa statků spojena byla s nekonečnými procesy soudními. Poručníci za Sporckovy nedospělosti nepořádně spravovali jmění, a Sporck ujav se sám řízení, žaloval je ihned o náhradu 160.000 zl. a neustal, dokud nepřivolili k úplnému zaplacení. Půjčovali totiž sirotčí peníze tak neopatrně, že veliká část jich byla nedobytna. Sporck proces vyhrál. Když však se domohli rozhodujícího vlivu nepřátelé Sporckovi — hlavně V. hrabě Kinský — nastal obrat. Pře vyšetřována znovu a Kinský netajil, že přeje poručníkům. Sporck nemlčel. Poslal Kinskému

[1]) Stillenau, str. 29.

dopis, kde mu vytýká stranictví, a dal vytisknouti akta procesu jako Species facti. Proces trval od r. 1688 do r. 1712 kdy císařským reskriptem rozhodnuto, že poručníci, kteří zatím již zemřeli, mají zaplatiti 59.000 zl. i s úroky. Část peněz měl si Sporck od dlužníků vymáhati sám.

Bratr Ferdinand Leopold vedl rozmařilý život, tak že dán byl pod kuratelu, jež svěřena Františku Antonínovi. Ferdinand prováděl různé machinace peněžní a František nechtěl za něj platiti. Z toho vzešla řada rozepří a Sporck se vzdal kurately. Pak zase soudně vymáhal rozličné nedoplatky od choti Leopoldovy, veda si při tom velmi neústupně.

Sporck byl zaslepen svou sudičskou vášní. Poslal císaři memoriál, v němž sebevědomě poukazoval na své zásluhy, na peníze, jež věnoval potřebám veřejným a vojenským, na to, že odepřen mu titul kancléře, že v soudech jedná se proti němu stranicky a že odpírá se mu spravedlnost, která se udílí každému poplatnému židu. Sporck však nepochodil. Memoriál způsobil nelibost a Sporck pokutován byl »wegen einiger dem geziemenden Respect vermeintlich zuwider lauffend sollenden Wörtern«. Sporck chtěl se osobně ospravedlniti u císaře, odjel do Vídně, ale nebyl předpuštěn a nařízeno mu, aby ve třech dnech opustil Vídeň, neboť jako král. místodržící nesmí bez dovolení vzdáliti se ze země.

Císařským dekretem vyslovena mu nelibost, že nechodí do zasedání místodržitelských, aby se tedy úřadu buď vzdal, nebo jej zastával Sporck odpovídá dopisem, který jest pro jeho povahu velmi charakteristický. Počáteční sebevědomý tón se ke konci mírní a upadá v prosbu. V procesu s poručníky jednali prý s ním proti právu, z toho prý se rozstonal a musil pro zotavení dlíti na venkově v lázních; nemohl tedy choditi do zasedání i prosí za prominutí.

Když nastoupil Karel VI., Sporck obrátil se na něj s prosbou, aby mu pokuta byla odpuštěna. Byl však příkře odmítnut; jeho memoriál má mu býti před očima roztrhán a dána mu výstraha, aby se varoval podobných věcí. Karel vědomě šířil absolutismus a potlačoval vše, co sebe nepatrněji směřovalo proti moci královské; tím rázněji odmítl Sporcka, jenž obviňoval úřady z korrupce. Než přes to přece byla snížena Sporckova pokuta.

Odpůrci Sporckovi měli znamenitého advokáta, V. Xav. Neumanna z Puchholze, professora na pražské universitě, který obratně mařil Sporckovy procesy. Hrabě, jejž omrzely neustálé soudy, obrátil se na Neumanna, aby skončil jeho rozepře. Neumann přijal nabídku a Sporck mu slíbil za to 5000 zl. Ziskuchtivý Neumann vystavil hned směnku na tento obnos, splatný v pěti měsících, ale podmínky při tom neuvedl. Vypracoval jen návrh, jak by soudy mohly se ukončiti, ale sám pro ukončení

nic nepodnikl. Po pěti měsících žádal Sporcka o zaplacení, ale ten namítal, že nebyla splněna podmínka. Neumann zažaloval a Sporck odsouzen, aby zaplatil; ale platiti nechtěl.

Proto roku 1718 byl zatčen na zámku v Lysé a odvezen do Prahy. Sporck si stěžuje, že nemocen jsa, byl v noci za největší zimy odveden jako nějaký zločinec a vsazen do Daliborky, kde třináct neděl vězněn na potupu své rodiny a na úkor svého zdraví. Sporck posílá z vězení memoriály, na stěnách, jež dal si obíliti, píše Logauovy epigramy a kreslí obrázky na potupu svých nepřátel. Memoriály jeho byly zachycovány, posléze však přece pronikly k císaři a z nařízení jeho Sporck propuštěn. Sporck dával pak skládati různé poměšné básničky na advokáty, hlavně Neumanna, a postavil sochu »Herkomanus«, jež byla ztělesněním lstivosti a úskočnosti právnické a hojnými nápisy tepala advokátské přehmaty.

Příkré jednání se Sporckem překvapuje. »Nemohu věřiti,« píše Sporck, »že se tak nakládá s kavalíry mého druhu a že vězení má býti odměnou za služby prokázané veřejnému blahu.« S kavalíry českými zachází se prý s urážlivou nenuceností. Absolutismus neustále vzrůstá a šlechta nedbalostí svou jen dovršuje zkázu všeho života politického. Svobody veřejné vydány na milost a rozmar nálady panovníkovy, stávají se hříčkou v rukou několika úředníků, a nikdo nedovede zakročiti proti omezování práv. Většina šlechty nepřichází na sněmy, jež jsou neschopny veškeré činnosti a jsou jen karikaturou sněmů dřívějších. Sporck činností svou stával se odpůrcem vedoucích vrstev, které mu dávaly na jevo svou nenávist při každé příležitosti. Tím, stavěje veřejné poměry na pranýř způsobem bezohledným, nabývá ponenáhlu zabarvení politického.

Zajímavý je proces, jejž Sporck vedl se svými sousedy, žírečskými jesuity, pro význam, jaký se mu přikládá. Sporck chtěl postaviti na rozhraní svého a jesuitského panství kapli s křížovou cestou. Aby k ní byl pohodlnější přístup (stála na hoře Kalvarii), Sporck žádal, aby jesuité prosekali lesem svým aleji, že jim za to daruje jiný kus svého lesa. Rektor vídeňské koleje svolil, ale než se přikročilo ke stavbě, zemřel. Jeho nástupce nebyl již k tomu ochoten. Sporck začal se soudit a kapli postavil; byl však tím velmi uražen ve své samolibosti a netajil se svou urážkou. Dal na jesuity skládati potupné básně a sám je nazývá »meine schwartze Nachbarschaft«. Na strop kaple dal prý vymalovati obraz pekla, jehož ďáblové měli podobu žírečských jesuitů. Spor jistě velmi odvážný, ale není potřebí v něm spatřovati konflikt zásad, nýbrž věc toliko osobní. Odpor Sporckův pronikl tu zřejmě, ale Sporck v něm viděl to, co v každém jiném procesu: svou neoblíbenost.

Sporck vedl ještě řadu rozličných sporů jiných, v nichž si počíná velmi tvrdošíjně — potupně jej nazývají »Skorpion«,

hříčkou slovní na Sporck. Ježto životní heslo jeho bylo Justitia et Veritas, domníval se, že vždy musí zvítěziti jeho rozepře, jež byly většinou požadavky oprávněnými; ale bezohlednost, s jakou se domáhal svých práv i ve věcech nepatrných, kde by byla na místě bývala jeho lidumilnost, je v příkrém rozporu s jeho štědrostí, která jej činí zjevem tak sympathickým. Sporck neměl smyslu pro praktiky životní. Sám ztrpčoval si tím život, který se mohl projeviti užitečnější prací nežli soudy. Sporck vyšel ze soudů jako vítěz jen podle jména, — hlavně od procesu Neumannova byl zničen na těle a sklíčen na duchu; jeho energie byla podlomena. Vyšetřování pro zabavené knihy úplně dokonalo ten úpadek. Sporckova neústupnost a vtipnost daly vznik anekdotám, jež jej staví do podivínského světla a velmi často nemají pravdivého základu.

Poměr Sporckův k poddaným překvapuje; hrabě je stejně neústupný a nepoddajný jako při soudech. Rozdíl mezi theorií a praxí je zde až příliš patrný. Sporck chová se tak, jako jeho vrstevníci: úředníci utiskují lid, kde mohou, a milostivá vrchnost je v tom podporuje.

Záhy po smrti hraběte Jana Sporcka zdvihli se roku 1680 sedláci na panství proti své vrchnosti, nemohouce již snésti přílišného utiskování robotami a dávkami. František Antonín odňal lysským občanům příspěvek, jehož jim poskytovali v náhradu za daně, které město platilo z neosazených pozemků. Spor mezi občany a vrchností se přiostřoval. Hejtman přebral daně a peníze zpronevěřil. Měšťané se bouřili a žádali náhradu, jež jim přiřčena, ale musili odprositi hraběte pro vzpouru.

Nový hejtman náhle dal pozatýkati občany, svázati a odvésti do vězení. Lid se shlukl a donutil hejtmana, aby propustil vězně. Občané stěžovali si u místodržitelství do jednání hejtmannova, »že je starožitné a v poctivosti šedin dočkalé sousedy špinavými slovy a neslýchaným titulováním ze cti loupí, konšelské osoby kluky a klofáky nazývá a celému městu vypálením vyhrožuje; že šest konšelů poručil arestem stížiti, sedmého pak do těžkých, neobyčejných tureckých pout zakovati dal, dobytek a svršky jim zabavuje, písaře pak městského z města vyhnati poručil.«[1]) Hrabě musil vrátiti přeplacené daně a vinníkům odpustiti.

Poddaní stěžují si na útisky vrchnosti a ta zase na jejich neposlušnost a vzdorovitost při stavbách a robotě. Stížnost vyřídilo místodržitelství ve prospěch poddaných. Roku 1722 Lysá byla prodána hraběti Černínovi, za jehož vlády spory utichly, ale obnovily se zase, když znovu se ujal panství Sporck. Krátce před jeho smrtí ukončen spor narovnáním a městu dána náhrada. Při četných stavbách a loveckých zábavách bylo hojně příležitosti, aby se zvyšovaly požadavky robotní.

[1]) Fr. Otruba: Paměti města Lysé n. L. 1898, str. 98.

III.

Činnost umělecká.

Bohatou činnost rozvíjel Sporck jako podporovatel umění. Na svých cestách horlivě si všímal památek uměleckých, a vrátiv se domů, otevřel štědrou ruku svou umělcům. Veliké jeho jmění dovolovalo mu, aby se obklopil nádherou a dopřál si všeho, po čem zatoužil. V Čechách tou dobou byl dosti čilý ruch umělecký; umění výtvarné závodí s uměním hudebním. »Do zemí rakouských vrátil se po dlouholetých zuřivých bojích mír, jenž jim popřával oddechu po celou druhou polovici XVII. a první polovinu XVIII. století; a v míru tom rozhostil se po všech zemích klid, svědčící spíše o otupělosti než o spokojenosti národů. Následkem omezení svobod a zmohutnění absolutismu odvracely jednotlivé třídy společenské zřetel svůj od událostí politických, na něž neměly vlivu; péče o říši a země ponechána několika osobnostem, které žárlivě střežily svůj úkol. Starosti o záležitosti zemské netížily příliš stavy, kteří jen v malém počtu se dostavovali ke sněmům, většina pečovala za to tím usilovněji o vlastní pohodlí, kratochvíli a bezstarostnou existenci, lidé pak ušlechtilejší mysli vyhledávali potěšení v pěstování věd a umění.«[1]) Šlechtická sídla stávají se malými odlitky a napodobením francouzského dvora a majitelé stávají se malým jejich sluncem.

Sporck je mecenášem barokového slohu. Četné kostely a zámky jsou přeplněny takovými ozdobami a znamenití umělci pracují o výzdobě jejich. Baroko nevyniká naprostou uměleckou cenou: myšlenky jsou odvážné, rychlé provádění však nedovoluje vzniknouti výtvorům absolutní ceny. Veškera nádhera tohoto jesuitského slohu jest jen vnější, zaslepující, jako byla celá moc řádu jesuitského. »Zbožnost jeví se strojeně a více se staví tu na odiv v emfatických projevech, všemi prostředky hledí se dojíti effektu. Aspoň toho bývá dosaženo dosti často; všechno toto divadlo je malebné a je s to, aby působilo živým dojmem na duše naivní.«[2])

Několik vynikajících umělců vytvořilo v Čechách baroková díla znamenité ceny — Dienzenhofer, Brokoff, Rainer. Sporck šťastně vyvolil si umělce, kteří v barokovém umění zaujímají význačné místo.

Roku 1704 na cestě do Italie Sporck poznal v Insbruku mladého sochaře Matyáše Brauna; vzal jej do svých služeb a zaměstnával výhradně pro svou potřebu. Braun zhotovil mu na 300 soch. Braun má všechny vlastnosti baroka: násilné postavy, vlající roucha, smělé myšlenky, dovednou anatomii. V tvoření soch malých andělíčků je nevyrovnatelným mistrem.

---

[1]) Chytil: Květy 1883, I, 427.
[2]) Denis: I, 409.

Český malíř Petr Brandl (1668—1735) nalezl zaměstnání u Sporcka. Maloval nejvíce obrazy kostelní; »vyznamenává se effektní komposicí a skvělým koloritem«.

Norimberský ryjec Michal Renz usadil se v Kuksu a ryl velký počet pamětních mincí, které Sporck dal raziti při každé příležitosti. Obstarával též výzdobu knih, vycházejících nákladem Sporckovým.

Veškeru nádheru soustředil hr. Sporck na svém oblíbeném sídle Kuksu. Nádherné zahrady, přeplněné sochami, výklenky a fontánami, uváděly cizince v podiv a šířily Sporckovu slávu po celé Evropě. Velkolepé budovy naplněny jsou cennými sbírkami, knihami, obrazy. »Jako ve Florencii za Cosima a Lorenza Magnifica, tak bývalo asi v Kuksu v první třetině XVIII. století. Spisovatelé, učenci, rytci, malíři, sochaři a stavitelé, nejdovednější zahradníci, řezbáři, mistři zámečničtí, truhláři, kovolitci atd., všichni zahrnuti byli pracemi, jež horečná fantasie a stále v romantice tonoucí mysl Sporckova neúnavně vymýšlela, nejsouc při tom všem prosta všech slabostí doby, která hověla tak mnohým libůstkám a malicherným hříčkám, často až v grotesknost a bizarnost zabíhajíc. Vznikaly stavby chrámů a zámků, pavillonů, gloriettů a eremitáží, lázní, klášterů a chorobinců . . . Koncerty, představení, slavnosti všeho druhu, skvělé hostiny a ohňostroje byly na denním pořádku. Zakládány a upravovány čarovné sady a v nich nepřehledná řada soch nalézala vhodně volené pozadí, oživována jsouc raffinovaně upravenými vodomety, kaskádami ve spojení s hudebními přeumělými hříčkami.«[1])

Údolí v Bukovinském lese proměněno bylo v zátiší »Betlém« zvané. Braun vytvořil tu podivuhodná díla. Skály přeměněny ve skupiny soch, zbudovány umělé jeskyně a do kmenů stromoví vtesány sochy svatých. Zbytky, jež dosud nepodlehly ani času ani zhoubě lidské, dávají tušiti bývalou nádheru a krásu.

Lázně v Kuksu zřízeny byly velkým nákladem. Lékařské spisy a rytiny Renzovy šíří jejich slávu. Také český spis o nich napsal Karel Val. Kirchmajer: Starodávní Kuks-Studnice, nyní nově vyzdvižený Hradištský živý pramen . . . roku 1696. Popisuje se tu pohodlné zařízení lázní: »Hned pod samou lázní ukazuje se nad míru veselá zahrada, třemi vyskakujícími prameny ozdobená, majíc to nejpěknější vyhlídnutí k nížeji tekoucímu a mostem přikrytému Labi; vejše pak pěkný plac k projíždění a k jezdění o závod neb do kroužku pro panstvo přistrojený viděti jest. Podobné když z lázně do zahrady jíti chceme, přednáší se tu jedna znamenitá galerie a odtud do háje kratochvilná k procházení je cesta, vedle které stranami všelijaké

[1]) Jos. Mauder: Kamenná pohádka. (Dílo I. 147.) Nadšené líčení toto neodpovídá úplně skutečnosti. V korrespondenci marně hledáme stopy takového čilého styku.

ptactvo, obzvláště slavíčkové, šustících vod milovníci, líbezně prozpěvují. Od mostu pak vedle řeky vejšeji i doleji krásné rozkládají se luky až k městu král. Jaroměři (kady netoliko jde silnice, ale také pošta od Prahy do Vratislavi se béře), vedle kterých nad míru veselo a kratochvilno jest se procházeti.«[1])

Sporck se chlubí, že jest milovníkem hudby. Zřídil v Praze na Poříčí operní divadlo, kde pěstována italská opera velikým nákladem. Píše hraběti Kollovratovi: »Povolal jsem vlašské zpěváky z Benátek a propůjčil jim zdarma divadlo upravené podle vlašského vzoru a dal jsem malý kapitál asi 1000 zl. impressariovi.« Opera stala se nejdůležitější a nejoblíbenější částí dvorských slavností. Panovníci rakouští velice přáli hudbě. Za Karla VI. provozovaly se opery nákladem až 60.000 zl. R .1723 provedena v Praze korunovační opera La constanza e la fortezza, již složil Fux. Provedení její bylo událostí evropskou a účastnili se ho přední umělci evropští. Opera ta zvýšila hudební požadavky Pražanů, a Sporck se snažil, aby se udržel na výši. Divadlo jeho se těšilo přízni obecenstva, jmenovitě šlechty. Sporck chtěl stavěti novou velkou budovu. Zpráva o tom vyvolala odpor sousedů a proto provedeny jen opravy. Sporck zůstavil péči o divadlo řediteli Denziovi, který však sám nemohl na to stačiti finančními prostředky. Upadl záhy do dluhů. Aby si z nich pomohl, provedl operu: Praga nascente di Libussa e Primislao. Dosáhl jí přízně u obecenstva a zlepšil si poněkud své finance. Zachována jest o tom provedení báseň, jejíž některé verše hlásají vlastenecké nadšení:

»Es scheint, als wär' in den Czechitten Landen
Libussa wiederum von Todten auferstanden
Libussa, die das Volk durch Zauberey betrog,
die ihren Gemahl vom Pflug und Acker zog,
die einen Bauersmann vor Fürsten-Kinder wehlte
und dennoch ihren Zweck und Hoffnung nicht verfehlte.
Vornehmlister Betrug, der uns so sehr ergötzt!
Czech, der du Böhmer-Land mit Völkern hast besetzt,
als in Illyrien durch dein verübtes Morden
dein eigenes Vaterland an Dir zur Feindin worden,
erhebe doch das Haupt aus deiner schwartzen Grufft,
komm nach so langer Ruh doch einmahl an die Lufft
und schau Verwunderungs-voll, wie sich nach deinem Grabe
dein vorbeherrschtes Land so sehr verändert habe.«

Když přišel do Čech, země byla plna lesů, medvědů, vlků; ale nyní:

---

[1]) Zíbrt: Lumír 1888, 295.

»kurtz: Böhmen ist nicht mehr als wie zu deiner Zeit,
jetzt herrschet Überflusz und frohe Lustbarkeit.«[1])

Denzio upadl však znovu ve dluhy a žádal Sporcka o pomoc. Sporck si přál, aby Denzio se udržel podporou šlechty, která by mu dluhy zaplatila. Nestalo se tak, a Denzio musil nakonec před věřiteli prchnouti.

Sporck přál také činoherním představením. V Kuksu, kde zřídil též divadlo, měl svou vlastní společnost s principálem Felixem. Ti r. 1731 hráli také Comoedi von Doctor Faust. Sám Sporck měl velmi pěkné mínění o významu divadla. Tak čteme v Tugendschule der Christen, vydané roku 1715, o tom, jaký význam má dobré divadlo pro mravní výchovu. Praví v II. 190: »Sind nun die agierenden Personen wohl gestaltet und gekleydet, das Theatrum prächtig aufgeputzt und geschieht die Veränderung der Scenen auf eine geschickte Art, so wird die Lust mercklich vergröszert und eine geheime Sympathie machet, dass, wenn man sich daselbst in Gesellschaft vieler andern befindet, das Hertz viel heftiger, jedoch auf ganz angenehme Art, bewegt wird.« Kusy špatné působí mnoho zla, a bylo by prospěšnější, kdyby se nehrály.

Velmi hojné jsou stavby, které Sporck prováděl. Sem náleží na př. zámek v Lysé, letní zámeček Bon Repos, Kukus, kaple sv. tří králů, kaple loretánská s residencí augustiniánů a klášterem, poustevny, kaple sv. Václava, sv. Františka, kostel sv. Kříže s nemocnicí, farní kostel v Lysé, kaple sv. Jana Křtitele, klášter celestinský v Praze a j. Vše zbudováno v barokovém slohu a uvnitř bohatě vyzdobeno umělci. Stavitelé Sporckovi byli P. A. Nitola a Jak. Michel z Jaroměře. Svěcení těchto budov konáno s velikými slavnostmi a hostinami. Kázání při tom bývala česká a německá, jež byla také tiskem vydána a rozdávána lidu. Lid býval pak pohoštěn. Nachystáno proň mnoho pečiva i masa; víno teklo z kašny a hudba neustále hrála, jen hřmot z hmoždířů a děl ji přerušoval. Večer bylo nádherné osvětlení a ohňostroje. Hodovalo se dlouho do noci; zejména někteří šlechticové byli velmi bujní.

Kolem Sporcka shromáždilo se dosti dobrodružných osob, které dovedly zneužívati štědrosti jeho. Básníci pochybné ceny skládali mu verše k slavnostem, oslavovali jej nebo psali pamflety na jeho odpůrce. G. Benjamin Hancke, »Generalsteuer-obercommissär August des Starcken«, nepatrný veršovec druhé slezské školy, byl dvorským básníkem Sporckovým. »Předmětem jeho satir bez vtipu a bez ducha jsou zlí právníci, staré panny, ženy a p.« Tedy poesie taková, jakou si objednával Sporck. Forma je bombastická, nabubřelá, řemeslná. Oslavné básně na Sporcka,

---

[1]) Teuber: Geschichte des Prager Theaters, I, 1883, str. 368.

na knihy jím vydané, jsou darem básníků, kteří dovedli těžiti z jeho marnivosti. Není potřebí horšiti se nad tím, neboť to bylo módou doby míti pěvce, který veršem zvěčňoval každou událost dvorskou. Že poesie německá z té doby je bezcenná, není vinou Sporckovou. Sporck napodobí cizí dvory se všemi jejich dobrými i stinnými stránkami.

IV.

Smýšlení náboženské.

Sporck již od mládí byl náruživým čtenářem knih; chlubí se, že je do nich »gantz verliebt«, že jich přečetl »etliche Hundert« v řeči latinské, německé a francouzské. »Neunavným čtením« — píše 2. ledna 1726 — »objevoval jsem víc a více zásad pravého a účinného křesťanství a shledal jsem, že povinností každého křesťana jest propůjčovati jiným světlo od Boha svěřené.« Když viděl, že jiní se proslavují znamenitými skutky, zatoužil také, aby mu zůstal jediný zisk: »potomci budou míti podnět mluviti o mně jako bývalém příkladu dobrosrdečnosti a stálosti v těchto zvrácených a zničených dobách.« (Dopis 15. pros. 1726.) Pozoroval také, »jak v slepotě politování hodné vězí nynější křesťanství, a jak právě ti, kteří mají nejvíce podporovati úctu k Bohu a dobro, stále namáhají se neomluvitelným způsobem, aby je v slepotě udrželi, takže si každý musí vážiti laciné blaženosti, dostane li do rukou takové knihy, kde může nalézti pravdu potřebnou k dosažení spásy.« (15. února 1724.)

Vedle motivu osobního Sporck má též vyšší pohnutku: vřelou lásku k bližnímu a Bohu. »Nemám nic tak na srdci, jako rozmnožovati slávu boží zřizováním rozličných fundací a nemocnic, rozněcovati vlažnost největší části křesťanů překlady, vydáváním a rozdáváním velikého množství knih o křesťanské morálce.« (6. srpna 1720.)

Sporckovy záměry jsou velmi často ideální, nehledí ke skutečným poměrům, jako celý jeho život jeví se rozporem mezi skutečností a něčím vymyšleným, vysněným. Sám představoval si svou reformátorskou a umravňovací činnost příliš růžově: rychtář měl poučovati mládež z jeho knih. »Tato Sittenlehre daruje se obci N. s tím výslovným rozkazem, aby rychtář ji pečlivě opatroval; o všech nedělích a svátcích svolá celou obec, jmenovitě mládež, napomene ji ke klidu a přečte jim srozumitelně jednu nebo dvě kapitoly.« Sporck pro takové záměry nutně přicházel v konflikt s jesuity.

Sporck si v Lysé zřídil knihtiskárnu. Mnozí o tom pochybují, poněvadž se dosud nenašly knihy, jež by byly tištěny v Lysé. Že skutečně existovala, toho jest důkazem memoriál podaný místodržitelství, když Sporckovi tiskárnu násilím zavřeli

r. 1714. Trvám, že jí užíval pouze k tištění menších věcí, jako jsou rozličné písně, kratičké modlitby a nejvíce »species facti«, výtahy a obsahy, jimiž své přátele seznamoval s příčinami soudních rozepří. Dlouho tiskárna nestála, ale i za jejího trvání vycházejí větší knihy v Praze u Wickharta.

Sporck octl se tím ve sporu s censurou. Aby censura knih byla snazší, nebylo dovoleno zakládati tiskárny ve městech venkovských. Nařízení z r. 1715 praví, že tiskárny mohou býti zřizovány jen v městech, kde jsou buď university neb akademie a vyšší úřady; pokoutní tiskárny mají býti zavřeny. Nepřátelé Sporckovi jednali tedy podle práva.[1])

Sporck v memoriále rázně proti tomu protestuje a označuje zároveň původce a příčinu toho skutku. Za jeho nepřítomnosti tiskárna byla zavřena a tiskař odveden a ve vězení držen. Všechno to stalo se »auf gantz ungleiches Angeben der Geistlichkeit«. Zřídil tiskárnu pro communi bono. Odpůrci, majíce zlý úmysl, tvrdí, že prý v ní tiskl »eitle und verbottene Famosi Libelli, Quietistische, Pietistische, höchst verkehrte und eine neue Sectam riechende Bücher«, jež prý rozdává do celého světa na ujmu samospasitelného katolického náboženství. Sporck dokazuje, že má právo vydávati a překládati, poněvadž nabyl literního vzdělání. Nedbá při tom ani námahy ani vydání. Pomstychtiví nepřejí této pocty jemu a vykládají jeho knihy nesprávně. Kdyby vydával »Ovidii incorrecti de arte amandi, Amatis Romanzen und andere Modi-Bücher,« a rozdával je, bylo by to »ohne einig Geistlicher Widerred fürtrefflich und ausbündig« (výtečné).[2])

Duchovenstvo stopuje tedy činnost Sporckovu velmi nevlídně od samého začátku. Kněžstvo nelibě nese, že vydává náboženské knihy laik, a chce si udržovati i nadále tuto privilej, a Sporck zase nechce se dáti omezovati ve své činnosti a ve své svobodě. Odtud vzniká mezi nimi napětí, které se časem stupňuje, až r. 1729 zřejmě proniká konfiskací knih Sporckových, jež znamená vítězství jesuitů v podstatě nad Sporckem. Nelze tu mluviti o zásadním odporu; Sporck nemá s počátku protijesuitské tendence, ta dostavuje se teprve později, ani na ni patrně nepomýšlel. Přes to, že byl stoupencem Pascalovým co do náboženského smýšlení, píše 15. února 1724: »Die Lettres provinciales des so genanten Louis de Montalte, wovon in dero Schreiben gemeldet ist, seynd mir nicht bekandt; solte ich erfahren, wo selbte zubekommen, würde ich auf alle Weis trachten, sie mir zu verschaffen.« Poněvadž vydavatelská činnost Sporckova byla z větší části pokusem o vlastní slávu a teprve v druhé řadě mu šlo o povznesení křesťanství, můžeme i v tomto rozporu viděti spíše projev omezované touhy po slávě než zásadní projev ideový.

---

[1]) Menčík: Censura v Čechách a na Moravě, Věstník Kr. Č. Společnosti nauk 1888.

[2]) Stillenau, str. 213.

Sporck byl v nitru svém člověk nábožensky hluboce založený, který podroboval se vůli církve i ve věcech podružných, ale v otázkách cti se týkajících byl malicherný a nedůtklivý. Dopisy jeho zřejmě ukazují, že touha proslaviti se byla nejmocnější pákou jeho jednání. Sporck rád líčí své zásluhy a velmi často je nadsazuje; poukazuje na svou námahu a na výsledek, který neodpovídá jeho snaze. Citáty, kde Sporck líčí svou činnost jako úsilí po něčem vyšším, jsou z doby pozdější, kdy již minulo jeho vydavatelské nadšení. Sporck, nenalézaje porozumění pro působení své a jsa stíhán pronásledováním se strany kněžské a nemocmi, hledá útěchu v srdci svém, přemýšlí o životě, o náboženství a své práci. »Naučil jsem se, že Bůh má tvořiti střed a účel snažení u dospělého muže a že má býti základem jeho duševního klidu.« (2. ledna 1726.) Ze svého pozdějšího smýšlení mnoho pak přenáší do doby dřívější a přikládá jí úmysly, jichž původně neměl. Pazaurek praví, že v jednání Sporckově jest »Reklame und Selbstverherrlichung«.

Kněžstvu se Sporck nezavděčil obsahem svých děl. Nedbaje stránky dogmatické, na niž jesuité kladli velikou váhu, vydával spisy o morálce, o prostředcích, jak povznésti pokleslou mravnost, zamítal násilí ve věcech náboženských a všude doporoučel účinnou lásku k bližnímu. Netajil se původními prameny, směle píše: »aus dem Frantzösischen ins Teutsche übersetzet,« a často jmeje i autory spisů. Sám praví, že »se překládají knihy ne obyčejných autorů, ale takových, kteří žili život mystický a klidný, a kteří zvláště osvětlují cestu, jíž jest kráčeti k věčnému míru.« (27. září r. 1719.)

Jesuité záhy vycítili, že jsou to knihy jansenistické. »Není mi neznámo, že přílišná horlivost některých našich duchovních odsoudila mé knihy jako prosáklé jedem jansenistickým.« (14. března r. 1724.) »Kněžstvo mne pronásleduje i mé vydané knihy k obnovení účinného křesťanství prohlašuje za kacířské a mne za pietistu, jansenistu a husitu a kdo ví ještě za co; aby mne přivedli do neštěstí, usilují dnem i nocí.« (24. března 1727.)

V Čechách činnosti Sporckově nepřáli. S větším úspěchem se Sporck potkával v cizině u duchovenstva i laiků. Professor Röhler z Altorfu chválil jeho knihy a žádal jej o nové. Sporck odpovídá: »Z dopisu zaslaného 23. prosince 1717 poznal jsem úsudek o knihách vydaných a je mi to zvláště milé, poněvadž si jich váží takový učenec. Při vydávání je hlavním cílem přispěti k povznesení bohužel tak upadlého křesťanství, a to vedle ‚meinem ungemeinen Justizeyfer' způsobilo mi mnoho pronásledování dokonce i u těch, kteří jsou ustanoveni povznášeti úctu boží, blaho bližního a spravedlnost. Proto jsem nedal klesnouti své vytrvalé odvaze, ale naopak byl jsem vybídnut, abych zvěčnil s rozumnými muži také své jméno, štít a obraz.« (8. ledna 1718.)

Sporck musil se míti na pozoru před jesuity, kteří slídili po něm na všech stranách. Podplatili služebnictvo, aby mohli vyzvídati, a zneužívali k tomu dokonce i zpovědnice. (26. ledna 1730.) Sporck chtěl rozdávati knihy i nejširším vrstvám, »dem gemeinen Pöbel«, ale to bylo nemožno, protože jesuité nedovolili. Sami brali lidu a pálili knihy a proto nechtěli dopustiti, aby lidu byly darem dávány spisy, jež podle jejich mínění byly kacířské a jež sepsány dokonce i od kalvinistů. Pouze několik knih rozšířeno mezi lid: »Die Geistliche Sittenlehre«, »Das Christliche Jahr«, český Božanův kancionál a menší věci: kázání, litanie, modlitby a p. Čeští sedláci měli tedy z toho nejméně prospěchu. Sporck dával své knihy doma šlechtě, klášterům a některým duchovním a velikou část posílal do ciziny. Na př.: Monsieur d'Abregé; Frau von Bartholdin (300 exemplářů!); Basseliers, Chanoine de la Metropole de Cambray; Boivin, Maitre de l'oratoire; Fürst Dietrichstein; P. Fitzing zu Rätz; P. Freiberger; Pierre Gondolffsky Comte d'Apraxin zu Moscau; Baron Grabau; Gräfin Hohenlohe; Baron Huldenberg; Graf Sarentheim; Graf Schütz; Rector Streff; Graf Tondorff; Graf Zinzendorf a j. obdrželi knihy od Sporcka.

Kláštery hojně se ucházely o knihy. Sporck posílal jich plné bedny svým přátelům, aby jimi obdarovali své známé. Ale neměl přílišný odbyt. Stěžuje si, že šlechta si nevšímá jeho knih a že jimi opovrhuje. Proto také knihy německé byly neustále v zásobě, kdežto český kancionál záhy jest rozebrán.

Sporck, aby unikl kontrole jesuitů, dal některé knihy tisknouti v cizině a dovážel je do Čech. Koupil také ve Slezsku od vdovy po pastoru celou knihovnu a dopravil ji do Kuksu do filosofického domu, jak byla zvána bibliotheka. Neustálá výměna knih s cizinou znepokojovala jesuity. Když se jim dostaly do rukou knihy, jež vydány v cizině a neměly tedy povolení české censury, počali pátrati v okolí Sporckově. Právě tehdy poměr mezi nimi a Sporckem byl velmi napiatý, neboť se soudili o stavbu na Kalvarii, a Sporck dal napsati na odpůrce své posměšné pamflety, jež rozšířil. Míra zločinů Sporckových dostoupila v očích jesuitů vrcholu. V noci 26. července 1729 přepadli s vojskem Kukus a obsadili všechny východy, aby nikdo neunikl. Uvnitř budovy všechno prohledali, i rakev s mrtvolou, zdali někde nejsou ukryty knihy kacířské. Ryjec Renz a tesaři, kteří dělali střechu, odvedeni do vězení a vyslýcháni. Knihovna zapečetěna a osm dní pátráno po okolí a na panství Sporckově. Potom knihovna odvezena i s nákladem knih do Hradce Králové k censuře. Konfiskováno podle údaje Sporckova asi 57.000 knih.

Sporck octl se v situaci velmi nebezpečné. Podány na něho několikeré žaloby: že šíří nevěru a kacířské spisy, že tiskne knihy bez povolení censorského, že vydává pamflety, a řada malicherných obvinění stěžovala jeho postavení. Sporckovy pře-

činy podle tehdejšího zákona vesměs podléhaly těžkému trestu. Roku 1715 zakázáno šířiti spisy, které jsou někomu na posměch; neoznačené knihy bez autora a tiskaře nesměly se dovážeti z ciziny pod ztrátou hrdla.

Neúspěch, s jakým se protireformace potkávala u lidu, pobádal moc církevní i státní k většímu násilí a k zvýšené opatrnosti, aby se zamezilo vše, co by mohlo nějak kaziti úsilí protireformační. Od r. 1717 řadou nařízení císařských přikazuje se ničení kacířských knih, pátrání po podezřelých emissařích a trestání nedovolených schůzek. Nařízení ta shrnuta jsou v hrozném mandátu ze dne 25. prosince 1725. Sedláci a sousedé měst vrchnostenských usvědčení z veřejného zločinu kacířství budou odsouzeni na rok k těžké práci obecní, a nepřestoupí-li na víru katolickou, budou odsouzeni na rok druhý a třetí k téže práci, setrvají-li v bludu, budou ze země vypovězeni; kdo by se vrátil, bude potrestán smrtí; odpadlíci budou posláni na galeje. Tytéž tresty byly stanoveny pro obyvatele měst královských, jenže rozsudek nad šlechtici a vznešenějšími občany, kteří byli v kacířství postiženi, s dobrým zdáním appellačního soudu předkládán bude císaři k potvrzení. Kacířští učitelé, zákeřničtí kazate é (Buschprediger) i jiní vůdcové lidu a jich přechovavatelé, kdekoli budou vypátráni, budou zjímáni, k appellačnímu soudu dodáni a podle 19. článku hrdelního řádu Josefinského na hrdle trestáni; kdo by udal kacířského učitele nebo kazatele, obdrží odměnou 100 tolarů, kdo by ho odevzdal soudu, 300 zl. rýn.; jména udavačů mají býti utajena. Kdokoliv knihy kacířské podloudně do země přinášel, měl býti uvězněn a mečem popraven.

V kacířství Karel VI. stíhal zločin proti státu. Jsa stoupencem theorie anglických myslitelů Hobbesa a Bolingbroka o podřízenosti církve státu, přivlastňuje si právo soudit a trestat kacířství, v pozadí zatlačuje úřady duchovní a přivádí je na roveň správě policejní. Domáhal se dozoru nad nimi, předpisoval jim chování, dosti drsně vytýkal jim nedbalost. Císař obviňoval arcibiskupa pražského, že za jeho vlády dává se hojně příležitosti k úpadku církve katolické a tím k šíření kacířství. Obvinění toto mělo by více platnosti o diecesi hradecké, k níž náležel také hr. Sporck, kde za biskupa Václava Františka svob. pána z Košin (1722—1731) trpěny byly duchovenstvu největší neřesti a prostopášnosti bez trestu. Úřady duchovní, aby se zavděčily císaři, v persekuci horlivě závodí s úřady světskými.[1])

Východní část Čech jest zemí přímo klassickou pro hnutí náboženská. Není ani jediného, jež by nebylo našlo ohlasu na Opočensku, Náchodsku a j. I při kruté reformaci jesuitské udržely se tam zbytky nekatolíků, Českých bratří; blízkost Slezska,

[1]) Denis: I, 387.

kde náboženské poměry byly volnější, je podporovala, odtud přichází jim tajná posila. Podél hranic utvořila se pravá jednatelství propagační, jež nespokojovala se vždy probuzením uspaného svědomí nebo rozšiřováním knih. Tam vznikala četná vzbouření. Obyvatelstvo posléze, nechtíc snášeti násilí, prchalo raději do Pruska. Bedřich I. obratně vykořisťoval zaslepenost rakouskou a lákal si do země hojně osadníků, jimž sliboval četné výhody. I cizina zasahuje do poměrů českých. Sbor stavů evangelických přimlouvá se u císaře, aby zmírněna byla persekuce náboženská, že násilím nikdo nebude získán katolictví, že lid upadne v nevěru a bezbožnost nebezpečnou církvi i státu. Císař přímluvu odmítl; a jakkoli znenáhla se ujímala praxe mírnější, stále »děly se věci ve jménu víry a církve, kteréž se naprosto díti neměly«. [1])

Na Hradecko byly nejvíce upřeny zraky jesuitů. Sporck dlel právě v této diecesi. Neustálé styky s Německem, návštěvy, časté bedny knih z ciziny napínaly pozornost jesuitů.

Nově vyšlý Koniášův Klíč, »Clavis haeresim claudens et aperiens«, v Hradci Králové 1729, obsahoval řadu Sporckových spisů. Sporck volán proto ke konsistoři: »wegen meinen in ihrem neu ausgegebenen so genanten Clavi etc oder Catalogo für ketzerisch declarirten Büchern«. (21./X, 1729.) Špehouni jesuitští tvrdili, že prý v Kuksu se skrývají kazatelé evangeličtí, a to asi mocně vybídlo jesuity, aby učinili konec Sporckovu úsilí.

Sporckova vina rozdělena na několik procesů. V nejkratší době vyřízena byla žaloba, že tiskl knihy bez povolení censury a že šířil pamflety. Sporck se přiznal, že to činil. Za to byl odsouzen k pokutě 6000 zl., a pamflety všelijaké: Pfuilieder, Octavlieder, Czaydatslieder, Kinkovsky-Klingellieder, Hexenbüchel a j. musil spáliti. Zatím co vyšetřována byla knihovna, Sporck dokazoval svou pravověrnost, poněvadž jesuité usilovali o to, aby ukázali, že Sporck nežil tak, jak žádal státní a církevní katolicismus.

V dopise z 28./II. 1726 vypravuje, kterak byl obviňován od jesuitů. Ucházeje se o povolení censury, přišel k arcibiskupské konsistoři a slyšel tam, že arcibiskup obdržel dopis z okolí Kuksu, v němž k jeho zármutku bylo oznamováno, že Sporck nechodí ani do kostela ani ke zpovědi, ale že naopak zpívaje písně, koná jinou bohoslužbu a že bez dovolení církevního jí v pátek a v sobotu maso. Vyslechl jeho řeč beze slova, a když arcibiskup ukončil, Sporck ujal se slova a pověděl mu, »že marně se snaží o jakousi autoritu nad šlechtou, a že inkvisice konaná ve vinicích okolí pražského, kde nacházejí se husité, nenáleží jim, nýbrž appellačnímu tribunálu. Ač nebyl jsem povinen odpovídati za své jednání, chtěl jsem mu vysvětliti klamná obvinění: že chodím do kostela, jak všem v Kuksu známo.« Co bylo oznámeno o zpovědi, v tom že rok co rok vyhovoval nařízení a zákonu církev-

[1]) Rezek: Dějiny prostonárodního hnutí náboženského, str. 66.

nímu, že však to mohl vykonati, aniž ho kdo spatřil, a že mu velmi málo na tom záleží, ví-li to někdo a chce-li tomu věřiti nebo ne. Zpěvy že byly schváleny dominikánem, a že mu nikdo nemůže zabrániti, aby se svými lidmi zpíval písně, zbytečně nemaře času, zvláště když vyslechl mši; pobožnost tu že schválil farář P. Větrovský. Co se týče požívání masa, že by se toho neodvážil bez dřívějšího povolení, jež dostal od samého papeže a za něž zaplatil jednou provždy; proto není nucen domáhati se povolení u jiných, ani raditi se o tom s někým jiným, nežli se svým svědomím a se svým zdravím.

V postní době Sporck v Praze pilně chodil na postní kázání. V dopise zachycuje pěkný obrázek takové repraesentační pobožnosti. »Na Malé Straně je kazatelem známý jesuita O. Schultz. Líbí se mi při kázání, a po ukončené práci pokusím se poznati jej a dáti mu jedno z tištěných kázání P. Seraphina.« Byl jednou na kůře, ale nerozuměl dobře, a proto dal si sedátko na druhý den postaviti dolů do kostela. »Když jsem vystupoval z vozu, přijela právě ovdovělá hraběnka Thunová, kterou jsem pak uvedl; od ní a on jiných přítomných dam, zejména hraběnky Morzinové, byl jsem nucen opustiti své objednané místo a posaditi se mezi dámy. Při té příležitosti nepřestal jsem oznamovati jim látku o svých úvahách a tudíž v kostele to činiti, co jsem dělal v redutě v minulém masopustě.« (22. března 1725.)

Tam totiž se bavil »ne marnostmi, ale jako křesťanský filosof mravně o tom uvažoval.« Seděla vedle něho dáma, která se vyznala v latinských knihách, a s tou uvažoval o marnosti světské. Panstvo zaměňuje si redutu s kostelem a kostel s redutou. Představíme-li si červené aksamitové toiletty dam, bíle napudrované paruky, lorgnetty na očích, skupiny důvěrně si vyprávějících a zvědavě navzájem se pozorujících dam, koketní posice jejich, nad nimi mocnou kupoli mikulášského kostela s bohatě vyzdobenou, vlnitou architekturou, ve všem pak čilý šum a ruch, spíše se nám vybaví obrázek společnosti, jež se sešla k zábavě v nějakém zwingru nebo zahradním altánu, nežli společnost, která chce poslouchati postní kázání.

Když Sporck byl nemocen a nemohl vycházeti do kostela, konával svou pobožnost doma. »Vzpomínkou na smrt matčinu a sousedčinu byl jsem tak dojat, že jsem se rozhodl vykonati svou pobožnost; povolal jsem proto k sobě kapucína, poněvadž pro slabost netroufal jsem si jíti do kostela, a vykonal jsem zpověď ve své ložnici; u stolu, na němž stojí umrlčí hlava, kleče přijal jsem sv. přijímání.« (14. března 1726.)

Sporck radostně uvítal svatořečení Jana Nepomuckého. »Svatořečení sv. Jana Nepom. poskytuje vytoužené příležitosti vzývati tohoto božího muže jako přímluvce.« Účastnil se také slavností konaných v Praze a později i na venkově v různých městech. Sv. Jan Nepomucký stal se módním patronem všech, kteří vlastní

vinou se octli v úzkých. Sporck kladl si jej za vzor vytrvalosti a heroického smýšlení, dal tisknouti modlitby a písně k němu a horlivě jej vzýval, když stižen byl vyšetřováním pro knihy. Myslí, že »meine Unschuld durch die kräftige Fürbitt des heyl. Johan. Nepomuceni vor dem ein und andern offenbar werden muss.« (24. dubna 1730.)

Vidíme-li, že smýšlení Sporckovo jest docela katolické, nikterak nás nepřekvapí jeho konečný život. Jsa v okolí svém neuznáván a pronásledován, zanevřel ponenáhlu na život i na společnost a v srdci svém hledal upokojení a klid. »Mně dostačuje, že ve svém náboženství nalézám klid duše.« Společenský život se mu protiví. »Mohu potvrditi pravdu, že když jsem se dříve zdržoval při dvoře a v městech, a když z nutnosti a ze slušnosti jsem se stýkal s velkými pány, po návratu se mi zdálo nejinak, než jako bych byl mezi samými opilými lidmi, a jejich řeči mi připadaly jako samé ješitnosti.«

Snad aby si naklonil jesuity a tím zmírnil budoucí rozsudek, vešel s nimi opět ve styky; dopisuje si s nimi o missiích, podporuje je, dává jim peníze, volá je na svá panství. Missiím Sporck velice přál, poněvadž v nich viděl prostředek k povznesení lidu. Píše 11. ledna 1720 Matyáši Třebickému, missionáři kraje hradeckého: »Vždy jsem si přál vyhlazení nevěry a nevědomosti, jíž stižena je veliká část lidí. Ego hoc zelo animatus, cum munus Missionarii obire ipse non queam, saltem libros non exiguis meis sumptibus impressos et compactos in universum mundum ad Dei gloriam, animarum salutem et religionis orthodoxae incrementu emittere volui.«

Missie konány byly r. 1736 za hojného účastenství lidu, Sporck se jich také účastnil a pochvaluje si, že podnik ten se setká se zdarem. Byl-li při tom také Koniáš, není v korrespondenci zaznamenáno. Dočasný protijesuitský směr Sporckův končí úplným smírem s jesuity.

V.

Činnost vzdělavatelská.

Zatím co u nás řádila protireformace, ničíc zárodky veškerého života volnějšího a dusíc všechen rozvoj, děl se na západě mohutný převrat, jenž přivodil změnu smýšlení. Vznikají nové vědy, jmenovitě mathematické a přírodní, které boří starý názor na svět. Methoda těchto věd přenáší se do ostatního života. Racionalisování věd a filosofie působí na náboženské smýšlení; Bůh stává se postulátem vědeckým. Západní země jdou v čele tohoto ruchu. V Anglii vzniká nová státní ústava, nové náboženství přirozené, deismus uctívající osobního Boha tvůrce a zavrhující biblické zjevení. Všeobecným požadavkem stává se

volnost vědeckého badání a snášelivost náboženská. O totéž usiluje Spinoza a řada myslitelů francouzských a posléze i německých.

Francie nejvíce propaguje a popularisuje tyto myšlenky. Francouzský duch šíří se s francouzskou literaturou a kulturou, francouzské osvícenství zasahuje celou Evropu a všechny národy dříve nebo později.

Podobně jako v Anglii, pokusy o reformu náboženskou vznikají také ve Francii, ale nejsou tak radikální, nejsou tolik dogmatické jako spíše praktické. Současně s racionalistickým deismem jde ve Francii i v Německu proud citový. Citová reakce souvisí s úpadkem církve, přivoděným jesuity. Dogmatická ztrnulost a probabilistická morálka jesuitská tísní myslící duchy, kteří se snaží o vnitřní obrození duše. Ve Francii Cornelius Jansen zavrhuje jesuitskou kasuistiku a vrací se k názoru sv. Augustina o odpovědnosti člověka za hříchy. Každý jest odpověden za své hříchy a od věčného zatracení chrání pouze milost boží. Jansen našel stoupence, kteří se sdružili k obraně a k šíření jeho názoru. Sídlem jejich byl Port-Royal, kde v asketickém životě a v pilné práci tvořili populární literaturu, v níž kladli důraz na přísnější mravouku a na prohloubení vnitřní zbožnosti a jmenovitě na účinnou lásku k bližnímu. Jesuité jim odporovali a pomocí vlády dosáhli toho, že jansenismus prohlášen jest za kacířství.

Z jansenistů nejvíce proslul Pascal, který ve svých »Listech« s neobyčejným zdarem tepal jesuitskou morálku. Čerpaje z děl jesuitských, »uvádí mravovědu jejich v posměch a nenucenou logikou zdravého smyslu a čistější mravností drtí a ničí.« [1])

V »Myšlenkách« Pascal stanoví své náboženské credo a pokouší se o obranu zjeveného náboženství s přesností mathematickou. Pascal šel dále než jansenisté, neuznával autority papežské. Jeho »Myšlenky« mocně působily na rozvoj myšlení evropského.

Západní myšlenkové proudy ponenáhlu vnikají do Čech. Šlechticové na svých cestách je poznávali a leckterý přinesl si z ciziny zárodek volnějšího myšlení, jež bylo však trudnými poměry jesuitskými udušeno. Jesuité maří každý čilý, nový ruch. Jansenistický boj ve Francii nalézá ohlas i u nás. Jesuité vedouce spor s kardinálem Harrachem, který se mocně vzpíral jejich samovládě, obviňují r. 1653 jej a jeho důvěrníky z jansenismu, a proto asi r. 1654 také v Čechách prohlášena papežská bulla proti jansenismu. [1])

Šířící se francouzská kultura dochází obliby v Čechách. Za vlády Leopoldovy (1657—1705) napodobení ciziny nabývá

---

[1]) Masaryk: Blaise Pascal. V Praze 1883.

[2]) Denis I, 424.

rázu všeobecného a tak náruživého, že dodává době zvláštní tvářnosti. Nádhera versailleská působí neodolatelným půvabem; francouzská literatura vábí duchy jak svými přednostmi, tak i cenou; francouzští klassikové, oslavovaní spíše než oblíbení, razí cestu filosofům doby následující. Na jevišti pražském hrají se kusy Molièreovy. Když Montesquieu r. 1728 navštívil Vídeň, byl tam uvítán kroužkem ctitelů. Francouzský vkus a móda pronikají všude. Německo je prostředníkem. Děti vychovávají se od francouzských učitelů, tančí se po francouzsku, šíří se praktická znalost francouzštiny.

Kněžstvo a dvůr bděly pečlivě, aby odstranily vše, co francouzská literatura obsahovala liberálního a revolučního, a na dlouhý čas podařilo se jim potlačit i sebe menší chuť k myšlení samostatnému. Život vědecký utlumován byl despotismem církevním i královským.

U lidu obecného uměle rozdmychuje se nenávist proti Francouzům. Časté požáry v městech zakládali prý Francouzové.[1]) Luza při nich plenila domy francouzských kolonistů, hrozíc zabíti každého, kdo uměl trochu francouzsky; mnozí Francouzové uvězněni a posléze vypovězeni. Šlechta upouštěla po několik let od zvyku vyhledávati ve Francii své učitele a vychovatele. Do Čech zakazuje se dovoz francouzského zboží. Ale duševní i hmotná převaha Francie se nezastavila, vliv její se šíří ve vyšších a vzdělanějších vrstvách. Snaha superintendenta Birelliho o opravu university je pod vlivem francouzským. Jesuité se brání proti methodě Descartesově.[2]) Také začátky nynější školy technické spadají sem. Přes odpor jesuitů se Marie Teresie politicky spojila s Francií a za Josefa II. vlivu francouzskému otevřeny brány dokořán.

Sporck již v mládí čítal francouzské knihy a na cestách svých r. 1680—82 poznal Francii a Hollandsko, kde soustřeďovaly se vlivy anglické. V Amsterodamě zachovaly se stopy působení J. A. Komenského, který se snažil smířiti lidstvo. Tam Sporck poznal »Společnost přátel kříže«, jejíž úlohou bylo podporovati chudé a sirotky, poučnými knihami šířiti osvětu v lidu a zvyšovati touhu po vzdělání. Podstatou jejich stanov bylo křesťanské náboženství v původní, neporušené čistotě[3]) a láska k bližnímu. S touto společností se Sporck stýkal i na pozdějších cestách, a jeho životopisec Stillenau podpisuje se »der Creutzliebenden Societät Mitglied«. Jednání Sporckovo se shoduje se stanovami této společnosti a také spolek s hrabětem z Vrbna tomu nasvědčuje. Lásku k bližnímu osvědčoval Sporck zakládáním humanitních ústavů, podporou chudých a vězňů. Za

---

[1]) Denis I, 370.
[2]) Tomek l. c. 305.
[3]) Abafi: Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn. 1890, I, 47.

hladu rozdával lidu obilí; založil lékárnu pro chudé, nemocnici a klášter milosrdných bratří v Kuksu a daroval jim panství a 100.000 zl. na vydržování sta nemocných a dvanácti bratří. Na stavbu invalidovny v Karlíně věnoval 60.000 zl., řádu trinitářskému 100.000 zl., aby z úroků vykupováni byli křesťanští otroci a vysvobozováni byli pražští občané, uvěznění pro dluhy. Almužna a rozličná nadání pro chudé při kostelích tvoří velkou sumu.

O vzdělání a povznesení náboženství a hlavně mravnosti se Sporck staral vydáváním náboženských knih; jsou téměř všechny přeloženy z francouzštiny, asi dvě napsány německým františkánem Schambogenem a jedna se přičítá Sporckovi samému. V této práci pomáhaly hlavně obě dcery, jež přeložily polovici vydaných knih, zbytek snad Sporck; překladatel udán není. Hlavní doba této činnosti spadá v léta 1700—1720. Podle Stillenaua vyšlo 38 spisů v té době, menší část pak do r. 1729, kdy pro konfiskaci knihovny Sporck ustal ode vší práce. Celkem není počet vydaných spisů větší než 50, nehledě ovšem k věcem bezcenným, jako jsou memoriály, species facti, pamflety a p. Spisy vynikají velmi krásnou úpravou a jsou bibliografickou vzácností. Několik jich má universitní knihovna, musejní pak chová také jen málo výtisků.[1]) Nejkrásnější a nejcennější jest »Das christliche Jahr« s Renzovými rytinami.

Výborem a směrem svých knih se Sporck prohlásil za stoupence jansenismu. Autoři jejich jsou zjevní jansenisté: Boileau, Clausin, Courbon, Drelincourt, Hurault, de Noailles, de Sacy a j. Stillenau uváděje knihy Sporckovy, mluví o de Sacym a chválí členy Port-Royalu a jejich snahu o povznesení mravnosti vydáváním knih.

Tendence Sporckova je totožna s jansenistickou. Neklade přílišnou váhu na dogmatickou stránku, cílem jest mu morálka. Hodlá »rozněcovati vlažnost největší části křesťanů překládáním, vydáváním a rozdáváním velkého množství knih o křesťanské morálce.« (6./8. 1720.) Sporck nikde nechce užívati násilí ve věcech náboženských, radí k shovívavosti a bratrské lásce, tlak zamítá. »Dobrý Bůh chce, abychom všichni byli spaseni. — Nařizuje svatý synod nečiniti nikomu násilí k víře; nad kým Bůh chce, smiluje se, a koho chce, zatvrdí.«

Sporck s velikou zálibou cituje sv. Augustina i v dopisech. Svým spisem »Wiederlegung der Atheisten, Deisten und neuen Zweyffler« . . . pokusil se o obranu zjeveného náboženství. Podnět i myšlenky jsou převzaty z Pascalových »Pensées«. Tendence obou jest táž: dokázati pravdu zjeveného náboženství a potříti atheismus a indifferentismus. Sporck měl na mysli nejvíce kapitolu sedmou z Pascala: podnětem lidského jednání jest zisk.

---

[1]) Seznam jich má Stillenau a Wurzbach l. c.

Toto thema provádí Sporck s neustálými variacemi v celém díle. Sám se dobře charakterisoval, pravě o Pascalovi, že ani z daleka nedosáhl »seines Geistes Nettigkeit und Stärke.« Důvody Sporckovy jsou příliš obyčejné a všední, k přesvědčení nestačují. Formou pak jest nejasný, výklad je těžký a zmatený. Polemika jeho obrací se vlastně jen proti skeptikům. Jako snižuje motiv lidského jednání, tak snižuje i atheismus: není mu myšlenkovou krisí, nýbrž jen úpadkem mravního habitu lidského. Atheista podle Sporcka je člověk bez mravních zásad, zpustlý, zkažený životem, jemuž všecko jest dovoleno. Deismu si Sporck všímá velmi málo; jemu jde hlavně o to, aby dokázal existenci boží, a tu deismus uznává. Deismus, atheismus i skepticismus jsou projevy racionalistického smýšlení, a chce-li je Sporck vyvrátiti, obrací se ovšem proti racionalismu. Že by se snažil dokázati tvrzení svá důvody rozumovými, odnikud nevychází na jevo; v celé knize není ani jednoho zřejmě rozumového důkazu. U Sporcka rozhoduje cit a láska k bližnímu: všechny pobloudilé doporoučí modlitbě; vřelý soucit s nimi má je přivésti k Bohu.

A přece kniha tato a všechny knihy vydané Sporckem mají veliký význam pro svou dobu. Proti dětinsky naivní i surově raffinované tehdejší literatuře jesuitské dýše z nich jemný cit, vroucí láska k pobloudilým; nikde není drastického líčení hrůzy pekelné, nikde příkrých slov: laskavým způsobem, domluvou přesvědčuje, a nedosahuje-li toho, cítí vřelou útrpnost a shovívavost. Povznésti pokleslou mravnost je Sporckovi všude hlavním cílem.

Jesuité záhy poznali jansenismus těchto knih a horlivě proti němu brojili. I přátelé Sporckovi naň ukazovali. Proto se knihy ty octly v Klíči a způsobily Sporckovi konfiskaci a vyšetřování. Sporck byl obžalován, že jest kacířem a šiřitelem nevěry. Sporck velmi se brání, že knih nerozdával lidu, nýbrž šlechtě a klášterům — »nicht an meine oder andere hierländige Unterthanen«; jen dvě německé knihy: Das christliche Jahr a Geistliche Sittenlehre daroval obcím, aby poddaní, slyšíce jejich čtení, nalézali útěchy a poučení »anstatt des Müssiggehen oder des Saufens und Tantzens«. (22. dubna 1733.) V celé Sporckově knihovně a nákladu knih bylo závadných asi 50 spisů. Že Sporck vyvázl tak lehce, to lze asi připočísti vlivu vyššího duchovenstva, mezi nímž měl dosti příznivců, a Sporckovu jednání na konci života. R. 1736 knihovna mu vrácena a Sporck zaplatil pouze 6000 zl. jako pokutu za knihy, jež neměly povolení censury. Že by ho jesuité byli odprosili za pronásledování, jest jistě pouhý výmysl, který vznikl asi tím, že jesuita Wels měl o Sporckovi pohřební kázání, v němž vynášel zásluhy Sporckovy.[1]) Sporck, praví, byl ozdobou české šlechty, otcem chudých. Zemřel v trojnásobném míru s Bohem, s císařem a s poddanými, ježto byl zbožný

[1]) Wels: Trauervolle Liebs-Thränen.

k Bohu, věrný císaři, milosrdný k chudým. Život ho již netěšil. Před smrtí povolal k sobě augustiniána a vykonal zpověď, jež trvala téměř hodinu. Kazatel chce vzpomenouti jen »der heylsamen Mission«, kterou Sporck konal pro poddané a sám se jí horlivě účastnil.

Polovičatost, kterou zahynul jansenismus, zahubila také Sporcka. Činnost jeho, jež směřovala proti jesuitům, ať již s větším nebo menším úmyslem Sporckovým, pozbývá mnoho tímto závěrem. Nelze přičítati světobornych plánů tomu, kdo se jich sám zřekl. Ale ať záměry jeho byly jakékoli, zásluha Sporckova není bez významu. »V osobě Františka Antonína Sporcka sluší spatřovati most, jenž protireformační neboli jesuitskou půli století osmnáctého přirozeně svazuje s půlí druhou, osvícenskou, uváděje nás takřka až na práh epochy josefinské.«[1])

Sporck zemřel 30. března r. 1738 o deváté hodině dopolední a pochován byl v rodinné hrobce v Kuksu. —

Se Sporckem spojuje se jméno Jana Josefa Božana, faráře v Chroustovicích, který vydal nákladem Sporckovým spis »Slavíček rajský na stromě života, t. j. Kancionál anebo kniha písební« v Hradci Králové 1719. Sporck nebyl přítelem české národnosti, ale ani jejím nepřítelem, úmyslů germanisačních nelze mu přičítati, jako činí Podlaha. Knihu Sporck vydal proto, aby opatřil lidu náhradu za knihy, jež mu spálili jesuité [3])

Pramenem Božanovým z největší části jest Šteyerův známý Kancionál český, vydaný Svatováclavským dědictvím. Božan má také písně s mukami pekelnými[4]): Píseň o mukách pekelných, Píseň o smrti, Píseň o slávě nebeský, jež má Koniáš ve své Cytaře Nového Zákona, jsou již u Božana, který je přejal z kancionálu Šteyerova z vydání r. 1697 — toto vydání jsem přirovnal ke znění Božanovu.

Božan má také část prosaickou: rozjímání o dobách církevních, o důležitých dnech a p. Při rozjímání o pekle měl vzorem Manniho Pekelný žalář, přeložený Šteyerem. Božan sám nestačil na drastické vylíčení pekla. Jeho rozjímání nesou se tónem klidného, dobrého, usměvavého starce, který znaje slabosti lidské, snaží se odstraniti je mírným způsobem. Kde Božan chce býti módní, hověti vkusu a požadavkům doby, přejímá cizí myšlenky a obraty i celé části. Neví si však s tím rady, a věci ty, samy o sobě již odporné, zvyšují nepříznivý dojem. —

Svátek v Dějinách a v Obrazech z kulturních dějin českých (1891, II, 257), tvrdí, že Sporck založil v Čechách r. 1726 první společnost zednářskou: »Lóži u tří hvězd«. Datum to není

[1]) Vlček: Dějiny II, 1, 127.
[2]) Blahověst XLI, 121.
[3]) Stillenau, str. 120.
[4]) Vlček: II, 1, str. 56, 57.

doloženo a všeobecně se pochybuje o jeho správnosti. V korrespondenci není o tom ani zmínky, ani dopisů ke členům této společnosti, jejichž jména uvádí Svátek. Sluší však míti na paměti, že korrespondence ta byla určena pro veřejnost; Sporck chtěl jí užívati jako důkazu při soudech. Ve všech dvaceti čtyřech svazcích těžko najíti dopis, který by měl důvěrnější ráz. Soudní spory tvoří hlavní obsah korrespondence. Byla jistě vedle této jiná korrespondence soukromá, která by nám odhalila leckterý záhadný rys v povaze Sporckově. Dopisy Sporckovi zasílané byly r. 1729 skonfiskovány a jsou neznámy.

Svátkovy údaje převzal do svého díla Abafi: Geschichte der Freimaurerei, v Budapešti 1890, I, 41. Zednářství samo, jsouc v začátku svém sdružením humanitním, neodporovalo by povaze Sporckově; zaráží zde jen rychlost, že by v Čechách lóže byla založena bývala již r. 1726, kdežto lóže v Německu vznikají teprve v letech 1730—40. Svátek neuvádí pramenů, z nichž čerpal, a tedy kontrola je tu nemožna.

Také Sporckovo politické smýšlení nikde zřejmě neproniká. V tom, že Sporck nechodil do úřadův a sněmů, můžeme tak dobře viděti pohodlnost a lhostejnost, jako passivní odpor. Tak se tehdy chovala většina šlechty.

Sporck byl krásné prostřední postavy s pánovitým, sebevědomým výrazem ve tváři, prudké, vznětlivé povahy, které nedostávalo se vytrvalosti, jež však měla hodně ješitnosti. Byl zbožný, mravný, hluboce náboženský, nakloněn vážnému přemýšlení i fantastickému horování, a velmi pověrčivý. V povaze jeho jest mnoho temných rysů, jež se zdají býti kontrasty jiných vlastností. Láska k trpícím a jeho humanitní činnost jsou nejkrásnějšími ozdobami Sporckovy povahy. [1])

Archiv literárně historický.

XXI.

Ant. Puchmayer jako překladatel.

Podává dr. V. J. Nováček.

Roku 1817 vyšel u Bohumila Háze v Praze spisek: *Krátké poučení o hospodářství polním pro obecný lid* podle katechetyckého způsobu učení. Sepsané v němčině od jednoho českého držitele statku.

[1]) Nejistotu názorů, jež vládla o Sporckovi, rozptýlil Jaroslav Vlček v Dějinách české literatury II, 1, 123 n., organicky spojiv snahy Sporckovy s hnutím jansenistickým. Prací svou jsem potvrdil názor ten a zjistil jsem hlavní rysy Sporckovy činnosti.

Nyní působením C. k. vlastenské hospodářské společnosti v češtinu uvedené od Antonína Puchmajra, faráře Radnického. (159 stran a rejstřík.)

V registratuře bývalé Vlastenské hospodářské společnosti, která v době nejnovější uložena v král č. archivu zemském, zachovalo se o tomto překladu několik zpráv, jež tuto podáváme.

Roku 1815 nabídl znamenitý hospodář Josef František Antonín baron Puteani, pán na Souticích (* 1719 — † 1. dubna 1836) rukopis svého spisu »*Landwirthschaftslehre für den gemeinen Mann*« k vytištění. Nabídka s radostí přijata a spis vydán r. 1816 bez jména spisovatelova.

Aby poučení stalo se přístupno také lidem jazyka německého neznalým, usneseno dne 24. března 1816, že má býti opatřen český překlad. Nejprv asi jednáno s Františkem Klučákem (* 1787 — † 1. srpna 1841), otcem známého žurnalisty Klutschaka, který byl tenkráte korrektorem v tiskárně Haasově a pilným překladatelem německých spisů do češtiny. Když jednání s Klučákem nevedlo k cíli, upozornil hrabě Kašpar Sternberg Společnost na faráře Puchmayera, v ten čas již slaveného básníka českého. Jemu dopsalo praesidium Vlastenské hospodářské společnosti v tato slova:

Die gefertigte Gesellschaft von dem Wunsche beseelt, die praktischen Grundsätze und Vorschriften einer auf rationelle Grundsätze gestützten verbesserten Landwirthschaft auch unter den böhmischen Landwirthen auf jede ihr zu Gebot stehende Art möglichst zu verbreiten, hat beschlossen, eine böhmische Auflage von dem beyliegenden Werkchen: »*Landwirthschaftslehre für den gemeinen Mann* ꝛc« verfasst von ihrem würdigen Mitgliede Herrn Baron von Puteani zu veranstalten, um davon 300 Exemplare der Schulen-Oberdirekzion unentgeltlich mit dem Ersuchen zu überreichen, solche an die Landschullehrer mit dem Wunsche zu vertheilen, es nicht nur zur eigenen Belehrung zu lesen, und nach Thunlichkeit zum Unterrichte der Schul-Jugend zu gebrauchen, sondern auch andern in ihrem Wirkungs-Kreise zu empfehlen.

Sie glaubt den Werth dieses Werkchens zu erhöhen und ihre gemeinnützige Absicht um so sichrer zu erreichen, wenn sie die Übersetzung einem Manne anvertraut, welcher als böhmischer Schriftsteller dem Publikum bereits rühmlichst bekannt ist, — und ersucht Euer Hochwürden daher ergebenst um die Gefälligkeit, diese literarische Arbeit übernehmen zu wollen. Um aber auch dem Vaterlande den Mann bekannt zu machen, welcher seiner Wohlfart die von seinen schweren Berufsgeschäften erübrigte Musze opfert, wünscht sie ausdrücklich die Beysetzung Ihres Nahmens und ersucht dabei dem Titel anzusetzen: »in das Böhmische übersetzt auf Veranlassung der k. k. patriotisch-ökonomischen Gesellschaft durch N. N.«

Indem sie sich aus den ihr rühmlichst bekannten Zügen der Euer Hochwürden beseelenden Eyfers für Gemeinnützigkeit und der Ihnen eigenen Vaterlandsliebe der Hoffnung schmeichelt, dass Sie geneigt seyn werden, ihren Wunsch in Erfüllung zu

bringen, und indem sie Dieselben ersucht, sich im Voraus ihres verbindlichsten Dankes überzeigt zu halten, bemerkt sie nur noch, dass die Frage 16 Pag. 7 im deutschen Originale gleichfalls Pag. 117 Frage 235 und folglich doppelt erscheint, wovon daher eine, nach eigenem Gutdünken, an der schicklichsten Stelle auszulassen wäre.

K. k. patriotisch-ökonomische Gesellschaft.

Prag den 9. April. 1816.

Joseph Malabaila Graf von Canal, Praeses.

Herrn Anton Puchmayer, Pfarrer zu Radnitz, Hochwürden.

*

Hrabě Kašpar ze Šternberka současně požádán za to, aby dopis Společnosti Puchmayerovi dodal, tímto listem:

Hochgeborener Graf!

Dero gütigen Zustimmung zu Folge giebt sich das gefertigte Präsidium die Ehre, Hochdenenselben den beyliegenden Einschluss an Herrn Pfarrer Puchmayer zu übergeben, mit der Bitte, demselben jene Beschleunigung zu empfehlen, welche ihm seine beschwerlichen Berufsgeschäfte erlauben dürften.

Präsidium der k. k. patriotisch-ökonomischen Gesellschaft.

Prag den 9. April 1816.

Joseph Malabaila Graf von Canal, Praeses.

Herrn Grafen Sternberg, Hochgeboren!

*

Antonín Puchmayer podjal se práce, za niž byl patronem svým požádán, a už 24. září poslal překlad hotový Společnosti, provázeje jej dopisem tohoto znění:

K. k. patriotisch ökonomische Gesellschaft
des Königreichs Böhmen!

Hochdero geneigtem Wunsche: des Herrn Baron Puteani's Werk: *Kurze Landwirthschaftslehre* ꝛc ins Böhmische zu übersetzen, habe ich mit Freuden Genüge geleistet, und gebe mir nun die Ehre, die Übersetzung davon zur beliebigen Disposition unterthänigst zu übersenden. So ehrenwoll auch dieser Antrag für mich war, da er mir Gelegenheit gab, einer so erlauchten Gesellschaft dienen, und zugleich meinen Landsleuten ein so gemeinnütziges Werk in die Hände geben zu können, so kann ich es doch nicht verhehlen, dass ich das Manuscript den Händen so erlauchter Gesellschaft nur schüchtern und nicht ohne Furcht übergebe, theils, weil diese Übersetzung meine erste Arbeit in Prosa ist, theils weil wir Böhmen noch wenig Schriften

über die Landwirthschaft haben, um über manche Gegenstände richtige Belehrung zu erhalten. Indessen habe ich mich bemüht, die Wörter so richtig, und die Sätze so deutlich zu geben, als der Sinn des Originals und der Geist meiner Muttersprache es forderten. Schliesslich musz ich nur noch die Bemerkung beyfügen, dass ich zur grösseren Verdeutlichung mancher Wörter einige kurze Erklärungen hinzugefüget habe, die, Falls sie Genehmigung erhalten, unter dem Texte bey dem unten angebrachten Stern beyzusetzen sind. Da ich übrigens nichts so sehr wünschte, als dass meine Arbeit den Beyfall der k. k. Gesellschaft erhalte, verharre ich mit tiefster Hochachtung

der k. k. patriotisch ökonomischen Gesellschaft
des Königreichs Böhmen

unterthänigster Diener

Radnitz den 24. Septembris 1816.

Anton Puchmayer,
Pfarrer daselbst.

*

Praesident Společnosti hrabě Canal dne 8. října 1816 poslal překlad Puchmayerův autorovi k revisi s dopisem, z něhož vyjímáme toto místo:

»Da Herr Pfarrer Puchmayer ein allgemein geschätzter böhmischer Litterator ist, so schmeichle ich mir, dass dessen Ausarbeitung nicht nur Euer Hoch- und Wohlgeboren Beyfall finden, sondern dass auch die getroffene Wahl des Übersetzers Hochdenenselben zugleich zum Beweise dienen werde, welchen ausgezeichneten Werth die erwähnte Gesellschaft auf das ihr in dem gedachten Werkchen gemachte achtbare Geschenk gelegt habe.«

*

Baron Puteani překlad vrátil dne 11. listopadu 1816, opatřiv jej některými poznámkami, ale žádal, aby byl dán ještě jinému znalci k posouzení slovy:

»Wenn ich gleich glaube beurtheilen zu können, was dem gemeinen Manne verständlich sein könne oder nicht: wünsche ich doch noch, dass die Übersetzung jemandem, der diese Sprache und die Landwirtschaft kennt — etwan dem Herrn Doktor Löhner oder sonst einem dazu geeigneten Mitgliede — zu nochmaliger Prüfung vorgelegt würde, zumal ich meiner Kentniss in der böhmischen Rechtschreibung nicht so ganz trauen kann.«

*

Společnost dožádala professora vědy hospodářské von Zürchauera dne 25. listopadu 1816, aby překlad posoudil. Ten za stejným účelem odevzdal jej hospodářskému úředníku Františku Hlaváčkovi,

jehož poznámky zaslal Společnosti dne 27. ledna 1817 s omluvou, »dass der Gefertigte, da er in der böhmischen Sprache nicht in einem solchen Grade bewandert ist, er diese böhmische Übersetzung dem Wirthschaftsbuchhalter Herrn Franz Lavatschek, welcher dieser Sprache sehr gut kundig ist, zur allenfälligen Berichtigung mitgetheilet habe«. Téhož dne dodán překlad i s poznámkami autorovými řádným členům JUDru Löhnerovi a Václavu Rieggerovi, a když i od nich jest schválen, dán byl do tisku.

*

Na počátku měsíce června byla tiskárna s prací hotova a překladateli posláno 12 vázaných výtisků s dopisem tímto:

An Seine Hochwürden Herrn Pfarrer Anton Puchmayer
zu Radnitz.

Die gefertigte Gesellschaft giebt sich die Ehre Euerer Hochwürden zwölf Exemplare der so wohlgelungenen böhmischen Übersetzung der Baron von Puteanischen Landwirthschaftslehre für den gemeinen Landmann mit dem Ersuchen zu übersenden, solche als einen geringen Beweis ihrer ausgezeichneten Hochachtung gefällig anzunehmen und sich sowohl der grossen Verbindlichkeit, mit welcher Euere Hochwürden die Gesellschaft für die gefällige Bereitwilligkeit, mit der Sie den Wünschen derselben zu entsprechen beliebten, verpflichteten, als ihrer vollkommenen Würdigung der bey dieser mühsamen Arbeit so rühmlich beurkundeten Sprach- und schriftstellerischen Kenntnisse überzeugt zu halten.

Kais.-königl. patriotisch-ökonomische Gesellschaft.

Prag, den 21. Juli 1817.

Joseph Malabaila Graf von Canal,
Praeses.

*

Antonín Puchmayer teprv 27. prosince 1817 poděkoval Společnosti takto:

Hochlöbliche k. k. patriotisch-ökonomische Gesellschaft
in Böhmen!

Der Beifall, den die hochlöbliche k. k. patriotisch-ökonomische Gesellschaft in dem Schreiben vom 21ten Juli l. J. meiner böhmischen Übersetzung der Baron von Puteanischen Landwirthschaftslehre zu geben und selbem zwölf gebundene Exemplare davon beizuschliessen geruhet hat, überzeuget mich, dass meine dem Vaterlande geweihte Arbeit nicht fruchtlos sein, wohl aber dem Wunsche einer hochlöblichen Gesellschaft, praktische Grundsätze und Vorschriften einer auf rationelle Grundsätze gestützten verbesserten Landwirthschaft unter meinen Landsleuten zu befördern, entsprechen werde. Da ich für beides, die gnädige Aufnahme meiner Übersetzung sowohl als die beigeschlossenen

Exemplare hiemit den wärmsten unterthänigsten Dank zolle, habe ich die Ehre, mit der tiefsten Ehrfurcht zu verharren

Einer hochlöblichen k. k. patriotisch-ökonomischen Gesellschaft in Böhmen

unterthänigster Diener

Radnitz den 27. December 1817.

Anton Puchmayer, Pfarrer daselbst.

XXII.

„Milostné" verše ze století XVI.

Podává týž.

Kněz Václav, farář v Libochovicích, dne 26. října 1574 podal na svého kaplana kněze Šimona konsistoři pražské obšírnou stížnost (Archiv arcibiskupský, Recepta ab anno 1574), k níž jako doklad přiložil také verše rukou kaplanovou psané, nemoha, jak praví, zatajiti, »jaké listy frejířské v rýmy složené kaplan té jisté šlundře psal«.

Buoh a otec všemohúcí,
požehnaný jsa v Trojici,
ten tobě se mnou spolu dej
zdraví, štěstí v dobrém popřej.
Nejmilejší holubičko,
má přemilá křepeličko,
tebe miluje nad jiné
nyní i vždycky srdce mé;
neb jak s tebou od mladosti
v známost vešel jsem ve cnosti,
tak tě posavad miluji
a v Buohu mám naději,
že i touž lásku ke mně
přiložíš v srdci upřímně;
nebo jest to věc veliká,
milující člověk člověka
aby měl zapomenouti
a jeho nenavštíviti,
jestliže nemůž osobně,
ale znamení vždy věrné
lásky dvojího pohlaví
mládence spolu a panny
tak, jakž toho příklad máme
na Priamovi [1]) a Tizbě,
kterýž byl tak milostí jat,
jedním že nemohl přestat
milovati Tizbe panny
nade všecky jiné velmi,
kteříž jsou spolu podánni
k umění ctnému a bázni

[1]) Pyramovi?

milování jich sebe
vzdáleno bejti náramně,
neb k rozmluvání svoboda
žádná jim nebyla dána.
Já také oumysl uznavše
a k nejmilejší složivše,
v srdéčku mém abych tebe
miloval jako sám sebe,
nemohl jsem pominouti,
abych neměl tě navštíviti,
nemohouc sám osobou svou,
ale škartičkou chatrnou,
nepochybujíc, že i ty
z srdce věrně přeješ mi.
Však žádám, že psaní toto
dobře bude opatřeno
při tobě samé jediné,
holubitce mé přemilé,
tak aby člověk nižádný
způsobem těchto dvou lidí
jeho očima neviděl,
ano též ušima neslyšel.
S tím tebe Buohu všemohoucímu
poroučím jemu samému,
aby na mne zpomínala,
v srdci svém uvažovala
všecky tyto věci nyní,
dokavadž nepřijdou jiný.
Jména mého není třeba
psáti mezi tato slova;
prvé máš vědomost o tom.
Svého také zanech při tom,
když kolvěk budeš psáti,
netřeba jest jména klásti;
tvé jméno já již dobře vím,
jeho žádnému nezjevím.
Naposledy Buoh nebeský
spravuje naše kroky všecky,
abychom bezpečně mohli
kráčeti v tom požehnání,
jím se samým spravovali,
do nebe potom se dostali.

Titulus.

Composita haec carmina
feria 4. post S. S. anno 1574.
A jinejch při tom ještě
několik listuov mám.

Úvahy.

Maurice Bloomfield: **A Vedic Concordance** being an alphabetical index to every line or every stanza of the published vedic literature and to liturgical formulas thereof, that is an index to the vedic mantras, together with an account of their variations in the different vedic books (Harvard Oriental Series ed. by Charles Rockwell Lanman Vol. X.). Cambridge, Massachussets, published by Harvard University 1906. XXII a 1078 str. 4°; 6 doll.

Upozorňuji na publikaci, která má nesmírnou cenu pro indologa, ale, trvám, i jistý, ne nezajímavý význam methodický pro filologii vůbec: potřeba díla podobného snad právě pro studium literatury védské je největší, ale i jinde bývají poměry aspoň z části obdobné.

Literatura védská se skládá, jak známo, ze dvou vrstev: z t. zv. *mantrů*, t. j. textů nejčastěji metrických, které se recitují, zpívají nebo šeptají atd. při rozličných náboženských obřadech (tedy z modliteb a písní), a z prosaických t. zv. *bráhman*, theoretisujících výkladů obřadů samých i modliteb a zpěvů je provázejících; k mantrům se druží i některé metrické texty rázu filosofického a j., k bráhmanům i jiné prosaické spisy liturgické, filosofické atd.

Tyto obě vrstvy jsou, jak se čím dále tím souhlasněji uznává a jak bylo po prvé s plnou určitostí vysloveno v těchto Listech XV, 1888, str. 328 n., památkami dvou nářečí staroindických, původně dosti různých, které však během času v literatuře samé čím dále, tím více splývaly:[1]) nářečí mantrového a nářečí bráhmanového, z kterého se vyvinul pěstěním mluvnickým a užíváním v kruzích vzdělaných i v literatuře t. zv. jazyk sanskrtský. Památky mantrové se zachovaly jednak ve sbírkách, jednak roztroušeny po rozličných spisech védských a vůbec liturgických, starších i pozdějších. Tyto texty mantrové se dosti často v rozličných sbírkách a spisech opakují v rozličném rozsahu, od jediného verše do celých několikastrofových modliteb a písní (podobně ovšem i mantrové texty prosaické); ale kdežto týž text v rukopisech téže sbírky nebo téhož spisu je zachován s nepatrnými výjimkami bez variantů (nepočítaje makavé chyby písařské), text opakovaný v rozličných sbírkách

[1]) Poslední stopy nářečí mantrového lze sledovati do metrických upanišad, i dosti pozdních. Jako řecká poesie, zvláště daktylová, dlouho drží tvary homerské jako básnické licence, tak se držely i jednotlivé tvary mantrové dosti dlouho v básnictví indickém, v dobách, kdy v próse (na př. v prosaických upanišadách) panovalo jen nářečí bráhmanové a z něho vzešlý jazyk sanskrtský.

nebo spisech mívá na různých místech, kde se vyskýtá, varianty, druhdy dosti podstatné (srv. LF XV, str. 408 nn.). Jest na bíle dni, jak nutnou pomůckou védské filologie jest úplná konkordance všech míst s udáním všech variantů: a tu nám podává, nehledíme-li ku pokusům více méně částečným, z nichž je jmenovati v první řadě Ludwigovy odkazy v kommentáři a v 6. díle jeho překladu hymnů Rgvédu a ve spise Über die Kritik des Rgveda-Textes (Abhandl. d. Kgl. Böhm. Ges. d. Wiss. VII, 3, 1889), v plném rozsahu po prvé Bloomfieldovo dílo. Toto dílo je mimo krátký úvod podrobným ukazatelem všech mantrových textů posud známých (mimo t. zv. páippaládskou recensi Atharvavédu, zachovanou v jediném rukopise, dosti bídném), metrických i prosaických; obsahuje i texty, které se vyskýtají na jediném místě, i texty, které se opakují, s výčtem všech míst, na kterých se opakují, i všech variantů. Pro snazší hledání se uvádějí ovšem pro texty metrické všecky jednotlivé verše (ne jen začátek strofy). Práce při rozsáhlosti védské literatury ohromná,[1]) za niž Bloomfieldovi a jeho pomahačům nemůžeme býti dosti vděčni, jež práce s mantrovými texty (ne jen práce kritice textu věnované) bude ulehčovati měrou, již dovede oceniti, kdo podobné práce kdy konal. Pokud je ukazatel úplný, pozná se ovšem teprve svým časem; ale při svědomitosti Bloomfieldově lze očekávati, že se osvědčí plnou měrou, a dobrou předzvěstí je v té příčině malý rozsah doplňků na konci spisu, nevyplňující ani dvou stránek.

Bloomfield sám vykládá, jaké pomocné práce ještě védskou filologii čekají, m. j. doplňky tohoto díla z textů, jež v příští době poznáme, a úplný index verborum k celé mantrové literatuře (vzpomeňme jen, jakým dobrodiním jsou seznamy slov, hotové již pro hymny Rgvédu a Atharvavédu!). Jakožto tužby další bych přidal pořízení podobné konkordance na př. pro bráhmana (jednotlivé výklady bráhman se také opakují způsobem i pro otázku po vývoji bráhman samých vysoce důležitým), pak — jakožto doplněk práce starých diaskeuastů indických — sbírky mantrových textů, neobsažených ve sbírkách starých. Zvláště by byl důležit soubor mantrů prosaických, nejstarších ukázek indoevropské prósy vůbec, na jejichž důležitost i pro jazykozpyt (zvláště pro skladbu) Bloomfield sám plným právem ukazuje.[2]) Výčet pramenů díla Bloomfieldova vykazuje 119 spisů a jest m. j. i vítanou bibliografií vydaných védských a jiných spisů. Jakožto třída 10. v něm vystupují »four miscellaneous texts«, t. j. Mahábháratam, Bhágavadgítá, Suparnákhjánam a Mahábhášjam, v nichž se objevují také mantrové citáty: i zde jistě přinesou práce příští

[1]) Seznam dle přibližného odhadu má 82—83 tisíce hesel, srovnaných ovšem podle abecedního pořádku.

[2]) Zatím by bylo bývalo velikým ulehčením, kdyby byl Bloomfield zaznamenal prosaické mantrové zvláště, ne ve směsi s metrickými.

další doklady (tak na př. k strofám krásné pohádky o Purúravasovi a Urvaśí, o níž vykládal Geldner, Vedische Studien I., 243 nn., z verse v Bhágavatapuráně IX, 14, 15 nn., která ušla též Geldnerovi, strofy 34—36, patrně změněné ze starých védských, i s mantrovým tvarem *kr̥ṇavāvahāi*).

Při této příležitosti upozorňuji na krásnou sbírku Harvardovy university, v níž vyšly již mnohé práce, důležité pro indickou filologii. *Josef Zubatý.*

Vergils Gedichte erklärt von *Th. Ladewig* und *C. Schaper*. Erstes Bändchen: Bukolika und Georgika. 8. Aufl. bearbeitet von *Paul Deuticke*. V Berlíně 1907, u Weidmannů. Str. VIII a 292. Za 3 mk.

Již delší dobu postrádali jsme dobrého a přístupného vydání Bukolik Vergiliových. Poslední vydání Ladewigovo a Schaperovo vyšlo r. 1882 a rovněž anglické vydání Coningtonovo a Nettleshipovo vyšlo také již před delší dobou (r. 1898). A právě v posledním desítiletí byl Vergilius předmětem pilných studií, ať uvedeme jen cenné studie Jahnovy a Skutschovy.

Nové vydání, které pořídil dobrý znalec Vergilia Deuticke, odpovídá všem požadavkům. Text jest konservativní, poznámky vhodné. Někomu se snad bude zdáti, že mnoho místa věnováno jest odkazům na prameny Vergiliovy. Nicméně při mosaikové práci Vergiliově, kterou čím dále tím více poznáváme, jest počínání to zcela místné, tím spíše, že Deuticke počínal si mírně, nechtěje prostě opsati vše, co P. Jahn tak pracně a zevrubně sestavil.

V poznámkách, v úvodě a hlavně v obšírném dodatku zpracována je veliká literatura. Výklad mnohých eklog je totiž velmi sporný a sporů neubývá, naopak ještě se množí, na př. při ekloze VI. a X. hypothesami Skutschovými. Stručný výklad a ocenění jednotlivých mínění patří k nejlepším stránkám této knihy. Poukazuji na př. na pěkný přehled jednotlivých názorů o povaze eklogy IV. v dodatku na str. 265 n.

Také ve sporné otázce chronologie Bukolik soudí Deuticke střízlivě. Přisvědčuji, že možno zjistiti jen toto. Nejstarší jsou eklogy II. a III., pevně datovány jsou ekl. IV. (za konsulátu Pollionova r. 40) a VIII. (po návratu Pollionově z války illyrské a před jeho triumfem r. 39). Ekl. X. je poslední, u ostatních musíme se spokojiti jen povšechnými vztahy.

Poznámky jsou velmi pěkné. Někde však vykladatel nepochopil podstaty bukolik Vergiliových. Na příklad v ekloze III, v. 38 n. shledává Deuticke nápadným, že »prostí« pastýři znají slavného astronoma Konona ze Samu. Vergiliovi pastýři jsou však maskovaní vznešení Římané. To přece věděl již Servius! Naivní je tedy pojednání o těchto pastýřích na

str. 19 n., které počíná asi takto: Pastýři Vergiliovi líčeni jsou jako přičinliví (!) venkované, kteří zabývají se též zahradnictvím a včelařstvím, pletou v prázdných chvilích košíky ze sítin atd.

Co se komposice Georgik týče, soudí Deuticke správně z různých časových narážek, že nepovstala časově v tom pořadu, jak jsou uveřejněna. K tomu bych podotkl, že některé části Georgik mají nápadně idyllický ráz, jenž jest základním znakem Bukolik. Míním na př. episodu, obsahující chválu života venkovského, v knize II, v. 458 nn. Zvláště charakteristická jest tu vzpomínka na Epikura ve v. 490 felix, qui potuit rerum cognoscere causas atd. Tyto části přičetl bych k nejstarším partiím Georgik, dobou blízkým Bukolikám; neboť idyllismus zase záhy pominul. *K. Wenig.*

Q. Horati Flacci Carmina. Recensuit *Frid. Vollmer.* Editio maior. Lipsiae in aed. B. G. Teubneri 1907. Str. VIII a 390. Za 2 mk.

Po dosti dlouhém průtahu předkládá Vollmer veřejnosti své vydání Horatia, zpracované dle zásad, vyložených v pojednání »Die Überlieferungsgeschichte des Horaz«, o němž referováno v těchto Listech XXXIII, str. 137 n. Nezviklán v přesvědčení o správnosti svých názorů námitkami odpůrců, z nichž Kellera a Krolla odbývá v předmluvě (str. V, pozn. 1) pohrdlivým, ale nespravedlivým úsměškem, podává v tomto vydání recensi textovou, jež nejprve stanoví čtení původních dvou opisů z doby Karlovců, od nich pak postupuje k archetypu Mavortiovu a pokud možno ještě dále, až k vydání Porfyrionovu; konečně přibírá na pomoc i svědectví starověká.

Kritický apparát Vollmerův překvapí na prvý pohled svou jednoduchostí a přehledností, jíž tak postrádáme ve vydání Kellerově. Souborné značky (I) II) vytýkají čtení obou základních opisů, restituované z rukopisů, jež uvedeny jsou na každé straně před vlastními poznámkami kritickými. Zjednodušení to bylo by zajisté trvalou zásluhou Vollmerovou, ale při hojném pomíšení čtení rukopisných, jež setřelo namnoze charakteristické známky obou tříd, jest mnohdy nemožno, zjistiti přesně čtení opisů původních. Jak možno na př. stanoviti, která ze dvou variant jest původním čtením obou základních opisů, když obě varianty vyskytují se v rukopisech obou tříd? Případ takový jest hned v ódě I, 1, 13, kde rukopisy B (I. tř.) a R (II. tř.) mají d e m o v e a s, ostatní rukopisy obou tříd i Bland. d i m o v e a s.

Úprava textu jest pečlivá. Kde obě třídy se rozcházejí, zvoleno skoro vždy čtení vhodnější; někde ovšem dal bych přednost čtení jinému, na př. v ódě I, 15, 20 netřeba měniti čtení rukopisů I. tř. c r i n e s v c u l t u s, jež má třída II. Z konjektur novějších uvádí sice Vollmer všechny význačnější, ale do

textu přijímá je pouze na místech porušených neb takých, jež za porušená uznává. I tu bylo by lze po mém soudu uhájiti leckdy rukopisné čtení, na př. v epódě 7, 13, kde netřeba měniti caecus v caecos. Vlastní konjektury, k nimž ovšem text Horatiův širokého pole neposkytuje, podává Vollmer jen na několika místech, a to ještě jen ve formě návrhu, do textu jich nepřijímaje (na př. C. I, 32, 15; III, 14, 11; IV, 2, 49). Zbytečně navrhuje v ódě I, 20, 1 potavi (srovn. Listy filolog. XXXIII, str. 138, pozn. 1). S pochvalou vytknouti jest stanovisko Vollmerovo o athetesích. Vyjímaje ódu IV, 8 neužil Vollmer nikde tohoto prostředku. Pochybuji ovšem, že athetese v uvedené ódě, jak ji Vollmer stanoví (vylučuje v. 15 od slov »non celeres fugae« až k v. 19 »lucratus rediit«) jest správná; zákon Meinekův jest jí aspoň porušen.

Podobně jako vydání Luc. Müllera v téže sbírce vyšlé opatřeno i vydání toto různými indexy, v nichž zvláště stať metrická, prosodická a grammatická jest proti vydání Müllerovu značně rozhojněna. Celkem lze říci, že vydání Vollmerovo jest zcela vhodné, by nastoupilo na místo vydání Müllerova, jež jest leckdy hyperkritické. *O. Jiráni.*

Jan Neruda: **Básnické spisy.** Část druhá. Pořádá Ignát Herrmann. V Praze, nákl. F. Topiče, 1907. Stran 304. Za 3 K 20 h.

O této druhé části po kritice Lfil. na str. 115 a n. t. r. lze říci jen málo. Pan Ignát Herrmann projevuje v poznámce ochotu doplnit »dodatkovým svazkem« vše, čeho v jeho vydání z Nerudových veršů posud není. Projev ten vítáme s uspokojením. Provázíme jej jen znovu přáním, aby do tohoto svazku všichni ti, kdož soukromě co z Nerudy chovají, otiskli věci neznámé.

Zde přispívám tím, co dosud neznámého jsem dále nalezl:

1. Do psaného seznamu divadelních her Neruda 18. listopadu 1862 připsal aforismus,[1]) jímž polemisuje s nepřáteli »Zatímního divadla«:

Dnes se otevře ten stánek skrovný,
jemuž mnohý věští Štögrův skon;
já však věřím, že se stane on
časem v umění i velkým rovný.

2. V červenci 1891 přišla Nerudu požádat jeho teta, paní Skálová, o podpis do památníku své dcery Boženky.[2]) Neruda napsal 12. července báseň:

---

[1]) Originál aforismu má p. J. Ginz, jenž mi jej laskavě dovolil otisknouti.

[2]) Nyní provdána za p. Knoblocha. Její laskavostí lze zde poprvé otisknouti poslední asi Nerudovu báseň.

Já sestár', zkušen jsem, a takto dím:
Chceš šťastna být? vždy spokojena s losem Svým?
Nuž, — neslibuj si teď přes příliš do života!
Je těžko uposlechnout rady té, já vím.
Jsi mladá, — mladému se vše v tom světě líbí.
a co se líbí mu, on si to — slíbí.
Však přijde život pak, a s ním jde různá slota,
a rozmrzen tu stojí člověk v krátké době,
že slibů nesplnil, ne jiným a ne sobě.
Co dělat! Těžko přec jen za těch mladých dnů
se prostě vzdát všech tužeb, libých snů!
Víš co, Boženko, hraj si tedy, hraj,
klaď přání za přáním do budoucnosti klínu
a myšlenky své zapřeď třeba v ráj,
však při všem vzdechni: »Bože — polovinu!«

Přátelské soukromí nedodá nám pro Nerudovu básnickou stránku asi již nových kontur, ale jistě přinese zajímavé dokumenty, jež leckde paprsek vrhnou do duševních nálad. Z těch příčin je nutno *celého* Nerudu básníka vyhledati a vydati, nehledíc k cennosti a méněcennosti jednotlivých básní. Zdá se na př., že vydavatel Nerudovu satiru »U nás«, jež poprvé po padesáti letech vychází s Nerudovým jménem a v obdobné typografické úpravě, pokládá pro význam básníkův za plod lhostejný. Ale tomu tak není. Vnitřní ideová náplň té básně pověděla bez masky a přímo, proč Neruda tehdy ve vlasti si zoufá, čemu se vzpírá, novou tvůrčí prudkostí ohlásila změnu hodnot i cílů, projevila nový tep, a proto »U nás« dnes pro Nerudův význam je výtvor cenný a jistě všem, kdo dosud k němu nepronikli pro nedostatek původních exemplářů, vítaný. To je první úspěšná novinka v druhém tomto vydání, které jinak přetiskuje vše, co z Nerudových básní přineslo vydání první. *Albert Pražák.*

Leander Čech: **Karolina Světlá.** Obraz literárně historický. Nákladem knihkupectví Emila Šolce v Telči. 1907. Stran 200. Za 1 K 60 h.

V předmluvě auktor sám vysvětluje, že tento druhý samostatný spis jeho o K. Světlé nemá býti pojímán jako druhé vydání spisu prvního, jakkoli na něm buduje a některé věci doslova opakuje; má prý se k němu jako část synthetická k analytickému rozboru. Před šestnácti lety, kdy bylo psáno první zpracování »K. Světlé«, v literární historii a v kritice vládly theorie Taineovy, Hennequinovy, Guyauovy a jejich všeliké obměny a kombinace. L. Čech se také pokusil o svou kombinaci a provedl ji na konkretním případě K. Světlé. Proto poprvé psal »Kritickou studii«, jak vysvětluje titulní list. Kritickou studii, na hojných místech přímé polemiky, u L. Čecha vzbudily oslavné, vysoko naladěné tóny — jak za takových příležitostí již bývá pravidlem — jubilejních článkův o K. Světlé; r. 1890 slavily se její šedesáté narozeniny. Zatím však vliv Taineův, Hennequinův,

Guyauův pozbyl své dominující závažnosti, vedle nich vynořila se řada theorií nových; smrtí spisovatelčinou (7. září 1899) ulehly city osobních sympathií a antipathií, literární význam K. Světlé nabývá znenáhla svého historického, pevnějšího stanoviska a její životní dílo u literárních historiků spíše roste nežli klesá. Je vysvětlitelno tedy, že druhá práce L. Čecha, uveřejněná pod stejným názvem jako první, pozbyla rázu nejen polemického, nýbrž i výlučně odborně kritického. »Kritická studie« proměnila se v »obraz literárně historický«.

Kapitoly přemístěny. Z »Kritické studie« poslední oddíl, v němž se hlavně vykládalo o domácím prostředí a cizích vlivech, předeslán v druhé práci jako oddíl první, místo přísnějšího škatulkovaného trojdílného schematu Hennequin-Guyauovského, rozboru aesthetického, psychologického a sociologického, podává se v nové práci podle starších method »Duševní vývoj Světlé«, »Rozdělení, vznik a obsah spisů Světlé« a výklad o »Umění Světlé«. Spousta poznámek z prvního vydání odpadla úplně. Ovšem i v druhé práci Čechově má kritika nad obsahem literárně historickým značnou převahu; vliv zejména Hennequinův proniká i v nové knize.

Nové zpracování získalo zejména tím, že je v něm méně theoretisováno a kantorováno. Díla Světlé a každá součástka jejich nejsou již měřeny theoriemi a definicemi slavných i prostředních auktorit cizích, což vyznačovalo práci první, není zde již tolik theoretických požadavků, jak by co mělo býti, básnířka neodsuzuje se proto, že její díla neodpovídají té neb oné theorii, nýbrž rozbor nynější spokojuje se tím, co a jak je. Je tu méně negace a méně uměleckého determinismu. Proti prvnímu spisu ubylo i abstraktnosti. Spisovatel zejména tím, že podává obsah jednotlivých prací auktorčiných, jež dříve byly stísněny jen do poznámek podřízenějších, chtěl se přiblížiti čtenářstvu co nejširšímu. Bohužel díla Světlé v těchto stručných obsazích nevystupují dosti výrazně a plasticky; při takovém počtu prací belletristických obsahy přirozeně vyznívají také příliš schematicky i se svými odbočkami, jež vysvětlují vztahy psychologické a rodinné.

Druhá práce Čechova o Světlé rovněž vyniká vzácnou svědomitostí, pílí a správnými kritickými postřehy. Novému zpracování látky prospěly zejména podrobné studie auktorovy celého hnutí Májistů — výsledky jejich uveřejnil v posledním svazku »Literatury české XIX. století«. Ovšem obraz Světlé byl by snesl pozadí literárního života mnohem širší. V monografii bylo lze též více prohloubiti otázku básnířčiny původnosti, blíže stopovati její vlivy, zejména rozebrati její poměr k G. Sandové v jednotlivých názorech a motivech, vyšetřiti, jakou měrou v otázkách náboženských podléhá současným proudům filosofickým, cizím i domácím, zejména Smetanovi. Praví-li se o »náboženské struně« Světlé, že se hlásí »k mlhavému racionalistickému theismu, jehož

vyznavačem činí i český lid«, že »stojí na stanovisku liberalismu a tolerantního indifferentismu« (185), je to pro auktorku »Nemodlence«, která si s takovou zálibou belletristicky zpracovávala otázku náboženskou, velmi málo, a spis nejde ani do jemnějších odstínů, čteme-li o několik stránek dále (str. 190), že se Světlá přidržovala čistého deismu. Posléze v monografii čtenář nerad pohřešuje příslušné literatury o Světlé. *J. Jakubec.*

Hlídka programů středních škol.

Jos. C. Čapek. *Chronologie vlády Peisistratovy.* (Výroční zpráva c. k. vyšš. gymnasia v Benešově za r. 1906.) Str. 20.

Aristotelovým spisem o ústavě athenské přibylo také pro chronologii vlády Peisistratovy několik nových dat. Před tím měli jsme jenom zprávu Herodotovu a Aristotelovu v Politice. Ale údaje v novém spise Aristotelově neshodují se se zprávami, známými z dřívějška. Vznikla celá literatura o tom, jak si vyložiti zprávy Aristotelovy a uvésti je ve shodu navzájem a s údaji staršími. P. spisovatel přehlíží pronesená mínění, rozumně a bystře je rozebírá, přiklání se na konec celkem k mínění Busoltovu a Pomtowovu a končí resignovaným přiznáním, že z dosavadních pramenů přesné chronologie stanoviti nelze. Je třeba sahati k několikerým změnám v textu, a žádná z nich není přesvědčivá. Závěr docela správný. Ale není-li možno s našimi dnešními prostředky dojíti uspokojivého rozřešení, nač činiti si cílem práce pouhou retrospektivu a kritiku pronesených mínění? Ostatně některá z nich p. spisovateli ušla; Gaet. de Sanctis na př. (*Ἀτϑίς*, v Římě 1898, str. 268 nn.) a Buzeskul (Аѳинская Политія Аристотеля, v Charkově 1895, str. 362 nn.) dospívají k jiným závěrům a jsou si ovšem také vědomi toho, že pronášejí jenom řešení čistě subjektivní.

Ale zde bylo by bývalo vděčnější pokusiti se o jinou věc. Jak p. spisovatel sám naznačuje, Beloch nevěří ve dvoje vyhnanství Peisistratovo ani Ed. Meyer (Gesch. d. Altertums II, str. 772 n.), jehož p. autor neuvedl, ani De Sanctis. Jiní historikové zase tomu věří, jako Busolt, Bury, Buzeskul. Tady je problém, který vybízí k novému řešení. Z jakých pramenů čerpal Aristoteles, jaký je poměr jeho k Herodotovi, jaký cíl Aristoteles měl na očích ve spise o ústavě athenské atd. Z toho teprve by se získal podklad, na němž by se mohla definitivně řešiti chronologie peisistratovská.

Z tiskových nedopatření jen na to upozorňuji, že stále je psáno Pomptow m. Pomtow. *Em. Peroutka.*

Fr. Mašner: *Posouzení Herodotových zpráv o Themistokleovi*. Část první. (XXVII. výroční zpráva st. gymnasia ve Vysokém Mýtě za r. 1906.) 22 str.

Z největších zásluh Ed. Meyera jest, že hlavně hlubokým eho rozborem pramenů Herodotových nyní správně posuzujeme Herodota i Thukydida, dobu perských válek i Themistoklea. Ed. Meyer s největším důrazem ukázal na velikost Thukydidovu, jež kromě jiných věcí se jeví v tom, že přes nepřátelskou tradici postřehl pravý význam Themistokleův stejně jako smysl starších dějin řeckých.

Z tohoto správného stanoviska probírá p. spisovatel s náležitou znalostí pramenů i literatury zprávy starověké o Themistokleovi, zvláště Herodotovy. V první této části mluví se o Themistokleově výkladu věštby delfské, o stavbě lodí, obsazení průsmyku tempského a o tom, dal-li se Themistokles od Eubojských podplatiti, obšírně, samostatně a jasně. Práce byla by bývala ještě přehlednější, kdyby p. spisovatel byl rozbor různých mínění cizích (str. 12 n. a str. 19) zkrátil a odkázal do poznámek, do textu pak dal jenom své mínění. Na počátku čtenář by jistě rád byl četl nějaké poučení o historickém stanovisku Aristotelově ve spisu o ústavě athenské, aby porozuměl tomu, proč Aristoteles Themistoklea karikoval. *Em. Peroutka.*

Ferdinand Hoffmeistr: *Theokrit*. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Pelhřimově za školní rok 1905—1906.) Str. 9.

Krátké toto pojednání jest, jak čteme na str. 9, rozšířením toho, co p. spisovatel vyložil pod heslem »Theokrit« v Ottově slovníku naučném. Co je shrnuto v několika řádcích slovníku, to pověděno zde obšírněji, leckde i týmiž slovy. Hlavní rozšíření záleží v tom, že na konci připojeny jsou poznámky, obsahující odkazy na literaturu a odůvodňující mínění pana spisovatele. Umístění poznámek na konci pojednání nemůžeme chváliti. Čtenář často, v některé větě za každým druhým slovem, je nucen dívati se dozadu. Pojednání samo, jsouc psáno pečlivě s náležitým užitím příslušné literatury a opírajíc se tak o výsledky dosavadního zkoumání, podává jen stručný sic, ale celkem dobrý obraz o životě a činnosti Theokritově. Jen na nečetných místech vadí jasnosti přílišná stručnost. Na str. 4 při zmínce o tom, že otázka o pravosti jednotlivých básní, Theokritovi přičítaných, je již do jisté míry skončena, bylo záhodno naznačiti, co je podle dnešního stavu zkoumání vyloučiti z básní těch jako cizí.

Zmínky zasluhuje, že v datování básně XVI. a XVII., o nichž dosud bylo tolik jednáno, přidržuje se pan spisovatel Gercka, jenž soudí, že báseň XVII. je dřívější než XVI. Theokritos prý, nepochodiv v Egyptě, vrátil se na Sicilii k Hieronovi. Demi-

nutivum *εἰδύλλιον* vykládá se tu (str. 4) obvyklým způsobem jako »malý obrázek«, ač subst. *εἶδος* neznamená nikdy »obraz«. V poznámce k tomuto místu (str. 8, pozn. 44) děje se zmínka o výkladu Christově, avšak staršího a dosud snad nejlepšího výkladu Wissowova (Theocritus Theocriteus, ve Vratislavi 1828) se pan spisovatel nedotkl ani slovem. V téže poznámce cituje se druhé vydání Christovy řecké literatury z r. 1890, ač nalézáme totéž mínění jeho i ve čtvrtém vydání z r. 1905 (str. 537). V pozn. 15 na str. 6 je citování neúplné; uvádí se tu jen titul díla. Nesprávně překládá pan spisovatel *θαλύσια* slovem »vinobraní« (str. 3). V pojednání zůstaly některé chyby tiskové, z nichž uvádíme: na str. 5 je chybná číslovka XXXIX místo XXIX; podobně na str. 8, pozn. 42 místo XXIII má býti XXI.

Zdeněk Hujer.

J. Prošek, ***Prvky mluvy lidské.*** (XXI. a XXII. program c. k. stát. vyššího gymnasia v Roudnici n. L. za šk. r. 1905/1906 a 1906/1907.) Str. 26 a 18.

Úkol, který si spisovatel v tomto pojednání, dosud nedokončeném, vytkl, je veliký a nesnadný. Jazykověda přese všechny úspěchy, jichž se dodělala, nedospěla — a tak hned ani nedospěje — k tomu, aby mohla určiti a vypočísti zvukové prvky, z nichž se mluva lidská vyvinula: spokojuje se tím, že jen všeobecně naznačuje, kde počátky řeči máme hledati. Těžký tento úkol si spisovatel našeho článku značně usnadnil: nestará se ani dost málo o hláskoslovné zákony, jež věda pracně nalezla, pro něho skutečně samohlásky neznamenají nic a souhlásky málo. Stačí malá ukázka, aby vysvitla pravda našeho tvrzení. O původu něm. předložky *in* se vykládá na str. 21: »V němčině udržela předložka *an* jen význam tkvění na povrchu nebo pohyb na povrch, kdežto pro význam »*uvnitř*, *v*« čem a »*dovnitř*, *v*« co utvořena z *an* předložka *in* tím, že *an* determinováno hláskou *j* . . . Úplnou assimilací hlásky *a* k *j* z *jan* vzniklo *jin* a po ztrátě dyšného *j* konečně předložka *in*«. A dále: Člověk »chtěl naznačiti vnikání někam, do něčeho předmětu zašpičatěného (zubů, drápů . . . a vůbec špičatých nebo zašpičatělých nástrojů). To naznačoval tím, že ústa rozevřená na *a* zúžil do polohy hlásky *j (i)*. Částečnou spodobou vznikalo pak z *aj ej* a úplnou *ij*, *i*.« Tak vzniklo z pův. *an* něm. *ajn* (*ain*, *ein*) — str. 21 — nebo řec. *ἐν* (*ἀν* přešlo v *αἰν*-, *εἰν*- a konečně v *ἐν*, str. 23). Pak ovšem není nic divného, jestliže spisovatel píše: »sti. *samrabh* = *anraffen*« (*sam* je sibilované *am*, str. 16), nebo vykládá-li lat. *abiectus*, *abicio* proti *iacio* assimilací (str. 5), učí-li, že řec. *δείκνυμι* a lat. *dicere* náležejí ke kořeni *dak*. k němuž patří i *δάκτυλος*, *doceo*, ano i čes. *tak* (str. 12); *μιμνήσκω* prý je z *μιναν-ισκ-ω* (II, str. 5), v sti. *svan* je pův. *san* rozšířené o *v*; lat. *sonare* vzniklo zase z býv. *svan* spodobou *a* k *v*, z čehož

po vyvanutí dyšné hlásky *v* je *son* (II, str. 12), slov. jęčati vzniklo z pův. *jank* částečnou spodobou výslovnosti hlásky *a* k *j* (II, str. 13), lat. instr. *viduis*, *lupis* kladou se vedle ind. lok. *vrkēšu* (str. 10), ind. *kaljas* se srovnává na str. 9 s got. *hailas* (z býv. *hal-jas*), stbulh. *cělъ*, čes. *kalý*, řec. *καλός* (z pův. *καιλός*, *καλjος* = kyper. *αἰλός*). K etymologii vůbec přispěl spisovatel několika zajímavými příspěvky: k stind. *ahan*, »stbakt.« *azan* ‚den' připomíná v závorce: srv. čes. *k-ahan* (str. 11)! Got. *us*, *uz*, něm. *aus* spojuje se stind. *āvis*; aby se nezdálo, že srovnání to je jen nahodilé, uvádí parallelu: *us* : *āvis* jako řec. *ναῦς*: lat. *nāvis* (str. 11)! Metathese, spodoba, vyvanutí, střídání hlásek (*v* se střídá s hrdelnicemi: *ğīvas* : *vīvus*, rus. psané *jego* se vyslovuje *jevo*, *f* se střídá se sykavkami a hrdelnicemi, srv. *formus*: *gharmas*) a podobné prostředky mu umožňují, z několika původních kořenů vyložiti spoustu slov, sebraných z nejrozmanitějších jazyků, významu buď skutečně nebo zdánlivě podobného. Aby tyto prvky nalezl, neleká se ani takového dělení slov jako *στ-εν-άχ-ω*, *c-om-un-is*, *κ-ον-jός* (= *κοινός*), *im-ag-o*, got. *g-am-ain-s*, něm. *kr-ank* (*chr*-opivě, *chr*-čivě vzdychající II, str. 14), *στ-ραγγ-άλη*, něm. *Sch-l-ang-e*, *st-r-ing-o* (II, str. 17). Je ovšem přirozeno, že dovede spisovatel i zneužíti výkladů, jež jazykověda pro některé zjevy stanovila: řec. *βίος* vykládá dissimilací z pův. *ϝιϝος* = lat. vīvus (II, str. 16)!

Toto ignorování nynějšího stavu jazykozpytu zbavuje nás povinnosti obírati se článkem a jeho výklady podrobněji. Vývody jeho nemohou býti bezpečné, poněvadž jsou budovány na špatných základech; materiál, jejž si spisovatel zajisté pracně z různých stran shromáždil, je v jeho rukou tím, čím nůž v rukou dítěte. Literatury novější spisovatel nezná, a cituje-li novější některá díla jazykozpytná, vybírá si z nich jen to, co se mu v pestrou společnost jeho dokladů a příkladů hodí, ale přísnosti a methodě zkoumání vědeckého se z děl těch nenaučil. *Oldřich Hujer.*

Drobné zprávy.

Aischylova Oresteia byla provozována v Národním divadle dne 29. listopadu 1907 a měla neobyčejný úspěch. Ukázalo se, že stará trilogie chová v sobě mnoho poesie, jež dovede mocně rozechvíti duši každého člověka. Výpravě i provedení věnována veliká péče. Palác Agamemnonův zpodoben podle Chipiezovy rekonstrukce paláce tirynthského; Apollonova socha, stojící před palácem, představovala známého Apollona z Teneie. Také kroj herců byl v souhlase s dobou mykenskou. Sborové části byly značně zkráceny a mezi několik choreutů rozděleny; byly ovšem mluveny, jediný to způsob, jak lze na moderním jevišti provésti sbory tragoedie antické. Režie, kteráž byla v rukou Jaroslava Kvapila, jakož i výkony herců zasluhují vší chvály. Že

Aischylos mohl býti provozován na našem jevišti, o to má velikou zásluhu prof. Král svým poetickým a vpravdě českým překladem. Pěkně se poslouchaly anapaesty a dochmie, jež zrovna zvonily. Zde byl podán zřejmý důkaz, že správná jest zásada, překládati všechna metra přízvučně; neboť při překladu časoměrném slyšeli bychom s jeviště pouhou prósu. Oresteia dočkala se dosud sedmi četně navštívených představení; doufáme, že bude trvale vřaděna do divadelního repertoiru.

V březnu letošního roku podnikl Dörpfeld nové výkopy v Tiryntě nákladem hollandského mecenáše Goekoopa; poněvadž vedly k netušeným výsledkům, podává o nich zatímnou zprávu v příloze k poslednímu sešitu Athen. Mitteilungen (XXXII, 1907, str. I nn.). Kopalo se především na několika místech pod palácem a zjistilo se několik ještě starších vrstev. Tak při kopání ve dvoře, jenž jest u Schliemanna, Tiryns, tab. II., označen číslem XXX, našly se zbytky staršího paláce, pod nimi pak vrstva pěti malých hrobů se skrčenci a pod hroby ještě nejméně dvě vrstvy starší. Při tom se také shledalo, že celá východní hradba i se svou známou chodbou a zásobárnami, jakož i skladiště a velká věž na straně jižní pocházejí teprve z doby pozdějšího paláce. Mimo to našel Dörpfeld mimo hrad, pod jihovýchodním rohem hradby, celé skladiště rozbitých terrakott a vás, které kdysi patřily chrámu Heřinu, jenž byl po zboření paláce zřízen nad megarem; patrně byly shozeny s hradby ven. Dále kopáno na zkoušku v dolejší, dosud neprozkoumané části hradu; objevena tam brána ve zdi západní. Konečně nalezeny jihozápadně od hradu četné hroby. Jsou to většinou malé vyzděné hroby tvaru čtverhranného, které byly přikryty deskami; obsahovaly skrčence ležící, k nimž přidány malované vásy geometrické a předměty z bronzu i ze železa. Příštího roku bude se v těchto výkopech, které slibují mnoho nového, pokračovati.

Na témž místě podává Dörpfeld též zajímavou zprávu o tom, jak objevil homerské město Pylos. Dörpfeld tvrdil již před lety, že Pylos neleželo ani v Messenii, ani v Elidě na řece Peneiu; první město zdálo se mu příliš daleko na jih, druhé zase příliš vzdálené od moře. Proto soudil, že homerské Pylos leželo jižně od Olympie, v krajině Trifylii, blíže Samika. Když letos ukončil své obvyklé výklady zřícenin olympijských, vydal se na výzkumnou cestu a přišel jižně od Samika na výšinu, kde právě lidé rozkopávali kruhovitou zeď antickou, aby si opatřili stavební kámen. Dörpfeld poznal ihned, že jsou to zbytky kopulovitého hrobu z doby mykenské; v nejbližším okolí zjistil ještě dva hroby takové. Zameziv další ničení této památky, podnikl zde Dörpfeld se svolením řecké vlády v květnu t. r. výkopy, a to opět nákladem Goekoopovým. Největší z oněch hrobů má průměr 12 *m* a jest zbudován z malých, plochých kamenů vápencových. Dromos k němu vedoucí jest vytesán ve skále samé a má asi 8 *m* zdéli; od jiných liší se také tím, že jest na počátku užší (2·50 *m*), při vchodu však širší (3 *m*). Výšku kopule nelze přesně zjistiti, poněvadž se již za starověku zřítila; podle sklonu zachovaných částí odhaduje ji Dörpfeld na 12 *m*. K uložení nebožtíka nebyla zde kobka zvláštní jako v Mykenách, nýbrž uvnitř byl vykopán čtverhranný, as metr hluboký hrob, jenž pokryt dvěma kamennými deskami. Když byl otevřen, shledáno, že byl již za starověku vypleněn. Přes to učiněny v hrobce mnohé zajímavé nálezy. Našly se na př. zbytky velkých trojuchých amfor s pěknými malbami rázu mykenského a rozmanité zlaté šperky, mezi nimi též krásná želva, zejména pak mnoho předmětů z jantaru. Vedle toho kopal Dörpfeld na pahorku, jenž nad oněmi hroby se zvedá, i našel tam zbytky starověkého hradu. V jedné komoře odkryto šest stojících pithů, hliněných to sudů, a v nich nalezeny zuhelnatělé fíky. Také část hradby objevena. Poněvadž mezi četnými zbytky vás nebyla

nalezena ani jediná z doby klassické, soudí Dörpfeld, zajisté právem, že hrad po svém zboření nebyl již osazen. Ježto některé vásy, na hradě objevené, shodují se s těmi, jež byly nalezeny v kopulovité hrobce, lze souditi, že hrad i hrobka pocházejí z téže doby. Poněvadž pak podle Strabona VIII, p. 339 nejlepší znalci Homera (οἱ Ὁμηρικώτεροι) uznávali za homerské Pylos město v Trifylii, nepochybuje Dörpfeld, že našel vskutku město Nestorovo, i hodlá příštího roku ve svých výkopech pokračovati.

O výkopech v Orchomenu, které r. 1903 a 1905 podnikli Ad. Furtwängler a Jindř. Bulle, vyšla právě první část souborné publikace (Abhandlungen der philos.-philolog. Kl. der bayer. Akad. XXIV. B., 2. Abt.: Orchomenos. I. Die älteren Ansiedelungsschichten. Von Heinrich Bulle. V Mnichově 1907. Str. 1 – 128 s 30 tab a 38 obr. Za 14 mk.). Účel, pro který výkopy byly podniknuty, byl trojí: mělo se pátrati po dalších hrobech kopulovitých, měl se objeviti královský palác a konečně měla se zjistiti poloha svatyně Charitek. Z toho nenašlo se sice pranic, ale za to objevilo se, co se ani nečekalo, že totiž v Orchomenu můžeme pozorovati, podobně jako v Troji, postupně jednotlivé vrstvy od dob předmykenských až do doby byzantské. Výkladu nejstarších vrstev věnován jest vydaný svazek, opatřený krásnými plány a pěknými obrazy. Bohužel nebylo dopřáno Furtwänglerovi dočkati se dokončení celého díla; ochuravěv při svých výkopech v Aigině úplavicí, zemřel 10. října 1907 v Athenách.

Nové fotografie Athen antických i moderních vydala nedávno Nová fotografická společnost berlínská (Sammlung Athen. 100 fotografií ve formátu 19×24·5 *cm* ve 2 mappách. Steglitz—Berlin [1907], Neue photographische Gesellschaft. Za 40 mk.). Jsou tu velmi zdařile reprodukovány všechny architektonické památky starých Athen, jakož i nejdůležitější sochy a reliefy, uložené v museu akropolském i v museu národním. Některé památky, jako Propylaje, chrám Atheny Niky, Pantheon, Erechtheion a Olympieion, jsou zobrazeny s několika stran. Též 10 budov moderních (na př. universita, akademie, dům Schliemannův a j.), jakož i náhrobek Otfrieda Müllera na Koloně jsou pojaty do sbírky. Fotografie prodávají se též jednotlivě po 50 pf.; kdo si koupí současně více než dvanáct fotografií, tomu se počítají po 40 pf. V Praze možno si celou sbírku prohlédnouti u Řivnáče na Příkopech nebo u Grosmana a Svobody v třídě Ferdinandově. Některé fotografie vydány jsou též ve formátu foliovém (41·5×55·5 *cm*); ty se prodávají po 3 mk. 50 pf. — Táž firma vydala též velmi krásné pohlednice s portréty vynikajících Řeků a Římanů; jsou pouze po 10 pf. I žáci mohou si za laciný peníz opatřiti obrazy Homera, Periklea, Sofoklea, Sokrata, Platona, Demosthena, Caesara, Cicerona, Sallustia, Augusta, Tiberia a j.

Larfeldovy veliké rukověti řecké epigrafie, o jejímž druhém, attických nápisů se týkajícím svazku zmínili jsme se již v ročníku XXVI, 1899, str. 262 n. a XXIX, 1902, str. 412, vyšel právě svazek prvý, podávající všeobecný úvod (Handbuch der griechischen Epigraphik von Prof. Dr. Wilhelm Larfeld. Erster Band. Einleitungs- und Hilfsdisziplinen. Die nicht-attischen Inschriften. V Lipsku 1907, O. R. Reisland. VIII a 604 str. se 4 tab. Za 38 mk.). Je to vlastně nové, značně rozšířené zpracování toho, co vyložil autor o téže věci r. 1892 v I. svazku známé Rukověti Müllerovy. Při výkladu o formulích řeckých nápisů zřekl se nyní Larfeld svých nepraktických tabulek, které filologa od studia epigrafického spíše odstrašovaly, a podává látku ve formě mnohem přístupnější. Přes to však není kniha jeho ještě pravou rukovětí, jaké bychom potřebovali. Nakladatel, stanoviv nemírně velikou cenu, postaral se náležitě o to, aby se dílo co možná nejméně rozšířilo.

Roehlovy Imagines inscriptionum Graecarum antiquissimarum, jež se dobře osvědčují při cvičeních epigrafických,

vyšly právě ve třetím, rozmnoženém vydání (v Berlíně 1907, G. Reimer. III a 122 str. 4°. Za 8 mk). Všude jest patrna snaha, nahraditi starší, méně vhodná facsimilia lepšími; mnohé nově objevené nápisy reprodukovány podle fotografií. Tím více zaráží, že v attických nápisech neprovedena pražádná změna; nejstarší nápis attický z VIII. stol. vyskytuje se tu ještě v staré podobě, ačkoliv jej již r. 1893 mnohem lépe publikoval Fr. Studniczka v Athen. Mitteilungen XVIII, tab. 10.

Lewis Richard Farnell vydal r. 1896 dva svazky svého velkého díla Cults of the Greek states, ve kterém vyličuje podle zachovaných zpráv i památek, jaké byly náboženské názory Řeků za dob historických (srv. o tom výklad prof. Krále v Listech filolog. XXVII, 1900, str. 435 nn.). V oněch dvou svazcích bylo pojednáno o Kronovi, Diovi, Heře, Athené, Artemidě, Hekatě a Afroditě. Po jedenáctileté přestávce vydal Farnell další dva svazky, kteréž jednají o kultu Země, Demetry, Persefony, Plutona, Kybely, Poseidona a Apollona (v Oxfordě 1907, Clarendon Press. Svazek III: XII a 393 str. s 84 tab. a tabulkou mincí; svazek IV: VIII a 454 str s 49 tab. a 2 tab. mincí. Za 32 sh.). Pátým svazkem má býti dílo ukončeno. Možno doporučiti.

Pěknou knížku o knihách u Řeků a Římanů vydal právě Vilém Schubart (Das Buch bei den Griechen und Römern. Eine Studie aus der Berliner Papyrussammlung. V Berlíně 1907, G. Reimer. III a 139 str. se 14 obr. Za 2 mk. 50 pf., váz. za 3 mk.). Je to kniha populární, určená především k poučení těch, kdož navštěvují musea berlínská, ale doporučujeme ji vřele všem filologům; najdou tam mnoho nového a zajímavého, a to ve formě velmi pěkné.

Dielsova sbírka »Fragmente der Vorsokratiker«, o jejímž druhém vydání jsme se loni zmínili (Listy filol. XXXIII, 1906, str. 479), pokročila o další svazek, ve kterém jsou obsaženy zbytky kosmologické a astrologické poesie i prosy, jakož i zlomky starších sofistů (Zweiter Band, erste Hälfte. V Berlíně 1907, u Weidmannů. VIII a 467 - 864 str. Za 10 mk.). Dílo však tím není ukončeno; následovati bude ještě druhá polovice, kteráž bude celá vyplněna podrobným indexem slov, který sestaví V. Kranz. Část nyní vydaná má pouze ukazatele míst, odkud jednotlivé zlomky jsou čerpány, a rejstřík jmen.

Ke kommentovaným vydáním Euripida, o nichž jsme se zmínili výše na str. 159, přibyla právě Euripidova Helena, vydaná od Weckleina (Euripides Helena mit erklärenden Anmerkungen von N. Wecklein. V Lipsku 1907, u Teubnera. Str. 103. Za 1 mk. 60 pf.).

Scholia Bobiensia, důležitý kommentář k některým řečem Ciceronovým, nově vydal v Bibliothece Teubnerské Pavel Hildebrandt (Scholia in Ciceronis orationes Bobiensia edidit Paulus Hildebrandt. V Lipsku, u Teubnera 1907. Str. XLVII a 308 se 2 tab. Za 8 mk.). Vydavatel, jenž od r. 1895 1908 každý rok cestoval buď do Milána nebo do Říma, aby zkoumal obě polovice palimpsestu, v němž jsou ona scholia zachována, podává v úvodě poučný výklad o nynějším stavu obou rukopisů, abrosianského i vatikánského Původní text pochází podle Hildebrandta z 5. stol. po Kr.; na konci 7. nebo na začátku stol 8. bylo však písmo vyhlazeno, aby na pergamenu mohlo býti napsáno jednání synody chalcedonské. Nový text šel vždy přes dva sloupce starého písma. Velice utrpěl palimpsest ambrosianský tím, že Angelo Mai užil k oživení starého písma nějaké ostré tinktury, která časem zničila úplně slova řecká, psaná rumělkou; palimpsest vatikánský čte se mnohem lépe. Povahu obou rukopisů objasňují dobře připojené snímky Na počátek svého vydání položil Hildebrandt onu část t. zv. scholiasty Gronoviova, kterou pokládá za výňatek z těchto scholií (str. 1—6). Pak následuje text scholií, opatřený kritickým apparátem, z něhož poznáváme jak čtení rukopisné, tak badání novější. Bezmála

celou polovici zaujímají rozsáhlé rejstříky, a to index verborum (str. 166—261), index rhetoricus (str. 262—265), index nominum (str. 266—300) a index grammaticus et orthographicus (str. 301—308). Novým vydáním stala se scholia Bobiensia mnohem přístupnější než byla dosud ve vydání Orelliově.

Zingerlovo kritické vydání Livia, jež počalo vycházeti r. 1883, jest právě vydanou knihou 45. dokončeno. (T. Livi Ab urbe condita libri. Ed. Ant. Zingerle. Pars VII. Fasc. V. Liber XXXXV. Editio maior. Ve Vídni 1907, Tempsky. Str. XI a 78. Za 2 K). Apparát kritický, jenž byl dříve stručný, jest od páté dekády, jejíž text se opírá pouze o rukopis vídeňský, velmi obšírný. Mimo to podává se v úvodě popis některých zvláštností onoho rukopisu, sestavený od Josefa Zingerle, syna vydavatelova.

Když r. 1902 Cesare Annibaldi objevil nový rukopis Tacitova Agricoly v soukromé knihovně hraběte Aurelia Guglielmi-Balleani v italském městě Iesi (blíže Ankony), způsobila ta zpráva překvapení tím větší, ježto se onen rukopis kladl do devátého století, kdežto ostatní rukopisy pocházejí teprve ze stol. patnáctého (srv. Listy fil. XXX, 1903, str. 76). Šťastný nálezce vydal nedávno nádhernou publikaci, v níž podal nejen popis celého rukopisu s diplomatickým přepisem Agricoly, nýbrž i podrobné ocenění a několik pěkných snímků (L'Agricola e la Germania di Cornelio Tacito nel ms. latino n. 8 della biblioteca del conte G.-Balleani in Iesi a cura di Cesare Annibaldi. Città di Castello 1907, S. Lapi V Lipsku v komissi O. Harrassowitze. XI a 175 str. 4° s 5 tab. Za 16 mk.). Rukopis neobsahuje pouze Agricolu, nýbrž jest tu nejprve na listě 1—51 Dictys Cretensis, pak na listě 52—65 Agricola a konečně na listě 66—75 Germania; list 76 je prázdný. Další zvláštnost rukopisu, jejž vydavatel označil písmenou *E* (codice Esino, cod. Aesinus), jest, že není psán touž rukou, nýbrž že některé listy jsou psány v X. stol., jiné však teprve v stol. XV. Tak na př. v Agricolovi jest psáno starou rukou osm prostředních listů (fol 56 až 63, t. j. podle vydání Halmova od kap. 13, ř. 2. munia impigre obeunt až po kap. 40, ř. 6 libertum ex secretioribus ministeriis missum), kdežto první čtyři a poslední dva listy jsou psány rukou pozdější, která však se snažila napodobiti písmo X. stol. Srovnáním s jinými rukopisy téže knihovny zjistil Annibaldi, že písařem těchto mladších částí byl Stefano Guarnieri, humanista a státník z XV. stol., jenž se svým bratrem byl zakladatelem knihovny, patřící nyní hraběti Balleanimu. O starých listech Agricoly pronesl Annibaldi velmi pravděpodobnou domněnku, že je to zbytek starého rukopisu kláštera Hersfeldského, který v XV. stol. přenesl Enoch z Ascoli do Italie. Máme totiž zprávu, kterou nedávno teprve uveřejnil Sabbadini (Riv. di filol. class. XXIX, 1901, str. 262), že Pier Candido Decembrio viděl v Římě r. 1455 starý rukopis Tacitova Agricoly, napsaný na 14 listech ve sloupcích (opus foliorum decem et quattuor in columellis); náš rukopis pak skládá se rovněž ze 14 listů a psán je též ve dvou sloupcích. Hersfeldský rukopis Agricoly dostal se asi po smrti Enochově v majetek Stefana Guarnieriho, jenž, jsa milovníkem pěkných rukopisů, přepsal si sám poškozené části na začátku a na konci podle starého rukopisu. Jakkoliv zajímavý jest tento nově objevený rukopis, ježto jest vlastně archetypem všech rukopisů Tacitova Agricoly, přece neposkytl nám pro kritiku textu vlastně nic nového. Již roku 1901 publikoval totiž O. Leutze ve Philologu, Suppl. VIII, seš. 4 kollaci rukopisu toledského (*T*), jenž jest, jak je nyní patrno, přímým přepisem nově objeveného rukopisu *E*; co má tedy *E* nového proti dříve známým rukopisům, jest známo již z *T*. Podobně má se věc při Germanii, kteráž je celá psána rukou Stefana Guarnieriho; i zde jeví se cod. *T* přepisem cod: *E*. Podrobnou kollaci toledského rukopisu Germanie uveřejnil pak již

r. 1903 Frank Frost Abbot v Decennial Publications university v Chicagu VI, 217 nn. (srv. Listy fil. XXXI, 1904, str. 45). Nový rukopis byl tedy objeven vlastně pozdě, když již opis jeho *T* svůj úkol vykonal. Přes to však zaslouží si Annibaldi plného díku, zejména za přesný diplomatický přepis Agricoly, ve kterém věrně zachycen ráz rukopisu se všemi zkratkami, opravami a poznámkami. Nemalou důležitost bude asi míti nový rukopis pro Diktya Kretského; neboť jsou tu některá čtení nová, lepší. — Mimochodem podotýkáme, že sporná otázka, je-li latinský Diktys překlad z řečtiny, čili nic, jest nyní definitivně rozřešena. V Tebtunis nalezen byl papyrus ze 3. stol. po Kr., jenž obsahuje řecký text Války trojské IV, 9—15.

Velmi pěknou rukověť řecké skladby vydal nedávno F. E. Thompson (A syntax of Attic Greek. New edition, rewritten. V Londýně 1907, Longmans, Green and Co. Str. XXII a 555. Za 12 sh. 6 d.). Praktičnost a důkladnost spojuje se tu s vědeckým prohloubením látky.

Jan Matěj Stahl vydal před krátkým časem veliké dílo o skladbě řeckého slovesa v době klassické (Kritisch-historische Syntax des griechischen Verbums der klassischen Zeit von J. M. Stahl. V Heidelberce 1907, u Wintra. XII a 838 str. Za 20 mk., váz. za 21 mk.). Váha jest tu položena především na stránku historickou. Každý jev syntaktický sledován jest od Homera počínaje až do konce doby klassické, při čemž náležitý zřetel brán jest také k nápisům. Spisovatel šel všude až rukopisům samým; podává proto dosti často dobré poznámky pro kritiku textu. Za vadu pěkného díla, které bude základem všech dalších prací v tom oboru, lze však pokládati, že autor úmyslně necituje příslušnou literaturu o jednotlivých otázkách, ač ji sám dobře zná.

Niedermannův pěkný spisek »Précis de phonétique historique du latin«, o němž jsme referovali v Listech XXXIV, 138 n., vyšel nyní prací Ed. Hermanna ve zpracování německém (Historische Lautlehre des Lateinischen von dr. M. Niedermann. Vom Verfasser durchgesehene, vermehrte und verbesserte deutsche Bearbeitung des französisches Originals von dr. Ed. Hermann. Heidelberg 1907, C. Winter. Za 2 Mk.). Německé zpracování, opatřené předmluvou J. Wackernagela, je tu a tam pozměněno a rozšířeno. Tak přibyl na př. v § 1 stručný nástin historického vývoje latiny, v § 2 důležitá poznámka o hláskoslovných zákonech, na str. 6 podán v průřezu obraz mluvidel; znázorňoval-li Niedermann v originále některý zjev příklady francouzskými, děje se to ve zpracování Hermannově příklady německými. Málo je změn podstatných (na př. na str. 30 výklad o slovech poena, moenia, srv. Listy na uv. m., str. 139). Ke konci přidány dvě ukázky staré latiny: nápis na hrobě L. Scipiona a senatus consultum de Bacchanalibus. Vedle toho doplněno je vydání německé rejstříkem slov, o nichž se ve spisku jedná. Tímto zpracováním stává se zdařilý spisek Niedermannův ještě přístupnějším našim školám a proto jej vřele doporučujeme. Knížka Niedermannova tvoří první svazek nově založené »Sprachwissenschaftliche Gymnasialbibliothek«, jež za red. M. Niedermanna bude vycházeti nákladem C. Wintera v Heidelberce, jakožto druhé oddělení Hirtem a Streitbergem vydávané »Indogermanische Bibliothek«. Pro další svazky připraveny jsou na př. »Einführung in die Phonetik für Anfänger« od Michela, »Historisch-vergleichende Lautlehre des Griechischen« od Ed. Schwyzera a »Historische Syntax des Griechischen« od H. Meltzera. *oh.*

Dlouho již ohlašovaného řeckého etymologického slovníku Boisacqova vyšel první sešit, obsahující hesla *ἀ—ἀρόω* (Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Étudiée dans ses rapports avec les autres langues indo-européennes par Émil Boisacq. Heidelberg, C. Winter; Paris, C. Klincksieck. Dílo bude vycházeti v sešitech pětiarchových po 2·50 fr. = 2 mk., celkem bude asi 15 sešitů; sub-

skripční cena celého díla je 25 fr. = 20 mk.). Pokud lze souditi z prvního sešitu, zdá se, že slovník tento nevyrovná se latinskému slovníku Waldovu. Etymologický slovník řecký chystá také F. Solmsen. *oh.*

Ověřovací zkouška na zjištění, co nesmyslu snese papír, provedena byla vydáním spisu »Kdy byla střední Evropa Slovany osídlena?« (Příspěvek k vyjasnění bludu dějepisců a učenců od Martina Žunkoviče, c. a k. setníka. Třetí, doplněné vydání. Přeložil Vojtěch Srba, farář na Hranicku, 1907. Tisk a sklad Jindř. Slováka v Kroměříži. Str. XV a 271 s 2 tab. Za 3 K. Spis je věnován p. hr. Janu Harrachovi.) A na potěchu každému, koho věc zajímá, budiž konstatováno, že zkouška dopadla skvěle I zkušený užasne, co všechno si ubohý papír dal líbiti. Slovanské slovo *kъnęź* (sic; p. spis. kdesi povídá, že nemiluje starých písmen, a patrně ví proč) *kuning kun* znamená pastvisko výtečné jakosti, k tomu patří i *gon—hon*, *König*, *Konopiště*, *Hannover*, *Kundratice*, *Hundsdorf*, *Hanák*, *konak*, *Hunové*, *Cannae*, *Kanal*, *Kanaan*, »jenž přetéká mlékem a medem« atd. atd.; dovolujeme si dodati ještě *Kongo*, *kontrabas* (vyrábí se ze dřeva, a na pastvišti bývají i stromy), *kontribuce*, *kandr* (žije v úrodných krajích tropických), *Kanada*, *Hong-kong*, *Honduras* atd. atd. Dobročinnosti »vědy« se meze nekladou: zvláště přidáme-li ještě, že na př. ř. *Hippokrene* je (str. 44) řecký překlad nějakého slovanského jména, dávno před narozením Páně »utvořený bez pochyby, když kořenitému slovu »kon—kun« Slované tehdejší podkládali už jen význam našeho »koně« (Pferd)«. Slovanské slovo je *Vilem* (»z něhož Němci přetvořili svého Wilhelma«) a (jako *vilar*) znamená náčelníka nějaké pastviny; dcerám takového vilara se říkávalo *vily*, s čímž srovnej lat. *filia*; patří sem i *Villach*, *Villa*, *Villetta*, *File*, *Ilz*, *Ilica* atd., což laskavý čtenář dovede sám doplniti na př. jmény *Villafranca*, *Villers*, *Wellington*, (»náčelník«), *Wild-Bach*, *Sankt Willibald*, *Wilson* atd. atd. Slovanské jméno je *Suez*, o němž teprv p. setník Žunkovič nás poučuje, že je totožno se slovinským *svez*, č. *svaz*, připouštěje ovšem, že tento výklad »s kraje poněkud zaráží«. Suezská úžina byla totiž prokopána už ve 14. stol. před Kr., Egypťané nebyli národ plavecký a nestarali se o průplavy, a tak už »Feničanům — správně Venetům [a tudíž Slovanům], na moři proslulým — i nápad i provedení toho výhodného »spojení« — svezu — moře středozemního s červeným dlužno přičísti« (str. 129). K témuž kořeni patří i franc. *suite*. A zase dodávám: co pak *svět*, tato veliká spojenina všeho možného a nemožného? a co *vše*, *vse*, slovo, které podle světlého svědectví srbštiny vzniklo přesmyknutím z *sve*? Jen chtíti: suspendují-li se všecky ohledy na hnidopišské hláskosloví, na význam slova, který podle libosti dá se upraviti nebo vymysliti, na historii, vynalézají-li se libovolné »kořeny« s libovolným významem, nejen celá Evropa, ani jen celá zeměkoule, ani jen celá sluneční soustava (podívejme se jen někam do Ficka, vždyť i to slunce má v lat. *sol* atd. slovanské jméno!), nýbrž celý vesmír musí býti slovanský! Anebo třeba i tatarský; jak kdo chce. Snad stačí čtenáři tyto tři ukázky namátkou z knihy vylovené?

Ale konečně: píše-li soukromník podobné věci, umožňuje-li snad soukromník finanční pomocí jejich vydání, vydává-li je soukromý nakladatel, jest to jejich právo, třeba užití tohoto práva soudný člověk nazve směšným nebo žalostným, jakého je právě rozmaru. Ale fedruje-li podobné věci ve svém feuilletonu list významu »Národních Listů« tak, že nejen schvaluje podobné blouznění, nýbrž ze svého ještě přidává podobných výkladů nových i z knih, nad kterými již dávno věda jednomyslně udělala kříž, je to zneužívání práva. Časopis významu »Národních Listů« má čtenářstvo své, mimo jiné své úkoly, poučovati, ne zaváděti. Čtli jsme ve feuilletoně »Národních Listů« i vyzvání, aby si věda všímala věcí divných a nápadných. Nápadné je všelico: ná-

padné je, je-li v severní Americe řeka *Ottawa* jako v Čechách *Otava*, nápadné je, vede-li voje Muleje Rašída vudce jménem »*Buckta* (*Bugda*) *ben Baydadi*« (citujeme z »Národních Listů« samých), ale věda se spokojuje hledáním, často pracným hledáním pravdy — sebe méně nápadné a sebe méně v oči bijící. *Z.*

Odpověď p. prof. *J. Bartochovi*, spisovateli knížky **»Čeština na býv. universitě a stavovské akademii v Olomouci«.**

Loňskou kritikou (v LF. XXXIII, 373—383) pochybeného spisu »Čeština . . .« dokázal jsem potřebu lepší práce o tomto thematě. Místo této mnou žádané »nejlepší odpovědi« na jakékoli kritiky pan spisovatel v tomto časopise XXXIV, 62—70, 142—152, 293—295 zatím napsal »několik 1. vysvětlivek, 2. oprav a 3. doplňků« (zkracuji: Odp.) k mé kritice Odpovídám co nejstručněji.

1. Spis svůj p. spisovatel nyní (Odp. 62 a n.) činí spisem »především rázu populárního« (to odporuje »Čeština« 78, kde nazývá jej »studií«; srv. i Češt. str. 5 a 6 mnou správně interpretovanou), pak i jakýmsi spisem kulturně a zvláště vlastenecky buditelským (ale tyto zřetele zase, nově práci podkládané, zřetelně se v ní neprojevují žádnými přednostmi). Tyto pv dle dodatečného vysvětlení hlavní úmysly práce mají omluviti chyby komposice (Odp. 63—64; ovšem neběží jen o »souměrnost« a »vysvětlivky« pro obyčejného čtenáře, nýbrž o přední zákony vědeckého slohu: logičnost a smysl pro thema i osnovu), citování (144), komicky pathetický podiv autorův nad věcí svou dobou obyčejnou (152), chybně stilisovaný výklad lat. nápisu na budově knihovny olom.[1]) Ale chyb komposičních a věcných, mnou šetrně vytčenych, nemusí a nesmí míti dílo vědecké, dokonce pak již nikoliv dobré dílo populární nebo dílo vědní úkol s popularisačním spojující. Když citáty na př., tedy přesné; když vysvětlivky, tedy správné! Co si počne čtenář s větou Češt. 13 ř. 5 4 zd.), že Chládek »uvádí 6 veršů z Veršovce českého«? Zvláštní je, že Odp. 298 ř. 14—16 této věty nemůže nalézti tam, kde se čte, ale Odp. 144 »neúplnost některých citátů (na př. na str. 13)« — příkladem v závorkách miněna právě uv. věta! — vysvětluje tím, že jsou určeny obecenstvu neodbornému. — »Vysvětlivkami« těmito však pod ochranné přístřeší chybných pojmů o populárních spisech svázeny jsou i chyby jinaké než komposiční (poučení o Vinařického »Varytu a lyře«, odstavcům o »Lipě« na př. bylo vytýkáno něco jiného než nevhodné místo). — Stesků na nedostupnost pramenů v místě se státní knihovnou pomíjím; trvám však i nyní na výtce, že p. spis. příliš lehce spokojil se prameny, které po ruce našel — výtka, že nehledá y s dostatek hlavní prameny, »nespravedlivá« ovšem nebyla, poněvadž o marném pátrání dřívějším po nich není v knize ani zmínečky. Jsou věci, o nichž bez dostupných nejdůležitějších pramenů je zbytečno psáti, a neúspěch prvé práce nebude zplna napraven, bude-li p. spis. spoléhati na tak nelogický závěr, jako že není listinných pramenů v Brně, poněvadž prý kritik se k nim nedostal (Odp. 66; musí kritik pracovati za autora?). — Výtka, že nepoužito systematicky dobrých pramenů, jako seznamů přednášek, nejen se »s valné části« (Odp. 67) nevyvrací, nýbrž bohatě potvrzuje:

[1]) K charakteristice omluv Odp. 295 cituji jej z Češt. 53: »Nad bývalým vchodem . . . čte se tento latinský nápis: Josephus II. Aug. Musarum Fautor Bibliothecam hanc academicam Copia librorum auctam Publicis commodis patere iussit. MDCCLXXXV. Z něho vysvítá, že císař Josef II. r. 1785 tuto knihovnu otevřel k veřejnému užívání a že každý si smí z ní knihy vypůjčovati a v čítárně tam zřízené čísti.«

kdyby byl p. spis. použil jen exemplářů zachovaných v olom. knih. (Odp. 67), nebyl by napsal v Češt. 23, že Monse r. 1780 přednášel o zem. právě mor., a výklad tehdejší, Češt. 9, o kursech porodnických byl by býval podobnější nynějšímu (Odp. 67—69). P. spis. sice zrovna tento poslední nedostatek vymlouvá tím, že předchůdci Mošnerovi dle jeho domnění neměli významu buditelského a proto že o nich nemluvil; ale tato výmluva odporuje úkolu práce, vyslovenému nadpisem a 1. větou její, a tomu, že jednoho z nich, Jahna, uvedl přece — z jiného pramene (Češt. 11). — Krom toho prostě vymlouvají se některé chyby (Odp. 70 o mor. právu, 152, 295 o Zeibigově odvolání — p. spis. v Češt. napsal v této poslední věci »částečnou pravdu«[1]) a našel »nepřímou příčinu« faktu, ale to bohudíky kritice nikdy nepostačí; nepokládal-li odvolání Zeibigovo za následek sporu s českými professory, jak prý mu se značnou »lehkostí« »imputuji« podle Odp. 152, pak věta ta v kontext dobrého a úkolu svého dbalého stilisty nepatřila; čtenáře odkazuji tu na Češt. 40 a Odp. 152 a 293—295), jiné svádějí se na prameny (neautoritativní prameny zavinily špatné datum Odp. 144, psaní: Rauttenkranz t. 296), i když přejetí nijak neoznačeno (psaní: pan Radkovský Odp. 296, chybná stavba věty t. 297, neobjektivní a nevkusné výrazy o platu učitele češtiny na univ. olom. t. 149 — musím s důrazem vytknouti, že plat předem záleží na systemisování úřadu a že pro systemisování a příslušné honorování vedlejšího učitele češtiny byl dotud platný pro vládu vzor na univ. vídeňské, srv. i plat 600 zl. pro mimořádného prof. české stolice obč. práva rak.; nesrovnalosti všelijaké, interessentům nemilé, jsou i dosud, jako když na př. vedle řádných professur universitních pro jisté obory jsou jiné, ne nedůležité, zastoupeny jen docenty atd.; že toho p. spis. nedbal, nýbrž přejal prostě kritiku jedné, zaujaté strany i s jejími žurnalistickými výrazy, neoznačiv výrazů přejatých a doplniv je nechutnými a nesprávnými výrazy »mizerný« a »žebrácký«, to není kritikova »imputace«, nýbrž očitá a vytčená nehistoričnost p. spis.). — Když p. spis. za ne nejcennějšími rozběhy v jiná themata, jako jsou všelijaké noticky k obrazu obrození Olomoucka, nad úkol knihy rozvedený a přece neuspokojující obraz Šemberův, rozbor (ne jen obsah) čas. »Cyrill a Method«, zapomíná na řádné zpracování vlastního úkolu: vytknouti to a konstatovati, že to, nač se rozbíhá, není úplné a není za poruchu osnovy a nedostatečnost ve vlastní věci rovnocenným vývažkem, není »imputace«, nýbrž smutné kritikovo právo a jeho povinnost (to k Odp. 64, 65). »Vysvětlivkami« kvalita spisu nezlepšena.

2. Skutečně[2]) opravil p. spis. 2 tiskové chyby mé kritiky (Odp. 298 ř. 16—19) a dovedl (Odp. 298 ř. 4—5) toho, bych opravil na str. 383 své kritiky: 41 a 29 m. 41 a 19 (opakován výčet filosofů potentů), a dále (Odp. 147), bych výtku, že nezmínil se o vyřízení žádosti »Lípy« za vyučování české v I. třídě lycea, zaměnil v horší: k té výtce zavedla mne snaha vyváznouti z motanice pojmů u p. spis.; mluvíť v Češt. 33 ř. 31—32 o »I. lycealní třídě Holomoucké (dle

[1]) Jinde, Odp. 146, konstatuje zase p. spis., že při (methodicky a věcně pochybeném) datování vzniku olom. »Lípy« (v »dubnu nebo květnu« 1848) »zmýlil se ve svém spisku (str. 28) pouze na polovic (o měsíc duben)«.

[2]) K Odp. 297: Na str. 23 ř. 32 v Češt., zcela dobře počítané, čte se věta: »Jsa milovníkem jazyka českého, pilně shromažďoval . . .«, t. j. Monse; podmět neměl býti vynechán, poněvadž před tím se čte o věcech jiných. K Odp. 298 ř. 3—4: Začíná kdy nový hlavní díl práce (jako Češt. 53 ř. 4 zd.) větou uvozenou spojkou »Ale«, odporující kdo ví čemu? K Odp. 298 ř. 5—10: Češt. 34 ř. 34—36 opakuje rozdělení členstva »Lípy« zcela zbytečně z Češt. 34 ř. 23—32.

nynějšího zřízení gymnasijního: VIII. třídě)«, 39 ř. 11 o »třídě VII. čili II. oddělení lyceálky«, 39 ř. 14 a n. o »českém oddělení lyceálky«. (v závorce výklad — z kontextu nejasno, zda pojmu čes. oddělení či lyceálka: »naše VII. a VIII. třída«), 39 ř. 10, 39 ř. 6 o »II. oddělení lyceálky« bez odkazů na jiná místa; vše to týká se II., t. j. českého oddělení I. třídy lycea, obdobné třídě VII. nynějších gymnasií! — (Odp. 64: Ve vědě není přípustno charakterisovati Stacha verši, Vinařickým upravenými; ale když už tak se děje, je potřebí to poznamenati, zvláště proto, že soud (Češt. 17) o »nevalné češtině«, »nesnadné, někde až nesrozumitelné řeči« a »slovosledu německém«, dále o domnělém nevlastenectví Stachově ne každý snese spolu s »rázností« a jazykovou ryzostí veršů citovaných v Češt. 16 bez onoho upozornění. — Výklad Odp. 65, že husitismem míněno »horlivé vlastenectví«, je nešťastný zájezd na pole zcela neznámé (jak patrno i z postačující — ale jen p. spisovateli — charakteristiky duchovenského časopisu »Cyrill a Method«: »stál na stanovisku, které se neodchylovalo od názorů v církvi katolické tehdy běžných«; ale tou dobou mezi kněžstvem byla strakatina názorů od liberálního katolictví do nejčernějšího reakcionářství, od josefinismu do ultramontanismu, od »smírů« víry s novější filosofií do novoscholastiky!). Proč by vlastenectví slulo husitstvím? zeptá se kde kdo. Dále: po prvním svém citátu, z Cyr. a Meth. 61, vynechal p. spis. důležitější pokračování, vedoucí k pomyslu, že slovem tím snad se označovalo »nějaké proti katolické pravdě pobloužení«, běžné tehdy v literatuře české, a také v druhém citátě, v Riegerově »Slově k Moravanům«, se mluví o nepřátelství k víře katolické; nad to historik vidí, že obě místa jsou obrany, a ví, že smysl obrany se lišívá od smyslu výtky a výtka i obrana že zase se liší od skutečného podnětu k výtce. Slovem »husitství« reakční a ultramontánní hierarchie moravská odsuzovala snahy národněliberální strany a přisluhování neb aspoň nebránění jim mnohými z českých duchovních. — Historik rozliší výklad faktu nějakého blouznivým hyperbolistou Kampelíkem od vlastní motivace faktu (k Odp. 144—145), nenechá neshody mezi charakteristikami »Lípy«, jaká je mezi str. 28—29 a 33 Češt., a doplní kusé zprávy dopisovatelů, když již o věci mluví, vědomostmi o působení pražské »Lípy« (k Odp. 146); sotva bude zcela zbytečně »upozorňovati« (Odp. 142) kritika na strannictví »Akademische Monatschrift«, když běží o věci strannictvím nedotčené, jako jsou v časopise určeném universitám zprávy o prošlých konkursech a jmenování na universitách, a nebude dokazovati strannictví toho tím, co zcela chybně čte Odp. 151 v citátu z tohoto časopisu; nebude másti čtenáře zpochybňujícím »prý« (k Odp. 296, 297) při pravděpodobných zprávách, když jindy bez tohoto skeptického přídavku přejímá jiné zprávy těchto pramenů a když bez úpravy a uvozovek opakuje i chyby slohové (jako Češt. 37 ř. 2 a n., srv. Odp 297—298). — K Odp. 144: Otázka, přednášel-li vůbec česky Michel, jenž byl vskutku jmenován prof německé stolice obč. práva rak. a jenž nejméně rok, 1851, česky nepřednášel, kdežto Češt. 24 jmenuje jej »nástupcem« Karla (správně: Josefa) Becka, mř. prof. české stolice pro týž předmět, odešlého r. 1850 z university a tvrdí o něm, že »jako nástupce« Beckův přednášel až do 1854 česky, je zcela na snadě. — Odp. 146 přehlédla, že nevytkl jsem (381) bezcennost výroku, nýbrž domněnky (»univ. studenti, většinou asi členové olom. Lípy« Češt. 29) o věci zcela podružné a zjistitelné, a jejím důkladným a effektně komponovaným zjišťováním potiskla $1^1/_2$ strany, lepšího osudu hodné.

3. »Doplňky« jsou četné, nejméně celá polovina odpovědi; jsou důležitosti nestejné; ceny jich ovšem polemický a obranný ráz Odp. a její hovornost nezvýšily — ale jsou to doplňky (a opravy) k vlastní knize p. spisovatelově, ne ke kritice, jak namlouvá nadpis odpovědi (nechci mysliti, že neloyálně, ač v Odp. je leccos nesrovnatelného s kritikou věcnou, velice šetrnou, a jak ob-

jektivní soudce bohdá uzná, tolik podnětů daví p. spisovateli). — Čtenář soudný ovšem vidí, že doplňky a opravami svými mou kritiku mimoděk potvrzuje p. spisovatel sám, a vidí, že mnou volený (nevyčerpaný!) dokladový materiál, mé výtky a konečný úsudek o práci p. spisovatel odpovědí jeho naprosto nejsou otřeseny. *St. Souček.*

Zasláno.

Vysoce ctěný pane redaktore!

V úvaze o A. Meilletově spise »Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave« (LF. 1907, str. 141) prof. dr. Oldř Hujer nazývá pravidlo jerové prostě »Gebauerovo pravidlo jerové«. Jest zvykem označovati zákony jazykové podle jich nálezce, a proto ohražuji se proti tomu, abych byl jen tak zhola odstrkován a aby objev můj s naprostým pomíjením jména mého byl označován jménem jiným, třebas mně sebe více sympathickým.

S dokonalou úctou

Ant. Havlík.

Aby se odstranilo všeliké nedorozumění, zejména pak domnění, jako bych prof. Havlíkovi upíral prioritu nálezu pravidla jerového, dodávám k svému referátu v L. fil XXXIV., 141 toto:

1. Prof. Havlík v L. fil. XVI., 48 formuloval svůj nález o slabikách jerových takto: Kdykoliv v jednom slově setkávají se dvě, tři, čtyři slabiky jerové, mění se vždy tak, že poslední jer enkliticky se přikloní ku předešlému a takto způsobí, že nabude platnosti plné samohlásky.

2. Gebauer prohloubil a rozšířil pravidlo to a vyjádřil je (pokud jde o několik slabik jerových) v Hist Mluvnici I, 155 těmito slovy: Šlo-li za sebou slabik jerových více než dvě, zanikalo jer v každé slabice počtem liché a dávalo střídnici *e* v každé sudé.

Proti této formulaci Gebauerově ozval se odpor: viz Jagićův Archiv für slav. Phil. XVI., 516: Die Beobachtung ist richtig, aber die Bezeichnung ist zu mechanisch ausgedrückt. Nebo Vondrák, Vergl. slav. Gram. I., 147: Man hat für das Böhmische eine mathematische Formel aufgestellt... Allein man kann nicht annehmen, dass die Sprache die Halbvokale so mathematisch genau sortiert und dann alle ungeraden unbarmherzig der Vernichtung preisgegeben hätte.

3. Ale Meillet v Études sur l'étymologie et vocabulaire du vieux slave, o nichž jsem referoval, mluvě na str. 117 o jerech v církevní slovanštině, vyjadřuje se právě tak jako Gebauer: chaque jer impair (en partent de la fin du mot) est faible et chaque jer pair fort. A na to chtěl jsem upozorniti svou poznámkou a proto jsem napsal, že Meillet učí o cslov. jerech »zcela ve smyslu Gebauerova pravidla jerového«. Šlo tu právě o výraz (Bezeichnung) a nikoliv o stránku věcnou (Beobachtung); o té bych se nezmiňoval, poněvadž to není nic nového: že pravidlo jerové, Havlíkem konstatované, platí i pro církevní slovanštinu, naznačil již Havlík sám ve zmíněném článku a ukázal na to také prof. Pastrnek v L. fil XXV., 410. Poněvadž pak věc o nálezu pravidla jerového jest obecně známa, mohl jsem stručně mluviti o Gebauerově pravidle jerovém, to jest, jak je Gebauer posléze formuloval a kodifikoval. Litoval bych, kdyby výrazu mému byl podkládán smysl jiný. *O. Hujer.*

Prof. J. Král žádá nás za uveřejnění tohoto

prohlášení:

V posledním čísle »Studentského Sborníku« (listopad 1907), str. 24 n., útočí na mne nejmenovaný pisatel v čl. »Z klassického bahna« pro výrok, mnou i v soukromí i v přednáškách častěji pronesený, že ten, kdo má na maturitním vysvědčení z latiny a řečtiny známku dobrou nebo dostatečnou, nemá dostatečného průpravného vzdělání pro studium klass. filologie, zvláště pak že neovládá latiny a řečtiny tou měrou, aby mohl studovati s prospěchem a nemusil, zanedbávaje při tom studium jednotlivých četných oborů klassické filologie, doplňovati vlastním studiem ty vědomosti, které měl již míti při vstupu na filosofickou fakultu. Hledě k tomu, radíval jsem takovým studujícím, aby raději se obrátili k studiu jinému, k němuž by měli více způsobilosti a přípravy a při němž by jim kynula spíše naděje, domoci se po složení příslušných zkoušek pevného postavení. Tyto dobře míněné rady dával jsem studujícím podle svých hojných zkušeností; pozoroval jsem velmi často, jaké obtíže má při svém studiu klassický filolog, který si nepřinesl z gymnasia z latiny a řečtiny známku aspoň chvalitebnou, ba poznal jsem často, že i tato známka při nynějším mírném klassifikování na gymnasiích (původce připomenutého článku arci zcela neprávem obviňuje střední školy, že se na nich klassifikuje velmi nespravedlivě) dostává se leckdy těm, kteří nemají nikterak jisté a spolehlivé znalosti latinské a řecké grammatiky, jakou musí míti ten, kdo těmto jazykům sám chce učiti.

Původce »Klassického bahna« v Studentském Sborníku vrhl se proto na mne způsobem, který mne zbavuje povinnosti, abych na jeho nesprávnosti a útoky podrobně odpovídal. K informaci kollegů na gymnasiích a kandidátů samých připomínám pouze toto:

1. Podle mínění pisatelova suppluje na gymnasiích 120 nezkoušených učitelů klassických jazyků, kteří by mohli (rozumím-li dobře výkladům pisatelovým) dostati místa skutečná, kdybych já, šetře státu peněz, nebyl proti nim předpojat a nezkoušel tak přísně, že se každý bojí jíti ke zkoušce a proto raději chodí do hospod a se studia (mou vinou) sběhne. To mohl napsati jen někdo, kdo se skutečnými poměry naprosto není obeznámen, nebo se s nimi ani obeznámiti nechce; z těch 120 supplentských míst největší část nikdy, dokud bude na českých ústavech tolik parallelek, nestane se definitivními, ba nemohla by býti v té chvíli obsazena ani zkoušenými supplenty. V posledních letech oddávalo se velmi málo posluchačů filosofie studiu klassické filologie; za prvních 15 let svého zkušebního kommisařství měl jsem jen 1-4 kandidáty, a teprve r. 1905/6 přihlásilo se jich ke zkoušce najednou 53, mezi nimiž 35 mně z doby jejich studia naprosto neznámých, kteří přes své dostatečné a dobré známky na maturitním vysvědčení a přes dobře míněné rady zůstali při studiu klassické filologie, poněvadž v tomto oboru byl delší dobu nedostatek sil a dosti neobsazených definitivních míst. Ale ti, kteří zadávali za domácí práce r. 1905/6, mohli se téměř všichni dostaviti teprve v tomto termínu zimním 1907 ke zkoušce celé nebo aspoň první její části, poněvadž skoro všichni na vypracování svých prací potřebovali, nevím proč, celý rok. Je to tedy holá a velmi smělá nepravda, tvrdí-li pisatel, jako bych já byl příčinou toho, že na gymnasiích je tolik nezkoušených klassických filologů. Mnozí kandidáti chodí naopak k ústní zkoušce příliš brzo, zhola nepřipraveni, a nic jim v tom »strach« přede mnou nebrání.

2. Že propadá dosti kandidátů, je pravda (čísla, která uvádí Studentský Sborník, jsou tu zase, aspoň pokud se týkají klassických filologů, nepřesná a nesprávná), ale nejen v oboru klassické filologie, nýbrž ve všech skoro oborech, zvláště v oborech nesnadných, a to proto, že se v posledních letech na naši fakultu dalo zapsati mnoho nezpů-

sobilých, vábených domnělými vyhlídkami, kteří snad jinde byli by studovali s prospěchem, ale pro studium na naší fakultě nepřinesli si dosti odborné průpravy. Klassickou filologii studovali a studují mnozí, kteří neznají ani tolik řecké a latinské grammatiky, kolik má znáti průměrný žák nižšího gymnasia, a jejichž práce, domácí nebo klausurní, nikdo, ani sebe blahovolnější posuzovatel, schváliti nemůže. Uvedu tu několik toho dokladů, vzatých ze čtyř prací domácích a klausurních (chyb proti duchu staré latiny, na př. per longum et latum dicit, in flagranti captus est a pod., ani neuvádím): spreta rationes (pohrdši důvody); imitaverit; utrum sit producta aut correpta; inter centum versibus; post verbis; claudicantur (m. clauduntur); de lege metrica loqui (mluviti se) non potest; hiatus nusquam patitur (netrpí se); duodecim versuum; alium substantivum; pluria (m. plura); hoc epitheton primus Livius usurpavisse probabile est; Livius Homeri versus expressus est (m. expressit); cum tam pauca ad nos perventa sint (m. pervenerint); Vahlen ad hunc locum tria fragmenta pertinet (vztahuje); ut hanc sententiam a priori respuamus, nihilominus autem nullum habemus ius, ut contemnamus; pro mare (m. mari) ipso inducitur; Lycoris amoris Galli indigna patefacta est; numerus tribuum accrescebat ita, ut primo bello Punico finito trigiota quinque tribus erant; z řečtiny: *ἐμπέσων, ἐν Δήλῳ, ἐοικῶς*, ba i *κεῖμενον, χοροῖ* atd. atd. A nejsou to snad chyby ojedinělé, bývá jich v téže práci plno. V archivu zkušební kommisse každý se o tom může přesvědčiti na své oči. Že jsou to chyby nejhoršího druhu, poznal by většinou i průměrný tercián nebo quartán — jen původce onoho »Klassického bahna« patrně míní, že se jich klassický filolog smí dopouštěti a že se mu mají promíjeti; jinak by netvrdil, že se zkouší příliš přísně. Zrovna takové chyby dělají kandidáti i při zkoušce ústní, při nichž mnohý nedovede přeložiti ani sebe lehčí text (ani Homera!) a nedovede přečísti ani hexametr. A tací kandidáti mají býti na ujmu jiných, pilných a způsobilých, approbováni? Bylo by to svědomité a spravedlivé?

3. Při zkoušce do řeckého semináře (stanovami předepsané) přetěžuji prý posluchače zbytečnými požadavky. Tyto těžké a zbytečné požadavky, kterým mnozí nedovedou vyhověti, jsou: znalost řecké grammatiky (ne vědecké, nýbrž grammatiky v tom rozsahu, jak se pěstuje na gymnasiích) a způsobilost přeložiti místo z Xenofonta, Herodota nebo Homera. Žádám tedy méně, než se žádá u maturity, a nemohu za to, že mnozí nynější filologové těmto »těžkým« požadavkům neumějí vyhověti. Ve vědeckém semináři takových filologů ovšem potřebovati nemohu.

To je tedy mé »chování«, které prý děkan fil. fakulty, prof. Niederle, v poslední schůzi »Svazu československého studentstva« »omlouval«, jak tvrdil neznámý referent o této schůzi »v Národních Listech« — **proti vší pravdě**.

Ke konci praví »Studentský Sborník«, že můžeme býti na takového učence a professora, jako jsem já, »bez ironie« hrdi. To mě ovšem těší; ale netěší mne, musím-li, bohužel, říci, že studentstvo vůbec, a zvláště pokrokové studentstvo, nemůže býti hrdo na časopis, který bez rozvahy sám sebe kálí takovým »klassickým bahnem«, jež mu někdo, patrně z osobních příčin, do redakce nanosil.

V Praze dne 17. prosince 1907.

J. Král.

VÝROČNÍ ZPRÁVA

JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

V PRAZE

ZA 40. SPRÁVNÍ ROK 1906—7.

(Přednesena ve schůzi správní dne 16. listopadu 1907.)

I. Zpráva jednatelská.

Ve správním roce 1906—1907 byli ve výboru Jednoty českých filologů pp.: univ. prof. dr. Josef Král, starosta; univ. prof. dr. Frant. Groh, místostarosta; prof. Aug. Krejčí, pokladník; univ. prof. dr. Jos. Janko, správce skladu; prof. Karel Hrdina, administrátor; stud. fil. Jos. Matějka a Václav Mostecký, knihovníci; Ant. Kolář, účetní; Frant. Kukrál, pořadatel přednášek, Jos. Stáhlík, zapisovatel, a Zdeněk Hujer, jednatel. Před prázdninami, z Prahy odcházejíce, vystoupili z výboru prof. Karel Hrdina a stud. fil. Jos. Matějka. Funkci administrátora převzal dosavadní účetní stud. fil. Ant. Kolář. O uprázdněné funkce knihovníka a účetního rozdělili se náhradníci do výboru povolaní tak, že stud. fil. Jaroslav Vondra se stal knihovníkem a stud. fil. Karel Líkař účetním.

Správní schůze konány byly dvě: řádná dne 10. listopadu 1906 a mimořádná dne 20. dubna 1907. Běžné věci vyřizoval výbor ve schůzích výborových, jež byly konány po celý rok, vyjímajíc akademické prázdniny, každých čtrnácte dní. Celkem jich bylo 19.

Výbor pečoval, aby Jednota učinila zadost všem svým úkolům, stanovami vytčeným. Pořádány schůze vědecké s přednáškami z oboru filologie klassické i slovanské; celkem jich bylo osm. V letním období podniknut byl výlet do Jičína a Prachovských skal za četného účastenství členstva.

Hlavním úkolem učinil si výbor roku minulého provedení nutných změn ve stanovách a řádech. Návrhy na změny, výborem vypracované, byly schváleny a přijaty v mimořádné správní schůzi dne 20. dubna 1907. Důležitější změny týkají se příspěvků členských a volby výboru. Příspěvek členů zakládajících byl zvýšen na 50 K, členů přispívajících na 5 K. Výbor podle změněných stanov obnovuje se po částečném losování v obdobích tří let.

V téže správní schůzi na návrh výboru jmenováni byli pro své zásluhy o vědy filologické a pro zásluhy o Jednotu čestnými členy Jednoty: prof. Vojtěch Viravský, univ. prof. dr. Jaroslav Vlček a univ. prof. dr. Jos. Zubatý. Dále byl přijat návrh výboru, aby byl vyplácen redakci Listů filologických na běžná vydání, spojená s řízením časopisu, roční paušál 400 K.

V uplynulém roce obnoveno bylo bývalé zřízení důvěrníků na jednotlivých ústavech. Úkol důvěrníků laskavě převzali tito pánové: prof. Josef Bartocha na g. v Olomouci, prof. Dr. Ant. Beer na r. v Čes. Budějovicích, prof. Frant. Bláha na g. ve Strážnici, prof. Rud. Částka na r. v Praze, prof. Frant. Černý na r. v Brně, prof. Antonín Doležel na g. v Litomyšli, prof. Ladislav Fiala na g. v Kyjově; prof. Dr. Ferd. Hoffmeistr na g. v Pelhřimově, prof. Alois Holas na II. g. v Brně, prof. Karel Hrdina na g. v Kolíně, prof. Petr Hrubý na g. ve Slaném, prof. Dr. Jaroslav Hruška na r. v Hradci Králové, prof. Dr. Oldřich Hujer na g. na Král. Vinohradech, prof. Dr. Jan Janáček na g. v Třeboni, prof. Rudolf Karras na g. v Novém Bydžově, prof. Jan Kašpar na akad. g. v Praze, prof. Vojtěch Kebrle na g. v Domažlicích, prof. Dr. Rudolf Kníže na g. na Smíchově, prof. Vlad. Kobliska na g. v Roudnici, prof. Vincenc Kočí na g. v Rokycanech, prof. Jaroslav Kracík na g. v Benešově, prof. Aug. Krejčí na g. v Žitné ul. v Praze, prof. Jos. Kubín na r. v Jičíně, prof. Ant. Kudrnovský na g. v Písku, prof. Jos. Mach na g. v Žižkově, prof. Dr. Karel Müller. na g. v Jindřichově Hradci, prof. Rudolf Neuhöfer na I. g. v Brně, prof. Dr. Václav Niederle na r. g. v Praze, prof. Jos. Novák na g. v Uh. Hradišti, prof. Dr. Frant. Novotný na g. ve Vys. Mýtě, prof. Frant. Papírník na r. v Olomouci, prof. Jan Roubal na r. v Pardubicích, prof. Dr. Jindřich Říha na g. v Čáslavi, prof. Alois Samec na g. v Táboře, prof. Rudolf Schenk na g. v Zábřehu, prof. Jan Schücker na g. v Místku, prof. Václav Sládek na g. v Praze III., řed. Jan Šteflíček na g. v Něm. Brodě, prof. Ant. Trnka na g. v Jičíně, prof. Dominik Trnka na g.

v Rychnově, prof. Jan Trpišovský na c. k. prům. škole v Plzni, prof. Jos. Tvrdý na g. v Příbrami, prof. Frant. Überhuber na g. v Čes. Budějovicích, prof. Ferd. Vaněk na g. v Přerově, prof. Jan Veitz na r. v Rakovníce, prof. Jos. Veverka na g. v Chrudimi, prof. Vojtěch Viravský na g. v Truhlářské ul. v Praze, prof. Jos. Vlček na g. v Prostějově, prof. Frant. Vojtíšek na r. v Praze III.

Všem těmto pánům vzdává výbor Jednoty za jejich ochotu srdečný dík.

Nákladem svým vydala Jednota v uplynulém roce 5. a 6. sešit ročníku XXXIII. a 1. až 4. sešit ročníku XXXIV. Listů filologických, redakcí univ. prof. drů Fr. Groha a Jaroslava Vlčka, 16. sešit Vlčkových Dějin české literatury, »Cvičebnou knihu jazyka latinského pro sedmou a osmou třídu gymnasijní« složenou Petrem Hrubým, která byla schválena vynesením ministerstva kultu a vyučování ze dne 1. března 1907, č. 48.731. Dále pořídila 2., nezměněné vydání Vykoukalovy Čítanky pro III. tř. středních škol.

Těžká, nenahraditelná ztráta stihla v uplynulém roce Jednotu úmrtím dvorního rady univ. professora dra Jana Gebauera. Ztratila v zesnulém muže, jenž nikdy nespouštěl s očí prospěchů Jednoty. Po dlouhou řadu let řídil Jednotu jako její starosta, náležel k prvním redaktorům Listů filologických, jež po dvaatřicet roků stály pod jeho nezištným a obětavým vedením.

Z členů zakládajících ztratila Jednota úmrtím pp. šk. radu Jos. Černého, prof. Vladislava Kalouska, prof. Tomáše Nováka a prof. Lva Scholze.

Ke konci koná výbor milou povinnost, děkuje všem, kdo jakýmkoliv způsobem podporovali snahy Jednoty a přispěli jí v jejích úkolech, zejména vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci 800 K na vydávání Listů filologických, p. prof. V. Viravskému za vzácný dar 200 K na rozšíření knihovny, za kterýžto obnos opatřeny byly sice vzácnější knihy, ale nejsou vedeny ještě v letošní zprávě pokladní, ježto účet knihkupce, od něhož Jednota odebírá, vyrovnává se na konci občanského roku, sl. městské radě na Král. Vinohradech, sl. purkmistrovskému úřadu v Karlíně, sl. obč. záložně v Karlíně, pp. redaktorům Listů filologických za obětavé řízení našeho časopisu, dárcům knih p. univ. prof. dru Frant. Grohovi a prof. Karlu Hrdinovi, sl. sboru professorskému c. k. české fakulty filosofické za propůjčení místností ke schůzím, jakož i redakcím denních listů, jež uveřejňovaly zprávy spolkové.

Zdeněk Hujer,
t. č. jednatel.

II. Zpráva

Příjem. Účet pokladniční za dobu

		Základní jmění		Vydajné jmění		Niederlův fond	
1.	Hotovost z minul. roku správního .	13156	86	501	51	8650	43
2.	Příspěvky členů zakládajících . .	350	—	—	—	—	—
3.	Příspěvky členů přispívajících . .	—	—	57	—	—	—
4.	Subvence c. k. ministerstva kultu a vyučování	—	—	—	—	800	—
5.	Dary	—	—	270	—	—	—
6.	Časopisné činných členů	—	—	—	—	598	20
7.	» ostatních odběratelů za ročník I.—XXX. . . .	—	—	—	—	386	94
8.	» ostatních odběratelů za ročník XXXI.	—	—	—	—	76	10
9.	» ostatních odběratelů za ročník XXXII.	—	—	—	—	292	50
10.	» ostatních odběratelů za ročník XXXIII.	—	—	—	—	1236	36
11.	» ostatních odběratelů za ročník XXXIV.	—	—	—	—	2392	36
12.	» na ročník příští . . .	—	—	—	—	41	40
13.	Za prodané knihy	—	—	—	—	10145	96
14.	Úroky	—	—	490	27	465	17
15.	Přebytek účetní	—	—	277	82	—	—
16.	Záruka za knihy půjčené přes prázdniny	—	—	237	—	—	—
		13506	86	1803	66	25085	42

pokladní.

od 1. listopadu 1906 do 31. října 1907. **Vydání.**

		Základní jmění		Vydajné jmění		Niederlův fond	
1.	Tisk, brožování a expedice Listů fil. XXXIII, 5, 6	—	—	—	—	1072	80
2.	Honorář Listů fil. XXXIII, 5, 6 .	—	—	—	—	400	—
3.	Tisk, brožování a expedice Listů fil. XXXIV, 1—4	—	—	—	—	1900	09
4.	Honorář Listů fil. XXXIV, 1—4 .	—	—	—	—	792	70
5.	Paušál redakce Listů fil. . . .	—	—	—	—	400	—
6.	Tisk Hrubého Cvič. kn. jaz. lat. pro 7. a 8. tř. gymn.	—	—	—	—	1569	18
7.	Honorář Hrubého Cvič. kn. jaz lat. pro 7. a 8. tř. gymn. .	—	—	—	—	600	—
8.	Tisk Vlčkových Dějin čes. literatury, seš. 16.	—	—	—	—	505	80
9.	Honorář Vlčkových Dějin čes. literatury, seš. 16.	—	—	—	—	160	—
10.	Tisk Vykoukalovy Čítanky II[2] .	—	—	—	—	1595	30
11.	Honorář » » . .	—	—	—	—	720	—
12.	Tisk Vykoukalovy Čítanky III[2] .	—	—	—	—	1603	10
13.	Honorář » » .	—	—	—	—	720	—
14.	Vazba 1000 ex. Vykoukalovy Čítanky I[2]	—	—	—	—	220	—
15.	Vazba 595 ex. Vykoukalovy Čítanky II[2]	—	—	—	—	137	90
16.	Vazba 1000 ex. Vykoukalovy Čítanky III[2]	—	—	—	—	220	—
17.	Za knihy koupené do knihovny .	—	—	183	50	—	—
18.	Za vazbu knih do knihovny . . .	—	—	139	32	—	—
19.	Úprava knihovny	—	—	18	—	—	—
20.	Nájemné z místností pro sklad knih	—	—	—	—	120	—
21.	Pojistné proti vloupání a ohni .	—	—	9	89	26	54
22.	Tiskopisy	—	—	99	—	21	70
23.	Správní vydání	—	—	121	68	5	21
24.	Poplatek ze změněných stanov .	—	—	5	—	—	—
25.	Kolky a poštovní známky	—	—	18	01	48	23
26.	Manipulační poplatky pošt. spoř., složní listy, cheky	—	—	—	—	41	52
27.	Novoročné	—	—	20	—	20	—
28.	Poplatkový aequivalent	—	—	—	—	22	87
29.	Vydání pokladniční	—	—	—	—	12	19
30.	» administrační	—	—	—	—	75	12
31.	Vrácená záruka za půjčené knihy	—	—	237	—	—	—
32.	Hotovost 31. října 1907 . . .	13506	86	982	20	12075	17
		13506	86	1833	60	25085	42

Rozvrh jmění.

Základní jmění:	hotovost	13506 K 86 h
Vydajné jmění:	hotovost	982 K 20 h
Niederlův fond:	1. hotovost	12075 K 17 h
	2. požadavek za prodané knihy . . .	96 K 42 h
	Úhrnem . .	26660 K 65 h

V Praze dne 31. října 1907.

Augustin Krejčí,
t. č. pokladník.

Kontrolováno dne 13. listopadu 1907 a shledáno správným.

Za kontrolující kommissi finanční:

Dr. **Oldřich Hujer,**
t. č. předseda.

Vincenc Lesný,
t. č. člen kontr. kom. fin.

Emil Šnejdrla,
t. č. člen kontr. kom. fin.

III. Zpráva účetní.

(Od 1. listopadu 1906 do 31. října 1907.)

Časopisného vybráno		598 K 20 h
Vydajného vybráno . . .	311 K — h	
Vydání činí	34 K 18 h	
Zbývá		277 K 82 h
Celkem odvedeno p. pokladníkovi		876 K 02 h

Karel Líkař,
t. č. účetní.

Kontrolováno dne 13. listopadu 1907 a shledáno správným.

Za kontrolující kommissi finanční:

Dr. **Oldřich Hujer,**
t. č. předseda.

Vincenc Lesný,
t. č. člen kontr. kom. fin.

Emil Šnejdrla,
t. č. člen kontr. kom. fin.

IV. Zpráva správce skladu.

(Počítáno do 31. října 1907.)

Na skladě a v kommissi jsou tyto spisy, Jednotou vydané:

		Exemplářů		
		náklad	jest	prodáno letos
1.	Sophoclis Aiax ed. Král	3000	762*)	138
2.	Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (3. vydání)	3000	443	245
3.	Sophoclis Antigona ed. Král (3. vyd.)	2000	1598	284
4.	Ciceronis or. pro S. Roscio, de imp. Cn. Pompei, pro Archia poeta ed. Novák (3. vydání)	3000	2451	324
5.	Sofokleova Antigona s pozn. od Krále (2. vydání)	3000	1846	36
6.	Sofokleův Aias s pozn. od Krále . .	1500	268	23
7.	Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (3. vydání)	3000	1369	370
8.	Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, pozn. (2. vyd.)	2000	313	106
9.	Hrubý P., Cvič. kniha jazyka lat.. .	3000 + 600	3511	—
10.	Gebauer, O nové obraně RK . . .	1000	500	—
11.	Králova Řecká a římská rhythmika .	600	79	4
12.	Králova Řecká a římská metrika I. .	650	199	11
13.	Sládkovy Dějiny řecké literatury . .	520	143	31
14.	Vykoukalova Čítanka I. (2. vyd.) . .	8000 +2000	6548	1336
15.	» » II. (2. vyd.). .	3000 + 600	2622	956
16.	» » III. (1. vyd.). .	5000 +1000	942	1410
17.	» » III. (2. vyd.). .	3000 + 600	3600	—
18.	» » IV.	5000 +1000	2539	869
19.	Vlčkovy Dějiny čes. lit. I., 1. . . .	2000	256	66
20.	» » » » II., 1. . . .	2000	723	62
21.	» » » » seš. 13. . .	2000	1069	60
22.	» » » » seš. 14. . .	2000	1219	81
23.	» » » » seš. 15. .	2000+50	1388	102
24.	» » » » seš. 16. .	2100+50	2042	35

*) V číslicích těchto i následujících není zahrnut letošní prodej knih na počátku školního roku 1907—8, protože kommissionář vyrovnává se až o velikonocích.

25. Vlčkovy Dějiny čes. lit. jednotlivých sešitů:

2.	sešitu	218,	prodán	1 ex.
3.	»	312,	»	1 »
4.	»	368,	»	1 »
5.	»	329,	»	1 »
6.	»	400,	»	1 »
7.	»	5,	»	6 »
8.	»	63,	»	3 »
9. a 10.	»	152,	»	8 »
11.	»	168,	»	4 »
12.	»	203,	»	6 »

26. Listů filologických:

Ročníku		ubylo o	Ročníku		ubylo o
II.	106 ex.,	1 ex.	XX.	3 ex.,	1 ex.
III.	102 »	1 »	XXI.	45 »	2 »
VI.	88 »	1 »	XXII.	60 »	2 »
VII.	85 »	1 »	XXIII.	44 »	1 »
IX.	54 »	2 »	XXIV.	36 »	3 »
X.	55 »	2 »	XXV.	78 »	3 »
XI.	51 »	1 »	XXVI.	58 »	3 »
XII.	63 »	2 »	XXVIII.	26 »	1 »
XIV.	112 »	1 »	XXIX.	57 »	1 »
XV.	9 »	2 »	XXX.	25 »	1 »
XVI.	36 »	— »	XXXI.	54 »	4 »
XVII.	45 »	1 »	XXXII.	22 »	1 »
XVIII.	14 »	1 »	XXXIII.	17 »	— »
XIX.	14 »	1 »			

Ročníky I., IV., V., VIII., XIII. a XXVII. jsou rozebrány.

Dr. **Jos. Janko**,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administrátorova.

1. Odběratelů Listů fil. mimo členy činné bylo	554	(loni 530)
2. Prostřednictvím knihkupců odbíralo	48	(» 52)
3. Činných členův odbíralo	145	(» 118)
4. Výměnou nebo zdarma posíláno	52	(» 58)
Celkem	799	(loni 758)

Ant. Kolář,
t. č. administrátor.

VI. Zpráva pořadatele přednášek.

Schůzí vědeckých bylo v roce 1906—1907 osm. V nich přednášeli pánové: Ph. St. Karel Líkař »Kapitoly ze života římského bankéře«; prof. dr. Jaroslav Šťastný »O poměru mezi filologií a historií se zřetelem ku potřebám gymnasijního učitele«; prof. dr. P. Haškovec »Ocenění Rabelaisa«; Ph. St. Jaroslav Svoboda »Knihy Sibylliny a jejich akrostichis«; univ. prof. dr. J. Zubatý »O indickém dramatu«; Ph. St. Ant. Hruška »Nový výklad Aristotelovy definice tragoedie«; prof. Vincenc Lesný »O národnosti a řeči starých Makedonů a Ph. St. Zdeněk Broman-Tichý »Christov Botev, nejslavnější bulharský básník«. Návštěva při všech přednáškách byla velmi hojná.

S potěšením dlužno též připomenouti, že tohoto roku přednášeli velmi pilně i pp. činní členové, zač jim i ostatním pp. přednášečům Jednota vyslovuje vřelý dík.

Mimo to pořádala Jednota v červnu výlet do Prachovských skal, jehož se súčastnilo více než 50 členů a několik hostů.

Frant. Kukrál,
t. č. pořadatel přednášek.

VII. Zpráva knihovní.

Odbor	Loni bylo		Letos přibylo		Jest tedy nyní	
	spisů	svazků	spisů	svazků	spisů	svazků
A vydání klassiků	674	912	17	33	691	945
B pomocné vědy klassické filologie	623	820	8	19	631	839
C slovanská filologie	505	626	14	18	519	644
D románská a germánská filologie	123	139	3	3	126	142
E časopisy	135	1585	7	74	142	1659
F programy	663	535	5	6	668	541
Úhrnem	2723	4617	54	153	2777	4770

Jaroslav Vondra,
t. č. knihovník odborů ABF.

Václ. Mostecký,
t. č. knihovník odborů CDE.

VIII. **Zpráva zapisovatelova.**

Členů bylo:

1. čestných	loni	6,	letos	8
2. zakládajících	»	197,	»	210 (z nichž 6 zároveň čestných)
3. přispívajících	»	12,	»	10
4. činných	»	117,	»	145

Celkem loni 328, letos 367 členů.

Na počátku roku správního bylo činných členů 172; během roku jeden člen zemřel, pět členů stalo se členy zakládajícími, 21 členů přestalo býti dle § 6. b) stanov členy.

Členové zakládající, kteří jsou zároveň členy čestnými, jsou v úhrnném počtu počítáni jen jednou.

Josef Stáhlík,
t. č. zapisovatel.

Seznam členů.

I. Členové čestní.

1. Himer Karel, gymnasijní professor v Praze.
2. Jagić Vatroslav, Dr., c. k. dvorní rada, univ. professor ve Vídni.
3. Kastner Eduard, Dr., c. k. zemský školní inspektor v Praze.
4. Král Josef, Dr., universitní professor v Praze.
5. Leger Louis, Dr., universitní professor v Paříži.
6. Viravský Vojtěch, gymnasijní professor v Praze.
7. Vlček Jaroslav, Dr., universitní professor v Praze.
8. Zubatý Josef, Dr., universitní professor v Praze.

II. Členové zakládající.

1. Korporace.

1. Sbor prof. gymn. v Jindřichově Hradci.
2. » » » v Litomyšli.
3. » » » v Písku.
4. » » » v Plzni.
5. » » » v Přerově.
6. » » » v Táboře.
7. Učitelská beseda v Praze.
8. Klub historický v Praze.
9. Klub přírodovědecký v Praze.
10. Okresní zastupitelstvo v Bechyni.
11. » » v Benešově.
12. » » v Berouně.
13. » » v Domažlicích.
14. » » v Hořicích.

15. Okresní zastupitelstvo v Kolíně.
16. » » v Karlíně.
17. » » v Kostelci n. Orl.
18. » » ve Dvoře Králové.
19. » » v Náchodě.
20. » » v Pardubicích.
21. » » v Pelhřimově.
22. » » v Poličce.
23. » » v Roudnici.
24. » » v Rychnově n. Kn.
25. » » v Slaném.
26. » » na Smíchově.
27. » » v Soběslavi.
28. » » v Unhošti.
29. » » ve Velvarech.
30. » » ve Veselí.
31. » » ve Zbirově.
32. » » na Zbraslavi.
33. Městská rada v Holicích.
34. » » v Humpolci.
35. » » na Kladně.
36. » » ve Dvoře Králové.
37. » » v Novém Městě n. Met.
38. » » v Pelhřimově.
39. » » v Praze.
40. » » v Třeboni.
41. » » v Unhošti.
42. » » ve Vysokém Mýtě.
43. Obecní zastupitelstvo v Karlíně.
44. » » na Král. Vinohradech.
45. Občanská záložna v Českém Brodě.
46. » » v Hostomicích.
47. » » v Karlíně.
48. » » Malostranská v Praze.
49. » » v Německém Brodě.
50. » » ve Vysokém Mýtě.
51. Studijní knihovna v Olomouci.

2. Jednotlivci.

52. Bartocha Josef, gymn. prof. v Olomouci.
53. Beer Robert, gymn. ředitel v. v. na Král. Vinohradech.
54. Beran František, gymn. prof. v Žižkově.
55. Brtnický Lad., Dr., gymn. prof. v Hradci Králové.
56. Bureš Josef, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
57. Cumpfe Karel, Dr., gymn. řed. v Písku.
58. Čáda Fr., Dr., univ. prof. v Praze.

59. Čapek Frant., gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
60. Čapek Josef, ředitel c. k. gymnasia v Č. Budějovicích.
61. Černý Karel, prof. na reálce v Praze.
62. Červenka Jan, c. k. vlád. rada, gymn. řed. v. v. v Hradci Králové.
63. Dědek Josef, gymn. prof. v Praze.
64. Dohnal Alb., gymn. prof. v Praze.
65. Doležel Ant., gymn. prof. v Litomyšli.
66. Doucha Karel, c. k. vládní rada, gymn. řed. v. v. na Smíchově.
67. Drbohlav J., státní rada v Tiflisu.
68. Drtina Fr., Dr., univ. prof., říšský poslanec, v Praze.
69. Dula Ferd., gymn. prof. v Přerově.
70. Durdík P., Dr., c. k. škol. rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
71. Durych Josef, c. k. okr. školní inspektor v Č. Budějovicích.
72. Erhardt Jos., inspektor gymn. v Penze na Rusi.
73. Farník Jos., gymn. řed. v Petrohradě.
74. Fencl Frant., prof. prům. školy v Praze.
75. Fischer Fr., gymn. prof. v Hradci Králové.
76. Fleischmann Adam, gymn. řed. v. v. v Jičíně.
77. Frank Ign., gymn. prof. ve Vys. Mýtě.
78. Goll Jar., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v Praze.
79. Grim Jos., c. k. vládní rada, řed. gymn. Minervy v Praze.
80. Groh Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
81. Halaburt Fr., kand. prof. v Praze.
82. Hanuš Jos., Dr., prof. obchodní akademie a univ. docent v Praze.
83. Hanačík Vojtěch, gymn. prof. v Jičíně.
84. Havlák Zikmund, gymn. prof. v Slaném.
85. Havránek Jan, Dr., gymn. prof. v Hradci Králové.
86. Herout Al., Dr., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
87. *Himer Karel, gymn. prof. v Praze.
88. Hlávka Jos., vrchní stavební rada, praesident České Akademie, v Praze.
89. Hoffmann Jos., gymn. prof. v Praze.
90. Horníček Ervín, P., gymn. prof. v. v. v Benešově.
91. Hospodka Václav, gymn. řed. v. v. ve Vysokém Mýtě.
92. Hrdina Karel, gymn. prof. v Kolíně.
93. Hřivna Vít, gymn. prof. ve Valašském Meziříčí.
94. Hrubý Petr, gymn. prof. v Slaném.
95. Hujer Oldřich, Dr., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
96. Hujer Zdeněk, gymn. prof. v Praze.
97. Chmelík Ant., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
98. Jakubec Jan, Dr., prof. na vyšší dívčí škole a univ. docent v Praze.
99. Janko Jos., Dr., prof. c. k. reálky a univ. docent v Praze.
100. Janovský Jos., gymn. prof. v Novgorodě.

*) Členové * označení jsou zároveň členy čestnými.

101. Jarník Jan Urb., Dr., univ. prof. v Praze.
102. Jedlička Bohdan, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
103. Jedlička J., druhdy berní inspektor v Rychnově n. Kn.
104. Jelínek Karel, gymn. professor v Něm. Brodě.
105. Jiráni Ot., Dr., gymn. prof. v Praze.
106. Jireček Konst., Dr., univ. prof. ve Vídni.
107. Kacerovský Vilém, gymn. prof. na Smíchově.
108. Kádner Otakar, Dr., gymn. prof. v Praze.
109. Kánský Josef, ruský státní rada v Praze.
110. Kantor Rich., prof. gymn. v Přerově.
111. *Kastner Edvard, Dr., zemský šk. inspektor v Praze.
112. Kebrle Vojtěch, gymn. prof. v Domažlicích.
113. Klumpar Jan, c. k. škol. rada, gymn. řed. v. v. v Hradci Králové.
114. Kníže Rud., Dr., prof. gymn. na Smíchově.
115. Konůpek Jan, gymn. prof. v Praze.
116. Košťál Jaromír, kand. prof. v Praze.
117. *Král Jos., Dr., univ. prof. v Praze.
118. Kraus Arnošt, Dr., univ. prof. v Praze.
119. Krejčí Augustin, gymn. prof. v Praze.
120. Krondl Ant., zemský školní inspektor v Brně.
121. Krsek Frant., Dr., zemský školní inspektor v Praze.
122. Kukrál Fr., prof. gymn. Minervy v Praze.
123. Lukašević Platon, gymn. prof. v Jagotině.
124. Mach Josef, prof. gymn. v Žižkově.
125. Máchal Jan, Dr., univ. prof. v Praze.
126. Majer Hynek, gymn. prof. v Rjazani.
127. Marek Jan, Dr., kanovník metr. kapituly u sv. Víta v Praze.
128. Marek Václav, gymn. prof. v Praze.
129. Masaryk T. G., Dr., univ. prof., říšský poslanec, v Praze.
130. Mašín Jan, prof. na učitelském ústavě v Plzni.
131. Mazánek Alois, gymn. prof. v Mladé Boleslavi.
132. Mikenda Ant., c. k. škol. rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
133. Mikenda Bohuslav, gymn. prof. v Příbrami.
134. Mourek V. E., Dr., univ. prof. v Praze.
135. Müller Karel, Dr., gymn. prof. v Jindřichově Hradci.
136. Nebeský Edvard, sládek na Král. Vinohradech
137. Němec Josef, gymn. prof. v Německém Brodě.
138. Niederle Lubor, Dr., univ. prof. v Praze.
139. Niederle Václav, Dr., gymn. prof. v Praze.
140. Novák Josef, Dr., gymn. ředitel v. v. v Třeboni.
141. Novák Josef, gymn. prof. v Uherském Hradišti.
142. Novák Karel, okr. šk. inspektor na Mělníce.
143. Novák Robert, Dr., univ. prof. v Praze.
144. Novotný Frant., Dr., gymn. prof. ve Vys. Mýtě.
145. Ošťádal Josef, gymn. prof. v. v. v Klatovech.

*) Členové * označení jsou zároveň členy čestnými.

146. Palán Otakar, Dr, gymn. prof. v Kolíně.
147. Pastrnek Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
148. Pavlásek Fr., prof. gymn. v Praze.
149. Pertold Ot., kand. prof. v Praze.
150. Petřík Václ., Dr., prof. gymn. v Slaném.
151. Placek Jan, gymn. ředitel v Ml. Boleslavi.
152. Polák Feodor, gymn. prof. v Ananjevě.
153. Polívka Jiří, Dr., univ. prof. v Praze.
154. Pospíšil Věkoslav, gymn. prof. v Kijevě.
155. Prášek J. V., Dr., prof. c. k. reálky v. v. v Praze.
156. Procházka Edvard, gymn. prof. v Hradci Králové.
157. Reiner V., gymn. prof. v Rjazani.
158. Řezáč J., gymn. prof. v Roudnici.
159. Růžička Rud., Dr., gymn. prof. v Praze.
160. Sádek Jos., gymn. prof. v Táboře.
161. Seidl Daniel, gymn. prof. v Písku.
162. Segeťa Bon., Dr., gymn. prof. v Kroměříži.
163. Setunský Antonín, c. k. vládní rada v c. k. ministerstvu vyučování ve Vídni.
164. Simla Josef, prof. učitelského ústavu v Plzni.
165. Sládek Václav, gymn. prof. v Praze.
166. Slavík V. O., c. k. šk. rada a gymn. řed. v. v. v Praze.
167. Smetánka Emil, Dr., prof. prům. školy a univ. docent v Praze.
168. Snětivý Tomáš, gymn. prof. v Chrudimi.
169. Stránský Jan, okr. školní inspektor v Něm. Brodě.
170. Strejček Emanuel, gymn. prof. v Domažlicích.
171. Suda Jan, prof. c. k. reálky v. v. v Písku.
172. Svatoš Ant., gymn. prof. v Rychnově.
173. Sýkora J., gymn. prof. v. v. v Benešově.
174. Šarša Ed., Dr., gymn. ředitel v Příbrami.
175. Šafránek Jan, gymn. řed. v Praze.
176. Škaloud Václav, gymn. prof. v. v. v Miletíně.
177. Škoda Ant., gymn. řed. v. v. na Král. Vinohradech.
178. Škoda Fr., gymn. prof. v Táboře.
179. Špírek Josef, gymn. prof. v Jindřichově Hradci.
180. Šťastný Jar., Dr., gymn. prof. v Praze.
181. Šteřek Josef, gymn. prof. v Příbrami.
182. Šteflíček Jan, gymn. řed. v Německém Brodě.
183. Šulc Jan, gymn. ředitel v Plzni.
184. Šuran Gabriel, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
185. Teplý Fr., gymn. řed. ve Vyškově.
186. Toberný Vincenc, gymn. prof. v Žižkově.
187. Třesohlavý Josef, okr. škol. inspektor v Sušici.
188. Trnka Dominik, gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
189. Trpišovský Josef, prof. prům. školy v Plzni.
190. Truhlář Ant., c. k. vládní rada, gymn. řed. v. v. v Praze.

191. Überhuber Frant., gymn. prof. v Ces. Budějovicích.
192. Urbánek F. A., knihkupec v Praze.
193. Vávra Vincenc, gymn. ředitel v Přerově.
194. Veselík Karel, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
195. *Viravský Vojtěch, gymn. prof. v Praze.
196. *Vlček Jaroslav, Dr., univ. prof. v Praze.
197. Vlček Josef, gymn. prof. v. v. v Jičíně.
198. Vlček Josef, gymn. prof. v Prostějově.
199. Voleský V., gymn. prof. ve Voroněži.
200. Votruba Josef, gymn. prof. v. v. v Praze.
201. Vycpálek Josef, gymn. prof. v Táboře.
202. Vykoukal Fr. V., gymn. prof. v Praze.
203. Vysoký Hynek, Dr., univ. prof. v Praze.
204. Wach Leop., gymn. prof. v Praze.
205. Weger Jan, gymn. prof. v. v. v Mladé Boleslavi.
206. Wenig Karel, Dr., gymn. prof. v Praze.
207. Wošalík V., ředitel panství v Praze.
208. Zítka Jos., sládek v Praze.
209. *Zubatý Jos., Dr., univ. prof. v Praze.
210. Žák Ant., gymn. prof. v. v. v Rychnově n. Kn.

III. Členové přispívající.

1. Hoffmeistr Ferdinand, Dr., gymn. prof. v Pelhřimově.
2. Kalista Emil, gymn. prof. v Písku.
3. Karras Rudolf, gymn. prof. v Novém Bydžově.
4. Lang Prokop, gymn. prof. v. v. v Příbrami.
5. Macela Antonín, gymn. prof. v Písku.
6. Neudert Jindřich, gymn. professor na Smíchově.
7. Pučelík Josef, gymn. professor v Jičíně.
8. Svoboda Bedřich, gymn. professor v Mor. Ostravě.
9. Trnka Antonín, gymn. professor v Jičíně.
10. Vobecký Jan, gymn. prof. v Jičíně.

IV. Členové činní.

1. Bajer Josef.
2. Barthell Em.
3. Batušek Frant.
4. Baumruk Václ.
5. Berger Břetisl.
6. Bezděk Josef.
7. Bílý Bohumil.
8. Böhm Karel.
9. Brabec Rudolf.
10. Bröckl Vojt.
11. Burda Dom.
12. Bureš Ivan.
13. Burket Josef.
14. Cimburek Kar.
15. Červený Václ.
16. Dědeček Václ.
17. Dobiaš Josef.
18. Doubravský B.
19. Dušánek Frant.
20. Dušek Jaroslav.
21. Dvořák Josef.
22. Filipovský Kar.
23. Fišer František.
24. Fišerová Anna.
25. Fleischmann B.
26. Fortin Otakar.
27. Fürst Kamil.

*) Členové * označení jsou zároveň členy čestnými.

28. Haderka Frant.
29. Hanzák Josef.
30. Havrda Frant.
31. Heřmanský Fr.
32. Hesoun Ladisl.
33. Hladký Arnošt.
34. Hlavín Vincenc.
35. Hilgartner Val.
36. Horák Jiří.
37. Hruška Antonín.
38. Hůlka Frant.
39. Charvát Karel.
40. Chval Jan.
41. Jahoda Jan.
42. Jakubec Frant.
43. Janko Josef.
44. Jokl Alois.
45. Keclík Frant.
46. Kocourek Václ.
47. Kohout Jiří.
48. Kolář Antonín.
49. Kolář František.
50. Kolář Josef.
51. Kollmann Ot.
52. Konečný Frant.
53. Korb Vilém.
54. Kott Miroslav.
55. Koukl Blažej.
56. Král František.
57. Kramařík Josef.
58. Krippner Jan.
59. Křenek Frant.
60. Kubista Jarosl.
61. Kubišta Eduard.
62. Kučera Alois.
63. Kudela Josef.
64. Kühnová Ter.
65. Kurt Václav.
66. Květ Jan.
67. Kyzlík Josef.
68. Lesný Vincenc.
69. Likař Karel.
70. Martinů Karel.
71. Marvan Cyril.
72. Matějka Josef.
73. Menšík Jan.
74. Měřínský Karel.
75. Minařík Ant.
76. Mlčoch Josef.
77. Mostecký Václ.
78. Mrázek Frant.
79. Navrátil Tomáš.
80. Němec Josef.
81. Nešpor Václav.
82. Nondek Jan.
83. Novák Ant.
84. Novák Josef.
85. Novák Václav.
86. Oliva Karel.
87. Opravil Ant.
88. Outrata Jarosl.
89. Panz Adolf.
90. Papež Karel.
91. Páta František.
92. Pelikán Ferd.
93. Pelikán Frant.
94. Peška Karel.
95. Pešula Jaroslav.
96. Pokorný Jindř.
97. Prach Václav.
98. Prachlík Josef.
99. Prokop Frant.
100. Přerovský Vikt.
101. Přidal Bedřich.
102. Ptáček Jan.
103. Roupec Ant.
104. Ryšánek Frant.
105. Řezníček Zden.
106. Salač Antonín.
107. Sedláček Jan.
108. Sedláček Josef.
109. Sedlák Karel.
110. Sládeček Boh.
111. Smetánka Václ.
112. Smolek Frant.
113. Soukup Frant.
114. Stáhlík Josef.
115. Stelzer Otto.
116. Stuna Karel.
117. Suk Václav.
118. Svačina Josef.
119. Svoboda Jarosl.
120. Ševcovic Dom.
121. Šilha Antonín.
122. Šimek Frant.
123. Škoda Frant.
124. Šmejkal Karel.
125. Šnejdrla Emil.
126. Šobra František.
127. Špott Adolf.
128. Štětka Josef.
129. Švehla Vladim.
130. Tesař Bohumil.
131. Tichý Václ.
132. Tuháček Alois.
133. Úlehla Jan.
134. Vacek Rudolf.
135. Valenta Jan.
136. Valenta Jarosl.
137. Veselý Jindřich.
138. Vítek Josef.
139. Vocilka Jarosl.
140. Vohnout Ludv.
141. Voják Alois.
142. Vondra Jarosl.
143. Vosyka Josef.
144. Wolf Augustin.
145. Zajíček Jan.

Tiskem »Unie« v Praze.

